

VLAHUȚĂ, S.A. II
153

A. VLAHUȚĂ

SCRIERI ALESE
Vol. II

*Ediție îngrijită, studiu
introdactiv, note, co-
mentarii și bibliografie
de
VALERIU RÎPEANU.*

3506

888 bis / 153

SCRIITORI ROMINI
EDITURA PENTRU LITERATURA
București 1963

NUVELE, SCHIȚE, POVESTIRI,
AMINTIRI, CUGETĂRI

AMINTIRI

Amicului meu Delavrancea

Și multă vreme n-am mai dat pe valea aceea.

Tîrziu — trecuseră la mijloc vro zece ani — împrejurările m-au dus odată pe-acolo. Ce mic și cît de trist mi s-arăta satul în care-mi trăisem cei doisprezece ani de nebunii dintru începutul vieții!

Bordeiele rari, lăsate mai în pămînt, tăcute în băutura lor acoperită de dudău, aveau un aer de bătrînețe chinuită, parcă mocneau veacuri de suferinți sub strășinele de moloz și de hlujeni * putreziiți de vremuri rele.

Dar din de mult părăsitul nostru bîrlog!... Cum se mistui, de nu mai avea nimic ființă! Casa de istov ** năruită — nu se mai arăta pe locu-i decît un morman înecat în bălării; din toată grădina, vro doi pomi ciunțiți mai făceau strajă pustiului, din gard, nici un gătej, fîntîna — părăsită, o groapă astupată c-un maldăr de spini, asupra căreia a jale scîrțîia, bălălăind în bătaia vîntului, cumpăna, ce tot se mai ținea pe crăcana unei furci butucoase și hăită-ntr-o rîină.

C-un ochi de adîncă suferință am privit multă vreme la golul sfîșietor ce lăsase pe pămînt vechiul nostru adăpost. Ce greu și cît de zdrobite mi se prăvăleau gîndurile, ca-ntr-un potop de întuneric, în vîltoarea pustiitoarei vremi, și de ce jale profundă îmi umplea inima vederea acelei părăgini! Și nu mai era o para-

* *Hlujan* — tulpină lemnoasă a unor plante mari; cocean de porumb (după ce s-au cules știuleții).

** *De istov* — cu totul, complet.

gină aceea — era un mormînt, în care putrezisem de tot, de mult, eu, fugarul neastîmpărat al rîpelor și dealurilor cu dumbrăvi, *soiul cel rău*, care alerga desculț pe șesurile abia cosite și dormea-n toiul fierbințelii pe palele mirositoare de fîn, *dimonul* cu obrajii arși de soare și cu tălpile sparte de spini și de țăpuși, pe care nu-l încăpea lungul văilor de nebun și umblăreț ce era. O! de și-ar mai fi ținut casa bătrînească păreții în picioare, m-aș fi văzut — mi-aș fi auzit tălpile lipăind pe scînduri... Ce dor mi-era de mine, nemai-văzut de zece ani. Mai greu decît vremea, apăsa pe copilăria-mi moartă pustietatea, pămîntul acela movilit și plin de buruieni, care-mi mai arăta urma casei unde mă născusem.

Încet, dibuind cărarea cu piciorul și cu cîrja, abia-și urnește trupul spre vale baba Tândăroae. Uscată ca o scripcă, cu ochii mititei și vineți-șterși, pipernicită și curmată de șale, de ți se părea că umblă-n brînci, se dete aproape de mine și, străvăzîndu-mă ca printr-o zare de sită deasă, îmi cuprinse gîtul c-o mîină căreia-i sunau degetele de slabă ce era; mă aplecă spre ea și simții pe obraz sărutarea uscată a buzelor ei ca de iască. Apoi clipi din ochi, ca cum ar fi vrut să dea drumul cîtorva lacrimi, dar își aduse aminte că de vremi uitate și-au uscat izvorul — se mulțumi pe-un adînc oftat — și dînd pas limbii, prinse a mi se căina de-atît de lungul și chinuitul șir al anilor, ce n-o mai lăsau ticnii și mormîntului. Dar pentru c-o luase cu șirul vorbii iar de la zaveră și de pe vremea bunicilor, Dumnezeu să-i ierte, de pe cînd s-a pomenit și ea fată mare — așa că-mi spunea lucruri pe cari eu, tot din gura ei, de nenumărate ori, le mai auzisem, de aceea mai mult o priveam decît o ascultam.

Fața mică, boțită și scrijelată toată în zbîrcituri adînci, ce se amestecau încîlcit ca niște slove orientale, bărbia subțiată pornită-n sus, nasul cocîrjat și prăvălit la vale ca un plisc de bufniță, iar gura-ntinsă, fără buză, ca o tăietură curmezișă într-un chip de lemn, pe

mîinile-i scorojite stetea pielea zgîrcită și uscată, ca o coajă de nucă, în sfîrșit toată ființa ei, stafidită, suptă, scheletizată, era, cum zice Hugo, numai un pretext ca să mai zăbovească pe lume olecută de suflet. Și era o vorbareță mogîldeața asta, cum nu-și afla pereche. C-un glas sec, înfundat, ce suna a pămînt parcă, ea vîntură în spusu-i, ce nu mai avea sfîrșit, cale de optzeci de ani aproape, de la copilăria ei pînă la a mea. Auzite și știute mi-erău toate, dar ea nu ținea socoteală de asta, ci-i da-nainte cu vorba: cum m-a ținut în brațe, cum mă descînta de deochi, cum îmi înșira povești, la gura sobei, în vremea nopților lungi de iarnă, și cîte nimicuri toate, a căror aducere-aminte-i dădeau prilej de lungi oftaturi cu scări bietei babe Tândăroae.

Cu o adîncă luare-aminte am început s-o ascult cînd a prins a-mi spune despre moș Simion Păduraru, cel mai deștept și mai hazliu unchiaș din Pleșăști, despre care și pînă astăzi multe se pomenesc pe valea aceea.

Văzîndu-se cu părul alb moș Simion și socotind că sfîrșitul vieții e pe sosite, își ciopli singur un sicriu din scînduri de fag, îi potrive binișor capacul deasupra și-l așează sub pat, așteptîndu-și cu liniște, ca pe-un asfințit de soare, ceasul de veșnică odihnă.

Dar se vede că Dumnezeu îi pierduse socoteala zilelor, ori că moartea rătăcise drumul, după cum zicea el însuși adesea, căci zece ani i-a stat sicriul gol. Iară despre această zăbavă a apusului, moș Simion nu s-arăta de loc a fi mulțumit. Cum el își făcuse toate pregătirile și cum nu se mai simțea trăind decît printr-un fel de prisos de viață grea, pătimașă, plină de strîmtorări și de necazuri, această întîrziere neașteptată sfîrșise prin a-l îngheța într-o posomorîre, din care nimic nu-l mai putea scoate. Nu mai rîdea, nu mai vorbea, nici nu ofta, și nici că spunea cuiva vrodată ce vrea, ce-l mistuie, ce-l doare; dar cine-l vedea înțelegea că suferă. Pe deasupra sa treceau zilele ca palele de umbră peste-o miriște arsă. Sub genele-i albe abia i se mai mișcau ochii, înecați în liniștea dezgustului de toate, lăsînd cu lene o căutătură trudită și întu-

necată peste tot ce-i cădea în preajmă. Ca un copac trăsmit, culcat de-a lungul în mijlocul pădurii, așa rămânea moș Simion ceasuri întregi, răsturnat pe patul din fundul bordeiului, cu ochii pironiți în podele, cu degetele încleștate între căpătâi și ceafă, fără să facă o mișcare, fără să scoată un gemăt, fără să deslușească, prin vrun semn, rostul gândurilor, taina și păsul ce frământau adâncul acestei vieți întîrziate.

Dar cînd Pîrvu se arăta în prag, repezind ușa de perete și cătînd oțărît ș-a zurbavă înainte-i, bătrînul se ridica încetinel în capul oaselor, îl măsura c-o privire dojenitoare și scîrbită, fața i se încrunta într-o hotărîre aspră și neînduplecată, iar vorbele-i cădeau cumpănît și greu, ca bătăile de ciocan pe ilău.

— Da' vino-ți în fire, bre omule, că ești coșcogea gligan. Ce trîntești ușa s-o scoți din țîțini? Calcă ome-nește și nu-ți mai întoarce ochii pe dos degeaba. Astîmpără-te odată. Ți-am spus că nu se poate. Înțelege-mă și te zdrăvenește.

Pîrvu se așeza pe capătul laiții, într-o tăcere răstită, își scotea din brîu o frunză uscată de tutun, o freca încetîșor în palme, își aprindea luleaua și, cu ochii pironiți în pămînt, cu căciula de oaie îndesată-n cap, stetea ghemuit și hursuz, scuișînd printre dinți c-un fel de scîrbă obraznică și dezamățată.

Era vînat la față, îi clocotea veninu-n inimă, dar, ca din piatră, nu scotea o vorbă din el, ori un oftat măcar.

— Ai înnaucit, sărace, de tot. Cică ești om, copt de-a-puterelele-hi, și nu ți-ai prăsit un ban să-ți poți cîrpi o nevoie la o vreme grea, ori să te chemi și tu că ai doi juncani în bătătură, din munca ta. Aș, ți-ai găsit!... Umbli capchiu pe la gardurile oamenilor, să te latre cîinii și să te faci de rîsul și ocară satului. N-are chip să fac-un pas din ogradă biata Ilinca Văduvii. Are să te opărească baba cu apă clocotită, ca pe-un cîne. Așa ți se cade. Tu, om să sfărîmi pietrele-n palme, în loc să te-apuci de-o treabă, ații calea celei fete, și-ți prăpădești ziua pe fleacuri. Ihai, băiete, mută-ți gîndu!... Nu iei tu pe Ilinca, cum nu-s eu popă.

Pîrvu-nghiți în sec de cîteva ori și, fără să scoată un cuvînt, se sculă și ieși.

Bătrînul se simți singur, și tăcerea din bordei pentru-ntăia oară îl înfiora. Se uită lung înspre capătul laiței, unde șezuse Pîrvu, își întoarse gîndul de cîte rostise din gură, și-ncepu să-l mustre cugetul. Simți tăcerea lui Pîrvu c-a rămas în bordei și-l apasă ca o piatră de moară. Atîta băiat avea și el. Cum îl împinse naiba să se-ndrăgească tocmai de biata Ilincuța, care de asemenea era fiica lui, făcută cu Maranda, văduva lui Ghinea, răposat cu vro doi ani înainte de nașterea fetei. Știa el bine că-i sîngele lui. Cum să îngăduie o așa împărechere? Dar unde s-a mai pomenit un păcat ca ăsta? El nu știe, săracu — nu-i spune inima — ș-o ține într-una s-o ia de nevastă; biata Ilinca, bietul Pîrvu!...

Și se culcă iar pe spate, doborît de gînduri, cuprins de milă, cu inima rîptă de dureri, pe cari numai el și cu Maranda le știau. Soarele asfințise, bordeiul se umplu de întuneric, și el adormi greu.

Pîrvu o porni de acasă țintă la mama Maranda. De astă dată nu se mai opri sfiicios pe la poartă, ci-și luă inima-n dinți și dete drept înainte, deschise ușa-n lături și se-nțepeni dîrz dinaintea bătrînei și, subt ochiul ei speriat și răstit, el nu se tulbură, ca altă dată, ci-i grăi verde, fără să-ngăimeze vorba, ori să-i tremure glasul:

— De ce bați pe Ilinca, lele Mărandă! Cum nu te doare inima? E păcat de Dumnezeu... Ș-adeacă de ce-o ferești așa de mine, că doar nu-s urs s-o mîncîc? Și zău, adicătelea de ce nu mi-o dai de nevastă? Ce, eu nu-s om ca toți oamenii? Ha, lele Mărandă? Spune-mi încalea, ca să știu.

Baba îl privi lung, uimită, cu mîna la obraz, dar nu mai putu ține și izbucni:

— Bată-te Dumnezeu, ticălosule, iar te-ai îmbătat! Ieși afară, nerușinatule, nu te vezi că ești mort beat? Piei din casa mea, greață, că chem satul la tine-acuși!...

Și puse mâna pe cociorvă*. Pîrvu, deși n-avea de loc aerul de a-i fi frică, dar se dete îndărăt și se depărtă cu pasul domol, în bătaia cîinilor, bolborosind o toană de sfinți, dumnezei și feștanii.

Baba se potoli, iar fata vîrî capul în pernă și plînsse înăbușit.

Înnoptase. Zare de stea nu se vedea deasupra, și începuse să ploaic. El se îndreptă spre cîrciumă. La nici un geam nu era lumină. Bătu la ușă, apoi în fereastră.

Un glas zgîrietor [...] s-auzi din fundul casei întrebînd :

— Cine-i ?...

— Eu, Pîrvu. Scoal' de-mi dă o litră de rachiu.

Jidanul aprinse un căpețel de lumînare și trase drugul de la ușă. Flăcăul scoase din sîn o sticlă lătăreață, puse trei gologani pe tarabă și ceru jupînului să-i dea din cel mai tare. Luă sticla cu rachiu și se îndreptă spre casă. Pe la jumătatea drumului îi trase o dușcă zdravănă. Simți că-l arde la mațe. Apoi scutură sticla. I se păru c-a mai rămas de-un gît, ș-o puse iar în sîn. Intră încetișor în tindă. Deschise ușa casei cu grijă. În bezna neagră, ce umplea încăperea, s-auzea, trăgănat și greoi, horcăitul bătrînului ce dormea dus.

Pîrvu stete puțin în întuneric și ascultă, stăpînindu-și răsuflarea. Apoi ieși iar în tindă, călcînd rar pe vîrfurile degetelor, bîjbîi în ungher sub rîșniță, găsi toporul la locul lui. Îl luă ; intră tiptil iarăși în casă, ajunse lîngă pat și începu să pipăie la căpătăi. Atinse încetișor, cu mîna, fruntea caldă a bătrînului, care dormea cu fața-n sus. Atunci își încleștă c-o furie de dobitoc amîndouă mîinile pe coada toporului, îl ridică cu tăișul în sus, și o dată îl repezi năprasnic cu muchea-n capul tatălui său. Țeasta trosni sfărîmată, și nici un gemăt de durere n-avu timp să iasă din pieptul nefericitului părinte. Sîngele începu să șuruie pe pămînt...

Pîrvu aruncă toporul jos și ieși repede afară.

* *Cociorvă* — unealtă casnică cu care se scoate cenușa sau jarul din cuptorul de pîine.

Ploaia încetase, și cîteva stele începeau a se ivi printre peticii de nori. Ucigașul se simți apucat de-un tremur. Capu-i vuia năuc. Îi rămăsese în urechi șuruitul de sînge... Îl auzea neînterupt cum gîlgîie, prelingîndu-se-n jos pe marginea patului — scoase sticla din sîn, c-o poftă sălbatică îi supse cea din urmă picătură ș-o aruncă-ncolo. Ca un nebun se repezi într-o fugă la casa babei și, în lătratul asurzitor și întărtat al cîinilor, strigă de la fereastră, deznădăjduit și huiș :
— Scoală, Ilinco, c-am omorît pe tata !

Dar căzu grămadă-n noroi, ș-adormi, toropit de băutura.

. . . . .

Am plecat amețit. Îmi urla capul de spusele babei. N-am fost mai de atunci pe-acolo. Sărmana noastră casă ! Sărmanul moș Simion ! Cum s-au stins și s-au prăpădit de trist și fără de urmă !

EPRAXIA

1

Ce! era o copilă — nici zece ani nu-mplinise când a dus-o tată-so la mănăstire. Starița o privi lung, cu de-amănuntul, netezindu-i încetișor părul galben, ce-i cădea pe umeri, ca un fuior de mătase. Din când în când fetița își ridica genele, lunecându-și căutătura ei de-o dulce și nevinovată sfială când pe chipul liniștit al stariții, când pe șiragul de mătăni ce-i țâncăneau în mîna stîngă, regular și monoton ca bătăile unui ceasornic, când pe rasa largă de mohair cafeniu, ce se revărsa în falduri până la pămînt.

Inimă slabă, așa, să se clatine și să se-nduioșeze de te miri ce, n-avea cuvioasa; dar când văzu acest chip atît de blînd, de frumos și de cuminte, i se făcu oareșicum milă și se ispidi să-ntrebe:

— Bine, boierule, cum te-nduri să... te desparti de-așa copilă?

— Dă, măicuță, parcă pe mine nu mă doare inima? Da' ce să fac? Mamă nu, stare... de nicăieri. Eu... vezi-mă, abia-mi tîrîi zilele; ca mîni întru-n pămînt și n-am nici de comînd *...

* *Comînd* — cele necesare pentru înmormîntare, masă ce se dă în amintirea răposatului.

Era tuturora dragă copila asta, cu ochii mari și limpezi, cu mișcările ei potolite, cu întrebările ei naive, cu farmecul acelei frumuseți triste de care ea nu-și dedea încă seamă, și zilele ei treceau liniștite și reci ca uitarea, în mijlocul acelei lumi în care nimic nu se mai schimba. Aceleași rugăciuni neîntrerupte, aceleași cîntece prelungi și somnoroase, aceleași mișcări de rase lungi și negre, pe care la început, multe nopți de-a rîndul, le vedea mereu prin somn înșiruindu-se pe dinaintea ochilor ei.

S-a deprins în sfîrșit cu toate. Cînd toca de utrină *, ea era în picioare înaintea tuturora.

— Și ce frumos îi ședea, măicuță, la strană, cînd se vîra între cîntărețe și, clătînîndu-și alene capul, își amesteca și ea glasul argintiu în trăgînatul și scîncitul *Doamme miluiește* al călugărițelor.

Dar viața pe care o ducea ea, lumea în care trăia, toate erau ca străine de dînsa: niciodată nu se oprise să-și deslușească în cugetu-i ce vede, ce-aude, ce simte, să-și dea socoteală — măcar așa, copilărește — de ce face și ce rost are ea acolo. Nici urîtul n-o apuca, nici dor de-acasă, nimic, pare că-n mănăstire se pomenise de cînd a deschis ochii.

Făcea tot ce i se spunea, de nimic nu cîrtea, nimic nu dorea. O singură dată numai a cerut să-i facă și ei rasă, ca să fie îmbrăcată la fel cu lumea de-acolo, și starița, zîmbind de atingătoarea ei nevinovăție, a sărutat-o, asigurînd-o că-i va împlini negreșit dorința cînd s-a face mare. Iar fetița, deși în inima ei era încredințată că e destul de mare, se mulțumi cu acest răspuns și nu mai zise nimic.

* *Utrenie* — slujbă religioasă dimineața, înaintea liturghiei.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII BUCUREȘTI 3506

Au sosit iarăși nopțile lungi de iarnă. E un cer sticlos deasupra, ca o boltă de metal. Văpaia lunei s-așterne pe sclipitoarele întinderi de zăpadă.

Ca-ntr-un țintirim împărățește adîncă tăcere. Prin chilii toată suflarea e adormită. La un singur geam se mai vede lumină. În rasă neagră, tologită de-a lungul patului, tînăra maică Epraxia citea pe *Paul și Virginia*. Tîmpla îi stă greu sprijinită pe mînă, și cotul i s-afundă în pernă. Ochii i se-mpainjeniseră. Dar nu mai avea mult, cîteva pagini. Fața i se întunecă din ce în ce... Și cum se cutremură cînd prăpastia mării înghite și copere sub valuri atîta dragoste ș-atîtea visuri! Durerea o înecă, și lacrimile îi frig obrazul. Nenorocitul sfîrșit al acestei povestiri, în care ea trăise ca-ntr-o desfășurare aievea de întîmplări, în vîrtejul cărora neîncercatele simțiri îi fuseseră tîrîte cu-atîta înfierbîntare, vui greu în adîncul acestei vieți atît de neștiutoare de patimile și tulburările lumesti. Cu neputință i-era să mai doarmă. Inchise cartea ș-o lăsă încet pe mukul lumînării, ca să rămîie cu sineși în tihna întunericului. Un potop de gînduri nedeslușite se năpustiră asupra-i, și capul îi căzu ca zdrobit pe căpătîi. Încetul cu-ncetul prinse a i se limpezi învîlmășagul minții, și pe firul vremii începură a i se-nșira una cîte una aducerile-aminte din zborul unei copilării neasemănat de triste. Vedeă pe mă-sa slabă, mîncată de necazuri, zbuciumată de necurmatele amărăciuni ale unui trai din zi în zi mai nesuferit. Acum i se lămureau bine — pentru prima oară — veșnicele sfezi, în larma cărora se deștepta noaptea din somn, cînd tatăl ei se întorcea mofluz și îndrăcit de la cărți. Biata ei mamă, cu două zile înainte de moarte, fusese palmuită de acest hain ruinător de bani și de viață. Ce culme de batjocură și de durere!...

Își aduse aminte cum, rămasă orfană de mamă la vîrsta de opt ani, neîngrijită de nimeni, răbda zile-ntregi de foame, cum tatăl său vindea toate lucrșoarele casei, ca să-și stîmpere patima ce-l stăpînea cu-atîta orbitoare

putere, cum apoi, deznădăjduit în cele din urmă, adus în cea mai desăvîrșită mizerie, a aruncat-o aci, ca să se mîntuie de ea. Acum își da ea socoteală prin cîte dureri trecuse și de ce nesfîrșită suferință îi sunt zilele legate.

Ca-ntr-o adormire de simțuri străbătuse cei nouăsprezece ani, atît de triști și de pustii. Cînd bogăția ei de păr auriu scăpătă din foarfeci și căzu mototol la pămînt, o soră oacheșă și neastîmpărată, arătîndu-i podoaba capului risipită la picioare, o întrebă, cătîndu-i în ochi milos și galeș:

— Nu-ți pare rău?

— De ce? îi răspunse ea zîbind, îmi simt capul mai ușor așa.

De atunci purta rasă, ș-o chema Epraxia.

IV

Cu mîinile încrucișate pe piept și capul, ca de povara gîndurilor grele, aplecat pe umăr, ea cîntă la strană. Plîngător și dulce îi răsună glasul sub bolțile bisericii, și cît îi de frumoasă cînd își ridică spre cer din ochii mari și-nvăpăiați suferitoarele-i priviri, ce par a purcede din două profunzimi de neînchipuite dureri.

Ca nealtădată, e palidă la față și două cearcăne vi-nete-i îngrădesc ochii, de truda inimii și de nesomn.

Cît de zdrobită se simțea, nenorocita de dînsa, și cît de străină și fără parte de mîngîiere, fără limbă să-și spuie și fără suflet să-i creadă suferința mută ce-atît de adînc și neîndurător o mistuia. Și greu, ca o manta de plumb, o apăsa acum veșmîntul călugăriei, picioarele i se muiau sub ea să cadă. Ar fi voit în ceasul acela să se surpe stîlpii, și toată zidăria bisericii să se dărapene asupra-i. Din cînd în cînd, în rugăciunea-i molcomă și tînguitoare zbucnea ca un țipăt de mînie, și ochii îi fulgerau atunci de focul nemărginitelor ei du-

rieri, și fața i se aprindea ca de flacăra unei patimi adânci și nestăpînite, gîndul ei măsura pustiul ce se desfășura-nainte-i; văzuse întreaga-i existență închisă pentru totdeauna în această rasă grea, ce-o apăsa de moarte, și simțea c-o zugrumă neagra deznădejduire — negrăita suferință de a-și îngropa tinereța în tristele ziduri ale unei mănăstiri.

Din ziua aceea nimeni n-a mai văzut pe Epraxia rîzînd. A rămas pururea pradă gîndurilor. Se mistuia amar în necurmatu-i zbucium, se topea de pe picioare, simțea că-i arde inima — și nimărui n-a spus o vorbă.

V

În casa doamnei Pastia, într-o odaie cu lumina către apus, Epraxia, întinsă într-un fotoliu, își povestește amarurile unui băiat ca de vro cincisprezece ani, care o ascultă c-o pioasă luare-aminte... Ș-amîndurora li se umplu ochii de lacrimi. Copilul e orfan și el.

Din cînd în cînd, doamna Pastia intră și s-așază c-o înduioșare de mamă între aceste două suflete nenorocite, și-i soarbe în căutătura ei fierbinte de dragoste și de milă.

Nimic nu mai e de nădăjduit, i-a spus doctorul, și totuși ea crede încă să-i scape. Rămasă văduvă și fără copii, pe Iorgu îl luase sub îngrijirea ei de la vîrsta de nouă ani. Vecinic bolnav, vecinic îndopat cu doctorii, a mers tînjind din zi în zi bietul copil, fără ca ea să se descurajeze, ori să-i pară vrodată rău de sarcina ce singură, de bunăvoie, și-o luase asupra-i. Într-o zi doctorul i-a spus că la mănăstire e o călugăriță tînără care de aceeași boală e mistuită și care se stinge pe zi ce merge...

Peste cîteva zile Epraxia era în casa acestei femei-înger, care nu mai trăia acum decît pentru ușurarea acestor două suferinți. Sta multă vreme îmbrățișîndu-i

cu privirea, și mereu întrebîndu-i ce doresc, cum se mai simt, dacă au poftă de mîncare, ce să le cumpere din tîrg... Și era neobosită, vecinic umbla în ropotele lor. Niciodată n-au fost bolnavi mai bine îngrijiți ca aceia.

VI

În picioare, la fereastra ce da în grădină, steteau amîndoi și priveau tăcuți, printre frunzele galbene de toamnă, la întristătorul apus al soarelui. Gîndurile lor călătoreau pe același drum și, de același fior coprinși, nu-ndrăzneau să-și vorbească. Toți ofticoșii, în căderea frunzelor, în apusul soarelui de toamnă, văd apropierea înfiorătorului ceas. Se lipiră unul de altul, ca și cum le-ar fi fost frică.

Obrajii Epraxiei se aprinseră. De o parte și de alta i se grămădiră sub tîmple două benghiuri de-o roșeață ca de cîrmuz. Ca o flacăra-i lunecă prin trup, din creștet pînă-n tălpi se cutremură și, încleștîndu-și brațele după grumazul copilului, îl strînse de sînu-i cu-atîta putere, că bietul Iorgu icni și, cercînd a se desface din încordarea brațelor ei, îi zise cu o voce gîtuită de durere:

— Mă doare, lasă-mă... ce Dumnezeu mă strînge așa?...

Atunci simți într-însa răscoala tuturor patimilor înlănțuite, ascunse atîta vreme în adîncul inimii — ca un potop de scînteii prinse a-i furnica prin trupu-i, smăcinat din toate încheieturile de tăria unei dorinți profunde, arzătoare, neînfrîmate și netălmăcite pentru ea. Și această patimă nepricepută, care-i șurua ca un metal topit prin vinele ei umflate, îi orbea vederea și mințile; nu mai știa ce face, strîngea nebună pe Iorgu de pieptul ei, și-l omora în sărutările-i înteteite, fierbinți și fără de sfîrșit.

Cînd își desfăcu brațele, copilul îi cătă în ochi nedumerit și galeș. Ea încremeni ca după un leșin, cu privirea obosită și aiurit pironită-n gol.

Și toată seara a stat dusă * gîndurilor, fără să spuie o vorbă.

Iar cînd a rămas singură în golul sinistru și rece al odăii, se lungi în pat trudită, dar nu-și stinse lumina-rea de spaima morții și-a întunericii.

Cercă să-și potolească gîndurile și s-adoarmă, dar deasupra ochilor ei închiși vedea felurite forme plutind într-o desfășurare leneșă : aci niște rotocoale fumurii, ce izvorau nesfîrșit unele din altele, aci niște suluri de flăcări ce creșteau străbătînd toată gama colorilor, în învîrtirea lor molatică, aci niște tipsii de alamă ce lunecau încetișor, unele pe altele, de o rotunzime desăvîrșită, cînd micșorate de-abia le zărea, cînd mărite de-și pierdea văzul pe-a lor întindere lucie.

Crezu că-nnebunește. Își deschise ochii mari și cătă înfiorată în juru-i. Pacea odăii, arătarea limpede a tuturor lucrurilor la care se uita o mai liniștiră. Își lungi privirea prin flacăra lumînării și rămase astfel, fără să clipească, ca în ascultarea unei muzici dulci și depărtate. Apoi se duse la oglindă. Se privi multă vreme, netezindu-și cu palma părul pe creștet și pe tîmple. În umerii obrazilor domnea acea roșată veștedă a of-ticoșilor. Își zîmbi trist, privindu-și dureros în ochii mari și plini de o fermecătoare melancolie.

Avea dreptate lumea... e frumoasă. Dar ce folos !

A slăbit așa de rău !... De ce i-a mai dat oare Dumnezeu tinerețe, și farmec, și chip frumos, dacă n-o lasă să se bucure de ele ?...

Se simți iarăși cuprinsă de căldura unor dorinți dulci și neînțelese. Își aduse aminte de Paul și Virginia ca de niște prietini cu cari trăise în adevăr.

Se gîndi c-ar fi putut fi iubită, că acești ochi, cari își sting luminile și i se îngroapă în cap, ar fi găsit și ei în lumea asta o inimă pe care s-o miște... Ah ! și cît de adînc și fără de sfîrșit ar fi știut ea să iubească pe

* In ultima ediție antumă : *dus*.

omul care și-ar fi dat inima ei ! Cu ce foc l-ar fi sorbit din ochi și cît i-ar fi zîmbit în cale cînd ar fi venit să-i curme așteptarea și dorul, să-i ardă obrazii și să-i zugrume răsuflarea în prididirea lacomă a sărutărilor fierbinți, s-o cuprindă ca într-un vârtej amețitor de flăcări și s-o omoare în farmecul nemaistăpînit al strîngerii în brațe. S-ar fi dat lui, de-a pururea lui, cu toată ființa, cu toate gîndurile, cu toată puterea ei de-a iubi. I-ar fi fost pe veci roaba cea mai umilită. I-ar fi străjuit liniștea somnului la căpătăi. S-ar fi azvîrlit în gura fiarelor, ca să nu s-atingă de el umbră de durere. De ce n-a lăsat Dumnezeu să aibă și ea parte de-o clipă de fericire ?... Ce-a făcut ea ? Cu ce-a greșit de-o chinuiește atît de amarnic ?... Și se simți prea crud nedreptățită.

Atunci i se zgudui inima de-o vrăjmășie neună. Toată durerea i se prefăcu într-o mînie sălbatică și plină de venin. Ar fi prăbușit lumea și tot cerul l-ar fi făcut pulbere să fi avut o putere. Cătă în oglindă și se sperie de întunecata răzvrătire din privirea ei, ca de furia unor ochi străini. Își văzu iarăși culoarea morții pe față și ca un cuțit simți că-i spintecă trupul din creștet până-n tălpi — fiorul groazniciei deznădăjduiri o taie prin toate încheieturile — se dete îndărăt cu spaimă și-și strînse capul în mîini, ca cum ar fi vrut să-și stîmpere bătăile tîmplelor.

Și cum își purta rătăcitele-i priviri prin odaie, dete cu ochii de comanac, îl smuci de pe masă și, cu o ciudă copilărească, cercă să-l rupă bucăți, dar nu putu ; îl mototoli în mîini și-l azvîrli sub pat. Ideea că-i tînără și se prăpădește fără vreme îi rupea inima, o cuprindea ca o milă dureroasă, sfîșietoare de sine însăși, lacrimile o înecau... ar fi rostit cuvinte de foc dacă ar fi avut cui să-și spuie adîncă răscoală a zdrobitei sale ființi. Și cîte gînduri nebune și întunecate n-o înghețau de groază : i se părea uneori c-au scoborît-o în groapă și-aude bulgării de pămînt huruindu-i pe capacul de sicriu. Într-un tîrziu izbuti să-și alunge gîndurile morții.

S-ar putea să se îndrepte, să trăiască, să iubească !...

Și se simți mai ușurată sub farmecul acestor dulci presupunerii. Inima își mai potoli mînia. Simți că-i străbate o lumină caldă în întunecata ei viață... *Ce bine are să știe ea să iubească!*...

Oftă din adînc. Se culcă iarăși, și toată noaptea, muncită de închipuirea unor plăceri negustate, arsă de focul unui dor aprig și necunoscut, s-a zbuciumat fără s-ațipească o clipă.

. . . . .
Din noaptea aceea nu s-a mai sculat din pat.

Cei dintâi fulgi de zăpadă coperiră lepedea de curînd așezată în curtea bisericii Trierarhi :

SUBT ACEASTĂ PIATRĂ ODIHNEȘTE
ROABA LUI DUMNEZEU EPRAXIA TOPALA,
NĂSCUTĂ LA 1849, MAI ÎN 10,
ȘI ÎNCETATĂ DIN VIAȚĂ LA 1871,
NOIEMBRE ÎN 3.

VIȘAN

Amintiri

Isprăvisem liceul și mă dusesem să petrec vara la un unchi al meu, care era director al închisorii de la Dobrovăț. La vîrsta aceea știam încă să visez și să iubesc — două însușiri pe cari azi nu le mai am. În prima zi m-am împrietenit cu copacii și cu cîinii, a doua zi cu păzitorii temniții, și a treia zi cu închișiții. Printre acești din urmă, cu deosebire, mi se lipi de inimă un tînăr nalt, bălan și de o înfățișare foarte distinsă. Ș-acum, cînd închid ochii și-l cuget, pare că mă uit la dînsul. Cu capul plecat, puțin adus de spate, cu pumnii vîrțiți pînă-n fund în buzunarele unui surtuc scurt, vechi, cenușiu, așa se primbla încet prin curtea castelului, răzlețit totdeauna de ceilalți. Uneori se rezema de vrun zid, și în aceeași atitudine rămînea încremenit cîte două ceasuri. Era alb la față, palid, frumos și trist, ș-avea ochi albaștri — făcuți pentru melancolie. Așa l-am văzut, rezemat de stîlpul bisericii din curte, cu acea căutătură pironită-n gol a ochilor deschiși cari nu văd nimic. M-am dus spre el. Voiam să-i vorbesc, dar văzîndu-l așa de nemișcat și de dus pe gînduri, mi-a venit greu să-l tulbur, ș-am lăsat aceasta pe altă dată. Peste un ceas eram în cancelarie. Se trase clopotul, era vremea mîncării, și tristul meu tînăr aduse pe un fund de lemn o bucată de mămăligă, tăiată-n patru muchi, ș-o strachină de borș cu fasole. Era o zi de post. În cancelarie era numai grefierul — scria — și mi-a zis mie să gust. Am rupt un colț din mămăligă și, pe vîrful lingurii, am sorbit din

borș, uitându-mă prietenos în ochii *ceaușului*, cari nu spuneau nimic. Am zis că-s foarte bune, și mi s-a părut că-i surprind un zîmbet cînd s-a întors spre ușă.

— De ce-i condamnat Vișan? întrebai pe grefier.

Acesta deschise un registru mare și, cu obișnuita nepăsare a funcționarilor, citi la litera V:

— Vișan Alexandru — omor — douăzeci de ani — muncă silnică.

Închise registrul, trase din țigară și-ncepu să scrie.

Mi se făcu negru înaintea ochilor.

Desigur e nevinovat, îmi zisei în gînd și mă hotărîi a cerceta aceasta.

Vișan avea slovă frumoasă. Îl rugai să-mi culegă cîntece și snoave de pe la arestanți și să mi le scrie. Această împrejurare statornici între noi întîlniri zilnice și ne înlesni mult împrietenirea. Peste-o săptămînă ne-am pomenit așa de îndrăgiți unul de altul, încît ne dam întîlniri la anumite ceasuri din zi. Ne furișam de lume, pentru a ne strînge mîna, pentru a ne spune cuvinte duioase, și adesea ne îmbrățișam cu ochii înotînd în lacrimi, ca doi copii orfani și prăpădiți, cari nu-și au decît iubirea lor drept orice nădejde și mîngîiere.

Seara, cînd suna clopotul de culcare, ni se strîngea inima de o adîncă părere de rău, ca după cea din urmă întîlnire. Garda intra înarmată și se oprea în fața cancelariei. Arestanții urcau treptele îmbulziți și se așezau drepti, în două șiruri, pe lungul peron al castelului, pentru a-și face rugăciunea de culcare.

Și în umbra serii, sub fiorul acelei solemnități triste, ochii noștri se urmăreau lacomi și dornici, pînă ce, din vîlmășagul celor patru sute de arestanți ce se îngărmădeau la ușă, abia îl mai deslușeam întorcîndu-și fața spre mine. Garda, în ordine, păsea înlăuntru, se desfăcea pe la posturi, și toate se înecau în liniștea nopții.

Intram abătut în odaie, mă așezam la fereastră ce da spre castel, și ochii mei trudiți și grei priveau în noapte, lung și dureros, spre geamul ce-abia lumina, de la odaia în care dormea Vișan.

Copilăria mea tristă și bolnăvicioasă, cărțile exaltate pe care le citisem, pacea măreață a văilor de prim-

prejur, frumusețea dătătoare de visuri a codrului ce se întindea nesfîrșit și umplea cerul la spatele castelului, și, mai mult decît orice, nenorocirea în care se afla Vișan dădeau iubirii mele pentru el o aprindere exagerată și nebună, care mă cucerea, din ce în ce mai puternic, îmi ardea viața și-mi sfîșia inima în durerosu-i farmec. Era un basm frumos și trist, și toate împrejurările dinafară intrau colorate de închipuirea mea și luau o formă, un loc și-o însemnare deosebită în alcătuirea acestui basm, de care era atît de plină întreaga mea viață.

A doua zi, cum mă deșteptam, mă duceam la geam. Regulat îl aflam în același loc, pe scara peronului, pîndind ivirea mea la fereastră, și toată fața i se lumina de-o bucurie copilărească cînd mă arătam.

„Ce tîrziu a răsărit azi soarele meu“, îmi zicea el zîmbind, într-o zi, cînd nu putusem să mă scol dimineața.

II

Era o zi caldă din iuliu, și numai noi amîndoi stețeam pe-o laviță, în tinda bisericii.

— Nu-i așa, Vișan, că tu ești nevinovat și stai închis pe nedrept?...

— De ce mă-ntrebi asta?...

Și tresări, cătînd sperios la mine. Ochii i se făcură mai mari și fața mai albă.

Mi-a fost frică de el cînd l-am văzut așa schimbat, pe urmă mi s-a făcut milă, m-am gîndit că poate l-am supărat, poate că întrebarea mea l-a izbit la vro rană ascunsă, pe care cerca s-o uite, și m-am grăbit să-i cer iertare.

— Nu... începu el, îngăimînd vorbele, nu mă supără... decît... vezi, eu m-am gîndit adeseori, d-ta mă crezi nevinovat, altfel nici te-ai fi uitat la mine, și într-adevăr, cum să te uiți la un...? pentru că iată...

trebuie să-ți spui cum a fost. Dumneata ești așa de bun cu mine... negreșit că trebuie să-ți spun, altfel ar însemna că te fur...

Și toate aceste vorbe, scăpărate rar și cu nehotărîre, rupeau cîte-o fîșie de lumină din sufletul lui chinuit și zbuciumat de ce era să spuie. Ochii lui erau plecați, de sfială poate, pe degetele lui albe și subțiri, ce și le ațîța într-un neastîmpăr nervos, ca și cum își scobeau vorbele pe subt unghii, glasul îi tremura puțin, dar își ridică deodată capul, și cu aerul unui om care-și poruncește sieși, mă privi țintă în ochi, și într-o răsuflare deznădăjduită, cu acel glas, jumătate șoaptă, jumătate strigăt, al tainelor cari îngrozesc auzul, îmi spuse deslușit :

— Dar d-ta te înșeli grozav. Eu am ucis pe mama ! Oh...

Și-și acoperi fața cu mîinile, ca să nu-mi vază spaima. Rămăsei împietrit. Vorbele lui mă izbiră ca niște gloanțe-ș cap — și în urechi îmi rămase, vîjîind, un vuiet lung și sinistru, ca un norod de glasuri în răscoală.

— Știam că are să te înspăimînte fapta mea ; acum, ascultă, și-o pot spune liniștit, întocmai ca pe o poveste...

Sunt trei ani — noi trăiam în Iași — eram numai eu și cu... mama. Tata murise, lăsînd o avere de vreo patruzeci de mii de galbeni, o avere destul de mare ca să-mi taie pofta de-a mai învăța carte. Am părăsit liceul în anul în care era să-l isprăvesc. De altfel, tragere de inimă pentru învățătură n-avusesem eu niciodată. Rămăsesem repetent în mai multe clase. Aveam douăzeci și doi de ani. Singura ființă pe care o iubeam cu tot focul tinereții mele era o fată foarte frumoasă, cu care mă și rudeam puțin. Ne întîlneam adesea, la ea acasă, și cîteodată rămîneam singuri... De ce n-am murit în farmecul acelor îmbrățișări, atît de dulci, ș-atît de nevinovate !... Vezi, că eu n-am cunoscut căldura îmbrățișărilor de mamă. Mama mea nu-mi era vitrigă, dar se purta cu mine mai crud ca o mamă vitrigă. Avea un glas răstit și niște ochi răi, a căror privire mă-ngheta ș-acum, cînd mă făcusem

mare... A... nu crede că-ți spun asta pentru ca să mă dezvinuiesc de ce-am făcut... ce Dumnezeu ! Dar voi să știi tot. Nu-mi da niciodată parale în mînă și mă ținea prost îmbrăcat. Ședeam într-o odăiță, în rînd cu slugile, și foarte rar, cînd era singură, mă chema să mînc la aceeași masă. Înțelegi cît de mult mă umilea aceasta. În ziua în care a aflat că nu mă mai duc la școală a trimis să mă cheme. Nu știam ce-am să-i spun. Tremuram ca varga și simțeam că mi se taie picioarele. Cînd am intrat, mi-a fript degetele mînerul de la ușă. N-am apucat a face doi pași de la prag, și, ca o fiară, s-a repezit la mine, mi-a ars două palme și, cu un glas ascuțit, care mă tăie la rărunchi, îmi răcni, îmbrîncindu-mă pe ușă : „Ieși afară, ticălosule !” M-am dus nebun în odaie ș-am stat mult în picioare, așa, zăpăcit, cu țipătul ei în urechi și fără nici un gînd în cap. Obrajii îmi ardeau ca jărăticul și, ca nealțadată, nici o lacrimă nu-mi veni în ochi. Mi-am încuiat ușa și m-am lungit în pat — eram grozav de trudit. Îmi acoperii ochii cu palma, și în capul meu aprins era un huruit prelung și monoton, ca vuietul unei mori, ș-un învîlmășag de gînduri nedeslușite, pe care anevoie mi-l putui stîmpăra. Mă sculai în picioare, mă văzui în oglindă, fără să vreau, și mi se făcu scîrbă de figura mea palmuită ca de fața unui laș. Mă plimbai puțin prin odaie, și pentru întîia oară o găsii prea strîmtă. Îmi simții capul mai limpede și-n stare de a gîndi. Mă așezai la masă și începui să cuget. Îmi apăru tot trecutul în minte, și figura blîndă și suferitoare a bietului meu tată. Și tot traiul lui din casă, toate certele, toate scenele zgomotoase și toate chinurile lui mi se arătau în șir și-mi răsculau amarnic înveninata mea inimă. Mama era o cochetă, rea și neînduplecată, care chinuia pe tata și-i făcea zile negre pentru orice lucru. N-avea chip, bietul tata, să spuie o vorbă unei slugi, să dea un cățel jos de pe scaun... Scandalul era gata. Din *prostule* și din *ofticosule* nu-l mai scotea. Tăcerea lui o aprindea și mai rău. Dacă voia să plece, cînd îl ocăra, ca să n-o mai asculte, o apucau nevricale și spărgea oglinzile. Nu cred să-l fi iubit vrodată pe tata, și nu știu de ce s-au mai luat acești oameni — desigur

pentru nenorocirea mea. Avere avusese și unul și altul. Ea își luase toate drepturile și toată libertatea, și bietul tata vedea multe, închidea ochii și nu zicea nimic. Dar umilințele și rușinea îl mistuiau amar...

Ce slab ajunsese în urmă, era mai mult o umbră de om! Intr-o zi a închis ochii, și-a pus sfârșit durerilor. L-au dus la groapă, și mama ținea o batistă la ochi, ca să-și ascundă nepăsarea.

Am rămas singur...

Și din ce în ce mai crudă și mai fără îndurare a fost cu mine. Toată pricina era că semănăm cu tata, pe care ea nu-l putuse suferi. Neajunsurile ei, golul ce, încetul cu încetul, se făcea în juru-i, anii ce avuseseră obrăznicia de a-i trece peste patruzeci, mijloacele din ce în ce mai grele și mai neizbutite de a-i ascunde, migrenele ei, încrețiturile vinete de pe la ochi... toate, toate se spărgeau în capul meu, și eu le răbdam ca un câine, pentru c-atîta lucru moștenisem de la tata, Dumnezeu să-l ierte!

Și toate aceste gândiri îmi înfierbântau capul și-mi învrăjbeau inima... Dureroasele aduceri-aminte cădeau ca niște ace, cari-mi spărgeau fierea și mă umpleau de venin. Mama, în ceasul acela, se înfățișa cugetului meu ca un monstru — și-o răutate bestială, o mînie și-o ură nestăpînită simțeam că mă ard și-mi zugrumă mințile. Ființa ei stătea în calea vieții mele, întunecată, neîmblînzită și prigonitoare, ca o crudă și adîncă remușcare...

Dar pînă cînd să rabd atîtea umilinți și să mă calce în picioare cu atîta nemilă această... femeie nelegiuită, care-a omorît pe tata?...

Stam așa, rezemat cu coatele pe masă, și tîmplele-mi zvîcneau fierbinți sub pumni. Deodată mi se făcu gol în cap și nu mai gândii nimic. Apoi o idee groaznică îmi scăpăra prin minte și mă-nfioră, simții în trup ceva rece — pare că-mi trecu prin inimă lama unui cuțit. Spăimîntătoarea idee mă săgetă din nou, fugi, și

iarăși se întoarse, pînă ce, cu îndîrjire, mi se înfipse ca un piron în cap, și atunci mi se păru așa de firească, așa de dreaptă și la locul ei, încît crezui că m-am născut cu ea și niciodată nu mă părăsise.

Deschisei saltarul, unde-mi mai păstram cîteva lucruri apucate de la tata, luai revolverul, îi așezai cartușe în toate cele șase țevi și mi-l pusei frumușel în buzunarul surtucului. Cînd m-am sculat de la masă, eram senin ca un copil de patru ani. Începuse-a amurgii. Nu mîncasem nimic în ziua aceea, dar nu-mi era foame. Mîinile mi-eră reci și gura amară și uscată, ca de friguri.

Mă primblai puțin prin odaie; apoi îmi luai pălăria și ieșii. Îți mărturisesc că nu eram de loc mișcat. Ceea ce era să se întîmple mi se înfățișa ca ceva care trebuie să se întîmple, și n-are cum fi altfel. Mi se părea că viața nu mi s-a dat decît numai pentru ceasul acela, și numai pentru fapta aceea. Ce-a fost mai înainte, și ce era să mai fie după aceea era ceva care nu mai ținea de mine, cu totul străin și cu desăvîrșire indiferent în ora aceea. Se aprinsese lumînările. Slugile erau în ropotele bucătăriei. Se așteptau musafiri la masă. Am trecut printr-un coridor lung. În sofragerie se auzea zgomot de tacîmuri.

Tiptil, pe vîrful picioarelor, m-apropiai de odaia mamei, mă aplecai și privii prin broasca ușii. Ah, am simțit în clipa aceea o bucurie sălbatecă și fără seamăn, care m-a răsplătit de toate chinurile îndurate!

Ea sta la oglindă, între două lumînări aprinse, și-și potrivea părul. Se pipăia pe creștet, pe tîmple, își uda degetul în gură și și-l petrecea încet pe sprincene, pe gene... Biata mama!... era să aibă lume în seara aceea!

Îmi apucaii revolverul în mîna dreaptă, și cu mîna stîngă deschisei ușa.

Desigur a înspăimîntat-o înfățișarea mea, căci a țipat, dar numai atît i-a fost — n-a mai avut timp să facă o mișcare: i-am descărcat cele șase focuri în cap, în șir, fără să tremur, c-o sete și c-o desfătare pe care d-ta,

desigur, nu vei pricepe-o niciodată : creștea inima-n mine cu fiecare glonte zburat din țeavă. A, domnule, aș fi vrut să aibă o sută de vieți, și să i le sting pe toate în clipa aceea !... Am suflat în lumânări și, beat de fericirea crimei mele, în întunericul adânc al nopții și în acel miros ce mă desfăta al prafului de pușcă, m-am simțit mare și fericit ca un dumnezeu !...

D-ta zîmbești — fără-ndoială că nu poți crede aceasta — dar așa a fost. Tot ce s-a petrecut în urmă mi-a fost indiferent. N-am mai știut nimic, nici de acel amor, care mi s-a stins așa deodată și de la sine, fără să știu cînd și cum, fără să-mi pară rău vrodată, nici de cealaltă lume.

Și n-ai putea să-ți închipui în ce nepăsare mi s-a scurs viața de-atunci încoace. N-am avut o clipă de căință. Iată... sunt trei ani acum — trei ani de cînd n-am mai știut nici bucuria, nici durerea ce e... Am trăit întunecat și nesimțitor, ca un dobitoc.

Pentru întîia oară mă mai mișcă ceva de atunci : faptul că mîine ai să pleci și că poate n-avem să ne mai vedem.

Și acum spune-mi drept, nu-i așa că mă desprețuești ?...

Nici vorbă, ceea ce auzisem nu putea să mă lase netulburat — îmi zdruncina greu părerea bună ce-o aveam despre el. Această stranie povestire a crimei lui, ce-mi răpăia în auz ca o grindină, era prea neașteptată ca să-mi pot da bine seamă de ce simțeam în momentul acela. Era ceva de nebun și de om fără inimă în toată istoria aceasta. Dar mă grăbii a-l încredința că ea nu-mi slăbea cîtuși de puțin dragostea mea pentru el, și fiindcă a doua zi dimineată trebuia să plec, despărțirea noastră în ziua aceea a fost mai mută și mai tristă decît altă dată. Erau tăceri lungi, în cari ochii noștri se păzeau de a se întîlni, și uneori gîndurile mele parcă se loveau de ale lui și tresăreau. Cînd a sunat clopotul, ne-am strîns mîinile, amuțiți de durere.

— Să nu mă uiți, mi-a zis, c-un glas stins și sfîșiat de plînsul ce-i îneca ochii...

Noaptea era senină, luminoasă, și nu-mi era somn de loc. Cu lumînarea aprinsă, stam la fereastră, priveam trist la geamul lui Vișan și mă gîndeam la dînsul. Am stat așa multă vreme — poate că era miezul nopții. Într-un moment mi se păru că zăresc un cap ivindu-se la geamul din castel. Gîndii că era el, și mă dădui mai aproape de fereastră. Capul dispăru, apoi iarăși se arătă, și stete acolo, nemișcat, lipit de geam, fără să-l pot distinge bine, vro două minute. Dar deodată zbcuni în tăcerea nopții detunarea unei arme. Rămăsei ca trăs-nit, un tremur grozav mă apucă. Trîmbița de alarmă cutremura castelul, și grupe de soldați alergau pe la posturi. Gardianul de noapte bătu la fereasta directorului și-și dete raportul. L-am ascultat, amețit de groază :

— La camera no. 7 s-au tras foc într-un arestant care se suise pe fereastră... a fost somat de trei ori să se dea jos, și nu s-a supus...

— Bine, vom vedea mîine, răspunse directorul.

Nu știu dac-am mai dormit în noaptea aceea.

A doua zi s-a constatat cazul și s-a încheiat cuvenitul proces-verbal, în care se zicea că în noaptea trecută, pe la orele 12, arestantul Vișan Alexandru s-a sculat din pat și s-a suit pe fereastră. Soldatul ce era de gardă la ușă i-a strigat de trei ori să se retragă. Arestantul nu s-a supus, și soldatul l-a împușcat, *conform regulamentului*.

O SCHIȚĂ

L-am cunoscut acum patru ani, în tren. Mă duceam la Iași. Era o noapte friguroasă. Mă durea capul. Stam cu ochii închiși, zgrebuit într-un colț, ș-aș fi dat mult să pot dormi puțin. Dar vagonul era plin, fumul de la țigări mă îneca, ș-alături de mine, în cele două tichete largi, erau patru călători cari se cunoșteau, se vede, și cari aveau gust de vorbă. Unul din ei vorbea mai mult și mai tare decît toți: sărea de la una la alta, își umplea gura cu fraze lungi, căta prilej să-și spuie proverbele și făcea mereu pomeneală de articolele lui publicate în *Constituționalul*. Am înțeles îndată că era ziarist în București.

Îl ascultam, fără voia mea, ba tocmai, fiindcă mă țineam să nu-l ascult, nu-mi puteam lua gîndul de la el.

Din cînd în cînd deschideam ochii și-l priveam.

Figura lui mi se părea cunoscută. Mi-am adus aminte pe urmă că-l văzusem la Cameră, în tribuna presii.

Se aruncă în literatură.

Și se sculă în picioare ca să dea mai multă tărie vorbelor lui. Pierdii toată nădejdea de a mai adormi și, cum mă uitam țintă la dînsul, se întoarse și-mi surprinse privirea.

— Mi se pare că v-am mai văzut, și-mi întinse mîna, spunîndu-și numele ș-un pseudonim cu care iscălise cîteva articole într-o revistă care nu mai apărea. Citise ceva de mine și-mi spuse că i-am plăcut, cu acea gentilețe supărătoare a oamenilor cari se cred grozavi și îndreptățiți să te încurajeze.

Îi păru bine că merg în drumul lui. El se va opri la Roman. Aceasta nu-mi surîdea de loc. Eram moleșit de boală și de oboseala drumului, ș-abia din cînd în cînd scoteam cîte o vorbă. Desfăcu un ziar vechi și-mi citi un foileton al lui. Din cînd în cînd își da la o parte o viță de păr, care-i cădea pe frunte. Era frumos și se purta bine îmbrăcat. Îmi vorbi de cunoștințele lui, de casele bune în cari e veșnic invitat la masă, de discuțiile lui cu oamenii însemnați, cari sfîrșeau totdeauna prin *a cădea de acord cu el*, de afacerile în care nu aproba de loc pe guvern, deși-l susținea în principiu, pe cît îi permiteau modestele lui puteri, de funcțiile ce i se ofereau și pe cari el le refuza, pentru că nu i se lăsa toată libertatea de a lucra și de a introduce reformele lui... Îi plăcea mai bine să rămîie așa cum e, redactor al gazetei guvernamentale, pînă la viitoarele alegeri, și atunci... vom vedea...

— Și-n definitiv, nici nu-mi prea place mie politica, *cariera mea e literatura*, ccnchidea el, răsucindu-și mustața și privind gînditor gazeta ce-i sta mototolită pe genuchi.

Apoi băgă de seamă că eram posomorît la față și-i spusei că mă doare capul. Ne apropiam de Roman. Îmi dete adresa și mă pofti să vii pe la el cînd m-oi întoarce în București. El nu va lipsi decît vreo trei zile. Îmi strînse mîna și-mi făgădui prietenia lui, cu aerul unui viitor ministru care promite o slujbă unui protejat.

Peste o săptămînă ne-am întîlnit în București la birt, unde — pînă să ne aducă friptura — mi-a citit un articol nou al lui. Și fiindcă era duminică, n-am putut scăpa ș-am mers, împreună, acasă la el. Ședea într-o odăișă binișor mobilată, în strada Primăverei. Toate erau puse cu rînduială, și era o căldură dulce și parfumată, care făcea să mă cred în odaia unei femei. Contribuia mult la aceasta și faptul că în odaia lui se vedeau mai multe cutioare și sticle de parfum decît cărți.

— Am să-ți citesc niște poezii, și scoase din saltar un vraf de hîrtii.

În fața acestor instrumente de tortură mi-am năbușit un oftat ; apoi m-am gândit la schingiuirile apostolilor și m-am simțit mai întărit. Citisem de multe ori poezii de ale lui și știam ce mă așteaptă. Vai, și cum le scanda de îngrozitor ! Sublinia figurile, se încânta de unele efecte, îmi repeta unele versuri și mi le tâlmăcea. Aceasta a ținut mult timp — vro patru ceasuri — mi s-a părut că nu se mai isprăvește. De la o vreme nu mai știam decât bătaia cadențată a vorbelor, cari-mi răpăiau regulat pe timpană, dar cari nu mă mai supărau pentru că mă gândeam aiurea. Dar îi răspundeam că-mi place de câte ori îmi cerea aceasta, și figura mea — fără să mă mai amestec — împrumuta instinctiv o parte din entuziasmul figurei lui.

Pe urmă mi-a citit niște scrisori de dragoste, de la o fată, care-l iubea la nebunie și dormea cu poeziile lui sub pernă.

— Biata copilă... îți mărturisesc că mi-i milă de ea. Sunt așa de ocupat, încât abia-i pot răspunde la câte zece scrisori o dată. Vai ! eu nu mai pot iubi. E de prisos de acum.

Și-și lua un aer melancolic, teatral. Îmi istorisi un amor al lui, un fel de nuvelă nesărată și banală, care se isprăvea printr-un *Adio*, ce cădea, așa, hodoronc-tronc, fără nici un motiv. Apoi îmi citi o scrisoare, pe care va trimite-o unei „dame din lumea mare“, al cărei nume zicea că nu-l poate spune : era un ghiveci retoric, turnat pe patru pagini, în care se citau o mulțime de cărți și de autori francezi, un pasaj întreg din Balzac și câteva maxime din La Bruyère, și în care „*Doamna mea*“ suna ca un tic al scrisorii, după fiecare punct, cu sau fără interjecție.

Abia am scăpat înspre seară. Mi s-a părut un tip curios acest om care îți umplea capul cu toate nimicurile lui și care nu te lăsa în pace pîn' nu te credea plin de persoana lui. De aceea nu l-am evitat, ba, dimpotrivă, am căutat adesea să-l întîlnesc, dar m-am păzit grozav să nu mă mai prindă la el acasă în zi de sărbătoare.

O, acum îl cunosc bine și pot să vi-l prezint pe amicul meu.

Că se îmbracă elegant, face foarte bine, pentru că are trup de minune tăiat și chip frumos. Și el știe bine aceasta, ba încă prea o știe, de aceea calcă așa de mîndru și de tanțoș și-și poartă capul falnic, parcă și-l duce în triumf. Salutul lui e larg și zîmbitor, ca al unui monarh care-și iubește poporul, și niciodată nu iese în vaza lumei fără ghiozdan la subțioară.

La teatru îi vezi adesea figura prin loji, pe la spatele cucoanelor, și are un dar particular de a se face invitat pe la serate. Nu e discuție în care să nu se amestece, și nu e carte pe care să nu-ți spuie c-a citit-o.

Dacă din întîmplare i-a căzut în mîină ș-a frunzărit vro dare de seamă critică asupra lui Taine bunăoară, o lună întreagă-ți va vorbi despre acest scriitor și de tot ce-a scris el, fără să se tulbure cîtuși de puțin cînd îi vei dovedi că se înșeală, spunîndu-ți c-un curaj — fără pereche — c-ai uitat, sau n-ai înțeles bine ce-ai citit, amețindu-te cu vorbe de gumilastică, îngăimîndu-ți fraze cari spun și una și alta, pentru că nu afirmă nimic, cedîndu-ți încetul cu încetul, pînă ce-și schimbă tot ce zisese la început, și descoperindu-ți la urmă, cu bucuria unui om care te-a cîștigat, că ești de aceeași părere cu dînsul. Niciodată nu lasă să-i scape ocazia de a-ți spune o vorbă pe care și-o credea de spirit, ș-o anecdotă în capul lui e mai împrăștiată decît într-un călindar. Cînd e singur, cînd e osîndit să tacă, își admiră degetele albe ale mîinilor, cu unghii lungi, ascuțite și transparente, forma picioarelor, frumusețea încălțămîntelor, și în această adîncă contemplare rămîne ceasuri întregi. Acasă își citește în fiecare zi poeziile mai sonore, articolele mai de curînd și se încîntă de efectul ce au trebuit să facă asupra lumii. Cînd scrie, căci e ziarist, să nu se uite, se așează în fața unei oglinzi, ca să nu cugete decît pe jumătate. **Are pe conștiință vro patru cărți tipărite : proză și poezie. Și tot mai lucrează :** poezii, nuvele, critice, cronici teatrale trec prin mașinile lui Gutenberg și prin uitarea lumei, ca orice adunătură de vorbe, fără să obosească pe cine le scrie și fără să atingă pe cine le citește.

Mustările prietenilor, răceala lumii, tăcerea, care se așterne așa de înțeleaptă peste „noptile lui de insomnie“, toate sunt semne ale „eternei invidii“. Vrășmășia contimporanilor este singura și cea mai strălucitoare aureolă a geniilor în viață. Triumful lui va veni — e o chestie de timp. Și în atmosfera acelor generoase iluzii, el îi dă zor cu scrisul, și se simte fericit și de multe ori și-o fi zicînd: „Sento divenir Dio!“ * •

Fără îndoială că această stăruință n-ar rămîne atît de stearpă și de nefolositoare dacă deprinderea de a cugeta s-ar fi putut introduce în obiceiurile amicului meu. Dar grija de a se găti și de a-și căuta în oglindă pînă și aerul cu care să se arate lumii în deosebitele împrejurări, această adorațiune, de toată clipa, pentru persoana lui fizică, neadormita preocupare de efectul ce produce asupra celorlalți cu poza ** lui, cu mersul lui, cu salutul lui, cu legătura de la gît și cu pieptănătura lui, cu gestul, cu privirea, cu timbrul vocii, cu melancolia ce și-o așterne de porunceală pe obraz — toate aceste îi țin gîndurile în loc, și de aceea, din tot ce scrie, nu tresare urmă de observare dreaptă, sau de cugetare originală. Toată munca lui se încheie într-o combinare sintactică de vorbe, cari sună frumos pe unele locuri și cari n-au alt rol decît a suna.

Așa că, dacă n-ar fi să hotărască decît *urechea* în literatură, desigur că ceea ce scrie el n-ar fi de lepădat.

Cunoștinți din lumea dinafară, dobîndite prin propria lui observare, n-a putut avea niciodată. Ce a putut prinde de pe la alții, ce a putut apuca din cîteva ochiri pe filele netăiate ale unei cărți, cam atîta e tot aluatul, pe care-l frămîntă mereu și-l dă sub felurite forme. Aceea ce numește el convingerile lui sunt niște încercări de gînduri vagi, mobile, hermafrodite, pe cari el le înecă într-un potop de vorbe, cîntînd să-ți lămurească ție lucruri despre cari vede bine că n-are absolut nici o idee, și pîrîndu-i foarte rău, ba chiar rămîind surprins că nu-l poți înțelege. Cînd, într-o

* Simt că devin Dumnezeu (it.).

** În ultima ediție antumă: *poezia*.

discuție, două păreri deosebite s-au ivit asupra unui lucru, el se declară din capul locului în contra amîndurora, începe a le *combate* și, din vorbă-n vorbă, se pomenește la urmă că împărtășește deopotrivă și pe una și pe alta.

Dar cum s-ar putea să fie altfel!

Dacă scoatem cele zece ceasuri ale repaosului și căutăm întrebuițarea ce face el de restul zilei, iată la ce trist rezultat ajungem, luînd duratele de mijloc:

ore min.

- 1 30 Se gătește dimineața la oglindă;
- 2 — Își citește cu glas tare producțiile;
- 3 — Vorbește cu lumea lucruri de care n-are idee;
- 20 Calchiază pe hîrtie figuri de prin cărți;
- 40 Se privește în oglindă pe apucate în cursul zilei;
- 1 30 Umblă pe stradă, veșnic preocupat de efectul ce face asupra trecătorilor;
- 40 Frunzărește cîte un ziar, sau vro carte străină;
- 30 Își admiră hainile, mîinile și picioarele în special;
- 1 40 Partea iluziilor; se crede, și-și taie planuri pentru viitor;
- 2 — *Scrie*, combină vorbe, e o distracție, ca și cum ar face o *pasență*.

13 50 Total.

Adică treisprezece ore și 50 de minute se cheltuiesc în ocupații cu totul străine de gîndire. Îi mai rămîn creierului zece minute, în care poate să *cugete*, ceea ce face aproape 61 de ceasuri pe an. Va să zică, de la vîrsta de patrusprezece ani, pînă acum, la vîrsta de **douăzeci și opt** de ani, creierul lui n-a funcționat decît **61 de zile**, socotite pe cîte 14 ore ziua. Aceasta înseamnă că pe cînd toate celelalte porniri ale vieții s-au dezvoltat regulat, și desigur mai mult decît trebuia, creierul lui, în ceea ce privește *facultățile intelectuale*, abia a ajuns la vîrsta de 14 ani și 2 luni! Ce putem cere, ca valoare literară, unui copil de vîrsta asta?

Ce folos că are un cap așa de frumos amicul meu dacă nu se servește de el decît, cum s-ar chema... de fudulie goală!

DE-A BABA OARBA

Sunt mici amîndoi : Giustino e de zece ani și Rosalba de șapte. Sunt săraci, orfani și străini.

Tatăl lor cînta din flașnetă pe la porțile oamenilor și căpăta gologani. Așa au venit tustrei, pe jos, din Florența.

Ș-atunci Giustino era de șapte ani : el știa să joace, să-și frîngă mijlocul și să treacă frumos prin cerc, iar Rosalba nu știa decît să ridă și să bată din palme tactul flașnetei... Dar *tata* bea prea mult vin, ș-atunci era urît și rău ; da, era foarte rău *tata* atuncea. Și seara, cînd n-avea nici un gologan, ei nu trebuia să plîngă, dacă le era foame, pentru că asta supăra foarte mult pe *tata*, și-i bătea rău, de aceea a murit... Ș-un moș bătrîn, care s-a supărat pe *tata* pentru c-a murit, a vrut să le ia *muzica*, dar ei au plîns așa de mult ca să le-o dea, încît moșul le-a dat-o, și ei au plecat cu *muzica* și nu s-au mai dus pe acolo niciodată. Acum șed la o femeie bătrînă, departe, departe, tocmai la marginea orașului. Umblă toată ziua cu *muzica*, și seara se duc acasă cu pîine și cu gologani...

Acestea mi le-a spus micul Giustino, c-o naivitate adorabilă și-ntr-o romînească pe care el o vorbea fermecător de stricat.

Eu am întîlnit adeseori pe acești sărmani copii. El, într-un surtuc larg, fără culoare și cu buzunarile spin-tecate, purtîndu-și anevoie *muzica-n spate*, ea, într-o

rochiță scurtă din petici și c-un *baideraș** de lînă vechi, pe care Giustino i-l înfășoară în fiecare dimineață de două ori în jurul gîtului, i-l încrucîșează peste piept și-l înnoadă la spate, frumos, ca să nu răcească, ș-amîndoi merg, așa, triști și perpeliți, mititeii de ei, copilul înainte și surioara după el, ș-amîndoi își tîrîsc picioarele în niște ciobote mari și grele, pline vecinic pe dinafară și pe dinăuntru de noroiul băltoacelor de prin mahalale.

Se odihnesc pe la răsîntii... Giustino s-apleacă de șale, și-ncetinel își pune *muzica* jos. Alătura, tăcuți, s-așază amîndoi pe caldarîm. C-un fel de frică uneori își privesc îmbrăcămîntea lor săracă. Ei simt bine că au aceleași gînduri, de aceea foarte rar își vorbesc. Cîteodată privirile lor pornesc alături și s-afundă în zarea cerului. Cînd timpul e frumos, ei simt ceva — ca o mamă bună care stă lîngă dînșii și-i mîngîie ; c-o bucurie tristă, c-un zîmbet bolnav își întind gîtul și-și încălzesc în soare chipurile lor galbene, lungărețe, bătrîne și nespălate, cu ochii mici, împainjeniți, îngropați sub frunți înguste, cu urechile mari, cu umerii obrajilor scoși ca la mongoli și cu buzele lungi, subțiri, uscate și vinete ca piatra.

Dar toamna se duce, și vremea prinde-a se-năspri. Cerul devine mai posomorît, casele mai închise și oamenii mai răi.

După o zi rece și ploioasă, petrecută mai mult pe sub ganguri, ei se hotărîsc să mai facă o încercare. Giustino scoase un suspin adînc și-năbușit, ca să nu-l audă mica Rosalba, își luă *muzica-n spate*, ș-amîndoi, flămînzi, friguroși și descurajați, plecară, încetișor, de-a lungul stradelor ude și pustii.

Abia mai pășesc, șovăind, prin pîcla deasă ce înecă orașul amuțit ; de sus burează, întunericul cade din ce în ce mai greu și mai rece peste dînșii. Un vînt cu toane repezi le zvîrle-n obraz puzderia de stropi, și ei își îndeasă pe dedesubt, la subțiori, mînuțele lor ude și amorțite.

* *Baideraș* — diminutiv de la *baidar*, fișie colorată care se poartă la gît ; fular.

Într-o uliță întunecoasă, la ușa unei cafenele, Giustino învârtește la flașnetă *Valurile Dunării*, schimbându-și mâinele-i trudite și ducându-și-le pe rînd la gură, ca să le dezmoțască. Rosalba se zgrebulește pe la ferestre, uitîndu-se-nlăuntru. Prin geamurile asudate abia străbate o lumină bolnavă și fumurie ce se înecă în pîcla de afară. În apropiere, un cîine nervos își întinde gîtul înainte și însoțește c-un urlet prelung și sfîșietor țurluitul* flașnetei.

Giustino schimbă cîntecul, și Rosalba, tremurînd, deschide ușa și intră. O duhoare grea și încropită o izbi în față, și, pentru întîia oară, chipurile searbede și ochii holbați ai jucătorilor de cărți o înfricoșau. Galbănă, sfiicioasă, îngîmînd o milogeală fără vorbe, cerșind cu ochii mai mult decît cu glasul, ea-și întindea talerul pe la toate mesele, și nimeni n-o vedea, și vaietele cîntecului de afară i se jăluiau în urechi din ce în ce mai sfîșietoare. Din nou se-ntoarse pe la aceleași mese.

— Hai, pleacă de aici! îi ziceau toți, răstit.

Își lăasă încetișor mîna-n jos, deznădăjduită. Cînd vru să iasă, simți că i se taie picioarele sub dînsa — stătu în loc și privi dureros și aiurit în juru-i. Unui om de lîngă ușa i se făcu milă și-i dete cinci parale. Flașneta tăcuse. Copila se apropie de frate-so umilită, pe jumătate moartă, și cu un glas leșinat, întinzînd în întuneric pumnul în care stringea gologanul, ea suspină: „Numai... cinci parale!...”

Micul Giustino își înăbuși în piept un oftat, tăcu și, opintindu-se din răspuțeri, își ridică în spate marea lui muzică. Niciodată nu i se păruse grea ca-n seara aceea. Amîndoi se îndreptară spre casă. La colț se opriră. Fetița intră și cumpără un corn. Începuse o ploaie mărunță. Picăturile se înteteau și le împroșcau obrazul din ce în ce mai repezi. Intrară subt un gang. Fetița duse cornul la gură și vru să muște, dar i se păru prea mic, și-l întinse întreg lui frate-so, rugîndu-l să-l mănînce el tot, pentru că ei nu i-e foame. Giustino, și el, se jura că nu i-e foame de loc și-o ruga

* *Țirluit* — sunet monoton.

să mănînce numai ea. Sfirșiră prin a-l rupe în două. Și cum molfăiau așa, încet, îi podidi plînsul; uzi learcă și rebegiți de frig, ei se îmbrățișară, și, tremurînd în întunericul rece și mort, se strîngeau, se înghesuiau unul într-altul, ca să se încălzească. Lacrimile sărute li se amestecau cu ultima îmbrăcătură. Rămăseră așa cîteva minute. Ochii îi usturau și le ardeau în cap. Își înghițeau saliva, ce le umplea gura c-un gust de leșie. Tîmplele grele li se băteau, și junghiuri ascuțite îi tăiau, ca niște cioburi de sticlă, prin toate încheieturile. Și inimile amîndurora se strîngeau, reci și leșuite, ca-ntr-o amorțeală de veci.

Dar ploaia nu mai contenea, și ei trebuiră să plece. Prin smîrcurile mocirloase ale uliților pustii și fără felinare, mergeau încet, trudiți și deznădăjduiți, ascultîndu-și fleșcăitul ciobotelor mari și grele. Giustino înainte, sfîșiat de gîndul că suferă surioara lui; Rosalba în urmă, muncită de chinul că n-are destulă putere ca să ducă, și ea, muzica-n spate.

Dumnezeu fusese prea neîndurat cu ei în ziua aceea.

Jos, pe-o rogojină, lîngă vatra rece, cu hainele learcă pe dînșii, rupți de oboseală, lihniți de foame și stîrciți de frig, se culcară să doarmă. Se zgîrciră unul lîngă altul, sub un țol prăfuit, și-și suflau în pumni ca să-și dezghețe degetele. De afară se auzeau pleoșcîind picături mai mari și mai dese. Vîntul hîțina ușa și ferestile, și-n bezna odăii se auzea regulat, suind și scoborînd, sforăitul babii, care dormea dusă pe-un pătucean îngust de scînduri. Copiii, multă vreme, rămăseră deștepti. În capul lor țiuiau cîntecele flașnetei, ca niște glasuri triste, ce se jăleau a foamete, a moarte și-a deznădăjduire. Din timp în timp tresăreau ca de spasmuri, și fiecare se uitase pe sine, pentru a se gîndi la durerea celuilalt. Cît de mult sufereau și cît erau de bătrîni, bieții copilași, atît de mici și-atît de nenorociți!

Cînd se deșteptară a doua zi, își simțiră obrazii înecați într-o lumină caldă. Soarele zvîrlise un smoc

de raze pe căpătăiul lor. Ei se sculară veseli, întăriți, și porniră de acasă plini de speranță și de curaj.

Era o zi frumoasă, care le dădea viață. Albastrul cerului, căldura soarelui deșteptau într-înșii amintirea dulce a fermecătoarei lor țări. Cîțiva copii se jucau într-o curte.

Giustino, voios și plin de încredere, își așeză flașneta în poartă și cîntă. O servitoare îi aduse trei gologani. Erau fericiți. Mîncară pe fugă brînză de-un ban și pline de doi, și ochii lor se sorbeau, umezi și sclipitori de bucurie.

La colțul stradei, într-un mic maidan, se întîlniră cu vro patru copii de seama lor, cari se jucau. Ei au înțeles îndată că erau buni prieteni, deși se vedeau atunci pentru întîia oară. Cu ce să înceapă?... Învoiala se făcu iute.

„Baba oarba! Baba oarba!“ strigară voioși cu toții, sărînd, bătrînd din palme și zvîrlind căciulele-n sus. Un copil își deznodă un testemel* de la gît. Giustino își așeză muzica deoparte și se lăsă să-l lege peste ochi. Mica Rosalba privea nebună de bucurie. Ei uitaseră foamea, frigul și suferințele de ieri. În ceasul acela nu mai erau străini, orfani, săraci și-n izbeliștea nenorocirilor.

Și cum treceam pe-acolo, gîndindu-mă la necazurile mele, mă simții deodată cuprins pe la spate de două mîini mititele și slabe, ș-un glas nebunatic strigă: „Te-am prins!“ Dar simți îndată că sunt ceva mai mare decît ceea ce voia el să prindă, și, cum își ducea mîinele la legătură, ca să și-o ridice de pe ochi, copiii năvăliră spre el rîzînd și țipîndu-i: „Nu te desface!... Nu te desface!...“

Și eu am stat privindu-i pînă ce și-au isprăvit jocul. Apoi am plecat încet, cu Giustino și cu Rosalba, și cum mergeam așa cu dînșii, Giustino îmi înșira păsurile lor, c-o adorabilă naivitate și-ntr-o romînească fermecător de stricată.

* *Testemel* — basma, tulpan.

DIN DURERILE LUMII

I

Vai, în ce hal de slăbiciune ajunsese bietul Radu Munteanu! Fața i se lungise, fruntea-i, lărgită și uscată,* începuse a avea ceva de craniu, ochii i se holbaseră — parcă stau să-i scape din pleoape, și umerii obrazilor îi spărgeau pielea. Nasul i se ascuțise, gura i se făcuse mai mare, bărbia mai lată și gîtul mai lung.

Era sărac, străin în București — e grozav lucru a fi străin în orașele mari — abia se mai purta pe picioare, și-n ruptul capului nu s-ar fi înduplecat să intre într-un spital.

Era prin septembrie, și se pregătea de zor să-și treacă examenul de bacalaureat. Sta într-un pension de băieți, ca pedagog. El se mulțumea acolo. Avea un pat în dormitorul băieților, un tacîm la masa lor, douăzeci de lei pe lună și două duminici libere.

Fusese școlar bun. Clasele primare le învățase la domnu Ghervescu, în sat la ei. D-nu Ghervescu l-a văzut așa cuminte și cu dragoste de carte și i s-a făcut oareșicum milă. El avea un frate, popă la București, i-a scris un răvaș lung, în care-i spunea c-a descoperit un talent grozav într-un băiat de acolo din

* Cuvintele *fruntea-i lărgită și uscată* lipsesc în ultima ediție antumă; am introdus textul după edițiile anterioare.

sat, și cum băiatul e sărac și-ar vrea să învețe mai departe, ar fi bine să-i facă vrun chip, să-l ia pe lângă dînsul și să-l dea acolo la gimnaziu. Mai tîrziu, cine știe ce va putea ieși din această binefacere...

Frate-său i-a răspuns, și el printr-o scrisoare lungă, că-l primește bucuros, că tocmai avea nevoie de așa ceva, deoarece preoteasa nu i-a făcut nici un copil în zece ani, de cînd a luat-o, și de acum nici nu mai e de nădăjduit să-i vie.

Așa că lucrurile s-au pus iute la cale. Biata Ilinca Văduva i-a pregătit băiatului în pripă ce-a putut, a mai împrumutat cîte-o bucată de pînză de prin sat, de i-a făcut și ea ce s-a priceput, ca o mamă, și pe la pîrguitul strugurilor s-a despărțit, cu lacrămile pe obraz, de singura odraslă a casii și singura ei mîngîiere.

— Radule mamă, vezi de nu *ne* uita, să *ne* mai scrii de pe-acolo...

Și s-a deprins Radu cu toate, pentru că era băiat bun, supus și răbdător. Cîteva zile, la început, îl cam zăpăcise orașul acesta mare, în care el venise pentru întîia oară. Podoabele prăvăliilor cu geamuri cît ușa, zgomotul trăsurilor, învălmășala lumii, casele mari cu cîte patru rînduri îi ațîtau curiozitatea lui de copil neobicinuit cu astfel de lucruri, îl opreau în loc cîte-odată, și feluritele impresii îi năvăleau în cap val-vîrtej și-i tîrau gîndurile și mirarea ca într-un șuvoi năprasnic.

Popa — vezi bine — se necăjea foc pe el cînd îl vedea așa gură-cască, pentru că sfinției-sale îi plăceau băieții dezghețați și iuți, cari nu încremenesc pe la răspîntii, cu legătura de tîrguieli în mîna. Și l-a dăscălit, l-a dăscălit mereu, pînă ce Radu, ca un băiat cuminte și înțelegător, și-a pus strajă ochilor și s-a dezbărat de năravul lui, ca să nu mai supere pe părintele.

Își învăța lecțiile de cu seară, pentru că dimineața trebuia să meargă în piață cu părintele, s-aducă tîrguieli.

Era printre bunii școlari, și nu lipsea de la clasă decît o dată pe lună, la zi-ntîi, cînd îl lua popa cu căldă-

rușa. La acea zi mormăia și el cu părintele... *Iordan botezîndu-te tu, Doamne...*

Vara, la vacanța cea mare, îndată după împărțirea premiilor, își strîngea lucrșoarele, săruta frumos mîna părintelui și mamei preotese, își lua legătura la subțioară și pleca, pe jos, acasă, cu inima plină de dor, de bucurie și de nerăbdare.

Iar mama Ilinca, în toți anii la ziua aceea, deritica mai frumos prin casă, gătea toate pentru de-ale mîncării, își punea, ca la o zi sfîntă, rochia cea nouă de cit și bușmachii de iuft, pe cari nu-i încălța de patru ori pe an, și ieșea în prag. Acolo sta, în picioare, pe prispă, neclintită, așternîndu-și privirea dornică și nerăbdătoare pe dunga vînată a drumului, ce tăia în curmeziș dealul prunetului. Din cînd în cînd ea își punea palma streășină ochilor și țintea arătarea nedeslușită ce se ivea de după multe, în albul drumului. Și se uita... și se uita... Dar nu, nu e Radu. He !... cînd e să fie Radu, inima ei îl simte de dincolo de bătaia ochilor.

Și cît îi ea de trecută, de slabă și bătută de necazuri, dar fața îi întinerește cînd vede pe Radu viind — veselă și sprintenă, ca o fată mare, se repede în cale-i, și într-un suflet e la poarta țarinii.

Acolo își întîmpina ea odorul, în toți anii la ziua aceea, pe vreme rea și pe vreme bună. Și veselă, și mîndră, cu el de mîna, calcă domol de-a lungul satului, uitîndu-se în toate părțile cu ochii luminați de atîta bucurie și luînd vorbă cu toate cumetrele și cu toți megieșii.

Acasă îl așază frumos pe lavița așternută cu un lăvicer curat, îl privește, îl sărută, și iar îl cuprinde din creștet pînă în tălpi în privirea ei fierbinte, duioasă, fericită, și iar îl dezmiardă.

Într-o clipă masa e plină cu de-ale gurii.

Scrobul cu smîntîină, ce mai forfotește * încetișor pe lângă buza tigăii, umple încăperea cu un miros plăcut, și aburii se ridică molatici în tavan de pe mămăliga ce-asudă pe fund.

* *A forfoti* — a clocoti încet, potolit.

Radu mănîncă zdravăn, nu se încurcă, iar mă-sa se-ngrășă¹ privindu-l.

Și cît e ziua de mare ea nu-l pierde din ochi.

Din ce în ce îl găsește mai frumos, mai cuminte, mai deosebit decît alți copii de seama lui, și cînd se gîndește la învățatura ce trebuie să fie în acest cap atît de tînăr și de frumos, o cuprinde un fel de respect adînc de copilul ei, parcă nu-i vine să-i zică pe nume, *Radule*, și parcă s-ar sfii să șeadă lîngă dînsul ca o mamă.

În vacanța cea mare, după ce isprăvise clasa a șasea, Radu s-a întors acasă mai slab. Ilinca se gîndi îndată la greutățile școlii, la necazurile de prin străini, și căută astfel să-și împace inima-i rănită de slăbiciunea lui.

Dar ea-l vedea mai trist și mai tăcut ca altă dată, și aceasta o chinuia amarnic. Adeseori Radu, cu ochii aiurit pironiți în deșert, parcă ar fi căutat a drum, rămînea vreme îndelungă nemișcat și dus pe gînduri.

Mă-sa se uita la el cu durere. Ararcori îndrăznea să-l întrebe :

— De ce stai, mamă, așa mîhnit... la ce te gîndești ?

Radu-și ridică fața, de-abia îngăima cîte-o vorbă de scăpare, și iar cădea pe gînduri, și ochii iar i se lungeau a drum.

Atunci Ilinca simțea c-o podidesc lăcrămile ; ieșea pe afară și plîngea, ca o nebună, pe lîngă pereți, plîngea de i se dihocă* inima, pînă ce i se făcea galben înaintea ochilor.

Așa-și mai potolea amarul și neliniștea, așa trăia biata mă-sa de o seamă de vreme.

Ea îl iubea, firește, ca întotdeauna, ba chiar mai mult ca oricînd, dar el era așa de trist și de cuminte, dar ea se simțea așa proastă în fața unui om atît de învățat, încît se temea să-i vorbească, își închipuia că-l supără cu înfățișarea ei. Abia din cînd în cînd, și c-o umilintă pe care nu și-o putea stăpîni, mai îndrăznea să se apropie de Radu. Cîteodată se necăjea,

* *A se dihocă* — a se frînge.

în cugetul ei, pe toată această învățătură, ce o înspăimînta și care o despărțea așa de grozav de copilul ei.

Alteori ea pierdea din vedere că-i este mamă, sta smirna înaintea fiului său și-i vorbea cu smerenie, ca unui om străin și foarte respectat, și nu mai îndrăznea să se apropie de el și să-l dezmierde ca altă dată.

Radu se simțea din ce în ce mai greu stăpînit de gînduri urîte și mai fără de nădejde. El avusese un vis frumos, un dor duios și mîngîietor, care-l întărea în ceasurile lui de oboseală și descurajare. În copilăria lui se gîndea că are să vie o vreme cînd va putea face pe mă-sa fericită și mîndră de fiul ei.

Dar vremea aceea se retrăgea tot mai departe dinaintea lui, și el își vîrîse în cap ideea că e bolnav și va muri înainte de-a o mai ajunge.

În adevăr, de cîtva timp îl cerca în răstimpuri un junghi în piept. Iarna trecută îl apucase o tuse neîmblînzită, de care abia a scăpat în primăvară. Cîteodată așuda noaptea, și dimineața se scula obosit, indispus, buimac și cu gura rea.

Și apoi suferințele lui morale deveneau din ce în ce mai mari și mai vătămătoare sănătății lui. Se făcuse de o sensibilitate care nu era de loc extraordinară vîrstei lui, dar în împrejurările în care era pus ar fi fost mai bine să n-o aibă.

Pentru oamenii săraci și expuși fatal umilinților, natura ar fi trebuit să-și croiască un sistem nervos mai din topor, mai... a nesimțire, ceva... așa cum e la animale și la mulți oameni bogați. Așa se gîndea adeseori Radu, care înghițea toate brutalitățile popii, năbușindu-și în piept mînia și ura ce-l zugruma și pe care n-avea puterea s-o arunce în obrazul aceluia om grosolan și nesimțitor care-l umilea și-l călca în picioare pentru un mizerabil adăpost ce-i da subt acoperișul lui. Căci popa îl avea tot ca pe o slugă la casa lui, și anii cari se scurseseră, și clasele prin cari băiatul trecuse, pentru sfinția-sa nu însemnau nimic. Aceleași mojiții, aceleași muștrări, la toată îmbucătura, același dispreț inconștient și dobitocesc, de ce poate să se petreacă în inima și mîntea unui băiat, care începe — și el — a simți și a pricepe lucrurile.

Dar preoteasa, de cîtăva vreme, prinsese a-i arăta o bunăvoință și o dragoste neobicinuită. În vorba ei, în ochii ei galeși, în toată purtarea ei față cu Radu punea un fel de căldură, de alintare stîngace și proastă, care, la vîrsta în care ea se afla, era nesuferit de ridiculă.

Această femeie, care lui Radu putea să-i fie mamă, își pusese ochii pe cei șaptesprezece ani ai lui, și în lipsa popii umplea capul bietului băiat cu toate fleacurile ce-i trăsneau prin minte: cum a iubit-o pe ea lumea, cum umblă și azi o mulțime să se dea în dragoste cu ea, cum i-a trimis vorbă, prin babă, și mai alaltăieri, băcanul din colț, dar ea nu vrea. I-ar plăcea un băiat tinerel, așa ca Radu, bunăoară...

Apoi îl ruga să nu spuie la nimeni ce aude de la ea. Și își făcea ochi dulci, și ofta, și își pițigăia glasul, și se mlădia ca o pisică; într-un fel de milogeală dezgustătoare; își apăsa inima, care i se umfla în piept, își ducea palmele la obraji ca să-și astîmpere arsurile, și își lua un aer timid și rușinos, și niște strîmbături de copilă nevinovată.

Radu asculta nemișcat, și se uita lung și nepriceput la această namilă de femeie ordinară și nesuferită. Privirile lui, reci și fără nici o expresie, se opreau cînd pe mînele ei cojite și butucănoase, cînd pe chipul ei uricios, cu niște obraji mari și îmbujorați, c-o gură largă și jimbată*, și cu niște ochi de tătar, mititei, fără culoare, zgîlți prostește și duși în fundul capului.

Cînd Radu a înțeles de ce e vorba, l-a prins o scîrbă nestăpînită de casa în care se afla și s-a hotărît cu orice preț să plece de acolo.

A umblat, a stăruit, s-a rugat de toți și a găsit în sfîrșit o meditație, într-o familie, la niște copii leneși, idioți și obraznici, care îi scoteau sufletul și-i zădărniceau toată osteneala și stăruințele lui.

Plecarea lui din casa popii a iscat un mic scandal, la care el nu s-aștepta. Sfinția-sa, care îi spusese de multe ori, cînd se afla în toane rele și-și da vînt guri, că e o belea pe casa lui, și că nu știe cum să scape de pacostea asta, care stă lăstun pe capu-i, de astă

* *Jimbat* — cu buzele îndepărtate, lăsînd să se vadă dinții.

dată, văzîndu-l gata să plece cu tot dinadinsul din casa lui, nu pierdu prilejul a-și arăta răutatea și mojicia în toată murdara ei golițiune.

— Apoi stăi, băiete, că nu merge treaba așa... Ce fel de vorbă-i asta? Te țin în casă atîția ani și te hrănesc de pomană, și cînd îți abate... hop, îți ieși ca-trafusele și o ștergi... Ce, așa scrie la cărțile voastre? Potolește-te, băiete, că avem socoteli amîndoi... Da... Ce crezi? Avem de furcă...

Și neînduratul popă i-a oprit legătura cu toate cărțile și cu ce mai avea de-acasă, iar bietul băiat, galben de ciudă și fără o lacrimă-n ochi, a plecat așa, cu ce avea pe el, și niciodată nu s-a mai întors pe-acolo.

El era iubit de camarazii lui, și mulți prieteni din școală l-au ajutat, care cu ce-au putut. Dar s-au găsit și din aceia cari să-și bată joc de sărăcia lui și să-și vîre degetele, rîzînd, prin spărturile hainii lui vechi, cu mînicile scurte, care abia-l mai încăpea, și prin care vîforul suiera a batjocură și a deznădăjduire pe vreme de iarnă.

Și toate umilințele, pe cari el le primea cu un zîmbet silit și dureros, izbeau greu și adînc, ca niște tășuri de topor, în această natură blajină, de o mîndrie stăpînită și îngăduitoare, care-și închidea durerile și și le strivea în ascuns, cu o putere neobicinuită la vîrsta aceea.

El citea mult. Împrumuta cărți de pe unde putea. Era un suflet lacom de a se umplea, și se simțea totdeauna deșert. Arareori se amesteca în larma și jocurile școlarilor. Observa totul, cugeta mult și vorbea puțin.

Și această seriozitate precoce, particulară băieților nenorociți, această îndoială de sine și frică de împrumutări, care devine un fel de boală pentru copiii ce n-au avut parte să-și joace jocurile și să-și vizeze visurile vîrstii de răul necazurilor ce-i troienesc și-i îmbătrînesc fără de vreme, îi stinse, încetul cu încetul, energia lui, nebiruită altădată, entuziasmul lui de școlar care făcea furori și ambiția lui de premiant întîi. În clasa a cincea, la clasificare, i-a trecut unul înainte, în clasa a șasea i-au trecut trei, dar niciodată n-a încetat de a fi un școlar bun.

Spiritul lui de observare, îndreptat pururea și prea de timpuriu asupra celor ce se petreceau în lume, îl făcu să înțeleagă cât e de greu să răzbați și să ajungi a însemna ceva între ai tăi când ești atât de sărac și când ai nenorocirea de a fi mai deștept, mai cinstit și mai simțitor decât alții, căci din acest punct de vedere, d-nul Ghervescu, primul lui dascăl, nu se înșelase — Radu era un băiat deștept.

Acum, când se făcuse mare, i-ar fi plăcut și lui să aibă o viață mai bună și o haină mai curată pe el, pentru că lumea te socotește după ce pari, nu după ce ești, și el vedea bine că în discuțiile ce le avea uneori în școală, părerile lui se găseau neîntemeiate numai din pricină că surtucul îi era cam rupt.

Fusese un copil sănătos și robust. Dar în clasa a cincea, după examenul de iarnă, elevii au făcut o mică petrecere, de la care Radu n-a putut lipsi. Acolo a trebuit să stea pînă la miezul nopții. Când s-a întors acasă, a cercat încetitor la ușă și-a găsit-o încuiată. N-a îndrăznit să bată, ca să-i deschidă, și a avut imprudența de a se ghemui pe prispă. Era ger, el era cam subțire îmbrăcat, și a tremurat toată noaptea. A doua zi era amorțit și vînat, abia își mai mișca, în nesimțire, picioarele și brațele, ca pe niște bucăți de lemn.

De atunci a rămas pătimaș*.

Dar vârsta lui a luptat. Deocamdată i s-a părut glumă. În vară l-au prins niște friguri, de cari a scăpat în puțină vreme, dar cari, pe toamnă, l-au întors iarăși, și el le-a purtat de multe ori pe la școală, în clasa a șasea.

Familia în care da lecție îl vestise că de la septembrie își va pune copiii într-un pension de băieți. Tocmai acum se gîndea el la un lucru pe care trebuia să-l fi făcut de mult: să dea examen și să intre bursier la „Sf. Sava“.

Preotul scrisese lui frate-său despre *ingratitudea* acestui băiat, pe care el îl îngrijise și-l iubise ca pe copilul lui. Radu îi lămurise mă-sii c-a trebuit să plece de

* Pătimaș — aici cu sensul de suferind.

la popă pentru că nu mai putea să-și vadă de lecții, că la toamnă va căpăta un loc în școala statului, că peste un an va da un examen greu, de tot ce a învățat, după care va lua o slujbă cu leafă bună, și că la vara viitoare nu va putea veni acasă, pentru c-a făgăduit unui prieten din clasa lui să meargă la el, ca să învețe împreună.

Dar niciodată n-a spus o vorbă mă-sii despre neîncrederea și temerile lui pentru viitor, și întotdeauna s-a silit, pe cât s-a putut, să-i cruțe durerea de a se îndoii de sănătatea lui.

În zilele în cari simțea că o să-l prindă frigurile îmbuca ceva de dimineață, își lua o carte și-o pornea rară* pe dealuri.

Cînd timpul era frumos, o lua încetitor pe cărăruia șerpuită în curmezișul dealului ce se ridica în fața satului și, cu ochii rătăciți pe lanurile tăiate felii-felii, ca niște trîmbe de pînză ce curgeau din creștet pînă în dunga cenușie a drumului, se lăsa în dusul pașilor domoli, pînă ce scăpăta dincolo de muche, în valea cealaltă.

Acolo, în pustietatea întinderilor, ce se mlădiau molic și se pierdeau, valuri-valuri, în zări depărtate și nedeslușite, sub cerul cald și aducător de somn al zilelor de vară, în mirosul fără asemănare de dulce pe care-l dă cîmpului sulcina cînd e coaptă și iarba cînd i s-a făcut de coasă, în acest farmec măreț și liniștit al singurătății, inima lui, atât de trudită la vârsta de optsprezece ani, se ușura de povara tuturor durerilor pămîntești. Acest aer sănătos și parfumat îi reda vieții toată puterea și tinerețea pe care el credea c-a pierdut-o. Capul i se limpezea ca de răcoarea unei dimineți după un somn îndestulător, și se simțea ușor... ușor ca un fir de iarbă — era fericit.

Așa se așternea de-a lungul, în marginea șesului, și acolo sta multă vreme cu fața în soare, cu degetele încleștate sub ceafă și cu ochii pe jumătate deschiși. Gîndurile i se stingeau încetul cu încetul, ca niște raze la asfințit, și toată ființa i se scufunda într-o odihnă

* Rară — domol, pe îndelete.

profundă, caldă și binefăcătoare — îi făcea senzația unui om tare trudit, pe care-l fură somnul.

Urmărea c-o privire leneșe legănarea vălătucilor de nori ce făceau ape, sclipind, ca niște bucăți de sîdef, pînă ce se subțiau ca un puf argintiu, se topeau și se risipeau încetîșor, ca fumul. Iar cîmpul încropit vibra de chițcăitul ascuțit, prelung, tremurător și metalic al cristeilor și greierilor de iarbă.

Așa își petrecu Radu vacanța aceasta. Arareori frigurile îl biruiau și îl smulgeau de tot din această fericită uitare de sine. Întotdeauna se întorcea acasă mai sănătos și mai dispus.

La plecare, mama Ilinca l-a sărutat mai cu rupere de inimă, și-a plîns mai cu foc, pentru că Radu era mai slab și mai trist, și pentru că avea să treacă vreme mai îndelungată pînă să-l mai vadă.

Niciodată nu i s-a părut casa atît de jalnică și pustie, și niciodată nu i s-a părut așa de grea și de tristă această singurătate, caldă încă de ființa lui Radu.

Se uită în toate părțile să vadă dacă băiatul nu și-a mai uitat ceva (de altfel această grijă era de prisos, căci *băiatul* era acum departe), apoi își puse cirlițul la ușa tinzii și plecă prin vecini, să-și astîmpere amarul și să-și mai răcorească inima.

Dar după două săptămîni lungi de neliniște, i se *clăti geana dreaptă*, ș-o bucură Dumnezeu cu un răvaș de la Radu.

Într-un suflet alergă la comună, și notarul căpătă o găină grasă, iar ea o veste frumoasă :

„Scumpă mămuică,

Am intrat ca bursier în școala statului. Sunt sănătos și vesel. Nu mai cer nimic lui Dumnezeu, decît să te fie sănătoasă, ca să te pot face fericită într-o zi.

Sărut mîinile, dragă mamă, și să ne vedem cu bine.

Fiul tău care te iubeste

RADU”

Mama Ilinca, de părere de bine, îi trase o toană de plîns pe răvaș, apoi oftă din adînc și își ușură inima,

apăsată ca de o piatră de moară. Toată fața i se limpezi și ochii îi sticleau în cap de beția unei bucurii copilărești și nestăpînite. Plecă fericită, cum nu-și aducea aminte să fi mai fost vrodată, și vreme îndelungată n-a rămas om știutor de carte pe valea aceea căruia Ilinca să nu-i cadă cu rugămintea ca să-i citească răvașul lui Radu, izvorul ei de mîngîiere și căpătîiul celor mai dulci visuri.

Iar seara, cînd se culca, vorbele din răvașul lui Radu îi răsuna în suflet ca un cîntec de departe, frumos și alungător durerilor. Gînduri fericite o pridideau, și din întunericul tihnit al odăii se revărsa asupra-i un farmec cald și întineritor, care-i scâldea întreaga ființă ; și — stoluri-stoluri — felurite visuri de noroc se desfăceau unele din altele, ca niște rotocoale de fum, i se învîrteau molatic în cap și-o dezmierdau ca la vîrsta de paisprezece ani.

Peste puțin Radu își va isprăvi învățătura, va ieși în lume și va fi om cu vază și cu cătare printre ai săi. Va avea slujbă mare, va fi în rînd cu boierii și în cinstea tuturor. Iar ea va desface casa cu tot cuprinsul ei, va vinde cele unsprezece pogoane de pămînt și se va duce lîngă fecioru-său, la București. Acolo va trăi fericită, ca în sînul lui Avram. Își va îngriji copilul, și-l va păzi ca pe ochii din cap. Și nu se va arăta lumii că este mama lui, ci va spune la toți că e... acolo, o babă săracă și bună, care l-a ținut în brațe de mititel, l-a legănat, i-a spus povești și l-a descîntat de deochi, și stă și ea, ca să-și închidă ochii la casa stăpînului, că așa a lăsat Dumnezeu.

Și cîte mame bogate, ce de-a cocoane mari și cu fete frumoase n-or să vrea de ginere pe Radu al ei !..

Aceasta era viața mamei Ilincai pe vremea aceea, și dacă toate aceste lucruri s-ar fi petrecut aievea în ceasurile acelea, ea n-ar fi fost de loc mai fericită.

Dar îndeobște toate visurile prea frumoase sunt semne neîndoielnice de mari nenorociri viitoare, și omul ar trebui să cunoască, în cele din urmă, că tocmai atunci cînd se lasă a fi mai stăpînit de farmecul unor iluzii mai dulci, e o durere mai grea, care i se urzește și-l așteaptă în cale-i.

Radu a știut, într-adevăr, să-și aleagă un bun prieten printre camarazii lui. Căci Gheorghe Vorincea era un băiat liniștit, un cap sănătos și o inimă bună, care nu se ținea cu dinții de coroană, dar care mânca zece premianți cu pătrunderea și cunoștințele lui.

Vorincea nu era tocmai sărac. De loc, era de la Găiceni din ținutul Teleorman. Îi trimetea de acasă o sută de lei pe lună, și cum el era băiat cu minte și cumpănit la toate, trăia binișor cu acest buget, nu ducea lipsă de nimic, și, la orice nevoie, erai sigur că vei găsi la el zece-douăzeci de lei.

Amîndoi erau cam de aceeași vîrstă, și prietenia lor era de aceea care multă vreme rămîn în școală ca niște pilde frumoase.

Ei stau alături în bancă. S-audă unul pe altul lecțiile de peste zi, își cercetează temele, își spun ce cărți străine de școală au mai citit, și admiră împreună paginile cele mai frumoase și mai interesante.

În toate duminicile Radu mîncă la amicului lui, și iarna, de două ori pe lună, se duc amîndoi la teatru.

Într-o duminică, pe la sfîrșitul lui ianuarie, Radu veni, ca de obicei, la Vorincea, dar nu mîncă nimic la masă și vorbea foarte puțin. Era indispus, mai tras la față și mai palid ca altă dată, ochii îi mișeau, obosiți și tulburi, sufla greu, și din cînd în cînd își ducea palma la frunte.

Spuse că n-a dormit aproape de loc, că toată noaptea a tușit, că nu se simte bine, îl cam doare capul și că-i pare foarte rău că nu poate sta mai mult.

Gheorghe deocamdată nu vroia să-l lase. Să stea puțin în patul lui. Îl va freca cu oțet pe mîni și pe tîmple. Are gazda un oțet de trandafir minunat. Îi va face o limonadă, îi va coace castane, cum îi plac lui, și-i va citi o poezie preafrumoasă de Eminescu, ieșită acum în *Convorbiri literare*...

Și-l apuca în brațe, și-l ruga, și se jura că într-un ceas îl va face bine. Vor merge pe urmă la teatru. E o piesă așa de frumoasă...

Dar nimic nu putu să înduplece pe Radu. Se sculă enervat, să plece.

E cu neputință să mai stea. Se simte așa de bolnav și de slab, că i se taie picioarele. Vor merge duminica viitoare la teatru.

Amîndoi ieșiră mîhniți. Vorincea merse cu el pînă la poarta școlii. Și vorbea mereu, îl muștra că nu vrea să-l asculte pe dînsul și că-i așa de răutăcios. Îi zicea că n-are nimic, vede el, că se prefăce că-i bolnav, pentru că nu-l mai iubește, și-i spunea fel de fel de glume, ca să-l facă să rîdă.

De la un timp, văzînd că prietenul lui nu zice nimic, tăcu și el. Radu avea un surîs trist, care pe Gheorghe îl amăra cumplit.

În poarta școlii se opriră, se îmbrățișară cu durere, se uitară blînd și iubitor unul în ochii altuia și amîndoi simțiră, despărțindu-se, că i-ar podidi plînsul dacă ar sta mai mult privindu-se așa...

Radu își învăță lecțiile pentru a doua zi. Aceasta n-a făcut-o cu obicinuita lui înlesnire. Îl părăsise acea putere de luare-aminte care se încleșta de lecție și-i sorbea înțelesul dintr-o citire; ochii lui se scoborau, în neștire, pe scara șirurilor de slove pînă la sfîrșitul paginii, fără să prindă de veste că truditele lui gînduri au rămas aninate cine știe unde.

Reîncepea, de cîte zece ori, o frază foarte lămurită, peste care îi luneca mintea fără s-o poată apuca. Din cînd în cînd își lăsa capul greu pe carte și dibuia, ca prin întuneric, frînturi de înțeles, ca să cîrpească un paragraf din lecție, dar gîndurile i se încâlceau, și atunci își ridica mînios capul și se așternea mai îndărătnic pe citire, înfigîndu-și ochii mari și necăjiți pe slove, ca și cum ar fi voit să le scobească din pagină.

Sara sună de mîncare, dar el nu se scoborî la masă, că nu-i era foame. Cînd se simți ceva-ceva stăpîn pe lecții, închise cărțile și se duse în dormitor. Era întuneric și cam frig acolo. Bîjbîind, merse la patul lui, își aprinse lumînarea la căpătăi, se descălță, se înfășură, îmbrăcat, în plapomă, își scoase de sub pernă o carte, pe care-abia o începuse (*Noua generație de Turghenief*). Îl durea capul din ce în ce mai rău, ochii

mijeau somnoroși și abia ciuguleau câte o vorbă, două din rând.

Inchise cartea, suflă în lumânare și-și vârî capul sub învălitoare.

Spinarea-i era înghețată. Ca niște vîrfuri de ace îi furnicau prin coaste — fioruri dese, reci și ascuțite îl săgetau prin tot trupul, pieptul și brațele i se zăbeau într-o tremurare nervoasă; ca un burghiu de foc simțea că-l sfredelește-n tîmplă, și zgîrcit de cîrceii de prin toate încheieturile, se ghemui sub plapomă, cu pumnii și cu genunchii la gură.

Peste vrun ceas prinse-a se-ncălzi. Suflarea îi devenea din ce în ce mai fierbinte. Simți că-l înăbușe, și-și scoase capul și brațele afară. Dar căldura creștea; ca un abur greu și înfierbîntat îi îneca răsufierea și-i moleșea trupul, fără să-l adoarmă.

Palmele-i umeziră, capul îi ardea ca într-o leșie fierbinte, sudoarea îi izvora pe la rădăcina perilor și-i brobonea fruntea. Își scoase hainele — pe spate și pe piept cămașa i se făcuse learcă.

În dormitor era lumină și se făcuse puțin foc. Se sună de culcare. Elevii intrau zgomotoși. Unii se apropiară de patul lui. Radu se prefăcu că doarme. Peste o jumătate de ceas toată sala se umplu de tăcere și de somn. Numai Radu nu putea să doarmă.

În capul lui aprins clocotea un potop de gînduri. La început, vedenii nedeslușite, șiruri rupte și încîlcite, vorbe stinghere și sfîrmături de idei scăpărau în învîlmășagul haotic dintre tîmplele-i fierbinți. Încetul cu încetul icoana bunei și iubitoarei lui mame i se lămuri în minte, și-i rămase acolo, clară, luminoasă și duios zîmbitoare; se simți aburit de-o senzație dulce, ca și cum o mîna caldă și mîngîietoare îi netezea fruntea încetîșor; toate gîndurile i se limpeziră.

Cugetă la ce ar fi putut să fie (aceasta numea el *iluzia iluziilor lui stinse*): Și-ar fi isprăvit studiile, ar fi avut și el un loc printre cei cari muncesc. S-ar fi silit să se deosibească printre aceștia. Ar fi avut pe mă-sa lîngă el — aceasta l-ar fi întărit mult.

Ea l-ar fi înțeles, și l-ar fi mîngîiat în ceasurile de suferință. Ei s-ar fi mulțumit cu puțin. El ar fi muncit

mult, și n-ar fi obosit niciodată, pentru scumpa lui mamă. Mai târziu ar fi ieșit deasupra nevoilor... Ar fi fost atît de fericiți amîndoi!...

Apoi cădea în ceea ce numea el realitatea lucrurilor. Roiuri negre de prevederi urîte îi troieneau închipuirea, și toate gîndurile i se scufundau grele în întuneric, prăbușite ca în gura unei prăpăstii fără fund.

El se vedea bolnav, prăpădit, fără puterea de a munci, aruncat în izbeliștea nenorocirilor, îndurînd, cu umilință, aroganța și disprețul lumii, lipsindu-i adăpostul și hrana zilnică, mișcînd compătimirea trecătorilor de pe strade, cu fața lui galbenă și cu îmbrăcăminte la ruină. Prietenii îl evitau. Camarazii lui de odinioară îl priveau de sus, făcîndu-și ochii mititei și afectînd o milă insultătoare, care pe dînsul îl rănea amarnic și-i umplea inima de venin.

Dar ceea ce-l sfîșia mai crud și mai dureros era suferința mamei lui. Sărmana, ea-și clădea visuri atît de frumoase pe existența lui șubredă și păcătoasă, ea-și pusese toată nădejdea în fericirea și viitorul lui, și el îi ucidea toate iluziile, îi zdrobea inima, îi smulgea sufletul din liniștea-i atît de dulce, și-l tîra cu dînsul, tăvălindu-l prin toate durerile și umilințele vieții lui. O vedea slabă și-mbătrînită de chinuri, plîngîndu-i la căpătăi, și el simțea lacrimile sfintei lui mame cum picură, și-i cad pe inimă ca niște cărbuni aprinși, ce sfîrșiau arzîndu-l, și-n tăcerea acestui doliu sfîșietor, amîndoi aveau ca o frică de a-și mai vorbi, și el abia îndrăznea cîteodată să-și ridice ochii smeriți și rugători, nemaivînd alt glas să-i spuie: „Iartă-mă, scumpa mea mamă, că-ți zdrobesc inima atît de amarnic, iartă-mă că te omor!...”

Apoi căta să-și schimbe pasul gîndurilor. Voia să-și alunge din cap stolul acestor negre închipuiri și se întorcea, cu o mișcare nervoasă, pe partea cealaltă. Se gîndea că s-ar putea face bine, și calea i s-ar limpezi. Se găsea nedrept în chipul prea aspru cu care judeca lumea. E adevărat că sunt multe canalii, dar se găsesc și oameni de inimă, cari l-ar înțelege și i-ar întinde mîna. Cugeta la amicul lui atît de bun și de iubitor.

Dar băgă de seamă că e târziu, ș-ar trebui s-adoarmă. Gîndurile îi speriaseră somnul. Cînd ți-ai muncit și ți-ai zbuclumtat creierul ceasuri întregi, cu greu mai potolești răscoala.

Cercă să nu mai cugete la nimic; lucrul e cu neputință în asemenea împrejurări.

Se învîrtea în pat, își întorcea perna pe partea cealaltă și-și vîra brațul sub căpătîi, își așeza picioarele și trupul în stările cele mai slobode și urmărea cu auzul hurelul fiecărei trăsurii de pe stradă, pînă ce se stîngea încetișor în depărtare. Uneori umbla să-și surprindă cu mintea trecerea ușoară și pe furiș a ființei conștiente în starea de somn, ori se gîndea la cîte ceva molatec: își închipuia că e pe mare, și-l leagănă valurile; ori că se suie încetișor într-un balon, și plutește peste întinderi nemărginite, netede ca apa și arse de soare.

Într-un târziu adormi.

A doua zi el n-a simțit cînd s-au sculat băieții, și pedagogului i-a fost milă să-l deștepte, fiindcă-l știa bolnav și fiindcă era „băiat bun“. De altfel, aceasta li se întîmpla pentru prima oară: lui Radu — să nu se scoale devreme, și pedagogului — să-i fie milă.

Gheorghe veni mai de dimineață și izbuti să răzbată în dormitor. Se așază la capul lui Radu și-l privea liniștit cum doarme.

Elvii se duseseră cu toți în repetitor. Mai era o jumătate de ceas pînă să sune de intrare prin clase.

Radu era palid la față. Deodată tresări prin vis și-și strîmbă fața, scîncindu-se într-un plîns uscat, ca un copil ce s-a speriat prin somn.

Gheorghe îl clătina tare, ca să se deștepte. Radu gemu, tresări iarăși, își deschise ochii mari, speriați, îi ținu cîțva pironiți asupra amicalui său, într-o căutătură aiurită și moartă, ca de nebun, apoi zîmbi și se sculă din pat, întrebînd cîte ceasuri sunt. Spuse că se simte mai bine, că tocmai acum, în ziuă, visase un vis foarte curios, care-l umplea de groază. Și se frecă la ochi, cătînd să-și aducă bine aminte:

Se făcea într-o casă străină, nu știa unde, într-o odaie pe un pat era întins un prosop curat și părea

că acopere ceva. El se spălase, și tocmai căuta să se șteargă. Ridică prosopul, și, de subt el, i se arătă ceva înfiorător: două picioare tăiate de pe la genunchi și încălțate cu niște bușmachii noi, pe cari-i cunoștea... Cineva îi spuse că sunt picioarele mă-sei. El tresări de spaimă și începu să plîngă. Atunci Gheorghe l-a deșteptat.

Se îmbracă în grabă și se scoborîră amîndoi. Radu avea o slăbiciune simțită, în tot corpul. Părea că se frînge de pe la încheieturi, ochii roșii îi ardeau în cap și-l usturau ca de fum, gura îi era uscată și buzele arse, în stomah avea o leșuială, și pieptul și-l simțea apăsător ca de-o greutate mare ce-l înăbușea. Cînd răsufla, aerul i se prăbușea în plămîni ca ceva tare și rece, care-l lovea și făcea să-l doară ca o bubă, acolo înlăuntru, și-atunci îl apuca o tuse seacă ce-i sfărîma pieptul.

Gheorghe suferea foarte mult, și se îngrijea de starea amicalui său. Doctorul școlii i s-a părut prea nepăsător. A stat morțiș de capul lui Radu și l-a înduplecat să meargă la doctorul Marcovici. Acesta i-a dat niște hapuri de sulfat de chinină și i-a recomandat să se ducă de vară undeva, la aer curat, și să nu mai lucreze, să citească foarte puțin și să ducă o viață regulată. Gheorghe căta întotdeauna să-l mîngîie, spuindu-i cît de bine au să petreacă în vacanție la el la țară. Radu va bea în toată dimineața cîte un pahar mare de lapte. Mama lui îl va iubi ca pe copilul ei, și surorile lui — căci avea două surori nemăritate — îl vor iubi ca pe fratele lor. Se vor plimba cu toții pe cîmp și prin pădure, se vor juca, vor face tot felul de nebunii, vor fi atît de fericiți, și Radu se va face sănătos și gras cît un măcelar...

Primăvara îi mai înveseli. Sănătatea lui Radu mergea înspre bine. Fața i se mai însenină, și în frumoasele duminici în Cișmigiu, pe o bancă retrasă, amîndoi ședeau fericiți, ceasuri întregi, subt un copac înfrunzit, și-și tăiau viitorul în felurite planuri, care de care mai mari, mai frumoase și mai imposibile.

Ce mult se iubeau, și ce bine trăiau ei, așa pierduți cu mintea ca-ntr-o poveste, în auritele lumi ale în-

chipuirii lor, lipindu-și inimile și îngemănându-și gândurile ca să le-mpingă, departe, în zborul aceluiasi vis. Ei își vedeau întreaga viață și toate bucuriile amestecate laolaltă, și niciodată nu s-au gândit că s-ar putea întâmpla altfel de cum cugetau ei.

Radu băgă de seamă că alături de Gheorghe, încetul cu încetul, îi revin toate iluziile cari îl părăseră într-o vreme, și pe cari și le crezuse pierdute pentru totdeauna.

Dar într-o zi — era aproape de examen — toți elevii clasei a șaptea stăteau strînși în curtea școlii și sporovăiau zgomotos între dînșii. Tocmai se dăduse notele de peste an, și se știe că această împrejurare stîrnește întotdeauna discuții între școlari. Cum vorbeau așa, Radu se arăta, se vede, cam răutăcios cu un elev leneș și vestit în școală prin mojiția lui, și, cum era deprins să dea de-a dreptul cînd știa că spune un adevăr, cercă să convingă pe acest camarad al lui că pentru lenea ce-a desfășurat în cursul anului, nota cinci, pe care o căpătase, i se pare un adevărat hatîr. Și cum îi vorbea așa de liniștit, dîndu-se aproape de dînsul, acesta, în vederea și în auzul tuturor, îl împinse pe Radu încolo și, c-o răutate veninoasă și bestială îi zise răstit :

— Dă-te mai încolo, ofticosule, ce-mi sufli-n gură ?...

Acest neașteptat răspuns îl izbi pe Radu, brutal și violent, ca un pumn în obraz. S-ar fi repezit să-l bată, dar simți că i se împleticesc picioarele, și brațul ce-l ridicase îi căzu în jos, greu și mort, ca al unui paralitic. Gheorghe îl văzu vînat, și ochii lui sîngerăți ardeau în văgăune, înfiorători, ca ochii unui ucigaș — se rezezi la el, îl apucă în brațe și-l scoase din grămadă ; și fiindcă Radu tremura, îl dojeni că e copil și se aprinde așa pentru un lucru de nimic, îi înșira toate mojițiile grosolane pe cari acel școlar le spusese camarazilor lui și-l ruga frumos, netezindu-i mîna, să se liniștească și să nu mai fie supărat de asta. Apoi schimbă vorba. Îi spuse c-a primit un răvaș de-acasă în care-i scrie că-i așteaptă cu nerăbdare pe amîndoi, că ai lui au început de pe acum să iubească pe Radu, că peste două săptămîni vor fi la Găiceni.

Radu nu-i răspundea nimic și nici n-asculta ce-i spune. În capul lui vuiiau amarnic acele grozave cuvinte, ce-i căzuseră ca un trăsnet. Nu mai vedea nimic înaintea ochilor, îi vîjîiau urechile, ca lîngă scocul unei mori. În coșul pieptului simțea o durere grea și îndesată, care-i curma viața — pare că o cange de fier i se înfipsea în inimă și i-o strivea strîngînd-o din ce în ce mai puternic și mai neînchipuit de dureros.

Acest cuvînt de *ofticos*, pe care el și-l zisese de mii de ori în gînd, i se părea acum, cînd și-l auzea din gura altuia, ca cea mai teribilă și mai neîndoielnică hotărîre a pieirei lui.

Nu mai era un școlar dezmățat și obraznic acela care i-l spusese, pentru el era glasul batjocoritor al lumii întregi, și cuvîntul crud și decisiv al tuturor doctorilor, care-i striga mereu, neîntrerupt :

„Da, ești un ofticos, ș-ai să mori mîine-poimîine...”

Și multă vreme l-a prigonit * amintirea acelei împrejurări.

III

În sfîrșit, iată-i la Găiceni. Este știut că vremea cea mai fericită și mai plină de visuri în viața unui școlar bun sunt cele două luni de vară, după ce și-a isprăvit liceul.

Atunci i se pare lui că tot ce-a fost greu, că tot ce-a fost suferință s-a dus, și, de-aci-ncolo, drumul e întins și neted ca-n palmă — n-are decît să meargă. Ia... un mic hop mai e de trecut, la bacalaureat, și încolo... pălăria pe ceafă, și nici de vodă să nu-ți pese !

De ce dar mai stă Radu așa de fără chef și înecat în gînduri triste ?... Asta nu putea să înțeleagă amicul lui și, trei sferturi de zi, acesta n-avea altă vorbă decît mîhnirea lui Radu. Va trebui să-l dea la brazdă,

* În ultima ediție antumă : *prigonit*.

să-l facă vesel ; pentru aceasta avea nevoie și de ajutorul celorlalți.

Familia lui Gheorghe, toată, se încheia în mama lui și în cele două surori. Tatăl său murise de vro cinci ani. Le rămăsese moșioara de la Găiceni, niște prăvălii în oraș, ceva parale strânse — peste tot se făcea un venit de vro opt mii de franci pe an. Nimeni nu i-a auzit plângându-se vrodată de ceva.

Cucoana Catinca era o femeie bună, harnică și cum-pănită la minte. A avea o figură simpatică, un zîmbet blajin și niște ochi mari și duioși, cari te dezmiertau cînd te priveau — și era de-o fire liniștită și veselă.

Aceasta o făcea mai tînără cu zece ani decît vîrsta ei : puteai să juri că n-are mai mult de treizeci de ani.

Lina era o fată cuminte și serioasă. A avea optsprezece ani. Era înaltă, palidă și cam trasă la față, sprînce-nată, cu ochii căprui și plini de înțelepciune. Margareta era sprintară, șagalnică și neastîmpărată. A avea șaptesprezece ani. Era plină și rumenă la față, cu ochii negri, ce-i sclipeau în cap, umezi, șireți și iscoditori... Nu se-mănau amîndouă surorile. Fiecare era frumoasă în felul ei.

Radu era din firea lui stîngaci. La masă, mai ales, unde mîinile lui nu prea știau să se ție și să se miște în toată regula, îl treceau nădușeli pe bietul băiat, și vederile i se întunecau. La toată mișcarea i se părea c-a vărsat un pahar, ori c-a răsturnat vro solniță. Această nenorocire i se întîmpla — nu-i vorbă — cam des, și cu cît se vedea mai neîndemînatec, cu atît se necăjea mai rău pe sineși, și cu cît se necăjea mai tare, cu atît devenea mai neîndemînatec. Zingănitul unei furculiți, ce-i scăpa din mîină, îi rămînea în urechi și-l indispu-nea pentru toată ziua.

Totuși, plăcu mamei și surorilor lui Gheorghe acest băiat tihnit și atît de gînditor, care avea ceva de artist, cu figura lui palidă, cu zîmbetul lui trist, cu ochii lui adînci și întunecați, cu tăcerea lui, cu stîngăcia și timi-ditatea lui de copil nepurtat prin lume — și dragostea ce-i arătau toți ai casei făcu pe Radu să nu se mai simtă între străini.

Gheorghe, care nu știa ce să mai facă pentru a-și mulțumi prietenul, rugă pe mama și pe surorile lui să nu-i mai zică *domnule* și *dumneata*, ca unui străin, ci să-i zică pe nume...

— Căci Radu nu-i străin, el e fratele meu cel dră-guș... Și nici n-aveți idee ce bun e Radu al meu...

Și-l lua de gît, se așeza pe genunchii lui, și-l săruta, alintîndu-și vorbele și netezindu-i părul...

— Și tu, băiatu-neichii, mamii să-i zici *mamă*, și fetelor să le zici *tu* și pe nume, ca la surorile tale. M-ai auzit ? Să știi că mă supăr și nici nu mai vorbesc cu tine dacă-i fi uricios și nu-i face așa... Haide, mamă, zi-i *Radule*, începe mata, zi-i, mamă, zău, că, iaca, a trecut o săptămîină de cînd am venit, și... Radu e băiatu matala cel cuminte — nu-i așa, mamă ?...

Și Gheorghe se pornea pe vorbă, își lauda prietenul și se aprindea de o veselie copilărească și dragălașe, care însuflețea casa ș-aducea lacrimi în ochii mă-sei, care-i sorbea pe-amîndoi cu privirea ei caldă și plină de iubire.

De-aci-ncolo Gheorghe le păzea vorbele, și se necăjea, și-i mustra cînd îi prindea că nu-și zic *cum tre-buie* și că nu-s oameni de-nțeleș. Încetul cu încetul, spre marea lui satisfacere și prin neadormita-i stăruință, se obișnuiră cu toți — Radu mai anevoie — a-și vorbi ca și cum ar fi din aceeași familie. E oare nevoie să mai spunem pentru cari inimi era mai dulce și mai plină de farmec această familiaritate ? Ea s-a sta-tornicit mai cu greu între Radu și Margareta. Curios lucru. Aceasta era o fată așa de zglobie și de slobodă la gură și la mișcări, încît, cînd o vedeai pentru prima oară, îți venea să crezi că, dacă peste un ceas nu-ți va sări în gît, dar pentru a doua zi... te puteai aștepta negreșit la așa ceva.

Radu se schimbă cu totul, și în scurtă vreme. Fața i se luminează și ochii îi umezeau de mulțumire. Deveni vorbăreț, expansiv, copilăros și nebunatic, cum nu-l văzuse amicului lui niciodată. Toată ziua alerga cu Gheorghe și cu fetele prin grădină, ori o porneau de-vale, peste pîrîu, în luncă, și se jucau de-a ascunsele prin tufiș. Seara se întorceau oboșiți, mînceau cu poftă

și petreceau pînă tîrziu. Radu cînta din gură, recita frumos poezii frumoase, spunea anecdote, făcea ca actorii, murea ca Rossi și ca Salvini... era atîta farmec în nebuniile lui și-atît de drăguț îl făcea această veselie caldă și nestăpînită, încît mama lui Gheorghe, uitîndu-se cu drag la el și ascultîndu-l cu nesat, simțea într-adevăr o adîncă părere de rău că Radu nu e copilul ei. Iar Gheorghe se afla în culmea fericirii : izbînda lui îi întrecuse toate așteptările.

Pe la miezul nopții se despărțeau cu dragoste și cu voie bună. Amîndoi se duceau fericiți în odaia lor. Luau vro carte și mai citeau, pînă să le vie somn. Ori își puneau visurile tovarășie și-ncepeau să-și clădească viitoruri. Atunci, se știa că nu-i mai fură somnul pînă-n răvîrsat de zi. A doua zi fetele le băteau cu pumnii în uși și strigau la ei ca să-i scoale.

Într-o dimineață, cam pe la o amiază, cum ieșeau ei din odaie, cu ochi somnoroși și tulburi, Margareta, întîmpinînd pe Radu cu un aer falnic, și cu ochii dulci și vicleni, privind țintă la el, îi zise :

— Bună dimineața, *Sabathai-Rab-Benaia*...

Și cum Radu, uluit deocamdată, se uita la dînsa uimit, ea începe să-i declame pe de rost :

„*Sabathai, nu cînta
Ascunsa lumii dezlegare
Pe-alătura de legea ta,
Că-i vină fără de iertare !...*”

Chipul lui Radu se posomorî, și Margareta pentru întîia oară îl auzi vorbindu-i răstit :

— La ce-mi umblați în lucrurile mele?... Asta nu-mi place... Să-mi dai caietul !

— Ba să mă ierți, că nu ți-a umblat nimeni în lucrurile dumitale, ți l-a găsit ieri slujnica sub perină și mi l-a adus mie... Și să faci bunătate să nu te uiți urît la mine, și să mă rogi frumos dacă vrei să ți-l dau.

Era greu să se supere cineva pe Margareta. Cu toate acestea, Radu avu tăria și făcu pe mîniatul pînă seara. Se ferea de a se mai uita la ea și nu-i vorbea de loc. Acum făcea și ea pe supărata. Dar la masă, fără voia lor, li se încîlciră privirile și-i umflă rîsul pe amîndoi.

Cedară stăruinților și se împăcară. Margareta îi dete caietul. Toți îl rugau pe Radu să le citească ce-a scris. El nu voia. Zicea că n-are în caietul acesta decît un început, care pînă acum nu spune nimic... Este o istorie lungă această poezie, la care va trebui să lucreze multă vreme. Subiectul și l-a luat dintr-o nuvelă poloneză, intitulată *Ilau*, adică tînar iscusit în învățăturile *Talmudului*. Nu-și mai aducea bine aminte în ce revistă franceză citise această istorie, tradusă. În poezia lui voia să arăte pe tînarul Sabathai muncit de îndoială, smuls din liniștea cărților și credințelor strămoșești și zbuciumat de neîmpăcatul lui spirit, căutînd adevărul, citind cărțile oprite la evrei, ieșind din frînele legii lor.

Într-o zi [...] i-au cotrobăit prin odaie și-au găsit la el un schelet de om. Căta dar să pătrundă misterele naturii. Aceasta e o crimă. El a fost afurisit și alungat din oraș. Lucrul s-a petrecut în Galiția. Sabathai s-a dus într-un oraș străin. Acolo ținea conferințe în salonul unui general. Era frumos, învățat și fermecător la vorbă. Toată lumea-l admira. Fiica generalului îi spuse că-l iubește. Ea era foarte evlavioasă. Sabathai se boteză. Generalul îi făcu fericiți. Tînarul deveni ilustru. Ajunse profesor la Universitate. Scrise o carte, în care tăgăduia existența lui Dumnezeu. Învățații de acolo, care-l invidiau, se ridicară toți împotriva lui. Popii tăbăriră pe capul nevestei lui. O îngroziră cu iadul. Aduseră un doctor și-l declarară de smintit. Sabathai fu legat și dus, bun zdravăn, în casa de nebuni. Tocmai după douăzeci de ani, într-o revoluție, foștii lui studenți îl scoaseră de acolo, idiot și schilodit de bătaii. Nu se știe ce s-a mai făcut. Unii spun c-au văzut un om umblînd încet pe dealuri, uitîndu-se pe jos, bîjbîind prin buruieni și răspunzînd trist cui îl întreba ce caută : „Caut pe Dumnezeu și nu-l aflu nicăirea”.

— Eu, zicea Radu, voi să arăt că acest tînar, așa de frumos înzestrat, își merită soarta... Că a te ridica cu mîntea și cu inima mai sus decît oamenii cari te înconjură este un păcat pe care trebuie să-l ispășești... Că

răutatea și învrăjbierea fără frâu a oamenilor inferiori în contra omului superior este întemeiată și va fi întotdeauna... În sfârșit, că durerea este un impozit fatal, pe care orice om *deosebit* trebuie să-l plătească vieții.

Dar aceste lucruri, pe cari Radu le rumegase multă vreme în capul lui, și i se păreau foarte limpezi, nu puteau fi deopotrivă simțite și de auditorii lui, cari nu cugetaseră niciodată, împreună cu el, la așa ceva. De aceea îl rugară să-și lase planul la o parte și să le citească ce-a scris, începutul... așa cum se găsește.

Radu se înduplecă și citi :

SABATHAI-RAB-BENAIA

Cap. I

„*Sabathai, nu căuta
Ascunsa lumii dezlegare
Pe-aldătura de legea ta,
Că-i vină fără de iertare!*”

*Ci-ți pleacă ochii pe Talmud,
Ilan, cu-adîncă-nvățătură,
Cu glas de tunet să-l aud
Pe Iehova, prin a ta gură,*

*Vorbind și calea arătînd
Copiilor lui Izrael...
Intoarce-ți tulburatul gînd
Și toată inima spre El!*

*Căci El a zis, sub bolți albastre,
Pămînt și aștri să răsară,
Și-n noaptea pribegirii noastre
S-a prefăcut în stîlp de pară,*

*Călăuzind pierduții pași
Și mană dînd robilor săi!
La ce tu cugetul să-ți lași
A luneca pe alte căi?...*

*Iscoditoarea ta gîndire
Scufundă-ți-o-n Talmud și-n Thora,
Și vezi cum din a lui iubire
Izvor dă vieții tuturor!*“...

*Așa, pios, Rab-Benaia
Pe scumpu-i și-nvățatu-i fiu
Neconținut il sfătuiă,
Dar vorba-i se pierdea-n pustiu;*

*Căci surd Sabathai rămîne:
Din sufletu-i — rebel acelei
Povești a cărșilor bătrîne —
Mușcase șarpele-ndoielei...*

*Și cît de greu l-apasă gîndul
La ușa tainelor cînd bate —
Adîncul lumii cercetîndu-l,
În trista lui singurătate.*

*O rază-n noapte-i nu străbate,
Și nici o șoaptă nu răspunde
Dorinșii lui neîmpăcate,
Și tulburării lui profunde...*

*Doar luna singură-și răvarsă
Văpaia-i rece și senină
Pe-această frunte grea și arsă
De gîndu-i dornic de lumină.*

„O ! de existi tu undeva,
De-a pururi bun ş-atotputernic,
Arată-mi-te, Jehova,
Să cad naintea ta cucernic.

Să-mi spui — să aflu de la tine
A lumii taină pe de-ntreg !...
Cobori din sferile-ţi senine
Şi fă-mă să te înţeleg !

Căci cum să cred eu că existi,
Şi peste lumea ta-n ruină
Îţi luneci, fără să te mişti,
Privirea-ţi rece şi senină ?

De ce-ai făcut pe om atunci,
Dacă ştiai că va fi rău,
Şi patimile-or să-l arunce
Pe alte căi din friul tău ?

Ce-ţi trebuia opritul pom,
Şi şarpele ispitiitor,
Şi pofta Evei, ca pe om
Să-l dai de veci durerilor,

Cînd tu ştiai mai dinainte
C-ai să-i arunci din rai afară,
Căci slabi tu însuşi îi făcuseşi,
Ispitelor de se plecară ?”

Aşa-ncepuse el, din şcoală,
A se-ntreba ş-a se-ndoi,
Muncit de-a minţii lui răscoală.

. . . . .

Şi singur, stînd plecat pe carte,
Neadormit, lua-n răs_păr
A sale-nvăţăaturi deşarte —
Doar o găsi vrun adevăr ;

Dar îşi trudea-n deşert gîndirea :
Pe zeul bibliilor sfinte
El nu-l găseşte nicăirea ;
Din cărţi îşi smulse trista-i minte

Ca dintr-o noapte ce-l înghite...
Toate scripturile-i părăură
Iscoade prost închipuite
Şi basme fără legătură !...

Cap. II

La casa lui Rab-Benaia
E zarvă mare. — Tulburat,
Norodul se înghesuia
Să vadă ce s-a întîmplat.

Plîngea, smulgîndu-se de păr,
Bătrînul rabin, scos din fire —
Se întîmplase-n adevăr
O straşnică nelegiuire :

. . . . .

— Aci, urmă Radu închizînd caietul, vine descoperirea scheletului, pe care Sabathaî îl furase într-o noapte din cripta ţintirimului, şi de aci încolo încep nenorocirile lui.

Toți îi lăudară începutul. *Mama* îl sărută, năbușindu-și un suspin. Desigur, îi părea rău că n-are și copilul ei talentul lui Radu. Iar ochii dulci ai Margaretei îl priveau visători, fierbinți și umezi de fericire...

„*Ce ochi frumoși avea Margareta în seara aceea!*“

Această cugetare a rămas pentru totdeauna în sufletul lui Radu ca un crîmpei de cîntec, și așa îi răsună în cap, mereu și cu aceleași cuvinte, încît — cînd nu și-o rostea singur — i se părea că i-o spune altul la ureche.

Dar liniștile lor petreceri trebuiau să se rărească. Pregătirile de bacalaureat începură. În unele zile învățau împreună. Radu era contra acestui sistem și contra ascultărilor pe dinafară. El vedea bine că nu se poate ține de tovarășul său. Gheorghe se ducea să învețe pe sub copaci, în grădină. Radu nu se simțea tocmai bine, și-i plăcea să rămîie singur în odaie. Avea gânduri pline de farmec, cu cari nu i s-ar fi urît de a sta o veșnicie. De aceea, cum se vedea singur, își punea o carte deschisă la îndemîină, se lungea în pat, închidea ochii și... cugeta.

Cine n-a simțit oare, la vîrsta lui Radu, nespusa fericire de a visa deștept, ceasuri întregi, în dulcea și tihnită-i singurătate!

Chipul senin și zîmbitor al Margaretei îi umplea întreaga lume de gânduri. Privirea ei caldă, care îi vorbea așa de înfiorător de dulce și pe care el o înțelegea așa de bine, revărsa atîta farmec în viața lui, și glasul ei îi răsuna atît de încîntător în auz, și toată drăgălașa ei făptură îi cucerea mințile și i le îneca într-o așa de neînchipuită voluptate, încît întreaga lui existență se pierdea într-un basm negrăit de mîndru, toată ființa lui se desfăcea încetișor, se topea de istov și nu mai rămînea decît un abur ușor, ce plutea ca într-o atmosferă caldă și parfumată, în care veneau să se stingă, obosite, răsunetele unui cîntec depărtat, misterios, adormitor de dulce. Căci era o fericire fără de seamăn, în care Radu, nemaisimțînd nimic pămîntesc în el, se uita ceasuri întregi și rămînea, ca în legănarea unui vis minunat, în această toropeală leneșă, adîncă și încropită a fermecatelor lui gânduri.

Așa se pregătea el pentru bacalaureat. Cîteodată cerca într-adevăr să citească; dar mintea-i nepriponită pribegera pe aiurea, privirile-i trudite scăpătau de pe rînduri, ochii i se închideau ca de somn, și cartea grea îi cădea din mînă...

— *Ce ochi frumoși avea Margareta în seara aceea!*

Și sunetul vorbelor lui, rostite tare și fără voie, îl înfiorau. Se uita sperios în juru-i... „Oare nu cumva înnebunesc?...“ Și-atuncea îl lua frica să mai stea singur în liniștea odăii, se scula repede și ieșea.

Radu deveni iarăși trist, și ai-casei atribuiră aceasta griji de școală și multului citit. Scrisese mă-sei două scrisori, în cari îi spunea că e sănătos și petrece bine. Mai în fiecare zi îl durea capul. La masă nu mîncă mai de loc. Vorbea foarte puțin și nu mai rîdea de nimic. Își ținea ochii plecați în jos, ca un vinovat, dar simțea, pe obraji, că-l ard privirile Margaretei și era sigur că, dacă s-ar uita atunci la ea, toată lumea ar descoperi adîncă și nebuna lui iubire.

— Cînd ai ști ce urît ești, Radule, cînd stai așa hursuz! îi zicea adesea mama lui Gheorghe, dojenindu-l, și el zîmbea trist și nu-i răspundea nimic.

Gheorghe nu-l mai cicălea. Se obicinuisese cu toanele amicului său. Margareta zicea că-i e frică să-i mai vorbească. Lina înțelesese dragostea lui Radu, și privea acest lucru cu liniștea și bunătatea ei firească, fără nici un scrupul de soră mai mare... căci ea vedea bine că nu e decît o copilărie de școlar, nevinovată și trecătoare.

Seara se despărțeau devreme. Tăcuți, se închideau amîndoi în odaie. Fiecare își lua cîte o carte și se așeza în patu-i. Gheorghe se așternea cu tot dinadinsul pe învățătură; iar Radu își simțea palma caldă încă de atingerea mînuței moi și drăgălașe a Margaretei, și zîmbetul ei, și privirea ei îl străbăteau, fierbinți și dezmierdătoare, și-i umpleau viața de visuri și de farmec. Căci el simțea cum îl urmăresc toate gândurile ei, cum vin valuri-valuri spre dînsul și îl cuprind, peste tot, ca într-un torent de flăcări, ce îl mistuie pe nesimțite, și în

prada durerilor neînchipuit de dulci rămînea adesea cîte o noapte întregă fără să adoarmă.

Dar și ea, copila vorbăreață și nebunatică de tot-deauna, deveni gînditoare, tăcută și spăsită ca o mironosiță. Toată ziua tînjea. Seara se ducea cu sora sa la culcare, fără să zică o vorbă, se dezbrăca în pripă, se vîra sub plapomă și-și întorcea fața la perete. Își închidea ochii ca să vadă mai clar icoana lui Radu, căci îl iubea cu tot focul și nebunia vîrstei sale crude, și frumosul lui chip, atît de tînăr și atît de trist, era dezmiardarea celor dintăi visuri, ce veneau să-i tulbure nevinovata ei copilărie.

Și stoluri de închipuiri o troieneau, mititica, stîrnind gîndurile-i neîncercate din pacea lor adîncă. Tîmplele-i zvîcneau înfierbîntate, fioruri dulci îi săgetau tot trupul, și inima ei aprinsă se zbuciuma în coșul pieptului, ca un porumbel ce bate din aripi. Își apăsa mînuțele pe curatul ei sîn, își cuprindea în palme obraji ce-i ardeau ca jărătecul și căuta să-și potolească răscoala gîndurilor, dojenindu-se singură de nebunia ei și zicîndu-și în cuget să-și astîmpere firea și să fie cuminte. Dar ființa lui Radu o stăpînea puternic. Ea știa bine că în ceasul acela nici el nu doarme, ci suferă și cugetă la ea. Îi simțea gîndurile lui cum o ating și o dezmiardă, fierbinți și pline de iubire. Cerca s-a-lunge din minte-i aceste închipuiri ca să poată adormi, dar nu putea... nu se îndura să se despartă de ele.

Uneori o cuprindea o milă adîncă, un dor, o jale... nu știa singură ce e, dar simțea că o îneacă lacrimile. Își scufunda fața-n pernă și plîngea pînă ce i se sleiau izvoarele ochilor. Și era pentru dînsa o plăcere neasemanat de dulce în lacrimile ce vărsa, căci își simțea inima răcorită și capul ușurat și limpede după acest prinos nevinovat al sfintei sale iubiri.

Dar vremea trecea neîngăduitoare, cu nopțile ei de dorinți și cu zilele ei de înfrîngeri, și toată casa parcă se pregătea pentr-o durere știută mai dinainte și neînlăturată, și peste toate se așternea o melancolie adîncă. Nici mama lui Gheorghe nu-și mai putu păstra

veselia ei senină de pînă mai deunăzi, și uneori se făceau la masă tăceri lungi și triste, ca după un mort dus la groapă. Niciodată plecarea lui Gheorghe la școală nu mîhnise casa atît de adînc.

Radu se simțea din ce în ce mai rău. Dar nu se da boalei biruit. În toată seara bea cîte un pahar mare de lapte cald cu ou bătut. Aceasta-i mai potolea tusea. Descurajarea îl apucase iarăși, dar lupta să și-o ascundă, îi făcea rău compătimirea lumii. Avea chiar necaz pe oamenii cari se uitau la el cu milă.

Era sfîrșitul unei zile frumoase din august. Peste o săptămînă trebuia să plece. Grijnica mamă pregătea rufele băieților, iară tineretul casei o luase domol spre pădure. Radu pășea alătura cu Margareta. Gheorghe cu Lina, ceva mai înainte. În fața lor, spre asfințit, soarele părea că încremenise pe loc, încîlcit în crengile copacilor, așa stetea de frumos, de-aproape și de nemișcat, aurind creștetul întunecosului codru.

— Nu-i așa, Radule, că are să-ți fie dor de Găiceni... cînd vei fi la București?... Ori nici n-ai să-ți mai aduci aminte de noi...

— De ce zici așa, Margareto?...

El ar fi vrut să mai spuie ceva, dar simți că i se umplu ochii de lacrimi. Tăcu, se uită la ea dulce ca la un copil drăguț, zîmbi dureros, și mîna lui, fierbinte, nervoasă, stîngace, atinse degetele subțiri ale Margaretei. Aceasta îi apucă mîna și i-o strînse încetișor. Inima lui Radu îi zvîcni ca de spaimă, înfiorată de atîta noroc, avu o senzație nemaiîncercată, ceva... ca niște alice de gheață, cari îi năvăliră în trup, furnicîndu-l la inimă; gîndurile-i înmărmuriră de farmec, și toată fața i se roși, aprinsă ca de beție.

Soarele se scufundase în desișul tihniților copaci. Agale se scoborau pe tapșan vitele greoaie și sătule. Secerătorii și oamenii de la coasă pășeau împrăștiți și osteniți înspre sat. Și din albastrul neted al cerului, o liniște dumnezeiască se lăsa încetișor peste podoabele coapte și mirositoare ale cîmpiilor, încropite încă de zăpușeala zilei.

Amândoi, plini de aceeași durere negrăit de dulce, simțindu-și cugetele unul altuia, neîndrăznind să mai tulbure c-o vorbă lungă și sfînta lor tăcere, ca și cum erau adînciți, cu toată luarea-aminte, ascultînd la sfatul nebun și nemaiisprăvit al gîndurilor lor — așa urcau alături, cu pas leneș, dîmbul ce ieșea ca o frunte din întunericul pădurii, cînd auziră dinaintea lor, de la tulpina *strămoșului-stejar*, cum îi ziceau ei, glasul vesel al lui Gheorghe :

— Ai obosit, Radule, de tot. Ia-l în cîrcă, Margareto, că dă sufletul din el !...

Gheorghe era vesel. Se ruga de Radu să facă o poezie pădurii, ori măcar vro patru versuri pentru bătrînul stejar, la umbra căruia, pe mușchiul moale și răcoros, se odihniseră atîtea rînduri de oameni, și ei de-atîtea ori... Îi întindea mereu un creion și un petec de hîrtie...

— Haide, Radule, inspiră-te... pentru Dumnezeu ! Ar fi un păcat neiertat din partea unui băiat care știe să facă versuri să lase pe bietul copac așa, necîntat.

Dar fiindcă Radu se arăta fără chef, trudit, bolnav, și nu voia să facă plăcerea amicului său, acesta, fără să-și strice dispoziția, se dete deoparte, își luă un aer inspirat, privi copacul de la rădăcină până-n creștet, își udă vîrfurile creionului în gură, stete puțin pe gînduri... și începu să scrie.

— Ai să vezi tu, năbădăiosule, acuși, cum am să-ți fac muza să crape de necaz... Slavă Domnului, știm și noi să facem stihuri, cînd e vorba la adică...

— Dă-mi o rimă la *pădure*.

— *Mure*...

— Dă-o dracului, că prea e spălăcită. Dă-mi una mai cilibie.

— *Îndure, fure*...

— Ei bravo... tocmai asta-mi trebuia. De-acum ține-te, muză, să nu mă dai de rușine.

Toți îi așteptau isprava, rîzînd.

Peste cîteva minute, își ridică fruntea și-i privi biruitoare în față.

— Ascultați :

STRĂMOȘULUI-STEJAR

*Cît de frumos și sfînt mi-apari
Cînd vine să mă fure
Povestea blînzilor stejari,
Și dorul de pădure !...*

*Ce lucru trist, copac iubit,
Că nu știi să citești !...
De cîte ori n-aș fi dorit
Să-ți scriu din București !...*

Surorile-l felicitară. Radu se uita, zîbind, în ochii lui ; Gheorghe își mărturisi șiretenia : era o amintire, nu tocmai exactă, dintr-o poezie de curînd și neisprăvită a lui Radu.

Înserase. O luară mai repede spre casă. Era răcoare, și-i aștepta cu masa.

Radu nu mîncă mai nimic și se retrase devreme. Gheorghe și cu mă-sa veniră după el. Erau îngrijați. Îl durea capul. Poate că i se aplecase. Îl frecară cu oțet pe mîini și pe vinele gîtului și-i legară la frunte felii de cartofi. Radu voia să se culce. Spuse că s-a mai răcorit. Rămaseră amîndoi. Gheorghe citi puțin. Dar se simți, și el, trudit, suflă în lumînare și adormi.

În întuneric liniștit al odăii Radu vru să cugete la Margareta, la vorbele ei și la dulcea-i strîngere de mînă. Dar nu-l mai slăbea o tuse uscată ce-i sfărîma pieptul, și toate gîndurile-i erau tulburi și crîmpeiate. Mereu se învîrtea în pat. Nu putea s-adoarmă. Capu-l durea amarnic. Tîmplele-i ardeau, și tot întorcea perna, ca să și le răcorească. Stomahul îi era leșuit, ș-o silă grea îl apăsa pe inimă. Își simțea gura uscată. Îi era sete, și avea poftă de acreală. Își simțea oasele trupului grele, nodoroase și ascuțite. Și-și răschira picioarele, ca să poată adormi. Avea dureri nesuferite în arcurile coastelor și arsuri pe șira spinării...

Tîrziu de tot îl fură somnul.

Cînd se deșteptă, a doua zi, se simți mai bine și cu poftă de mîncare. La masă, Margareta îi strecură în mîna o hîrtioară. Radu se roși, o strînse binișor în buzunar și nu îndrăzni să-și ridice ochii din pămînt. Ea era tristă, neliniștită, palidă la față, plînsă și nedormită. Mă-sa o întrebă ce are și nu află nimic lămurit. Frate-său făcu cîteva glume pe socoteala ei, soră-sa tăcu molcom, ca o fată cuminte.

Cînd se văzu Radu singur, nerăbdător scoase petecul mototolit de hîrtie și, într-o slovă chinuită, scrisă cu creionul, citi și răsцитi aceste vorbe, cari spuneau atît de mult amărîteii lui inimi :

„Ce ai, Radule dragă, de stai așa de trist !... Am plîns atîtea nopți, crezînd că poate ești supărat pe mine. Și mă gîndesc, ce ți-am făcut ?... Unde te văd așa, mie-e frică și să-ți vorbesc. Tu nici nu știi cît sufăr și cît te iubesc. Iartă-mă dacă, fără știrea mea, te-am supărat cu ceva. Te implor, scrie-mi.

Sora ta care te iubește

MARGO*

Radu amețise de bucurie. Citi fiecare vorbă de nemăurate ori. Părea că i se sfîșie inima, topită de atîta înduioșare. Ochii îi înotau în lacrimi, și tot sîngele i se urcase-n obraz. Se așeză la masă, ca să-i răspundă. Popoare de gînduri învălmășite îi năvăleau năprasnic la porțile minții și capu-i vuia buimăcit, ca-ntr-un incendiu.

Margareta, în neastîmpărul așteptării, trecea mereu prin sală și făcea zgomot, tușea, ca s-o înțeleagă Radu. Cînd îi auzi clampa de la ușă, se întoarse iute spre el, îl dezmierdă și-l rugă frumos cu ochii ei aprinși, însetați și rușinoși, îi întinse mîna, și Radu, timid și sîngaci, îi strecură răspunsul, și iarăși se închise în odaie, ca să tremure nevăzut de nimeni, căci i se zbătea inima să-i rupă gratiile pieptului de înfiorarea acestor *mari evenimente*, în cari intrase toată viața lui atît de bolnavă și toate gîndurile lui atît de fericite.

Margareta, zugrumată de nerăbdare, sorbi într-ascuns, cu ochii lacomi și plini de lacrimi, aceste rînduri :

„Nu sunt de loc supărat pe tine. Ce rău ai fi putut să-mi faci tu, dulce Margo ? Ești atît de bună, și te iubesc atît de mult !... Sunt nebun de atîta fericire !... Aștept să-mi vin în minți, ca să-ți pot scrii mai mult și mai deslușit. Ce păcat că ne vom despărți peste cîteva zile.

Te ador

RADU*

Una cîte una, treceau zilele fericite și nopțile fierbinți și pline de visuri. Margareta citea mereu scumpele rînduri, pe cari ea le știa foarte bine pe dinafară, și tot aștepta din ceas în ceas ca drăguțul ei Radu să-și *vie în minți și să-i scrie mai mult și mai deslușit*. În preția plecării el a stat singur, închis în odaie toată ziua, și cea din urmă noapte i-a fost lungă, zbuciumată, plină de gînduri și fără o clipă de somn.

Cînd se crăpă de ziuă, se sculă înaintea lui Gheorghe, se îmbracă și ieși. Aerul sănătos și rece al dimineții îi mai răcori inima lui arsă și ochii lui tulburi și trudiți. Căii erau puși, și toată lumea era în picioare. Sfîșiat de durere, își răsima fruntea de stîlpul cerdacului, își luneca privirea, jalnic și amărît, peste liniștitele locuri de cari se despărțea, poate pentru totdeauna. Părea că de-abia ieri venise... Și erau două luni în capăt. Ce repede trecuse vremea !... Din cînd în cînd își arunca ochii spre ușă, și mîna-i dreaptă, în buzunarul surtucului, strîngea nervos scrisoarea *lungă și deslușită*, în care își îngropase toată iubirea, toate gîndurile și toată viața lui amărîtă și fără de nici o nădejde. Și tresări, ca de spaimă, cînd văzu pe Margareta.

Ea veni zîmbitoare spre Radu, sorbindu-l cu ochii ei mari, înduioșați și galeși. Era gata să-l mustre, dar Radu se uită cu frică în toate părțile și îi dete scrisoarea. Ea înnebuni de bucurie, îi apucă mîna și i-o strînse cu tot focul dragostei ei adînci și nevinovate ; oftă din toată inima, și plecă, sprintenă și drăgălașă,

privind duios îndărăt, și surfzînd, alintată și copilăroasă, iubitelui ei, care rămăsese înmărmurit de atîta fericire.

Se așezară toate la trăsură. Ei îmbucară cîte ceva în pripă. Mama îi sărută pe amîndoi cu foc, îi rugă să-i scrie cum or ajunge, și în scară îi mai sărută o toană. Radu era zăpăcit. Porniră și, multă vreme, își fluturară pălăriile în vînt, cu fețele întoarse spre acest adăpost tihnit și vesel, de care se depărtau cu atîta părere de rău.

Margareta încremenise, cu ochii duși pe dunga cenușie a drumului, și cînd ei dispărură de tot, în dosul unui dîmb, privirea ei cătă lung și dureros la ultimul val de colb ce se așeza încetișor pe urma trăsurei, și huiruitul roatelor se înecă de istov în tăcerea moartă a nepăsătoarelor cîmpii.

Cu ochii plini de lacrimi, vru să intre în casă, dar simți c-ar înăbuși-o jalea odăilor pustii, și avea nevoie să fie singură.

Cînd se văzu în fundul grădinii, își scoase repede din sîn scrisoarea, care o ardea acolo, căci n-avusese răgaz s-o citească. Ochii ei mari * sorbeau rîndurile, din ce în ce mai lacomi și mai aprinși. Cînd isprăvi, simți că i se taie inima de durere, și o podidi un plîns amar și nestăpînit, ce-i zbuciuma pieptul, să i-l rupă bucăți, și-i îneca răsufierea, ca o mîna ucigașă, ce i se înfipsese în beregată s-o zugrume.

Era o scrisoare lungă și sfîșietor de tristă, în care Radu spunea Margaretei, cu niște vorbe pline de lacrimi, cît de mult o adoră și cît de chinuitor și fără de noroc e acest amor al lui. Îi arăta cît îi el de sărac, de prăpădit și de bolnav, ș-o ruga fierbinte s-alunge uitării copilăreștile ei visuri, și nici să se mai gîndească vrodată c-a întîlnit în cale-i un nenorocit ca el, fără nici un căpătîi, deznădăjduit și aproape de moarte.

„Iartă-mă, scria la sfîrșit, te rog iartă-mă că ți-am spus niște adevăruri atît de crude. N-am voit să-ți

* În ultima ediție antumă : *mai*.

înșel cele mai curate visuri ale copilăriei tale. M-ar fi muștrat cugetul.

Eu am să mor în curînd. Tu, Margo, ești atît de tînără și atît de frumoasă !... Ar fi și păcat să te mai tulburi gîndindu-te la mine. M-ar chinui, cum nu poți să-ți faci idee, să știi c-am furat liniștea unor oameni cari m-au hrănit în casa lor și au fost atît de buni cu mine. Și... am eu destule chinuri !...

Vei întîlni în calea ta inimi mai alese și mai vrednice de tine. Eu viu prea de jos ca să te pot ajunge. Iartă-mă, dulce Margo, dacă-ți fac vreun rău cu vorbele mele, iartă-mă, sfîntă icoană a tristelor mele visuri, și nici te mai gîndi că ți-am trecut pe dinainte. La ce să-ți mai întuneci liniștita și frumoasa ta viață c-o închipuire atît de trecătoare și atît de nenorocită ?

Rupe, te rog, această scrisoare și dă-mă uitării de veci !

RADU"

Margareta citi din nou aceste pagini cari-i curmau viața. Rămase cîtva timp în picioare, rezemată cu spatele de tulpina unui nuc. Ca niște tăiușuri fierbinți îi treceau prin inimă și i-o hărtăneau. Mîntea i se prăbușise în întuneric și capul greu îi vuia amarnic a pustiu ș-a deznădăjduire. Crezu că moare. Pierdută, nemaștiind ce face, alergă într-un suflet în casă și căzu în brațele mă-sei, nebună, zdrobită de dureri și năbușită de plîns.

— Iartă-mă, mamă, mi-e drag Radu !...

Apoi se mai potoli și spuse mă-sei cu de-amănuntul toată istoria acestei nevinovate iubiri. O rugă să nu se supere, și îi arătă scrisoarea desperată a lui Radu.

Biata mamă îi șterse ochii, o netezi duios pe frunte și se sili s-o îmbuneze cu vorbe dulci și înțelepte de mîngîiere.

— Bine, fata mamei, liniștește-te, eu am să scriu lui Radu, ș-am să-l ocărăsc pentru că și-a vîrît în cap astfel de idei — Radu e un băiat bun, și are să m-asculte — am să-i scriu să fie cuminte și să învețe cu Gheorghe, să-și isprăvească studiile și-l voi face copilul meu... La

ce să fii proastă și să-ți strici inima? De Crăciun vor veni iar amândoi, și atunci am să-l cert, și am să-l pui să-ți sărute mîna și să-ți ceară *pardon*, ca un copil obraznic.

Ș-o mîngîie, ș-o sărută, ș-o ademene cu vorbe bune, ca o mamă cu durere ce era, pînă ce Margareta, copil răsfațat și atoatecrezător, conteni din plîns, se luminează la față și-ncepu să rîdă și să-mbrățișeze pe mă-sa, spunind cît a fost ea de proastă, și cît e de bine să aibă cineva o mamă așa de bună ca a ei.

Dar adesea, către sfîrșitul zilelor lungi și posomorîte de toamnă, ea încremenea ceasuri întregi, în picioare, dusă pe gînduri, cu tîmpla lipită de stîlpul cerdacului, și cu ochii dornici și trudiți, așternîndu-și aiurit privirile-i triste de-a lungul drumului pustiu, ce se ștergea ca o viță de fum în zarea tulbure și îndepărtată dinspre răsărit...

IV

Radu căpătă de la un profesor al lui o carte de recomandare către un director de institut, unde fu primit ca pedagog. Ajunsese a fi simpatic tuturor băieților, fără să știe cum și fără să-și fi dat vro osteneală pentru aceasta. Îl iubeau pentru că avea o privire caldă și liniștită și un glas atît de blînd, care parcă te dezmierta cînd îți vorbea... Dar boala, dorul, grijile îl mistuiau zi cu zi, și ochii lui se făceau tot mai mari, mai albi și mai uscați, și fața lui devenea din ce în ce mai lungă, mai palidă și mai tristă. Băieții îi aduceau lumînări și pesmeți.

Căci el făcea multe nopți albe, chinuit, în capul oaselor, ca să n-adoarmă, cu lumînarea-n pat, încovoiat pe carte, cu coatele pe genunchi și cu tîmplele-n pumni. Nu mai erau decît vro patru zile pînă la examenul de bacalaureat, și mintea i se pierdea buimă-

cită în haosul îngrozitoarelor cărți, cînd da să le pridedească mai cu zorul, ca să nu-i rămîie nimic străin.

Sosi ziua sudorilor și a bătăilor de inimă. Roiau, în fierbere, tinerii gălăgioși prin sala universității. Pe Gheorghe îl îngrozi figura amicului său.

Boala, nesomnul, descurajarea, frica înfățișă examinătorilor, în ființa lui Radu, un schelet tremurător, gata să se desfacă și să se risipească pe scînduri... De-abia mormăia, cuvinte fără șir și fără înțeles, la întrebările ce-i cădeau grele și nepricepute în capul lui zăpăcit, pustiu și fără puterea de a mai gîndi. Profesorii cugetară că pentru a te așterne într-un sicriu nu e de loc nevoie să prezinți morții diploma de bacalaureat. Căzu, nenorocitul!...

Atît mai trebuia hîrbuitei lui vieți. Cîteva zile rămase ca nebun. Nu mai vorbea nimic, și ochii lui holbați și fără nici o expresie rătăceau pe lucruri și pe oameni, reci și fără clipire, ca ochii unui orb.

Gheorghe izbutise; dar starea amicului său nu-i îngăduia să se bucure de izbîndă. Scrise acasă c-au reușit amîndoi, că s-au înscris și urmează la Drept, și că sunt sănătoși...

Se mutase pe aproape de pension. În toată ziua venea de două ori la Radu și-i aducea felurite lucruri, și-i spunea felurite vorbe, doar i-o mai potoli durerea ce-l doboră.

— Degeaba, Gheorghe, pentru mine nu mai e scăpare! Ce-mi mai cînți tu de viitor? Nu vezi în ce hal am ajuns? Uită-te la mine, și mărturisește dacă-mi mai pot face vro iluzie!...

Și glasul îi răsuna cavernos, ca dintr-o groapă, și vorbele lui, în melancolia și convingerea cu care erau spuse, aveau ceva profetic, ș-atît de adînc și dureros izbeau la inimă, încît îi năpădea plînsul, ș-amîndoi, îmbrățișați și înecați de gînduri, pe cari nu și le mai puteau spune, rămîneau vreme îndelungă, cu mintea-ncremenită și cu inimile arse de-o jale fără margini.

Cumplit de chinuitoare erau nopțile lui Radu. De cum se așternea în pat, valuri de fierbințeli îi dogoreau trupul, ca-ntr-o baie de aburi, și sudoarea-i izvora și-l

năclăia din creștet pînă-n tălpi. O tuse seacă, ce-î îneca, din ce în ce mai crud întepită, răsunînd a gol ș-a dogit, vuia sinistru și nesuferit în pacea adîncă a dormitorului, și-n coșul pieptului coptorit* își auzea răsufllarea cum îi hîrîie, regulat și prelung, ca o rîșniță.

Cîțiva băieți se plîneră de tusea lui Radu. Directorul îl chemă într-o dimineață și-i spuse, cu obicinuita părere de rău, că nu poate să-l mai ție și, drept mîngîiere, îi dete un sfat părintesc : să intre-ntr-un spital.

Inimele prea încărcate de suferinți ajung la un moment de suprasaturație, în care viața cade-ntr-un fel de cloroformizare a simțurilor, și toate durerile ce se mai adaog pe urmă nu pot să le mai împovăreze, ci pare că satisfac și legitimează un simțimînt de revoltă năbușită și de dezgust amar de sineși și de lume.

Radu plecă liniștit. Se primeni. Își luă pe el ce avea mai bun. Alese, de prin cărți, cele trei caiete... *manuscrisele lui*, și le vîrî-n buzunar. Toate celelalte lucruri : cărți, primenele, vechituri, le aruncă vrăfuite sub pat și ieși.

Cînd se văzu afară, răsufllă din greu, ca și cum ar fi scăpat de-o sarcină, își încheie haina în toți nasturii, își îndesă pălăria pe cap și, fără să zică o vorbă cuiva, plecă pentru totdeauna, nepăsător, ca de la o casă pustie, și nici nu se mai uită în urmă-i.

În ceasul acela n-ar fi voit să întîlnească pe amicul lui. Sunt momente în cari singurătatea ți-i cel mai bun amic. Ieși în Podul Mogoșoaii și o luă încet spre Șosea. Era o zi posomorîtă de pe la sfîrșitul lui septembrie. Copacii arămii își întindeau crengile țepene, cu frunza rară și pălită, în aerul pîcios și greu al toamnei. Și un cer hursuz, tulbure și fără soare, sta încremenit deasupra cîmpiilor moarte și pustii.

Și în această lipsă desăvîrșită de zgomot și de mișcare, Radu se simți în largul lui. În fund, departe de orașul de a cărui larmă nemaisfîrșită era atît de sătul, subț un tei desfrunzit, se așeză pe-o bancă și cugetă. Își simțea inima răcorită, capul ușor și gîndurile limpezi.

* *Coptorit* — ros, mîncat de boală.

La ce-i foloseau acum atîția ani de trudă și de zbuciumare pe băncile școlii ? Ce bine-ar fi fost să rămîie prost la pragul părintesc ! Ar fi fost un țaran sănătos și voinic, să ducă plugul în spinare... Harnic, s-ar fi așternut pe muncă, ar fi tăiat ogorul strămoșesc, ș-ar fi scos din pămînt hrana și fericirea senină a lui și a mă-sei, ș-ar fi fost amîndoi îndestulați și liniștiți pînă la capătul vieții... La cîte chinuri și la cîte umilinți n-aduce pe om deșarta-i năzuință de a-și ieși din frînele chemării lui firești !... Căci el avea de mic dragostea cîmpului, și o groază nemaipomenită de școală și de oraș. De trei ori a fugit de la școală, cînd l-a dat întăi, și de trei ori l-a bătut mă-sa și l-a dus cu de-a sila să învețe. Ce rău a făcut că nu l-a lăsat să-și ție drumul ursitei lui de-atunci !... Biata lui mamă, ce grele dureri o așteaptă acum !... Căci el va trebui să moară subț ochii ei... Negreșit, se va duce acasă... Și cînd îl va vedea în acest hal de slăbiciune, ea, care încă mai are visuri !... Sărmana lui mamă, ce mîngîiere îi va mai rămînea pe lume zdrobitei sale inimi după ce va muri el !...

Apoi se gîndi la Margareta. Ea îi răsări deodată clară și frumoasă, ca o zînă din dafin. Își duse răpede mînele la ochi, ca să nu-i scape din minte, și o dezmierdă mult, fierbinte și dureros, în dornicile și fermecatele lui gînduri... stătu cîtva, înfiorat de-o jale misterioasă și profundă, ca și cum ar fi asistat la agonia unui vis frumos ce-i murea în suflet... Apoi oftă, se sculă și plecă.

Liniștit, povesti lui Gheorghe întîmplarea de dimineață. Mărturisea că nu-i pare rău de loc. Spuse că e obosit și rupt în coș de foame, că mîine va pleca negreșit acasă la mă-sa, și rugă, pentru prima oară, pe amicul lui să-l *împrumute* cu zece lei... Nimic despre suferințele lui, nimic despre ce va urma mai tîrziu...

Și cînd Gheorghe, rănit de această neașteptată despărțire, îl întrebă mereu cînd se va mai întoarce și ce are de gînd să facă, Radu îi răspundea cu răceală :

— Vom vedea mai pe urmă. Nu știu bine. Îți voi scri de-acolo. Deocamdată trebuie să plec numaidecît.

Rămase noaptea acolo, dar cu nici un preț nu voi să doarmă într-un pat cu amicul său, și, ca niciodată, cum puse capul pe pernă, adormi.

A doua zi dimineață își năbuși durerea și plînsul în inima lui trudită și, c-o prefăcută nepăsare, îmbrățișă și părăsi pentru totdeauna pe scumpul tovarăș al celor mai frumoase visuri din tinerețea lui pierdută... Se simțea așa de greu încercat, așa de obosit, și-așa de bătrîn... pare că trăise o sută de ani în nevoi și suferinți neîntrerupte.

Iar bietul Gheorghe rămase singur, zdrobit, fără nici o mîngîiere, și convins că Radu nu-l mai iubește...

V

Radu căzuse la pat. Iar mama Ilinca bocea pe la toate pragurile și se da-n vînt după leacuri. Rămăsa babă meșteră care să nu-și fi încercat adîncul priceperii pe zilele numărate ale bietului băiat?

Și, cît e noaptea de lungă, sta încremenită, ca o momie, la căpătîiul lui, și se uita, nebună și ruptă de dureri, cum i se istovește subt ochi odorul * fără preț al vieții ei netrebnice și întunecate...

Căci nu vruse Dumnezeu s-o trăsnească de sus, ori să asmuțe fiarele codrilor asupra-i, ca să-i sfîșie inima în bucăți și să-i crănțane capul în dinți, să nu fi mai ajuns la așa ceas de blestem, să vadă cum i se prăpădește și i se scufundă-n hăul dușilor de veci comoara ei de mîngîiere, lumina cea mai sfîntă a zbugiumateilor ei zile... Și ea, să stea cu brațele cruciș la piept, să se uite și să n-aibă nici o putere... nici o putere... Cerule neîndurate !...

Așa se văicărea cugetul ei, în junghiurile desperării...

* In ultima ediție antumă : *dorn*.

Și hîrîitul ce se torcea, prelung și înfiorător, cu fiecare răsufare, din pieptul scorbosorit al lui Radu, vuia sinistru în pacea mortală a odăii, și tăia amarnic, ca un ferăstrău, în inima nenorocitei lui mame.

— Ci curmă-te odată, scîndură de brad ! strigă ea într-o noapte, sărind în picioare, scoasă din minți. Dar sunetul smintitelor ei vorbe o înfricoșă. Își veni iute-n simțiri, își făcu cruce, se bătu cu palma peste gură și se așeză iarăși, mîhnită, la locu-i.

Din cînd în cînd Radu, deșteptat de tuse, își scotea afară brațul alb, gol și sfârogit, pipăia încetșor marginile învelitoarei, cu degetele-i subțiri și tremurătoare, deschidea ochii mari, albi și sperioși, și, ars de sete, cerea să-i dea puțină apă.

— Cum îți mai este ?

— Mai bine...

Și Radu își ascundea, c-un fel de frică naivă, brațul lui de schelet ; pleoapele-i recădeau grele și trudite peste ochi.

Iar mama Ilinca îi sumetea cu grijă colțul învelitoareii pe subt umăr, privea pierdută la icoane, ofta din adînc și rămînea iarăși fără nici o putere și fără nici un gînd deslușit, în prada covîrșitoarelor ei chinuri.

Ațipea și ea cîte nițel, zdrobită de oboseală, și cînd se deștepta, tresărea spăimîntată de presimțiri sinistre, i se părea c-a dormit prea mult și deschidea ochii mari și îngrijați spre patul lui Radu.

Dar într-o zi Dumnezeu făcu să treacă o rază de bucurie prin această casă plină de durere.

Radu se deșteptă vesel de dimineață, se ridică singur în capul oaselor. Se uită la biata mă-sa cum adormise, biruită de trudă, pe scaun, și-o milă sfîșietoare îl cuprinse de chinuita ei viață. Își așeză încetșor o pernă la perete, ca să-și razime spinarea, și așteptă.

Se pipăia pe obraz, își privea lung mîinile-i de ceară, și mereu și le mirosea. Ar fi avut plăcere să se cate în oglindă.

Ilinca tresări, deschise ochii, îl văzu sculat și credea că visează... Radu începu să rîdă.

— Știi una, mamă?... Cîte zile sunt de cînd stau în pat?

— De, maică, or fi... vro cinci săptămîni...

— Apoi mi-o cam fi, gîndesc. M-am săturat de-atîta boală... De-acu m-am hotărît să mă fac sănătos.

— Să te-auză Dumnezeu, maică...

Ilinca era uimită de bucurie. Îi pregăti repede o fiertură de pasăre. Radu mîncă binișor — se simți mai întremat. Ceru să-i dea oglinjoara din perete. Își privi mult fața-i uscată și albă, cu fruntea lucie, cu ochii mari și împainjeniți de boală, cu buzele subțiri și vinete și cu două benghiuri cîrmuzii în umerii obrazilor.

Apoi ceru să-i dea în pat hîrtia, călimara și condeiul... Voia să răspundă lui Gheorghe. Primise patru scrisori de la el și una de la Găiceni, în care mama lui Gheorghe îl ocăra că nu le scrie, și Margareta-i spunea-ntr-un colțisor, c-o slovă măruntică, care lui Radu îi făcea impresia unei șoapte: „Tăcerea ta zice că ne-ai uitat. Dar eu n-o cred. Scrie-ne cum te mai afli. Te doresc... Sora ta, Margo“.

Radu făcu două scrisori. Îi vestea că s-a făcut bine, că-i e dor și că de Crăciun speră să vie.

Oboșise. Mă-sa-l privea cu ochii duiși și fericiți, și sta înaintea lui cu evlavie, ca în fața unui sfînt.

Acatistul ei, de sîmbăta trecută, a fost bine primit de Cel-de-sus... Maica Precista, făcătoare de minuni, s-a milostivit și și-a întors, cu îndurare, fața spre ea.

Soarele venea înaintea casii. Un sul de raze străbătuse prin geam, și aprindea, jos, în mijlocul odăii, o pată de lumină, ce se tîra încetișor spre patul lui Radu. Gînditor, el își lungise ochii prin pulbera caldă de aur, ce tremura în curmezișul sulului de raze...

— Mamă, azi e frumos. Vreau să mă scol. M-am făcut bine. Dă-mi hainele, să mă îmbrac.

Și se sculă. Începu să umble încet prin casă. Îl dureau genunchii și gleznela, de slăbiciune. Se lovea cu

brațele de șolduri, îi scîrțîia ceafa cînd își întorcea capul, și trupul i se hîțîna pe tălpi, uscat și subțire, parcă era făcut din bețe.

Își pieptănă frumos părul lung, rar și castaniu. Nici-odată, în viața lui, nu pusese atîta grija în alegerea cărării. Și se odihni de cîteva ori pînă se văzu pe deplin îmbrăcat.

— Ce-i astăzi, mamă?...

— Azi e miercuri...

— A! eu am crezut că-i duminică, de aceea m-am gătit așa...

Și ochii îi licăriră în cap ca două mărgele de sticlă, și buzele uscate i se întinseră pe dinți, într-un zîmbet trist și naiv.

— Mă-sa-l dezmierdă ca pe un copil mic. El începu să spuie glume, să rîză și să s-alinte. Îi vorbi de amicul lui și de petrecerile de la Găiceni. Acum îi părea rău că nu și-a adus cărțile cu dînsul. Îi povesti pe *Sabathai-Rab-Benaia* și-i citi versurile, tălmăcindu-le mereu și dîndu-i felurite deslușiri, ca să-l înțeleagă.

Apoi tăcu deodată, ca cum și-ar fi adus aminte de ceva trist. Privi lung și gînditor pe fereastră. Suspină. Spuse că i s-a făcut dor de copaci... c-ar vrea să iasă puțin pe afară, să mai răsufle; mă-sa căta să-i facă toate voile. Pămîntul era uscat. În coasta casei era un păr bătrîn. Acolo așternu ea un țol îndoit în patru și peste el o velință și două perne. Radu veni încetinel, adus de braț, se uită în sus, la crengile negre și fără nici o frunză ale marelui pom, și se așeză trudit sub streășina-i largă, prin care se cerneau mărunțel razele soarelui, presărînd aria umbrită cu boabe calde de lumină. Căci era în acea zi de noiembrie un soare atît de cald în cerul senin și-un aer atît de văratic, încît te mirai cum de rămîn, pe-o vreme așa frumoasă, copacii fără frunză și cîmpul fără iarbă.

Lui Radu i se lungise căutătura a drum, și nu scosesese o vorbă de cînd venise aicea. Cu ochii mari, galeși, pironiți în gol, cu capu-nclinat puțin pe umărul stîng, cu degetele încleștate după genunchi, așa stetea Radu, înecat de gînduri; iar mă-sa, încremenită deo-

parte, tăcea și se uita la el cu înduioșare. Era o liniște sfântă peste tot cuprinsul...

— *Ce ochi frumoși avea Margareta în seara aceea!...*

Și amîndoi tresăriră înfiorați ca de un glas necunoscut, rostit din senin.

— De cine zici că avea ochi frumoși?

Radu păru că se deșteaptă dintr-un vis.

— A... nimic, mamă... asta-i... așa, o vorbă dintr-o carte care mi-a lunecat prin minte...

. . . . .

Din ziua aceea s-a stins toată fericirea casei.

Radu căzu iarăși la pat și nu se mai sculă. Nu mai mîncă nimic...

Peste-o săptămînă i se legă limba. Abia din cînd în cînd își mai holba ochii rătăciți, și iar se scufunda în întunericul ce-i îngheța inima și mințile. Arareori îi fulgera prin cap ideea deslușită că *moare*. Și-i venea să plîngă, îl cuprindea o milă adîncă și sfîșietoare de sine însuși cînd se gîndea cum se prăpădește de trist această viață atît de scurtă și atît de goală de *întîmplări*...

Mă-sa îngrijise să-l împărtășească.

Era o noapte urîtă și vijelioasă. O lumînare de ceară ardea la capul lui Radu. El horcăia încetinel, cu fața în sus, cu brațele întinse și cu ochii închiși. Mă-sa îi pipăi picioarele și simți că i se întunecă mințile de groază. O răceală, ca de gheață, se ridica, în trupul lui Radu, de la tălpi spre genuchi.

Deodată o căscă ochii mari, deschise o gură spăimîntătoare, scoase un gemăt profund și înțepeni de veci.

Ilinca se cutremură. Aruncă învelitoarea de pe el și, mugind ca o vită înjunghiată, căzu, cu fața-n jos, zdrobită și nebună de durere, peste trupu-nghețat, slăbănogit și uscat ca piatra, al sfîntului ei odor.

CASSIAN

Sub cerul sur și peticit de nouri adoarme satul în umbra tihnită ce s-așterne pe vale. Ca niște urieși, culcați pe brînci, stau în neclintire, de jur împrejur, dealuri nesfîrșite ce-și lungesc coama netedă, ca un volan negru, pe cenușul spălăcit al bolții fără lumini. În zarea asfințitului străjuiesc codrii arămii, și din văzduh se lasă o liniște grea, posomorîtă și rece, ca o pîclă de toamnă.

Iar în marginea dinspre pădure a satului răsar din pieptul unui deal zidurile înalte și roșietici ale mărețului castel. Porțile-i grele se închid cu zgomot, și vechea zidire se înecă în întuneric și tăcere.

Cîteva geamuri mai licăresc în beznă, și, din cînd în cînd, s-aude, pe la posturi, glasul sentinelor zburcînd răsunător și prelung în adîncă muțenie a nopții : „*Cine-i... Cine-i?... Rond... Stăi!...*“

Căci e închisoare și loc de osîndă în incinta sfințelilor ziduri mănăstirești, cari adăposteau într-o vreme liniștita viață a cuvioșilor călugări.

Și nici în noaptea asta Cassian nu poate s-adoarmă. Întins pe-o rogojină, cu ochii țintiți în podele, sub lampa ce-aruncă pe părății goi o lumină somnoroasă, în sforăitul tovarășilor adormiți, el stă treaz, cu pumnul sub ceafă, și-n capul lui aprins și fără odihnă mișuiesc noroade de gînduri răzvrătite, și torc în ascuns firul unor întîmplări însemnate și hotărîtoare pentru chinuita lor viață. Fire nervoasă, aprigă și fără astîm-

păr, pe care suferințele n-au putut-o mlădia, făptură îndărăpnică și croită pentru rele, el se simțea cu atât mai dîrz și mai hotărît cu cît stăvilare mai tari i se ridicau împotriva-i.

Era de douăzeci și opt de ani și cunoștea aproape toate penitenciarele din țară.

Din copilăria lui triste și urâte lucruri își mai aducea aminte. Pe mă-sa n-a apucat-o, murise din facere. Tată-so era cărămidar la marginea orașului București. Abia și-l mai aducea aminte: un om nalt, spătos, cu mînilor mari și negre, cu nasul roș și cu mustăți lungi, un chip de arnăut, vecinic hursuz și încrunțat, care, pentru zîmbetul copilului său, avea totdeauna o înjurătură, și pentru scîncitul lui, o palmă. Își mai aducea aminte cum într-o noapte s-a sculat încetîșor de lîngă dînsul, s-a îmbrăcat, și-a făcut cruce, a venit să-l sărute — asta i se întîmpla pentru-ntîia oară — și-a ieșit tiptil; el era de nouă ani și pricepea multe, ca un copil necăjit ce era, se deșteptase, dar s-a prefăcut că doarme, de frică. A doua zi, în răvârsat de zori, s-a întors, cu alți doi oameni, tot așa nalți, mustăcioși și încrunțați la față — el iarăși s-a deșteptat, și iarăși s-a prefăcut că doarme — ei s-au așezat jos, la pămînt, tustrei, și-au numărat bani mulți între dînșii; vorbeau încet și se țistuiu unul pe altul, el asculta cu drag cum îi zuruia în urechi bănetul lor, ca un cîntec frumos, și îi părea grozav de bine... Dar peste cîteva zile au năvălit în bordeiul lor oameni mulți și răi, și-au ridicat pe tată-so cu de-a sila, și l-au dus pentru totdeauna de lîngă dînsul. El rămase pe drumuri.

L-a luat un cîrciumar și l-a dat la școală. A stat doi ani, și-a fugit. S-a făcut vînzător de gazete. La paisprezece ani avea toate vițiile unui om mare. * S-a hotărît să se cumîntească și-a intrat la un tipograf. La optsprezece ani era *culegător*. Nu-i mai rămăsese din vechile năravuri decît patima jocului de cărți și beția. Într-o noapte și-a pierdut, în tunelul de sub

* Fraza lipsește din ultima ediție antumă, probabil dintr-o eroare tipografică.

pasaj, toată averea și tot creditul de care se mai bucura, și — ca să-și mai întoarcă din pagubă — a băut în socoteala celor cari cîștigau, până ce-a căzut grămadă la pămînt. A doua zi s-a deșteptat într-o odaie umedă din arestul poliției. Era dat în judecată: spărsese capul unui *prietin*. A făcut o lună de-nchisoare. Cînd a ieșit de-acolo, era stricat de tot, și pentru totdeauna. De-atunci și până la vîrsta în care se găsea — vreme de zece ani de zile — n-a stat patru luni *pe-afară*. Figurile severe * ale judecătorilor de instrucție și toate aparențele magistrale și solemne ale parchetelor, pentru el erau lucruri de rînd, cari nu-i mai făceau nici o impresie; și numai pielea lui știa cîte bătăi mîncase din cauza obrăzniciei cu care se înfățișa la instrucție!... Acum se găsea cu cinci condamnări pe cap, cari, după toate socotelile, îl scoteau la cinci ani de închisoare corecțională de-aci înainte. Venise la Dobrovăț numai de vro două luni, strămutat de la Mislea, din cauză de revoltă... O, în privința asta Cassian avea o reputație stabilită. Prezența lui într-un penitenciar nu era de loc o afacere comodă pentru directorul respectiv. Și cum aci, la Dobrovăț, se nimerise un director tipicar și neademenit **, care nu ieșea c-o iotă din asprimile regulamentului, și cum Cassian nu se împăca de loc cu regimul acesta, dezbinarea se declară fără multă întîrziere. Trebuie să ai un strașnic partid în închisoare ca s-arăți pumnul stăpînirii. Altfel, ești pierdut. Cine, mai bine decît Cassian, putea să știe lucrul acesta?

Era nalt, uscățiv, simpatic la înfățișare și vorbea ca un avocat... dintre cei cari vorbesc bine. La două săptămîni după sosirea lui, din patru sute de închiși, o sută cincizeci erau cu dînsul. Printre arestanți circula următoarea „proclamare” scrisă cu sînge:

„Fraților, dacă suferim atîtea *barbarii* e pentru că ne supunem ca niște vite! Noi avem dreptul la o viață mai bună, pentru că și noi suntem oameni. Să

* În ultima ediție antumă: *vesele*.

** *Neademenit* — care nu se lasă ademenit; integru.

jurăm și să ne unim cu toții întru apărarea *sfintelor noastre drepturi*. Ni se va da de frică ceea ce nu ni se dă de bunăvoie. Să fim hotărâți și cu inimă; să nu ascultăm de porunci și să nu ne mai supunem pedepselor. Nimeni să nu se mai ducă la cancelarie când va fi chemat; să vină ei la noi, dacă le dă mâna. Ne-or amenința cu armele — să nu vă temeți, n-au dreptul să ne omoare. Toți pentru unul, și unul pentru toți! Unirea face puterea. Suntem pîn-acum două sute. Ceilalți să vie, cîte unul, în dosul bisericii, și să facă înaintea noastră jurămîntul de înfrățire. Vai de acela care ne va trăda! Când vom fi gata, ne vom sfătui ce trebuie să facem. Curaj, fraților, și Dumnezeu va fi cu noi!

(Iscăliți) Cassian, Țircă, Pîrlici și Dănțug“

Cînd acest *apel* căzu în mîna directorului, era prea tîrziu. Cei patru fură chemați la cancelarie, dar nu veni nici unul. Era pe la amiază. Se sună clopotul, ca să intre toți arestanții pe la odăi, dar nimeni nu se supuse. Se sună a doua oară, apoi a treia oară... Peronul din fața castelului se-ntunecă deodată. Un potop de strigăte întăritate și amenințătoare zbugni din grămada furioasă a celor patru sute de răzvrățiți. Trîmbița dădea semnalul de alarmă. Grupuri de soldați înarmați alergau, zoriți, din toate părțile. Posturile se îndoiu pe la gherete. Înlăuntru, la cinci pași depărtare de poartă, două plutoane cu armele-ncărcate se așezară-n rînd în fața castelului...

— Intrați la odăi! răcni comandantul, vînat la față și tremurînd de mînie — la odăi, că vă-mpușc!...

Un tumult asurzitor de glasuri zbugni și mai năprasnic din gloata înfierbîntată. Sute de brațe goale se agitau epileptic în aer. Cassian se rupsé din grămada și, făcînd doi pași largi înainte, își desfăcu pieptul și, în auzul tuturor, țipă c-o voce ascuțită și clară:

— Trage, dacă-ți dă mîna. Iată pieptul! Nu ni-i frică de gloanțele voastre!...

Comandantul smînci arma din mîna unui soldat și ochi... Fu un moment de tăcere și de înmărmurire generală. O detunătură înfiorătoare vui și se sparse de

zidurile castelului. Toți tresăriră, ca și cum glonțul ar fi trecut deodată prin toate inimile. Dar un hohot, nebun și batjocoritor răspunse acestei neizbutite încercări de intimidare a comandantului. Plumbul lo-vise... păretele, deasupra ușii. Cassian avea dreptate: întind puștile și trag numai ca să-i sperie. Cîteva focuri ce se mai deteră în vînt îi întăriră pe deplin în această convingere și compromiseră pentru totdeauna în ochii lor autoritatea armelor.

S-a hotărît pentru a doua zi a li se da numai jumătate din porția de hrană. Cînd știrea aceasta a ajuns în castel, toți s-au năpustit grămada pînă aproape de poartă, strigînd înfuriați în contra *asupritorilor*, amenințînd cu neînfrînta lor mînie toată puterea ce le-ar sta împotriva și declarînd că nu primesc nimic și nu se retrag c-un pas pînă cînd nu li se va da *dreptul lor* întreg. Ofițerul de gardă, galben, de necaz și de frică, alergă la director și-i mărturisi că e cu neputință să astîmpere răscoala și că, refuzîndu-le porția, el nu mai garantează, cu optzeci de soldați, paza acestei mulțimi întăritate.

Arestanții și-au primit *tainul* întreg.

Din ziua aceea ei rămaseră stăpîni pe situație: Cassian avea un partid. Nici o pedeapsă nu-i mai putea atinge de acum.

Veniră prefectul districtului și procurorul, însoțiți de-un colonel... *ad pompam et ostentationem*. Cassian, Țircă, Pîrlici și Dănțug fură chemați la cancelarie. Vorbă de clacă. Ce, erau nebuni să-și vîre capul zdravăn sub evanghelie?... Ofițerul, din ordinul colonelului, se duse, cu cîțiva soldați, ca să-i aducă cu de-a sila. *Încercare naivă.*

— Domnule sublocotenent, îi zise Cassian c-un glas liniștit și mîndru, caută-ți de treabă și ne lasă în pace. Ești tînăr, și n-ar trebui să-ți pui zilele în primejdie, fără nici o noimă. Dumnezeu nu știi ce sunt în stare să facă patru sute de oameni disperăți, cum suntem noi. Ascultă-mă, zău, și lasă-ne în pace dacă nu ți s-a urît cu zilele.

Ofițerul înțelese cît de prudent era să se folosească de un astfel de sfat. Colonelul se făcu foc. Își compuse

o figură teribilă și se înțepea în pragul cancelariei. Arestanții steteau, în picioare, înșirați de-a lungul peronului. Amenințările furiosului colonel fură zadarnice, și câteva gloanțe, date-n vînt, speriară ciorile de prim-prejur.

— Nu ne temem, domnule colonel, puteți să trageți coala-n carne, nu ne temem de moarte !...

Prefectul și procurorul se deteră mai aproape de ei, ș-o luară cu binișorul — singurul mijloc de a se înțelege cu dînșii.

— Bine, băieți, noi vrem să vă facem dreptate. De ce vă purtați așa, și de ce nu veniți să vă spuneți păsul, ca să știm și noi cine-i vinovat ?...

Cassian se rupse din mulțime și se opri solemn, pe-a doua treaptă a peronului. Se făcu tăcere ca-ntr-un pustiu : cuvîntul lui era hotărîrea tuturor.

— Domnule prefect, noi nu facem nimic, suntem liniștiți. Nu vrem să venim la cancelarie, pentru că știm noi ce ne-așteaptă acolo. Suntem sătui de gherlă și de prigonirile domnului director. Ni-s mînile rănite de fiare și coastele rupte de bătăi. Ne dă mîncare proastă și puțină. Toate vitele cari mor primprejur le cară aicea și ni le dă nouă să le mîncăm. Făina e în două cu țărînă. Veniți de vedeți... Mîncăm pămînt fiert în loc de mămăligă !... Spuneți și voi, fraților !

Aici se opri, întorcîndu-și fața către ai lui. Un clocot de gesturi și de glasuri se porni în mulțime. Răcnete rupte și năbușite de alte răcnete asurzeau auzul. Abia se deslușeau, în răstimpuri, unele strigăte, cari spărgeau ca niște tunete valma de glasuri :

— Ne omoară, domnule prefect... ne fură banii de la livrete... Faceți-vă milă de noi !... Scăpați-ne din ghearele acestui director !... Nu mai putem răbda... Ne omoară, domnule prefect !

Apoi toate intrară în liniște. Autoritățile lăsară lucrurile baltă. Trecură așa două săptămîni. Directorul — pentru motive destul de puternice — nu mai dădea prin castel. Gardienilor începuse a le fi frică să se mai ducă seara și dimineața la numărătoare. Mîncarea, nici vorbă, li se dădea întregă. Dar atmosfera

era încărcată, și de subț această liniște aparentă, toți așteptau zburcirea unor întîmplări extraordinare.

Așa steteau lucrurile în noaptea în care Cassian, culcat pe-o rogojină, în sforăitul tovarășilor săi, urzea în capu-i trudit de gînduri și de nesomn programul unei mișcări serioase și hotărîtoare, al cărei început era fixat pentru a doua zi.

II

A doua zi era vreme frumoasă. Directorul sta, îngrijat, la fereastra ce da în curtea castelului și urmărea cu luare-aminte toate mișcările arestanților. El îi vedea cum cară la odăi toate uneltele din atelier, cum se strîng grupuri-grupuri și se sfătuesc între dînșii. Cassian umbla forfota printre ei. Era un neastîmpăr ș-o bucurie de copii cari pregătesc o mare ștregărie. Nimeni, de afară, nu putuse afla ce au de gînd să facă, și nimeni nu putea intra între ei, ca să-i împiedice de la ceva. Atît se știa, că vor să puie mîna pe director, sau pe grefier. Dar aceștia de o lună nu mai călcau prin penitenciar.

Spre seară suiră mesele pe peron ; acolo, pentru-ntăia oară și mai devreme decît oricînd, mîncară pe-ndeletele, și, după masă, cu toții într-un glas, îi traseră un cîntec haiducesc, de clocoteau văile. Apoi ridicară mesele și le suiră sus la odăi. Închisoarea era o clădire mare, cu două rînduri. Jos erau patru camere largi, sus erau trei, și un salon pentru bolnavi. În sală, ei se sfătuiră cum să se împartă pe la odăi.

Soarele se scufunda încet și trist la spatele castelului.

Se sună de culcare. Mulțimea se rupse zgmosos. Cînd garda veni la închis, toți erau așezați, în cele șapte camere de dormit. Gardianul, însoțit de sergentul de post, făcu numărătoare de seară. Nu lipsea nici unul. Ușile groase se încuiară pe dinafară. Soldații primiră *parola* și se-mpărțiră pe la posturi. Stelele pluteau ca niște

faruri pe nemăsurata și liniștita mare de întuneric, și numai glasul sentinelor se mai auzea, din când în când, răsunător și prelung, în adîncă muțenie a nopții, zbcuind :

„Cine-i?... Cine-i?... Rond... Stăi !...“

Răsărise soarele. Directorul aștepta neliniștit să vie gardianul, care se duse la *deschis*, ca să-i spuie ce se mai urzește prin castel.

În fugă și palid, veni de sus un soldat.

— Să trăiți, domnule director, arestanții de la numărul 7 au închis cu ei pe Toadir gardianul, și nu vor să-l mai deie.

Această știre înmărmuri pe toți. Ofițerul, însoțit de câțiva soldați, se duse în castel. Dar ce mai putea el să facă ?

Ei erau înțeleși de cu seară. Planul lui Cassian izbuti de minune. Dimineața Toadir deschide-ntăi camerele de jos. Apoi urcă scara. Era însoțit de opt soldați. Descuie la numărul 7. Toți frunțașii erau aci, și steteau în picioare. Făcu un pas peste prag și dete să-i numere, dar se pomeni deodată împins de la spate de mulțimea celor de jos, care veniră * tiptil pe scară și deteră buzna peste el.

— Nu mă lăsați, fraților, că mă omoară, striga bietul Toadir, amețit de spaimă.

Soldații încercară să-l scape. Arestanții îi luară prietenește de după gît și-i traseră afară cu binișorul. Căprarul începu să strige la ei. Cassian îl netezi pe galon...

— Astîmpărați-vă, cu voi n-avem nimic. Cătați-vă de treabă și n-aveți grijă de Toadir, că nu-i facem nici un rău.

Arestanții din camerele de sus se închiseră pe dinlăuntru și nu mai voiră să iasă. Scîndurile de la mese erau lungi, și-nțepenindu-le c-un capăt în ușă și cu celălalt capăt în păriletele opus, le bătură zdravăn în

* În ultima ediție antumă : *veneau*.

piroane și se ținură baricadați ca-ntr-o întăritură. Acolo erau peste două sute. Ceilalți rămaser-afară, hotărîți a se arăta blajini și cuminți, pînă la... un moment dat...

Se telegrafie în toate părțile. A doua zi, pe la prînz, a sosit procurorul general din Iași, peste cîteva ore prefectul și procurorul din Vaslui, apoi un maior, trei ofițeri și-o companie de soldați. Se sună clopotul. Arestanții de jos intrară liniștiți la odăi. Autoritățile merseră-n castel. Ușile aresturilor au cîte-o ferestruie, prin care soldatul de pază observă în timpul nopții mișcările închișilor. Procurorul îi întrebă pentru ce s-au baricadat și ce gînd au să facă cu gardianul.

Cassian îi răspunse cu obrăznicie că aceasta e treaba lor și că nu vor deschide pînă cînd nu va veni ministrul, ca să le-asculte plîngerea și să le facă dreptate. Sunt mîncăți ei de cercetările și de isprăvile procurorilor, cari iau mită și se pupă-n bot cu tîlharul de director.

Autoritățile fură nevoite să se retragă în strigătele învâlmășite și nebune ale acestei grămezi de sălbatici dezmațați și fără nici o frică.

Pe la nouă, seara, sosi de la București directorul general al penitenciarelor, un om scurt, bărbos, smolțit la față, cu ochii mobili și plini de energie. I se spuse rezultatul cercetării de peste zi.

— Îl cunosc pe Cassian. Dacă e și el aici, nu mă mai prinde mirarea de nimic. Trebuie să mergem la ei numaidecît. Știu eu patarania lor. Să-i iei cu repede, că le piere piuitu... Dați ordin sentinelor să nu mai strige cînd vom trece, ca să nu ne simtă... **E bine să-i surprindem.**

În liniștea nopții ei păseau coprinși ca de-o misterioasă înfiorare. Încetîșor urcară treptele adormitului castel și se opriră la camera numărul 7. Directorul general își vîrî capul pe ferestruie și se uită înăuntru. Doi arestanți, în fund, străjuiau la căpătîiul gardianului.

— Unde-i Cassian ? tună în muta încăpere glasul răsunător al directorului. Cassiene !

— Ce poștești? răspunse acesta, răstit, prefăcându-se că se deșteaptă din somn.

— Te-ai obrăznicit rău, Cassiene, scoală-te și dă-te mai încoace, să vorbim ceva amîndoi. Știi că cu mine nu-ți prea poți face mendrele!...

Cassian puse pe Toadir înaintea lui, ca pe un scut, și se apropie de ferestruie. Gardianul era galben și desfigurat, ca un om care moare. Se clătina pe picioare, capul îi bănăna pe umeri, brațele-i curgeau moi și grele de-a lungul trupului, și, de slăbiciune, de spaimă, de uimire, nu putea lega o vorbă, buzele-i tremurau, ș-o căutătură bolnavă și smerită sloanea * a durere ș-a milogeală din ochii lui mici și duși în fundul capului.

— Ce v-a făcut omul ăsta de-l chinuiți cu voi aicea? Și de ce v-ați închis? Vă faceți de cap... Ce-i asta? Ați înnebunit?...

— Domnule director general, vorbi Cassian de la spatele gardianului, ne-am închis aicea ca să nu ne omoare... Nu mai putem suferi barbariile directorului. Ne fură hrana și ne bate de ne rupe oasele. Nu deschidem pînă n-o veni ministru, ca să ne facă dreptate și să ne scape de acest tiran... fără inimă...

— Ba să faceți bunătate să deschideți și să dați drumul gardianului dacă vreți să v-ascultăm plîngerile și să vă facem dreptate.

— Știu eu dreptatea dumitale, așa mi-ai făcut și la Mislea! Nu ieșim de-aicea pînă n-o veni ministru.

— Ce! Nu ești zdravăn? Cum are să vie ministru pentru niște ticăloși ca voi? Nu cumva și-a lăsa el treburile pentru toate prostiile voastre? Să vă piară din gînd una ca asta. Vă las să vă gîndiți pînă mîne. Dacă nu ne dați pe gardian, pun să vă-mpuște-aicea, ca pe niște cîni... Știți bine că eu nu glumesc cu voi!...

— Murim cu toții. Spuneți, fraților, că noi nu ne temem de moarte!

Și toată sala începu să clocotească de strigătele ne-bune ale acestei mulțimi desfrîinate. Cînd larma se

* A sloani — a se ivi, a miji.

potoli, Cassian, înfierbîntat, luă cuvîntul, cu o solemnitate ridiculă, și se pierdu într-un noian de vorbe fără nici un șir și fără nici o noimă. Pentru prima oară i se întîmpla să-și încurce firul cuvîntării.

— ...Da... pentru că toți oamenii sunt egali, și despotismul s-a dus din țara noastră... N-aveți dreptul să ne ucideți, pentru că nu suntem sub *legea marțială*, cînd viața unui om... și... pentru că... Dumnezeu... dreptatea umană... care-o are tot omul...

— Treanca-fleanca, mere acre! Vorbești prostii. Vă-ntreb înc-o dată: dați drumul gardianului sau nu?

— Nu-l dăm din mîinile noastre pîn' n-a veni ministru!...

— Ei bine, să vă fie pe suflet, mîncăți-l fript! Dar gîndiți-vă bine la ceea ce faceți... Vă las pînă mîni să chibzuiți. Noapte bună!...

Și se depărtară în vuietul de glasuri ce ieșea pe ferestruie și se spărgea tumultuos de păreți, în largul și răsunătorul gol al sălii...

A doua zi dimineață Cassian se arăta la fereastra ce da în curte și strigă în auzul tuturor că nu deschid o dată cu capul și că, dacă nu mai e lege în țară, sunt gata să moară cu toții.

Ce era de făcut?... Se plănuia să se ridice schele pe la ferestre. Bătaia de cap a tuturor era cum să scape pe gardian. S-au oprit la ideea de a-i constrînge, prin foame, să se predeie.

Trei zile nu li s-a dat nici apă, nici hrană. Se aștepta, din ceas în ceas, să vie vorbă din castel că s-au supus. Dar ei își strînseseră acolo merinde și apă pentru mai multe zile.

În noaptea a treia veni un sergent de sus și spuse că zidul dinspre spital e crăpat și burdușit în afară.

Cu toții merseră în grabă. Era într-adevăr o primejdie la care ei nu se gîndiseră. În fața păretelui era o scară îngustă. Se auzeau bocănituri de la numărul 7. Cînd zidul s-ar fi prăbușit în afară, un groaznic măcel s-ar fi încins negreșit între deznădăduiții ce-ar fi năvălit buluc dinlăuntru și între soldații de pază. Goarna sună semnalul de alarmă. O

căprărie fu rînduită jos, la scara spitalului. Patru soldați cu armele-ncărcate fură postați la ferăstruia ușei din față, cu ordin *serios* de a trage în oricine se va mișca...

În noaptea aceea nimeni n-a dormit. Nu mai era de așteptat. În curînd gardianul, mistuit de frica morții și de foame, trebuia să piară. Și, cum cei închiși își vîrau în plămîni duhoarea murdărilor ce și le păstrau acolo, s-ar fi iscat, desigur, vro molimă în tot penitenciarul. Deci trebuia să se curme numaidecît această tărăgăială. Un ofițer avu o idee nimerită : să se spargă tavanul prin pod și să se tragă focuri de sus. Directorul formulă hotărîrea în chipul următor : „Ne vom duce mîne la ei, îi vom soma iarăși să deschidă ; de se vor împotrivi încă, îi vom amenința cu moartea. Dacă se vor arăta tot așa de îndrjjiți, vom sui treizeci de soldați în pod, vor băga puștele pe spărturile făcute și, fără să tragă, îi vor soma iarăși de trei ori să se predeie. Am eu convingerea că se vor muia cînd vor vedea moartea deasupra lor. Dacă și atunci vor sta împotrivă — e o nenorocire, dar n-avem ce face — va trebui să tragem în ei“... Toți aprobă.

De dimineață maiorul hotărî însărcinarea și rolul fiecărui ofițer. Gardă puternică fu așezată pe zidul lat ce împrejmuiește castelul ; în fața porții erau postați optzeci de soldați cu armele-ncărcate. Dintre cei mai ageri se aleseră treizeci, pentru a se urca în pod.

Cînd totul fu gata, directorul general, prefectul, procurorul și ofițerii înaintară spre castel și urcară treptele peronului. Capii răzvrătiților de la nr. 7 ieșiră la fereastră să parlamenteze. C-un ifos de sfidare și c-o obrăznicie ce nu mai e de mirare la oameni cari nu mai au nimic de pierdut, ei strigară la toate sfaturile și amenințările ce li se făceau :

— Degeaba, puteți s-duceți toată oștirea țării, nu ne predăm !... Murim cu toții !...

Și, într-o fierbere gălăgioasă și epileptică, iarăși începeau să strige și să se zbuciume în spasmurile aceleiași răutăți încăpăținate, neînfrîinate și bestiale.

Atunci începură momentele solemne de pregătire : sirurile de militari înarmați înaintară, ca un zid, în fața castelului. În toate părțile se rînduiră posturi de apărare. Se așeză scara pe din dos, și treizeci de soldați, cu armele încărcate, sub conducerea unui ofițer, se urcară în pod. Ei aveau pe sub manta topoare și cazmale. Nu se auzi nimic cîteva minute. Deodată începură, din trei părți, a bocăni cazmalele... Bagdadia se sparse, și huruitul bulgărilor, ce răpăiau pe scînduri, se amestecă într-un vuiet asurzitor de glasuri.

Cei din pod se uitară prin spărturi. Un hohot prelung de sfidare și o duhoare rîncedă de hoit împutit îi izbi în obraz. Îi somară, cu puștele îndreptate-n jos, să se predeie ; dar ei începură să zvîrle cu cărămizi și cu cuțite în soldați. Cîteva disperăți se năpustiră asupra gardianului să-l omoare...

În momentul acela se petrecu ceva într-adevăr înfiorător : se comandă *foc*. Detunăturile puștilor se amestecară în valma vaietelor de durere ș-a țipetelor de groază... În spaima morții se repeziră la fereastră, și, din larma ce cutremura castelul, se desluși un răcnet deznădăjduit : „Ne predăm ! Ne predăm !“

Gardianul fu scos leșinat prin pod. Ușile se deschiseră, și unul cîte unul, zgrebuliți, galbeni, cu ochii holbați, tremurînd de o frică sălbatică și lașă, defilară printre arme și se înșirară în mijlocul curții.

Nouă cadavre fură scoase și întinse în fața lor. Toți căzură pe brînci și prinseră a-și face cruce, sărutînd pămîntul și rugîndu-se să nu-i omoare.

Pîna în seară țiganiii bătură la *piedici* * și la *brățare* ** și, din cînd în cînd, ciocanele grele scăpătau pe lîngă fiare și cădeau neîndurat peste fluierile picioarelor și peste încheieturile mînilor, deprinse cu tortura, ale acestor oameni atît de răi ș-atît de nenorociți...

* *Piedică* — legătură de fier cu care erau prinse picioarele deținuților.

** *Brățară* — legătură de fier cu care erau prinse mîinile deținuților.

Castelul reintră în liniște. Și iarăși sentinelele sparg în răstimpuri adâncă muțenie a nopții, cu strigătul lor violent, prelung și răsunător :

„Cine-i?... Cine-i?... Rond... Stăi !“

În mijlocul curții, întinse pe troscot, între ai săi, cu cămașa scoartă de sînge, lipită de coaste, Cassian doarme somnul cel fără deșteptare. Chipul lui stă alb, rece și liniștit, ca și luna, ce se dezvelește toată, dintr-un nor, și pare că încremenește, rotundă și frumoasă, în creștetul bolții ciuruite de stele.

CHIMITA

Ce să vă mai spun cum îl cheamă ! Un tip, tras în mai multe exemplare, care se află pretutindeni și care va trăi în veci. Ce importă numele ? Uitați-vă la *individ* și gândiți-vă la *speșă*...

Pentru înlesnirea mea ș-a d-voastră să-i zicem *Chimiță*. A avut un tată deștept, cinstit și de ispravă. Dar ce are a face asta ? Chimiță n-a moștenit decît vro cincizeci de mii de franci, căroro le-a văzut iute-iute de petrecanie ; ș-un nume pe care îl utilizează, cu oarecare succes, în speculațiile sale politice. Căci tînărul Chimiță, în lipsă de altă ocupație, s-a aruncat în politică.

A trecut prin patru clase de gimnaziu. A petrecut doi ani la Paris. A înșelat pe cîțiva negustori de pe acolo. A furat ceasornicele cîtorva prieteni. Reîntors în patrie, a mai dat de pagubă pe un unchi, pe cîte o mătușă... Dar de atunci au trecut ani la mijloc, și pentru astfel de greșeli a lăsat Dumnezeu uitarea, și legile omenești — *prescriptia*. E bine îmbrăcat și are mersul țanțoș. E mărunțel de trup și are un cap prea lunguiet, prea îngust, prea nu știu cum croit, că nu-i de crezut să poată trăi acolo o cugetare ca lumea. De altfel, liniile feței sunt regulate, părul lins, o bărbuță galbenă, niște ochi mititei, rotunzi, mobili și fără nici o expresie [...]. E gazetar... O, negreșit, scrie *reviste* ! Altfel, nici n-ar avea sens un tînăr ca el, care *s-a aruncat în politică*. Ce scrie ??... O, Doamne, dar ce nu poate scri un om fără talent, fără cultură și fără

simț într-o țară ca a noastră? Tot ce poftiți: agricultură, armată, instrucție, finanțe, politică externă... Nimic nu poate înfiora condeiul unui ignorant. E tot ce poate fi mai întreprinzător, mai universal și mai fără frâu! A morfoli ș-a schingiui niște biete vorbe nevino-vate, a vîntura mereu din revistă același borș de platicitudini și de sporovăieli răsuflete, desigur n-ar însemna nimica dacă amicul nostru Chimiță n-ar mai avea și alte însușiri foarte prețioase și sfredelitoare în cariera dumisale de ziarist și om politic. Lingușitor ca o pisică și mlădios ca un șarpe, se vîră în toate, se pleacă, se gudură, se face blînd, moale și mititel pe lîngă cei mai mari, și-i privește smerit, și-i ascultă c-o prefăcută evlavie și nu-și deschide gura decît pentru o minciună de senzație sau pentru o laudă adusă cu meșteșug...

— Vorbeam ieri cu Kogălniceanu. Am discutat toc-mai *chestiunea* asta, și Kogălniceanu era perfect de ideea d-voastră... În ce mă privește pe mine, eu vă port prea multă stimă și n-aș putea fi de altă părere...

Și c-un aer de milogeală ș-o supunere de calic flămînd, se frînge de mijloc, își face glasul moale, ca al unui bolnav pe patul de moarte, și parcă d-abia-și dibuie rostul cuvintelor, așa-și trăgănează, își pițigăiește și-și alintă vorbele. E maleabil, e delicat, e dulce, cum nu vă puteți închipui, dar, bineînțeles, cu oamenii de cari el are nevoie, și cari, într-o zi, desigur, au să facă din îndatoritorul și neprețitul Chimiță un personaj foarte important. Căci Chimiță e ambițios cum nimeni nu poate să-și facă idee. Dar trebuie să-l vedeți cu cei mici, cu cei pe cari el îi crede mai proști decît el... Cu ce ifos își dă capul pe spate, își încruntă sprîncenile, își face ochii mititei, și c-un aer protector, c-un glas trăgănat, cam pe nas, și cît se poate de solemn, își declamă capitalul de banalități, într-un belșug de gesturi și de mimică aproape epileptic...

— ...Pentru că, vedeți d-voastră, noi suntem un popor eminentemente tînăr, și eu... am declarat-o și regelui în mai multe rînduri... n-am decît o credință sacră, pentru care sunt gata a mă jertfi, în orice moment... spiritul *dreptății* și al *justiției*, și propășirea neamului românesc! O, domnii mei! Nimeni nu știe

cît e de grea și de ingrată cariera noastră de ziarști!... Și pe tema aceasta — adică pe această lipsă de temă — e în stare să-ți vorbească ceasuri întregi. O astfel de marfă nu și-a pierdut cu desăvîrșire căutarea.¹

.....

Îmi fac vrăjmași. Tinerii cari se vor recunoaște în acest studiu-portret desigur nu-mi vor mai întinde mîna-n veci, or să se uite rău la mine, ș-or să mă urască toți... O, ce fericire! E un adevărat triumf a sta în ura unor astfel de oameni.²

E interesant însă să cunoști pe Chimiță ca ziarist... „Hm!... ce prost și fără cunoștinți trebuie să fie gazetarul care nu e-n stare, într-un articol de două coloane, s-aducă o citație cît de mititică din viața vrunii împărat, ori vro maximă, vro pildă din înțelepciunea unui filozof!“ Iată ce-a trebuit să-și zică adesea neprețitul nostru Chimiță în cariera dumisale de ziarist. El are-o carte: *Sentințe istorice și precepte filozofice*. Și tot izvorul lui de *inspirație*, toată tăria lui de luminător al opiniei publice îi stă în această prețioasă carte.

Sunt oameni cari nu pot, în viața lor, să-și fixeze asupra vrunii lucru o convingere, bună sau rea, un chip hotărît și statornic de a vedea și de a simți. Lipsiți de creșterea, de spiritul și de însușirile ce se cer cuiva pentru a se putea ridica la înălțimea unei convingeri, ei trăiesc ca un fel de paraziti intelectuali, bătînd în struna tuturor, schimbîndu-și credințele la fiecare colț de uliță, neavînd niciodată un motiv serios pentru a primi o idee, sau pentru a o respinge. Aceștia sunt oameni fericiți, cari ard din untdelemnul altora, pentru cari truda gîndirii, această durere sfîntă și mistuitoare a unui cap inteligent, este necunoscută. Din aluatul acestora e plămădită ființa lui Chimiță.

Sunt 10 ore ante meridiene. Iată-l: preocupat și grav, depănîndu-și pașii mărunți spre redacție. Sosește, falnic deschide ușa, o izbește în urmă-i și trece, ca o furtună, la birou, aruncînd cu același ifos servitorului paltonul, și colegilor, un „*bonjour messieurs!*“ Se

așază în fața unui teanc de gazete, deschide câteva, își gonește ochii pe ele, apoi le asvîrle încolo cu dispreț. Liniștit, își trage dinainte câteva foi de hîrtie albă, se înțepenește bine în scaun, tușește, ca și cum ar fi asupra unui discurs, și, cu un gest delicat de cucoană cocheta, apucă, ușurel, condeiul și începe să scrie. Cît te-ai șterge la ochi, a și *umplut* o pagină. Din cînd în cînd se oprește, își aprinde țigara, cu un rotocol de fum scoate un suspin prefăcut — acesta e la adresa administratorului — apoi își duce palma la frunte, și-o stoarce de câteva ori, și iată articolul gata.

Vorbe, vorbe, vorbe... Iată în ce se încheie toată isprava acestui fericit ziarist. Și ușurința cu care își bălăcește condeiul în toate, iuțea și îndemînarea cu care a ajuns să jongleze cinci-șase sute de cuvinte dintr-o limbă pe care o știe așa de rău, c-ai putea să juri că nu e a lui, dacă ar ști alta mai bine, această pleavă de secături, pe care o vîntură de atîta vreme și n-o mai isprăvește, lui, neobositului Chimiță, i se pare a fi un talent rar, și se crede cu adevărat un *factor important în progresul național*, cum zice el.

E omul care în viața lui n-a citit o carte serioasă pînă la sfîrșit. În capul lui dospește tescovina tuturor discuțiilor de răspîntii și de cafele: câteva crîmpeie de noțiuni despre *cum stă Europa*, câteva anecdote din viața oamenilor mari, câteva proverbe franțuzești, încolo... curaj cu chila și minciuni cu lopata.

Chimiță e totdeauna liniștit la față: el e încîntat de ce scrie, și de ce spune, și de ce face. Nu și-ar schimba capul cu nimeni pe lume. Are pururea acea fericită, senină, perfectă mulțumire de sine, acea mîndrie de triumfător în toate pe care nici un savant n-o poate avea, pe care orice ignorant, îngîmfat și înfumat de persoana lui, o are nelipsită și imperturbabilă.

Lui Chimiță nu i s-a întîmplat, de cînd scrie el, să rămîie zece minute cu mîna încremenită pe condei la mijlocul paginei. La el, n-are decît să întoarcă robinetul, și vorbele curg cu nemiluita. Ferice de el! Cum vrei să nu se creadă?...

Nu e ură mai profundă și mai neîmpăcată ca ura pe care instinctiv o poartă dobitocia în contra inte-

ligenții, ignoranța în contra culturii. [...] Chimiță urăște strașnic pe oamenii de valoare. Cînd vreunul din acești oameni nesuferiți îi stă neclintit în cale și-l umilește cu superioritatea și cu controlul sever al unei inteligenți cinstite și drepte, Chimiță întrebuițează întîi lingușirea și, după ce și-a sleit tot repertoriul lui de miorlăituri, de frîngerii de mijloc, de ochi dulci și de slugărnicii smerite, cînd vede că nu i se trec, recurge la a doua serie de mijloace. Începe să urzească pe subt ascuns tot felul de intrigi și de meschinării, minciuni colportate în dreapta și în stînga, zavistii, uneltiri, calomnii, tot ce poate scorni o minte perversă de grecotei mic de suflet, ambițios, în înțelesul rău al cuvîntului, corupt și intrigant... Nimic nu cruță Chimiță cînd e vorba să înlătore din cale prezența unui om superior. Și lucrul nu mai e curios — mijloacele acestea izbutesc întotdeauna. În urma unei astfel de izbînzii, eroul nostru se închide în casă de cu seară și are o noapte de gînduri frumoase...

„Va să zică, în lupta dintre mine și-un om de valoare, triumful e al meu. Desigur, însemnez ceva. Țin un condei în mîna, am un nume ilustru și destui oameni cari mă prețuiesc. Aș vrea să știu: Brătianu, la etatea mea, în ce era mai grozav decît mine? La viitoarele alegeri îmi voi pune candidatura. Mă voi alege deputat, fără-ndoială. În Cameră voi avea o atitudine demnă. Într-o chestie mare voi lua cuvîntul. În jurul meu se vor strînge mulți... A! desigur, voi fi *Ministru* într-o zi! Și, în definitiv, băiat frumos sunt, înfățișare am, viitor strălucit am, de ce nu m-ar iubi ea, pe care de atîția ani o urmăresc, de ce nu și-ar încredința viața și milioanele unui tînar ca mine? Ah, ce mîndru și fericit am să fiu! Răbdare, Chimiță, viitorul e al tău!...”

Și a doua zi calcă de sus, se simte de șapte palme mai înalt.

Face parte din societatea înaltă. E așa de lesne să te introduci în așa-numita aristocrație a noastră: Știe grozav să facă pe fantele și pe gingașul. Își închipuie că-i irezistibil. Cînd se înfățișează într-un salon, în

teatru, pe la concerte, se proțăpește grav și solemn în vaza tuturora, își bombează pieptul înainte, își bolovănește ochii în cap, fixează damele cu o privire galeșă, duioasă și leșinată, suspină, își pipăie fruntea, tîmplele și buzunarul de la piept, din cînd în cînd tușește semnificativ, e o desfășurare întreagă de gesturi delicate și de grații pregătite de acasă, la oglindă, căci totul e studiat și de convenție în această fire de om viclean și prefăcut. Zîmbetul lui, melancolia lui, căutătura, tonul, ținuta, mișcărilor... toate la el sunt de comediant — și sunt de comediant prost, asta e nenorocirea; dar pentru că el n-o simte, și pentru că cei cari o simt nu i-o spun, Chimiță e radios, solemn și totdeauna încîntat de neprețuita lui persoană. Și minciunile, la dînsul, așa sunt de indispensabile, încît viața lui întreagă se scurge într-o vecinică plăsmuire de întîmplări neîntîmplate.

De multă vreme nu mai e în curent cu starea aievea * a lucrurilor. Minte și cu interes și fără interes. De multe ori se înșală singur. Tot repetînd aceeași minciună, începe a crede că e un adevăr.

— Ce memorie grozavă are regele! Cum m-a văzut, m-a apucat de mîină... Și m-a întrebat, m-a descusut vro jumătate de ceas... Nu mai puteam scăpa...

Și apropo de asta, îți ticluiește și-ți înșiră o conversație (între el și regele) care nu s-ar fi putut isprăvi într-o jumătate de zi.

— Închipui-ți, *mon cher, j'étais hier au soir chez madame Cantacuzino...* Am dinat acolo. *Il y avait beaucoup de dames**...*

Te aștepți să-ți spuie cine știe ce. Nimic... A dinat într-o casă mare, asta e tot ce ținea el să-ți spuie.

Servitorul lui și cîțiva mahalagii de primprejur știu bine că într-o zi domnul Chimiță are s-ajungă „Minister”. Ei îl privesc cu mult respect cînd trece ehipes și maiestuos pe lîngă dînșii.

Un astfel de tip, tînăr, cochet, frumușel, mlădios, sclivisit, are felurite expediente de a trăi bine și luxos.

* În ultima ediție antumă: *aceea*.

** Dragul meu, am fost aseară la madam Cantacuzino... Se aflau acolo multe doamne (fr.).

Nu are nici o avere, n-are nici o slujbă, nu știe ce e munca și, cu toate astea, slavă Domnului, în toate zilele-l vezi în birje, gătit ca un ginere, mîndru și fericit, ca un triumfător.

Acesta e Chimiță, iubiți cititori. Vă las pe d-voastră să vi-l completați, că mie mi s-a făcut silă să-mi bat gîndurile cu el. Ca mîine, parcă-l văd ministru. Să nu ne facem cruce cu stînga.

Am văzut altele mai strașnice...

La Dumnezeu și în țara romînească sunt toate cu puțință!

DINCĂ C. BULEANDRĂ

D-l Dincă e om de douăzeci de mii de franci venit, are casă frumoasă, nevastă de neam ș-un băiat la Paris. Ce va să zică stăruința și norocul la om !...

Acum douăzeci și cinci de ani era un scriitorăș la tribunalul din Tîrgoviște. Dar mucalit, dar poznaș, bun de gură și mincinos lucru mare !

Ajunse grefier și se puse pe lucru. După un an știa două mii de articole pe dinafară. Alergător, îndemnat, insinuant — desigur ar fi ajuns departe dacă s-ar fi aruncat în politică.

Natură vioaie și neastîmpărată, se sătură de grefă. Își dete dimisia și se lipi pe lîngă un avocat din București în calitate de... *trepăduș*. Era ros de tribunale și se pricepea în daraveri. Un an de *practică* îi fu de ajuns. Se hotărî să-și deschiză prăvălie pe seamă. În Tîrgoviște era fabrică de avocați. Își cumpără o diplomă pe preț de doisprezece galbeni. (Autorul acestor rînduri posedă și el un asemenea document, pe care l-a plătit cu șaizeci de franci în naht* și șaizeci în chitanță.)

Închirie o căsuță în strada Dionisie ; în poartă își așază o firmă bătătoare la ochi.

Era cunoscut mai tuturor țaranilor din Dîmbovita. Se împrăștie vorba că el poate face, prin stăruințele lui, să se dea pămînt țaranilor.

* *In naht* — numerar, peșin.

Din parte-i, d-l Dincă făcu *tot posibilul* ca să se lățească și să acrediteze această versiune-navalnic.

Iată o scenă care, de la începutul carierii lui de avocat și pînă mai anul trecut, s-o fi petrecut poate de sute de ori în casa lui Dincă :

E dimineață. Dincă se plimbă prin biourou, neastîmpărat, nerăbdător. Mereu își scoate ceasornicul, mereu privește pe fereastră... deodată se retrage cu iuțea de la geam și se așază la biourou. Peste cîteva minute femeia din casă intră și-i spune :

— Niște țarani.

— Bine, s-aștepte.

Femeia iese. El se scoală repede, deschide o ușă de alături și strigă pripit :

— Haide, ești gata ? dă mai degrabă.

Pe aceeași ușă apare îndată un om înalt, chipeș, îmbrăcat într-o livrea galonată, avînd toată aparența unui slujitor de la palat.

— Bravo ! Ține plicul. Hai, du-te în bucătărie pe din dos. Peste 20 de minute să intri.

Credincioasa lui slugă, deprinsă a-și lua rolul în serios, dispore.

Dincă înșfacă degrabă un maldăr de cărți și prinde a le deschide și a le răvăși pe scaune, pe scînduri, crapă nițel ușa care dă în sală și strigă :

— Să intre.

Apoi s-așază grav la biourou, ia un condei, se posomorăște și începe a se uita, absorbit, prin cărți.

Ușa se deschide, țaranii intră, el nu aude, nu vede nimic, atît e de preocupat. După cîteva minute își ridică ochii și-i vede.

— A ! Bună vremea. E, ce veste-poveste ?

Țaranii își spun pricina. El ascultă, oftează, se încruntă și se luminează la față, înșiră greutățile afacerii, apoi dă să vie la preț, îi privește de sus pînă jos, un baston rezemat de biourou lunecă și cade cu zgomot pe scînduri, ușa se deschide, și servitoarea anunță :

— Slujitorul domnitorului.

— Bine, să intre.

Livreaua în galoanele late de fir apare, se închină și respectuos prezintă un plic mare, galben, cu 5 pe-

ceți mari pe el. Avocatul deschide plicul repede, citește, aruncă hîrtia și, cu un ton grav, zice :

— Bine. Spune mării-sale să mă aștepte. Am treabă, viu acuși.

Cu glas sfiicios trimisul îi spune că dejunul este gata și mării-sale-l roagă să nu întîrzie. Plictisit, avocatul repetă de cîteva ori vorba *bine*. Livreaua dispăre.

— Uite, oameni buni, am să vorbesc chiar astăzi cu m.-s. despre afacerea voastră. Nădăjduiesc să vă fac treabă bună. Pentru asta n-aveți să-mi dați decît trei sute de lei acum și patru sute după ce vă isprăvesc afacerea.

Se scoală repede și strigă să-i aducă hainele cele bune. Țăranii încep a se scotoci pe la chimire, pun pe biuroul avocatului tot ce au asupra lor și se duc să mai facă rost și de alte parale.

. . . . .

Și azi d-l Dincă e om de douăzeci de mii de franci venit, are casă frumoasă, nevastă de neam și-un băiat la Paris.

Ce va să zică stăruința și norocul la om !...

O CARIERĂ ÎNTR-UN POTCAP

În adevăr, Simion a fost un băiat rău la părinți, leneș, îndărăpnic și neascultător. Dar vinovată era și mă-sa, că prea l-a răzgăiat de mic. Că era singura odraslă bărbătească în casă, și mama-preoteasa, femeie chipeșă și destul de lumeață în vremea ei, domolită de cele șase fete, cari i-au venit una după alta, ca șase blesteme de mitropolit pe cap, cînd a văzut că în sîrșit sosește și-un băiat în casă, i s-a mai dres inima, a întinerit pe loc, și-a trîntit o cumetrie de s-a dus pomina peste nouă sate.

Până și sfinția-sa, cît era de sfînt și cu darul lui Dumnezeu, dac-a văzut și-a văzut că-i treaba pe chef, și-a dat frumușel potcapul pe ceafă și, prinzîndu-și în brîu poalele anterului, a strigat să mai scoată o vadră din cel vechi, apoi și-a suflecat mînicile, și-a netezit barba și i-a tras o bătută mocănească, de-a curs țărîna din pod.

Hei, dar, vorba ăluia, cheful se duce și necazul rămîne.

Simion s-a făcut de un an, de doi, apoi de școală, și nebuniile lui au prins a nălbi lungul păr al sfinției-sale, împletit într-o coadă groasă și vîrîtă la spate pe sub guler. Ba s-au pornit și certurile în casă tocmai acum, la vreme de bătrînețe, că părintele Neculai era om bun de altfel și îndura toate. Unde s-a pomenit până-n vremea aceea să zică mării-preotese o vorbă de rău, ori să cîrtească și el ceva ?

Ar fi avut cuvînt bunăoară s-o întrebe, măcar așa de departe și prin pilduri, cum se face că două din fete seamănă așa de leit cu dascălul Onuță. Și satul vuia de năzdrăvăniile preotesei și-i vîntura faptele, de-ai fi jurat că le-a văzut aidoma și le-a numărat pe toate. Părintele Neculai a închis ochii, și-a astupat urechile, a tăcut și și-a văzut de treabă, ca un om blajin și cuminte ce era. Dar acum nu mai era chip de tăcut. Diavolul de Simion l-a scos din răbdări. Odată a umblat o săptămînă fugar de la școală. Și i-a tras tată-so o chelfăneală de i-a mers peticii, apoi l-a umflat de chică și pe sus l-a dus la domnu Isăcescu.

— Pielea și oasele să rămîie, d-le învățator, că mai bine-l făcea mă-sa un mînz și-l mîncă un lup, de mă scăpa și pe mine și pe d-ta de-așa odor.

Ce gălăgie și ce ceartă a fost în ziua aceea ; că preoteasa era iute, mînia lui Dumnezeu, și ținea la Simion ca la ochii din cap !

Dar cu chiu, cu vai a făcut băiatul cele patru clase primare, și și-a pus popa Neculai iapa cea bălțată la căruță, și-a plecat cu Simion tocmai la Huși, iar preoteasa a rămas în prag cu lacrimile pe obraz.

A buhăit * ea cît a mai buhăit, și i-a trecut, c-așa-i firea omenească, din valuri și din băcăți. Toate se rup și se stîmpără cu vremea.

La Huși, părintele a făcut ce-a făcut și și-a vîrît băiatu-n seminar.

Ei, da' ce să-i faci ! Dacă-i lucru rău, și pace.

Că iacă nici acolo n-a făcut nici o ispravă. Degeaba l-a strunit și l-a muștrat, și l-a închis, și l-a surchidit **. Dacă n-ai cu cine, n-ai cu cine.

Și, Doamne, ce mai vlăjgan mare se făcuse. N-avea 17 ani împliniți, și era coșcogemite namila. Nu știu cui i-o fi sămănat, că popa Neculai era mărunțel la statură. Dar asta nu-i nimic. Vorba e c-a fost un leneș și-un dezmațat, și că directorul seminarului, cu toate rugămintile lui bietu tată-so, nu l-a mai putut ținea și l-a dat afară din școală. Mă-sa murise, tată-so nu

* *A buhăi* — a țipa, a urla.

** *A surchidi* — a muștrului.

mai vroia s-audă de el. Ce să facă ? A intrat în oștire. Vai de pielea lui ce-a mai tras și-acolo.

După șase ani de pită neagră de cazarmă, s-a lăsat și de militărie. Asta era în Botoșani. Avea o manta bună. A intrat la tocmeală c-un jidan și, dur în sus, dur în jos, a căpătat pe ea o pălărie de pârte răblărită și-un laibăr larg și lung până în călcăie, care la nevoie l-ar fi putut scuti de pantaloni. S-a îmbrăcat cu el, Se simțea mai ușor așa. Dar nu era nici vesel, nici trist, pentru că în capul lui, până la vîrsta de 25 ani aproape, n-a mijit niciodată un gînd cît de copilăresc despre rostul și greutățile vieții. El n-a avut nici un dor, nici o țintă, a mers așa, fără să știe unde merge, și-a trăit în nesimțire ca un dobitoc, și-a răbdat la bătaii cît i-a încăput sub piele.

Nalt, cam adus de spate, bălan la față, cu ochii adormiți, cu gura puțin căscată, lăluu, pierdut cum era în marele lui laibăr, a pornit-o-ntr-o bună dimineată, așa, rara, pe ulița mare. Lumea, ca lumea, se uita curios după el, ca după altă dihanie, unii rîdeau tare și-l arătau cu degetul, dar ce-i păsa lui de asta ? Buza de jos, foarte groasă, îi atîrna leneșă și supărată.

Acum iar nu mai știa ce să facă. N-avea nici unde să rămîie, nici încotro să plece. În asemenea împrejurări totdeauna te hotărăști să pleci. Așa a făcut și Simion. Cînd s-a văzut la rohatcă *, s-a așăzat jos pe troscot, și-a discălțat ciobotele grele de cazonie, singurul lucru ce-i mai rămăsese din slujba împărătească, și le-a luat la spinare și-a plecat.

Era vară, așa, pe după Sîn-Pietru. Înaintea lui se întindea un drum lung, alb și drept. Unde trebuia s-ajungă pe drumul acela, nici el singur nu știa. Cîrduri negre de grauri zburau pe deasupra lui, se lăsau pe grîne și iar se ridicau. Ciori multe croncăneau pe sus și s-abăteau pe cîte un copac singuratic. Încolo, liniște și zăpușală. Rar, cîte-o trăsură cu clopote la cai spârgea muțenia drumului pustiu, un nor gros de colb fugea după roate. Simion nu vedea nimic, scuipa din cînd în cînd, și se ducea drept ca neamțu.

* *Rohatcă* — barieră.

A mers așa poate vro șase zile, ș-a înnoptat pe la sate necunoscute. A mas și el unde-a putut, ș-a mâncat ce-a găsit, și mai totdeauna a găsit, că românul e milos și dă o bucățică de pomană când îi cade un nenorocit la prag. Spunea, cui îl întreba, că e din ținutul Hușului, că n-are părinți și caută pe-o rudă a lui, care nici el nu prea știa bine pe unde-o mai fi. Lumea îl înțelegea din vorbă că e cam prost și-l lăsa în plata Domnului. S-ar fi putut prinde și el la vro muncă undeva. Dar nimeni nu-i rupea mînicile, și nici lui nu-i prea da inima brînci la treabă.

Și s-ar fi dus el mult așa, fără nici o țintă, cu cioabetele de-a spinarea, lătrat de cîni, mîncînd mămăliga lor prin sate străine, mult ar fi pribegit el în neștire pe drumul cald și moale la picior dacă o întîmplare destul de neînsemnată în sine nu i-ar fi luminat deodată, ca o minune de sus, și mintea și calea.

Era pe la amiazi, flămînd și trudit străbătea o limbă de pădure. S-a oprit la o fîntînă, a scos apă c-o teicuță * înfiptă într-o prăjină, ș-a băut. Apoi s-a așezat pe ghizdele fîntînii ș-a stat așa mult și s-a gîndit, eveniment foarte rar în viața lui, și cu cît se gîndea mai mult, cu atît se vedea mai prost, mai netrebnic și mai fără noroc. Ca dintr-un vis depărtat i se deșteptau în cap crîmpeie de pravili și glasuri bisericești din larma celor patru ani de seminar, apoi chipul îngrozitor al lui tată-so, apoi cazarma cu lăturile de la cazan și cu ghionturile pe sub fâlci — și în ceasul acela, cît era el de flămînd, și de prăpădit, și de singur pe lume, dar tot se găsea mai bine și decît la cazarmă, și decît la seminar, și decît acasă la părinți. Cine susține că vremea are, între altele, și curioasa putere de a împrumuta un oarecare farmec suferințelor trecute ar fi bine să consulte și pe Simion în această privință.

O clipeală, îi lunecă blînd prin minte icoana duioasă a mă-sei, singura ființă care-l iubise și pe el. Dar se șterse iute și nu mai reveni. Apoi deodată i se făcu gol în cap, un gol desăvîrșit, și i se păru că se învîrtește locul cu el.

* *Teicuță* — diminutiv de la *teică* — vas cu care se scoate apa din puț.

Stete puțin cu coatele pe genuchi și cu capul în mîni. Așa ca un fel de sfîrșeală simțea în stomah. Îi mai trase o dușcă de apă și se sculă să plece. Atunci, chiar alături, pe iarbă, la rădăcina unui copac din marginea drumului văzu un potcap de popă. Cine știe prin ce împrejurare curioasă a putut să rămîie acolo. Vrun popă beat o fi trecut călare, i-o fi căzut cumva de pe cap și el nici n-a simțit, ori, aducîndu-și aminte că are unul mai bun acasă, l-a lăsat și și-a căutat de drum. Simion s-aplecă repede și-l luă — potcapul era vechi. Instinctiv și-l așeză pe cap. Îi venea cam larg, dar îi venea. Atunci îi scăpără prin minte o idee. C-o mișcare pripită, tâlhărească, își turti pălăria, și-o băgă în sîn și porni înainte așa, cu potcapul pe cap.

O bucurie stranie, o adîncă și misterioasă evlavie pare c-ar fi curs din potcap și i-ar fi umplut toată viața de lumină, de înțeles și de noroc.

Ieși din pădure. Soarele se scobora încet spre asfințit. O liniște religioasă domnea peste întinderea imensă de șesuri late și de ogoare. În depărtare, dealuri blinde mărgineau vederea. Cerul era senin. Iarba era înaltă, încălzită și mirosea frumos. Aproape cînta un pitpalac. Fluturi albi și albaștri zburau pe deasupra. Încolo, țipenie de om nu se afla. Era duminică.

Simion stătu un moment în marginea pădurei și, ca din pragul unei biserici, împînzindu-și privirile și văzînd atîta cîmp deschis, se minună și rosti în gînd : „Ce mare e pămîntul, Doamne !“

Și încă de-aici încolo cît o fi mai fiind ! Cine știe pe unde l-or mai căra păcatele ! Își duse ochii în jos pe dunga albă a drumului. Departe, departe, se zărea sub un nor de pulbere aurie ceva ca un sat.

Acolo a ajuns înnoptat. A nemerit la o casă bună, de oameni evlavioși, cari l-au ospătat bine. L-au cîinat din suflet auzind că l-au prins hoții la drum, că i-au luat punga, calul și căruța, și că vine pe jos tocmai de la hotarul județului. Ba zor pe bieții oameni să-l ducă c-o căruță la satul Găvanului, de unde spunea el că e, cale de patru-cinci zile. Abia a scăpat. Oamenii prea buni ajung uneori să plictisească cu bunătatea lor. Se cam încurcase el la unele întrebări, pentru că nici sub

potcap nu era mai deștept. Dar de la un om jăfuit și speriat de hoți, poate chiar săcelat * puțin, e și o datorie creștinească să nu pretinzi numaidecît mare deșteptăciune.

Și el și gazda s-au sculat cu noaptea în cap. I se așezase de cu seară merinde într-o traistă. Cu fața la răsărit își făcu trei cruci mari, cucernic îndoindu-se de la mijloc. Lumina slabă a unui opaț ce sfîrșia pe prichici arunca tremurător pe pereți și în tavan umbra de două ori mai lungă a cuviosului Simion. Încet își adună părul la ceafă și c-o îngrijită solemnitate își așeză potcapul pe cap, își luă traista la spinare, mulțumi gazdei, blagoslovi milostiva casă și plecă. Cînd se lumina de ziuă, el era departe. De aci înainte timpul avea să însemne ceva și pentru dînsul, nu mai era de pierdut.

A mai mers așa poate vro săptămîină. În sfîrșit a ajuns la Poenești, un sat din județul Vasluiului. Aici era o biserică veche. Dar de trei ani de cînd murise popa Vasile, satul rămăsese fără preot. Simion mai povesti o dată întîlnirea lui cu niște tîlhari, cari l-au jefuit de tot ce-a avut. Localnicii, cari-n atîtea rînduri au fost cerut un preot și nimeni nu s-a îndurat de ei, ziseră bodaprosti de o întîmplare ca asta, merseră îndată să-i arate biserica cu sfințele evanghelii și cu toate în regulă, cum au rămas de la răposatul, care, de bătrîn și de filfuit ce era, Dumnezeu să-l ierte, nici nu mai putea vorbi ca lumea. Cînd slujea, zicea mereu: „burte-toare-de-mnezeu“, în loc de: „bucură-te, născătoare de Dumnezeu“.

A doua zi era duminică. Biserica era plină de lume. Simion, îmbrăcat în odăjdii rupte ferfeniță și scurte până la genunchi, destul de emoționat și de stîngaci, în cucernica ascultare a norodului, înnodea o leturghie, ca vai de ea, cu tipicul deschis pe masa din altar. Și s-au închinat pe la icoane, ș-au venit pe rînd cu gologanul la anaforă și babe și copii, și de tot felul, ș-au sărutat frumos mîna părintelui Simion, ș-au plecat acasă mulțumiți și ușurați de păcate.

* A săcela — a țesăla (aici, figurat).

Darul este ce este, omul nu se cată, că darul este de la Dumnezeu, și rămîne de-a pururi, iar omul e lut și piere.

Ș-a slujit Simion zece ani de zile. Ș-a botezat, ș-a cununat, ș-a făcut masluri, prohoduri, îngropăciuni, și toate aste se cer de la un obraz bisericesc. Nimeni nu s-a amestecat în rînduiala lui, nimeni nu l-a mai întrebat: negri și-s ochii. Satul era măricel, și tot gospodari cuprinși și creștini pravoslavnici, cu frica lui Dumnezeu. Biserica era a lor, popa al bisericii: cine ce treabă avea cu ei? Ș-au sărit cu toții, ș-au pus mîna de la mîna de-au durat părintelui casă bună pe locul bisericii, i-au dat de toate și l-au înzestrat ca pe-o fată mare.

În toată vremea asta de zece ani, Simion a fost numai de două ori la Bîrlad de și-a cumpărat cîte ceva, și-ncolo n-a mai ieșit din Poenești nicăiri. S-ar fi putut duce la Vaslui, că e mult mai aproape. Dar la ce să-și puie potcapul în calea protopopului?

Paza bună trece primejdia rea.

În sfîrșit, s-a repezit o dată și la Iași. Asta era cam prin săptămîna brînzii. Acolo a stat două zile. Își făcuse toate tîrguiețile și le trimesese înainte la han, cu vizitiul. El venea singur, încet, pe podul Beilicului. Era o zi căldică, și-n aer ceva neînțeles, așa, ca o reminiscență, ca un dor de primăvară. Simion era fericit. Nu se gîndea la nimic. Avea sentimentul unui om care adoarme pe moale, în tihnă și la căldură. Dar cum mergea el așa cu capul în jos, se pomeni c-o mîna zdravănă care-i cade greu pe umăr și-l zguduie ca din somn.

— Tu ești, mă Simioane? Hei, bată-te, știi că nici nu te mai cunoșteam?...

Era Nică Vojan, cel mai bun prieten al lui Simion, care-a fost dat afară din seminar o dată cu el.

Ș-au petrecut amîndoi o noapte-ntreagă și și-au deschis inimile unul altuia fără nici un prepus și fără nici o grijă, ca doi prieteni buni ce erau.

Dar iată că la o săptămîină după asta toate se dărâmau în jurul și deasupra lui bietu Simion. Istoria cu potcapul era dată în vileag. Dus la eparhie, Simion nici

nu s-a mai ispitit să tăgăduiască. În urma lui, satul fierbea. Oamenii se strîngeau, se sfătuiau, strigau și se văitau îngroziți de o nelegiuire ca asta. Erau disperăți.

— Cum rămîne cu noi? Ce fel de treabă e asta? Acu botezul lui nu se ține în seamă. Copiii noștri cum rămîn, așa, fără nici o lege? Că ei nu-s nici creștini, nici păgîni... Ha? Ce lighioane sînt? Cum să-i lăsăm așa să puie diavolul stăpînire pe sufletele lor? Da' noi în ce lege sîntem cununați, cum sîntem împărtașiți și ce se face cu sufletele noastre dacă el n-a avut dar, și grijană lui n-a fost grijanie?...

Și s-au dus pînă la mitropolitul din Iași cu jalbă în proșap, ș-au căzut în genuchi și s-au rugat cu lacrimi și cu foc mare să-i dumirească și pe ei înaltpreasfîntul, cum rămîne cu copiii și cu sufletele lor, că ce sînt ei de vină, păcatele lor, dacă le-a căzut pe cap o așa grozavă nenorocire...

Înaltpreasfîntul a făcut ca un om cuminte. A chemat pe Simion, l-a hirotonisit și l-a povățuit să se poarte frumos și să păzească-nainte cu sfințenie casa Domnului și turma ce i se încredințează.

TIBERIE PISCUPESCU

Doctor în drept de la facultatea din Paris, doctor în științele politice, economice și administrative, colaborator la mai multe reviste, membru al mai multor societăți juridice din străinătate etc., etc.

Cu acest bagaj de titluri sosea în București, acum șase ani, tînărul Piscupescu. Cu o lună înainte, nu știu cum se aflase, cîteva ziare din capitală dăduseră știrea despre succesul strălucit cu care își trecuse examenul de doctorat.

El a sosit seara. A doua zi gazetele anunțau cu plăcere sosirea lui în țară, și erau toate sigure de „izbînda ce-i va încununa frumoasa lui carieră”. Iată cu ce ocazie am făcut cunoștința acestui tînăr, care intra în patrie sub niște auspicii așa de favorabile. Eu eram pe atunci profesor la Liceul Alecsandri al d-lui Velescu, și locuiam acolo. Într-o duminică de pe la începutul lui septembrie, servitorul veni și îmi spuse că mă caută doi domni. Ieșii îndată. Unul din ei mi-era cunoscut, un oarecare Piscupescu, funcționar la tutunuri, un tip antipatic, de o prostie veselă și zgomotoasă, care-mi făcea rău.

— Îți prezint pe frate-meu, doctor în drept și-n științele politice de la Paris. Uite la ce am venit noi. D-nul Tiberie Piscupescu, frate-meu, cred că-i fi citit și d-ta, s-a întors acum de la Paris și vrea să ție cîteva conferințe la Universitate. Și știi, acu, la început, el n-are, cum să-ți spui... așa... elocvența — și ar vrea

mai întâi să-i facă d-l Velescu câteva lecții de declamație. D-ta ești prieten cu d-l Velescu...

Mărturisesc că am avut în momentul acela un sentiment de nespusă milă, și mi-am plecat involuntar ochii în pământ, ca-n fața unui nenorocit insultat.

Aproape trei săptămîni gazetele au trîmbițat deschiderea acestor conferinți. S-au publicat programe foarte amănunțite.

În cea dintîi duminică din luna lui octombrie, pe la 7 și jumătate seara, eu mă și înfiinșasem în amfiteatrul Universității. Mă dusesem mai devreme ca să am loc, era lume multă, studenți mai cu seamă. Ușa se deschidea și scîrțîia mereu. Îmbulzeala și zgomotul creșteau. Hohote destrăbălate și glume nesărate s-aruncau în gura mare peste bănci. Cînd servitorul aduse un pahar cu apă pe catedră, un tînăr cu ochelari din banca a treia strigă: „Moș Ioniță, ia zi-ne d-ta un discurs“. Și se întoarse, radios, spre camarazii lui, cari rîdeau. Alții, de cîte ori intra cineva pe ușă, ziceau tare: „Asta-i d-l Piscupescu!“ Dar deodată se potoli toată larma. Ceasornicul din perete sună opt ore. Toți tăceau și înadins se țineau încremeniți. Conferențiarul era așteptat din minută în minută. Ai fi crezut că cine știe ce fior religios planează peste toată lumea din sală, așa era de sfînt păzită tăcerea. Dar ușa scîrțîi din nou. Un bătrîn zburlit și prost îmbrăcaț intră încet și privi sperios în juru-i.

„Asta-i tata lui Piscupescu!“ strigă un glas din fund, și-un hohot lung se porni prin bănci. Mulți țistuiu. Apoi, deodată un ropot de aplauze cutremură sala ca o explozie, și o tăcere respectuoasă se făcu prin bănci. Conferențiarul era pe catedră. Cravata albă, ras, mustața dată cu cosmetic, părul negru lustruit, cărarea la mijloc, ochii mici, împainjinați nițel de emoție, un chip curățel, bun, zîmbitor, ceva tînăr și blînd care cere frumos indulgența auditorului. C-un gest îngrijit, își scoase din buzunarul de la piept un pachet de foiți înguste, le respiră puțin în degete, se uită la ele, apoi la public, tuși și, cu o voce alterată, aproape sugrumată de emoție, începu...

Un pelerinaj încîlcit, anost și obositor prin legislațiile vechi și moderne. Numeroase citații latine. Ici-colea cîte o observație ștearsă, lipsită de orice originalitate. O dicțiune monotonă, leșinată, imposibilă.

La fiecare foiță dată la o parte, un fior de ușurare și de mulțumire străbătea în auditor. După o jumătate de oră, nimeni nu mai asculta. Toți își căutau măsura torturii în teancul de foi. „Cine naiba m-a adus aci?“, părea că-și zicea fiecare în gînd. Peste un ceas și jumătate izbucni o salvă de aplauze. Era cea mai sinceră manifestare de recunoștință pe care a adus-o vreodată un auditor care poate să răsufle unui conferențiar care se îndură să plece. A doua zi deschid o gazetă și ce să văd? Succesul strălucit de la Universitate al d-lui Piscupescu: „Un tînăr plin de talent și de erudițiune“. Asta era colosal. Mi-am luat pălăria și, cu gazeta în buzunar, m-am dus întins la redacție, unde aveam cîteva prieteni.

— Da' ce-aveți, frate, cu Piscupescu asta? Eu am fost aseară și m-a chinuit ca pe hoții de cai... Ce talent și erudițiune ați găsit voi într-însul?...

— Ei, asta e! Parcă tu nu știi belele de astea, de care nu te poți mîntui. A venit cu Blănaru, uite, el l-a colăcit* pe aici. Și de atunci în toate zilele îl vezi cu cîte o fițuică despre el, pe care ne roagă să i-o publicăm; săracu, vrea și el să facă nițică gălăgie, să-l știe lumea și pe el!

Cu toată reclama, conferințele au trebuit să înceteze, pentru cuvîntul foarte puternic că nu mai veneau auditori. Desigur, amorul propriu al d-lui Tiberie Piscupescu s-a găsit jignit de această întîmplare. Ce netedă și frumoasă i s-arăta calea cînd venea în tren de la Paris, și ce socoteli fericite își făcuse el pe temeul celor două diplome de doctor și în urma unei discuții lungi și foarte interesante pe care o avusese cu amicul său Stavri, într-o zi cînd se întorceau de la curse. Ce afurisit de deștept era Stavri ăla, și cît de bine înțelegea el lumea! Vorbele acestuia îi rămăseră în minte...

* A colăci — a peți, a recomanda pe cineva.

— Degeaba, Tiberie, dacă n-ai puțin meșteșug s-o învîrtești de la început, toate sunt degeaba, ține minte de la mine. Ai să te duci în țară. Tu ești băiat bun, ai două doctorate. Dacă n-ei ști să te prezinți bine și să faci gălăgie împrejurul tău, nimeni nu te bagă în seamă; poți să mori de foame cu diplomele în buzunar. Trebuie să fii șmecher ca să te procopsești în țara noastră. *Țară de poltroni*. Ia intră colo ca o bombă și fă zgomot mare, și vei vedea cum se dau toți la o parte ca să treci și cum, de a treia zi, ai cu puterea te întrebă și te cercetează ce vrei.

*

Era un an de când Piscupecu venise în țară, și nimeni nu-l întrebaseră ce vrea. La doi miniștri a intrat cu diplomele desfăcute, și amîndoi i-au făgăduit că la prima vacanță * îl vor avea în vedere. Slabă vedere. În fine, ca să nu se ducă substituit la Vaslui, a luat la Domenii o slujbă de două sute de lei, pînă la altceva mai bun. Se introduseră în toate societățile. Juca bine și da tîrcoale fetelor cu zestre mare. Era mai ales levent ** și plin de atenție pentru mamele lor. La gândul că are în fața lui o soacră în perspectivă, ochii i se făceau mici, umezi, moi, gura i se întindea într-un zîmbet filial, și toată figura lui i se lumina de o expresie de nespusă evlavie. În două locuri a încercat. I se păruse că s-ar prinde. Dar nu s-a prins. De aceeași întrebare indiscretă s-a lovit în amîndouă locurile: „Cît ai pe lună?” Auzi întrebare: Cît ai pe lună? Da' ce-i el, servitor? Curioase mai sunt și soacrele astea! Auzi cap la ele — ce să-l întrebe!... și multă vreme nu i-a intrat în minte cum poate o soacră în perspectivă să se ocupe de asemenea detalii.

Într-o zi ședea singur la o masă din restaurantul lui Iordache. Isprăvise dejunul și se scobeia în dinți — era foarte absorbit și n-a băgat de seamă că venea cineva rîzînd spre el.

— Ce faci, Piscupecule dragă?...

* Aici, cu sensul de loc vacant în administrația de stat.

** *Levent* — darnic, generos.

— Hei, bată-te, Stavri, de cînd ai venit?
— Aseară... Bine, monșer, m-așteptam să te gădesc...
— Șezi colea, să-ți spun. Tocmai mă gîndeam la un plan pe care-l am în cap de cînd am venit în țară. Ce-a fost n-a fost bine... Țară păcătoasă, ți-o spune toate eu mai tîrziu. Acum ascultă planul: Scot o revistă juridică în limba franceză. Am scris deja la vreo zece jurisconșulți din Belgia și din alte părți. Toți mi-au făgăduit concursul lor, doi dintre ei mi-au și trimis câte un articol. În toată țara... nu rîde, stăi să vezi, în toată țara sunt peste trei mii de oameni de drept, avocați, magistrați... iată, să-ți arăt socoteala exactă pe hîrtie. Poftim: Tiparul revistei, hîrtie bună, format elegant, am întreat, un număr de patru coale în tiraj de 3.500 costă 1.200 lei; 12 numere pe an vor costa, prin urmare, 14.400 lei. Pentru local, cheltuieli de administrație, expediție, corespondență etc. pun pe an 10.000, să zic 10.600 — fac în total lei 25.000. Iată cheltuielile revistei. Acum, veniturile. Să vezi că nu-mi fac de loc castele în Spania. Din 3.000 de oameni cari au nevoie de o asemenea revistă, nu pun decît 2.000. Restul zic că nu vor să se aboneze, nu știu franțuzește, ori se abonează, dar nu plătesc... În sfîrșit, nu comitez decît pe 2.000, cu 30 de franci pe an abonamentul, îmi dau cifra de 60.000 de franci, din care, scăzînd cheltuielile, îmi rămîne un venit anual sigur de 35.000 de lei.

*

La 1 ianuarie 1886 apărea în tipografia „Göbl“ în-tăiul număr din revista juridică a d-lui „directeur: *Tibère Piscoupeco*“. Pe contrapagină, o listă de 50 colaboratori, jurisconșulți din țară și străinătate. Dar listele de abonament au început a se întoarce goale. Toată reclama a fost zadarnică. Publicul a rămas nepăsător ca-ntotdeauna. Înc-o decepție în viața lui bietul Tiberie. Numărul 2 din frumoasa lui revistă n-a mai apărut. Dovadă că țara n-a meritat-o.

Un birou de advocatură, deschis în asociație cu alți trei colegi de profesie și de speranțe, anunțat cu tobe

și cu surle, n-a durat decît vro trei luni și s-a desființat, din cauza unui tovarăș pișicher care-i trăgea regulat pe sfoară.

Dar iată că sosesc zilele de sudori, de fertai-fertai * și de palpitații politice. Vin alegerile pentru Cameră. De mult visa Tiberie un loc în arena parlamentară. Ah ! ce mai trambulină, Doamne, Doamne ! Să se vază el odată acolo, ș-apoi las' pe dînsul. O atitudine demnă și absolut independentă ; „răceală și discreție“ pînă la un moment dat, știi, colea, cînd i-o veni bine, la o chestie arzătoare ; ș-atunci — tranc un discurs lucrat cum știe el, și apoi... tot loc să ai de suit, că te aruncă trambulina. A ! de-acum nu mai e copil, înțelege el cum se învîrtesc șurupurile, de-acum știe unde să calce. S-a înșelat și a suferit destul.

Ce va să zică omul dezghețat și harnic ! A bătut în sită și-n covată **, și duminică seara, c-o săptămînă înainte de alegeri, a strîns la unchiu-so, Niță Stoica din Mîntuleasa, aproape 50 de negustori, tot unul și unul. Cîte un mezel, cîte un păhăruș de vin și... un mic discurs, care a fost foarte bine primit de d-nii comercianți. Între altele le-a spus :

„Eu, domnilor, nu sunt nici roș, nici alb ***, sunt fiu de comersant. Tată-meu, l-ați cunoscut, a muncit toată viața, a fost onest, și a murit sărac. Eu nu mă duc acolo ca să-mi fac mendrele mele pe banii țării, eu mă duc ca să apăr acolo interesele d-voastră, pe cari nu vi le-a apărat nimeni din cei cari v-au lîngușit la alegeri și v-au făgăduit marea cu sarea, pînă s-au văzut aleși. Iată, am aci un manifest ca din partea comercianților. D-voastră și amicii d-voastră îl veți citi și-l veți iscăli, dacă veți crede că interpretează bine gîndurile și dorințele d-voastră. Este timpul ca să lucrăm din răsputeri pentru înflorirea comerțului romîni. Ne-am săturat de vorbe și de politică de procopsire personală. Trăiască comerțianții romîni.“

* *De fertai-fertai* — în toate părțile, încoace și încolo ; de alergătură.

** *A bate în sită și în covată* — a se zbate, a alerga în dreapta și în stînga.

*** *Roșu* — liberal ; *alb* — conservator.

Peste patru zile apărea în foi volante, ce se distribuiau pe strade, un lung manifest iscălit de trei sute de comercianți, prin care aceștia-și luau angajamentul solemn de a susține candidatura d-lui Tiberie Piscupescu, și rugau și pe ceilalți să voteze pe acest distins fiu de comerciant, doctor în drept etc., etc.

La o întrunire publică din Mîntuleasa, în ajunul alegerilor, Piscupescu a luat cuvîntul, și pe cînd își făcea „profesiunea de credință“, un glas din mulțime îl întrerupe :

— Ce ești d-ta, liberal ori conservator ? Ca să știm.

— Sunt fiu de comerciant, domnilor, și voi fi întotdeauna alături cu oamenii onești cari...

Și cu toate astea, cine ar fi putut crede că din toată această cheltuială de vorbe, de timp și de nervi nu va ieși decît o nouă și supremă decepție pentru bietul Piscupescu !

Ce sigur era de izbîndă, și cu ce palpații aștepta descoperirea scrutinului ! N-a avut în total decît șapte voturi. Și-a rămas înmărmurit de atîta mizerie și perwersitate omenească.

*

La porțița unei case mici din strada Popa Tatu e o tablă rotundă pe care copiii, cînd vin de la școală, citesc tare : „Tiberie Piscupescu. *Advocat.* Doctor în drept de la facultatea din Paris.“

Acei cari, după fiecare decepție, dau vina pe lume și se împacă cu această mîngîiere lașă nu pot trage nici un folos intelectual din cîte nenorociri pătesc ; aceeași necunoștință de propriile lor puteri, aceeași naivitate copilărească, același entuziasm trist și steril îi va arunca, desigur, în aceleași încercări zadarnice și căderi umilitoare. Cîmpul de luptă al vieții e plin de astfel de soldați, veșnic visători de triumf, veșnic nepregătiți și veșnic învinși.

Tiberie e singur, în papuci, se plimbă prin casă și fumează. De două ceasuri i se-nvîrtesc în cap aceleași gînduri pe cari le-a avut și ieri, și alaltăieri, și de atîtea

ori mai înainte, gânduri lungi, întunecate, de om fără vlagă și fără noroc.

Iluziile cu cari venise de la Paris erau risipite. În fața asalturilor lui pripite și zgomotoase se ridicase veșnic indiferența surdă, formidabilă a lumii, care e totdeauna distrată ca un poet, și uită toate mai lesne ca un copil. Atîta frămîntare-n deșert, atîta forță de nervi cheltuită-n planuri și întreprinderi neizbutite lăsase într-însul o drojdie de nemulțămire și moliciune care-l slăbea și fizicește și moralicește. Și cu toate acestea, duminica cînd ieșea la Șosea în birjă bună și bine îmbrăcat, și cînd trecea pe lîngă domnișoara *Milion*, care-și arunca pe furiș la el cei doi ochi blînzi și înfiorător de frumoși, în sufletul lui omorît se vărsa o lumină caldă, și iarăși îl umpleau combinațiile dulci și visurile de noroc — și dacă domnișoarele *Milion* se măritau cu alții, Piscupescu se necăja puțin pe ele, dar îi trecea și se apuca și el de alte combinații. Clienții nu-l îmbulzeau, dar tot cîștiga 500 de lei pe lună. Un altul ar fi trăit destul de bine cu atîta. Tiberie, ca să susție aparențele unui prisos bătător la ochi, adesea se lipsea de cele necesare. Stomacul n-are ferestre. Cîți nu fac ca el! Cu același grad de inteligență și cu un bun capital de imoralitate poate ar fi ajuns departe. O singură notă caracteristică a rămas bine marcată în această natură de om ușurel, și-ncolo absolut șters ca temperament și mod de a fi. E foarte convins că o întîmplare extraordinară are să vie să bată la poarta existenței lui și să-l norocească deodată. În fiecare seară adoarme în farmecul acestei neliniști. De multe ori îl apucă, așa, din senin, veselii neînțelese. „Mîine, își tot zice-n gînd, mîine desigur are să se întîmple ceva.“ Niciodată n-a căutat să-și limpezească bine-n conștiință ce fel de fericire așteaptă, și de unde o așteaptă. Un zgomot, un client, o scrisoare fac să-i sară inima. E veșnic impacient, emoționat, nervos.

Ce mai spărtură la za, și ce mai subiect de farse pentru prieteni!

PĂRINTELE NIL

Pe-o vreme rea, mînia lui Dumnezeu, am mas o noapte la Florești, două poște de la Bîrlad. Am tras în gazdă la părintele Paisie, egumenul unei rămășiți de mănăstire ale cărei ziduri nu mai împrejmuiau decît biserica, trei chilli vechi și șapte călugări. Paisie era bătrîn, dar se ținea bine. În seara aceea cam duhorea a rachiului, și-avea poftă de vorbă. Afară se întunecase. Pe-o masă murdară, într-un sfeșnic de lut ardea o lumînare subțire de ceară. Călugărul, fosăind, întinse un lăvicer pe laviță, îmi puse o boccea drept căpătîi și un mintean ca să mă-nvălesc, apoi se așeză pe un scaun în fața mea și-ncepu vorba.

— Da' te-a plouat, nu șagă... Hei, să fi venit d-ta acum treizeci de ani, să vezi ce era aici.

Erau curți mari cu două rînduri și de jur împrejur se înșirau sute de chilli. Cînd toca de utrină, se înne-grea ograda de călugări, și de la scara stăreției până în tinda bisericeii s-așterneau covoare scumpe pentru tălpile preasfințitei-sale starețul Nil. Cine a fost [ca] Nil, și cine a trăit ca el? Doamne, Doamne, ce bogății erau, și cum s-au dus toate. Se întindeau moșiile mănăstirești din Buda până în hotarul Vasluiului, și săptămîni întregi rătăceau numai prin codri. Nălbeau dealurile de vite cînd le scotea la suhat*. Și să fi văzut ce era aici la Sfîntul Ilie, cînd se prăznuia hramul bisericeii. Se strîngea lume de pe lume, și boieri mari cu caleștele

* *Subat* — pășune.

curgeau de pe la târguri, și se întindea masă, ca la împărați, cu tacîmuri de argint și cu bliduri aurite, pe cari se cărau de dimineață până seara fel de fel de mîncăruri alese și de bunătăți, și se scoteau din pivniți, în vasuri scumpe, vinuri de cîte o sută de ani, cari te îmbătau numai cu mirosul... Hei, bietul Nil, bietul Nil ! vezi că e rău cînd ieși din calea Domnului și-ți uiți de poruncile lui. Prea a fost lacom părintele stariț, prea a luat cu hapca și-a strîns cîte nouă piei de pe-o oaie. Pentr-o gură de iarbă, lua vita romînului din bătaură. Și cîte fete n-a necinstit, cîte case n-a stricat și pe cîți gospodari nu i-a adus în sapă de lemn ! D-apoi cu noi... a, se purta cu călugării aspru cum nu se mai poate ; mai rău decît robii eram la el.

Mersese vestea în toată țara de bogățiile starețului de la Florești. Și el era mîndru, rumăn și gras, parcă-l văd... Dar toate se îmfundă de la o vreme. Să vezi ce i se întîmplă. Într-o zi sosește un negustor c-o căruță cu doi cai și se oprește de ceea parte, la rateș *. Peste un sfert de ceas, auzim gura lui Nil din cerdac strigînd : „Măi, adă caii la ocol !“ El sămăna în toți anii un petec de cînepă în fața rateșului, înadins pentru cîrciob **, ca să sfîntuiască lumea ; cum scăpau caii drumeților de-un deget pe cînepa lui, îi și închidea la ocol.

Așa strigă el la argat, și argatul dă fuga, prinde caii și-i aduce la ocol.

Da' trebuie să știi că Nil lua singur cu mîna lui orice ban intra în mănăstire. Cînd pleca un mosafir și da un bacșiș unui biet călugăr, Nil era la spatele lui : „Adă încoațe, tîlharule, țe, vrei s-ascunzi ?“ C-așa vorbea el, cam cepeleag. Și bietul călugăr întindea tremurînd paraua, care-i răcorise și lui palma o clipă. Așa de cumplit era ; da' să vezi cum i s-a îmfundat și lui, că ulcioru nu merge de multe ori la fîntînă... vine, cum îți spun, vizitiul să-și scoată caii. Prostul se ruga, credea că merge-așa...

* Rateș — han.

** Cîrciob — tertip, șiretlîc.

— Trei lei de cal, bre omule, nu înțelegezi odată ?... Adă sase lei, și ia-ți caii.

S-a dus bietul vizitiu să spuie lui stăpînu-său, să vie el la sfinția-sa. Vine stăpînul și-l roagă, și-i spune că e păcat de D-zeu, pentru o nimica toată, să ia trei lei de cal. Parcă-l văd cum sta în picioare, afară, cu pălăria în mînă. Era un om cu o înfățișare deosebită, c-o căutătură fulgerătoare ; cînd și-a scos punga și-a numărat în palma lui Nil cei șase lei, s-a uitat la stareț nu știu cum, parcă i-ar fi zis : lasă, că mi te' smeresc eu ! Și-a luat ziua bună și-a plecat.

A treia zi dis-de-dimineață, opt slujitori au venit cu poruncă domnească și-au suit pe stareț într-o căruță, așa cum l-au găsit, fără să-l lase să ia un capăt de ață din mănăstire. Apoi au scotocit peste tot locul, și-au ridicat toate bogățiile și odoarele mănăstirei și le-au cărat la București. Toți am rămas trăsniți cînd am auzit că omul care dăduse șase lei fusese chiar măria-sa Cuza. Cui să-i dea-n gînd una ca asta ? Bietul Nil, n-am mai auzit de-atunci nimic de el. O fi murit în surghiun... D-apoi, dă, așa-i viața omului — scrînciob...

Auzi cum plouă de grozav afară... Trebuie să fie tîrziu. Hai să dormim de-acu.

FILE RUPTE

Pipirig, miercuri, 26 iunie. Acum, cînd sunt departe de București, după cîteva zile de perfectă și renăscătoare odihnă, din zbuciumul vieții mele trecute se desfac încet fășii luminoase, ca niște urme de stele ce cad, rupte din creștetul nopții. Și de-a lungul acestor brîie de lumină văd lămurit șiruri de întîmplări din viața mea și a celor cu cari am trăit mai aproape. Icoane de lucruri și de oameni — amintiri depărtate și aproape pierdute — acum îmi răsar și mi se deslușesc ca niște tablouri frumoase. Revăd liceul din Bîrlad de-acum douăzeci de ani, un șir de odăi văruițe, o clădire veche c-un vechi și primitiv mobilier de școală, în față piața domnească, c-o biserică și-o clopotniță de samă, care la vreme de toacă, spre zi de sărbători, astupa glasul profesorilor cu sfada asurzitoare a clopotelor... Și pare că văd pe profesorul de italienește, un cap admirabil de artist, întrerupîndu-se din explicare și nervos, agasat de infernalul zgomot, părăsind clasa cu cuvintele: „*La campana ed il tamburo sono segni di barbaria!*” * Aud gălăgia mulțimei de școlari la ceasul ieșirei, în piață ne rupem cîrduri, apoi ne despărțim pe uliți și-apucăm fiecare spre casă. Eu, de la Podu-Verde, mă duc singur la Cotu-Negru, la fița ** Smaranda, și tot acasă găsesc pe moșu Vasile, și tot curat îmbrăcat, în haine de 10

* Clopotul și toba sînt semne de barbarie (it.).

** Fiță — leliță.

ani, ce păreau cumpărate în ziua aceea, și tot deretecînd prin casă, de colo-colo, ciugulind un pai, un băț de chibrit de jos, un căpețel de ață de pe macat, adunînd frumos, c-o carte de joc, puțin scrum căzut pe colțul mesei și suflînd mereu praful de pe toate cele, apoi s-apuca să șteargă și mai bine, s-așeze și mai frumos în dulap ceștele, paharele și lingurițele. De mii de ori, în anii petrecuți acolo, am auzit pe fița Smaranda zicîndu-i desperată și cu acea asprime pe care o au mai toate femeile cu bărbații ce n-au ocupație afară: „Da' mai lasă, omule, lingurițele cele, că m-ai înnaucit, și mai du-te și tu, ca alți bărbați, pe la cafenea, să mai auzi o vorbă, să mai afli ce mai e prin tîrg. Of! Doamne, ce nevolnic — mi-a scos sufletul; mai bine moartea decît așa tigoare de bărbat sîcîit și mămăligos!...”

Îmi trece clară pe dinaintea ochilor figura părintelui *Catibetu*, profesorul nostru de religie. Mă văd în clasa întîi, părintele pe catedră explică ispita *gavanosului cu dulceață*, ne face morală, urmează o pauză, un moment de tăcere. Un vlăjgan din fund se scoală în picioare.

— Părințele, unde e apa sîmbetii?

Toată clasa pufnește de rîs. Părintele, liniștit, ia linia din cui, se dă jos de pe catedră, își suflecă mîneca antereului și zice sentențios și respicat:

— Ieși la tablă, Dimitriule!

Dimitriu înaintează șovăind, galben, sperios, apoi se oprește la cîteva pași de locul suplicului și, smerit, pune ochii în pămînt. În bănci e tăcere, un fior de frică ne stăpînește pe toți.

— Apropie-te, satană împielitată, dă-te mai încoace... așa... întinde palma!

S-aude un vîjîit de linie în gol: băiatul, de frică, trăsese iute mîna; apoi șase plesnituri grase — linia izbea în plin. Dimitriu se zvîrcolea pe loc; își ducea palmele roșite la gură și sufla de zor, să și le răcorească. La a șasea lovitură exclamă din toată inima: „Iartă-mă, părințele!” Părintele așază linia pe catedră,

Își întinse mîneca la loc și, privindu-l cu ochi șireți și mulțămîți, își netezește barba și îi zice glumeț și cam a mîngîiere :

— Ei, satano, acum ai văzut unde-i apa sîmbetii ? Era la tine în palmă, și tu habar n-aveai. Treci la loc și vezi de fii cuminte.

Îmi apare figura de călugăr a profesorului de limba elenă, originalul Mateescu [...].

Dintre școlari, în clipa aceasta, văd chipul lui Ker-vasi, un băiat nalt, slab, nervos, pururea bolnav de friguri, și parcă-l aud repovestindu-mi groaznica întîmplare care a produs asupra sănătății și stării lui suflatești o înrîurire atît de dezastruoasă.

— Eu am rămas bolnav, de acum 4 ani, de cînd au omorît tîlharii pe sora mea... Să vezi ce grovăzie. Uite, parcă ș-acu m-apucă tremurul cînd mi-aduc aminte.

Sora mea ședea la Drugești, bărbatul său plecase la tîrg. Ea dormea cu doi copii mici într-o odaie și eu dormeam singur, alături, într-o cămăruță. Eram numai noi în casă, și o slujnică bătrînă și surdă în bucătărie. Noaptea, aud prin somn bocănituri, un răcnet, și mă trezesc. Nu înțelegeam ce se petrece. Ridic capul, ș-aud din nou spăimîntătorul țipăt al soră-mii. Erau tîlharii în casă. Tot trupul a început să-mi tremure, ș-am ră-mas așa, pe brînci, ascultînd ce se petrece alături și așteptînd să vie și la mine să mă omoare.

Îi auzeam cotrobăind în ladă și prin sertare. Cîțva am auzit pe soră-mea horcăind, zbătîndu-se, apoi un gemăt înfundat, înăbușit, teribil... și n-am mai auzit-o pe urmă. În tot timpul acesta era același zgomot și răvășeală prin odaie.

Auzeam pași precipitați de colo-colo, răsufări grele, pripite și șoapte secrete, repezi... N-am înțeles decît vorbele : „A murit !“ și puțin după aceea : „Nu mai umblați... am găsit“. Apoi am auzit pașii lor depăr-tîndu-se tiptil ; și, aiurit, zguduit de friguri și de groază, m-am ghemuit sub plapomă, ș-am gemut, ș-am clănțănit din dinți, pîn-am adormit iar.

M-a deșteptat baba Ilinca, plîngînd și făcîndu-și cruce.

Casa era plină de țărani, și femeile se văicăreau în prag și pe la ferești. Soră-mea, vînată la față, cu limba afară, umflată și neagră, în clăbuci de sînge închegat, cu mîinile și cu picioarele zgîrcite, era jos între pat și sobă... Ah ! de cîte ori am văzut-o, în frigurile mele, așa oribilă, cum sta ghemuit rezemată de perete.

Și în amestecul emoțiilor trecute, de multe ori mi se pare că nefericirile altora mi s-au întîmplat mie și că toate cîte le-am auzit și le-am citit prin cărți și mi-au mișcat inima adînc fac parte din istoria propriei mele vieți.

Pipirig, vineri, 28 iunie 1891. După o minunată baie la moară, îmi iau pe dulcele Turghenief (*Mémoires d'un seigneur russe*) și mă duc alene în frumosul șes necesit ce se întinde la poalele Cotnărelului. Soarele e blînd, și-n aer e un parfum răcoros, de flori proaspete. Culcat în iarbă, la umbra unui alun, citesc cîteva pagini, dar ochii mi se împăinjinesc și mă dor de-atîta lumină. Moleșit de curata voluptate a cîmpiei, las cartea din mînă, închid ochii și rămîi așa ceasuri întregi fără să dorm : ascult și gîndesc. Ascult huietul depărtat al morii, un chirăit de vrăbii și sfada confuză și misterioasă a poporului de gîngăni mici din iarbă. Din cînd în cînd deschid ochii și văd că nimic în jurul meu nu se mișcă ; firele de iarbă stau drepte, frunzele de alun neclătinate de vînt, și-n această pace dumnezeiască a naturii, în acest miros de pămînt și de flori încropite de soare, simt, cu o perfectă mulțumire, cum toate lunecă și curg liniștite : și vremea, și viața, și gîndurile. Într-un tîrziu, de curiozitate, scot ceasul și mă uit — sunt aproape 12. Involuntar, mă duce gîndul la București și văd Podu Mogoșoاعي încins de soare, și pe trotuarele fără umbră, grupe de funcționari, ieșiți de la cancelarie, se duc plictisiți și flămînzi pe la birturi, aud huruitul necurmat al trăsurilor... Un moment mă cred și eu prins în amestecul ostentor și zgomotos al capitalei. Speriat ca de un vis urît, deschid ochii și

mă scol. Era și timpul : în vale, acasă, văd fluturînd o batistă, mă cheamă la masă. Scoborînd, îmi reped privirile peste codrii de brazi ce acopăr munții dinspre miazănoapte, și, din ce în ce mai apropiat, aud mugetul vitelor ce se scobor la adăpat și vuietul apelor nestatornice ce se rostogolesc pe patul lor de bolovani...

După masă, ascult păsul unui țăran din sat, om cărunț, uscățiv, dar voinic, figură deșteaptă, ș-o vorbă lată și deslușită, care te încălzește și-ți place ca un cântec frumos :

— ...D-apoi iacă niște păcate-am avut și eu cu blăstămatu is' de popă, că mai bine nu i-aș mai zice — c-așa-i romînu, prost, dă paraua din mîină, și pe urmă aleargă cu limba scoasă... Amu, eu am prins pe sumani as-toamnă vr-oleacă de parale, și numai iacă ce să mă pomenesc... cu popa, că vine acasă la mine într-o dimineată, și numai că nu plîngea... „Să nu mă lași, dragă Rahău, că sunt la mare nevoie !...” Mă mai și *drăguia* acu. Și chiu, și vai, ca să-l împrumut cu 300 lei pîn' la Sfîntu Vasile. N-a fost chip să mă scap de popă pîn' nu i-am dat. Ș-am mers la primărie, ș-am luat zapis întărit de primar și de marturi... Vine Sfîntu Vasile, trece o săptămîină, trec două, trec patru, și popa nici gîndea să vie cu paralele. Mă duc o dată, mă duc de două ori, în sfîrșit, îi spui : „Părinte, te-am așteptat destul, iacă, a trecut vedeaua * și mie-mi trebuiesc numai de câțiva bani, eu nu știu, dau hîrtie la judecată”. Popa tot se codea : că-i cîr, că-i mîr, în sfîrșit, rămîne ca să mă duc a doua zi cu zapisul la el să-mi dea banii. Eu nu știu carte, și toate hîrțile, pe cari mi le-au hărăzit pustiile de nevoi, le țiu strînse la un loc. Și mă duc eu de mîncate ** cu hîrțile la popă, să-și aleagă zapisu și să-mi plătească banii. Îi dau teancu de hîrtii în mîină, și popa caută, desface ba pe ceea, ba pe cealaltă, le răscolește, le întoarce și pe o parte și pe alta, și numai ce-mi spune că pe a lui nu o găsește acolo, și că să-i aduc zapisu lui, că altfel nu poate să-mi plătească. Mări, cum Doamne iartă-mă s-o fi răzlețit

* *Vadea* — termen de plată, scadență.

** *De mîncate* — dis-de-dimineată.

eu tocmai pe aceea, că știam bine că tot acolo am fost pus-o. Haide, întoarce-te înapoi și caută pes' tot locul, și fă casa vraise, ba sfădește-te și cu femeia ; și hîrtia, pace, îmi venea nebunie. Tocmai într-un tîrziu, dac-am văzut că nu-i și nu-i, atunci mi-a dat în gînd că mi-a făcut popa pocinogu... Și mă duc la el să-i spui, „nu se poate, părinte, trebui să se fi rătăcit la d-ta zapisu, că n-o fi intrat doar în pămînt...” Și se jura, de lua foc cu gura, să jura, mai diha decît țiganii, că el nu l-a văzut, că nu știe, că să-l mai caut pe acasă. Dac-am văzut așa, am zis : bine ; și m-am dus drept la învățător și mi-a făcut o hîrtie, ș-am dat-o primarului. Amu, primaru zice că el nu se bagă și că să-mi iau hîrtia înapoi, că digeaba i-am dat-o. Vezi d-ta ce-i aicea... că și primaru-i un pui de năpîrcă !... De amu întinde-o, bade Rahău, pe la Piatra, și cheltuiește și ce bruma mai ai, ca să te alegi, la urma urmelor, cu necazul, cu paguba și cu învățătura...

M-apucă fiorii cînd mă gîndesc cîte rabdă bietu țăran credul, nepriceput și neștiutor de carte. Un țăran, aruncat într-un proces mai lung, este subiectul unui roman întreg de suferinți, de viclenii și de revoltătoare exploatare din partea jelbarilor și avocaților-samsari, ce foiesc ca viermii în bătătura tribunalelor ș-a judecătorilor.

Pipirig, marți, 2 iulie. E vreme frumoasă, și simt nevoie de a mai schimba cîteva vorbe cu moș Pintilie. Plăcut și interesant lucru este să stai de vorbă c-un țăran deștept și cinstit, care, de zeci de ani, nici cu pasul, nici cu gîndul n-a ieșit din hotarele județului lui. Pentru tine, om de oraș, mîncat de rafinăriile *, zarva și banalitățile lumii civilizate, contactul și conversația c-un mocan zdravăn din liniștea munților este o adevărată transfuzie morală, în urma căreia te simți parcă mai cuminte, mai răcorit și mai sănătos. Dar dacă treci peste această parte poetică a lucrului, dacă după ce ai sorbit din izvorul limpede al unei limbi frumoase și înțelepte te scobori în adîncul trist al acestor vieți în-

* *Rafinărie* — aici cu sensul de rafinament.

tunecate, cu totul alte impresii și alte reflecții te vor cuprinde. Involuntar îmi sună în cap versurile primului poet umanitar: „*Sic vos, non vobis mellificatis!* *...“ Îmi iau bățul de corn, ș-o șterg.

Moș Pintilie e foarte bătrîn. Oamenii de pe aici spun c-așa l-au apucat. El zice c-a împlinit acum la Sîmzănii 115 ani în capăt. Părul și barba parcă-s de argint, genile și sprincenile albe; ochii aproape închiși, fruntea și obrajii parcă-s de lemn vechi și rău cioplit, așa stă pielea de uscată și tăiată în zbîrcituri adînci și încîlcite. E sănătos, umblă mult și totdeauna se ține drept, cu pieptul înainte, vorbește deslușit, dinții nu i-au căzut, dar s-au tocit toți pînă în gingii. Il cunosc de trei ani.

Cînd viu vara, întreb de la poartă țărani, pe cine-ntîlnesc întîi: „Mai trăiește moșneagul?“ Și oamenii sunt bucuroși și ei că pot încă să spuie: „Trăiește, trăiește, și-i voinic, tot cum îl știi“. Toți țărani îi iubesc, mai cu toți e rudă. Conversația cu el e grea și obositoare, pentru că trebuie să strigi din toate puterile ca să te-audă. În fiecare vară îmi spune, aproape cu aceleași cuvinte:

„...Apoi, cînd *m-am lăsat* eu aici, de dincolo de peste munți, nu erau decît trei bordeie pe toată valea asta, și două stîni încolo, pe dealuri. Unde se pomenea sat! Era pustiu, păduri pe unde-s casele de azi și livezile de iarbă; și alta era matca apelor... Ș-apoi numa la vro douăzeci de ani după ce-am venit eu s-a mai lăsat aici, tot de dincolo, de peste munți, un mocan cuprins, cu sute de oi, și s-a așezat cu femeia și cu doi feciori însurați, gospodăriți, iaca acoalea din vale de moara asta a Crăcăoanului, și pe mocan îl chema Pipirigu, c-apoi de-aicea s-a chemat și satul, care s-a întemeiat hăt, tîrziu de tot, încetu cu încetu... Și pe una din nepoatele lui am fost luat-o eu, ș-am făcut nouă copchii cu dînsa. Și apoi am mai ținut, după moartea ei, două femei, și din douăzeci și opt de copchii, cîți i-am avut de tîți, mi-a luat Dumnezeu șaisprezece. Am nouă feciori însurați și trei fete măritate la casa lor...

* Nici pe voi, nici pe ale voastre nu le îndulciți (lat.).

D-apoi au îmbătrînit și ei, parcă-s mai bătrîni decît mine... Ș-amu iaca trăiesc și eu, mai pe lîngă feciori, mai pe lîngă nepoți, că dacă-s zile, ce să-i faci? Și slavă Domnului, sunt sănătos, eu nu știu să fi zăcut o săptămîină de cînd trăiesc. Aș vrea să mai muncesc, că tot mai mă țin puterile, da' nu mai vîd, abia zăresc, ca printr-o pînză, și nu aud... (Oftînd :) Ce să-i faci? Asta-i a bătrîneților...”

— Moșule, l-am întreat odată, cîți ani să fie de cînd ai venit d-ta aici?

— He! d-apoi or fi o sută de *ai* de-atunci. Cine-i mai știe? Că eu n-aveam decît vro 15 *ai* cînd am fugit de-acolo.

De cîte ori nu m-am gîndit melancolic la atîta amar de viață, risipită pe întinderea pajiștilor, în freamătul pădurilor și în behăitul oilor, cîrpind nevoie de nevoie și culcînd de-a lungul unui secol o muncă de vită ș-o suferință de rob. Ce interesant e acest moșneag senin, care-a stat la căpătîiul atîtor feciori și i-a văzut cum își dau sufletul, care a văzut în juru-i stingîndu-se, unul cîte unul, toți tovarășii lui de muncă și de ne-cazuri, și-n fața lui răsărind alții, ridicîndu-se și iarăși dispărînd... valuri, valuri de vieți — și totuși neștiind nimic, nimic din cîte se petrec pe lume, dincolo de hotarele județului lui!

Pipirig, marti, 23 iulie. După atîtea zile de ploaie și de gînduri urîte, mă folosesc de vremea bună de azi și dau o raită prin împrejurimi. Spre miazănoapte, cînd te uiți din Pipirig, vezi numai codru de brazi; într-acolo munții se-mpreună, orizontul se închide brusc, și ochiul e ispitit, ca de ceva misterios, să se apropie, să spargă întunecata perdea ce-i stă înaintea colosală și neurnită, și să vadă cum e acolo, și mai departe ce e...

Îmi iau merinde la desagă și pornesc de mâncate, călare, însoțit de un plăieș bun de gură, care-și împlinește cu multă pricepere și dragoste rolul lui de *cicerone* *. Și mergem în susul apelor, la pas. Cerul e curat și soarele blînd. O suflare de vînt ușoară ne aduce din fund un miros de pădure și de tîmîie. Ciceronele meu pare cam supărat și surprins de faptul că am tinchit cu întrebările și nu-i mai dau prilej de vorbă. De la o vreme începe să mă-ntrebe el, dar vede că răspunsurile mele nu-l înaintează la nimic :

— Trebuie să fie mari casele din București ?...

— Foarte mari.

După cîteva tentative de felul acesta se hotărî și el să tacă. După un ceas ieșim din Boboești. Aici se hotărîrește județul Neamț cu județul Suceava. Trecem printr-o poiană mică și dăm în Dolea, un sat ascuns într-o vîlcea, un sat a cărui nenorocită soartă e vrednică de notat. Între Boboești, care nu e decît o continuare a Pipirigului, și între Dolea e depărtare de-o bătaie de pușcă. Dar între aceste două sate trece de-a curmezișul unui deal și se varsă în Neamțu apa Dolii, un părăoaș care are însemnătatea de a fi luat ca hotar între județele Suceava și Neamțu, așa că satul Dolea vine în județul Suceava și ține de comuna Mălini. Dar unde-s Mălinii ?... Cale de-o zi, peste dealuri și prin ponoare, pe care nu le poți străbate decît cu piciorul, sau călare. Din pricina acestei depărtări satul Dolea se găsește uitat, aproape scos din sfera județului său, și locuitorii duc o viață grea, întunecată de nevoi și de sălbătăcie ; izolarea lor îmi amintește traiul cîtorva familii de turci de pe ostrovul Ada-Kaleh. Și oamenii sunt chirciți, bolnăvicioși, posomorîți. Ce greutate pînă să înduplec pe unul să stea puțin de vorbă, să pot afla ceva de la el. Și ce mi-a spus, cu cleștele i-am scos. Crîsmă nu e în sat. Cîți n-au fost legați de pămînt s-au dus pe aiurea. N-au rămas decît împrăștierea de la '64. Am numărat douăzeci de case în totul, puind și bordeiele, ce numai a locuință nu seamănă. Au vaci și oi, cu asta trăiesc.

* Cicerone — călăuză, ghid.

Cînd sunt în apropiere parchete scoase în tăiere, se duc cu femeii, cu copiii și lucrează la chereștea. Peste tot erau în sat, acum trei luni, 29 de copii. Dar prin mai s-a încins o molimă, după cum am înțeles anghină, și în două săptămîni au murit mai toți. Era cică o jălanie și o spaimă printre oameni cum tu s-a mai pomenit. Abia se-ntorcea popa din Boboești de la o îngropăciune, și pîn-a nu ajunge acasă, alerga alt nevoiaș să-l cheme înapoi : „Hai, părinte, c-a murit ș-al meu“. Băieții, cari duceau azi fînarele după mort, peste noapte mureau. De spaimă, ajunsese oamenii, în urmă, să fugă unii de alții. Nimeni nu se mai apropia de casa unde ardea lumînărica de ceară la capul unui copil mort. Părinții, nebuni de durere, trebuiau să îngrijească singuri de toate cele. Mama alerga după popă, pe cînd omul, săracu, hîrșcăia cu herăstrăul în scînduri și se văita „cum să facă el sicriul pentru copilașul lui !“

Am plecat înainte, gîndindu-mă cu durere la soarta referită a acestui sat, la cîte suferă și cîte rabdă acești bieți oameni părăsiți și uitați — un pumn de vieți aruncate într-o margine de codru și lăsate acolo în plata lui Dumnezeu.

Și ce frumoase locuri sunt pe-aici. Descaltec de pe cal și mă opresc în loc, ca să am intuiția deplină a tabloului. O poiană verde în mijlocul unui imens codru de mesteacăn și de brazi. Mă uit printre copaci și văd o lumină cenușie, misterioasă — o clipă am sentimentul că mă găsesc într-o lume curioasă de prin basme. Din cînd în cînd aud cîinii hămăind pe la tîrle, o talangă de la oi, șuierul unui cioban, și toate răsună ca-ntr-un templu colosal în această tăcere sfîntă și în acest tablou fantastic. Dar ciceronele mă îndeamnă să mergem, că e „mai frumos și trece vremea“. Ne-am dus departe în adîncul codrului : întuneric, huiet de izvoare, pustietate, păr de urs pe copaci... am început să simt un fel de fiori prin spate, o frică înconștientă de copil lăsat singur în locuri necunoscute... Erau 4 ceasuri. M-am întors acasă încet, rumegînd în mine provizia impresiilor de peste zi.

LA BĂTRÎNETE

De câteva zile coana Profira nu mai vede de loc. Două fete a avut și doi băieți. I-a ridicat și i-a căpă-tuit pe toți, ș-a crescut și pe copiii lor, și pe copiii copiilor lor. La patruzeci de ani a rămas văduvă; ave-rea era încurcată, dar ea a fost femeie vrednică ș-a luptat ca un bărbat, ș-a strâns, și le-a dat la toți. Și toți s-au risipit în lume, unii își caută moșiile, alții s-au statornicit pe la orașe, numai ea a rămas de strajă în vechiul castel strămoșesc de la Tatomirești. Unde-i zgomotul de altădată, larma copiilor, cari ridicau casa-n sus cu nebuniile lor? Ce tăcere e acum!

— Casandro!... Aprinde lumînările.

— Da-i ziuă, nici n-a tocat. Doamne, zău, coană Profiră... De ce nu vrei *mata* să mergem la târg, să te-arăți la un doftor?...

— Hei, dragă Casandro! bătrînețea nu mai are leac. Sînt optzeci de ani aceia!...

Casandra iese oftînd. Coana Profira începe iar să se plimbe în vastul salon. Din cînd în cînd se oprește, ascultă muțenia casei, și mereu s-apleacă și pipăie cu mîinile ei slabe îmbrăcămîntea roasă a mobilelor, de care s-au frecat patru generații. Cînd ostenește, își ia mătaniile, se lasă moale într-un fotoliu, și în tăcîni-tul boabelor de chihlimbar i se pare că aude cum picură aceleași și iar aceleași, propriile ei aduceri-aminte.

E noapte, și plouă, plouă-ntr-una, de două zile. Vîntul urlă pe la ferestre; tunetele zguduie pămîntul. Lumînările s-au trecut; un căpețel de feștilă mai sfîrșie

pe buza sfeșnicului. Bătrîna castelană se primblă-n întu-neric. De cîtva timp nu mai are odihnă. Înaltă și pa-lidă, în lumina fulgerilor, ea pare o fantomă. Dar ce zgomot e la poartă? Se oprește ș-ascultă: în huietul vijeliei aude-n adevăr un glas. Încet, ea bîjbăie ușa, care dă-n odaia de-alături.

— Casandro! Scoală, că strigă cineva la poartă... și Pîrvu doarme ca un butuc... A, mi se pare c-a des-chis... ia taci... Da, e la scară; aprinde și du-te de vezi cine-i...

Era Gavrilă, unul din nepoții ei, cel mai iubit — cel mai stricat din neam: un tînar brun, slăbuț, cu ochii mari, bulbucăți, strînși de insomniile cafenelii — carto-for pasionat; în momentele de neagră disperare venea la „bunicuța“ lui, care vecinic se plîngea că n-are, și vecinic scotea de la besectea* și-i da „paraua de co-mînd“, cum zicea ea, puindu-i în mîină fișicul de gal-beni... „dar să știi că nu mai am“, și Gavrilă îl pipăia în buzunar și-i prubuluia** valoarea după lungime și greutate.

— De unde vii pe vremea asta? Ești ud tot...

Și coana Profira îl sărută duios și-și purtă degetele ei tremurătoare pe figura nefericitului tînar, care începu să plîngă cînd o văzu că-i oarbă...

— Vai, cum ai slăbit, Gavrilăș dragă! Ce băiat năcă-jit și fără noroc...

*

— Dar n-am, nu-nțelegi că n-am?... Cincizeci îți dau — zău, n-am mai mult. Și cînd mai vii, îți mai dau... știi tu bine că bunică-ta tot pentru tine strînge...

Bătrîna stă în picioare lîngă nepotu-său, care-și ține coatele pe masă, capul în mîini, și suspină, și nu știe ce să mai zică. Ea are în mîina stîngă un smoc de chei înșirate pe-o verigă de argint, cu dreapta-l netezește blînd pe creștet. „O, ce băiat năcăjit și fără de no-roc!“ Și glasul i se stînge într-un plîns uscat, i se

* *Besectea* — cutioară în care se păstrau bijuteriile.

** *A prubului* — a socoti, a presupune.

rupe inima de milă. Vântul vîjje-n strășini, ș-abate ploaia, valuri-valuri, izbînd-o de ferești.

— Auzi ce vreme-i afară ? Cum ai să te duci ?

— Măcar o sută dă-mi, bunico, n-am să te mai su-păr... mă duc în toată lumea...

Bătrîna clătina trist din cap : ochii ei morți, fără căutătură, îi dădeau o înfățișare stranie, fantastică.

— Nu pot, crede-mă, că n-am decît cincizeci...

Și mîna care ținea cheile începu să-i tremure tare.

— De ce nu mă lași să văd ?

— Nu, Gavrilaş dragă... lasă, mamă, că eu tot pen-tru tine strîng... hai de treci dincolo puțin... să caut...

Îl împingea spre ușă. El se prefăcu că iese ; deschise ușa mare, o închise iar și-n vîrfurile picioarelor se dete la o parte, țîindu-și respirația. Bătrîna bîjbîi patul din fund, își duse mîinile încet spre căpătîi, se aplecă jos și trase binișor de sub pat o besectea veche de mahon. Învîrti cheia de două ori și sprijini capacul de piciorul patului. Ea n-avea decît fișicuri de-o sută, în unele gal-beni, în altele lire turcești... rupse unul și începu să numere... deodată simți pe cineva aproape, după miș-carea aerului ; cu iuțeala spaimii, oarba își făcu mîna roată și dete de mîna lui Gavrilă... Gura i se căscă mare, dar nu putu scoate decît un horcăit lung, si-nistru... și se lăsă încet pe spate, în somnul de veci.

CITIVA PARAZIȚI

No. 1

Înalt, frumos, elegant și pururea zîmbitor. Se scoală la 11, și, cînd e zor mare, într-o oră e gata. Muscalul îl așteaptă la poartă. O, ce poză triumfătoare își ia No. 1 cînd se răstoarnă în trăsură, și cu ce aer marțial răspunde la saluturile pietonilor !

La teatru nu-l vezi decît pe el. În saloane, cocoanele îl consultă asupra tablourilor, mobilelor, rochiilor... No. 1 își răsucește mustața, face pe grațiosul și-și dă părerea cu ifos, căci No. 1 e un june care are *gust* și se pricepe la toate.

Într-o seară, la *m-me X*, îi cade din carnet — o, nu din greșeală, bineînțeles — o fotografie ; se pleacă iute și-o ia, cătînd în juru-i c-o frică prefăcută. O doamnă, intrigată, îl întrebă a cui e fotografia. No. 1 face pe misteriosul ; în fine, cedează și, languros, melancolic, cu aerul unui om care-și smulge din inimă un secret sfînt, arată la toată societatea fotografia unei ministrese... Cocoanele șoptesc prin colțuri, No. 1 iese ra-dios. Dacă ar ști ministreasa, ar pune pe fecior să-l dea afară : dar nu știe, și-l pofteste o dată pe săptămîină la masă, și-i întinde mîna ca unui om de treabă.

— De ce nu te-nsori, îl întreba, la o serată intimă, *m-me Y*.

— A, eu nu mi-am găsit încă idealul !

Și No. 1 își dete ochii peste cap, și simulă un suspin. O cochetă, de cincizeci și nouă de ani, îi aruncă o căutătură severă, care aduse puțină roșată în obrajii junelui... De când nu mai roșise!

În fiecare vară pleacă la băi, în străinătate. Dacă-i dă mâna... ba bine că nu!

No. 1 n-are pîn-acum nici o profesie avuabilă*. Cu ce-o fi plătind trăsura, și birtul, și hainele elegante, și tot luxul în care se lăfăiește?... Desigur, cu bilete de bancă... dar de unde? Vezi, asta e un secret al lui.

La o parte, pietoni! Trece No. 1!

No. 2

Face pe literatul. E directorul unei reviste care nu mai apare, și fabricant de ode, la zile mari. Cititorule, când vei vedea că sună la ușa ta, și își șterge picioarele pe preș un june galant, cu joben și cu guler de samur la palton, un june inspirat, a cărui mutră ți-i necunoscută, să știi că-i *el*. Vine să-ți ofere o diplomă de președinte, sau cel puțin de membru *fundator* al unei societăți fictive, care lucrează de se prăpădește, pentru „*cultura poporului român!*“ Și cum inima ta bună și generoasă nu poate rămînea indiferentă la glasul „poporului român“, așa de bine reprezentat prin fercheșul No. 2, va trebui să te execuți cu cît te iartă filotimia... de la 40 de lei în sus.

E foarte activ și foarte întreprinzător.

Iarna organizează baluri „pentru fondul revistei“, sub patronajul bogaților, cari nu citesc *cărți românești*... că de alelalte se spetesc citindu-le. Vara adună *subscripții*, adică tot un fel de franci, pentru bustul unui om mare, care însă poate să mai aștepte. Alaltăieri mi-a trimes și mie o chitanță de abonament. La grea ananghie trebuie să fi ajuns. Dar azi-dimineață l-am văzut răsturnat într-o birjă apelpisită, și m-a salutat... ca un adevărat erou! Bravo ție, No. 2!

* *Avuabil* — care poate fi mărturisit.

Zice că-i jurnalist. Nu l-am văzut pe jos decît în incinta Camerii, nefiind permis nimănui a intra în Cameră cu birja. Prefecți *gentili*, dac-aveți vanitatea să vi s-anunțe la gazetă sosirea voastră-n capitală, adresați-vă tînărului No. 3. Îl găsiți la Capșa între orele 5 și 7 post meridiane: „Simpaticul prefect...“ costă un pol. „Agerul și neobositul nostru prefect...“ taie ceva mai scump. Nenorociți cerșetori de slujbe, dacă vreți să trăiți cîteva zile în cele mai frumoase iluzii, să știți că nu le puteți cumpăra pe un preț mai moderat și mai potrivit cu mijloacele și cu aspirațiile voastre decît tot la No. 3. E bun prieten cu toți miniștrii. Pe „Bimbirică“ l-a făcut marți. E dator pe doi ani la birt, și croitorul i-a făcut al cincilea palton în socoteala unei „împămînteniri“ care-n toate iernele se pune la ordinea zilei. Când îl vezi răsturnat în birjă, cu jobenul lui, cu havana lui, grav, cu brațele încrucișate pe piept și cu picioarele proțăpate în spatele birjarului, îți vine să crezi că e, cel puțin, moștenitorul lui Zapa. Altfel, e băiat bun: astă-vară, când l-a prins poliția c-o mică escrocherie, el nu s-a supărat de loc... a început să rîdă: voise să fac-o *farsă*... de-o mie două sute de lei. Speră să iasă deputat în viitoarele alegeri. Mai știi?

No. 4

E din neam mare: „scoborît cu hîrzobul din cer“. Cu cartea nu s-a prea-mpăcat, dar cu cărțile... lucru mare! De când era mititel, se prăpădea după gravuri. La opt ani juca maca singur; — sunt unii copii grozav de precoci. La 10 ani își avea calul lui, un cal preafrumos, care desigur era mai cuminte decît el. La 12 ani pălmuia slugile, așa... ca să-și arate puterea. La 14 ani, într-un bal de copii, micul No. 4, în costum de

marchiz, cu spada la sold, se hotărî să-și depună inima în amorată la picioarele unei domnișoare de 17 ani; crudela pufni de rîs. La 18 ani rămase orfan, bietul băiat. La 21 de ani își puse în cap să sperie Parisul cu averea lui. Întreprinderea aceasta l-a limpezit de tot într-un an. Nemaigăsind pe nimeni să-i facă nițel credit, se-ntoarse-n țară. Cluburile din capitală cîștigară un membru activ, neadormit de activ. „Împrumuturile naționale“, cerute cu un tupeu nemaipomenit, îi asigurară lustrul, splendoarea bătaoare la ochi, care adesea face minuni în „înalta noastră societate“. La 25 de ani fu ales deputat; tocmai împlinise vîrsta. La Cameră nu i s-a auzit gurița. În baluri face furori. Caută o zestre de un milion și, de cîte ori are nevoie de un împrumut mai serios, spune c-a găsit-o. E convins — cît poate un asemenea tip să fie convins — că în țara noastră nu e nici un om cinstit, și că toți funcționarii, de la copist pînă la ministru nu sunt decît „niște paraziți“! Îi trec prin mînă între 4 și 5 mii de franci pe lună. Nu știe singur nici de unde-i vin, nici unde se duc.

No. 5

Îl cunosc din școală; a fost un elev leneș, tembel și greu de cap: zicea că se prepară pentru Școala militară. Din clasa a patra gimnazială nu l-am mai văzut. Peste vro șase ani ne-am întîlnit în București, eu — un biet student timid și jerpelit, el — o mîndreță de băiat, fercheș, spilcuit, cu părul frizat, cu jobenul dat puțin pe ceafă... și deștept, și pișicher comedie mare. Firește, mă privea de sus, c-un aer de compătimire, pe care pînă mai dăunăzi l-a păstrat față cu vechiul și nefericitul lui camarad de școală; c-așa a fost el totdeauna, milos și bun la inimă.

Multă vreme n-am știut cu ce se ocupă tînărul. Desigur, îmi ziceam, trebuie să aibă o slujbă foarte

bine plătită, căci îl vedeam întotdeauna elegant, și nu ducea lipsă de nimic; și slujba aceea nu putea fi decît o sinecură, căci veșnic îl întîlneam pe stradă, cu mînilor buzunar, fluierînd încet, c-un aer de perfectă mulțumire. Mi-a spus o dată că e secretar la un avocat mare, dar se vedea cît de colo că minte. În urmă mi-a spus c-a intrat în serviciul poliției... asta îmi părea mai probabil, deși nu pricepeam pentru ce mi-o șoptește la ureche, ca și cum mi-ar confia* un secret. Pe vremea alegerilor totdeauna îl vedeam în birjă: îmi făcea bezele, și rîdea, ștregarul. Acum vro trei ani l-am întîlnit la teatru, vesel, ticălos ca de obicei, cu jobenul pe ceafă... mă cheamă într-un colț.

— Știi c-am găsit o babă!...

— Cum?

— O babă bogată...

— Ei și!

— Mă-nsor cu ea.

L-am văzut dăunăzi într-o trăsură de casă cu patru cai înaintași — o bunică sulimenită sta mareață lîngă el... Și ce zgomot asurzitor de clopote!

No. 5 venea de la moșie.

Numărul lui... LEGIUNE

E într-o perpetuă adorație de propria d-sale persoană; își face cărare la ceafă, poartă haine lungi, mînuși cărămizii, și cînd merge pe stradă, se uită prin vitrine, și se admiră de la bordurile cilindrului pînă-n vîrfurile ghetelor.

E totdeauna de părerea ta. Cînd zîmbești, se tăvălește de rîs; cînd oftezi, îl înecă plînsul. Ești amator de cai? se prăpădește după cai; ești muzicant?... pasiunea lui; ești anarhist? Îți scoate portretul lui Vaillant din buzunar și-l sărută; ești pește? asta a fost

* A confia — a încredința; a destăinui.

slăbiciunea lui de cînd era mic, și forța lui de cum s-a făcut mare. Și orice boală ai, o are și el.

De profesie *flâneur* *. Insinuant, lingușitor și totdeauna bine-mbrăcat — deci introdus în lumea bună. A călătorit mult, a văzut minunile lumii, cunoaște personal celebritățile Evropii, ș-a citit... orice carte, numai că nu-l prea ajută memoria, altfel ți-ar spune bucură și de cine era scrisă, și ce cuprins avea...

Săptămîna trecută l-am văzut la teatru, dichisit, pomădat, tăia cu ochii damele din loji. Era crai rău în antracte. Iar cînd se ridica cortina, își netezea cu satisfacție frizura, și, țintă cu ochii la scenă, sorbea vorbele actorilor... Se juca *Vînătorii de zestre*.

* Hoinar (fr.).

MOGÎLDEA

Am învățat cu el în școala primară. Nu mi-era drag, pentru că-avea o figură răutăcioasă și pentru că, de cîte ori se uita la mine, se strîmba : ceea ce a făcut într-o zi să-mi pară grozav de bine cînd am văzut pe d-nu Udrea c-o dată mi-l înșfacă de urechi și-l toarnă „la bancă“. Turnatul la bancă era teribil. Micul vinovat era așternut cu pieptul pe capătul băncii, un monitor îl ținea bine de grumaz, altul de picioare, și *domnu* îi trăgea cu varga la... spate, ca să gonească mintea la cap. Uneori *domnu* se înfură strașnic de țipetele nenorocitului copil, ș-atunci vergile se rupeau una după alta, și asta-l necăjea și mai rău... pe *domnu*, vezi bine.

— Cambur ! Să-mi aduci mîni douăzeci de *nuele* bune ; să nu te mai văd cu paie de astea, că-ți rup urechile !

— Am înțeles !

Ș-a doua zi băiatul butnarului * de la Podu-Verde — Camburachi *gogoloș* — venea cu maldărul la spinare.

Ce ochi de drac împielit avea Mogîldea ; și ca o viezure își răsuca capul — o clipă n-avea astîmpăr. Băieții îi ziceau : „Michiduță“. Nu puteam pricepe unde dispărea el în timpul recreației ; întotdeauna o zbughea pe poartă cu cîțiva tovarăși, și cînd se întorceau, aveau și ei un aer misterios și viclean... Știam că „tata“ lui Mogîldea e legător de cărți, și că șade peste drum

* *Butnar* — dogar.

de școală. Mai auzisem că „Michiduță are dugheană în gîrliciul unei pivniți“, dar fiindcă eu apucasem din capul locului să mă uit la el cu sfială, ceea ce neapărat îl făcu să mă privească de sus, se stabilise de la sine între noi amîndoi un fel de mică dușmănie, care ne îndîrjea și ne strîngea, pumnii pe sub bancă, în așteptarea surdă a unei definitive încercări de forțe pe dealul Țuguetei. Nu știu de ce mi-era frică de el, deși era mai mic decît mine. Îmi intrase-n cap c-are să mă umilească. Dar într-o zi am reperțat o victorie de care și astăzi, cînd mi-aduc aminte, parcă mă umple un sentiment de mîndrie. D-nu Udrea ne *explicase* „prinderea lui Isus în grădina de la Ghetsemani“.

— Care știe s-o spuie și el așa ?

Un moment de profundă tăcere. Era primăvară ; băieții se uitau la un zarzăr bătrîn, care înflorise devreme.

— Eu...

Și mă scol, ridicînd două degete ; dar ce tare-mi bătea inima !

— Spune !

Domnu își lăsă plictisit capul pe mîină ; monitorul de la banca întăi îmi aruncă o căutătură infernală. Îmi dresesi glasul și-ncepui...

Frumos trebuie s-o fi depănat eu, căci domnul Udrea își ridică o dată capul și-mi spuse un „bravo, piciule !“ care-mi aduse tot sîngele-n obraz.

— Spune-o și tu, Tăbîrcă !

Modestia la o parte... n-avea de-a face.

— Ieși afară, măgarule ! Ia-ți și catrafusele de-acolo, spurcăciune ! Treci, piciule, în locul lui !... Așa ! Și poartă-te frumos.

Iată-mă-s monitor pe banca a VII-a ! Multe bucurii am avut de-atuncea, multe emoțiuni mari și fericite am apucat în fuga vieții, dar fericit și mîndru ca-n ziua aceea nu m-am simțit niciodată. După ce-mi așezai cărțile și caietele în bancă, înaintai binișor capul și-mi numărăi *supușii* : erau opt. Mă mai uitai o dată bine : da, în celălalt capăt al băncii, care se chema *coadă*... pricepeți de ce, era chiar *el* — smolitul și micul Mogîldea. De astă dată nu se mai strîmbea la mine.

Mi se păru un an pînă s-aud clopoțelul.

Așadar, Michiduță era „în șadă“ la mine : dimineața și demiaza *eu* îl ascultam, *eu* îi privegheam caietele, *eu* îi puneam note la învățătură și la purtare, în catalogul meu, scris de „moș Petrachi“ cu cele mai frumoase litere gotice ce am putut să văd vrodată. Să fii *student* în clasa II-a primară, și să ai — pe lîngă această onoare — și opt băieți în șadă, mi se pare că e de ce să te fudulești. Vă puteți închipui cît de adînc ofensat m-am simțit cînd un ticălos de *alvițar* mi-a strigat într-o zi, de la spate : „Hei, mă băiețaș, îți pică batista !“ M-am întors, firește, să văd ce e : îmi atîrna ceva, dar nu era bastista. Alvițarul pufni de rîs. Ce dobitoc... Să-și bată joc de-un *monitor* ! Dar și mama, zău, pesemne că nu mai știa altă croială de pantaloni !

*

— Hai, nu vrei să vii cu noi ?

— Unde ?

— La mine... la dugheană...

Ce limpede mi s-arăt-acum în minte... sînt douăzeci și șase de ani... toate se dau la o parte... văd căsuța lui Mogîldea, o babă stă la fereastră și se uită cu drag la noi, o bură de ploaie ne lustruiește ghiozdanele de glanț *, aud clanța de la portiță, și pe Michiduță răs-tindu-se — era la el acasă :

— Da' haide, intrați, ce dracu !

Și mergem cu toții în fundul ogrăzii, o rață leșască fuge-naintea noastră, măcăind, speriată... Michiduță scoate-o cheie din buzunar, descuie lacătul și dă ușa la o parte. O, ce minune ? Cine l-ar fi crezut așa de bogat ?... Pe poliți albe de brad, de o parte și de alta, în gîrliciul pivniții, toate bunătățile pămîntului... și cu ce rînduială sînt așezate ! În cutioare de carton : rahat, smochine, roșcove, halva, migdale, cofeturi... Ochii lui

* *Glanț* — piele cu fața lucioasă.

Michiduță sticlesc ca ochii * de pisică. Ne-așezăm jos pe treptele gîrliciului.

— Dă-mi de șase parale cofeturi de cele galbene...

Pe tăviți de mucava micul negustor își servește mușteriii cu o îndemînare care mă uimește; el cîntărește tot ce dă.

— Da' tu... ce vrei? spune.

Eu mă uit țintă, c-o poftă de care mi-e rușine, la un boțșor de icre negre, cît o nucă, așezat frumos pe-o frunză de vișă. Mă gîndesc că n-am nici un gologan; și-mi lasă gura apă.

— Te cred, drăguță, dar sînt cam scumpe!... Ai parale?

De unde-a știut Michiduță că eu poftesc la icre?... Ș-apoi, de ce mi-o fi vorbind așa peste picior? Recunosc că el e cel mai bogat și mai fericit copil din lume, și simt pentru el o admirație pe care-mi dau toată osteneala s-o ascund, dar și eu sînt *monitor*... și mîine eu îl ascult, eu îi pui notă...

O, nelegiuit corupător de suflete, ispită infernală!

Cu vîrful briceagului, trei frimituri cît grăuntele de popușoi, numai trei frimituri... uscate, pline de colb... N-am mîncat icre așa bune de cînd sînt!... Nenorocitul, își mănînci conștiința și gloria ta de *monitor*!

*

— Banca a șaptea!... Cum a mers Mogîldea?

— Bine, domnule!

— Ce notă i-ai pus la geografie?

— Prima.

— Ce spui, frate? Ia ieși, Mogîldea, la hartă, să văd și eu minunea asta?

În clasă s-a făcut întuneric... și n-am mai știut nimic. Cînd m-am deșteptat, eram în genunchi la tablă, urechile îmi ardeau ca focul, Michiduță se strîmba la mine, iar eu aveam sentimentul că mor.

* În ultima ediție antumă, dintr-o greșeală de tipar, cuvîntul *ochii* a fost omis.

UN CRĂCIUN

Amintiri

Nu știu cum se pripășise la fița Smaranda, unde șcadeam în gazdă, un țigănuș slăbuț și perpelit, în care se încheia tot personalul de serviciu al casei. Știu însă că într-o iarnă fița Smaranda a plecat cu moșu Vasile să facă sărbătorile la o rudă chiabură din Plopana, și pe mine m-a lăsat cu Ionică în bucătărie, pîn-o veni cineva de-acasă să mă ia. Aveam la dispoziția noastră o baniță de făină de popușoi, un căuș de fasole și o traistă de nuci. Ionică era de vîrsta mea; amîndoi la un loc am fi împlinit douăzeci de ani, vîrsta unui flăcău. Eram dar destul de voinici ca să ne facem singuri mămăligă și o fiertură de fasole. Și ne înțelegeam de minune și la treabă și la joacă. Ziua ne dam cu sania pe Dealu Țuguetei, seara spuneam povești și puneam la cale ce-aveam să facem noi cînd om fi mari; uneori luam cu degetul negreală de pe gura cuptorului și ne zugrăveam mustăți și barbișoane, rîdeam să ne prăpădim; într-un tîrziu ne apuca frica, lăsam tăciunii să se stingă, ne culcam frumușel pe rogojina care acoperea cele patru scînduri ale patului și ne vîram capetele sub lăvicer, ca să ne încălzim. Bine, asta merge-o zi, două, da' eu bag de seamă că vremea trece, Crăciunul se apropie, și cei de-acasă se vede c-au uitat că mai au un băiat...

— Ce să fie asta, mă Ionică?

— Poate că nu mai vine... Da-i departe?

Și iată-ne făcînd planuri, să ne sculăm de mîncate și s-o pornim amîndoi la drum, cu săniuța noastră.

*

Văd ca prin vis dealurile acoperite cu zăpadă, copacii în promoroacă, ochii îmi lunecă; e un joc fermecător de scînteii pe netezișul alb, poleit de soare; și în această imensitate pustie, pe un drum luciu ca oglinda, Ionică, înhămat la săniuță, mă duce-n goană; din cînd în cînd sare, și mihonă* ca un mînz, care zburdă. Apoi se face el boier, și eu cal; la deal amîndoi sîntem cai, la vale amîndoi boieri, și pe la amiază iată-ne ajunși la Pleșăști. Bătrînul Dorogan mă cunoaște de departe, și-mi iese vesel înainte, îmi pune labele-n piept și mă linge pe obraz...

O, căsuța noastră drăgălașă, cu prispa ei lată de jur împrejur, cu strașina ei de stuf, în care aveam cuiburile mele de vrăbii, și în care vara veneau albine și-mi puneau miere în trestii, și mi-o despărteau frumos în porții mici cu niște căpăcele rotunde, tăiate din primele frunze de vișin! Dar de ce pare ograda așa de pustie?... Și nimeni nu s-arată la fereastră!

Nici nu ne mai scuturăm ciubotele de omăt. Nerăbdători, dăm buzna-n casă. Țaca** Frăsina întinde foi de aluat, frate-meu Mihalachi pisează miezi de nucă și zahăr; cînd ne văd, se crucesc.

— Cu cine-ați venit?

— Cu sania noastră... Da' unde-i mama? Întreb eu îngrijat.

— Sunt duși cu toții la Zlătănoaie, fac sărbătorile acolo.

Va să zică, puteam eu să aștept mult și bine!... Ionică se uită cu sfială la lucrurile din casă. Pe mine mă înecă plînsul, dar mă țin. Mihalachi nu-și mai are astîmpăr de bucurie c-am venit. Lăsăm pe țaca Frăsina

* *A mihona* — a necheza.

** *Țacă* — tată.

să mocoșească singură la turte, și noi ne ducem tustrei la bucătărie, unde baba Țândăroae ni-așază pe-un fund de lemn o strachină cu borș de cartofe, o bucată de azimă, perje afumate și alte bunătațuri de post — căci e ajunul Crăciunului și doară sîntem creștini. Și pe cînd eu și Ionică leorpăim* flămînzi din lingurile de lemn, baba își face cruce și se minunează într-una de vitejia noastră, și parcă tot nu-i vine a crede c-am făcut noi singuri atîta drum. „Doamne ferește, vă putea ieși o lighioaie de lup înainte...” Mihalachi ne spune cum îi bate pe ei la școala lui Angheluță de la Chițoc; este unu *Bîrzu*, care îi arde cu varga la tălpile goale, pînă le dă sîngele; asta se cheamă „la falangă”. Frate-meu e cu doi ani mai mare decît mine, nu poate să-nvețe, zice că-i „greu de cap”; și *el* a venit pe jos, c-o zi înaintea noastră; e cel mai horopsit și mai nenorocit dintre noi toți; nimeni nu-l iubește, și mie mi se rupe inima de milă cînd mă uit la el și-l văd așa de smerit, și știu cîte rabdă!

*

— Sculați, băieți, c-a venit Crăciunul.

Mă trezesc, deschid ochii și caut să mă dumeresc unde mă aflu. În odaie, întuneric — numai la vatră se vede o zare de lumină, aud pe cineva rupînd vreascuri, dar nu deslușesc nimic.

— Hai, sculați-vă, c-a venit Crăciunul...

Focul se aprinde cu pară, lumina bate în perețele din față, pe care capul lui Mihalachi se proiectează mare cît un hoboroc. Scol și pe Ionică. Toate lucrurile mi se înfățișează curios, parc-aș trăi în basme. Și glasurile noastre somnoroase au un sunet neobicinuit.

— A trecut miezul nopții, acum putem să mîncăm de fruct. Păziți voi focul, să se facă jăratic, că eu mă sui în pod.

* *A leorpăi* — a mîncă cu zgomot.

Și pînă să ne desmetim noi bine, Mihalachi se și întoarce c-o harchină * de costiță afumată, cu slămina și cioricium ei ; și o taie frumușel bucățele într-o tigaie, și trage cărbuni pe vatră...

— Ia vezi, Alecule, că este o azimă în dulap, și dă ș-o farfurie de-acolo, și niște furculiți... să mîncăm ca oamenii, că doar îi Crăciunu... sătulu. Da' ție poate că nu ți-o fi foame, Ionică.

— Baa mi-i foame !

Afară se crapă de ziuă, iar noi înfulicăm cu lăcomie ; ne răzbunăm pe cele șase săptămîni de post. Țaca Frăsina doarme în ietacul de alături, habar n-are de ce se petrece ; chiar deșteaptă să fie, și tot n-ar simți, pentru că-i surdă, săraca. Ne așezăm tustrei în genunchi pe lada de la fereastră și radem cu unghiile florile de gheață cari s-au pus pe geam ; în fața noastră răsare soarele ; troiene mari acopăr cîmpiile, gîrla înghețată bocnă strălucește în curmezișul șesului.

— Mă Ionică, tu ai potcoave la ciobote ?

— Da' de unde ?

— Da' știi tu să te dai în călcăie pe gheață ?

— Știu, cum să nu ; și puica... și-ntr-un picior știu...

— Hai și ne-om da...

*

La întoarcere, rebeșiți de frig, ne abatem pe la Neculai Moraru, să ne mai încălzim. O droaie de copii stau jos pe vine împrejurul unei străchini mari, din care-nfulică pe-ntrecute turte cu julfă **. Gahița ocărăște de față cu noi pe badea Neculai c-a dat crîșmarului bunătate de porc, și n-au bieții copii cu ce-și „înfrupta gura“ la o zi ca asta. El stă smerit la vatră și trage din lulea. Pe noi ne ustură ochii de fum, și nu știm cum să ne luăm tălpășița mai degrabă.

* *Harchină* — bucată mare.

** *Julfă* — mîncare de post, făcută din sămînță de cîsepă, pisată, cu apă și amestecată cu miere.

Țaca Frăsina ne-aștepta cu masa. Ea trimite pe Ionică să mînce cu baba la bucătărie... „noi, chipurile, sîntem boieri !“

Eu îmbuc în silă. Mă umple dorul de cei cari lipsesc ; simt, mai mult ca oricînd, nevoia unei mîngîieri, casa mi se pare pustie ; biata țaca Frăsina, e așa de ursuză !... mă uit la locurile goale dimprejurul mesei : aici sta mama, colo, tata, dincolo, soră-mea... Un moment mi se pare că-i văd. „Copil nenorocit, nu te iubește nimeni !“ Ochii mi se umplu de lacrimi. Mihalachi mă întreabă, cu milă, ce am. Știu eu ce să-i spun ? Îmi întorc fața și-ncep să plîng cu hohot.

INCONSOLABILII

E o dimineață limpede de toamnă.

Paznicul cimitirului mătură de pe morminte stratul de frunze scuturate peste noapte. Bătrînul își are morții lui, pe cari-i iubește; el poartă grijă de odihna lor; și cînd cei vii uită să mai aducă la un mormînt cununi de flori și untdelemn pentru candelă, moș Simion s-apropie trist de locașul celui părăsit, se uită lung, compătimitor, la florile uscate și la candela stinsă, și dînd din cap, prinde a vorbi mortului, ș-a-l căina...

— Vezi, știam eu c-or să te uite... Nimeni nu mai vine să te vadă... Ce le pasă? Beau și mîncă, și chefuiesc... lasă, c-o să le vie și lor rîndul... parcă-i văd — mîne unul, poimîne altul — intrînd coala, pe poartă, cu tălpile înainte, și i-or boci și pe ei feciorii, o zi, două, și apoi vor rămînea și ei pe întuneric, fără pic de untdelemn în candelă, c-așa-i lumea, dragă... n-ai ce-i face...

Dar astăzi moș Simion n-are poftă de vorbă. E proaspăt mormîntul de pe care mătură frunzele, și marmura e numai de două zile așezată; slovele aurite tremură în bătaia soarelui: „*Alexandru Cornea, născut la 1849, martie în 6 — adormit la 1884, septembrie în 2^a*“. E liniște. Nu s-aude decît tîrșitul măturii și foșnetul uscat al frunzelor; stoluri de ciori înnegresc ramurile copacilor. Cerul e senin, pămîntul doarme.

Moș Simion știe cine are să se dea jos din trăsura închisă, care s-a oprit acum în poartă. E doamna Cornea. Înaltă, palidă, ea pășește încet, cu ochii aiuriți

și stînși de durere; în urma ei ondulează ușor lungul crep de doliu, care-i atîrnă din creștet pînă-n pămînt. Ea nu vede nimic. Bătrînul se retrage deoparte; el înțelege și respectă prinusul de lacrimi ce se aduc mormintelor.

— Sărmana femeie!... Vezi, e tînără, și frumoasă, și bogată... Uite-o cum stă în genunchi și se bocește... așa-i, tot omul are cîte un vierme care-l roade! Dar o să-i treacă, ș-atunci o să-i vie alta, și tot așa pîn-o intra și ea în pămînt...

În patruzeci de ani, moș Simion văzuse atîția morți, încît ajunsese să creadă că el e nemuritor. De ce-l preocupau așa vizitele doamnei Cornea? El se gîndea mereu la mormintele uitate, și de cîtva timp își zicea în fiecare dimineață: „Azi nu cred să mai vie...“ Sta s-asculte: cunoștea acum de departe huruitul trăsorii, trapul cailor... „Vine!“ Atîta statornicie începea să-l contrarieze.

A sosit iarna. E alb tot cimitirul. Cine lasă primele urme în stratul proaspăt de zăpadă?... Vezi, moș Simioane, că sînt și inimi cari nu uită așa lesne?... Privește-o cum a slăbit; ea pare o umbră, ușoară și tremurătoare ca și vîlul cernit care-i atîrnă din creștet... aceeași prosternare pioasă, aceleași neistovite lacrimi pe mormîntul care închide iubirea și norocul acestei inconsolabile soții! De ce clatini din cap cu atîta neîncredere? Moș Simioane, straja morților ți-a înăsprit sufletul pentru cei vii.

*

Se desprimăvărează. Copacii dau în mugur; din pămîntul morților crește o vegetație puternică; în aer e un parfum de tinerețe, un fior indefinit care cheamă la iubire. Porțile cimitirului se deschid, lumea se îmbulzește, e un amestec asurzitor de strigăte, de vaiete; convoiul s-apropie de groapă, bocetele devin din ce în ce mai sfîșietoare, mai desperate. Preoții prohodesc, făcliile ard liniștit, din cădelnițe se înalță în rotocoale albastre fumul de tămîie...

— Nu, nu * mi-o luați, lăsați-mă s-o mai văd...

Ce glas straniu, înfiorător! Un tânăr îmbrăcat în negru, desfigurat, nebun, se zbate, cearcă să se smulgă din brațele prietenilor... „Vecinica ei pomenire“... și muzica înecă bocetele. Alaiul se împrăstie; domnia morții reintră în tăcere. Soarele apune cu aceeași liniște imperială.

Încă un nenorocit, care vine în fiecare dimineată... Moș Simion se plimbă încet printre grilajuri; trage cu coada ochiului și bombănește singur. „Cică nu se văd... vorbă să fie!“

Adevărul e că între cei doi inconsolabili distanța era așa de mică, încât lesne s-ar fi putut vedea și auzi unul pe altul dacă sufletele lor ar fi mai fost în stare să primească vro impresie din lumea de afară.

*

Au sosit frumoasele zile de mai. Sînt încărcăți pomii de floare. Ce dulce e viața! Ai cui sînt copilașii cari se joacă, așa de drăgălași, așa de veseli, în tăcuta împărăție a morții? Moș Simion se dă binișor pe lîngă ei, ca și cum ar vrea să mai apuce și el o rază din atîta risipă de copilărie... Sînt numai trei, și ce gălăgie fac! Fetița cea bălaie, cea mai mărișoară, e a doamnei Cornea, băiețașul și cu fetița cea brună sînt ai răposatei. Uite tatăl lor cum plînge, plînge ca o femeie, de și se rupe inima.

Ce te uiți așa șiret, moșule? Copiii s-au împrietenit, firește, din prima zi — c-așa sînt copiii. Știu ce gîndești. Dar între cele două suflete, întunecate de jale, ar fi o nebunie să-ți închipui c-ar putea miji... Ce dai din cap! Nu vezi că nici nu se cunosc măcar? Nici nu se văd. Pentru ei nu mai e lume, nici viață. Și zi că s-ar vedea, că s-ar cunoaște, că și-ar vorbi unul altuia... Ce și-ar putea spune? Sînt două morminte între inimile lor...

*

* În ultima ediție antumă cuvîntul lipsește.

Soarele, soarele dimineților de vară revarsă torente de viață; o lumină caldă, binefăcătoare se lasă din cer; pămîntul aburește. Copacii se scutură de floare, în aer e iubire.

— Scuzați-mă, doamnă... e umbrela dumneavoastră, dacă nu mă-nșel.

— Mulțumesc.

Amîndoi își pleacă ochii în pămînt, o înceată înclinare din cap, dar doamna s-a roșit puțin. Copiii își duc degetele la gură și-și trimet sărutări. Moș Simion se uită după ei și zîmbește cu aerul omului șiret, care pricepe tot și tace.

Într-o zi de toamnă copiii au ieșit tustrei pe poartă, țiindu-se frumușel de mîna. La cîțiva pași în urma lor, mergeau încet, alături, cu ochii plînși... părinții celor trei copii.

S-aștern nămeți de frunze peste cele două morminte, și moș Simion nu le mai mătură. Numai cînd trece pe-acolo dă din cap și bombănește: „Vezi, știam eu c-or să vă uite“...

DE LA ȘEZĂTOARE

E o seară liniștită de toamnă. Pe-un țol întins afară, dinaintea coșarului, ne-am strâns câțiva băietani din sat să mai rîdem cu cele fete, și fiindcă mîinile ni-s slobode, dezghiocăm bucuros popușoi lui badea Neculai Pinte, că-i român de treabă și-i săritor și el la nevoile noastre.

— Șezi, mamă Dumitră, și pune și d-ta mîna pe știulețe, că de aceea-i șezătoare... ori poate vrei să ne zugrăvești ?

— Ei, bată-te, că diștept te-ai mai ales... Fă mai hăis, Marando... Ia-mpinge hobarocu* cela încoace, măi țică... Încet, să nu dai de șugubină**.

— Da' Nică nu vine ?

— Îi de strajă la primărie.

— Auzi, mamă Dumitră, ce spune Ilie, că cică „la stejar“ sînt stafii...

— Apoi or fi, dragul lelii, ce te prinde pe tine mirarea ?

— Ia mai tăceți, mă, ce dracu vă tot hliziți ? Cum o fi stafia aceea, mamă Dumitră ?... D-ta ai văzut-o vreodată ?

— Firește c-am văzut-o.

Ea rîde șiret. Toți tăcem chitic și ne uităm țintă-n ochii ei mari, buni și isteți ; luna îi bate drept-n față. Frumoasă trebuie să fi fost mama Dumitru în zilele ei.

* *Oboroc* — vas mare pentru cereale.

** *A da de șugubină* — a da de rușine.

Ea știe bine ce vrem noi... și-i place să povestească ; nu cred să mai fie cineva pe lume care să poată povesti ca ea : tot ce auzim din gura ei ni se pare că vedem aidoma.

— Îi cam mult de atunci. Eram fată așa ca de vro optsprezece ani și slujam la boieru cel bătrîn, în casele vechi... voi nu le-ați apucat ; și, dă, aveam și eu, chipurile, un ibovnic în sat... Ce te uiți așa, picuile ? Tu vezi-ți de treabă, ce-ascuți aici la vorbele noastre ? Seara, după ce se culcau toți, eu mă duceam binișor în pridvorul din spatele casei și stam acolo la fereastă, pînă cînd zăream pe Ion ; el sărea gardul și venea tiptil prin fundul grădinii, ca să nu-l simtă cîinii. Într-o seară ședeam la fereastă și-l așteptam. Era lună, și umbra casei se întindea ca de-aici pînă-n poartă. Cum stam eu așa, o dată mi s-a părut c-am auzit ceva scîrțîind ; m-am uitat la cumpăna fîntînei, crezînd că poate bate vîntul ; da' unde se pomenește ? Nici frunza nu se clătea, ș-atunci mi-am adus aminte că sub pridvor, chiar sub locul unde stam eu, era pivnița... mai știi ? zic, poate umblă cineva la pivniță ; și dau eu să mă uit, da' cam cu frică... Doamne, uite, parcă-l văd... un „cihodar“ nalt, chipos ieșea din umbra casei, și unde pășea falnic...

— Ce-i „cihodar“, mamă Dumitră ?

— Ei, ce să fie ? Un *cihodar*, un slujitor domnesc... Străluceau fireturile pe el de-ți luau ochii, și parcă plutea pe-o apă, iaca așa mergea de lin — l-am văzut bine cum a ieșit din umbră, și de ce se depărta în bătaia lunii, creștea tot mai înalt, mai înalt, pînă ce nu s-a mai deslușit dintre copaci... tremuram ca varga ; nu știu cît oi fi stat așa, cu ochii țintă într-acolo, că numai iar l-am văzut întorcîndu-se încet din grădină ; luna îi bătea în față și ochii îi sticleau ca de mîță, avea o barbă lungă pînă la brîu, și mergea drept, militărește ; s-a abătut puțin la fîntînă, și... a stat așa în loc, parcă vroia ceva, apoi iar a pornit, și l-am văzut cum a intrat în umbră, am auzit ușa de la pivniță scîrțîind încet, știam că e totdeauna încuiată... în seara aceea n-am mai așteptat pe Ion, m-am dus să mă culc, și toată noaptea m-am gîndit la „cihodar“ și n-am

închis ochii pînă-n ziuă, de frică... A doua zi i-am spus boierului că au stafie casele, și boierul a dat din cap, ș-a zis că știe...

— Și oare de la ce să se tragă asta, mamă Dumitră ?

— Apoi, mă băieți, cînd se ridică o casă mai înainte vreme, se lua umbra unui om și se punea în zid, ca să fie casa trainică...

— Cum i se lua umbra ?

— Ia bine : venea un om bunăoară de se uita cum se clădește, ș-atunci un meșter se dedea binișor pe la spatele lui și-i măsura cu sfoara cît i se lungea umbra pe pămînt, îi tăia lungimea ș-o culca în zid...

— Ei și ?

— Și omul acela pînă-ntr-un an murea și se făcea strigoi, și venea în toate nopțile de-și lua umbra de unde-a fost pusă, și se plimba în preajma casei, și apoi iar își ducea umbra la loc și se făcea nevăzut.

— Da' eu am auzit că vine noaptea la om cînd doarme, și-i sugere sîngele strigoiul.

— Aș, astea-s vorbe de-a oamenilor.

— Și nu mai poți adicătelea să-l gonești de la casă ?

— Ba da, te duci la biserică și dezgropi mortul care se face strigoi, și-i bați un țăruiș drept prin inimă, și numai așa scapi de el... Hai, fetelor, sculați, că-i tîrziu... ian auziți, cîntă cucoșii.

A trebuit să le ducem noi pe-acasă, că li-era frică. Și mereu le speriam : „Uite stafia !“

— Mîine seară la părintele Vasile... da' să ne mai spui, mamă Dumitră.

— Las', că vă spui, n-aveți grijă... noapte ușurică...

II

Scărmănam lînă la popa Vasile. Afară a început să bureze. În odaie e cald și miroase a fum ș-a cioban. Un purcel covițâie * în tindă, și dă mereu cu rîtu-n ușă.

* A covița — a guița.

— Auzi, mă Tărăboanță, te cheamă frăține-tău.

— Ba pe tine...

Părintele, cu poalele antereului în brîu, se duce să-l gonească ; purcelul se pune de price. Părintele se supără. „Huidea“, și-i dă un picior în pîntece, ș-aude un guițat ascuțit, și fetele se uită la Tărăboanță.

Mama-preoteasa a dat spuza la o parte, și pe vatra dogorită a turnat o jumătate de căuș de păpușoi. Ne face cocoși ; grăunțele pocnesc și sar înflorite, albe. Băieții ș-ațin să le prindă-n gură. Părintele e trudit, se duce dincolo să se culce, bucuria noastră că scăpăm de el, că tare-i ursuz. Preoteasa a umplut sita de flori. Începem toți a ronțai.

— Și l-ai văzut, mamă Dumitră ?

— Văzut, zău...

— Țăra, ia nu mai vorbiți de Necuratul... cruce de aur în casa asta !

— Da' nu-ți mai face spaimă, coană preoteasă, ce-o să caute dracu în „casa popii“ ?... Ia șezi colea ș-ascultă. Ne-ntoarcem într-o seară de la adunat, uite, țiu minte ca acum... Era așa, într-amurg, da' se vedea drumu bine, știți, cum e vara, se lasă noaptea tîrziu ; noi, fetele, ședeam în car, flăcăii veneau pe jos ; unul mîna boii, altul cînta din fluier ; în urma noastră veneau droaie ; se auzeau chiote, rîsete, băieții plesneau din bice de clocotea valea. Zău, cînd mă gîndesc : parcă era altă lume pe-atunci, și lucrurile erau mai frumoase, și oamenii mai veseli... Cum stam noi ș-ascultam așa, duse pe gînduri, o dat-auzim pe Radu răstîndu-se la noi : „Ho, boală !“ — drept în mijlocul drumului era o căpiță de fîn. „Oare cine-o fi lăsat-o aici ?...“ Și Radu apucă funia din coarnele boilor și cîrnește hăis pe lîngă șanț ; da' căpița, țop înaintea lui. „Uite mă, asta-i cu dracu...“ Și doar numai cît ne-am făcut cruce, și pe loc a pierit.

— Da' taci, soro, că ți ș-o fi părut.

— Stai să vezi, mai mergem noi așa, ca o zvîrlitură de băț, și ce să ne pomenim ? O capră-neagră — ieșită ca din pămînt — behăia și se da pe lîngă boii... „De, capra dracului, unde te bagi ?“ „O fi cel împielit...“ Și iar ne facem cruce — și cît ai clipi, ș-a și vîrît în

pămînt. Cînd să intrăm în sat, numai iacă la poarta țării un motan ; da' ce ochi ! Uite, parcă mi se pun cîrcei pe la încheieturi cînd îmi aduc aminte. Da' Radu de colo : „Dec, c-aista n-o mai fi dracu, e motanu Marandei, îl cunosc doar“, și n-are de lucru, jap o iușcă * peste coada motanului, ș-o dat-a zburcînd o pară, da' ce pară ? Ca dintr-o gură de cuptor, și până să ne facem noi cruce, ne și pomenim grămadă-n șanț. Zic : „Fie, bădică Radule, că ne-o făcuși“. Iaca ne-ajung și cei din urmă. „Cum dracu de vîrîși caru-n șanț, fermecatul?“ Cînd le-am spus, au început și ei a se minuna și a-și face cruce. „Să știți, mă, că asta nu-i a bine“, zice moș Niță a Saftii. Ș-adevărat că n-a fost a bine, parc-a spus într-un ceas rău. În iarnă, așa, pe după Bobotează, se-ntorcea Radu de la tîrg, și înnoptase — în dreptul Ghicanilor cică i-a ieșit un bivol înainte, l-a luat în coarne și l-a buchisit, l-a buchisit, pînă l-a făcut una cu pămîntul. A doua zi l-au găsit, da' nu se mai cunoștea, om a fost, ce-a fost ? Au săpat o groapă, în marginea drumului, și l-au îngropat acolo, fără popă, fără nimic, și i-au înfipt la cap o cruce de lemn, care-a rămas și azi, de-i zice la „crucea Radului“.

— Mări, că multe-ai mai fost știind și tu...

— D-apoi cum te chitești d-ta, coană preoteasă ? Una-i Dumitra, sireaca ! Eu, nu că mă laud, da' cînd eram ca fetele astea... frîngeam omu în două.

Fără să vrem, ne uităm toți la mîinile puternice ale mamei Dumitrii, care făcuse un gest hotărît, ca și cum ar fi rupt în adevăr un om. Ce curioasă lumină i s-aprîndea în ochi cînd vorbea de tinerețele ei ! Și ce plăcere avea ea să ne spuie tot lucruri prăpăstioase...

— Hei, ce credeți ? Să vreau eu, m-aș face iar tînără, cum am fost...

— Cum asta, mamă Dumitră ?

— Ia bine... Aghiuză ce-așteaptă ? să-i vînd sufletul și să-mi dea pe „Spiriduș“... să fac ce-oi vrea eu ; da' pe urmă cum m-ar mai juca pe ceea lume !... Iaca, vezi ? Mai cu una, mai cu alta, scărmanară și bieții

băieți. Acum să-i mai învățăm doar a toarce... Apoi cu noapte bună, coană preoteasă !...

Afară era întuneric beznă, stătuse ploaia, dar nici o stea nu se zărea pe cer.

— Uite-așa-i în iad, mă băieți !

Se auzeau de ceea parte cîinii lătrînd, fetele se țineau de mîină și mergeau grămadă, ca' oile, pe lîngă noi. Năzdrăvăniile auzite, ori noaptea ne înfiora așa cu muștenia ei ? La toți ne pierise glasul.

În momentul acesta caut să-mi lămuresc figura mamei Dumitrii, număr în gînd anii de cînd a murit, și mi se pare că de-atunci am trăit o mulțime de vieți, și că, din toată lumea aceea, eu singur am mai rămas.

Dar ce frumos mirosea iarba-n șes, și ce dulce suna clopotul de la biserica satului nostru !

* Iușcă — lovitură de bici.

CORIOLAN

Panaite *Coroianu* îi zicea lui, de la părinți; dar într-o zi d-nu Adrian găsi cu cale să dea și acestui școlar un nume ceva mai roman.

— Vezi, să te porți frumos și să-nveți bine... Coriolan a fost un general însemnat, să nu-i faci cumva numele de ocară...

Mai târziu a aflat Panaite că reputația generalului nu era tocmai așa de curată cum o crezuse el la început; dar asta nu l-a împiedecat de loc pe băiat de a se purta frumos și de a învăța bine. A terminat cu succes cele patru clase de la gimnaziul din Pitești, și fiindcă avea un unchi în comitetul permanent, județul i-a făcut o bursă de 60 lei pe lună și l-a trimes la București. Pentru-un băiat orfan, care-a crescut în nevoi, și-a fost tratat ca o slugă în casa lui unchiu-său, acești 60 de lei pe lună era o bogăție. În clasa a șasea profesorul de desen i-a lăudat într-o zi talentul; această laudă a deșteptat în inima lui Coriolan o lume de visuri de mult tănuite, și l-a făcut mai pe urmă să părăsească liceul și să se înscrie la bele-arte. Stătea într-o odăiță de mahala. Petrecherile zgomotoase ale camarazilor niciodată nu l-au ademenit. Profesorii erau mulțumiți de el; muncea cu toată pasiunea, cu tot focul celor cari se simt chemați. Îi plăcea să se plimbe singur, să observe, să cugete. Uneori i se părea că natura îi descopere numai lui armonii de linii și de colori, frumuseți pe cari nimeni nu le-a mai văzut. La 22 de ani, când a ieșit din școală, i s-a părut stranie

de tot întrebarea directorului, care se interesa ca un părinte de soarta elevilor lui:

— Ei, ce-ai să te faci acum?

— Cum ce-am să mă fac? Nu sînt... *pictor*?

El trăise deja, în visurile singurătății lui, viețile de glorie ale atîtor mari artiști despre cari auzise și citise prin cărți. Directorul îl privi țintă-n ochi și zîmbi.

— Știu, am trecut și eu pe-aici. Și eu cînd am isprăvit școala am crezut că gloria și fericirea m-așteaptă cu brațele deschise. Cînd am ieșit în stradă, cu batalamaua la mîină, îmi închipuiam că toată lumea trebuia să se uite la mine; și m-a prins mirarea cînd am văzut că oamenii trec pe lîngă mine așa de nepăsători... Hei, dragă Coriolane, ai talent, ai mare talent, și să dea Dumnezeu să fii mai norocos de cum sînt de obicei artiștii; dar să știi că lumea își are și ea grijile ei și nu prea ține socoteală de iluziile noastre... de aceea, să m-ascuți deocamdată pe mine: sînt două catedre vacante în capitală, să te prezinți la concurs, să-ți ai mai întîi un locșor sigur, un punct de razim, cum se zice, ș-apoi... vom mai vorbi.

*

— Tot singur, tot singur și gînditor...

Cu aceste vorbe îl întîmpină într-o dimineață din iunie, la Șosea, colegul lui de dascălie, Nicu Busnea. Amîndoi apucară pe o alee singuratică. Ce frumos miroseau teii, încărcăți de floare...

Nicu Busnea nu era vorbăreț, dar Coriolan prea era morocănos din cale-afară.

— Pleci undeva în vara asta?

— Nu.

Busnea, după vreo două minute de așteptare, reluă vorba ca și cînd Coriolan i-ar fi făcut aceeași întrebare.

— Nicu eu nu plec nicăieri.

Și fiindcă el își avea motivele lui bine determinate pentru cari „nu pleca nicăieri”, se hotărî să le împărtășească și lui Coriolan... Unde poți să mai găsești liniștea ta de-acasă? Osteneala drumului, scumpetea de pe la oteluri, zdruncen și bani cheltuiți degeaba...

Mai ales pentru el, care e însurat... Are căsuța lui, are o grădiniță frumoasă, seara mănâncă afară.

Stărui cam mult Busnea asupra fericirilor de cari se poate bucura cineva în căsătorie. Coriolan călătorea cu gândul prin Italia. Soarele începea să ardă. Busnea se uită la ceas.

— Sînt de-abia zece... Hai să dejunezi la mine azi...

După o lună, pe sub aceeași tei, acum scuturați de floare, se plimbau într-o seară d-l și d-na Busnea, și la vro zece pași în urma lor, Coriolan cu d-șoara Pompiliu, nepoțica doamnei Busnea. Sub farmecul luni, în răcoarea plăcută a nopții, crengile copacilor păreau că se apleacă s-asculte și ele la șoapta celor doi logodnici. O, acum vorbea Coriolan. În el se deșteptase o viață nouă — iubea...

— Cînd mă gîndesc ce fericiți o să fim...

Și mîna lui puternică strîngea nervos degetele ei subțiri. Matilda își apropia încetîșor capul de umărul lui. El îi spunea cît a fost de singur și de chinuit; simțea o voluptate acum, cînd era așa de fericit, să-și aducă aminte de copilăria lui și să-și exagereze suferințele din trecut, pentru ca să dea și mai multă tărie cuvintelor lui de iubire și de recunoștință... Din cînd în cînd ei își apropiau buzele, ca și cînd ar fi vrut să-și soarbă sufletul unul altuia: sărutări pasionate dedeau inimilor lor o senzație de lipsă de aer, o arsură năbușitoare, de-o dureroasă voluptate. Viața de care-i despărteau numai două săptămîni li se părea depărtată, ca într-o poveste. Sentimentele, gîndurile, sunetul vorbelor lor li se păreau nereale. Și, ca și cum ar fi căutat să se smulgă din ceea ce li se înfățișa ca un vis, începeau să se-ntrebe despre lucruri străine de impresiile momentului: cîte ceasuri de lecție au pe săptămîină

— Matilda era profesoară la azil — la cîte ceasuri obicinuiesc să se scoale dimineața?... Coriolan îi vorbea de tabloul lui, *Deșteptarea Romîniei*, un tablou alegoric, la care lucrează de doi ani — mai avea puțin la el, și-l da gata. Era sigur că va uimi lumea cu opera lui, dar se jena s-o spuie. De cîtva timp era preocupat de altele, nu se mai gîndea la talentul lui cu încrederea și entuziasmul de altădată.

Toate visurile lui de glorie erau acum pe planul al doilea.

Trecuse luna de miere. Matilda visase s-o petreacă în străinătate, dar ea s-a sfiit să spuie, și Coriolan n-a înțeles. Noi așteptăm ca acei pe cari-i iubim să simtă gîndurile noastre, să ne ghicească dorințele cele mai secrete, și, de cîte ori ne vedem amăgiți, suferim ca de-o ofensă adusă iubirii noastre.

— Ți-aduci aminte... acum două luni, cînd ne plimbam pe-aici...

Matilda se uită cu tristeță la crengile negre ale copacilor. Sub pașii lor foșnesc frunzele uscate. Ei simt că se gîndesc la același lucru, de care nu trebuie să-și mai vorbească. Tabloul lui Coriolan, marele lui tablou, expus la Ateneu, a făcut o impresie dezastruoasă: gazetele spuneau că e o lucrare de nebun, lumea făcea glume pe socoteala brațelor și figurii „Romîniei”. Într-o zi pictorul avu parte să asiste la un început de conversație în fața operei lui:

— Uite mă, cîta jamboane! Și ce aer de mitocancă furioasă... Vezi nenorocitul, strică bunătate de pînză — îi ieșeau numai bine două cearșafuri de-aici... E un monstru.

A așteptat să-nserereze, ca să nu mai vadă nimeni cînd și-o ridica de-acolo opera, la care muncise cu atîta pasiune, pe care-și întemeiase atîtea visuri, și care, în schimb, îi aducea batjocura lumii. Matilda se vede că n-a înțeles cîtă durere și umilință era în inima lui Coriolan, și cît bine i-ar fi prins lui în momentele acelea un cuvînt de mîngăiere, de iubire...

— Vai, dragă, unde să-l mai punem?...

El o privi smerit, rugător, cu o căutătură de martir. Teamă de ridicol îl sili să-și păstreze aparențele de liniște, dar peste cîteva minute simți că-l înăbușe covîrșitoarea greutate ce-i sta pe suflet: femeia uriașă, pe care, cu atîta migală, o ridicase pe pînză, îl tortura, i se înfățișa ca un monstru viu... Nici Cezar n-a fost străpuns de mai multe lovituri de cuțit ca biata Ro-

mînia redivoivă a lui Coriolan. Matilda a plîns; la masă vroia să-l judece — el a rugat-o frumos să nu-i mai vorbească de tabloul acela, că-i face rău. Trecuse o săptămîină. Adesea ei rămîneau ceasuri întregi fără să-și spuie vrun cuvînt.

*

— Ce vreme posomorîtă — nu ți-e rece?

— Ba da, să ne-ntoarcem.

Era ceasul dejunului. Le părea rău că e duminică, și vor fi siliți să stea toată ziua împreună.

La masă, Matilda găsește că friptura e o „bătăie de joc”. Coriolan tace și mîncă cu poftă.

— E curios, dragă, cum tu nu te îngrijești de nimica... ți-am spus că nu-i de nici o treabă bucătăreasa asta.

— S-o schimbăm. De ce te superi?

— Nu mă supăr, da-mi pare rău să te văd așa de... nepăsător!

— Bine, poți să-mi spui lucrul ăsta și fără să te-ngâlbenești...

Matilda își făcu ochii mici, și-l privi cu dispreț. Coriolan își aduse aminte că observase de mai multe ori la ea obiceiul acesta de a-și lua aere aristocratice față cu el, și în momentul acela simți o plăcere s-o umilească. Dar el era liniștit, și nici prin gînd nu-i trecea că discuția ar putea degenera în ceartă.

— Vezi, dragă, bucătăresele bune au un cusur: cer leafă mare, afurisitele, și noi, de !... sîntem cam săraci.

— De ce nu ți-ai căutat o nevastă cu zestre?

— Pentru că eu sunt foarte mulțămît cu ce avem.

— Dac-aș fi știut una ca asta...

— Adică ce? Credeai c-o s-avem echipaje?

— Credeam, vezi bine, c-o să trăim mai ca lumea...

(Matilda se opri aci să răsufle, căci glasul îi tremura de insulta pe care voia să i-o arunce) ...nu știam c-ai să te faci de rîs cu operele d-tale...

— Spui o obrăznicie, și te iert, pentru că văd că nu ești în toate mințile.

El simți că acestea au fost ultimele vorbe pe cari le-a mai putut spune cu liniște. În ochii lui era expresia de sălbătăcie a omului furios, gata să lovească.

— Îți mulțumesc... ești foarte generos.

Matilda avu un zîmbet hidos. Coriolan izbi cu pumnul în masă, strigă de mai multe ori: „Ce poștești?” și-o privi țintă-n ochi. Ea nu se sperie, și — ca și cum această întrebare răstită ar fi chemat un răspuns pe care și-l pregătise de mai înainte în ceasurile ei de nemulțumire și de decepție — îi răspunse hotărît, apăsînd pe fiecare cuvînt:

— Poftesc să mă lași în pace... m-am săturat pînă-n gît... m-ai înțeles?... Asta poftesc.

Casa în care ședeau era a Matildei, de zestre.

— Foarte bine! Așa te voi !... Rămîi, puică, să-nătoasă...

Și Coriolan îi făcu un salut ironic. Trimise să-i aducă o birjă, își luă cufărul și ce mai avea și se mută la otel.

Cînd se văzu singur în odaie, stătu un moment ca să-și dea seamă de ce se întîmplase; dar gîndurile îi lunecau cu o repeziciune vertiginosă; avea sentimentul unui om care-a căzut de la o înălțime mare. Aspectul mobilelor, aerul din odaie îi făcea rău. Ieși în stradă să respire. I se părea că oamenii se uită la el curios. Apucă pe uliți mai retrase, și umblă mult, așa, năuc, întrebîndu-se mereu: ce-are să se întîmple? ce are să zică lumea cînd va afla?...

Uneori simțea că i se face-n minte o lumină extraordinară, și-atunci parcă-și gîndea deodată toată viața, cu toate suferințele și fericirile trăite pînă-n momentul acela. Acum își aducea aminte cu un fel de rușine de munca lui entuziastă, de iluziile cu cari se-mprietenise așa de bine în ceasurile lui de singurătate. Ideea că e un om ridicul îl umplea de o amară, distrugătoare silă de propria lui ființă. Figura Matildei, din primele zile de iubire, blîndă, delicată, drăgălașă, i se lămuri în închipuire; o căldură binefăcătoare părea că izvorăște din ochii, din zîmbetul ei, și se revarsă peste viața lui ostenită. Acum pricepea el cît a iubit-o, cît o iubește încă, și simțea o plăcere crudă să se învinovățească

numai pe el, se găsea prost, netrebnic, nedemn de o ființă superioară, cum era Matilda. Viața fără ea i se părea pustie, imposibilă — se opri în loc și tresări, ca deșteptat dintr-un somn greu.

Era în fața casei lui. Bucătăreasa sta în poartă.

— Ce face coconița ?

— Nu-i acasă... a plecat de-atunci... și văd că nu mai vine. Nu poftiți s-așteptați ?

Coriolan trecu înaintea uluit. La colțul străzii întoarse capul, se uită în urmă și oftă... „Desigur, ea e fericită c-a scăpat de mine.“

A înserat. Afară e lapoviță. Matilda se primblă prin odaie nerăbdătoare. Din când în când stă și ascultă îngrijată, dă perdeaua la o parte și se uită pe fereastră. Niciodată nu s-a crezut capabilă de-atîta răutate. Beat' a fost ? Nebun' a fost ? Cum a fost în momentele-acelea ?...

La o jumătate de ceas după ce a plecat Coriolan, și-a venit în fire. A plîns și s-a căit amar de ce-a făcut. A trimis să-i aducă o trăsură, și-a umblat din otel în otel, să-l afle, să-i cadă-n genunchi, să-l imploră s-o ierte... îl adora. A găsit otelul, dar Coriolan ieșise — i-a lăsat un bilet prin care-l ruga să-i fie milă de ea și s-o ierte... Și-acum îl aștepta.

Ce noapte înspăimîntătoare ! O viață întreagă de torturi a trăit în noaptea aceea, fără clipă de odihnă. Cum s-a luminat de ziuă, a sculat pe bucătăreasă și-a trimis-o să-i aduc o birjă.

La otel i s-a spus că „domnul“ nu s-a mai întors. În aceeași zi Coriolan a fost găsit spînzurat de un tei la Șosea.

LA ARIE

E o căldură năbușitoare. Țărani despoiați, cu pieptul uscat și păros, cu brațele negre, cu capul acoperit de pleavă, mișună, ca într-un infern, în norul de praf și în urletul asurzitor al celor două mașini de trier. Unii cară clăile de pe cîmp, alții adună paie în șiră, alții stau sus pe batoze și hrănesc mașina, care le smulge snopii din mâini cu lăcomia furioasă a unei bestii hămesite, și grîul curge aprins, arămiu, pe cele două guri ale batozelor ; femeile îl cară cu sacii la movilă, unde de-abia îl pot prididi în patru mașini de vînturat.

— Mai iute, mai iute, Ileano, că doar n-ai ouă-n poală, umblă mai dezghețat, că ne-apucă noaptea...

Și Costachi se uită îngrijat pe cer. Dintr-un nor depărtat s-auzi tunînd, ca un zgomot produs într-o altă lume. O, mai e, mai e pînă-n seară. Soarele-i de-abia la amiază, și acum, din creștetul cerului dogorit, razele cad drept ca niște săgeți de foc. Costachi, cu harapnicul pe umăr, se plimbă de colo pînă colo și strigă la oameni. Sub pălăria lui de paie, cu borduri largi și pleoștite, smolit la față, cu pantalonii vîrîți în turetcile botforilor, cu cămașa desfăcută la gît, scurt și îndesat, vechilul lui Leonida stă cu mîinile în buzunar și e încredințat că dacă n-ar fi el acolo, ar încremeni toate pe loc. Sătenii l-au poreclit „Ghioagă“... de bun ce e.

— Ileano ! te ia dracu acuși...

Și biata Ileana, neputînd înțelege ce are Ghioagă de tot strigă la ea, oftează, tace și-și vede de treabă. Testemelul care-i apără părul de pleavă i-a alunecat pe

spate, și coatele lungi i s-au desfăcut, dar n-are vreme să și le mai înnoade. Aleargă, săraca, de dă inima din ea, ș-o trec amețeli și sudori de zăpușală, de greutatea sacului de pe umăr și de pruncul care mereu se mișcă, de viața nouă care tresare în ea, căci e în a șaptea lună de sarcină. O, cu ce neliniște îl așteaptă, cu ce dragoste sălbatecă se gândește la el, și numără zilele, și cearcă să și-l închipuie cum are să fie; îl vede frumos, frumos cum nu s-a mai pomenit alt copil pe lume... Cum are să-l mai iubească, și ce mândră are să fie cu el în brațe; și când o fi necăjită, la el are să se uite, ș-are să-i treacă, și când o podidi-o plînsul de dorul lu Radu al ei, luat la oaste, cu el are să se mîngîie, pe el are să-l sărute... mînca-l-ar mama de frumos!

*

A, îi cam da ei în gînd de ce se tot răstește așa la dînsa turbatul de vechil. Vezi că ea a fost fată frumoasă, ș-a știut să-și apere frumuseța nepătată a trupului ei tînăr. Un smoc de păr a adus acasă din barba lui Ghioagă, acum doi ani, cînd s-a legat de ea, în lanul de lîngă dumbravă, unde-nadins o pusese numai pe ea să secere. S-a luptat ca o voinică, s-a zbătut ca o fiară în mîinele lui, și nu s-a lăsat — a scăpat zgîriată, bătută, cu trupul plin de vîntăi, dar cînsită. Pruncul tresare-n ea, și toate amintirile acestea îi amortesc deodată, ca vibrațiile unei coarde pe care pui mîna. Își simte capul năuc de vuietul mașinilor, junghiuri ascuțite o taie prin șolduri, și din umeri pînă în glezne i se lasă o greutate cumplită, doborîtoare; deschide gura și soarbe cu putere aerul cald și plin de praf. Se aude iar tunînd, de astă dată mai aproape. „Dă, Doamne, o bură de ploaie!”

*

— Cine-a țipat așa?

Toți rămîn încremeniți. A fost un răcnet de fiară, un țipăt de acele cari-ți îngheață inima cînd le auzi.

— Săraca!

— Da' ce-a fost?

— Tu n-ai văzut?... Ghioagă a izbit-o cu piciorul în pîntece. Cum se zvîrcolește, săraca... Nu l-ar mai răbda Cel-de-sus.

Cîteva femei aleargă s-o ridice. Ileana geme, vînată de dureri, ochii ei cată în toate părțile, rătăciți, nebuni, îngrozitori...

— Doamne, coane Costachi, cum îți vine să dai cu picioru-n pîntecele femeii? Dacă leapădă...

— Îi fac eu altu-n loc...

Și Ghioagă își arată dinții lați și galbeni, într-un rînjit de bestie, hidos. Apoi învîrtind biciul:

— Haide, nu vă mai codiți, rîdicați-o de-aici... știu eu sclifoseliile astea muieresti... Hai, la treabă... că nu-i vreme de moșit aici... lute, că ne-apucă ploaia! Acuși vă croiesc!

Două femei tîrasc pe Ileana ș-o culcă pe paie în dosul șirei. Un băiețel își împletea o pană de spice.

— Ionel dragă, dă fugața la curte și spune Marghioalei să vie iute, că-i fiică-sa bolnavă...

Mama Ilenei spăla rufe la curte.

Cerul se acopere de nori. O ploaie torențială vine răpăind pe miriștea arsă, iat-o cum se apropie ca o perdea uriașă. Ghioagă, furios, aleargă în toate părțile, arde cu biciul pe cine îi iese-n cale și strigă ca un nebun:

— Întindeți țoalele pe grîu.

Oamenii, zăpăciți, orbiți de ploaie, dau unii peste alții. În această harmalaie, Marghioala, speriată, întrebă mereu: „Da' unde-i fata mea?” și nimeni n-o aude, nimeni nu-i răspunde.

. . . . .

Peste noapte Ileana a născut, în dureri îngrozitoare, o stîrpitură, cu țeasta capului turtită.

Și două săptămîni nu i-a mai tăcut gura: „Dați-mi copilașul... unde-i puișorul meu, mînca-l-ar mama de frumos!”

ÎN STRĂINI

I

Mîndreță de fată era Ilinca lui Vasile Ispas din Pleșăști ! Nu numai părinții ei, dar tot satul se fălea cu ea cînd o vedea duminica la horă, naltă, mlădioasă, curată la port și albă la față ; ca o haină-mpărătească strălucea în soare cămașa ei de borangic, cusută cu fluturi, și florile pe cari le purta ea în păr erau mai frumoase decît toate florile din cîmp ; și vorba ei era așezată, căutătura ei era blîndă și plină de cumințenie ; iar cînd mergea, parcă nici nu se atingea de pămînt, așa de ușor și potolit călca ; duminica veneau flăcăi din alte sate s-o vadă, și tot pe lîngă ea căutau să se prindă în horă, iar Ghiță al Popii, „năzdrăvanul satului“, își da pe ceafă pălăria cu cordele și surîdea fudul pe sub mustață, că el purta hora, și el zicea chiotele jocului, de-ți era drag să-l ascuți ; și cînd striga :

*„Hei ! Mult e mîndru satul meu...
Hei ! Mă iubesc cu cine vreu...“*

numai se uita duios la Ilinca, apoi la flăcăii străini, și parcă le spunea din ochi : „Degeaba vă rupeți ciobotele pe-aici, că Ilinca-i a mea, și pe voi nici nu vă bagă-n seamă !“ De umbletul ei și de pieptănătura ei vorbeau femeile înșirate pe prispa cîrciumei ; iar cînd, între gospodarii satului, cari se cinsteau la umbra nucului, se-ntetea gîlceava, o dată auzeai strigînd : „Ilinco ! ia dă-te

înceace...“ Și Ilinca se desprindea din joc ; în ochii ei mari și blînzi ca de căprioară era atîta farmec, și-n toată făptura ei atîta lumină și veselie, că-ți treceau parcă toate necazurile numai cît te uitai la ea.

— Ia lăsați-mi fata-n pace, să nu mi-o deochiați, striga de pe prispă Smaranda lui Ispas, înălțîndu-se dintre celalalte femei și potrivindu-și tulpanul pe la tîmple.

Atîta odor avea, și cînd se gîndea că mîne, poimîne va trebui s-o mărite, i se făcea întuneric înaintea ochilor. S-a încercat de cîteva ori să afe cam încotro i-ar bate gîndul fetei, dar Ilinca nu i-a priceput întrebările : ea se întorcea de la horă ca de la biserică, cu aceeași inimă curată și liniștită ; ochii ei limpezi zîmbeau turtora cu aceeași nevinovăție ; niciodată nu-i trecuse prin minte c-ar fi de făcut vro deosebire între flăcăii cu cari juca.

Într-o zi, la scrînciob, Ghiță al Popii, pe cînd juca de briu cu ea, nu s-a mai putut stăpîni ș-a sărutat-o. Ca o leoaică s-a repezit Smaranda.

— Îți scot ochii, afurisitul !...

— De, cloșcă, ce te zborșești așa, că doar nu ți-am mîncat-o ?

Smaranda nu l-a auzit. Ea-și smuncise fata de mînă ș-o ducea acasă ca pe un copil hoinar. Din ziua aceea n-a mai scos-o la horă. Ș-o păzea ca pe ochii din cap ; noaptea nu putea să doarmă liniștită, i se părea că tot aude șoapte și pași pe la ferestre ; își făcea fel de fel de idei ; răsuflarea vitelor din bătătură, fișiiitul frunzelor, cel mai mic zgomot de-afară trezeau în sufletul ei bolnav vedenii spăimîntătoare ; auzea glasuri în podul casei, vedea pe tîlharii dați cu funingine pe obraz întinzînd puștele în dreptul ferestelor, gata să tragă — și ea aștepta groaznica detunătură țîindu-și răsuflarea.

În postul Sîn-Petrului a venit Catrina, sora lui Vasile, din Mînzăți, și cum era ea femeie deșteaptă, și bună de gură, a pus iute-iute lucrurile la cale.

— Lasă, cumnată, nu-ți mai strica inima, fă cum îți spun eu, ș-ai să vezi c-are să fie bine. Și el e singur la

părinți, și n-are nici un cusur... oameni cuprinși...
Fruntea satului...

— De, dacă zici tu...

Și Smaranda nu mai putu vorbi. Simți că i se pune un nod în gât. Lăcrămile-o podidiră.

II

— ...Poi cum să nu-l știm? că doar a venit cam deșior în vara asta la horă la noi, da' se ține tot razna...

— Ei, ca omu străin... Dinule mamă, spune și tu ceva, c-or crede oamenii că ești mut... Or poate nu ți-i dragă fata, 'ei fi zicînd că-i urită... mai știi?

Dinu ședea mai deoparte pe capătul laviței, se uita în jos și-și învîrtea pălăria în mâini. Ilinca mîngîia un pisoai, care torcea ș-o tot îmboldea cu capul. Pe Catrina o umfla rîsul. Îi venise în minte vro ghidușie, că făcu semn celorlalte două femei — tustrele se dădură lîngă ușă, șoptiră ceva, se auzi un chicotit de rîs înfundat; apoi Smaranda, dregîndu-și glasul:

— Ei, ia sărutați-vă, copii, să vă vedem...

Dinu se făcu roșu ca sfecla, Ilinca-și ridică ochii și privi îngrijată la mă-sa.

— Hai, Dinule mamă, mișcă-te, ce, vrei să vie fata la tine? Mai lasă focului pălăria ceea, c-ai învărtit-o destul.

Flăcăul, rușinat, făcu, șovăind, cîțiva pași, netezindu-și cu dosul mînei mustăcioara lui bălaie.

Se opri sastisit înaintea fetei, și, întorcîndu-și capul spre cele trei femei, zise c-un aer nenorocit, desperat:

— Dacă nu vrea...

— Ilinco, sărută-l tu, fată, că lui i-e rușine...

Sfiicioși, stîngaci amîndoi, se iau de mîna și se sărută. Smarandei i se umplură ochii de lacrimi.

— Noroc să vă dea Dumnezeu... să fiți cumînți... să vă iubiți și să trăiți bine.

Dar ei nu mai aud, nu mai văd, nu mai pricep nimic. Cu ochii în pămînt, tăcuți, șed amîndoi pe pat, lîngă teancul de lăvicere și straiie, înalt pînă-n podele; pisoaiul între ei toarce și se răsfață, mîinele lor îl netezesc în neștire.

Ilinca își aduce-acum aminte de flăcăul acesta voinic și frumos, care venea în toate duminicile la horă și care sta deoparte, rezemat în bățul lui de corn lustruit, și se uita toată vremea la ea; nu bea, nu vorbea cu nimeni, și niciodată nu s-a prins în joc. Părea așa de trist, încît Ilinca își închipuia că trebuie să-i fi murit mama, și se uita la el cu milă.

— Ți-i drag? o întrebă Smaranda cînd rămase numai cu ea.

Ilinca privi galeș în ochii mă-sei, vru să spună ceva, buzele îi tremurară ș-o podidi plînsul.

Smaranda o apucă în brațe, speriată.

— Ce ai? Spune, drăguța mamei... spune-mi mie tot... Și cum 'ei vrea tu, așa are să se facă.

Cu glasul înăbușit de plîns, Ilinca bîlbîi:

— Mămucă, nu vreau să mă duc în străini... nu vreau să plec de lîngă tine.

— Da' taci, fată hăi, parcă Mînzății îs peste lume? Ce-i a trece dealul? N-ai să fii bucuroasă de noi... în toate zilele avem să ne vedem. De asta să nu duci tu grijă, Ilincoțu...

Și bieteii mame i se rupea inima cînd se gîndea că peste-o lună are să-i rămîie casa pustie; dar cînd avem nevoie să mîngîiem pe alții, pare că uităm propria noastră durere.

— Tu spune-mi mie atîta... dacă ți-i drag...

— Mi-i drag, mămucă, dar cînd mă gîndesc...

— Ei, lasă, nu te mai gîndi și tu acu. Ian auzi, vine vaca, fugi repede de-nchide vițelul...

Soarele asfințea. Dumana întindea gîtul la poartă și mugea, era așa duios mugetul ei!... Din fundul livezii vițelul o auzise, îi răspunsese, și venea, venea în goană, gemînd a răsfaț, cu coada îmbîrligată, cu botul întins.

— O, sărăcuțul, cum trage la mama lui!

Și Ilinca îl duse-n ocol, aproape pe sus, ca să nu-i facă dureri. Vițelul se zbatea în brațele ei. Așa or s-o răpească și pe ea de lângă mă-sa !

III

E toamnă. De mîncate Dinu a înjugat ș-a pornit la târg cu două chile * de grîu. La Crucea Tătarului, unde cotește drumul, el își mai întoarce o dată capul și se uită lung spre căsuța albă din dreptul bisericii, și pe cînd ceilalți cărauși fluieră de răsună valea, gîndul lui măsoară depărtarea pînă la târg și înapoi, și i se pare un vac de om pînă s-o vedea iar acasă.

Ilinca a ieșit c-un căuș de grăunțe să dea de mîncare la păsări, dar în prag a simțit ca un fel de amețeală : i se muieră picioarele de pe la genunchi și fața îi asudă deodată. Se așază jos pe prispă ; păsările flămînde dădură buzna la căuș. Ea le goni, luă cu pumnul grăunțele și le aruncă în bătătură ; într-o clipă nu se mai zări fir de păpușoi.

Soarele se înalță încet dintre copaci. Ilinca stă nemîșcată pe prispă. Ochii ei cată uitîți înspre pădurea arămie care îmbracă dealul din față. Pe acolo a venit ea acum două luni, în car împodobit cu scule **, cu alai mare, în cîntece de lăutari, în chiuit vesel și pocnete de pistoale...

O, cum i se rupea inima de jale, cum se bocea și cum ar fi vrut să moară în ceasurile acelea ; și niminea n-o pricepea ! Gîndul ei dornic străbate pădurea și iese la luminiș, în valea Pleșăștilor, vede cărăruia albă care taie de-a dreptul prin curătură și duce la căsuța lor, vede salcia din poartă, coșerul din fundul ogrăzii, ciulinii și nalba de pe lângă gard, cîinele culcat în pragul ușii, stîlpu lustruit din mijlocul tinzii, rîșnița din colț,

* *Chilă* — veche măsură de capacitate, egală cu cca 500 de kilograme.

** *Scule* — aici cu sensul de lucruri de preț din zestrea miresei.

vatra de care se ținea cînd era mică ; și toate lucrurile de acolo i se par vii, sfinte, pline de farmecul unei povești frumoase, pe care a trăit-o și în veci n-are s-o mai uite.

Mereu se întrebă : Oare ce face mama în vremea asta ? Și în mintea ei se deșteaptă, cu toate amănunțimile, viața, obiceiurile de acasă. Ce deosebiți i se par oamenii de aici, și locurile, și copacii, și aerul.

În casă i-e urît, afară i-e urît. Satul e pus într-o vale umedă și întunecoasă, oamenii sînt urîți și răi, vitele slabe, pomii strîmbi și chirciți, apa sălcie.

— Bună dimineața, Ilinco !

— Da... cînd ai venit ?

Și rumănă de bucurie, se repede înaintea flăcăului, care stă la poartă și nu-ndrăznește să intre. E Ghiță al Popii. În clipa aceea Ilinca crede că vede pe mă-sa, pe tată-său, hora din Pleșăști, și toată copilăria ei. Îl pofteste în casă. E așa de zăpăcită, încît nici n-a prins de veste că Ghiță, intrînd, a tras zăvorul la ușă ; ea îi dă zor cu întrebările și nu bagă de seamă ce priviri de tîlhar și de cumigaș s-aprind în ochii lui, și ce împrăștiat se uită, și cum îi tremură buzele cînd răspunde. Cămașa lui miroase-a Pleșăști. Îi ia pălăria și bățul, și le ține în mîină, cu drag : sînt din satul ei.

— Ilinco, îți mai aduci aminte de cînd te-am sărutat, atunci, la horă ?

Ilinca rîde. El o cuprinde cu brațul stîng de mijloc, cu cel drept de grumaj, ș-o sărută ca atunci, la horă.

— Șezi binișor... să nu vie cineva...

Și ea, sărăcuța, dă să se desfacă, dar brațele lui o strîng și mai tare, și mai cu foc. Ilinca înțelege, și-l îmbrîncește cu groază...

— Ce, ești nebun ?

S-aud bătăi furioase în ușă, apoi un glas desperat :

— Ilinco ! fi-ți-ar de cap... deschide odată !

— Ță !... Soacră-mea !

Și Ilinca se repede la ușă și descuie, Ghiță o smîncește de coade strigînd :

— Nu descuia, că se face moarte de om !

Rada izbește ușa de perete.

— Ce cauți, tîlharule, aici ?

Și vînată, cu ochii holbați, se năpusti ca o fiară, dar Ghiță o îmbrînci cît colo, își îndesă pălăria pe ochi, ieși bodogînd și-o tuli pe cărare la deal într-o hămăială de cîini asurzitoare.

— Așa? Va să zică de-aiestea mi-ai fost mătăluță? Te-ncui cu handralău în casă...

— Da' să-mi plesnească ochii, mamă...

— Taci, nu te mai jura, căteia afurisită! Nu te pîndesc eu? De azi-dimineață de cînd îmi stai în prispă și-astepti să-ți vie craiul. Lasă, că te cumîntesc eu — să vie Dinu, ș-om vorbi noi, Jupîneasă Ilinco! Hei, acu plîngi, știm noi de astea, lasă, lasă!

A doua zi Rada ieși înaintea lui Dinu la poarta țarinei și pîn-acasă nu i-a mai tăcut gura, ș-atîta a știut de bine să-i răscolească inima și să i-o învenineze, încît bietul Dinu, cînd a intrat pe poartă, nu mai vedea înaintea ochilor: lăsă boii în jug și ca un turbat se repezi în casă. Ilinca se bocea cu capul în pernă. Dinu o înșfăcă de coade.

— Nu mă omorî, bădicuță dragă, stăi să-ți spun... fie-ți milă de mine, că nu ți-am greșit cu nimic...

Dar el n-aude, nu vede, e nebun, cu stînga o ține strîns de păr și cu dreapta o lovește peste ochi, peste gură — fața Ilincăi e numai sînge. Rada, în picioare, răzămătată cu spatele de ușă, se îngîmfă de bărbăția feciorului și-l întărită cu vorba:

— Așa, să se-nvețe minte... ibovnic i-a trebuit? Auzi nerușinata... ziua-n amiaza mare!... Tot satul știe... mai mare ocară!...

IV

— Auzi, fă Mărando, ce spune Safta Ilioiaia, că cic-a bătut pe Ilinca noastră de-a fost s-o omoare bărbatu-so.

— Cum se poate... cînd?

— Săptămîna trecută... Cic-ar fi prins-o soacră-sa cu Ghiță al Popii de la noi... Da' stai, femeie hăi, unde-o

pornești așa ca o furtună? Mărando!... Vino înapoi, c-om merge mîni împreună!... Tii... Doamne, ce ți-e cu nebunu!...

Și Vasile se uită lung după ea cum suie cărarea într-o fugă. Fluieră necăjit, se scarpină în cap și-o lasă în plata lui Dumnezeu.

Soarele scăpăra de pe deal cînd Smaranda ieși din pădure. Ea o luă de-a dreptul prin viile oamenilor. Niciodată nu i se păruse așa de lung drumul la Mînzăți. Gîndurile ei neliniștite se descărcau în vorbe pe cari ea le rostea tare, în neștire. Numai cînd ajunse la poartă simți cît era de ostenită. Într-un suflet alergase cale de trei ceasuri.

Ilinca mulgea vaca. Dinu ținea vițelul.

— Uite mama, zise Dinu mirat.

Ilinca trase șistarul de sub ugerul vacii, îl puse deoparte și, ștergîndu-și mîinele de pestelcă, alergă bucuroasă înaintea mă-sei, care se uita neliniștită cînd la fiică-sa, cînd la gineri-so, și nu știa cum să înceapă vorba.

— Ei, voi ce-ați mai făcut? Cum ați mai dus-o pe-aici?

— Bine, slavă Domnului...

— Da' ce-am auzit? că v-ați sfădit, că...

— Noi? Vai de mine, cine ți-a spus? Auzi, Lincuțo, ce-a mai scornit lumea!

— Ei, parcă mama crede, știe ea că noi trăim bine.

Apoi Ilinca schimbă vorba, întrebă de tată-său, de ce mai e pe-acasă. Smarandei parcă i s-a mai pus inima la loc. Spuse că-i e foame. Dinu alergă la cîrciumă s-aducă o garafă de vin.

— Ilincuțo dragă, ia șezi colea și spune-mi drept, ce-a fost?... eu am auzit că te-a bătut, e adevărat?

— Da' de unde, mamă? Ce-ascuți d-ta la vorbele oamenilor?

— Vezi, fata mea, că și oamenii nu stîrnesc ei așa, până nu-i ceva... uite cum ai slăbit; ai tu ceva pe suflet, da' nu vrei să spui. V-am văzut poarta unsă cu păcură. Cine v-a făcut ocară asta?

— Nu știu, mamă, că și noi ne-am crucit cînd am văzut...

Și nu vru Ilinca în ruptul capului să spuie mă-sei traiul amărit pe care îl ducea cu bărbatu-său. Așa i-a fost ei partea; ce să mai știe și părinții? Destul suferă ea.

La masă Smaranda cinsti cu ginire-so, și-l rugă, stăpînindu-și plîsul, să-i fie milă de fata ei, c-atîta a avut pe lume, și cînd se uită la ea, ș-o vede cum a slăbit, i se rupe inima.

— D-apoi, a slăbit, că-i îngreunată, zise intrînd Rada, care ascultase la ușa, și nu-i cu fecioru-meu, ș-o știi asta, e cu Ghiță al d-tale... fi-ți-ar în baftă să-ți fie, cuscră Smarandă, că mai bine nu ți-aș zice...

— Ia lasă, mamă, și d-ta acu...

— Tu taci din gură, prostule, te-a legat muierea la ochi, de rîd și cîinii de tine. Mi-e și scîrbă să te mai văd... nu ți-i rușine, coșcogemite omu, ș-ajungă să-și bată muierea joc de tine...

— Da' ce e asta, fată hăi? Întrebă Smaranda uimită; se făcuse galbenă ca turta de ceară și încremenise cu lingura în mîină. Ilinca pusese ochii în pămînt și sta mută, aiurită de spaimă. Dinu iar începea ș-o creadă vinovată, și iar simțea că îi vine nebunie...

— O auzi? se face că nu știe, sfînta! Ehe, te-am aflat eu, lelițo, nu te teme, că nu-i Rada așa de proastă cum chitești...

— Ilinco! vorbește, mamă, pentru Dumnezeu, fă-mă să pricep ce-i asta...

— Of, mamă, eu am să-nebunesc aici... îmi vine să iau cîmpii... Și puindu-și amîndouă mîinele-n cap, începu să plîngă cu hohot și să-și smulgă părul. Smaranda nu mai putu răbda.

— Lasă-l dracului, fata mamei, și hai acasă dacă...

Nu-și isprăvi vorba, că Dinu o și plesni cu palma peste gură, de-o năpădi sîngele. Ea dete un țipăt, un răcnet ca de fiară, și se repezi cu unghiile să-i scoată ochii, dar căzu ameiță de lovituri; Rada și Dinu tăbărîseră pe ea și-i cărau la pumni, Ilinca striga afară cît o lua gura: „Tîlharii, săriți, oameni buni... omoară pe mama, săriți, c-o omoară!”

Megieșii alergau zăpăciți, ograda se umplea de lume; copii speriați din somn se țineau de fustele mamelor

și plîngeau, în ușa era o îmbulzeală de nu mai puteai străbate, și în casă un amestec de strigăte pripite, neînțelese.

Dar unde-i Ilinca?

Cine să se mai gîndească la nenorocita de ea, în huietul și bezna acestei nopți îngrozitoare! C-o hotărîre de nebun, ea luă funia din coarnele vacii, făcu un laț, și-l trecu pe după gît, se urcă în nucul din spațele casei, legă bine de o cracă groasă capătul celălalt al funiei, smînci de cîteva ori ca să încerce nodul, apoi își făcu cruce, își strînse lațul la gît și... își dete drumul în aer.

Biata Smaranda, cu părul smuls, se zvîrcolea în mulțime... o duceau la cumnată-sa Catrina.

— Ilinco! Unde-i Ilincuța mea?...

Și glasul ei se depărta, se pierdea în noapte, sfîșietor, sinistru, ca un bocet de moarte.

CONU DUMITRACHI PETCU

„...Aș; asta nu-i nimic, da' să-ți spun eu ce mi s-a întâmplat acum patruzeci... nu!... stai să văd...” Și conu Dumitrachi, ducându-și degetul la frunte, închide puțin ochii, caută în datele marilor evenimente istorice pe cari le-a apucat d-sa un punct de orientare cronologică... și tacticos, cu aceleași vorbe întrziate, cu aceleași gesturi somnoroase, îți povestește, în loc de una, mai multe întâmplări minunate, pe cari ți le-a spus și mai alaltăieri, pe cari probabil are să ți le spuie și mâine.

E de vro șaptezeci de ani, dar se ține bine pe picioare. Vara se duce în toate serile pe jos la Șosea, se așează pe-o bancă, pe-aproape de chioșc, ca s-audă muzica, își scoate pălăria și-și șterge binișor cu batista capul chel, lustruit ca fildeșul, apoi se deschie la vestă... toate aceste mișcări le face încet, cu oarecare anevoință — proporțiile în cari i s-a dezvoltat pîntecul par a-i fi scurtat brațele. E fericit și, dac-ar avea în momentele acestea un cunoscut căruia să-i povestească ciclul său de amintiri, ar fi și mai fericit.

„Eu am început negoțul c-un irmilic — atîta am avut — ș-am cumpărat, cum era pe vremea aceea, unsprezece chelcele de miel, ș-am făcut unsprezece căciuli, și m-am dus cu ele la iarmaroc la Buzău...” Conu Dumitrachi povestește întotdeauna pe larg istoria căciulelor, abia pomenește însă în treacăt despre cele trei neveste răposate, de la cari i-a rămas ceva mai mult decît de la căciuli... și încheie cu obișnuita

frază: „Am muncit, am muncit mult, ș-am fost om chibzuit. Azi, slavă lui D-zeu, nu mă pot plînge, *am cu ce trăi!*”

— Cred și eu, cînd are cineva patru milioane...

— Cît? și bătrînul face ochii mari, speriați, și începe să se jure.

— Nu te jura, boierule, că nu ți-i ia nimeni.

— Nu-i vorba de luat, da' n-am; m-aș mulțumi eu să am măcar pe sfert din cît spune lumea...

Acum 14 ani a fost ales deputat, o glorie despre care nu prea-i place să povestească.

În Cameră, doi tineri, cari se țineau numai de drăcii, văzîndu-l străin și sastisit, l-au luat din prima zi sub ocrotirea lor. L-au instalat într-un fotoliu din fund, între ei, i-au scris numele pe pupitru și i-au spus că în timpul ședinții nu poate să-și părăsească locul decît cu învoirea prezidentului. Într-o zi se discuta răspunsul la mesaj, erau mulți înscriși să vorbească, prezida C. A. Rosetti.

— Ți-e cald, boierule? întrebă unul din cei doi tineri pe bietul conu Dumitrachi, care nu-și găsea astîmpăr în fotoliu și ofta într-una.

— Ba... nu mi-i tocmai bine, ș-aș vrea să ies.

— Poi, nimic mai simplu, cere-te la prezident.

— Cum? întrebă cu un aer desperat cu rugător conu Dumitrachi. Fața lui roșie, congestionată, brobonată de sudoare exprima o mare neliniște ș-o adîncă suferință fizică.

— Te scoli în picioare, ridici două degete și strigi tare: „Cer cuvîntul!”

Așa făcu bietul conu Dumitrachi, și vru să plece, dar tînarul îl apucă de braț.

— Unde te duci? Stăi să-ți vie rîndul... cînd te-o striga prezidentul, așteaptă că de-abia te-a înscris.

O, ce tortură pînă să-i vie rîndul! A așteptat el cît a așteptat, ș-odată s-a sculat grăbit:

— Domnule prezident, nu mai pot...

— Aveți răbdare, mai sunt trei înaintea dv., îi strigă prezidentul cam răstit.

Și conu Dumitrachi se trînti în fotoliu, zdrobit, speriat ca de amenințarea unei mari catastrofe. Cum-

plite furtuni trebuiau să se petreacă în... conștiința nefericitului deputat, judecînd după varietatea de expresii ce se schimbau într-una pe torturata lui figură.

Cînd prezidentul strigă : „D-l Petcu are cuvîntul“, o dată sări conu Dumitrachi și, ținîndu-se cu amîndouă mîinile de pîntece, se repezi afară, gonit ca de groaza unui incendiu.

Ani întregi s-a vorbit despre faimosul „discurs la mesaj“ al lui conu Dumitrachi. Adevărul e că, în cei patru ani de deputăție, nu l-a mai auzit nimeni cerînd cuvîntul.

Mîinca la birtul economic din ulița Gabroveni. Într-o seară face cunoștință cu Gherei și cu Andronic.¹ Bucuria lui c-a găsit doi oameni de treabă cu cari să mai schimbe-o vorbă. Și și-a dat drumul conu Dumitrachi, și-a povestit ba una, ba alta, pînă tîrziu. Rămăseseră numai ei în birt. Gherei aduse vorba despre „apa de aur“ — și explică lui Petcu cum poate *cineva* cu această minunată apă să facă, din nimic, napoleoni adevărați.

Lui Petcu nu-i intra în cap, și nu-i venea să creadă o asemenea năzdrăvenie. Atunci Andronic se dete cu scaunul mai aproape, își luă un aer misterios și, scoțînd din buzunar o mîină de bani negri, urfîi, zise :

— Uite, eu din ăștia îți fac napoleoni.

— Și umblă ? nu-i cunoaște lumea ?

Andronic avu un zîmbet de sfidare. Scoase dintr-un alt buzunar cinci napoleoni curați, spălați cu apă de aur, și-i dete lui Petcu.

— Poftim... ia-i d-ta, te rog... și schimbă-i la orice zaraf poftești...

Lăcomia birui frica. Și iată-l, într-o seară misterioasă, pe conu Dumitrachi străbătînd un coridor strîmt și întunecat, ținîndu-se c-o mîină de brațul lui Gherei, iar cu cealaltă păzindu-și buzunarul greu și umflat chișcă cu cei 500 de napoleoni, din cari avea să-i facă Andronic 50.000 ! Iată-i tustrei în pivniță. Ce curioase emoții !... Lui Petcu i se pare că se găsește într-o lume de fermece, de basme... El se teme totuși să se despartă de bănișorii lui siguri, pipăiți. Andronic îl înțelege perfect.

În mijloc e un cazan enorm, în care Gherei toarn-o doniță de apă neagră, apoi tustrei se opintesc la un sac cu *bani* pe care-l deșartă în cazan. Andronic descîntă, face cîteva gesturi cabalistice, scoate-o sticlură din buzunar, picură trei picături în cazan, și-ncepe să mestece c-o furcă...

— Acum, iute, d-nule Petcu, aruncă-i în cazan, aruncă-i iute pe toți...

Și, tremurînd, zăpăcit, bietul conu Dumitrachi azvîrle pripit, peste gologanii lui Andronic, iubiții și strălucitorii lui napoleoni ; parcă și-i rupe din carne. Il trec amețeli, îi urlă capul ca de-o beție.

Dar ce zgomot e afară ?... Un zornăit de pinteni, de săbii.

— În numele legii, deschide !

— Suntem trădați ! strigă dramatic Andronic.

— Suntem pierduți ! exclamă Gherei.

Da, era poliția, teribila poliție a „comperilor“ * ; un procuror, un comisar și doi gardiști...

Conu Dumitrachi plîngea ca un copil.

Dar oamenii legii sunt venali, îi știe Andronic. O poliță de alți zece mii de lei, pe care conu Dumitrachi s-a grăbit s-o achite în trei zile, a salvat onoarea nefericitului deputat.

*

Multe mai știe conu Dumitrachi și mult i-e drag să povestească ; dar numai despre aceste două întîmplări nu pomenește niciodată.

Speriat de revoluția țaranilor din primăvara anului 1888, și-a vîndut moșiile, și-a prefăcut toată averea în bonuri și s-a așezat în București, oraș sigur și bine păzit în contra „ticăloșilor de țarani“, cari căutau să-l despoaie de „averea lui *muncită*“...

* *Comper* — complice la o escrocherie.

UN TÎNĂR...

— Ce frumos e ! Aici să poți trăi, uite, într-o chilie de astea, să ai tot ce-ți trebuie, să nu te știe nimeni, să nu duci nici o grijă... Ce fericită viață !

Eram la Agapia-n deal : câteva chilii vechi, cuibărite în marginea unei poiene ; de jur împrejur codrii seculari păreau că vor să le ascundă de lume. Cărarea ne dusesse la o fîntînă, în ceir * ; apa era bună, rece, pașiștea înaltă, soarele-mprăștia mireasma florilor, tufe mari de alun ne chemau la umbră, și peste toate plutea o liniște sfîntă, care ne făcea și pe noi să vorbim încet.

— Aici parcă nu mai ești pe pămînt ! Și cînd mă gîndesc că peste două săptămîni am să mă întorc la oraș, m-apucă groaza. De ce n-am eu de undeva... două sute de lei pe lună ? M-aș retrage într-o sihăstrie de astea și n-aș mai vrea să știu de nimic... m-aș crede cel mai fericit om din lume. Să fii liber, departe de urletul, de frămîntările și mizeriile orașelor, să stai coala-n tihnă, stăpîn pe vremea ta, să te plimbi cînd vrei, să citești, să cugeți în răgaz... de cîte ori nu mă gîndesc, ca la un vis frumos și irealizabil, la această supremă fericire !

Prietenul care-mi vorbea astfel era un tînăr de douăzeci și trei de ani, sănătos, inteligent, de o înfățișare foarte atrăgătoare. Își luase licența în litere ; avea o catedră, dobîndită prin concurs, la un gimnaziu din capitală, și, pe cît știam, nu i se întîmplase nici o nenorocire.

* *Ceair* — loc de pășune.

L-am privit lung. Nu era trist, nici visător.
— Ce, nu ți-ar plăcea ?... mă întrebă el, văzînd că nu mă grăbesc să-i admir „idealul“.

— Cum vrei să-mi placă !... Mai întîi, e o copilărie să crezi c-ai putea sta toată viața-n sălbătăcia asta. Înțeleg să vii în plimbare, să petreci o vacanție, dacă vrei... și nici aceea singur, că ți se urăște ; dar să te îngropi aici pentru totdeauna !

— Și de ce nu, mă rog ? Găsești că-i așa de atrăgătoare viața de oraș ? Aceeași eternă comedie, aceleași invidii și certuri stupide, aceleași mutre de găgăuți cari fac pe teribilii ; i-am văzut, îi știu ; de cîte ori îi întîlnești, îți debitează aceleași banalități, pe cari ți le-au spus și ieri, pe cari or să ți le înșire și mîine și întotdeauna. Dacă ai cumva o calitate, trebuie să te certî cu toți acei cari n-o au, și cari sufăr de succesele tale mai rău decît de propriile lor nefericiri... Lume de marțafoi. Lume de spoială și de minciuni.

L-am ascultat cu răbdare pînă a isprăvit. M-am încercat apoi să-i dovedesc cît de mult se înșală cînd confundă *lumea* cu cîteva exemplare greșite, stricate, cari nu pot schimba întru nimic vastul și grandiosul aspect al vieții. I-am spus că el însuși este un egoist și-un vanitos bolnav cînd își închipuie că are dreptul să facă pe dezgustatul și să desprețuiască o lume pentru care n-a luptat și n-a suferit, în care n-a muncit și pe care n-o cunoaște. I-am arătat cîte suferinți *reale*, cîte răni sunt de vindecate, și cîți oameni cu mult mai buni, cu mult mai însemnați decît el — și prin valoarea lor, și prin jertfele lor — luptă cu entuziasm, pînă la ultima suflare, pentru a cuceri o nouă rază de lumină și de dreptate ; și nu se vaietă de nevoile și supărările lor, ci de suferințele mari ale mulțimii ; și nu se gîndesc niciodată la un adăpost liniștit și comod pentru ei, ci, din prinosul propriei lor vieți, caută să aducă mîngîiere celor obidiți, și speranță celor slabi. I-am amintit că între alte datorii frumoase de împlinit ar fi și aceea de a lupta tocmai în contra acelor „găgăuți“, „șarlatani“ și „marțafoi“ de care se plînge, de a-i demasca

și a-i denunța oamenilor cinstiți, ca să-i cunoască și să se poată feri de ei...

Dar prietenul citise de curînd pe „magistralul“ Schopenhauer. Mă privi c-un zîmbet ironic și-mi spuse, cu aerul unui om ostent, care-ar avea în urma lui o viață întregă de sacrificii, de nenorociri și de decepții :

— Ești fericit — ai iluzii !

Ne-am întors abătuți și triști, cuprinși amîndoi de acel sentiment de osteneală și depresiune morală al prietenilor cari au discutat mult, ca să descopere la sfîrșit cît sunt de departe unul de altul. Nu mai vorbeam. Ce putem să ne mai spunem !

O, tinereță, tinereță, ce vînt năprasnic bîntuie sfințele tale speranțe... sfîntul tău entuziasm !

SOCOTEALA

Ion a plecat, bodogonind, la curte. Vrea să mai vad-o dată pe boier, vrea să-l mai întrebe o dată, să-l roage frumos să-i deschidă și lui capul, că el e prost și nu se dumirește în nici un chip cum de nu se poate el mîntui de datoria în care s-a încurcat acum trei ani, cînd a luat de la curte doi poli și o mierță de păpușoi, ca să aibă cu ce-și scoate casa din iarnă. În mintea lui, ca pe un răboj, stau însemnate zilele de muncă, falcile de arătură, de prașilă, de cosit și de secerat ; lanuri nemărginite i se împînzesc înaintea ochilor... ca un rob a muncit, și el, și nevasta lui, și fata lui ; și cu ce s-a ales ? N-apuca o dată să puie franc peste franc, că vătăjelul îi și lipea biletul galben de la perceptor. Își face iar socoteala ; i se pare ciudat de tot : pe bună dreptate ar mai avea de luat, iar nu de dat. Și cu toate astea, cînd deschide boierul condica și le ia pe scris, iese altfel. Nu mai departe decît azi-dimineață : socotesc ei ce socotesc, boierul cu vechilul, și-l scot dator cu două fălci de arat, una de prașilă și treizeci de zile cu palma.

— Ei, te-ai dumerit, bade Ioane ?

— ...M-am dumerit...

— Așa-i ?

— Așa-i.

Dar cînd a ajuns acasă, și-a făcut de iznoavă * socoteala, băbește, cum îl taie capul, ș-a văzut că nu-i așa.

* De iznoavă — de la capăt.

— Du-te, omule, și fii mai cu inimă, nu te mai lăsa să te îmbolmăjască cu vorba. Ce dracu, noi bețivi nu sîntem, noi trîndavi nu sîntem, și nici cele guri n-avem de ostoit, o fată-i la casă, ș-aceea-i bărbat — pe ce se duce toată munca noastră? Gîndește-te că mîine îi vadeaua birului, și vine să ne împlinească, și n-ai o para chioară — are să ne vînză și cenușa din vatră. Biata Dumana a stîrpit de slabă, îi ies ciolanele prin piele; azi-dimineață am dezvălit bordeiu ca să-i dau o mîină de ogrinji; cu ce-avem s-o ținem toată iarna?

S-ar întoarce el Ion de la poartă dacă nu i-ar turui în cap vorbele astea, ca o darabană. Rari, împrăstiați de vînt, ca niște flori albe scuturate din văzduh, cad primii fulgi de zăpadă. Tot satul parcă doarme. Din cînd în cînd se aude un muget lung, răsunător, aproape jalnic în muțenia tristă a văii. „Acum, într-un noroc... ce-o fi o fi!“ și iată-l iar pe badea Ion, ca și azi-dimineață, stîlpit* lîngă ușă, sastisit, învîrtindu-și căciula în mîini, neștiind cum să înceapă.

— Ei, ce-i jalba?...

— Apoi, ce să fie, cucoane... iacă, tot cu socoteala ceea...

Ion tăcu și-și plecă ochii pe căciulă. Privirea aspră, cruntă a boierului îi răcise inima.

— Cum? Ce blîgui? Nu te-nțeleg.

— Vă sărut mîinile și să mă iertați, cucoane, da' iacă, noi nu știm carte, și dacă aveți bunătate să mai socotiți o dată datoria ceea... că, dă... sînt un om nevoieș... și-i păcat de Dumnezeu...

— Așa?... Bine.

Și boierul se sculă, și trase cu violență de cordonul împletit care-atîrna deasupra patului. Servitoarea intră speriată.

— Ia cheamă pe Costachi.

Boierul, cu mîinile în buzunar, se plimbă mînios de colo-colo. Ion, cu ochii în jos, își învîrtește căciula și-și adună în gînd munca făcută, banii primiți. E o tăcere grea, apăsătoare, încărcată de neliniște... Figura de măcelar a lui Costachi vataful se arată în privazul ușii.

* Stîlpit — încremenit, înlemnit.

— Auzi că tot nu-i dumerit. Ia du-l la cancelarie și fă-l să-nțealegă odată!

Costachi făcu din cap semn lui Ion să vie după dînsul. Și în cancelarie îl intrabă scurt: „Ce vrei?“ dar nu-i lăsă timp să răspundă; în aceeași clipală îl plesni peste gură, de-l podidi sîngele. După cîteva minute de „răfuială“, un argat îl scoase în brînci din ogradă și-i azvîrli căciula peste poartă.

Bietul Ion, șovăind ca un om toropit de băutură, cu capul gol, cu părul smuls, desfăcut la piept, cu cămașa plină de sînge, o luă întîi spre comună, dar pe la jumătatea drumului se răzgîndi ș-o cîrmi spre casă.

Safta rămase încremenită cînd îl văzu. Măriuca începu să plîngă cu hohot.

— Da' ce-i asta, Ioane?

— Dă, nevastă, vezi și tu ce-i... Socoteala boierului, nu l-ar mai răbda Cel-de-sus!

*

Înnopteză. La licărire a unui opaiț tustrei stau jos în jurul unei mese mici, rotunde, cu picioarele scurte. În ochii lor stinși, pe fețele lor trase, e spaimă și disperare. Li-i frică parcă să se uite unul la altul. Oftînd, Safta frînge în trei o bucată de mămăligă rece, care se întinde. În mijlocul mesei e o strachină pe fundul căreia a mai rămas o țîră de mojdei, dar nimenea nu-ntinge, și nime-nea nu scoate-o vorbă. Vîntul duduie în horn. Afară fulguiește mereu. Vaca rage de foame în bătătură. Grivei urlă-n poartă a jale ș-a pustiu.

FANTE DE SEZON

Zece luni pe an e potolit, e zdravăn. N-are nimic deosebit, nici în îmbrăcăminte, nici în mers, nici în vorbă, nici în căutătură. E om ca toți oamenii. Dar cum s-apropie vara, îl apucă... La început, o neliniște generală, un fel de nerăbdare amestecată cu melancolie, ceva din neastîmpărul păsărilor călătoare, cînd le-abate de ducă. Ceasuri întregi rămîne dus pe gînduri, incapabil de a lucra ceva. Ceasuri întregi privește visător pe la vitrinele cu cravate și cu „articole de voiaj“. Are aerul unui om bolnav, și mereu oftează. Incetul cu-ncetul melancolia dispare. Figura i se înviorează. S-a hotărît ; a rezolvat problema. Momentul plecării se apropie. Iată-l în pantofi galbeni, pantaloni azurii, o hăiniță albă, ușoară, peste-o cămașă de mătase ; un șnur cu canafuri, în loc de cravată, o cingătoare lată, neagră, cu dungi albastre, îi înlocuiește cu succes vesta, care-n momentul de față ar avea un îndoit neajuns : primo — l-ar încălzi, și al doilea, i-ar ascunde cămașa ; o pălăriuță moale, cu borduri mici, lăsată puțin pe ceafă, îi dă un aer ștregăresc. E fercheș, vesel ; umblă tanțoș și pare grăbit, se uită mereu la ceas... Să știți că pleacă deseară. Unde-o tuelește ?

De obicei fantele nostru, dacă n-are altă „resursă“ în afară de bugetul patriei, își alege o stațiune balneară cît se poate mai puțin aristocratică, și cît se poate mai depărtată de orașul în care toată lumea-l cunoaște.

În sfîrșit, iată-l răsturnat în birjă, picior peste picior : „La Gara de Nord !“ Ce solemnă autoritate în tonul cu

care pronunță aceste vorbe ! Deja, de la gară, e un alt om. Hamalii se grămădesc să-l servească, lumea se dă la o parte, cu oarecare respect, dinaintea lui, casierul nu se poate împiedeca de a-și scoate capul pe ghișeu, să vadă cine-i domnul care i-a cerut un bilet pentru...

Cu ce aer triumfător stă pe platforma vagonului, și cu ce suveran despreț se uită, în momentul plecării, la „nenorociții“ de pe peron !

De prisos să spunem că pentru a fi cineva fante nu e numaidecît nevoie să fie frumos. E de ajuns ca *el* să se creadă frumos. În tren nu are priviri amicale decît pentru geamantanul său, pe care a avut grija să-și puie inițialele. Nu caută să intre-n vorbă cu nimeni. Stă grav, și cugetă la efectul pe care trebuie să-l facă gravitatea asta a lui asupra spectatorilor. Din cînd în cînd, din buzunarul vestei scoate o periută cu oglindioară, își potrivește mustața, sprîncenele, se examinează cu luare-aminte : e mulțumit, perfect mulțumit, își zîmbește radios.

A sosit. Nedumerire asupra hainelor, asupra cravatei cu care trebuie să-și facă aparițiunea, debutul. Jobenul e păstrat pentru momente serioase, hotărîtoare. La început, cîteva zile, un aer melancolic, demn însă și impunător, potrivit la oglindă cu mare meșteșug. Pășește drept, cu oarecare mîndrie chiar. Nu e de loc curios să vadă pe lîngă cine trece. E așa de distras, așa de visător, că nimic nu poate scăpăra o scînteie de atenție în căutătura lui vagă, de o somnoroasă indiferență. Știe bine, șiretul, că asupra lui sînt ațintite toate privirile, că toți sunt intrigati să afle cine e, că în toate părțile numai de el e vorba, că nu e o inimă simțitoare care să nu ardă de dorința de a face cunoștință cu acest personaj misterios. Damele, mai ales, sunt așa de romanticoase... Băile, aerul, primblarea, lumea străină, frumusețile naturii le predispun la visuri și la poezie.

S-a rupt gheața. Acum fantele e cunoscut. Își are cercul lui de „persoane nostime“, cu cari joacă *croquet*, vorbește franțuzește și face „promenade“. Nu mai e visător, e tandru. Își are anecdotele, glumele și vor-

bele lui de spirit pentru tot timpul sezonului. Acum poartă cravate deschise, și în fiecare dimineață își descopere, la oglindă, un nou zimbet, cu mult mai afurisit, cu mult mai grațios decât cele întrebuițate. Dar ceea ce e în adevăr irezistibil la el, e privirea. Când și-o închide el nițel ochiul stîng și s-o uita fix la o persoană, de sex contrar, bineînțeles, nu se poate ca persoana în chestie să nu se simtă fascinată. Iată de ce fantele nostru nici nu poate trece pe lîngă o femeie frumoasă fără să-i arunce cunoscuta lui privire, care e un adevărat arcan. Mai ales cînd s-o și opri în loc, și s-o uita după ea lung, pasionat, cu aerul lui de cuceritor, apoi să știți că acelei victime nu i-e bine : peste cinci minute cel mult, o să se plîngă de migrenă. Fantele, adevăratul fante de sezon, nu e adoratorul unei singure și anumite femei. Aceasta ar distruge rolul și chemarea lui de fante. El este curtezanul perpetuu și universal. Pentru el orice femeie frumoasă este un nou subiect de poezie, de planuri, de iluzii. O cunoaște, n-o cunoaște, el o urmărește, o învăluie în farmecul privirii lui, o biruie cu gîndul — și dacă ea nu simte, și nu se turbură, și nu consimte... ce-i el de vină ? El și-a făcut datoria.

Cînd fantele e candidat de însurătoare, își închipuie că toate fetele se prăpădesc după el, și marea lui bătaie de cap e : pentru care din ele să se hotărască. Ba încă i se face milă uneori de nenorocitele cari vor trebui să fie sacrificate, abandonate în cele din urmă. Cum însă întotdeauna i-e greu să ia o hotărîre definitivă, și sezonul trebuie să aibă un sfîrșit, fantele nostru, după ce a schimbat în gînd inelele cu toate domnișoarele cari i-au plăcut, se întoarce la domiciliu tot burlac. Rămîne la vara viitoare.

Și zece luni povestește camarazilor nenumăratele lui aventuri amoroase, pe cari de la o vreme începe și ei să le creadă adevărate.

DE LA ȚARĂ

Ningea, și viscolul ridica omătul în valuri și-l spulbera în văzduh, de nu se mai vedea nici cer, nici pămînt. Vizitiul răgușise strigînd ; pînă-n piept se îngropau bieții cai în troiene grămădite de vijelie de-a curmezișul drumului. Cu chiu, cu vai, am ajuns în satu Pătrășcani, calea jumătate între Bîrlad și Poenești. Nu mai era chip de mers înainte. Cu tot dorul și nerăbdarea mea de a mă vedea acasă, trebuia să poposesc o noapte, mai ales că însera, și aveam înaintea noastră dealul de la Florești, deal mare, și, chiar pe vreme bună, greu de suit. Cunoșteam pe popa din sat, și am tras în gazdă la el.

S-a minunat părintele Vasile cînd m-a văzut. „Doamne ferește, puteai să te prăpădești pe vifornița asta.“ Focul duduia în sobă. De la ușă îmi miroșise a azimă caldă. „Îți trăiește soacra“, zice mama preoteasă, așezînd al treilea tacîm pe masă. Numai acum simțeam eu cît frig îndurasem. Foc îmi ieșea din sfîrcurile urechilor, și mîinele îmi erau înghețate bocnă, că nu-mi puteam împreuna degetele. Vîntul șuiera pe sub strășini, în răstimpuri veneau vârtejuri repezi cari zgâlțîiau ferestrele.

— Ia auzi ce-i afară...

— Mînia lui Dumnezeu !

Și preoteasa la fiecare zguduială de geamuri își făcea cruce și ofta. Eram amețit de drum, de frig. Vorbele, gesturile lor, aspectul lucrurilor din odaie îmi produ-

ceau impresii confuze, care mă făceau să tresar, ca din buimăceala unui somn greu.

— Bea iute.

Un abur tare, îmbătător îmi înecă respirația.

— Dă-l de dușcă, iute, cât îi fierbinte...

Era vin fiert cu scorțișoară și cu boabe de piper.

Ce-a mai urmat după asta, nu știu.

M-am deșteptat într-un întuneric cu atât mai îngrozitor cu cât nu-mi puteam da seama unde mă aflu. Îmi bătea cineva în geam. Aiurit, îmi ridic capul de pe pernă și, cu un glas alterat de spaimă, întreb tare :

— Cine-i ?

— Hai degrabă, părinte, că moare tata !...

Atunci îmi adusei aminte că de mult auzeam prin somn strigătul, vorbele acestea desperate, le auzeam mereu și parcă voiam să mă trezesc și nu puteam.

— Îndată, îndată...

Și, buimăcit, speriat, bîjbîii o toană cu mâinile pe pereți pînă să gălesc ușa.

Popa Vasile se sculă, aprinse o lumînărică de ceară lipită de buza unui sfeșnic de alamă. Până să-și găsească el molitfelnicul, eu mă și îmbrăcasem.

— D-apoi, mai ai pînă la ziuă... ce te-ai sculat ?

— Merg și eu.

Afară se potolise viscolul ; era ger ; dinaintea ușii, un morman de zăpadă adunat de vîrtej troienise scara.

— Tu ești, Safto ?

— Eu, părinte Vasile.

O momîie, ce d-abia se zărea în albul zăpezii, se apropie de noi.

— Ieri, după ce l-ai împărțășit, a mai ațipit puțin... da' de-aseară-i rău... într-una se zvîrcolește, spune că-l arde pe piept și cere apă.

Satul părea un cimitir. Nu se auzea un lătrat de câine. Cînd am intrat în bordei, am rămas cîteva minute amețit, orbit de fum ; un miros greu, bolnav, îmi înecă respirația.

— Nu mă mai cunoști, Ioane ? întrebă popa tare, aplecîndu-se pe fața bolnavului.

Se făcu tăcere. Nu s-auzea decît suflarea trudită a bolnavului, care sta neclintit, lungit pe spate, cu gura

căscată, cu ochii pironiți în tavan, holbați ca de spaima unui spectru. O barbă sălbatică îi acoperea figura scoflicită, hidoasă ; vițe de păr încîlcite, asudate, îi stau lipite pe temple, ochii uscați, sticloși, aveau o căutătură de nebun. În viața mea n-am văzut ceva mai îngrozitor.

— Lungă zăcere, Tudoro, zise încet popa, clătînd din cap.

— Vinerea asta ce vine se-implinesc paisprezece săptămîni... să vedeți ce și-a făcut pe trup, tot scărpinîndu-se... a putrezit pielea pe el...

Tudora dete țolul la o parte. Tot pieptul lui era o rană.

— Da' ce are ? întrebai eu, înfiorat.

— Poi de, parcă noi știm ? Întîi i-a ieșit așa ca o plescaghiță *, era cît un pitac **, și de ce o scărpină, de ce se lățea... Ce nu i-am făcut, păcatele mele, și degeaba... Așa a fost de la Dumnezeu...

Ion tresări, scoase un geamăt adînc, ca și cum s-ar fi opintit să ridice o greutate mare, se-ntinse și-și zgîrci degetele de la mîini.

Popa rosti de trei ori „Doamne, miluiește“ și începu să citească ; Tudora și Safta, în picioare, lîngă patul bolnavului, își făceau cruce și oftau.

— Dormi acolo, Nică, dormi, puiu mamei, că nu s-a făcut ziuă, șopti duios Tudora.

Unul din cei trei copii cari dormeau pe cuptor, auzind zgomot, se deșteptase și ridicase capul să vadă ce e. Safta, pășind în vîrful picioarelor, se apropie de el, îl culcă și-l înveli binișor pe cap. Apoi se plecă la vatră și mai puse cîteva găteje pe foc.

Deodată se auzi un horcăit, un gemăt cavernos, oribil.

— Moare, țipă Tudora, frîngîndu-și mîinile.

Cei trei copii se deșteptară și începură să plîngă, speriați, neștiind ce s-a întîmplat.

Popa, zăpăcit, tremurînd, cerca să puie lumînarea de ceară în mîna bolnavului. Acesta își încleștă dege-

* Plescaviță — spuzeală, erupție.

** Pitac — ban, para.

tele uscate în țolul cu care era învelit, făcu o sforțare ca și cum ar fi vrut să se scoale, dar căzu, își dete ochii peste cap și oftă. Trupul lui înțepenit, scăpat de dureri în răceala fioroasă a morții, părea acum mult mai lung.

Se lumina de ziuă. Tudora ieși, desperată, după noi.

— Ce să mă fac, părinte Vasile, cu ce să-l îngrop, că n-am o lescaie-n casă, învață-mă, ce e de făcut?...

— Lasă, că poartă Dumnezeu de grijă.

Nenorocita rămase bocindu-se în prag.

Satul se deștepta. Fumuri groase se înălțau în aerul liniștit al dimineții. Casele, arborii, dealurile, cerul, toate erau albe, scăldate într-o lumină lăptoasă.

— Cum se prăpădi, podoabă de om! zise popa oftând.

Eu tăceam, mi se părea un vis îngrozitor tot ce văzusem...

Peste câteva minute adăose încet, ca și cum și-ar fi răspuns gândurilor lui bune și miloase :

— Săracii țărani, multe mai trag, și nimeni nu-i știe, nimeni nu-i crede !...

MAMA

— De ce nu vrei să-mi spui și mie, Dinicule?... Tu ai ce ai... Nu mai rîzi, nu mai vorbești ca-nainte, și uite cum ai slăbit. Cum să nu mă-ngrijesc și să nu-mi fac fel de fel de gânduri când te văd așa !...

— Da' nu-ți mai face, mamă, nici un gând... Îți spui că n-am nimic, de ce nu mă crezi ?

— Bine, maică, așa să fie...

Vru să mai zică ceva, dar simți că o îneacă plînsul, oftă și ieși din odaie binișor, cu o evlavioasă sfială, ca și cum s-ar fi păzit să nu strice somnul unui bolnav iubit.

Atîta copil avea Sultana, și se uita la el ca la Hristos. Săracă era, dar îi făcuse Dumnezeu parte de un băiat bun, și frumos, și deștept. Când îl vedea dimineața plecînd „la lecții“ — serios, chipeș, gătit „ca cel dintîi boier“ — rămînea în ușa cu mîna la obraz, privind după el mîndră și fericită, îl urmărea cu gândul pe stradă, îl vedea intrînd prin case mari pe unde neam de neamul ei n-a călcat, îl auzea vorbind cu oamenii de seamă... Mai visa ea că Dinu al ei o să dea lecții de clavir la prințese !... Se poate, ia, se prea poate, ca el să fi îndrăgit vreuna din atîtea fete frumoase și bogate pe care le învață... Și el e un băiat sfiicios. El e-n stare să moară și să nu spuie... Asta trebuie să fie.

Sultana adoarme cu gândul la mireasa lui fiu-său. În odaia de-alături Dinu își copiază pe curat prima lui compoziție, o „barcarolă“, pe care a dedicat-o dom-

nișoarei Eliza Ionescu. Și gândurile lui pornesc din căsuța acesteia smerită și sărăcăcioasă de sub Dealul Spirii — în Batiștea e o casă mare, un salon vast, cu mobile bogate — o copilă zveltă, frumoasă, cu ochii albaștri, de o nespūsă eleganță în mișcări, se așază la piano... El stă în picioare — mai mult o privește decît o ascultă. Degetele ei moi, delicate, albe ca și clapele pe care lunecă, pare că-i joacă pe inimă, și-l gîdelă. El o admiră, o adoră în nevinovata blîndeță și cumiņtenie a figurii ei, în atitudinea ei sfîntă, în pieptănătura ei simplă, în grația cu care își înclină capul, în cîrlionții blonzi, fini, cari-i tîvesc ca o umbră ceafa rotundă, fruntea netedă ca marmura. Din cînd în cînd ea își ridică spre el privirea de o dulce, visătoare melancolie : pare că-l simte, și-l ceartă cu o drăgălășenie de copil alintat — el se roșește și își pleacă ochii în jos... Dar un sentiment de silă, de umilință și de rușine aruncă deodată ca un vâl de întuneric peste fericitele lui gînduri.

Intr-o zi Eliza nu putu veni la lecție, era bolnavă. Doamna Ionescu îl pofti în salon și-l rugă să-i cînte ei, să-i cînte ceva frumos, ceva sentimental, în sfîrșit, ceva care să miște inima... Dinu nu-nțelegea nici vorbele, nici zîmbetul nehotărît, nici căutătura cald-învăluitoare și nici aerul neobicinuit de vaporos pe care-l avea doamna Ionescu în ziua aceea. Se așeză la piano și cîntă o mazurcă de Chopin. D-na Ionescu, în picioare, lîngă el, îi puse mîna încetșor pe umăr ; din cînd în cînd se pleca spre el, îi căuta privirea și-i mulțimea c-un zîmbet recunoscător și melancolic. Dinu îi simțea părul pe obraz ; respirarea ei înfierbîntată, nestăpînită îl jena ; și din toată această ființă grasă, sîngeroasă, se exala un miros de mosc năbușitor. El înțelese, și se roși ; dar în aceeași clipă d-na Ionescu îi luă vederea și răsufierea... buzele ei fierbinți îl sărutau pe ochi, pe gură, cu o pasiune smintită, care sfîrși prin a îmbăta tinerețea curată și timidă a lui Dinu.

A fost un vis urît, dezgustător, oribil. I se cutremură carnea de cîte ori își aduce aminte. O, dacă n-ar adora pe Eliza, în viața lui n-ar mai călca în casa aceea. Acum mereu îl poftesc acolo la masă. D-nu Ionescu e un om așa de bun... dar ea, ea e revoltătoare. În vorbele ei, în

privirea ei pătimașă, în toate mișcările ei libere, depravate, era parcă o sete bolnavă și insolentă de a-și așiza căderea și pasiunea la fiecare moment. Era o tortură pentru Dinu viața aceea falsă, plină de temeri, de revolte și de remușcări. Cînd se uita în ochii limpezi și nevinovați ai Elizei, îi venea să strige, să plîngă cu hohot de mustrare, de lașitate și de rușine.

II

Dinu slăbea, slăbea văzînd cu ochii. De o săptămîină nu mai ieșea din casă ; avea friguri. În vremea asta, servitoarea de la d-na Ionescu venea în fiecare zi să-ntrebe de el. Sultana o ispiti pe departe. Bănuise ea de mult, acum credea c-a înțeles tot.

E duminică — o zi caldă de primăvară. Dinu s-a făcut bine, dar e încă slab și nu iese din casă. Sultana se piaptănă frumos, își pune o rochie nouă de cit și un testemel curat... „Ce-o fi o fi : capul solului nu se taie“, își face cruce și pleacă într-un noroc.

O, cum îi bătea inima cînd s-a văzut în casa aceea mare și bogată din Batiștea — și nu atît mobilele bogate au impresionat-o deodată, cît tăcerea aceea misterioasă și severă, zidurile reci, și mai ales ideea că în ceasul și locul acela avea să se hotărască soarta copilului ei. Un foșnet de mătase... Doamna Ionescu apărui în cadrul ușii...

— Eu sînt... mama lui Dinu, bîlbîi Sultana, sastisită, și dete să-i sărute mîna.

— Așa ? îmi pare bine, poftim, șezi — cum îi mai e băiatului dumatile ?

— E bine acum, mulțumesc lui Dumnezeu, și să mă iertați dacă am luat îndrăzneala să viu... vedeți, el e așa de sfiicios, ar fi în stare să moară și să nu spuie... că noi, de... și dac-am fost niște oameni nevoieși... da' el a învîțat și s-a ales... nu că-i copilul meu... acum îl cunoașteți și d-voastră... Și așa mi-am zis că de ce să nu viu eu,

ca mamă, să vă spui, dacă el se rușinează, că poate, de... și domnișoara l-o fi iubind, și eu cred că ar fi o casă potrivită...

— Nu te-nțeleg... ce vrei să spui ?

Sultana rămase un moment zăpăcită.

O, de câte ori, în nopțile ei de neodihnă, nu-și repe-tase în gând vorbele acestea, și adesea se pomenea rostin-du-le tare... Ei nu i se păreau de loc greu de înțeles.

Ș-a plîns biata femeie, sub privirea batjocoritoare a acestei „cocoane mari“, a plîns și i-a spus tot ce-o ardea pe suflet — și-a deschis cu toată încrederea inima ei bună și naivă.

— El te-a trimes ?

— Dinicu ? Da' unde-a vrut să-mi spuie vro vorbă despre asta ? El nici nu știe c-am venit aici...

— Ar putea să vie azi la noi ?

— Nu cred... e așa de slab...

— Atunci... Or... lasă... merg eu cu d-ta.

Și se sculă să-și puie pălăria. În momentul acesta intră Eliza.

— Ce te uiți ? Sărută colo mîna... e mama lui domnu Dinu, nu știi ? A venit să te ceară... Mai credeai tu așa noroc ?...

Eliza se uita nedumerită. Sultana îi zîmbi duios.

— De, maică, norocu-i pentru amîndoi dac-o vrea Dumnezeu.

— Așa-i, mai e vorbă ?... Dar să mergem.

Nu trecuse un sfert de ceas de cînd Eliza rămăsese singură. Ea nu știa ce să creadă... Era neună mă-sa ? Ce ochi furioși avea cînd a ieșit... Dar cum e cu puțință... Servitoarea intră speriată.

— Domnu profesor.

— Să poftească.

Eliza deschise iute o carte. Inima îi bătea neliniștită... Dinu, palid, sfiicios, se opri în prag.

— Vă deranjez ?

— A...

Și Eliza se sculă și îi întinse mîna.

— V-ați făcut bine ?

— Da... dar pentru ce mă priviți așa ?

— ...Ați făcut foarte rău c-ați trimes pe mama d-voastră... aici.

— Mama a fost aici ? Cînd ?

— Adineoarea a plecat... O, a făcut foarte rău c-a spus mamei... ceea ce nu trebuia să-i spuie.

— Dar eu nu știu nimic ! Și Dinu rămase înlemnit, ca în fața unui dezastru ireparabil.

Eliza îl privi cu milă. Amîndoi stăteau jenați, neștiind ce să-și spuie, cînd ușa se deschise, și d-na Ionescu apărură ca o furie :

— Du-te, Elizo, că am de vorbit cu d-nu profesor. Așa, acum putem vorbi în liniște... șezi, te rog. Știi că viu de la d-ta ?

— Nu știu nimic.

— Mama d-tale a fost aici și mi-a spus că iubești pe Eliza. E adevărat ?

Tonul cu care făcuse această întrebare, aerul răstit, dominator cu care-l privea, răni mîndria lui Dinu. El se roși și se stăpîni ca să nu răspundă o impertinență.

— Nu-i adevărat... și nu înțeleg ce a căutat mama aci...

— A venit să-mi ceară mîna Elizei...

D-na Ionescu avu un rîs răutăcios, batjocoritor.

— Ce ? Vrei să pleci ?

— D-ta ai poftă să mă umilești, și eu nu sînt de loc dispus să rabd.

— Nu, nu te las să pleci așa... U, ce urît te uiți la mine... mă sperii.

Ea-l apucă de mînă și-l privi în ochi c-un aer dezolat ; glasul ei deveni duios, rugător.

— Dinule, iartă-mă, am crezut că-nebunesc cînd mi-a spus mama ta... De ce mă privești așa, Dinule, tu nu mai simți nimic pentru mine ?

El își retrase brusc mîna, ca și cum l-ar fi fript, și se înclină cu o ironică aparență de respect.

— Sărut mîna, doamnă !

— Te rog, un moment, Dinule...

— Nu pot, îmi face rău, te urăsc !

Ea se făcu albă ca hîrtia.

— Cum se cunoaște că ești din proști...

— O, da!

Și ieși fără să se mai uite în urmă. În acest *da*, spus tare, semeț, cu o ridicare de cap teatrală, răsuflase tot necazul, toată mîndria lui ofensată.

Era răzbunat.

Cum îl văzu, mă-sa îi ieși bucuroasă-nainte.

— Vezi? Ziceai că nu ieși azi din casă... unde mi-ai fost?

Și se uita în ochii lui cu un aer nerăbdător, șiret, misterios.

A, cu ce mînie venise el acasă, cu ce sete de a mostra pe mă-sa pentru umilința și rușinea la care-l expusese...

Revolta lui căuta cuvinte aspre, crude, profund dure-roase pentru a pedepsi, fără nici o milă, acea înjositoare, neiertată „prostie” a mă-sei. Cum a putut ea să... oh, i se urca tot sîngele în obraz cînd și-o închipuia smerită, naivă, prost îmbrăcată, făcînd o figură nenorocită în casa aceea mare, cu mobile scumpe, cari-o intimidau, în fața acelei parvenite înfumurate... Și ce idee, ce nebunie să se ducă în peșit, să-l facă de rîs... Iubise el în adevăr pe Eliza?... Poate, o iubire delicată, discretă, mai mult un prilej de gînduri frumoase, o poezie a inimii lui, a unui colțisor tainic din inima lui; el nu i-a spus-o, ea n-a simțit-o, și n-ar fi înțeles-o, n-ar fi știut-o niciodată.

Ș-acum, iată că, pe cînd mă-sa îi vorbea, mișcată ca de-o imensă, neașteptată fericire, pusă de ea la cale, inima lui se înduioșă de-o nespusă milă. Toată copilăria se trezea în sufletul lui bolnav. El o ascultă cu răbdare pînă la sfîrșit, apoi o privi lung, ochii i se umplură de lacrimi; îi luă mîna și-o sărută de mai multe ori.

— Ce bună, ce sfîntă ești tu, măicuțică!

Și plecîndu-și fața pe mîna ei aspră, plînsese cu hohot.

IN STRADĂ

— Nu ți-e rușine, hodorogule...

— Taci, că te-aude lumea.

— Las' s-audă... uite-am să te spui, am să strig în gura mare, am să spui tot, să știe și lumea cîte rabd...

Ne strînsesem ca la comedie. O femeie înaltă, slabă, cu părul cărunț, sărăcăcios îmbrăcată, ieșea din Grădina Icoanei, ținînd strîns de braț pe un biet bătrîn, pe care de-abia-l duceau picioarele și a cărui figură nenorocită exprima o suferință smerită, lașă, culpabilă; ochii lui căutau prostește la noi, ca și cum ar fi implorat ajutor.

Și era o zi frumoasă de primăvară — stoluri de rîndunele, de curînd sosite, zburau neliniștite, gălăgioase, aripioarele lor ascuțite sclipeau în bătaia soarelui, aerul miroseoa a pămînt ud, a iarbă proaspătă și-a flori de liliac.

— Da, am să te spui, să te judece oamenii de pe drum cît ești de ticălos... nu ți-e rușine, om bătrîn... Uitați-vă la el, oameni buni, are fete mari, trei fete nenorocite, cari din zori pînă-n noapte cos, și eu toată ziua zolesc la rufe, o rană mi-s mînile, și noi ne lăsăm fără-o bucățică de pîne în casă ca să-i dăm lui cea de pe urmă para. De opt ani de cînd l-a dat afară de la primărie, pentru că se ținea numai de beții și de ticăloșii, de opt ani într-o minciună mă duce. Icoanele din părete mi le-am vîndut; zicea că-i trebuie două sute de lei ca să-și capete iar slujba, pe care n-a fost vrednic să și-o ție... Și i-am dat, și i-aș fi dat și sufletul din mine,

numai să-l văd iară căpătuit, să-l scap din cârciume și de la cărți, de unde-mi venea în ziuă buimac, bolnav, murdar...

— Ei, lasă, lasă, destul acu... ce dracu...

— Așa ? De ce nu mă bați ? Bate-mă, na... A, am tăcut eu într-o părere... spune tu dac-a mai fost femeie pe lume să rabde câte-am răbdut eu... Că dac-aș fi vrut, te-aș fi trimis c-o vorbă-n pușcărie, sărace de tine. Hm ! Suflet de câine ce ești !... Adu-ți aminte când eram bolnavă, când era să nasc... și-am spus Luxiții să caute în ladă, sub pălămidă, că este-o pușculiță unde puseam, un an de zile, ban cu ban... și știi ce-a găsit în ladă !... Cum nu ți-a fost milă de nevasta ta ? Nu ți-am dat parrale de câte ori mi-ai cerut ? Cum ți-a venit să furi tot, tot ce putusem și eu să-mi rup de la gură și să strâng... Doamne ferește, puteam să mor, și nu era un gologan în toată casa.

— Lino, pentru numele lui D-zeu, isprăvește... ce va să zică asta ? și bătrînul cercă să se smucească de la brațul neveste-sei, dar ea-l ținu strîns.

— Degeaba, nu te las, am să spui tot, tot, să mă răcoresc...

Bătrînul își lăsă capul în jos, cu un aer de supremă desperare. Eram în strada Viitorului. Acum rămăsesem mai puțini. Din când în când câte-un trecător se oprea curios, asculta câteva vorbe, apoi își vedea de drum.

— Da, eu am fost o femeie tare, că alta în locul meu zău dacă nu-nebunea... Apoi astă-iarnă s-a legat de... fata lui... da, oameni buni, a vrut să-și necinstească pe fata lui, nenorocitul... Ați mai auzit așa nelegiuire ? Of, Doamne, că nu-l trăsnești odată, să nu mai văd păcatul și rușinea asta în ochi... A fost el vrodată la biserică de când trăiesc și-l știu ? Întrebați-l... Am auzit eu vro vorbă bună din gura lui ? Uitați-vă, priviți-l în ce stare e, de-abia se ține pe picioare... eu îl spăl, eu îl hrănesc, eu îl îmbrac... și el fură paraua de la mine și de la copiii lui și-o duce la țiiitoare, da, oameni buni, are țiiitoare... adineoarea l-am găsit cu țiganca în Grădina Icoanei... Spuneți dacă nu-i de împușcat un asemena om...

— A... a... nu mă lăsa... nu m...

Atît putu bolborosi bătrînul ; holbînd ochii speriați, întinse brațele înainte cu disperarea unui om care scapătă într-o prăpastie, și căzu cu fața-n jos. Fruntea lui izbită de caldarîm scoase un sunet uscat, sinistru, mult mai înfiorător decît țipetul nenorocitei femei, care se lupta acum să-l scoale, să-l rîdice-n brațe... O, cu ce iubire-l implora să se uite la ea, cum îi săruta fruntea plină de sînge, mînile, hainele, și cum se blestema și se plesnea cu palma peste gură...

— Iartă-mă, Ionică dragă, am greșit, am fost o rea și-o ticăloasă... Oameni buni, să nu credeți, n-a fost nimic adevărat din ce-am bînguit... eram năucă, nebună de alte supărări.

Soarele era la amiazi. Toată mahalaua se strînsese la casa spălătoresei. Bătrînul zăcea lungit pe prispă, un clăbuc de spumă-i încremenise în colțul gurii, sîngele închegase pe fruntea lui vînată, brațul stîng îi sta înțepenit pe piept, iar cel drept îi atîrna în jos ; degetele lungi, discarnate, cu unghiile galbene ca ceara, atingeau pămîntul. Deasupra lui, sub streșină, o rîndunică își făcea cuibul. Lina, smulgîndu-și părul, strigînd răgușită „lăsați-mă“, se zbătea în brațele unei femei care-i spunea într-una : „Fii cuminte, soro“. Cele trei fete umpleau văzduhul cu bocetele lor sălbatece, sfășietoare.

ÎN AJUNUL CRĂCIUNULUI

Pentru a treia oară întâlnesc azi pe bătrâna asta cu doi copilași de mână. Ce slabă-i, săraca, și de-abia merge. E îmbrăcată într-o cațaveică din petici toată, pe cap — o broboadă de lână gălbuie, și-n picioare tîrîie rămășițele unor foști șoșoni. Copiii, gătiți în vechituri de căpătat, palizi la față, se uită cu ochii mari, speriați, pe la vitrinile pline de jucării.

O, ce milă mi-e de copiii săraci cari n-au jucării de Crăciun și căroră „anul nou“ nu le-aduce nici o bucurie. Și totuși nu-i aceasta cea mai tristă pagină din viața lor ! Cum aș vrea să știu ce gîndesc ei acum !... Probabil, ce gîndeam și eu la vîrsta lor. Îmi văd așa de bine copilăria mea în privirea lor extaziată, în dorințele și privațiile lor, în paloarea feței și în sărăcia îmbrăcăminteii lor. Și merg după ei, lîngă ei ; viața mea se amestecă-n clipa asta cu a lor, bătrîna mi-e și mie bunică. E o zi de moină, parcă-i primăvară. Strada-i ticsită de lume. Trăsurile, pe două șiruri, se mișcă încet, ca după mort. Prin prăvălii e o îmbulzeală ș-o zarvă amețitoare. Se miră bătrîna de-atîta sodom... Ne-am oprit în fața unei vitrine mari.

— I, ce frumos e, bunicuță... Eu aș vrea să am arapu ala călare pe țap... Da' tu, Lizico, tu ce-ai vrea ?

— Eu ?... Stai să-ți spui...

Și Lizica se uită amețită ; parcă i-ar fi frică să ia așa iute o hotărîre. Sînt atîtea lucruri frumoase, și toate-i plac, toate fac să-i bată inimioara, de surpriză, de dorinți cari nu se pot realiza.

— Eu vreau păpușa aia mare cu pălăria roșie.

Și Lizica o arată cu degetul. Un popor de păpuși, cu brațele întinse, cu obrazii umflați și rumeni par a privi mirate la noi, cu ochii lor de mărgele. În mijlocul lor e una mai mare ; și stă în picioare, și are ciorapi și pantofi de lac, și e gătită în rochie de mătăsă... Pe asta o vrea Lizica.

— Auzi, bunicuță, Ionel zice că păpușa asta mare vorbește... Nu-i așa că păpușile nu vorbesc ?

— Haideti, copii, nu vă mai uitați, că astea nu-s pentru noi...

— Da' pentru cine-s, bunicuță ?

— Ia... pentru cei bogați !

— Da' noi nu sîntem... bogați ?...

Și se duc. Lizica mai întoarce capul, ca să-și ia adio de la păpușa ei. Iar eu mă uit pe urma lor, gînditor...

Într-un fund de mahala văd o cocioabă veche, pleoștită, îngropată în pămînt pînă în ferești ; geamurile sînt murdare, sparte și cîrpite cu hîrtie ; înlăuntru e o lumină vînată, fumurie ; pe pereții umezi sînt cîrîie de ploaie. O rogojină ruptă acopere singurul pat și singura mobilă a acestei vizuini, la căpătîi, lîngă soba care-i mai totdeauna rece, sînt aruncate vraiste țoale vechi, cari mi-roase-a bolnav.

Acolo văd intrînd pe „bunicuța“, c-o pîine la subțioară, și cu cei doi copilași, cari nu știu și nu pot încă pricepe cum se face asta că nu sînt și ei „bogați“. Și n-au de nicăiri nici un ajutor, și nu-i o mîna de bărbat s-aducă o doniță de apă-n casă...

Și mâine e Crăciunul !

ÎN VILTOARE

Soarele asfințea. Era o seară frumoasă, de pe la începutul lui iuliu. Venise tata de la arie, și ne pregăteam să ne-așezăm la masă, când o trăsură elegantă cu patru cai înaintași se opri la poartă.

— Banta !

Și mă repezii să-l întâmpin, nebun de bucurie. Ai mei nu-l văzuseră niciodată, dar îl cunoșteau din câte le spusese.

Alfred Banta, cel mai iubit camarad de școală, prietenul la care am petrecut așa de bine vacanția de-acum un an, băiatul cel mai frumos, cel mai deștept, cel mai bogat și cel mai bun din lume, Alfred, care ajunsese un personaj mitic, o legendă în casă la noi, de mult ce vorbeam despre el, iată-l acum aici, cu feciorul lui, care-i dezbracă mantaua plină de praf, în pragul căsuții noastre... Și mama, și tata, și frații mei se uită la el bucuroși, extaziați. Ce mîndru mă simt, și cum îl admir prin ochii lor ! E nalt, e rumân la față, cu ochii mari, albaștri, de-abia-i mijesc tullele unei mustăcioare blonde ; și-i blînd, și-i rușinos ca o fată mare. Mă uit la el, rîd, și nu știu ce să-i spun, și parcă nu mă-ncred că-l văd.

— Am venit să vi-l iau... Că și nouă ni-i drag...

— Da' o să mai stați cîteva zile la noi...

— O zi numai, să odihnim caii.

La masă, ca să nu vorbesc eu de el, Alfred povestește isprăvile mele din liceu, mă ridică-n slăvi, spune

cît sînt eu de grozav la limba latină și la compoziții, și ce cuminte sînt, și cum mă iubesc profesorii...

Mama-l ascultă cu nesăț, se uită și la mine, și i se umplu ochii de lacrimi.

Eu plutesc într-o fericire curată, ca din basme, cum numai visul și copilăria pot s-o dea.

A treia zi plecăm. O, cum mă impresionau toate în dimineața aceea ! Mirosul cîmpului, sunetul trăsuri, zureitul cadențat al zurgalăilor, pledul care ne-nvălea picioarele, goana cailor, aerul proaspăt, răcoros, toate mă făceau fericit, în toate era un farmec neobicinuit ; satul, copacii, dealurile se mișcau într-o lumină fantastică.

— Spune ceva, ce-ai căzut pe gînduri ?

— Sînt fericit, Alfred.

Aveam două zile de drum până la moșia lui Banta. Acum mi se zugrăveau din ce în ce mai deslușit în minte vechiul castel, ascuns după o perdea de plopi uriași, și parcul imens din spatele castelului, și volbura furioasă pe care-o făcea apa plumburie a Siretului, zugrumată între două maluri înalte la marginea dreaptă a parcului, și cîinii de vînătoare, și caii de călărie... De ce era oare atîta tristeță în interiorul sever al aceluia castel cu odăi spațioase și bogat mobilate ? De ce nu rîdea nimeni în casa aceea, și pentru ce mai ales în timpul mesei erau toți așa de posomorîți ?... Bătrîna, bunica lui Alfred, era așa de bună... Cu ce dragoste m-a sărutat cînd m-a văzut întăi, și cu ce glas duios și emoționat mi-a spus : „Cum trebuie să te iubească mama d-tale !“ Dar de ce i-a venit să plîngă atunci, și, ducîndu-și batista la ochi, a plecat de lîngă mine ?

Nici ea nu spunea o vorbă la masă. Conu Sandu, tatăl lui Alfred, era așa de trist, că-mi făcea milă. Numai Clara, sora lui Alfred, părea ceva mai veselă, avea vecinic un zîmbet luminos în ochii ei albaștri, cei mai blînzi și mai frumoși ochi pe cari i-am văzut vrodăată ; dar și ea, la masă, sta serioasă ca o sfîntă. Era un doliu în casă ? Mama lor murise de curînd ? Alfred nu mi-a spus niciodată nimic. Și eu m-am sfiit să-n-treb.

Tot drumul am făcut planuri — eram acum „absolvenți de liceu” — am cucerit lumea, cum o cuceresc toți la vârsta de 18 ani, ș-am cîntat, ș-am rîs, ș-am spus prostii, până ne-am trezit la poarta castelului. Soarele asfințea. Un vînt ușor legăna crengile plopiilor; freamătul frunzelor, șuietul Siretului îmi reamintea muzica somnoroasă a serilor din vara trecută.

II

Odaia mea are ferestrele spre parc. Sînt singur și, deși ostenit de drum, nu pot să dorm. Sonia, vara lui Alfred, pare-a fi adus o notă de veselie în casă; ce frumos cîntă! Dar cum a slăbit de tare conu Sandu! Și Clara parc-a mai slăbit... De ce s-a uitat așa de ciudat la mine cînd i-am spus că, de cîte ori mă gîndeam la parc, îmi urla-n urechi „Vîltoarea Siretului”? Pentru prima oară am văzut o privire aspră în ochii ei frumoși... a putut da un înțeles greșit vorbelor mele nevinovate? Cum fîșie frunzele; s-a stîrnit vînt... Oare nu-s stafii în casa asta așa mare și veche? Portretele din părete încep să se miște. Suflu-n lumînare și-mi trag plapoma peste cap. Într-un tîrziu am adormit cu gîndul la soarta fericită a lui Alfred.

A doua zi de dimineață geamurile erau asudate: ploaie peste noapte. Cerul era de un albastru umed. La fereastra mea, un stol de vrăbii ciripeau în bătaia primelor raze de soare. Și nu știu de ce, în ceasul acela toate mi se înfățișau ca-ntr-o lume vrăjită, ca-n vis.

Acum, cînd mi-aduc aminte de locurile acelea frumoase, de oamenii pe cari i-am cunoscut acolo, de petrecerile și de impresiile mele de-atunci, mi se pare că acelea au fost cele mai fericite zile din viața mea.

Toată ziua hoinăream călări pe la conacele moșiei. Seara veneam osteniți acasă. Cînd ploua, ne strîngeam cu toții în salon. Eu citeam poezii. Sonia cînta — știa toate cîntecele populare din Ucraina, unde-și petre-

cuse cei dintăi ani ai copilăriei. Uneori mama ei se așeza la piano și ne cînta de joc. Cu mare greutate învățasem și eu cadrulul, afară de figura a șasea, la care, din pricina neîndemînării mele, trebuia întotdeauna să trec d-rei Clara rolul meu de cavaler. Conu Sandu nu sta niciodată la petrecerile noastre. Pe el nu-l vedeam decît la dejun și la prînz, ș-atunci ne strica dispoziția la toți cu tăcerea și vecinica lui melancolie.

Ciudată făptură, Doamne, mai era și Clara! Odată, după dejun, ne primblam prin parc. Alfred era cu Sonia înaintea. Cînd am ajuns la vîltoare, eu m-am oprit, involuntar, și-am dat să mă uit în jos, sub malul mîncat de apă.

— Ce vrei să vezi? îmi strigă ea, smîncindu-mă de braț.

Am rămas înlemnit. Era atîta autoritate, ș-atîta asprime în glasul ei alterat, în privirea ei întunecată de-o neexplicabilă mînie, c-am crezut-o un moment nebună.

— Iartă-mă, d-soară, nu vreau nimic...

Ș-am plecat, cu frică, de-acolo. O jumătate de ceas a mers țîndu-se de brațul meu, fără să spună un cuvînt. Pe urm-a vorbit lucruri indiferente, m-a întrebat dac-o să poată trece frate-său bacalaureatul la septembrie... Eu eram distras.

— De ce v-ați speriat așa, adineoarea?...

— Nu fi indiscret!

Tonul răstit, aproape disprețuitor, cu care-mi aruncă acest răspuns, îmi ridică sîngele-n obraz... Cîteva minute am fost zăpăcit. Cînd mi-am venit în simțire, eram singur în grădină, ș-am început să plîng.

III

„Să cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita?
Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta...”

Și fiindcă-mi tremura glasul, mă oprii, ca și cum aș fi uitat versurile următoare.

Era o noapte caldă și senină de pe la sfârșitul lui august. Luna plină poleia nisipul de pe alee. Clara mă ținea de braț; ea-mi șopti rugător:

— Mă supăr dacă nu mi-o spui...

Ce limpede mi se înfățișează acum toată scena aceea înfiorătoare, stranie, pe care niciodată n-am s-o uit!

I-am recitat încet, aproape șoptind, *Despărțirea* lui Eminescu. Când am sfârșit, a ridicat capul și m-a privit în ochi lung, lung. Apoi m-a întrebat liniștit, cu un aer distras, ca și cum ar fi vorbit prin somn:

— Te-ai arunca în „Vâltoare“ dacă ți-aș zice eu să te-arunci?

M-așteptam așa de puțin la o astfel de-ntrebare, că deși, în starea sufletească în care mă găseam atunci, i-aș fi dovedit bucuros că nu fac nici un caz de viața mea, totuși avui un moment de ezitare înainte de a-i răspunde, foarte serios, *da!*

— Ce copil ești!

În glasul ei era o tînguire ș-o dojană dulce, de o profundă, misterioasă melancolie. Și deodată, ca și cum s-ar fi deșteptat dintr-o reverie, mă luă de mîină și, cu o hotărîre care, nu știu de ce, mă înfiora, îmi spuse tare:

— Vino, vino de vezi cât îi de adînc și de... îngrozitor!

Nu, nu tremuram. Rezemați de rampă, priveam amîndoi în jos — un clocot asurzitor de valuri, prăbușite ca-ntr-o cascadă, ne dădea impresia că malul se mișcă sub noi. Acolo-n fund era întuneric. Mai departe, luna tăia o muche de argint pe apa potolită a Siretului.

— Vezi ce prăpastie?... Aici s-a aruncat mama. Să-raca mama!... Alfred... nu ți-a spus?

— Nu.

— Haidem de-aici, că-mi face rău... O, e o nenorocire grozavă în familia noastră... Ș-un mister mare, care mă tulbură de ani, de ani, și nu știu, nu știu ce să cred... N-ai auzit-o niciodată țipînd?

— Pe cine?

— Pe soră-mea... Nu știai? Noi avem o soră mai mare, care-i nebună, și stă închisă singură, într-o odaie

unde noi n-avem voie să intrăm... Uite, colo sus, în capăt... vezi lumina ceea?... Acolo-i sora noastră. E curios cum n-ai auzit-o țipînd... s-aude uneori... cînd se deschide ușa... și ce țipet sinistru... O, e o istorie grozavă, da' să nu cumva să spui lui Alfred că ți-am spus. Iaca, sînt patru ani acum. Mi-aduc aminte, era o seară urîtă și bătea un vînt de zgîlția ferestrele. Ședeam la masă. Bunica nu era aici. Eu stam lîngă tata, în fața noastră era mama, cu Alfred. Ce frumoasă era mama, și să fi auzit glasul ei... nu mai era glas omenesc — da' niciodată nu cînta cînd era tata acasă. Noi în vara asta am aflat că mama noastră a fost artistă ș-a cîntat pe scenă. Ea nu ne-a spus niciodată, și nu știam de ce plîngea uneori cînd rămînea numai cu noi... Tîrziu am înțeles că tatii nu-i plăcea s-o audă cîntînd, și că sora noastră era un vecinic subiect de muștrări și de tortură pentru biata mama. Tîrziu am aflat că mama trăia ca o prizonieră în casa asta afurisită, din care n-avea voie să facă un pas, nicăiri. Și desigur că și cu sora asta a noastră e o taină grozavă, pe care numai tata o știe... Dumneata ai avut vrodată presimțiri?... Cum îți explici asta, că eu în sara aceea parcă simțeam c-are să se-ntîmple o nenorocire... Știu eu? Poate și vîntul mă enerva... urla așa de sinistru... Eram tocmai la sfârșitul mesei; adusese cafeaua, cînd deodată se auzi țipetul acela groaznic din odaia soră-mei, dar așa de tare și de sfîșietor, c-am tresărit cu toții. Mama se făcu albă ca șervetul și, nu știu de ce, se uită îngrijată la mine. „Ai auzit?“ întrebă tata misterios, ridicînd degetul spre locul de unde venea țipetul. Atunci s-a petrecut ceva îngrozitor. Și de multe ori mi s-a repetat în vis exact scena aceea, pe care n-o mai pot uita... Eu și Alfred am înlemnit. Mama s-a sculat repede, și, palidă, s-a uitat țintă la tata, cu o privire înfiorătoare...

„De ce nu m-ai omorît și pe mine?...“ „Ești nebună?“ „Hm! aș avea dreptate să fiu“ — și după ce clătină de cîteva ori din cap, se îndreptă spre ușă. „Știi unde mă duc...“ „Știu, du-te, du-te.“ Tata părea liniștit; făcea buburuți de pîne și-i înșira regulat lîngă ceașcă. Mama s-a întors din ușă, a sărutat întăi pe Alfred, pe urmă pe mine, ne-a zis „bonsoir“ ș-a plecat.

Noi, fără să știm de ce, am început să plîngem. „Da unde se duce mama?” a întrebat Alfred cu spaimă. Tata n-a auzit; și-a strîns binișor șervetul, a mai sorbit o dată din cafea și ne-a spus blînd, uitîndu-se aiurit la noi: „Hai, copii, duceți-vă și voi la culcare...”

Intrasem în umbra castelului. Clara se opri un moment, atentivă. Ceilalți ne ajungeau din urmă.

— Noi n-am văzut cînd a adus-o moartă pe biata mama... Și știi?... cînd a ieșit a doua zi tata din odaie... era alb de tot... Ia! nici acu n-ai auzit?

— Da, am auzit.

Era țipetul nebunei. Îl auzisem adesea, dar eram încredințat că e un păun care face-așa.

— Asta-i cobeza casei, zise Clara încet, să vezi că toți o să ne prăpădim curînd, curînd.

N-am închis ochii toată noaptea. A doua zi am plecat.

FILE RUPTE

Miercuri, 4 iuliu (18...). Uf, ce cuptor, ce cuptor! Și-s singur, și mi-e urît, și-s bolnav, bolnav de gîndurile negre cari nu mă mai părăsesc, bolnav de dorul prietinelor cari s-au dus în vilegiatură și nu-și mai aduc aminte de mine, bolnav de conștiința nemerniciei mele și de soarta mea cea rea. Nu pot nici să citesc, nici să scriu, nici să gîndesc lămurit. Mi-e silă de lume, de mine, de tot. N-am absolut nici o voință, și simt că dac-aș avea, aș întrebuinta-o toată pentru singură hotărîre supremă, una și bună: să... dar astea se fac, nu se spun. Desigur, e ceva discordat în mine. Mă scol, îmi iau pălăria și plec; dar cum mă văd în stradă, mi-e frică... și răpede mă-ntorc. O, dacă m-ar vedea cineva cu ce pași grăbiți urc scările, cu ce aer speriat dau buzna-n odaie și-mi încui ușa!... Dar de cine mă tem? De ce?... Știu eu? Acum înțeleg cum poate să înnebunească cineva. Nu, nu se poate: eu am părinți sănătoși, și părinții părinților mei trăiesc, și-s perfect sănătoși, și toți frații mei sînt bine, sînt zdraveni, în toată firea. Nu, nu se poate...

Of, și lungi mai sînt zilele, Doamne. Și nimeni, nimeni nu vine să mă vadă, nimeni nu-mi știe de știre. N-aș vrea să mor: aș putezi aici, părăsit, uitat ca-ntr-un mormînt.

Mamă, buna și sfînta mea mamă, în ceasul acesta tu poate te gîndești la mine. Ce fericit mă crezi, și cum îți umple viața gîndul acesta, iluzia asta scumpă. N-am

să ți-o sfarm niciodată, nu. Rămii, dragă mamă, în credința asta. Da, băiatul tău e fericit, e „mare“, toată lumea se uită cu drag la el... Cine n-ar vrea să aibă un băiat ca „Nicuță al tău“ ?...

Numai de nu i-ar plesni doagele de „norocos“ și de „cuminte“ ce s-a ales... Culcă-te, culcă-te și dormi, „norocosul mamei“.

Joi, 5 iulie. Aceeași căldură ucigașă, același aer năbușitor. Traiane, Traiane, în ce foc ne-ai adus! Dar să nu mai alunec în „tragedie“. Azi sînt mai bine, azi pot gândi. M-așez la geam, cu caietul în mîină. O impresie de-afară, curată, caldă, caldă ca și soarele care pune aerul în clocot și topește asfaltul de pe trotuar. În fața ferestrei mele, de cealaltă parte a bulevardului, e un loc viran. De vro două zile s-a instalat, lîngă buchinelul* Rubin, un *legător de cărți*. Mă uit la „prăvălia“ lui, construită din patru pari, un țol și cîteva scînduri, și nu știu ce mă face să cred că acolo se petrece o dramă de o profundă, sfîșietoare tristeță. Probabil este nevasta lui femeia aceea brună, palidă, frumoasă, care stă nemișcată pe colțul unei lăzi. Cîtă melancolie în atitudinea ei; în moliciunea cu care își ține mîinile-mpreunate în poală; în înclinarea ostenită a capului, în fixitatea privirei ei dusă, aiurită, e o vădită semnare de sfîntă și de martiră. El e slab, scund, o barbă rară, neagră, dă figurii lui uscate un aer sever. Se primblă agitat de colo-colo, cu mîinile la spate, și privește neliniștit în stradă. În momentul acesta s-a oprit în fața femeiei. Gesticulează nervos, o privește țintă și clatină din cap mînios, apoi stă ca și cum ar aștepta un răspuns. Închipuirea mea așterne pe gesturile lui cuvinte aspre de muștrare, de ceartă. Mă scorb, cu gîndul de a trece pe-acolo s-aud înadins cam ce-i spune. Știu că nu e cinstit să spionezi nefericirile altuia; știu, dar nu mă pot stăpîni.

Peste un ceas. „...Tot eu sînt de vină, ha?“ „Firește că tu, da' cine, eu?“ „Ești nebună, săraco...“ Atîta am prins. Desigur, au băgat de seamă că mă-nvîrtesc pe-

* *Buchinist* — anticar.

acolo ca să-i spionez. Cînd m-am întors în urmă, el se primbla supărat, cu mîine în buzunar — mi-a aruncat o privire răstită, parc-ar fi vrut să mă întrebe: „Ce poștești?“ Ea, în aceeași atitudine resemnată. E frumoasă-n adevăr. Trebuie să fie un mister în viața acestor oameni. Am să întreb mîine pe Rubin.

Vineri, 6 iulie. I-am dus două cărți să mi le lege. Mi-a cerut patru franci. I s-a părut curios că nu mă tocimesc și că-i plătesc înainte. Am văzut o ezitare, o luptă de-o clipă, dar a primit. Ananghie, ananghie, teribilă-i puterea ta.

Acum știu. Mi-a spus Rubin tot. „Un nenorocit, domnule. El e un om nervos, bolnav, i se pare că toată lumea vrea să-i facă rău. A fost locotenent în armată și s-a bătut c-un căpitan care-și pusese ochii pe nevasta lui. Îi grozav de gelos și toată ziua o ceartă... A fost subprefect, polițai, dar nicăieri n-a putut sta. De opt ani rătăcește-așa din loc în loc, a cheltuit tot, s-a stricat cu toată lumea, s-a apucat de fel de fel de meșteșuguri. Nu că n-are noroc, da-i el un om așa sucit, ursuz. Să nu vadă pe cineva că se uită la nevasta lui, că-i foc. Și mereu îi vine-așa ca un fel de furie, de nebulie, ș-atunci începe să strige la ea, ș-o pune să jure c-a fost cinstită și i-a purtat credință, și nu se liniștește pînă cînd nu-i jură. Eu toată ziua am teatru aici. Alaltăieri era s-o bată; se oprise lumea-n stradă și se uita aici ca la comedie. Un om pierdut, domnule. Păcat de ea, sărmana, că-i tînără și frumoșică. Și știi? ține la el, îl iubește... uite-așa păcătos cum îl vezi... Asta, pe cinstea mea, e un subiect de scris. Ieri — mă crezi? — i-am împrumutat eu c-un franc — n-aveau, săracii, ce să mînînce...“ Cam așa-mi închipuiau și eu viața lor.

Luni, 9 iulie. Azi-dimineață „legătorul“ meu și-a instalat o „fotografie à la minute“. Rubin a fost primul client. Are un aer mai liniștit, mai vesel. Cărțile mele sînt destul de prost legate. Era și el jenat cînd mi le-a dat. M-am făcut că nu bag de seamă.

Se-nnorează. O bură de ploaie stropește caldarîmul încins. Deschid fereastra. Respir cu nesaț aerul ră-

corit, încărcat de acel miros particular pe care-l dau primele picături de ploaie după o îndelungată vreme de arșiță. Tună. Fotograful se uită îngrijat în sus, apoi în stradă. Clatină trist din cap. „Ce lipsă de noroc, ce prigonire de soartă!” trebuie să-și zică el în gând. Trecătorii întind umbrelele și iuțesc pasul. Mă duc de la fereastră. Întotdeauna mi-a făcut o impresie dureroasă impaciența și melancolia unui negustor care n-are mușterii și stă dezolat în ușa prăvăliei, urmărind pe trecători cu o privire de lașă implorare. Mă duc, aerul desperat al nenorocitului fotograf îmi face rău, îmi sfîșie inima.

Doamne, multă durere mai e în lumea asta!

Marți, 10 iulie. Cerul e spălat — un smalt albastru, a cărui netedă imensitate dă ochiului o impresie de odihnă, de voluptate... Dar ce s-a strîns atîta lume?... A, mizerabilul, o bate!...

Peste o jumătate de ceas. Tremur de ce am văzut. Nu, nu există bestie mai rea, mai crudă, mai sălbatică decît omul. Sărmana femeie, ea-și ștergea cu batista sîngele de pe obraz, își aranja părul smuls, părea liniștită, pe cînd el, furios, nebun, își strica baraca și striga mereu: „A, cățea, asta ai vrut? Na!” După ce a sfărîmat tot, răcorit, s-a apropiat de ea: „Hai, am încheiat-o și-aici“...

Ș-au plecat; o droaie de curioși se țineau după ei.

Și eu, care mă credeam cel mai nefericit om din lume!...

PIERDUT...

„Ce mă fac, ce mă fac?...“

Începea să-i fie silă de întrebarea asta, care mereu îi revenea, ca un refren al gândurilor lui chinuite, și pe care nu se putea opri de a o rosti tare. Și, totuși, de cîte ori simțea că se-nădușe și cășca gura ca să soarbă aer mai mult, instinctiv își depărta brațele de corp, apoi le lăsa moi, într-un gest de osteneală și de disperare, cu aceeași lașă tînguire a omului pierdut, care caută un razim în pustiu, în întuneric:

„Ce mă fac, ce mă fac?“

O, cum ar vrea să nu fie decît un vis... Cum ar vrea să poată trăi pentru a doua oară, cu mîntea de-acum, ziua de ieri. O zi, o singură zi care-l nenoroceste pentru toată viața. Și acum el se gîndește la cîte s-ar fi putut întîmpla pentru scăparea lui. Își re trăiește ziua de ieri, și-n momentele acestea, cele mai mici și mai neînsămnate lucruri capătă în conștiința lui zguduită, bolnavă, o importanță exagerată — un cuvînt, un gest, scăpărarea unui gînd de-o clipă ar fi dat cu totul o altă direcție minții lui, soartei lui.

Ar fi putut prea bine să nu se fi dus ieri după prînz la cancelarie. Ar fi putut să joace încă două partide de domino la „Imperial”; în vremea asta se ținea licitația, și garanția ar fi luat-o în păstrare ajutorul lui, cum s-a mai întîmplat de atîtea ori... Nu, nu, a fost, se vede, o fatalitate. Și toate întîmplările din ajun îi apar strîns legate una de alta, alcătuiind

ca o rețea în care el *trebuia* să fie prins. Da, toate erau într-adins pregătite pentru pieirea lui. Garanția depusă în bani — nu în bonuri, ca alte dați. Dar, în sfârșit, încuiase banii în sertarul biroului, ca de obicei. De ce nu i-a lăsat acolo? De ce în același moment în care-și vâră cheia în buzunar și se pregătea să plece i s-a părut că vede în ochii ușierului o căutătură suspectă, de hoț care pîndește?... Nu, toată vina a fost că de la birt nu s-a dus de-a dreptul acasă, pe drumul obicinuit. Nu s-ar fi întîlnit cu Mișu... Ei, și dacă s-a întîlnit cu Mișu, ce zor avea să se potrivească lui? De-o săptămînă nu mai călcase-n club. Știa foarte bine cît de ușor își pierde mintea la joc oamenii cei mai de ispravă... Urca scara clubului; deodată, ca și cînd i-ar fi șoptit cineva la ureche: „Căpitanul Pralea“, și toată istoria, încă recentă, îi reveni în minte: un om bun, cinstit, fericit până ieri, și azi — degradat, închis... O, clubul, clubul, cîte cariere distruse, cîte vieți acoperite de rușine, cîte nenorociri...

— Nu, dragă Mișule, eu nu mai intru... am niște bani la mine... Cine știe? Cartea-i cu dracu și...

Și n-a putut rezista. O mică bacara între amici... Ei, ce-i c-o încerca și el un pol?... Dar atît, numai atît. L-a pierdut. Se sculase să plece.

— Mai sînt douăzeci de văzut, domnilor. Cine-i vede?

— Eu.

Acî se făcea întuneric în capul lui Stanciu — senzația unei alunecări repezi, neașteptate, de pe marginea unei prăpăstii, nespusa groază a unei căderi vertiginose.

Cînd, scotocindu-se prin toate buzunările, s-a convins că nu i-a mai rămas nimic, și-a acoperit fața cu palmele și-a început să plîngă ca un copil.

Mișu, care-i cîștigase cea mai mare parte din bani, i-a dat 20 de franci, cu condiție să nu mai joace. Și Stanciu i-a luat, a zis chiar „mersi“, c-un zîmbet de o blîndă și dureroasă ironie. Era palid, ochii lui aveau o căutătură de nebun torturat, înfricoșat de bătaie.

Se lumina de ziuă cînd Stanciu, zdrobit, năucit, le-

gănîndu-se pe picioare ca un om beat, intra în odăita lui curată, simpatică, plină de amintirile atîtor ani de viață senină, ordonată, cinstită. Pe meșița de lîngă pat, într-o frumoasă ramă de bronz, era fotografia Polinii. S-a uitat lung, lung, la ea. Apoi s-a trîntit pe pat cu fața-n pernă și-a plîns. Ca un om care moare, își văzu în scăpărarea unei clipe toată viața, tot drumul pe care-l străbătuse — cu cîtă muncă și cu cîtă răbdare — de la groaznică mizerie și umilință în care-a deschis ochii și-a copilarit până la „fericirea“ și importanța pe care i-o dădea acum înalta lui funcție de șef de biurou la Ministerul de Interne. Da, era fericit Stanciu, și-o spunea în gînd la fiecare moment. În mersul lui țanțoș, în îmbrăcămintea lui îngrijită, în aerul lui mîndru și pururea satisfăcut, în gestul cu care-și răsucea musteața, în înceteneala și gravitatea cu care se așeza pe scaun la birt și-și întindea șervetul pe brațe, în toate se vedea omul încîntat de el și de soarta lui.

„Ce nebulie!...“ Și Stanciu se sculă. Soarele bătea în fereastră. Clopotele de la Antim sunau de leturghie. El stete aiurit pe marginea patului, cu brațele încrucișate pe piept, cu ochii țintă la fotografia Polinii. Vi-sase, ori, între multele combinații fantastice de cari se agăța mintea lui zăpăcită, se oprise la cea mai lașă, la cea mai imposibilă? Polina îi adusese două mii de franci: economiile ei de cînd era mică. Ea aflase de la văru-său Mișu, și-a alergat într-un suflet să-l scape. Ce? nu erau ca și logodiți? Nu avea să devie în curînd soția lui?... Și Stanciu îi primea și, plîngînd, îi săruta mînile...

Degeaba, singura scăpare e sinuciderea. Ideea aceasta îi veni lămurită, sigură, ca și cum ar fi gîndit-o și ticluit-o mai dinainte. Se așeză la masă și scrise, cu o slovă îngrijită: „Mi-am jucat viața-n cărți, și-am pierdut-o. Dacă-ș avea două mii de franci, mi-aș răscumpăra-o; dar toți prietinii mei sînt săraci; nu cunosc pe nimeni care ar putea să mă scape de rușine.“ Vroia să încheie c-o frază de efect, care să arunce ca un decor peste moartea lui. Ultimul lui gînd scris să

fie pentru Polina. Ea desigur va citi în *Universul* tragică lui sinucidere și va plînge. Se uită la fotografie, ca și cum ar fi vrut să se inspire. Mîna lui tremură puțin pe cele două rînduri de la sfîrșit: „Iartă-mă, adorata mea... nu-ți scriu aici numele tău sfînt, în clipa morții mele îl voi rosti ca pe o rugăciune. Iartă-mă și uită-mă. Adio.“

Se gîndi la camarazii, la superiorii lui de la minister. Vedea chipurile lor mirate, auzea vorbele, tălmăcirile lor... Puțini îl vor regreta. Cei mai mulți vor spune că prevedeau de mult un asemenea sfîrșit. Ce bucurie pe dușmani!... Ş-acum, cînd era hotărît, cînd era sigur că peste cîteva ore totul se va isprăvi pentru el, nu-l mai chinuia decît ideea că se va vorbi de dînsul cu dispreț, ca de un om necinstit; pare că se temea ca nu cumva această rușine să-l urmărească și în mormînt, ca acele nenorociri cumplite cari te prigonesc și în vis.

De multe ceasuri se primbla prin pădurea de la Băneasa. Din cînd în cînd scotea cu grijă revolverul din buzunar și se uita la plumbul cartușelor. Își acorda minute de grație. Își alesese copacul de care se va răzima cu spatele. Toate îl impresionau deosebit în momentele acelea: zborul unei păsări, mirosul pămîntului acoperit de frunze uscate, zgomotul pașilor lui, scîrțitul unui car, figura, și mersul, și liniștea trecătorilor... Un șuier prelung — trenul, cu un uruit puternic, zguduitor, trecu repede pe dinaintea lui... A, da, e moarte mai grabnică, mai sigură...

Innoptase. Stanciu se primbla nerăbdător pe linie. Aștepta un al doilea tren. Mereu se apleca și sta cu urechea lipită de șină. Deodată i se păru că aude un zgomot. Nu, nu era o părere — zgomotul se deslușea treptat; el se sculă și privi lacom... În fund, departe, licări un punct roșu în întuneric. „Vine!“ Și Stanciu își aruncă pălăria la o parte, își făcu cruce și se culcă cu fața-n jos, închizînd ochii și apăsîndu-și gîtul pe șină. Picioarele îi tremurau, zgomotul roților creștea năvălitor, devenea oribil. ...A trecut trenul. Stanciu, în picioare, se uită după șirul de vagoane care se depăr-

tează și-și trîntește pumni în cap. I-a fost frică — prea venea prăpăstioasă, năprasnică, prea urla îngrozitor moartea...

Nu, nu-i e frică. Uite!

C-un gest pripit, de nebun, își vîrî țeava revolverului în gură și trase. O lumină roșie i se făcu înaintea ochilor, în aceeași clipă întinse mîna stîngă înainte, ca și cum ar fi căutat un punct de razim, și căzu cu fața în jos pe marginea șantului.

FRAȚI DE CRUCE

Prezidentul sună clopoțelul.

— Acum... ia spune, acuzatele, ce te-a împins să faci fapta asta? Întoarce-te cu fața la domnii jurați și povestește tot, așa cum s-a întâmplat.

În sală se făcu tăcere. Toate privirile se ațintiră spre un singur punct. Razele soarelui străbăteau prin fereastra de sus și cădeau, ca o ploaie de lumină, pe capul blond, cu chica retezată, ce sta neclintit, cu ochii în jos, ca și cum ar fi căutat să-și adune gândurile risipite. Și un fior de milă, de simpatie trecu prin toate inimile când Ion — hotărât să-nceapă — își ridică fața blândă, palidă, în bătaia soarelui și privi ostenit, cu ochii pe jumătate închiși, spre banca pe care stau înșirați, atenți, nerăbdători să-l asculte, jurații. Un moment ezită, glasul îi tremură pe cele dintăi cuvinte.

— Apoi... ce să spui... a fost, se vede, un păcat... noi ne-am fost prins de mici frați de cruce... cu el... cu Vasile-al Mărandei. Eram băietani așa tot cam de-o vrîstă... umblam cu vitele pe imaș...

Unul din jurați întrebă ce-i aia „frați de cruce”. Prezidentul invită pe acuzat să explice.

— Apoi... cum să fie? iacă, trăiam bine amîndoi, unde mă duceam eu, venea și el, ne jucam împreună, și-ntr-o zi, la adăpat, eram numai noi la fîntîna babei, din vale de sat... Vasile zice: „Hai, mă Ioane, și ne-om prinde frați de cruce”. „Hai”, zic și eu. Și scoate el briceagul din cingătoare, și-l scot și eu, suflecăm mî-

neca la brațul stîng și ne facem o creștătură în cruce... colea sus... nici nu se mai cunoaște semnul... și doar a ieșit așa, ca o gămălie de chibrit, o picătură de sînge, și Vasile a pus gura ș-a supt-o de la mine, și eu de la el — și ne-am jurat de trei ori să rămînem frați pînă la moarte, ș-apoi ne-am luat de mîna ș-am venit așa, încet, fără să vorbim, pînă acasă... Și n-am spus nimă-nui de asta... da' oamenii știau, pentru că trăiam... mai bine decît frații de sînge... Pe urmă ne-a luat la sorti, și Vasile a făcut ce-a făcut și s-a tras tot la compania unde eram eu... Și-ntr-o zi, cînd m-a bătut pe mine-n-tăi sergentul Ifrim, Vasile a început să tremure ca varga, și numa ce-l văd că vine plîngînd la sergent și zice: „Domnule serjent, bate-mă și pe mine”, da' serjentul nu pricepea ce vrea... și... i-a tras și lui vro două palme, chipurile să-l zdrăvenească... zicea că-i nebun... Ei, ș-apoi ne-am liberat noi, tot într-o zi, și, dac-am venit în sat, am mai stat noi așa ca flăcăi, chip vro două luni, și prin săptămîna luminată vine Vasile la mine și-mi spune: „Iaca, Ioane, eu m-am înțeleș cu Ilinca, și cu părinții — tu ce faci cu Tudora? Voi ați pus ceva la cale? Pentru că eu... de... chitesc c-așa ar fi frumos, să pornim amîndouă nunțile o dată... ce zici?” „Bine”, zic... Și... așa a fost. Ne-am cununat în aceeași zi, ș-am mîncat la o masă cu toții. Venise lume și din alte sate să ne vadă. Plîngeau bătrîni de dragul nostru și spuneau că multe au văzut ei de cînd trăiesc, dar ș-așa potrivală de oameni ca la noi, încă n-au pomenit.

Ion Dascălu se opri, clipi din ochi ca și cum ar fi căutat să-și aduc-amine de ceva. O suflare nu s-auzea în sală. Își șterse cu mîneca fruntea brobonită de sudoare. Umerii lui largi, osoși, de om voinic, tresăriră sub creștii cămășii de un fior, de o tremurare ușoară. Se scărpină la ceafă, și urmă:

— Aveam gospodăria alături... Nevestele noastre trăiau ca surorile, își ziceau *surată*, și nouă, *bădică*. Eram săritori unii pentru alții la orice nevoie. Dum-nica nu ne aninam în horă decît toți patru, la rînd. Ogoarele noastre erau în hotar, și vara, cînd ne prin-

deam la muncă, pe-nvoială, ne alegeam lanurile la un loc, ca să ne-ajutăm unii pe alții; și zece oameni nu lucrau cât lucrăm noi patru. În toamnă ne-am cumpărat boi, și cal, și căruță, fiecare.

Se uita lumea de-a mai mare dragul la noi cum trăiam de bine; gurile rele umblau ele să vîre zizanie, da' nu se lovea... și așa a trecut vremea, de nici n-am simțit cînd ne-am pomenit în iarnă. Mi-aduc aminte, într-o noapte a nins de s-a rîdicat troianul cît gardul; în zori, cea dintîi cărare a fost din ușa noastră în ușa lor... Și-n postul Crăciunului ne sfătuim noi să mergem cu ele în tîrg să ne luăm cîte ceva de ale îmbrăcămîntei. Ba azi, ba mîine, ba să lăsăm să se mai facă pîrte, ne trezim că nu mai era decît o săptămîină pînă-n Crăciun. Hotărîm noi în sfîrșit să mergem duminică de mîncate, ca să apucăm vreme să tîrguim pînă-n seară, ș-a doua zi să ne întoarcem, că e de la noi pîn' la tîrg o bucată bună... Asta era într-o vineri.

A doua zi, nevasta îmi spune că nu-i e tocmai îndămîină, zicea c-o dor șelele, și c-ar fi mai bine să rămîie acasă, să mă duc numai eu cu Vasile. Mă duc și-i spun lui. El zice: bine, să mergem numai noi... și rămîie vorba așa. Seara ne chibzuim noi cu ele ce să cumpărăm. A doua zi, cînd se crăpa de ziuă, înham eu, cum ne-nțelesesem, amîndoi strîjnicii la tîrlia mea, că era mai încăpătoare, și cînd era gata tot, ce să mă pomenesc? Cu Ilinca îmbodolită* de drum, și iacă și Vasile la spatele ei... „Știi ce m-am gîndit, Ioane? Eu rămîi să tai porcul, să-l grijesc frumos, și merge Ilinca cu tine, trageți la cumătru Mihalachi, tîrguiți tot, și mîni vă-ntoarceți. Nu-i așa, Ilincuțo?” „Așa-i...” Văzui eu că ea se cam codește, nu prea-i venea să spuie cu gura toată, da' de unde să-mi dea mie-n gînd ce era la mijloc?... În sfîrșit, plecăm. Viscolea puțin și ne sufla vîntu-n față la dus, dar aveam sumane groase, nu duceam grijă de asta. Cînd am ieșit din sat, așa ca la o zburătură de noi, tuști un iepure-naintea noastră și ne taie drumu-n curmeziș. Eu prind a chiui, da' Ilinca de colo: „Să știi, bădică Ioane, că nu ne merge bine...”

* *Imbodolit* — înfofolit.

„Ei, ba că chiar, astea-s vorbe...” ș-am început să rîd... Zic: „Dacă de-un biet vătui îți faci tu frică, da-ncă să ne iasă o haită de lupi înainte... uite că chiar mi se pare că văd ceva colo pe tăpșan!” „Ara, bădică, zău taci, că-i vorbi-ntr-un ceas rău.” Și tot așa, mai cu una, mai cu alta, ne-am pomenit pe la o amiază la hanul grecilor, făcusem mai bine de jumătate de cale. Ne dăm jos, să ne mai încălzim și să îmbrucăm ceva pe fugă... Scot eu mălaiul din traistă, zic să ne aduc-o garafă de vin, da' Ilinca sta cu mîna la gură și se uita dusă la mine... parcă nu mă mai văzuse. O îndemn să mîințe, să bea — ea, pace... „Da' ce ai tu, Ilinco, de stai așa-nlemnită? Ți-i frig?” Ea prinde-a ofta și nu spune nimic. O întreb eu cu binișorul, ca pe-un copil — ea parcă vroia să spuie ceva, da' nu putea... Ș-o dată o văd că-ncepe să plîngă și zice: „Bădică Ioane... mă tem că surata Tudora... e-n dragoste cu Vasile al meu...” Parcă mi-a dat c-un cuțit în inimă. Nici nu știu cum am plecat...

În sanie, o întreb, și-mi spune că ea mai demult bănuiește pe Vasile... și ea crede că-nadins a făcut el așa, ca să rămîie amîndoi acasă, și... nu știu ce mi-a mai spus... că-mi vîjiiu urechile ca la scocul morii, și nu mai vedeam înaintea ochilor decît o vîlvătaie mare de foc, parcă tot pămîntul ardea. Și băteam caii de-i rupeam... ziua mică, drumul greu, astupat de vîfor, cînd am ajuns în sat, se-ntunecase de nu-ți vedeai mîna. Am oprit sania în colțul livezii, ne-am dat jos ș-am venit tiptil pe lîngă gard. La amîndouă casele era-ntuneric. Ușa de la tinda noastră nu era prinsă, o împing binișor și dau să intru-n casă... zăvorul pus... strig: „Tudoro, deschide!” Aud eu o foșneală-nuntru... da' pe urmă nu mai aud nimic. Zgîlții de clanță și iar strig: „Deschide, Tudoro”... A oftat cineva... ori mi s-a părut? nu știu... știu că-mi bătea inima de nu puteam răsufla. Atunci m-am hotărît să stric ușa... Mă plec, bîjbîi în colț, sub rîșniță, și găsesc barda... barda aceea care-i la d-voastră pe masă, și izbesc o dată cu muchea-n ușă... „Stai, că-ți deschid”, îmi strigă Tudora dinuntru, ș-o aud hîrșcîind un chibrit.

Cînd mi-a deschis... ea era sfîrșită... galbenă cum îi turta de ceară, tremura și clănțănea din dinți, ca luată de rusalii... și cînd a văzut barda-n mîna mea, a căzut în genuchi și-a început să plîngă și să se roage : „Iartă-mă, bădicuță, nu mă omorî... îți spui tot... nu-s eu vinovată... El m-a nenorocit...” Și numa ce mă și pomenesc cu Vasile că iese de sub pat... doar cît l-am văzut în picioare... *una* i-am dat în moalele capului și... l-am omorît... Și iacă așa a fost... să trag un păcat.

Ion oftă și se însenină la față parcă i s-ar fi luat o greutate de pe piept.

— Și nu-ți pare-acu rău de ce-ai făcut ? îl întrebă prezidentul. Nu te mustră cugetul ?

— De, știu și eu ce să mai zic ?... Trebuia să se sfîrșască așa...

A, momentul acesta de francheță, numai vorba asta din urmă l-a osîndit... Zece ani de închisoare ! Și Ion a primit verdictul cu o nepăsare de nebun.

ROMANTIC

— Nu, eu nu înțeleg iubirea așa, și, la urma urmii, nici nu caut s-o înțeleg într-un fel sau altul. Eu o simt, mă încălzesc la ea ca la o rază de soare, care trezește în mine o nouă viață, o respir, mă înfioară ca un parfum de primăvară și nu mă-ntreb niciodată ce are să iasă de aici, cât are să ție farmecul, beția asta dulce și nepricepută a inimii, a tuturor gândurilor mele așa de frumoase, așa de intensiv fericite când iubesc. Tu ești om însurat, ai avut noroc să găsești o femeie divină, pe care — cum spui — o adori și acum, după atîția ani, ca și-n primele zile, ai copii frumoși, sănătoși, drăguți, ești un om cuminte, așezat, întreg ; tu, mi-aduc aminte din școală, erai un elev potolit, serios, poate prea serios pentru vârsta ta, îți făceai teme singur, îți preparai de sîmbătă seara lecțiile pentru luni, și n-ai tremurat niciodată cu ceasornicul în mîna în oara unui profesor, făcîndu-te mic în bancă de frică să nu te scoată la tablă... Eu, știi cum mi-am trecut examenele, știi cum m-a apucat strechea de bucurie și te-am strîns de gît de era să te omor cînd mi-ai arătat lista bacalaureaților, pe care nu-mi venea să cred că e scris în adevăr și numele meu. Aceeși îndrăzneală, ș-același noroc m-au ajutat și-n universitate. Recunosc că și tu m-ai îmboldit și-ai contribuit mult ca să-mi iau licența. Ei, uite, sînt șase ani de-atunci — prin cîte n-am trecut, cîte n-am pățit în vremea asta — și să nu crezi c-am ajuns în

sfârșit să cunosc și eu o schimbare cât de mică, în bine sau în rău, în apucăturile, în firea, în felul meu de a simți, de a gândi, de a-mi cumpăni viața. Sînt tot de 18 ani, scăpat doar de robia școlii. Ș-acum, ca ș-atunci, pentru mine totul se încheie în suma de mulțumiri pe cari mi le poate da momentul de față; ce-are să fie peste un ceas, ce poate să se întîmple mîine sînt probleme pe cari, de obicei, nu prea-mi bat capul să le descurc. Oamenii sufăr mai mult de grijile, de temerile pe cari și le fac singuri decît de adevăratele greutăți ale vieții. Eu îmi zic întotdeauna: poate că până mîine mor. Și fiecare zi, indiferent de ce-mi aduce, mă fericește prin faptul că trăiesc — mi se pare ca o grațificație, ca un dar la care n-aveam dreptul să m-aștept... De ce rîzi?

— De aerul serios cu care-mi vorbești. Eu sînt convins că tu nu crezi nimic din ce spui acum. Tu ești om ca toți oamenii, dar ți-ai pus în minte să faci pe afurisitul — și numai decît ți-ai și înjghebat o logică de ocazie, un sistem ad-hoc de a gândi, de a-ți explica ceea ce-ți închipui uneori c-ar fi o croială de suflet deosebită, o fire care te-ar prinde de minune... Sistemele acestea, dragul meu, se schimbă ceva mai des decît cravatele. În fond, tu ești un „băiat bun“, nițel răsfățat, poate chiar și zăpăcit de unele succese cam ușor dobîndite — vorbesc de succesele tale... În dragoste — ești băiat fercheș, bine făcut, și vesel, și palavragiu... ai, în sfârșit, tot ce se cere unui om ca să tulbure sufletele slabe, dar, încă o dată, asta nu-i decît... spuma vieții tale, și eu nu vreau, nu pot să te cred așa de... ușurel — vezi, nu zic *stricat* — cum ții tu să te-arăți. Ascultă-mă pe mine, tu cauți să-ți faci o fală din viții pe cari nu le ai — astea-s rămășiți, reminiscenți din viața de școlar, le știi. Oare nu-nvățam noi, cînd eram mici, să fumăm, să bem, să jucăm cărți, și cîte alte stricăciuni, numai de fudulie, ca să fim în rînd cu cei mari?... Vezi, eu te-nțeleg așa de bine, și atît de mult îți prețuiesc calitățile tale, pe cari tu te rușinezi să ți le-arăți, dar pe cari eu le cunosc îndeajuns, încît, uite, să am o soră, mi-ar plăcea să se mărite cu tine, ș-aș fi sigur c-ai face-o fericită...

— Hm... ce grozav te-nșeli.

— De ce?

— Să-ți spun de ce... Vrei să ședem nițel?

Ne așezarăm pe-o bancă, în marginea cărării care serpuiește între Poiana Mitropolitului și Poiana Staritii. Soarele era la amiază, rășina se topea pe coaja brazilor încălziți și răspîndea în aer un miros plăcut de tămîie; nici o mișcare, nici un zgomot nu tulbura liniștea pădurii; încet, ca o șoptă somnoroasă, ostenită, se auzea în vale șuietul pîrăului Agapia. Singuri, ne simțeam ca într-o biserică, pătrunși de-un sentiment de evlavie, care ne făcea să vorbim încet.

— Tu ai fost vrodată... amoretat?

— Firește c-am fost... am fost și sînt ș-acum... amoretat de nevasta mea.

— Ceea ce-mi spui îmi dovedește că n-ai fost niciodată. E un sentiment pe care nu-l cunoști, nu-l pricepi, și de aceea îl confunzi cu... iubirea ta liniștită, onestă, durabilă, așa cum trebuie să fie într-o căsătorie fericită, ca a voastră. Eu, dragă, sînt amoretat...

— Știu, cu... Matilda.

— Aș, săraca... aia s-a măritat, de cînd!, cu Matache „bețivul“. Dar spune drept, adevărat că n-ai observat, ori vrei să faci pe șiretul?

— Ce să observ?

— Ei, nu mi-ai spus tu ieri, cînd ședeam la punte și ne uitam la domnișoarele care jucau *croquet*: „Ștregarule, te-am priceput“, și n-ai văzut că eu m-am jenat ș-am luat iute vorba despre excursiunea la Ceahlău, un subiect cu care numai decît te-am pus în alt șir de idei!

— Habar n-am... ți-am zis așa... în glumă, fără să mă gîndesc că e ceva. Dar... care? că erau trei, și toate drăguțe...

— Cea mai-naltă, brună, cu beretă albă... Ai văzut ce frumoasă e?

— Foarte frumoasă. Ea te iubește?

— Cred că da... adecă sînt sigur că și ea mă iubește.

— Bine, dar cum? Parcă ieri nici n-ai salutat-o...

— Apoi... nu ne cunoaștem încă.

— Atunci, cum ai aflat că te iubește ?

— La început... din ochi. Femeile au priviri... dar tu nu-nțelegi asta. Ascultă, să-ți spun cum a fost. Eram de-o săptămână aici, și-ncepuse să mi se urască, nu cunoșteam pe nimeni, tu nu veniseși, umblam toată ziua singur prin pădure și mă mustram la fiecare pas de prostia pe care-o făcusem să mă-nfund în sălbăticia și anostea asta... Într-o seară, cum ieșeam pe poarta mânăstirei, văd o trăsură cu patru cai — un voal alb flutura în jurul unei figuri tinere, frumoase... ș-am tresărit de bucurie, ca și cum ființa aceea îmi era dragă ș-o așteptam de mult ; tu poți să râzi, dar eu din clipa aceea am fost sigur c-am s-o iubesc. A doua zi n-am văzut-o. A treia zi dimineață, când m-am dus în Poiana Mitropolitului, ea era acolo, sta la o masă și lucra, lângă ea era o bătrână, guvernanta, și cei doi copii, pe cari i-ai văzut ieri... sînt frații ei. M-am așezat și eu la o masă și m-am uitat la dînsa ; poate am stat acolo mai bine de-un ceas, ș-o dată nu și-a ridicat ochii la mine. Asta nu m-a descurajat de loc. După prînz juca *croquet*. Eu steteam la aceeași masă. Unul din frății ei a venit lângă mine c-o foaie de hîrtie și m-a întreat dacă știu să desenez, i-am spus că știu, și m-a rugat să-i fac un copac, apoi o casă, ș-un om, ș-un cal, ș-o trăsură — un adevărat examen ; d-nu Ghițulescu mi-ar fi dat nota zece ; când a văzut că nu mai am unde să desenez, băiețelul a luat hîrtia ș-a alergat triumfător la guvernantă, apoi la soră-sa. Ea s-a uitat mult, mult pe opera mea, și cum ștregarul m-arăta stăruitor cu degetul, deodată o văd întorcîndu-și capul — poate involuntar — spre mine, în ochii ei mari era o privire blîndă, amicală, aproape recunoscătoare — m-am roșit. De-atunci... ne iubim. În fiecare dimineață ochii noștri se salută cu drag, se întrebă și-și spun mii de gânduri în scăpărarea unei priviri. Un zîmbet discret, o căutătură furișată, o ușoară înclinare din cap — și toată ziua, fără să ne mai vedem, știm ce gîndim, e ca și când aș strînge-o la piept și i-aș simți inima bătînd lângă a mea. Într-o zi, e vro săptămînă de atunci, am desenat trei

plopi pe-o coajă de mesteacăn, și dedesubt am scris două strofe din Eminescu :

„Pe lângă plopii fără soț
Adesea am trecut,
Mă cunoșteau vecinii toți, —
Tu nu m-ai cunoscut.

La geamul tău ce strălucea
Privii atît de des,
O lume-ntreagă-nțelegea, —
Tu nu m-ai înțeles.“

Ș-am pus-o pe banca unde sta ea de obicei. E, se vede, un dumnezeu al celor cari se iubesc. Cum a venit, parcă știa. O, dac-ai fi văzut ce dulce s-a uitat la mine după ce a citit versurile acelea. Am plecat, ș-am rătăcit mult prin pădure. Eram așa de fericit, că-mi venea să-mbrățișez copacii și să-i sărut. Când m-am întors, ea plecase ; în același loc am găsit o bucățică ruptă din coaja mea de mesteacăn, pe care era scris mărunțel cu creionul : „Te-am înțeles și te iubesc“. Tu nu pricepi un amor care se poate, care trebuie să se încheie aci. Tu, în locul meu, ai căuta s-o cunoști, să-i vorbești, să te introduci în familia ei, să faci planuri de căsătorie, într-un cuvînt, să strici tot farmecul, toată poezia unui adevărat amor. Eu nu vreau nimic din toate acestea. Mi-i de ajuns să știu că în fiecare moment ea se gîndește la mine, numai la mine, că inima ei e neliniștită de dorul meu, că ochii ei mă caută cu sete — și asta o știu, o simt, îmi simt gîndurile cum mă urmăresc, cum mă-mpresoară și se amestecă cu ale mele. Mie-mi trebuie parfumul, înțelegi tu ? numai parfumul iubirei ei nevinovate, și-l am, și-l savurez, și mă simt renăscut, puternic, stăpînul lumii întregi. În visul acesta neasemănat de dulce, în această misterioasă atingere de suflete e tot amorul meu și toată fericirea mea.

— La revedere, la revedere, tinere, ești cam țicnit... Ș-am plecat rîzînd — era vremea mesei.

Am mai stat o săptămînă-n Agapia. L-am mai înțîlnit, dar nici eu, nici el n-am mai luat vorbă despre asta.

Cum s-a făcut, că n-am mai aflat vro șase ani nimic de el. Se dăduse afund. Vara trecută — venisem iar la Agapia — într-o dimineață, pe cine să văd în Poiana Mitropolitului? Pe „musiu Ghejan“, c-o barbă cât toate zilele, tăvălindu-se pe iarbă cu trei dolofani de copii drăguți, veseli, gălăgioși, cari-i semănau bucățică tăiată. O femeie naltă, brună, palidă sta la o masă și râdea de nebuniile lor.

Mizerabilul, cu ce aer jenat m-a prezentat nevestei lui. Parcă eu nu-i citeam în ochi cum o adora și cât era de fericit.

ULTIMUL CUVINT...

Se trezi la Șosea, pe-o bancă retrasă. O clipă doar îi ațipiseră gândurile ostenite, și din clipa asta de întunerice tresări, ca și cum l-ar fi strigat cineva, deschise ochii și se uită speriat în toate părțile. Nu era nimeni. Frunze galbene cădeau încet de pe ramuri. Aerul mirosea a fum, a toamnă. Soarele trecuse de amiază; era o zi frumoasă de pe la sfârșitul lui octombrie. Sub cerul limpede, luminos, de un albastru-șters, copacii aproape desfrunziți aveau aerul că se gândesc la lucruri nespuse de triste. Din depărtare, de la o fabrică, se auzi un șuier gros, puternic, ca un muget de taur. Un stol de ciori se lăsă încet pe pajiștea uscată. Miron se uită aiurit la păsările acelea negre și multe, i se părea că-și vede propriile lui gânduri.

Și iarăși aceleași întrebări, cari de două zile-l chinuiau: Cum de n-a simțit el mai demult? Unde-o fi ea acum? Ce s-o fi petrecând în inima ei?... Mintea lui ostenea căutând în cei patru ani de viață fericită un semn, o vorbă, o privire care i-ar fi putut prevesti o asemenea nenorocire. O vedea sficioasă, lăsându-și ochii în pământ, roșindu-se de cele dintâi vorbe de dragoste ale lui; își aducea aminte de fiorul celor dintâi sărutări, când erau logodiți, de șaptele, de planurile lor, de farmecul acelor ceasuri în care ea-și lăsa suspinând capul pe umărul lui, pe când mâinile lor se strîngeau nervos, pasionat, și amîndoi în extaz închideau ochii, mai fericiți de ce gîndeau decît de ce-și puteau spune. I se desfășurau ca dintr-o carte frumoasă scene

de iubire : răsfățaturile ei de copil drăgălaș, poreclele dulci, copilărești, pe cari și le dădeau unul altuia, o vedea blîndă, iubitoare, atîrnîndu-se de gîtul lui, cău-tîndu-i privirea cu acei ochi mari, buni, cari nu știau să-i ascundă nimic. „Oare mai sînt oameni pe lume cari să se iubească cum ne iubim noi ?“ De cîte ori nu-și spuneau ei vorbele astea ! Din ce zi au început să fie perfide privirile, vorbele și sărutările ei ? Probabil, ea l-a înșelat cu mult înainte de a-l părăsi. Și tot sîngele i se urcă în obraz la gîndul că ea, de cîte ori pleca de-acasă, se ducea să se arunce în brațele amantului... Închipuirea lui bolnavă o urmărea pe stradă, o vedea pășind repede, ferindu-se de cunoscuți, intrînd cu o frică de tîlhar sub gangul unui otel, urcînd iute scările, de-abia stăpînindu-și respirația și bătăile inimii, murind de emoțiuni pînă să se vadă în odaia unde el, prietenul bun, care în aceeași zi mîncase cu ei la masă, o aștepta nerăbdător... Și Miron își desfășura în minte toate amănunțimile, toate intimitățile acelor scene, ca și cînd le-ar fi văzut. Se cutremura de ororile pe cari și le zugrăvea, și totuși parcă simțea o nebiruită voluptate să cugete mereu acolo. Ceea ce nu-și putea explica era liniștea ei, aerul de nevinovăție cu care se întorcea acasă după acele întîlniri ascunse. Nimic nu părea schimbat în ea.

Miron scoase iar petecul de hîrtie și-l privi atent, ca și cum ar fi căutat să vadă în forma slovelor ceea ce nu putuse descoperi atîta timp în figura ei vecinic senină.

Era scrisul ei obicinuit, fără nici o tremurare de condei : „Nu mă mai aștepta, căci am plecat pentru totdeauna cu el. Iartă-ne și fie-ți milă de copil. Adio.“ Cerea și pentru el iertare... Fericită natură ! Aceasta era reflecția pe care nu se putea opri de a o rosti tare de cîte ori îi citea scrisoarea.

Miron se sculă și porni abătut spre oraș. Pe Calea Victoriei i se părea că toată lumea se uită la el, îl arată cu degetul și zice : „Uite, ăsta-i nenorocitul pe care l-a înșelat nevasta...“ Se simțea prost, vinovat, ridicul.

Acasă îl enerva aerul de compătimire cu care se uitau slugile la el.

— Cînd vine mama, tătucule ?

— Mîine.

— Vine mîine ?

— Vine.

Fața lui Puiu se luminează deodată. Miron îl luă pe genunchi să-l facă hopa...

— De ce plîngi, tătucule ?

— Mă doare-o măsea.

— Te doare tare ?

— Tare.

Miron se lungi pe canapea, închise ochii și începu iar de la capăt aceleași și-aceleași gînduri.

...Așa-i, se uită toate cu vremea. Cîți n-au trecut prin nenorociri și mai cumplite... Și-apoi, la urma urmii, se deprinde omul cu toate. La început se prefăcea Miron cînd asigura pe prieteni că nu-i mai pasă și nici nu mai vrea să știe de ea. Devenea însă palid cînd îi spunea cineva : „Am văzut-o aseară cu tipu... mîncău la Enachi“. Și cînd o întîlnea pe stradă, întorcea capul, o evita, pentru că nu se simțea încă în stare s-o privească indiferent. Ea părea fericită, pășea mîndră la brațul amantului ei.

Trecuse un an. Miron n-o mai văzuse de două luni și nu mai știa nimic de ea. Acum era desfăcut de ea și prin lege și prin perfectă lui liniște sufletească. Se simțea liber, stăpîn pe sine. I se părea că începe o nouă viață.

Într-o zi — era tot așa o zi frumoasă, caldă încă, pe la sfîrșitul lui octombrie — era cu Puiu în Cișmigiu. El sta pe-o bancă. Puiu alegea pietricele din nisip.

— Puiu, nu mă mai cunoști ?

Copilul ridică ochii mari, speriați...

— Mama !

Și se aruncă în brațele ei întinse.

Miron se uita liniștit la ei. Avea impresia că-i la teatru și vede pe scenă întâlnirea asta neașteptată dintre mamă și fiu. Și când ea se apropie și-l întrebă cu frică: „Pot să-ți vorbesc?“ el îi răspunse cu o politeță care nu era de loc prefăcută:

— Poftim.

— Știi câtă dreptate ai să mă urăști, să mă desprețuiești, dar când ți-aș spune cât am suferit, cât sufer încă, și cât mă căiesc de ce-am făcut, poate că ți-ar fi milă și m-ai ierta... Nu, nu te supăra, nu-ți cer să mă primești înapoi, știi că asta nu se mai poate, dar vreau să-ți spun tot...

— Nu pot, doamnă, să te-ascult aici. Ne vede lumea...

— Spune-mi unde să viu, te implor...

Miron stătu un moment pe gânduri.

— Vino astă-seară la 8 la Șosea, mă găsești la ultima bancă pe aleea din stînga.

Plîngînd, nemaiputînd vorbi, ea-i întindea mîna să-i mulțumească. El se făcu că n-o vede — își luă copilul și plecă.

I s-a părut? Ori a auzit în adevăr glasul acela înecat de plîns șoptindu-i cu frică: „Iartă-mă...“ A, știa el bine c-așa are să se isprăvească-n cele din urmă toată nebulia asta... Incep muștrările. Desigur, se gîndește și ea la viața fericită și onestă pe care a trăit-o în casa ei, lîngă copilul ei, cinstită și iubită de toată lumea. Se-nțelegeau așa de bine amîndoi. Ce-i lipsea? El o iubea, o iubea mult, ș-avea o încredere oarbă în ea... poate că asta a și fost pricina nenorocirii lor, a ei mai bine, căci, în definitiv, lui i-a trecut... ce străină de el i se pare acum toată întîmplarea asta, care i-a dat atîtea emoții la început... Găsea totuși curioasă întîlnirea aceasta. Ce putea să-i spuie? Era nerăbdător s-o asculte. Se uită la ceas; era șase de-abia. Se gîndi cu milă la ea. Cît trebuie să sufere. A mai slăbit, și-i așa de schimbată și la față, și la vorbă. Mîndria, iubirea lui ofensată găsea o satisfacere în aerul ei umilit, nefericit. Își pregătea vorbe înțepătoare, vindicative: „Frumoasă trebuie să fie viața pe care ți-ai ales-o... Acum cred că ești fericită... În sfîrșit, ți-ai găsit idealul!...“ Dar

îndată se răzgîndea. Nu, de ce să fie rău și ordinar? Nu suferă ea destul? La ce s-o mai mustre? La urma urmei, ea e victimă. Și căuta s-o scuzeze: era frumoasă, tînără, iubirea lor se învechise, el sta toată ziua la cancelarie, ea se plictisea singură acasă, n-avea nici o prietină mai intimă; *amicul*, pe care-l vedea mai în toate zilele, a încîntat-o, cu ochii, cu vorba... era ceva nou. Farmecul necunoscutului, tulburătoarea atragere a păcatului, prigonirea aceluiași gînd au amețit-o, i-au întunecat mintea încetul cu încetul, pînă cînd n-a mai văzut, n-a mai știut ce face. Probabil *el* a iubit-o, o iubire pasionată, nebună, înaintea căreia nici cinstea, nici respectul prieteniei, nici frica, nici rușinea nu mai însemnau nimic... Și ea o fi rezistat la început, s-o fi luptat, sărmana — mai mult împotriva ei decît împotriva lui... Nu, desigur că nu e atît de vinovată pe cît e de nefericită.

Miron mîncă în pripă. Își aducea aminte că tot așa se grăbea cînd era logodit. Ce curioasă i se părea schimbarea asta de situații, răsturnarea asta de suflete... Cum or să vorbească ei acum, ca niște străini — ei, cari-au avut aceeași viață ș-aceleași gînduri, patru ani s-au iubit, au mîncat la aceeași masă, au dormit în același pat... Era ceva al lui, din el, era o parte din viața lui, care s-a rupt și s-a înstrăinat pentru totdeauna. Dar Mișu... ce buni prieteni erau din școală... Cine ar fi crezut... Tocmai el!...

Mai avea trei sferturi de ceas. Își alegea cărarea, la oglindă, și se compara cu celălalt, hotărît să fie drept. Ce slab e, și mic, și jigărit; n-are mai de loc sprîncene, și ochii lipsiți de expresie, osteniți de registrele cancelariei, și ce aer nenorocit și prost — pe cînd celălalt, băiat frumos, vioi, nalt, rumăn la față, pare mult mai tînăr; și vesel, și deștept... O, era natural, era fatal să-l iubească. Trebuia să s-aștepte la asta... Ce prost a fost că nu și-a deschis ochii la timp, și ce ridicul!...

*

— Ai venit de mult?

— De vro jumătate de ceas... Credeam că nu mai vii, mi se făcuse o frică să stau aici singură...

Și iată că nu mai știau ce să-și spuie.

Amândoi erau emoționați. Ședeau alături pe bancă, fără să se uite unul la altul. El aștepta. Ea lupta să-și stăpânească plînsul, bătăile inimei. Avea atîtea de spus, și nu știa cum să înceapă. Ar fi vrut s-o întrebe el, să înceapă el vorba.

— De ce nu mă ierți ?

Era atîta frică și implorare lașă în întrebarea asta, încît el simți în glasul și-n vorbele ei toată căința, toată spaima și disperarea unei ființi a cărei scăpare atîrnă de la un cuvînt.

— Te-am iertat de mult, îi răspunse el liniștit.

Ea nu se mai putu stăpîni. Începu să plîngă cu hohot.

— Nu cred să mai fi suferit cineva pe lume... cît am suferit eu. Din ceasul în care am plecat, am simțit că mă pierd... A fost, se vede, o fatalitate, o nebulie, nu știu ce-a fost... Dar nu mai vreau să mă gîndesc la ce-am făcut. Am fost așa de pedepsită, ș-am răbdât cît n-aș fi crezut să poată răbda un om. Aveam, ș-am avut întotdeauna oroare de... canalia care m-a nenorocit — acum în urmă plîngeam toată ziua ca o nebună... cînd îi spuneam că te iubesc, sărea și-mi trăgea palme peste gură pînă mă podidea sîngele. Am încercat să fug, am vrut de atîtea ori să-ți scriu, dar m-a ținut izolată de orice contact cu lumea, și m-a torturat, c-ajunsesem să nu mai simt, să nu mai știu nici ce fac, nici unde sînt, nici ce gîndesc...

Miron asculta cu luare-aminte. El vedea tablouri în vorbele ei. Era un roman trist, rupt din viața lui. Fiecare fapt povestit de ea i se părea desfăcut dintr-o înlănțuire logică și firească de împrejurări, adus acolo de curentul gîndurilor lui, fixat de tăria voinții lui. Așa a vrut el să fie ; trist și dureros sfîrșit a vrut el să aibă nebulia și dezordinea asta morală, și sufletul lui cinstit s-ar fi simțit ofensat pentru a doua oară dacă s-ar fi întîmplat altfel. Nu, nu e drept, și nu trebuie să fie fericiți acei cari strică fericirea altora...

Cu glasul zugrumat de plîns ea-i spuse cîte-a suferit, nopțile ei de nesomn, remușcările ei, dorul ei de copil, de viața fericită pe care-a trăit-o în cei patru ani... și cum în urmă el, mizerabilul acela, ostenit de muștrările ei, plictisit de atîtea lăcrămi, dezgustat de ea, a lăsat-o să plece... De două luni nu l-a mai văzut. Ea șade la mătuașă-sa. Stă toată ziua în casă și plînge. I se rupe inima cînd se gîndește la copil, la viața lor trecută ; i se pare mult, mult, de-atunci... Cum ar vrea să nu fi fost decît un vis urît tot ce s-a întîmplat în urmă, și să se întoarcă lucrurile iar cum erau...

— Ia-mă, du-mă unde știi, fă ce vrei din mine, primește-mă să-ți fiu slugă, te rog, te implor... fie-ți milă și iartă-mă...

Tremurînd, ea-i căuta mîna să i-o strîngă, să i-o sărute...

El se feri ca de-o atingere primejdioasă.

— Spune-mi... știu că nu mă poți suferi, și ai dreptate ; e oribil ce-am făcut, știu... Nu-ți cer să mă primești acum... dar peste un an, peste doi ani... mai tîrziu, cînd vei uita tot... spune-mi o vorbă, dă-mi o speranță, ca să am pentru ce trăi... Te ador, ai fost întotdeauna așa de bun cu mine... ca pe un sfînt te ador, și nu pot să mă deprind cu gîndul că n-am să te mai am, că te-am pierdut pentru totdeauna...

— *Trebuie* să te deprinzi.

Un moment ea rămase zdrobită, uluită, ca un osîndit sub greutatea sentinții. C-un glas stins, depărtat, ce părea că nu mai era al ei, întrebă rugător :

— Și n-ai să mă mai primești niciodată ?

— *Niciodată.*

— Asta-i ultimul tău cuvînt ?

— Ultimul meu cuvînt.

— Atunci... adio !

Ș-a plecat, fără să-i atingă mîna, pe care el instinctiv i-o întinsese, zăpăcit, înfiorat de răceala solemnă a acestei despărțiri.

*

...A, dac-ar fi putut ști ce-i în inima lui ! Ea a plecat scîrșnit de ură. El a rămas pironit pe bancă, zdrobit

de milă, de căință, de *iubire*, o iubire neînțeleasă, bolnavă, pe care vroia să și-o înăbușe, să și-o ascundă ca pe-o crimă.

S-a întors năuc, distrus, acasă. Ce-are să se facă ea acum?... Și toată noaptea n-a închis ochii. Își făcea tot felul de închipuiri. Uneori i se părea c-o aude plângând la ușă. Toate zgomotele de pe stradă îl făceau să tresară de spaimă... Cum n-ar ierta-o? Dar ce viață și ce fel de dragoste ar mai fi acum între ei? Mereu i s-ar părea c-o vede atîrnîndu-se de gîtul *celuilalt*, zîmbindu-i cu aceiași ochi învăpăiați, șoptindu-i aceleași cuvinte de iubire, tremurînd de voluptate în brațele *lui*... Nu, nu, ar fi o tortură vecinică. Și se scutura ca de-o vedenie îngrozitoare.

*

— Ce urît te uiți tu azi, tăticule...

Miron se sili să zîmbească, să fie vesel. Puiu răsfoia o carte cu gravuri. Se opri la o stampă colorată: era un asfințit de soare, la țară, vacile se întorceau de la îmaș, cumpăna unei fîntîni tăia orizontul în două...

— Uite vițeeii... sărăcuții, cum aleargă la mamele lor... Și copilul boldi ochii un moment, apoi gînditor, trist: Vezi, tăticule, toată lumea are mamă, numai eu n-am.

Miron se făcu că n-aude. Fără să vrea, începu să cugete la fericirile-mpăcării. O vedea blîndă, sfiicioasă, pocăită, purificată prin suferință, plîngînd la pieptul lui — și el își simțea lacrimile în ochi și-n glas, lacrimi de ușurare, de caldă și sfîntă înduioșare, inima i se topea de farmecul divin al bunătății ș-al iertării. O nouă iubire, o nouă viață începea pentru amîndoi...

Servitoarea intră și-i întinse o scrisoare. El o desfăcu nerăbdător, tremurînd. Era slova *ei*.

„Am făcut o încercare, și-mi pare bine că n-a izbutit. Să-ți spun drept, nu te-am iubit niciodată. Omul cu care trăiesc, *pe care-l ador*, îmi face viața atît de fericită, că nici nu vreau să mă mai gîndesc la cei patru ani pierduți în compania unui egoist, anost, fanfaron

și ridicul. Află că te desprețuiesc și mă stric de rîs de aerele tragice și importante pe cari vrei să ți le iai față de mine.

Acesta-i *ultimul meu cuvînt*.

ELENA"

...Săraca!

Mai citi o dată scrisoarea, o strînse ș-o puse în buzunar. Soarele de toamnă arunca prin fereastră un sul de raze pe capul blond al copilului. Miron își aprinse o țigară, privi lung la roata de fum albastru care se desfăcea molatic în bătaia soarelui... Un zîmbet îi lumină fața... „De-ar ști ea cît bine mi-a făcut cu scrisoarea asta!”

ION

— Taci, mamă hăi, nu mă mai boci atîta, că doar nu mă pornești la groapă.

Și nu-i era de alta, da' acu-i venea și lui să plîngă de lacrimile mă-sei, și... mai mare rușinea, cogemite flăcău, să-l vadă fetele, și mai ales Catrina lui Baltes, plîngînd ca femeile.

Nimeni nu-l chema, nimeni nu-l silea — se ducea el de bunăvoia lui, și nu era, la adicăteala, tăiere de cap, că, slavă Domnului, Nițucă al Saftii n-a fost mai breaz decît el, nici Pinteaa, nici Mărgărit Buzatu, și s-au dus, și și-au făcut anii, și nu le-a fost nimica, ba s-au întors mai zdraveni.

Așa-i, ca un om cuminte grăia Ion. Dar ce duioasă era despărțirea aceasta. De pus în cărți, nu altceva. Toate fetele din sat — dar toate — veniseră să-și ia ziua bună de la el, că nu degeaba era Ion cel mai mîndru, cel mai voinic și mai frumos flăcău de pe Valea Dolii. Și una-i anina flori în pălărie, alta-i așeza priminelile și merindele în desage. Catrina a îngenucheat să-i lege mai strîns nojițele de la opinci, cînd s-a ridicat era roșie ca mărul și-i înotau în lacrimi ochii mari, dulci, de o fermecătoare blîndețe și nevinovăție. Cu stîngăcie, ea scoate din sîn un mănunchi frumos de dumitrițe.

— Să nu le lezezi pe drum, bădică... poartă-le în sîn, că-s flori cu noroc...

Și s-a uitat înduioșat în ochii lui. O soră bună nu i-ar fi surîs cu mai curată și mai sfîntă dragoste.

Au plîns fetele, au plîns ca după un mort în urma lui. Vezi, că numai prin povești doară de-o mai fi fost făptură omenească de sama lui Ion. Și statura lui, și chipul, și vorba, și firea lui, și jocul, și umbletul, toate, toate erau alcătuite la el ca să-l deosebească de cealaltă lume. Ca basmele și cîntecele colindau prin sate glumele și tîlcurile lui de pe la șezători. Cine s-a tras cu el o dată în deget, ori s-a apucat la trîntă, a doua oară nu s-a mai sumețit. Nu s-a născut încă voinicul care să-l îngenuche pe Ion, ori să-l clinească cu un deget îndărăt cînd și-o înțepeni el, ca o bîrnă de fier, picio-rul drept în pămînt... Era mîndru și frumos ca un zeu cînd își încrucișa așa brațele și se uita cu liniște la cîte patru-cinci vlăjgani cari se opinteau și se izbeau în pieptul lui, ca-ntr-un zid de piatră; minuni, să vezi cu ochii și să nu crezi. La Paști, el singur purta scrînciobul cu șase poliți încărcate, de trosneau spetezile în mîinile lui. Iar duminica, la horă, veneau bătrîni de peste nouă dealuri să privească la jocul lui, s-asculte chiotele lui.

— Cum să nu plîng? Cum să nu-mi fie inima îngrijată, Catrino dragă, cînd mă gîndesc că el în viața lui n-a luat o palmă, n-a suferit o ocară, nimeni nu i-a zis măcar *dă-te mai încolo*, ș-acu... ce-o să fie, Doamne, și cum o să știe el răbda cînd l-or lua cu răul, cînd s-or răsti și s-or sluți la dînsul, că la meliție nu-i ca acasă, și poate... Of, mi se face întuneric cînd mă gîndesc c-ar putea da cineva în el... nu știu... nu știu, Catrino dragă, ce s-ar întîmpla... Doamne ferește!

Și amîndouă își făceau cruce, ca de spaima unui trăsnet, unui cutremur mare.

*

— Dormiți, mă?

Și Florea Țiganul, care nici de data asta nu-și isprăvise povestea, văzînd că nu-i mai răspunde nimeni, tăcu. Peste cîteva minute ~~sfărșita~~ și el. Numai Ion nu dormea. Cu fața-n sus, cu mîinile împreunate sub ceafă, sta neclintit și se gîndea.

O scăpa el și din focul ăsta. Așa-i, nu s-a lovit so-coteala de-acasă cu cea din tîrg. În satul lui era împă-

rat, ș-aici a ajuns slugă la dîrdală. Muncește el, că de muncit nu-i rușine, ș-ascultă, și-i supus, și-și face ochii în patru cînd îi spune cineva ceva, că asta o știa el de-acasă că slujba cere învățatură, și învățatura băgare de seamă, da' vorba-i că el nu vede nici un spor să s-a-leagă din toată vrednicia lui. Slugăria și muștruluiala de aici — treabă s-o fi chemînd, da' nu te face nici mai iscusit, nici mai om decît ești. Aici nu-i socoteala nici de pricepere, nici de hărnicie — aici nu se măsoară minte cu minte și voinic cu voinic... A, cum l-ar strînge el în brațe pe badea Ghiță, sergentul, cînd să vie vorba la o adicăteala... de-un care pe care.

De ce-i trece ca un fior prin inimă de cîte ori se gîndește la Ghiță? I-e frică de el?... Ion nu-și aduce aminte să fi știut vreodată ce-i frica. Așa nu și-a găsit în nimenea potrivă, așa de ușor i-a pus la pămînt pe toți cîți s-au cercat la trîntă cu dînsul, așa de moi și de slabi i-a simțit în brațele lui de fier pe cei mai zdraveni și mai falnici flăcăi, încît el a ajuns la credința că dacă toată lumea și-ar da puterea unui singur om, și omul acesta ar veni asupra-i cu mînie, Ion, c-o bleandă și c-o piedică colea, cum știe el, l-ar trimite să se ducă de trei ori de-a berbeleacu. Hei, da' vorba-i că cu Ghiță... e altă socoteală, nu merge-așa. Aici nu-i cu lopata, îi cu judecata. Aici *galonul* te smerește... poate fi o stîr-pitură cel care-l poartă, și tu — cruce de voinic, să iei piatra-n mîină și s-o arunci nisip — stai smirna înaintea lui și nici cîrc nu zici... Sărăcii soldați, mai diha decît vitele rabdă! Să stai drept, neclintit, și să suferi să-ți tragă palme și mînere de sabie în obraz până te podidește sîngele pe nas și pe gură, și să nu știi de ce, și să n-ai dreptul să-ntrebi, ori să faci o mișcare...

Nu, Doamne ferește, el n-ar putea să rabde una ca asta. De aceea s-a și păzit întotdeauna ca de foc să nu dea vrun greș la ceva. A umblat el Ghiță la început să-l ia și pe el așa, ca pe ceilalți, da' a văzut că n-are ce cusur să-i găsească... și parcă i-ar fi ciudă de asta... Ghiță, Ghiță, te paște-un păcat!

Și prinse deodată a se gîndi cu dor, cu jale, la ai lui. I se părea că n-are să mai vadă niciodată căsuța aceea

curată, cu păreții albi, strălucitori, din marginea pădurii, și vitele lor grase, și hora cu flăcăii cei mai veseli și cu fetele cele mai frumoase. Satul, fîneața, apa Dolii, pădurea, toată valea aceea de o fermecătoare liniște și măreție i se arăta acum departe, dincolo de hotarele pămîntului, într-o lumină de basm, care-l uimea; și din lumina aceea minunată se desfăcea, ca o zîină, înaltă, rumenă și surîzătoare, Catrina lui Balteș, cea mai cumințe și mai frumoasă fată din lume. Adormi cu gîndul la ochii ei negri, blînzi și mari și sfiicioși, ca de căprioară.

A doua zi era inspecție. De cu noaptea toți erau în picioare. Soldații, zăpăciți de răcnetele serjenților, alergau în toate părțile, neștiind ce să facă mai întîi. În sfîrșit, după două ceasuri de zbucium și de harmalaie, cazarma era măturată, preșurile întinse și toate lucrurile așezate la locul lor. Acum zorul și răcnetele erau afară, în curte. Soldații în șiruri drepte, neclintite, steteau smirna, parcă erau împietriți. Serjenții, cu ghionturi și cu sfeștăni, îi pregăteau pentru inspecție. Era ger strașnic în dimineața aceea de pe la mijlocul lui decembrie.

— Un' ți-e nasturile de-aici?

Șirul de soldați se cutremură. Toți își întoarseră capetele și priviră înmărmuriți spre același punct.

Ion se făcuse alb ca hîrtia. Ghiță, turbat, îl ținea strîns, cu mîna stîngă, de mîneca de la care-i lipsea un nasture.

În fulgerarea acelei clipe de groază Ion a văzut pe mă-sa în genunchi înaintea lui și-a auzit deslușit glasul Catrinei strigînd: „Ionică!” Un pumn zdravăn îi zguduia creierii și nu mai văzu decît o roșeață de foc înaintea ochilor...

*

S-a deșteptat în spital după trei săptămîni de friguri. Mă-sa-l bocea la căpătîi. Mîinile lui erau numai tăieturi, și trupul negru de bătăi.

— Ionică, Ionică, suflatul mamei, ce păcate-a fost să tragem noi pe lumea asta!

— Ce face Catrina?

— Ce să facă, săraca? Plînge toată ziua.

Ion închise ochii, ca să-și aducă aminte de ce s-a întîmplat. Într-o clipă-și reconstitui toată scena. Auzea din toate părțile strigăte furioase, palme plesnind uscat pe obrajii tovarășilor lui — și parcă avea o presimțire că în dimineața aceea are să-i vie și lui rîndul. Țiganul îi tăiase nasturul de la mîncă; s-a căit în urmă și i-a spus drept că Ghiță-l puse de mult la cale să facă fapta asta...

Chipul lui palid se rumeni deodată la amintirea pumnului primit, ca o piatră, în mijlocul feței; instinctiv, brațele lui, amorțite de dureri, făcură o mișcare...

Îl vedea pe Ghiță cum se zbate sub genunchiul lui. Ion îi luă capul și i-l îndoi pe spate cu putere, în aceeași clipă auzi o trosnitură și simți că s-a rupt ceva în mîinile lui; îl ucisese; o îngrozitoare larmă de trîmbiți — și căzu amețit sub o grindină de lovituri...

Deschide ochii mari, se uită lung și duios la mă-sa.

— Știam c-așa are să se sfîrșească... De-acu... ce-o fi o fi!

SINGURUL AMIC

„D-lui A. S. Loco. Am dori să vă cunoaștem. Treceți azi sau mîine pe la redacție.“

În sfîrșit — dorește să-l cunoască, îl cheamă.

Cată vesel în juru-i. E pe stradă. Îi venea să strige, să spuie la toți că el e A. S., da, el — Arghir Savu, băiatul clopotăriței de la Vovidenie — e autorul poeziilor publicate în *Vocea Tutovei*...

Și iar citește slovele acelea mărunte. Își vîră iute cărțile și caietele în buzunările largi ale paltonului, ș-apucă pe hudița * Maria Farina... În urma lui sună jalnic clopoțelul de la liceu. O clipă i se pare că vede în aer degetul lui domnu Pop ridicîndu-se amenințător. Aș, nu-i mai pasă de nimeni. Așa pirpiriu, în paltonul lui răblărit, cu ghetele scîlciate și cu pantalonii roși ferfeniță pe la călcăie, Arghir pășește hotărît și mîndru. Cu privirea lui, visător-zîmbitoare, are aerul de a spune trecătorilor: „De-ați ști voi cine sînt eu...“

*

E adevărat? Ori toată fericirea asta se petrece-n vis? Nici nu mai știe pe unde calcă. Îi vine s-alerge, să joace, să țipe. „D-ta ești un băiat de talent ș-ai s-ajungi departe...“ Mereu îi răsună în cap vorbele aceste. De-acum viitorul lui e asigurat. Visul lui s-a izbîndit mai curînd decît se aștepta. Cine-ar fi crezut?... El, redactor la *Vocea Tutovei*, cu leafă... patruzeci de lei

* *Hudiță* — stradă strîmtă, ulicioară.

pe lună... „deocamdată“ ! S-au mirat toți când l-au văzut așa de tînăr. S-așteptau, desigur, să vadă un chip mai arătos. Parcă-i e necaz acum că n-are și el oleacă de mustață. Cum ar mai răsuci-o !... C-un gest de ștregar își turtește pe ceafă pălăria spartă în fund și călcă țanțoș militărește, ca în tactul unui marș. Întins acasă se duce.

Pare mai veselă și mai luminoasă căsuța lor săracă. Fața lui e rumenă și ochii sînteietori. Mama și cele trei surori, mai mari decît el, îl ascultă uimite, vorbele lui împrăștie fericire. El se simte mare, slăvit, atotputernic. Și — peste trei săptămîni — ce bucurie, ce sărbătoare în jurul celor dintîi patruzeci de franci... Sărman copil, cînd ai ști tu ce-ai vîndut pe-acești patruzeci de franci !

*

La București... acolo-i de el. Acolo-i lupta mare și hotărîtoare, acolo-i adevărata glorie. S-au dus de mult toți foștii lui camarazi de școală, s-au dus și l-au lăsat în urmă. Ce bine era să-și fi isprăvit și el liceul !

E puțină negură înainte... Sculați-vă, visuri ostenite, și risipiți-o cu bătaia aripilor voastre puternice și îndrăznețe !

— Nu fi îngrijată, mamă. Am să muncesc, ș-am să răzbat. Un an, cel mult, pîn' m-oi face cunoscut... atîta are să-mi fie greu. Și ce bine are să fie pe urmă, cînd om fi iar împreună... Acolo-i viață și altă lume... nu-i ca aici.

Mă-sa clatină din cap. Surorile se uită lung și trist la el.

Tinere, tinere, glasul tău tremură de îndoială, și-ți mor pe buze cuvintele dătătoare de credință. Unde ți-s ochii scînteietori de altădată !

*

Cum trece vremea !

Al șaptelea an de mizerie. Și-i iarnă, și-i subțirel îmbrăcat. Să-l vad-acum săraca mă-sa, nu l-ar mai cunoaște. E nalt, adus puțin de spate, o barbă stufoasă ș-un păr lung, nepieptănat, lățos, îi dă o înfățișare aspră, săl-

batică. Face, pentru optzeci de lei pe lună, umplutura cotidiană la o gazetă fără succes. Stă într-o odăiță la mahala, el și cu Chiți, singura mîngiere și singurul prieten care i-a mai rămas. Cînd se întoarce seara acasă, ostenit și abătut, Chiți îl simte de departe, îi iese vesel înainte, se gudură, sare și-i linge mîinile. Arghir îi vorbește cu drag ; toată tinereta și tot entuziasmul lui de odinioară, sufletul lui fericit de altădată trăiește acum în Chiți. Într-o zi — în lipsă de subiect pentru două coloane — a făcut despre Chiți un articol. A doua zi i l-a citit tipărit. Cățelul asculta cu o, cuminenie de om, și de cîte ori își auzea numele, mișca urechile și da din coadă satisfăcut. Acela a fost singurul articol bun al lui Arghir. Povestea simplu, cum într-o noapte, ieșind de la teatru, se întorcea acasă, zgrebuit de frig și chinuit de aceleași gînduri urîte despre viața lui săracă, umilită și fără nici o zare de lumină în viitor, și cum trecea printr-o stradă pustie și întunecoasă, deodată i se pare că aude pe cineva scîncind în urma lui — se-ntoarce, se uită în toate părțile și nu vede pe nimeni ; în același moment simte ceva mișcînd pe lîngă picioarele lui — era un cățel.

A plecat înainte — cățelul se ținea după el. Cînd a ajuns acasă ș-a deschis porțița, bietul cățel s-a oprit sfiicios ș-a scheunat așa de duios și de umilit rugător, că lui i s-a făcut milă să-l lese-n stradă — i-a fluierat încet și i-a șoptit „Chiți“ — un cuvînt care i-a venit atunci în minte — cățelul s-a tupilat blînd la picioarele lui, apoi a început să se gudure, ș-a intrat cu el în casă. Cînd a aprins lumînarea, ș-a văzut cît îi de slab și de jigărit, i-a venit să-l dea afară ; dar s-a gîndit la soarta acestui dobitoc nenorocit — străin și urgisit și el — s-a uitat în ochii lui triști și speriați și nu s-a îndurat... A tras sertarul ș-a găsit o coajă de pîine ș-o bucătică de salam și le-a pus dinaintea cățelului, și cățelul nu-n-drăzneza să le mănînce, dar se lîngea pe bot și scîncea ca un copil. Atunci i-a zis blînd : „Mănîncă, Chiți...“ și Chiți n-a mai așteptat să-l poftască-a doua oară... Cine știe cît o fi suferit, pe unde a fost, și bietul Chiți — poate că, chinuit de foame și de bătaie — s-o fi desperat și... ș-a luat și el lumea-n cap... Ori o fi

plecat și el după noroc... Și fantazia lui Arghir schița un roman pe iluziile unui cățel.

Uneori îl ia cu el la redacție. I se pare că scrie mai ușor și mai bine când îl simte culcat la picioarele lui. Arghir e din ce în ce mai tăcut și mai ursuz cu lumea. Dar seara, în odăița lui, când e numai cu Chiți, ce expansiv e — n-ai crede!

*

— Așa-i, Chiți dragă, noi nu sîntem făcuți pentru lumea asta rea, invidioasă, egoistă. Da' ce să-i facem? O să trăim și noi cum om putea, o să mai tîrîm așa targa pe uscat un an, doi, zece, pîn-om crăpa, ș-atunci... atunci om scăpa și noi de toate, și asta o să fie... Ce să mai sperî alta?...

Chiți se uita la Arghir și asculta cu luare-aminte. Din când în când clipea din ochi și mișca încet din urechi.

— Hei, Chiți, Chiți, când ai ști tu ce visuri îmi făceam eu când eram în școală! Toată lumea-mi spunea că am talent ș-am s-ajung departe, și eu, ca s-ajung mai degrabă, am lăsat drumul cel bun și cunoscut, ș-am luat-o razna peste cîmpi, crezînd c-așa-i mai de-a dreptul, și cînd am deschis ochii, era prea tîrziu, tovarășii mei cari ținuseră drumul cel bun erau departe și nu-i mai puteam ajunge... și m-am pomenit răzleț și-nstrăinat de-ai mei, și — de unde credeam c-o să s-aleagă de mine cine știe ce — am rămas cum mă vezi, dragă Chiți!... Ei, da' nu-i nimica. Încap și păcătoși ca noi pe lumea asta. Te uiți la mine și mă compătimizești?... De ce n-au oamenii inima ta? Tu singur mă-nțelegi și știi ce-i în sufletul meu. Tu pricepi ce spun eu acum. Nu-i așa că pricepi?

Chiți îi pune botul pe genunchi și dă din coadă.

— Ți-e somn, văd după ochi că ți-e somn. Haide, Chiți, să ne culcăm, atîta lucru bun avem și noi din viața asta, că putem dormi.

Arghir se vîră îmbrăcat sub plapomă și suflă-n lumînare. Chiți se cuibărește pe o jiletcă veche sub pat, închide ochii, oftează și se gîndește cu milă și cu dragoste la stăpînu-său.

SCHIȚE

Alaltăieri dimineată, pe cînd mă duceam la școală, am văzut lume îngrămădindu-se la un colț de stradă și, curios, m-am vîrît și eu în mulțime să aflu ce e... Un gardist ținea în brațe un copil mic, înfășat într-o plăpumioară albastră. Era frig. Copilașul, vînat la față, cu ochisorii închiși, plîngea — un plîns năbușit, pițigăiat, ca miorlăitul slab al unui pisei flămînd. Și gardistul, încurcat, zăpăcit de viața asta nouă, gingașe, necunoscută, pe care întîmplarea i-o pusese pe brațe, îl legăna încetîșor, ca să-l liniștească.

— Ce e? Fetiță ori băiat? întrebă o bătrînă sulemenită.

— Fetiță. Și spune-n bilet că-i botezată, o cheamă Dora... și-i de două luni... Vrei s-o iei d-ta?

— Ba să mă ferească Dumnezeu...

Și bătrîna se depărtă bodogănind.

Pe fața gardistului era o duioșie pîrintească. Copilul adormise și-și țuguia în somn gurița — visa că suge.

— Uite ce frumușică e, sărăcuța... Zău, domnilor, de ce n-o luați careva? V-ați face-o mare pomană, ș-ați avea o mîngîiere, mai tîrziu, cînd o fi și ea mare...

— Pă dracu... Cine știe ce cățea a lepădat-o!...

Lumea se împrăștie. Gardistul, cu o vădită părere de rău, „conduce la secție“ pe mica vinovată care-a îndrăznit să vie, nepoftită, la marele ospăț al vieții.

O, nefericită mamă, cine poate să știe ce s-a petrecut în sufletul tău cînd ai pus cea din urmă sărutare pe fruntea dulcii, sărmanei tale Dora!

II

Uneori mă-ntreb dacă nu cumva e amintirea vrunui vis... Și, cu toate acestea, am văzut aieva lucrul ăsta.

Într-un castel vechi, în mijlocul unui parc neîngrijit, mare și întunecat ca un codru, trăiesc, retrași, de parte de lume, cei din urmă scoborîtori ai unei glorioase familii domnitoare.

Bătrîna castelană, căreia lumea îi zice „Domnița”, are peste nouăzeci de ani; e mică, slabă și tremură din cap. Pe cînd vorbesc cu ea, intră și fiică-sa, „Domnișoara” — o babă surdă și idioată, c-o bolfă mare în obrazul stîng; apoi cei doi feciori: unul, cu picioarele moi din naștere, e purtat într-un fotoliu pe roate; e spîn și foarte gras la față, are șazeci de ani, ochii lui mici, stinși, sînt aproape înecați de grăsime; celălalt — să juri că-i scăpat dintr-o casă de nebuni — o figură încruntată, de bețiv furios, cu nasul roș, cu ochii injectați, cu barba încîlcită și părul vîlvoi, buza de jos îi atîrnă vînată și monstruos de mare; cînd vorbește, bîlbîie, tremură din mîini și face spume la gură. A fost însurat. Are doi băieți cocoșați, palizi, cu urechile mari, bătrîni deja la paisprezece ani... Și ce tristeță mă cuprinde în fața acestor fantome pocite, caricaturi ale chipului omenesc! Mă uit la portretele solemne caricopăr pereții vastului salon, și, fără să vreau, mă gîndesc la viața veselă, zgomotoasă, la spiritul și frumusețea cari-au strălucit odată între zidurile acestea, așa de tăcute astăzi și de întunecate.

Cînd am ieșit din castel, afară, la lumina binecuvîntată a soarelui, m-am scuturat ca de fiorii unui vis urît, îngrozitor de urît!

III

E o zi frumoasă de primăvară. E cald. O lumină limpede, fermecătoare scaldă natura rentinerită și dă un aspect nou, curat, înveselitor tuturor lucrurilor. Mă

primblu prin Cișmigiu. În aerul acesta sănătos, care miroase a sevă și-a pămînt proaspăt, respir cele mai dulci amintiri ale copilăriei mele. Pe bănci retrase, sub ramuri încărcate de muguri, perechi tinere își șoptesc cuvinte de iubire; fețele lor visătoare, ochii lor galeși și înduioșați strălucesc de-o fericire ce pare a nu mai ținea de lumea asta. Cînd nu mai au ce-și spune, își strîng mîinile, oftează și se privesc lung, c-un zîmbet aiurit, osteniți parcă de atîta fericire. În clipele acestea ei cred, de bună seamă, în vecinicia dragostei lor. Bieții copii!

Ca ei am iubit, și ca ei m-am încrezut și eu în statornicia inimii omenești. Ce mult e de-atuncea, Doamne!...

Pășesc gînditor pe aleiele lăturalnice. Grădina e plină de soare. Departe, cîntă o flașnetă — un cîntec trist, milogitor — a foame și a sărăcie. M-așez pe-o bancă, sub un copac aproape înflorit... Întinerește iar moșneagul. De ce nu-nflorim și noi cu fiecare primăvară! Mă uit în jos, și văd la picioarele mele o frunză uscată...

Așa e, așa e. Eu nu-s decît o frunză în arborele vecinic al vieții!

PREDARE

Balțeș tăcu. Pe chipul lui palid, ostenit, părea că se oprise o cugetare ascunsă, pe care ezita s-o spuie. În ochi, în frumoșii lui ochi, atât de vii odinioară și plini de hotărâre, avea acum o jenă de copil vinovat, o expresie de sfială și de grijă care-mi făcea rău.

Aleia era pustie. Soarele ardea, și-n aerul dogorît, ce părea că fierbe în jurul nostru, plutea, îmbătător de dulce, mirosul teilor înfloriți. Ne așezarăm pe-o bancă, la umbră. Mă simțeam și eu abătut, molipsit parcă de tristețea aceea adâncă, apăsătoare, ce se împărăștia din gesturile, de pe figura și din toată ființa lui. Aș fi vrut să găsec o vorbă, o mîngîiere, un mijloc de a risipi pentru moment atmosfera aceasta grea, și de a da alt șir gîndurilor noastre.

— Și ceea ce e mai ciudat — reluă Balțeș, dîndu-și pălăria pe ceafă — în orice caz, nespuse de dureros, în starea asta a mea, e că mă observ încă, îmi dau perfect seamă de tot ce se petrece în mine. Nu știi ce rol mare a jucat în viața mea setea asta bolnavă de a mă pîndi, de a mă spiona la tot pasul, în bucuriile, în durerile, în frigurile patimilor și-n cele mai ascunse vanități cari încercau să mă stăpînească. Zic *încercan*, pentru că eu n-am cunoscut pasiune care să mă supuie și să mă orbească, așa ca să nu mă mai pot observa și judeca sub imperiul ei. Uneori mi se pare că toată viața mi-am petrecut-o în gînd. Acasă, cînd eram mic, îmi ziceau „mutu“... Eu am avut o copilărie foarte tristă. Părinții mei mă credeau rău, și prost, pentru că-mi scoteau vorba

cu cleștele, și pentru că nu voiam să spun poezii cînd țineau ei să se grozăvească la lume cu învățătura mea. Frații mei, și camarazii mei de școală mă urau pentru că nu voiam să mă-ntovărășesc cu ei la ștregării. De cîte ori nu mîncam bătăi pîn-la sînge pentru lucruri de nimic, pentru că nu vroiam să spun o minciună, sau să fur o mîină de tutun din chiseaua tatii! Pîn-în clasa a patra gimnazială am fost rob, rob în toată puterea cuvîntului. Stăteam în gazdă la o mătușă — țăța Elenca. Mult m-a mai chinuit, săraca, Dumnezeu s-o ierte. În fiecare dimineață mă duceam în piață de-i făceam tîrguiețile, pe urmă-i aduceam două cofe cu apă — iarna, pe ger, mi se lipeau degetele de toarta ciuturii, pe care de-abia o scoteam din fîntîna adîncă de nu-i vedeam fundul — apoi trebuia să mătur, să-i fac focul, să-ngrijesc să aibă lemne tăiate, așezate frumos lîngă vatră, și numai după ce-i puncam toate la cale, plecam la școală, zgrebult, într-o haină de căpătat, citindu-mi lecțiile pe drum și zicîndu-mi mereu în gînd că *trebuie* să vie și pentru mine o zi în care să răsuflu și să-i fac să înțeleagă pe toți acei cari mă umileau și-și băteau joc de mine că nu pentru asta am fost născut pe lume. Veneau des pe la mătușă-mea rude, prieteni de la țară, și s-așterneau pe chef, se-ntindeau beții la toartă, și eu le caram vîn pîn-la trei din noapte de la o cîrciumă depărtată. Plîngeam adesea pe drum, de frică și de osteneală; și cînd mă întorceam, mă opream în poartă și-mi ștergeam bine ochii și fața, ca să nu mă cunoască. Și ce vorbe auzeam! În ce atmosferă stricată am trăit!... Mă-ntreb adesea cum a putut scăpa sufletul meu teafăr și curat din lumea aceea ordinară, stupidă și nesimțitoare! Ceea ce m-a întărit și m-a susținut de nu m-am sfărîmat în robia aceea crudă și ticăloasă a fost mai ales mîndria, o mîndrie neîmpăcată, bolnavă, care gemea de durere în fundul cel mai ascuns al inimii mele disprețuite, și care mă făcea uneori să m-asămăn în gînd unui copil de-mpărat zvîrlit între sălbatici. Nimeni nu mă-nțelegea... Ah, și ce sete mi-era de-un suflet de care să mă lipesc, de-o ființă bună la sînul căreia să mă strîng ca un copil speriat... Ce milă mi-era de mine cînd mă

gîndeam c-am să mor, și n-are să știe nimeni ce s-a petrecut în mintea și-n inima mea atît de chinuită ! Aveam cîteodată momente de revoltă, de ură, de cruzime ; momente-n cari ucideam oameni, dam foc caselor, orașe întregi le dărîmam la pămînt... Dramele și grozăviile acestea se petreceau, firește, în sufletul meu, în larga împărăție a închipuirii mele, unde eu eram mare și tare, și nimeni nu crîcnea înaintea mea ! Acolo, în lumea aceea frumoasă și plină de lumină, mă închideam în fiecare seară, după stînsul lumînării, și mă dezbrăcam iute de viața mea chinuită ca de niște zdrențe murdare-n care aș fi fost deghizat, mă desfăceam din realitatea urîță și umilitoare în care-mi trăiam zilele și-mi alcătuiam viața așa cum o înțelegeam : ș-o doream eu. Eram cel dintăi în clasă. Dar din aceasta nu-mi făceam un merit. Era mai mult un necaz... o vanitate copilărească de a bate cu notele pe cei cari mă băteau cu hainele lor frumoase, cu veselia lor zgomotoasă, cu spiritul și cu îndrăzneala lor. Ceea ce mă ridică în adevăr în stima mea era felul de a gîndi și a simți, cu totul deosebit de al celorlalți băieți, liniștea cu care-mi duceam greutățile și asprimile micii mele vieți, întreaga stăpînire și putere de critică pe care-o aveam asupra firii și apucăturilor mele, și mai ales un fel de bun-simț precoce, care mă ferea de nătîngiile vîrstei și la lumina căruia vedeam limpede o mulțime de lucruri de cari habar n-aveau băieții de seama mea. Probabil că intra și oarecare exagerare, multă, dacă vrei, în judecata pe care mi-o făceam despre mine. Dar îmi făcea bine să cuget așa. Cum eram de părăsit, și de singur, și de neînțeleș în lumea aceea rea — înconștient rea și asupritoare — aveam nevoie de toată încrederea, de cea mai mare încredere în mine, în valoarea mea personală, ca să pot merge înainte. Altfel, aș fi rămas pe drum, un scriitoraș la vro suprefectură, ori notar în sat la noi — cum de atîtea ori mă-ndemnau să rămîi frații, și mai ales părinții mei bătrîni, scăpătați, bieții, și nerăbdători de a avea în mine un sprijin cît mai curînd... Ah, ce roman sfîșietor ar fi făcut Dickens din copilăria mea !

Mi-aduc aminte, în clasa a treia gimnazială, cînd m-am văzut pentru-ntăia oară nevoit să mă duc desculț la școală, după ce-mi tot cîrpisem singur ghetetele pînă cînd nu se mai putea ținea nici talpă, nici petec, de putrede ce erau... Mi se părea că în ziua aceea are să se-nîmple o nenorocire, de-are să rămîie lumea înmărmurită — mi se părea că asta are să fie cea mai mare rușine și cea mai cumplită nedreptate din cîte s-au văzut vrodată pe pămînt ; și eram în capul băncii întăi, și banca defundată ; ...cînd a intrat profesorul, s-a uitat repede la picioarele mele, apoi la mine, și... n-a zis nimic, iar eu, ghemuit în bancă, cu toț sîngele-n obraz, m-așteptam din clipală-n clipală să se deschidă pămîntul și să mă-nghită. În urmă m-am deprins și cu asta, și mi-am zis iarăși, ca să-mi fac curaj : „Umblu eu acum desculț, rabd eu acum foamea, și frigul, și tot felul de umilinți, dar are să vie și pentru mine-o vreme cînd are să se vadă cine sînt și ce pot !“ Îmi închipuiam soarta mea ca pe-o bunică bogată și avară, care înadins mă lasă să sufăr, și strînge mereu ban peste ban, pentru ca-ntr-o bună dimineață să-mi arunce toată comoara la picioare și să-mi zică : iată, pentru tine-am adunat-o. Ș-adevărat c-așa a fost.

Cînd am ieșit din Universitate, unde din primul an izbutisem să atrag atenția profesorilor asupra mea, cînd am văzut ce zgomot se face în jurul succeselor mele de avocat, de scriitor și de conferențiar, cînd am văzut cu cîtă dragoste mă întîmpină oamenii politici, oameni mari, conducători ai destinelor țării, și mă cheamă să lucrez în mijlocul lor, mi-am zis surîzător : în sfîrșit, „bunica“ s-a hotărît să-și dezlege sacul ! Și tot trecutul, toate chinurile și umilințele copilăriei mele îmi apăreau acum ca-ntr-un vis depărtat, care nu mai ținea de viața mea. Înțelegi cu ce sete, cu ce lăcomie tremurătoare am apropiat de buzele mele uscate paharul acesta fermecător, pe care de atîtea ori l-am întrevăzut în nopțile mele de friguri și de insomnie. Cît le dorisem, de cînd, de cînd așteptam eu fericirile acestea, cari-au fascinat anii mei de muncă și de suferinți, și după cari de atîtea ori, bolnav, plîngînd, întindeam rugător mîinile și nu le puteam atinge !

Balțeș avea ochii în lacrimi. Un moment se opri gânditor și oftă din adânc. Apoi, ca și cum ar fi răspuns unor reflecții făcute-n gând, urmă, clătînînd încet din cap :

— Nu, nu pot să mă plîng, am fost fericit, douăzeci de ani am fost foarte fericit. Visul meu de a însemna ceva, de a fi *cineva* în țara asta mi l-am izbîndit. Am muncit mult și am muncit cu drag, cu pasiune, ș-am fost răsplătit, poate, peste meritele mele. Pot zice c-am trăit, am trăit întocmai cum îmi zugrăveam eu viața în planurile pe cari mi le făceam cînd eram la școală. Tot ce-am dorit am avut. Ș-am știut întotdeauna să prețuiesc viața și darurile ei. Adesea, lucruri mici, neînsemnate îmi umpleau sufletul de-o fericire luminoasă, înălțătoare, care mă-ntinerea, îmi împropăta mereu dorul și puterea mea de muncă. Din ochii celor cu care vorbeam, din șoaptele măgulitoare pe care le auzeam în adunări, din curiozitatea simpatică cu care se uitau la mine trecătorii pe stradă, din furtunile de aplauze pe care le stîrbeam la Ateneu, la Cameră, la întruniri publice, eu sorbeam cu lăcomie *gloria*, o simțeam cum mă străbate și mă-ncălzește ca o băutură binefăcătoare, sub farmecul căreia gândurile mele căpătau uneori o mlădieră ș-o strălucire de care eu însumi mă miram. Să nu te surprindă că-ți vorbesc astfel despre mine. Cugetă că toate acestea ți le spun despre un om care-a murit, care nu mai face umbră nimăru... Curios fenomen se petrece cu mine de cîtva timp. Închipui-ți un om căruia i-a rămas nevătămată o parte din minte, și cu aceasta își observă clipă cu clipă ruina, distrugerea complectă și iremediabilă a celeilalte părți. Întotdeauna am simțit clar și distinct în mine prezența acestor două ființi : una care produce, și alta care critică. Probabil, cea dintăi a muncit mai mult, mai din greu, ș-a căzut, ș-a stins mai iute. Primul semn, primul avertisment al nenorocirii l-am avut acum doi ani. Pledam într-un proces mare la Casație. În sală era-ambulzeală, ș-o căldură nesuferită. Vorbisem ca vrun ceas — eram pe la jumătatea cuvîntării mele, cînd deodată, în mijlocul unei fraze, pe

care cu o clipă mai înainte o văzusem cu gîndul în-treagă, simt că mi se face gol și întuneric în mine, și mă opresc, ș-aștept. Nu știu cît a ținut. Mi s-au părut lungi... o viață-ntreagă de groază, de durere și de rușine am trăit în minutele acelea nespuse de cumplite, în cari nu mai auzeam decît glasul „criticului“ strigîndu-mi mereu, alarmat ca-n dezastrul unui incendiu : „Ce faci, nenorocitul ? Deșteaptă-te și vorbește. Nu vezi cum se uită toți la tine cu ochii îngrijați și compătimitori, ș-așteaptă să-ți regăsești șirul pierdut ? ! Haide, mai iute, mai iute, deșteaptă-te odată ! “ Și zorul pe care mi-l dădea strigătul acesta neîndurat, ce se repercuta în sufletul meu ca-n niște bolți pustii, mă încurca și mai mult, făcea și mai mare confuzia și întunericul din mine. Mi-am regăsit cu greu firul, ș-am isprăvit. Am venit acasă ostenit, abătut și dureros preocupat de ce mi se întîmplase. Mă simțeam slab, ca după o boală îndelungată. De atunci n-am mai vorbit în public. M-am încercat însă de multe ori să scriu. Aveam ambiția să dovedesc lumii că n-am murit. Migăleam nopți întregi la cîte-o pagină, și cînd o citeam, mi se făcea jale de mine. Nimic nu-mi mai amintea căldura, avîntul și tineretea gîndurilor mele de altădată. Frazele nu mai aveau acum decît sunet, ș-o corectitudine rece și-nțepată, de manechin. Între ele erau întreruperi de circulație, pauze de întuneric, care le izola ca pe niște teme de prin cărțile de traduceri școlare. Vorbele, aceleași vorbe, cari altădată păreau că tresar de surpriză și se îmbrățișează cu frenezie cînd se întîlneau sub condeiul meu, acum erau ostenite, străine unele de altele, și se priveau cu indiferență, avînd aerul de a se întreba prin ce împrejurare bizară se găsesc adunate la un loc. În sfîrșit, nu mai eram eu. Am renunțat, a trebuit să renunț și la ambiția asta. Am plecat în străinătate, am consultat doctori, am încercat fel de fel de mijloace ca să mă mai regăsesc, și toate au fost în zadar. Îți închipui tu tortura aceasta nemaiauzită a unei jumătăți de om care umblă de doi ani de zile în căutarea celeilalte jumătăți ? Îți închipui tu durerea, tristețea sfîșietoare a acestui fragment dintr-un suflet mutilat, care simte

totuși, care gîndește, care păstrează toate amintirile de pe vremea cînd era întreg, și se observă mereu, și știe ce-a fost, și se vede ce-a rămas... vultur cu aripile tăiate ! O, nu, nu, trebuie să se sfîrșească odată toată istoria asta. Uneori cuget, ceasuri întregi, la ce-are să se-ntîmple după moartea mea.

Alaltăseară era sindrofie mare la noi... Nevesti-meii îmi place lumea, zgomot. Eu ședeam într-un colț și mă gîndeam : oare cine va veni să-mi ia locul aici în casă. Poate că lucrurile sunt deja hotărîte. Poate că vreunul din tinerii aceștia cari se uită la tablourile de pe pereți, la mobile și la cărțile din bibliotecă mă consideră deja ca o belea care-l întîrzie, ca o clauză supărătoare în contractul fericirii lui... Îl căutam, și-l vedeam... îl vedeam instalîndu-se la masa mea, culcîndu-se în patul meu, zicînd *tu* nevastei mele, aruncînd afară portretele cari amintesc chipul meu, răscolindu-mi prin hîrtii, și găsind, poate, c-am scris prea multe prostii, și c-ar fi fost mai bine și pentru el, și pentru mine dacă-mi luam catrafusele cu vro doi ani mai curînd. Și-i dam dreptate.

În definitiv, viața, porția ta de viață, își are farmecul și înțelesul ei numai întrucît poți s-o trăiești întreg, sănătos, vesel și folositor ție și lumii în care te găsești. Cînd nu mai poți întruni condițiile acestea, cînd ai pierdut orice speranță de a le mai întruni vrodată, la ce să mai trăiești ? La ce să mai porți printre oameni priveliștea penibilă a ruinei tale, mizeria tristă și dezgustătoare a vieții tale distruse ? Nu sunt oare destule dureri, și destule lucruri urîte în lumea asta ? De ce să mai vii și tu să sporești numărul lor cu rănile tale, cari nu se mai pot vindeca, cu boala ta care te roade, te ticăloșește zi cu zi și cu care-ți amărăști prietenii și faci pe cei cari te-au iubit și te-au admirat odinioară să sufere și să-și întoarcă fața de la tine cu milă ! Eu înțeleg și știu să prețuiesc viața. Și tocmai de-aceea nu vreau s-o înjosesc. Nu vreau să-mi dau pînă la sfîrșit spectacolul unui rege detronat, căzut în mizerie și expus la mila și batjocura supușilor de ieri. N-am spus nimăruî lucrurile acestea, dar le gîndesc și le cîntăresc în mine de mult. Am ținut să ți le spun acum

ție, pentru că știu cît de fals judecă lumea faptele noastre și cît de greu îi este chiar unui om inteligent, care ne-a cunoscut de-aproape, să se oprească cu mintea la adevăratele cauze ale hotărîrilor noastre, și să vadă c-am avut dreptate să facem ceea ce-am făcut. Nu știu dacă înțelegi bine ceea ce vreau să-ți spun, și-mi pare rău că nu pot să-ți explic eu așa de lămurit cum e la mine-n cap.

De cîtva timp îmi lipsesc vorbele, uit unele expresii, mă-ncurc în unele fraze a căror gîndire corespunzătoare o am totuși clară, dar nu pot s-o dau, și asta mă doare, mă torturează cum nu poți să-ți faci idee. Aș vrea să te fac să-nțelegi bine, bine, și să vezi tot așa de liniștit și de limpede cum vād eu necesitatea hotărîrii mele... Ascultă : eu, în astă seară, mă sinucid... De ce te uiți așa speriat la mine ?... Ce vrei să fac ? Să-mi ostenesc mintea, ceea ce-a mai rămas din sărmana mea minte, căutînd, ca Faust, o a doua tineretă ? Ar fi o nebunie, nu-i așa ? Să mai tîrăsc înainte cadavrul acesta, glorios dacă vrei, pe care de doi ani îl port cu mine și-l observ zi cu zi cum se discompune... mărturisește că, și pentru mine, și pentru lume, e tot ce poate fi mai trist și mai dezgustător. Mîine, poate că și această oază de lumină și de voință, care-a mai rămas în îngrozitoarea pustietate a sufletului meu, va dispărea, cotropită de același întuneric, și nu voi mai fi în stare să cuget, să mă simt, să iau o hotărîre, pentru a cărei înfăptuire am astăzi tot curajul și toată liniștea cerută. Sunt așa de bine pregătit... Vād moartea viind spre mine zîmbitoare, ca o prietenă dulce... Nu datoresc nimăruî nimic. Am făcut tot binele pe care l-am putut face. Și crede-mă, dragă, viața, dacă nu mai poți face bine, nu mai are nici un preț, și nici un sens. Misiunea mea, în lumea aceasta, este terminată... Ce vorbă frumoasă și demnă aveau romanii pentru noțiunea „mort“ ! „*Defunctus*“... scos din slujbă... Știau, nu-i vorbă, să și moară strămoșii noștri — ei, cari știau așa de bine să trăiască... Și acum, încheie Balteș, sculîndu-se surîzător și-nseninat la față, acum cea din urmă strîngere de mînă... ne despărțim aci. Nu spune nimăruî... cel puțin astăzi să nu vorbești cu nimeni despre mine ! Și nu fi

trist. Vezi eu ce liniștit sunt... și parcă mă umplu de-o simțire nouă, de-o mulțumire cerească numai cât cuget la... *demnitatea morții*. Ochii tăi îmi spun că m-ai înțeles, și-ți mulțumesc. Adio !

Îmi strânse mâna și se depărtă cu capul plecat sub greutatea acelei hotărâri mari, de la care n-aveam dreptul, nici puțința de a-l mai întoarce.

Soarele scăpăta spre sfințit. Șirurile de trăsuri umpleau aleea principală. Strigăte voioase și hohote de râs se amestecau cu tropotul cailor. Teii miroseau din ce în ce mai dulce. La pavilion cânta muzica, în toate părțile era mișcare, veselie. Viața curgea zgomotoasă și îmbelșugată din izvoarele-i eterne.

M-am întors trudit, aiurit, acasă. Aveam sentimentul că iau parte la o nelegiuire misterioasă și fatală, la un păcat mare, care *trebuie* să se întâmple.

A doua zi l-am văzut, acoperit de flori, între făclii aprinse, cu fața senină, aproape zâmbitoare. Pe buzele lui albe, așa de expresive acum, când ochii priveau în altă lume, părea c-a mai rămas ceva din respectul și impunătoarea solemnitate cu care-mi vorbea în ajun despre ceea ce numea el „*demnitatea morții*“.

TRUDIȚI

...Ai văzut, la teatru, drame de acelea grozave, sfîșietoare, cari izvorăsc adesea dintr-un lucru de nimic și se complică și iau niște proporții să crezi că cine știe ce fatalitate ascunsă e la mijloc. Și nu e nimic. Un cuvînt, un singur cuvînt ar fi de-ajuns pentru ca toate să se limpezească deodată, pentru ca furtuna dezlănțuită să se potolească și lucrurile să-și reia cursul lor obișnuit. Dar cel care ține în mînă firul peripețiilor ș-ar trebui să spună cuvîntul lămuritor nu-l spune. Se zbuțumă atîtea suflete în jurul lui, se fac nedreptăți mari — cîntea, soarta, viața atîtor inși atîrnă de o vorbă a lui, și el vede, suferă, pieră împreună cu ceilalți, dar nu vorbește...

O dramă de felul acesta s-a petrecut în viața mea. Iată, sunt aproape patru ani de-atunci... cum trece vremea !... A, dragul meu, să nu pleci niciodată mînios de lîngă o ființă pe care o iubești. Să n-o lași sub greutatea unui cuvînt dureros ; nici un sfert de ceas, nici un minut să n-o lași singură în tăcerea aceea tristă, în aerul acela tragic al certei, al măcelului vostru sufletesc, că nu știi ce se poate întîmpla, nu știi cîte nenorociri pot încăpea între două clipiri de ochi.

...Ce fericit eram ! Era ceva de prin cărți, parcă, și dragostea, și fericirea noastră. În fiecare zi scor-neam cîte-o prostie nouă, și ce râs sănătos rîdeam de toate copilăriile noastre, și mereu ne întrebam : Oare

mai sunt pe lume oameni cari să ia viața așa cum o luăm noi și să facă atâtea nebulii?...

Trecuse un an și jumătate, și noi eram tot în luna de miere. Ne scriam dintr-o odaie în alta răvașe lungi, pline de poezie, pline de tot ce un suflet omenesc poate avea mai divin. Și ce dor ni se făcea și cum ne credeam departe unul de altul când nu ne vedeam trei ceasuri. Ea n-avea decât optsprezece ani; eu îi arătam lumea, eu îi desăvârșeam viața. Toată plâpnda, dulcea, nevinovata ei făptură mi se părea că-i opera mea, și-n fiecare zi, în fiecare ceas căutam să pun mereu câte ceva din sufletul meu, din tot ce aveam mai bun, mai curat, mai sfânt, pentru întărirea, pentru înălțarea acestei opere. Și-o simțeam cum se apropie, cum mă înțelege, cum se contopește cu voința, cu gândurile, cu toată ființa mea. Eram bolnav de grija de a-i ascunde tot ce e josnic și urât în viață, bolnav de dorința de-a o face din ce în ce mai fericită. Dar ea nu știa, nu vroiam să știe nimic despre neliniștea aceasta a mea. Numai în urmă am înțeles cât de complicat era sufletul acela; cât de șubred era și gata să se destrame dintr-o dată tot ce puseseam, tot ce urzisem eu acolo, zi cu zi, clipă cu clipă.

Într-o seară — era în ajunul Bobotezei. Afară viscoalea de zgâlțâia ferestrele, din când în când vântul scotea gemete omeneste; ea sta supărată — daraveri de slugi, de gospodărie — eu dam s-o împac și nu reușeam. Pentru prima oară sufletul ei îmi scăpa, pentru prima oară simțeam că-mi lunecă din mâini toată ființa ei, așa de drăguță, așa de blândă, așa de a mea până atunci. Cum am ajuns să ne certăm, nici astăzi nu-mi dau seama. Rupte și fără șir, îmi mai revin în minte unele vorbe de-ale mele, mai mult glume, la cari ea — nu știu ce avea în seara aceea — îmi răspundea răstit, cu o ciudată, din ce în ce mai îndârjită răutate.

— Când ai ști ce urâtă ești când stai așa-mbufnată...

— Când ai ști ce prost ești, și cât de puțin mă înțelegi!

M-am uitat lung la ea. Mi se părea că-i alta. Ochii ei, ochii mai mult decât vorbele, reușiră să mă tulbure, să mă facă să-mi pierd și eu capul. A, ochii aceia în-

tunecați, cu priviri ascuțite și reci, ai femeii care vrea să te rănească, să te îngenunche! Prin ei te privește toată ura ascunsă, toată minia seculară a roabei de pe vremuri, întunecata revoltă și sete de răzbunare a celei mai alese jumătăți a omenirii, atâta timp batjocorită de cealaltă jumătate.

Și cearta s-a întezit — vijelie nestăpînită, grindină de muștrări de-o parte și de alta. Ne-am spus lucruri crude, răutăți de-acelea cari parcă stau la pîndă, ca fiarele, în întunecatele ascunsuri ale sufletului nostru, ș-așteaptă ca biata noastră iubire să șovăie o clipă, o clipă numai, pentru ca să se repeadă asupra-i și s-o sfîșie.

Șerban își duse palmele la ochi și stătu puțin, în cumpănă, ca sub fiorul unei taine mari.

Când mi-a spus că nu-ș omul pe care-l visa ea, am simțit o durere ca și cum s-ar fi rupt ceva în mine. M-am sculat în picioare, gata s-o lovesc, am deschis gura, gata s-o rănesc, s-o ucid cu tăria unui cuvînt, dar n-am făcut nici o mișcare, și n-am scos nici o vorbă. Ea sta înlemnită, străină, neștiutoare parcă de ce zdrobise în mine, de ce păcat făcuse. Am ieșit închizînd cu zgomot ușa; afară era întuneric, nu știam unde mă duc — în mine era și mai întuneric.

Zgrebulit, cu gulerul ridicat, cu căciula îndesată peste urechi, mergeam prin vifor, încet, cu mersul îngăimat al omului care n-are nici o țintă. Îmi răsunau acum în minte unele cuvinte rostite de ea, și gânduri triste, sfîșietor de triste, deșteptau în mine! Va să zică, nu eram eu omul pe care-l visase... Și ce fericiti ne credeam, în ce dulce amăgire trăiam până mai adineaora! Mi-aduceam aminte de vremea când eram logodiți. Era așa de blîndă, și ochii ei mari și sfiicioși spuneau așa frumoase lucruri, că ceasuri întregi stam fără să ne vorbim. Doar ne țineam de mîna, și ne uitam cu drag unul la altul. Și cum stam așa, mîna ei albă, plâpîndă, calduță, îmi făcea uneori impresia că-i o păsărică drăgălașă care doarme, și parcă mi-era milă s-o strîng și teamă să n-o deștept.

Tăcerea ce ne-mpresura era plină de gândurile noastre, pătrunsă de misterioasa apropiere a sufletelor noastre. O iubeam, cu acea neliniște ascunsă, cu acea frică neînțeleasă pe care ți-o dau unele bucurii mari și neașteptate. Mereu mă-ntrebam : Oare voi ști eu s-o fac destul de fericită ? Voi putea eu înțelege sufletul acesta delicat, viața aceasta sfântă care mi se încredințează și care va fi de azi înainte floarea, farmecul și lumina vieții mele ? Îmi ziceam, privind-o : De-aci încolo am pentru cine trăi. Toată grija, toată puterea mea de muncă, speranțele, gândurile mele de fiecare clipă o singură țintă au să aibă : s-o fac fericită ; s-o fac să vadă în mine un om cu totul deosebit de ceilalți, și pururea altul... Pururea altul !

Oare ce-o fi crezînd ea în vremea asta de mine, de plecarea mea ?... Ce-o fi făcînd, ce-o fi gîndînd, sărăcuța, singură ?... Și mă întorsei repede, ca și cum, în bocetul viforului, i-aș fi auzit glasul chemîndu-mă. Nu mai era lumină la nici o fereastră. Am intrat în-țetșor, am tras un chibrit ; așa-mi tremura mîna, că de-abia am putut s-aprind lumînarea. M-am apropiat cu frică de patul ei. Dormea. Am stat ș-am privit-o lung. Ce dragă-mi era ! Îmi părea așa de rău c-am supărat-o. Vroiam să-i cer iertare, și nu-mi venea s-o deștept — dormea așa de frumos, cu obrăjoru-n palma stîngă ! Din cînd în cînd suspina prin somn, ca un copil certat, care-a adormit plîngînd. Am îngenuncheat și, sărutîndu-i dreapta întinsă pe plapomă, șoptii umilit, rugător : „Iartă-mă !“... Un surîs îi apărui pe buze, o clipă-ntredeschise ochii și c-un gest somnoros îmi mîngîie fața cu mînuța ei caldă și moale : „Ce rece ești !“ Ș-adormi din nou.

A doua zi, era sărbătoare, am stat acasă toată ziua. Ciudat, glumele noastre, vorbele noastre de alintare nu mai aveau răsunetul, înțelesul, farmecul de mai înainte : păreau vechi, silite, străine de noi. Era ca un fel de jenă, de neliniște, de oboseală, care se resimțea în gesturile, în privirile, în tăcerea noastră. Nu ni-o spuneam, dar o simțeam deopotrivă greutatea asta ce se lăsa pe noi... Și ceasurile treceau din ce în ce mai încet... Înțelegi tu sentimentul acesta de înstrăinare sufle-

tească, de stingere lentă, misterioasă, a unei iubiri care-ți umplea viața toată, și pe care-o credeai veșnică și indispensabilă, ca aerul și ca lumina soarelui ?... Ședeam alături, vorbeam — și vorbele noastre păreau că vin de departe, ostenite, aproape goale de-nțeles. Nici mîinile noastre parcă nu mai țineau de noi, așa nu mai tresărea nimic în noi la atingerea lor.

— Tu ești bolnavă... Nu vezi cum arzi ? i-am spus într-o zi îngrijat, căutîndu-i gîndul în ochii ei somnoroși, pe fața ei aprinsă ca de friguri.

S-a uitat lung la mine, cu una din acele priviri cari nu văd. Apoi, deșteptîndu-se ca dintr-un vis, mi-a răspuns zîmbind :

— N-am nimic... Ce vrei să am ?

Era atîta tristeță-n vorbele ei, și-n ochii ei atîta întunecată adîncime, că nu m-am mai putut ținea să n-o întreb, să n-o implor să-mi spuie tot ce are pe suflet, deși vedeam c-o îneacă plînsul, deși se jura că n-are nimic, că nu-mi ascunde nimic. Cît am chinuit-o, sărăcuța, și cum se zbătea sub întrebările mele, ca un vinovat ce nu vrea să-și mărturisească fapta ! O lăsam să plîngă, să se liniștească, și iar o luam la cercetat. Vedeam bine că e o taină la mijloc. Asta ne înstrăina, asta era zidul care ne despărțea. Și toate mijloacele le întrebuițam, toate puterile mi le puneam ca să-l abat, și să mă apropiu, să mă lipesc iar de sufletul ei. Îi simțeam inima gata să se deschidă, pe buzele ei fluturau cuvinte pe cari nu se putea hotărî să le rostească, în ochii ei plînși veneau lumini repezi, scăpărătoare, și iar se retrăgeau, și iar se făcea noapte. Și n-am putut smulge o vorbă, n-am putut afla nimic în ziua aceea. Îți închipui tortură.

Cînd mi-a spus, era prea tîrziu. Doctorii nu mai aveau nici o speranță. Era de-o lună-n pat, slabă, desfigurată, pierdută. Ședeam la căpățiul ei, năuc, aproape nebun, neștiind ce să cred, neștiind ce-a fost și ce-are să mai fie-n urmă cu viața mea. Deodată tresării. Își pusese mîna-i rece, nădușită, pe mîna mea — ochii ei mari, sticloși mă priveau fix din orbitele lor adînci.

— Să nu fii trist... am fost fericită, foarte fericită cu tine... doi ani aproape. Ce de lucruri frumoase m-ai învățat tu în vremea asta !...

— Dormeai ? întreb eu cu frică.

— Nu dormeam. Ședeam așa, cu ochii închiși. Te simțeam lângă mine, și mi-era cald, aveam sentimentul că plutesc, îmi părea bine că te simt aproape. Ce bun ești tu, și cât te-am făcut să suferi ! Fără să vreau te-am făcut să suferi. Vezi, aveai dreptate când spuneai că sunt dintr-un neam ostenit, sleit de puteri, osîndit să piară... Tu nici nu știi câtă dreptate aveai. Tu nu știi c-am avut un frate care s-a sinucis, o soră care a murit idioată, și că un frate al tatii e și astăzi închis într-o casă de nebuni. Și te mirai de mine că nu mă entuziasmez de nimic. Pentru entuziasm se cere un suflet tânăr, proaspăt, sănătos, și noi eram toți bolnavi — trudiți și bătrâni de mici... Vezi dar că nu pierzi lucru mare.

Închise ochii și rămase puțin ca-ntr-o ațipire de somn. Eu tăceam și-mi stăpîneam bătăile inimii, de teamă parcă să nu-i tulbur gândurile. Ea înțelese și, ridicându-și ploapele-i învinețite, îmi mulțumi c-un zîmbet.

— Acum să-ți spun secretul... Știi, când ai plecat mînios, atunci, seara... am crezut întîi c-ai glumit, că te-ai ascuns, ca să vezi ce-am să fac, ș-am stat, ș-am așteptat, așa, în tăcere, un minut, două, poate mai mult, poate nici atît. Mi-era cald, eram enervată, simțeam că mă-năbuș. M-am sculat, m-am desfăcut la piept și, de necaz, de răutate mai mult decît de nevoia de a mă răcori, m-am dus la fereastră, am deschis-o, ș-am stat în frig pîn-am simțit pe gîtul gol, pe pieptul gol, ca un strat de gheață. Ș-apoi m-am culcat, am adormit cu gîndul copilăresc c-ai să mă găsești moartă când 'ei veni, ș-are să-ți pară rău...

O îneca tusea. Tot sîngele, puținul sînge ce-i mai rămăsese, îi năvăli-n obraz. Și nu mai putu vorbi.

Noaptea, tîrziu, se deșteptă și, suflînd greu, aruncă plapoma de pe ea c-un gest furios. Strigă de cîteva ori c-un glas care nu mai era al ei, și nici omenesc nu

mai era : „Nu mă lăsați să mor, nu vreau să mor, scăpați-mă !” Ochii, ieșiți din orbite, priveau speriați în gol, brațele-i subțiri se mișcau în aer, închizînd și deschizînd pumnii, ca și cum căutau ceva de care să se agațe, apoi căzură-n lung, lovindu-se de șolduri. Un suspin, adînc, de șupremă ușurare, și... cînd îi pusei mîna pe față, simții răceala morții. A, gura, gura aceea întredeschisă, cu buzele albe încremenite, o văd încă, o am de-a pururi în minte, pe atît de fioroasă-n moarte, pe cît de fermecătoare era-n viață. Tu nu știi, nu știi ce va să zică să vezi astfel gura pe care-ai sărutat-o odată, însetat, nebun de iubire, de cea dintîi... de singura ta iubire.

NOTE

I

Multe lucruri minunate a lăsat Dumnezeu pe lume, cu multe și neprețuite daruri a mai înzestrat pe om, nici unul însă nu se poate asemăna cu plina de taine și nemăsurata putere a gândirii. De toate parc-aș ajunge să mă satur cu vremea; numai de gândit, de voluptatea asta mai îmbătătoare decât tot ce basmele orientale au putut născoci, în veci nu m-aș mai sătura. De bună seamă că harul acesta e o bucătică ruptă din atotputernicia Celui-de-sus — un crîmpeiaș mic, nezărit de mic, și-i mai tare decât țaria vînturilor, mai adînc decât adîncul mărilor.

E așa dulce să te gîndești!... Ești aici, și oriunde vrei — în clipa asta, și-n orice timp. Ești singur în mulțime, și ești cu cine-ți place în singurătate.

Iată, am trecut de jumătatea vieții. Și cu ce sete mă reîntorc la începutul ei! A, copilăria mea a fost tristă, așa de tristă, că n-aș vrea s-o mai trăiesc aievea; dar mi-e nespus de drag s-o cuget. Depărtarea dă farmec suferinților prin cari am trecut, și cînd mă uit în urmă, la mine, îmi par eroul unui poem frumos.

La țară, într-un cătun sărac, pe valea Similii, cu fața la drum, o casă veche, acoperită cu trestie: o săliță între două odăi podite cu scînduri de stejar, în fund un iatac c-o fereștruire ce dă în livadă, păreții și bagda-

diile albe, prispa lipită cu lut, ograda largă din sus de poartă, heiurile gospodăriei, de jur împrejur gard de nuiele, încununat cu mărăcini, iar dincolo de gard, în toate părțile, dealuri rotunde, cu dumbrăvi pe coamă, cu holde-nvîrstate pe dulcea răvărsare a coastelor pînă-n șiragul de sălcii de pe malul gârlei — acolo-i toată copilăria mea, sărmana mea copilărie!

Plăpînd, bolnăvicios de mic, suferind într-una de friguri și de dureri de cap, stam zile-ntregi la fereastră, înfășurat într-un șal, și mă uitam cu dor la ceilalți copii cum alergau și se zbînțuiau pe afară, spulberînd colbul de pe drum, sănătoși, vioi, îmbățați de libertate. Rîsetele lor zgomotoase, fermecătoarea gălăgie a jocurilor lor, umbra și freamătul copacilor, mugetul depărtat al vitelor, ciripitul vrăbiilor și razele soarelui veneau la mine ca dintr-o altă lume — o lume veselă și fericită, în care mie nu mi-era dat să trăiesc.

Vara numai, în zilele frumoase și calde de pe la mijlocul verii, cînd mă simțeam mai binișor, îmi așternea mama o saltea pe prispă, sub strașina lată din fața casei. Acolo mă văd adesea culcat, cu mîinile pe piept, cu ochii pe jumătate închiși — copil pe jumătate mort. Deasupra mea, lipit de grindă, un cuib de rîndunică, și-n margine, înghesuiți unul într-altul, doi pușori în tuleie, cu cașul la gură, clipeșc din ochi, somnoroși — și-o dată tresar cînd vine rîndunica, lacomi și speriați își întind spre ea pliscurile mari, căscate, și piuie, și tremură de aripioare... ce foame li-i, sărăcuții de ei!

Încet — parc-ar vrea să m-adoarmă — așa de încet și de dulce se clatină pe părete umbra teiului de lîngă scară. Din cînd în cînd aud cumpăna de la fîntînă scîrțîind, un chiot lung în depărtare, un lătrat de cîine, un plesnet de bici, și toate răsună așa frumos în aerul cald și limpede al zilei, că, fără să-nțeleg de ce, îmi vin lacrimile în ochi, și plîng. Un călăreț trece-n galop. Ascult cum sună copitele calului pe drumul uscat. Aș vrea să văd, să-mi umplu sufletul de mișcarea și de privesțiile ce mă-nconjoară, dar sunt așa de slab — mă-njunghie prin coaste, și am parc-o greutate pe piept, mă dor vinele gîtului, și nu pot nici capul să mi-l întorc.

Îmi curg lacrimile pe obraz și simt în gură gustul lor sărat.

Mă gândesc la moarte, nu cu frică, nici cu părere de rău pentru mine. Eu m-am deprins, în multele mele nopți de friguri și de nesomn, cu ideea că azi-mîine trebuie să mă sfîrșesc... să adorm și să nu mă mai deștept. Eu știu, știu că mă duc. Dar mi-e milă de mama, că ea nu știe, ș-o văd cum se luptă cu moartea mea, fără s-o bănuiască. Biata mama, ce mult mă iubește, și cît suferă, numai din pricina mea.

Iată, o aud viind — mai mult o simt decît o aud, așa de-nctet pășește. S-apropie ; cum cată la mine, cum îmi surîde de cald, parcă-mi vin raze de soare de pe fața ei palidă, din ochii ei mari, de o nespūsă blîndeță și bunătate-n privire. De nu m-ar cunoaște c-am plîns !...

Îngenuche la căpătîiul meu și-mi pune mîna pe frunte. Mi-alină orice durere cînd vine lîngă mine, și ce dulce mi-e să-i simt palma răcoroasă lunecînd încet pe fruntea mea înfierbîntată.

— Vrei tu olecuță de supă, numai o lingură...

— Nu, mamă dragă, nu pot, zău nu pot.

Dar caut să m-arăt voios — încerc să-i surîd, cu buzele mele uscate ce-mi scîrție pe dinți.

Pricep după glas și după ochi c-a plîns și ea... Mi se pare mie c-amîndoi ni-ascundem aceleași gânduri, ș-aceleași temeri, ș-aceleași lacrimi.

II

La nouă ani, primele zile de sănătate. O, nespūsă fericire de a fi sănătos, de a te putea bucura de aer, de soare, de flori, de toate încîntătoarele frumuseți ale naturei ! Ca un cîine scăpat din lanț alerg, mă tăvălesc prin iarbă, hoinăresc cît îi ziua de mare pe dealuri, pe dragile mele dealuri, ce atîta timp au fost

ispititoarele vedenii, fantasticele tablouri ale ochilor mei aprinși de friguri.

Ciudat ! Eram așa de sigur c-am s-ajung la cer cînd m-oi urca în zarea Păltinișului. Vezi, cum mă-nșelam ! E dincolo, pe cealaltă culme de deal, sprijinită marginea frumoasei bolți albastre. Stau puțin la chibzuire, mă uit înapoi spre casă, apoi la soare, și-mi zic hotărît : tot făcui eu drumu pîn-aici, hai ș-oi vedea o dată de aproape cum se împreună cerul cu pămîntul. Ș-o iau regeior pe curături, mă las singurel în valea pustie, largă, luminoasă, cu totul nouă pentru mine, trec un pîrîiaș, și iar încep să urc ; sus, înainte, văd o pădure, și nu pricep de unde-a răsărit. În urma mea soarele se lasă tot mai jos, valea se răcorește, o liniște ca de vis mă împresoară, nu zăresc o pasăre zburînd. Acum bag eu de seamă ce neclintire-i în aer, și ce tăcere, și cît de singur mă aflu în toată întinderea asta de locuri neumbrate... or fi vrăjite, o fi tărîmul zmeilor, sau al zînelor... poate-i un mare păcat ce fac eu, poate nu-i iertat să calce picior de om pe-aici. Încep să pășesc mai încet, din cînd în cînd mă opresc, ascult, aud cum îmi bate sîngele în urechi, mă uit cu inima-ngrijată la pădure, cuget la mama ei cît îi de rea... pentru copiii mai ales. Dar cum să intru eu în întunericul acesta de codru ! Ia !... Un zgomot de vreascuri rupte, un foșnet în frunzișul din apropiere, și înlemnesc pe loc... În fața mea stă un moșneag c-o traistă-n spate. Se uită și el mirat la mine, ca la o arătare. Mă-ntreabă apoi blînd :

— Da' ce cauți pe-aicea singur ?

Dau să răspund, și nu pot scoate-o vorbă, și nici să țip nu pot, și nici să fac un pas. Ș-o dată mă podidește plînsul, și plîng cu lacrimi mari, tremurînd ca varga. S-apropie bătrînul și mă mîngîie cu vorbe bune, pe cari eu de-abia le aud, așa, ca printr-o vijelie.

— Nu-ți fie frică, dragu moșului. Ce, nu mă cunoști pe mine ? Eu sunt Gavrilă Păduraru. Hai, că la d-voastră veneam, cu traista asta de bureți... Acuși suntem acasă...

În fața noastră soarele apune, valea se umple de umbră. Pe drum mă descoase bătrînul, și-i spun cum am vrut să văd dealul unde s-ajunge cerul cu pămîntul și locul de unde răsare soarele.

— Apoi, îi tare departe, zice moșul zîmbind și clătînînd din cap, și puteai să umbli mata mult și bine, ani întregi puteai să te duci așa, și nu mai ajungeai acolo, că de ce mergi, de ce se depărtează. Te amăgește... ai crede că-i coala, da-i numai așa, o părere...

Cum mă-ntristau vorbele bătrînului!

Am intrat în sat pe la aprinsul lumînărilor. Toți acasă erau îngrijați. Mama pusese să mă caute prin fîntîni. Alerga tulburată de colo-colo, întrebînd, frîngîndu-și mîinile și rostind vorbe fără șir. Cînd m-a văzut, a început să plîngă de bucurie. Și ce frumos m-a dojenit, și cum mă săruta și mă strîngea de duios la pieptul ei, parcă-i era teamă să nu vie cineva să mă ia. Cădeam de oboseală. Am adormit în brațele ei. Și toată noaptea am visat numai prăpăstii și coclauri. Rătăceam parcă singur prin locuri necunoscute, și mi-era tare frică să nu mă-nțîlnesc cu „mama-pădurii“.

III

Mă-ntorc de pe dealuri, desculț, zgîriat, prăfuit — dar tașoș, pășind soldățește, în tactul zorit de foame al unui marș pe care mi-l trîmbițez singur, suflînd cît ce pot în mîna-mi stîngă adusă la gură în formă de cornet — în dreapta-mi port arma, un băț de corn lustruit, cu care mă cred grozav. Sunt fericit, cît-nu mă-ncape lumea: am descoperit într-un fag bătrîn un cuib de turturică. Nu mai pot de nerăbdare să spui acasă bucuria asta nouă.

— Mamă...

Și iată-mă-s înmărmurit în prag. Și stau așa, mut, sastisit, cu ochii boldiți: din fundul odăii vine-nspree mine rîzînd un domn înalt, brun, cu barbișon — bar-

bișonul, mai ales, face o puternică impresie asupra mea, pentru că n-am mai văzut pîn-acum decît la capre felul acesta de barbă. Mama-n picioare, de lîngă fereastră, mă învăluie într-o căutătură de mîngîiere nespus de dulce și rîde și ea.

— Uite la el cum a rămas! Ce, nu-l cunoști?... Frate-tău Costachi.

— De unde să-și mai aduc-aminte!... Era mititel, o mîna de om, și bolnav, sărăcuțu, și sunt cinci ani de-atunci... Da'ce umbli tu așa, ca un pui de boda-prosti?

Eu, la întrebarea asta, îmi întunec, fără să vreau, căutătura și, cu mania mea de a mă observa pînă și-n momentele cele mai ridicule și mai umilitoare, simt că mi s-a lungit botul din cale-afară, și-mi întorc fața spre perețe, ca să nu mă vad-așa urît. „Hei, bădiță Costachi, zic eu în gîndul meu, dacă mă iai așa, nu-mi scoți tu vorbuliță din gură să mă pici cu lumînarea.“

Răspunde mama pentru mine. Inima ei bună și delicată înțelege numaidecît ce-i în sufletul meu.

— Așa s-a deprins, să se poarte desculț. Eu, drept să spun, mă bucur de asta, c-atîta ce aleargă, ciobote de fier să-i fac, și tot le-ar veni de hac. Pe urmă-i și mai sănătos așa. Lui îi trebuie mișcare multă, aer mult.

Mă ia el apoi frate-meu deoparte — binișor, mă saltă și m-așează pe genuchiul lui — cu fața spre lumină, și-mi cată blînd în ochi și-mi vorbește cu multă dragoste, țiindu-mi stînga drept spătar, cu dreapta netezindu-mi părul. Și vine și mama să stea lîngă noi, mă soarbe cu privirea, își lipește obrazul de obrazul meu, ș-atîta mă laudă, că foarte mă rușinez, și mă doare-n suflet că nu sînt așa cum spune mămuca. Oftez din adînc auzind-o, și-mi iau strașnică hotărîre-n mine, ca astfel să mă port de azi înainte, încît laudele ei să fie vorbe adevărate.

— Da' cu școala cum stăm, mă rog? întrebă bădița Costachi, ca și cum ar fi-nțeles ce gîndesc eu.

— Apoi cu școala, răspunde mama oftînd, de la

toamn-om vedea ce-om face, că pîn-acu, dă, de-abia ne înfiriparăm.

— Cum? Băiat de nouă ani, și nici măcar să citească nu știe?... Asta-i rușine, mare rușine.

— Eu zic bodaprosti lui Dumnezeu că-l văd în picioare. Cît am tras cu boala lui — numai inima mea știe.

Și seara-mi spune bădița, cînd mă duc să mă culc : „Să știi că de mîine începem la abecedar“.

Curios mi se pare — nu mă pot deprinde cu gîndul că domnul acesta mi-e frate. Îmi vorbea mama de el, îmi vorbea adesea de un frate care-i la oaste la București, dar Bucureștii pentru mine intra în domeniul basmelor, în orice caz, era ceva așa de departe de pămînt, că niciodată nu mi-am închipuit că s-ar mai putea întoarce cineva de acolo. Și nici măcar n-am căutat vrodată să-mi alcătuiesc în minte, pe dibuitele, figura lui bădița Costachi. Așa, mi-a mai vorbit mie mama și de un alt frate, Gheorghieș, care s-a înecat în iazul de la Pătrășcani. Era băiat mărișor, de vreo paisprezece ani, bălan la chip, și foarte deștept. Ș-a plecat singurel într-o zi, fără să-i bage de seamă cineva din casă, și cînd a ajuns la iaz — ceasul cel rău, se vede — s-a dezbrăcat și-a intrat să se scalde, și-a scăpătat într-o bulboacă — l-a aruncat apa odat' afară, și, văzînd pe Neculai Moraru c-aleargă spre el, cic-ar fi strigat tare : „Scapă-mă, bade Neculai, mai iute, mai...“ Și iar s-a dat afund, și iar a ieșit zbatîndu-se cu moartea ; dar pînă să se dezbrace Neculai, cu lăcomie l-a tras apa de istov pe bietul copil, și dus a fost. Pe la toacă treceau niște țigani pe drum. Mama ședea pe prispă și cosea. Deodată aude pe unul zicînd : „Iacă de-aice-i băiatul care s-a-necat“. Ea scapă lucrul din mîină, și-aleargă după ei, și-ntreabă îngrozită : „Ce spuneti voi? Ce băiat s-a înecat?“ Și-n vreme ce țiganii se tot codeau cum să-i spuie, iată că sosește din sus și badea Neculai, plîngînd, cu capul gol, cu hăinuțile lui Gheorghieș în brațe. Tata nu era acasă. Biata mămuca !... Trei zile s-a bocit um-

blînd aiurită pe mal, strigîndu-și într-una odorul pe nume. Oamenii răscoleau iazul cu prăjini și cu năvoade. De-abia a treia zi pe seară l-au putut scoate...

În tăcerea nopții, îmi trag plapoma peste cap și-mi petrec toate astea prin minte, ca și cum le-aș fi văzut aievea. Atît mă gîndesc, și-atîta s-amestecă în închipuirea mea cele posibile cu cele imposibile, încît m-aștept ca-ntr-o zi să văd că se deschide ușa deodată și intră rîzînd un băiat bălan, cu ochii mari și isteți, și-aud pe mama zicîndu-mi :

— Ce, nu-l cunoști?... Frate-tău Gheorghieș.

MOFTANGIUL BLAZAT

E cu neputință ca acest tip să nu vă fie cunoscut. La teatru, în tramvai, în drumul-de-fier l-ați auzit desigur vorbind tare, debitându-și, cu glas sonor și cu gesturi studiate, prețiosul lui repertor de fraze ciugulite de prin gazetele cotidiene, veșnic plângându-se de țara asta păcătoasă, de oamenii cari-o cîrmuiesc, de neamul nostru tembel, neam de faliți, de trîntori și de palavragii, neam putred și netrebnic, în viitorul căruia, el, unul, nu mai are nici o speranță.

E, vezi bine, și acesta un mijloc de a prosti pe semenii tăi și de a-i speria cu cinstea ta și cu adîncimea spiritului tău de observație. Mulți, ascultîndu-l, și-or fi zicînd: „Ce bine vorbește!... Iată un om care, dac-ar fi avut putere-n mîină, n-ar fi făcut nici una din greșelele pe cari cu atîta energie le înfierează.“

De obicei acest palavragiu de răsîntii, căruia toate-i put în patria lui, e ceea ce se numește „un om bine situat“, are o funcție importantă, garnisită cu două-trei sinecure binișor retribuite, ia parte la toate serbările și banchetele oficiale, intră gratis la teatru și la Ateneu, dispune de-un bilet de liber parcurs pe toate căile ferate romîne și-i membru în mai multe societăți culturale. Cum vreți să nu se plîngă de-o asemenea țară?... El a trecut liceul cu mofturi. Cu mofturi și-a dobîndit un titlu universitar, și tot cu mofturi a dat în lături pe cei cari au muncit, și i-a lăsat în urma lui, departe. Cum să nu se revolte el acum în contra profesorilor pe cari i-a păcălit atîția ani, în contra miniștrilor pe cari i-a îmbolmojit

cu vorba și-a obținut de la ei tot ce-a vrut, în contra societății care cască gura la palavrele lui și-l aplaudă, în contra neamului din a cărui muncă trăiește așa de bine! El nu s-a trudit, el n-a asudat pentru nimic în lumea asta, toate i-au venit de-a gata, și cînd trece pe stradă, noi ne luăm cu respect pălăria la el, și ne simțim măguliți cînd ne-ntinde mîina, și-i ținem hangu cînd își batjocorește țara. Cum vreți să nu ne desprețuiască și să nu ne trateze ca pe niște găgăuți cînd vede cu ce puține arme ne biruie, cu ce ieftene mijloace ne cucerește și ne domină! Onoruri, funcții, atîtea succese dobîndite repede și fără nici o ostenală au sfîrșit firește prin a face din el un blazat. Viața nu mai are pentru dînsul nici un farmec. [...]

Nu e unul, nu sunt doi, ci e o șpeță numeroasă de bîrfitori de aceștia, cari cred că e o notă de distincție și de originalitate să-și ocărască țara și neamul. Și noi înțelegem bine că toată revolta asta a lor e o revoltă prefăcută și numai așa, de paradă — cu toții știm că oamenii aceștia n-au lucrat nimic și n-au produs nimic în țara asta pe care-o batjocoresc, știm bine că numai de plîns n-ar avea dreptul să se plîngă trîntorii aceștia fericiți ai milostivului nostru buget, știm, și cu toate astea-i ascultăm cum ne insultă și nu le răspundem nimic. [...] Cîte vorbe frumoase, și înălțătoare, și demne de ținut minte n-au fost rostite apostolii și profeții noștri în momentele lor de fericită inspirație! Cine le mai știe? Cine stă să le mai dezgroape și să le mai scoată la lumină de pe unde-or fi dormind uitate! Dar o vorbă de ocară despre țara noastră, o necuviință pe care-a spus-o un capelmaistru zeflemist acum douăzeci de ani este și azi repetată de gazete, ca ceva de foarte mare haz, și-o știu și copiii. Cum vreți ca numărul moftangiilor să nu sporească în atmosfera asta... așa de prielnică pentru ei! Oriunde se duc, și oricînd deschid gura, își găsesc mica lor galerie, gata să-i aplaude. Știu oare nemernicii aceștia cît rău ne fac, fără să vrea? Își dau ei seama cît de bine servesc, bîrfindu-ne așa, cauza adevăraților noștri dușmani, cari trăiesc aici cu noi, și caută să-și facă arme din slăbiciunile noastre și biruință din durerile noastre?... Desigur că nu știu, cum nu știm nici noi cît de vinovați suntem cînd le batem în strună și facem haz de palavrele lor...

FĂRMĂTURI

Ajunul Sfântului Dumitru. În băătura unei căsuțe, la bariera Mogoșoaii, se vînd cu toba niște boarfe de-o tristeță sfîșietoare... pline, parcă, de toată durerea vieților mizerabile pe cari le-a slujit. În prag, un băiețuș de vro șapte ani își ține-nceștate-amîndouă mîinile de fusta mămăsei și strigă de dă inima din el :

— Da' nu lăsa, mamă, să ni le ia... De ce vor să ni le ia ?

Mă-sa își pleacă ochii și, printre lacrimi, se uită lung la el, îl mîngîie pe cap și-l liniștește :

— Taci, tu, sufletul mamei, taci frumos, că vine el ticu, și ne face altele mai bune.

*

Unele sate își povestesc trecutul în însuși numele pe care-l poartă : Flămînzii (de unde-au și pornit răscoalele din 1907), Colibașii, Sărăcenii, Obidiții, Secătura, Despuiții... Ce ziceți ? *Despuiții*... Nu-i așa că-i pitoresc ?

*

Am auzit la țară, rostit de-o țărăncă tînă, cuvîntul „pește“, cu înțelesul scîrbos pe care ticăloșia orașelor noastre i l-a adaos. Vă închipuiți impresia.

*

În alt sat, în podgorii.

La sfîrșitul lui mai, Stanciu încarcă-ntr-o căruță două sute de ocă de cireșe, cumpărate cu șase lei suta, și

pleacă la Brăila. Pe drum îl mai apucă ploaia, i se mai bolnăvește calul, ori căruța, i se mai bat cireșele ; în sfîrșit, în două zile ajunge la Brăila. În alte două își vinde marfa, și-n alte două se-ntoarce.

— Ei, ce scofală mi-ai făcut ? îl ia nevasta de la poartă.

El e cam turlac de cap — puțină băutură, multă oste-neală — ca omu de pe drum.

În casă-i desface punga de la brîu, o răstoarnă pe masă, numără, răsnumără : 9 lei și 45 de bani.

— Da' bine, omule, ce treabă-i asta ?

El geme-n pat, bolnav.

Și-n fiecare an — același lucru.

*

La Senat, un fost ministru combate cu ifos : „...Prin legea de față se protejă cei puternici și se *pășuiesc* țărării !“

Află, domnule fost și viitor ministru, că a pășui nu înseamnă de loc „a asupri“, ci... tocmai din contra.

*

O greșeală de tipar... bine informată : „Din împrumutul de două milioane, contractat de primăria noastră, aflăm că 500.000 de lei sînt destinați pentru *canalii*“.

*

În sălbăticia curată a munților, la Nicule, văd o fetică de vro șapte ani, îmbrăcată într-o rochiță de stambă conabie, groaznic de bătătoare la ochi.

— A cui ești tu ?

— A lui Voicu pădurarul.

— Și cine te-a slujit așa ?

— ?...

— Cine te-a-mbrăcat cu rochia asta de tîrg ?

— Nașa.

— Da' cine-i nașa ta ?

— Doamna profesoară.

- Ea te-a botezat ?
- Poi...
- Și ce nume ți-a dat ?
- (Cu mândrie :) Janeta.
- Săracii țărani noștri !

*

După răscoale.

Proprietarul : De ce nu i-ai sfătuit, părinte, să fie oameni de treabă, să s-astîmpere ?...

Preotul : Poi, ți-aduci aminte cînd li spuneai : „Ce vă uitați voi în gura popii !...”

*

Despre un oarecare biruit din primăvara anului 1907 :
Nu cumva e un leu învins care s-a retras să-și lingă rănilile ?

*

Delavrancea, cînd vorbește, are ceva din năvala fluviilor mari : îmbelșugare, putere, și mai ales o siguranță măreață care te farmecă, te minunează — și, în același timp, te odihnește — ceva torențial, care-ți umple sufletul de admirație și dă și pe de lături.

*

„Nimeni n-a iubit ca mine“, „nimeni n-a suferit cît am suferit eu“... Toți zicem așa. Și toți avem dreptate.

*

Cei răi pot avea noroc. Numai cei buni pot fi fericiți.

*

Știi tu cîtă tristețe cuprind aceste două vorbe : jertfă zadarnică ?

. . . . .

Și, cu toate astea, e neasemănat mai multă tristețe în vorbele : viață zadarnică ?

*

Cînd lingușitorul e om de talent, fapta lui de înjosire e nespuse de urcicioasă. Inchipuiți-vă un bogătaș care-ar fura codrul de-pline din traista unui biet cerșitor.

*

Tu te urci, mai sus, mereu mai sus, însetat de vedere largă, de lumină multă, și înaintea ta, ciorile, tot zburînd din cracă-n cracă, se miră între ele :

„Ce dracu o fi avînd ăsta cu noi de nu ne lasă să trăim ?“

DREPTATE

(O revizie generală prin hîrțile vechi. În vrafal de scrisori și manuscrise de pe la cunoscuți și necunoscuți — un caiet soios, pe-a cărui scoarță vînată e scris cu litere mari de tipar: DREPTATE. Și dedesubt, cu litere mici, *Spovedania mea*. Nici un nume. De la cine o fi? De cînd?... Pe filele-ngălbenite de vreme și pătate de grăsime, în rînduri drepte, o slovă mărunță, îndesată, destul de citeață. Din cînd în cînd, apăsarea nervoasă a creionului, cuvintele prescurtate, frazele rupte ca de izbucnirea unui strigăt arată, mai bine decît înțelesul vorbelor, starea sufletească a celui ce și-a pus aici o frîntură din viața lui. Transcriu, aproape fără nici o schimbare. Poate că autorul trăiește. Poate că s-a făcut om de treabă — și în cazul acesta... o, cazul acesta m-a făcut să mă gîndesc mult înainte de a da manuscrisul la tipar.)

Luni, 10 noiembrie... Am intrat iar în infirmerie; mi se pare că de data asta se-ncheie calea-n codru. Azi-dimineață doctorul m-a privit lung, parc-ar fi vrut să-mi spuie ceva. Întins pe spate, mă uitam la el, și-mi era somn... Mă țineam să nu închid ochii, ca să n-adorm. Și, ciudat, cum a plecat doctorul, mi-a pierit somnul. De ce s-o fi uitat așa la mine? Am slăbit rău. Grozav am slăbit. De cîte ori îmi scot oglingioara de sub pernă și mi-o ridic în dreptul feței, mă întreb dacă sunt în adevăr ai mei ochii aceștia sticloși, holbați, speriați ca de vederea unui spectru.

Minune de necrezut, minune dumnezeiască! De cînd mă gîndesc la moarte, simt că se deșteaptă în mine o ființă nouă. Încep să văd altfel lumea. Încep să înțeleg o mulțime de lucruri la cari nu m-am oprit

cu mintea niciodată. Și cînd mă uit acum în urmă, și văd ce viață netrebnică și ticăloasă am trăit, și cuget la viața pe care aș fi putut s-o am, mi se pare c-a trebuit să fie la mijloc o mîină nelegiuită care a schimbat sorții ursitei mele, că o vrajă ascunsă m-a ținut orbit sub puterea ei și m-a împins la rău, mereu la rău, pentru ca tocmai acum să-mi dezlege ochii și să-mi spuie: Vezi ce frumoasă-i lumea? De ce n-ai fost bun, cinstit, ca să te poți bucura și tu de frumusețile ei? Acum, degeaba, nu se mai poate face nimic!

Mi-aduc aminte de zilele copilăriei. Zilele de răsfaț ale copilăriei mele. Că nu mai știau bieții părinți ce să-mi mai facă și cum să mă mai poarte. Eram singurul lor copil. Tata îmi cumpăraseră un căluț de la circ. Mă duceam la școală călare, îmbrăcat ca o păpușă, în haine de catifea, cu părul lung lăsat în bucle pe spate și pe umeri. În urma mea, soldatul îmi purta ghiozdanul cu cărți. Cine mai era ca mine? Îmi intrase-n cap că eu sunt un fel de făt-frumos din basme. De la școală mă întorceam iar călare. Băieții mergeau grămadă împrejurul meu. Vorbeau încet, mi-admirau calul, șaua, hainele, părul — eu mă făceam că nu-i bag în seamă. Ce mici îmi păreau toți pe lîngă mine, și ce bucurie feroce simțeam cînd ardeam pe cîte unul, așa, ca din greșeală, cu cravașa peste obraz. Eram rău, cu liniște rău; iar la mînie, clocoteau în mine gînduri ucigașe. Mi-aduc aminte, eram în clasa a treia primară; era vară, pe-aproape de examen; aveam un meditator acasă, un băiat sărac, mai mare decît mine cu vreo patru ani. Într-o zi, pe cînd mă dojenea că fac prea multe nebunii și nu învăț nimic, am înșfăcat furios călimara și i-am azvîrlit-o-n cap. S-a plîns, firește. Tata l-a certat tot pe el, că nu știe cum să mă ia. Mama însă m-a ținut de rău. Eu m-am bocit, ea m-a alintat — și-a trecut asta. Peste cîteva minute ceasornicul mamei era îngropat la rădăcina părului din fundul grădinii, iar eu mă jucam cu zmeul... Dădusem foc la fitil, așteptam explozia. Nu trecu mult, și-aud gura mamei.

— Aurel maică, n-ai văzut tu ceasornicul meu?

— E pe masă la mine, îi răspund, fără să-mi întorc capul.

Mă-ntreb și azi : Cum poate să fie un copil atât de crud, atât de rafinat în cruzimea lui și atât de mizerabil ?

Îl văd pe bietul băiat, stînd în picioare, galben ca ceara, cu ochii rătăciți, neștiind ce să spuie, și tata, furios, trăgîndu-i palme peste obraz și strigînd tare cum nu-l auzisem niciodată : „Ceasornicul, tâlharule, să scoți ceasornicul, că te omor !“

Ș-am stat, am stat de față la toată scena aceea grozavă, pe care eu o pregătisem, am stat fără să am o clipă de milă sau de remușcare.

L-am văzut pe băiat căzînd în genunchi, tremurînd ca varga, împreunîndu-și mîinile, ridicîndu-și rugător fața lui sfîntă, plină de lacrimi și de sînge, și strigînd, printre suspine :

— Degeaba mă bateți, domnule maior, nu l-am furat eu... Vă jur pe maica, pe tot ce am mai scump, vă jur că nu știu nimic.

Iar tata îl izbea vrăjmaș cu palma peste gură, peste ochi...

— Minți, tâlharule, minți. Unde l-ai ascuns ? Spune, spune, că te omor !

Într-un tîrziu, mamei i s-a făcut milă, ori s-a speriat, nu știu, că s-a rugat de tata să-l ierte. Băiatul leșinase. L-a luat soldatul în brațe și l-a scos afară.

Nu l-am mai văzut de-atunci.

La un an după asta, m-a dus tata în București. În ziua plecării am avut grija să dezgrop ceasornicul și să-l ascund în pungulița pe care mi-o dăduse mama cu doi napoleoni, ca să am de cheltuială. În pension, cum am ajuns, am învățat să fumez, să beau și să joc cărți. După vreo lună, isprăvind eu banii, m-am hotărît să vînd ceasul. L-am dat, pe-ascuns, unui extern — un băiat de ovrei, foarte deștept — care mi-a adus a doua zi opt patace și cinci piese de câte 2 lei. Nu-mi credeam ochilor cînd am văzut atîtea parale. Mai tîrziu am aflat că ceasul acela, așa de mic, îl costase pe tata o mie de lei.

Seara am fost la teatru, la *Fata aerului*. Pe urmă am jucat cărți în dormitor cu pedagogul, pînă despre ziuă,

cînd am rămas afif *. Peste două zile am primit de la mama zece lei.

I-am pierdut și pe aceștia. Am scris tatei. Mi-a trimes și el, și iar i-am dat gata. Ș-a mers așa patru ani.

Cum am trecut cele patru clase gimnaziale, eu singur nu știu. În clasa a cincea m-a pus în alt pension, de unde am fugit după două luni. Pe la Crăciun l-a mutat pe tata în București, și nu m-a mai dat în pension. Am învățat c-un profesor în casă, și, tîrș-grăpiș, am isprăvit liceul. Părinții mei aveau planuri mari. Ei mă vedeau avocat, deputat, ministru. Eu m-aș fi mulțumit deocamdată să-mi pot plăti micile datorii... ca să pot face altele mai mari.

Eram de nouăsprezece ani și credeam că cea mai mare fericire pe lume e să fii bogat. Munca mi se părea o pedeapsă, o degradare. Auzisem de-atîtea ori pe mama zicînd : „Să strîngem pentru Aurel, să aibă cînd o fi mare, că destul am muncit noi și ne-am canonit“... Sărmanii părinți, cum mă mai corcoleau și mă alintau, și ce monstru pregăteau în mine cu dragostea lor ! Cînd eram mic, tata făcea haz de toate obrăznicile mele. Ce bucurie pe el cînd m-a auzit întîi suduind și spuind măscări ; iar cînd am spart c-o zburătură capul unui copilaș al tinichigului din ulița mare, în loc să-mi rupă urechile, mi-a cum-părat o trîmbiță ș-o sabie, ca premiul pentru „vitejia“ mea, de care, multă vreme după aceea, în fiecare zi aproape, se vorbea la masă, cu fel de fel de adaosuri și de înflorituri, ce nu se mai sfîrșeau. Mama îmi făcea părul buclat, mă gătea în haine de catifea înzorzonate cu dantele, mă parfuma și mă ducea în lume să mă arate, ca pe-o minune de frumusețe. Nu spun toate astea ca să-mi ușurez păcatele mele, aruncînd vina pe părinți. Știu că sămînța răului încolțește așa de puternic în unele firi, încît pînă și mijloacele ce s-ar încerca pentru a o stîrpi se întorc adesea în folosul ei, și în loc s-o împiedice, o ajută să se dezvolte.

În ce mă privește pe mine, eu am credința că în orice împrejurări aș fi fost pus, și orice creștere mi

* Afif — lipsit de bani ; lefter.

s-ar fi dat, tot așa de ticălos așa fi ieșit ; căci de când mă țin minte, cel dintâi sentiment pe care l-am cunoscut în mine a fost răutatea.

Nu pofta oarbă de distrugere, pe care orice copil o are — moștenire de la sălbatecul care vedea un dușman ascuns în tot ce-i sta-n cale — nu curiozitatea de a strica o jucărie pentru a vedea ce-i în ea, sau dorința de a-mi arăta puterea mea asupra lucrurilor cari mă înconjurau ; nu, ci pofta de a face durere, voluptatea cruzimii — plăcerea de a tortura — asta era în mine, asta simțeam foarte deslușit când stricam un lucru, când chinuiam un animal, când băteam un copil sau o slugă, ori când mă răstearm la mama, să-i scot ochii cu furculița — plăcerea asta o simțeam.

Numai pentru ca să fac în necaz băieților, duceam la școală prăjituri și bomboane, pe cari, când nu le mai puteam mânca, le aruncam pe jos și le striveam cu piciorul, rînjind batjocoritor la sărăcuții ce se milogeau cu mîna-ntînsă.

Cu cei mari nu prea mă amestecam, dar vai de cei mici, și slabi, și fricoși ! Cîte palme n-au mîncat de la mine, și cîte călimări n-am vărsat pe caietele și pe hainele lor, numai ca să-i văd plîngînd, să mă bucur de nenorocirea lor și să le dau cu sic ! Și tata făcea un haz nespus când îi povesteam isprăvile mele de la școală. Zicea că-i semăn lui și că se cunoaște sîngele de militar...

Așa mă deprinsesem ca toată lumea să se uite cu admirație la mine, și numai de mine să se ocupe, încît dacă intram bunăoară cu mama într-o casă și vedeam că nu mă bagă nimeni în seamă, numaidecît mă făceam bolnav, și trebuia să plecăm acasă. Nu puteam suferi ca părinții mei să aibă altă grijă, ori să vorbească de altceva decît de mine. La masă, dacă nu se uitau la mine, dacă nu se minunau de mine cît mîncînc sau cum mîncînc, o dată puneam furculița pe farfurie și nu mai mîncam nimic. Și-atunci, să-i fi văzut cum mă mai întrebau toți ce mă doare, și cum se uitau cu grijă la mine, și mă pipăiau să vadă dacă n-am căldură. M-amestecam în vorba oamenilor mari,

și-odată a vrut un colonel să mă dojenească, da' tata de colo, cu tremur în glas, parcă-l aud :

— E unicul copil, domnule colonel...

— Asta nu-i un cuvînt să fie rău crescut.

Nu știu ce-a fost, nu știu ce s-a mai vorbit. C-am plecat ca din pușcă, nebun de furie. Să fi avut o putere, l-aș fi făcut bucăți în clipa aceea. N-am putut decît să-i tai patru nasturi de la mantaua cam ponosită, pe care și-o lăsase în cuierul din sală.

Părinți slabi. Părinți orbiți în toată puterea cuvîntului. Mama iubea în mine frumusețea mea, tata — firea mea aprigă, răutatea, care pentru el nu era decît vitejie în mugur. Vai, în ce flori urîte avea să se deschidă vitejia asta, și ce roade otrăvite avea să dea !

Vineri, 5 decembrie... După ce-am trecut examenul de clasa a șasea, m-am dus, de vară, la Bisericiani, la un frate al mamei, care era directorul închisorii de-acolo.

Munți și codri de jur împrejur, castelul părea de prin basme, în vale curgea Bistrița. Dar pe mine atunci nu mă atrăgea nimic din toate astea... Ziua stăteam de vorbă cu hoții — ei au totdeauna lucruri frumoase de povestit — noaptea jucam cărți cu grefierul, cu sergentul de gardă și cu notarul din sat.

Unchiul Scarlat era un om ursuz, fanfaron și cam tîmpit. Se plimba toată ziua prin casă, își trăgea favoritele, și mereu își dregea glasul, parc-ar fi vrut să spuie ceva, dar nu spunea nimic și nu se pricepea la nimic. Grija casei o purta mama lui, o bătrînică scundă, cu fața mică, mică și boțită, care părea că plînge mereu. Dar era bună, săraca. De cîte ori îi ceream parale, se ducea la besectea, pe care o ținea sub pat, în dreptul căpătîiului, moșcondea ea acolo ce moșcondea, și regulat venea cu o patacă de cinci, pe care mi-o dădea în taină, cu aceeași tremurare de mîină și cu aceeași privire șireată și fericită ce părea a-mi spune : „Lasă, că-ți dau eu când ți-o trebui, că mai are maica“. Și-n adevăr, mi-a dat. Cu măsura asta, i-oi fi ciupit bătrînei vreo trei sute de leușori cît am stat acolo. Dar sergentul Mirăuță avea, al dracului, un no-

roc la cărți cum n-am mai pomenit de când sunt. Ne luasem de gânduri. Într-o zi grefierul, care era un pehlivan și jumătate, dar care rămăsese și el lefter ca și mine, mă trage deoparte și-mi spune :

— Ascultă, dacă poți face rost de-un sutar, am o afacere minunată, o afacere din care putem pune mâna pe trei mișoare.

— Cum asta ?

— Uite cum. Ion Mierlă are niște bani ascunși, partea lui dintr-o tâlhărie ; îmi tot spunea el de astă-iarnă, da' știi, așa, îngăimat, să vadă ce-oi zice eu. Ieri l-am chemat în cancelerie și am vorbit cu el deslușit. Mi-a spus tot. Banii sunt în aur, într-o pungă de piele, îngropați în cimitirul ovreiesc din Iași, într-un loc... da' să nu cumva să-ți scape vreo vorbă. Uite, mi-a făcut și planul pe hârtie, ca să nu ne încurcăm. Asta-i cimitirul. Sărim pe din vale, că-i zidul mai jos pe acolo, și cică sunt niște grămezi mari de gunoi chiar lângă zid. După ce sărim în cimitir, o luăm la stînga pe lângă zid pînă în colțul asta, de aci urcăm drept în sus, optzeci, mult o sută de pași, pînă dăm de-o piatră mare de mormînt — o vezi însemnată aici — e cea mai mare piatră de pe latura asta ; de la capătul ei facem drept înspre zid, cum arată săgeata, și aci, unde a făcut el crucea asta, e un bolovan, chiar lângă zid, lipit de zid — dăm bolovanul la o parte, scurmăm c-un cuțit, cu ceva, ca de vreo două palme, în pămînt, și... găsim punga ; ce-o fi în ea — Mierlă se jură că sunt peste trei mii de lei — împărțim pe din două... Ce zici ?

— Ce să zic ? Dacă-o fi adevărat, e o treabă de minune.

— Dar stăi, că e un clenci la mijloc. Pentru banii ăștia, noi trebuie să-l scăpăm.

— Cum să-l scăpăm ?

— Să-l ajutăm să fugă.

— Bucuros, numai să fie vreun chip.

— Este. Și uite cum : să-l luați d-voastră la bucătărie. Acolo fereastra n-are gratii și dă spre pădure. Îi faci rost de un rînd de haine și potrivești lucrurile așa

ca să rămîie el singur un sfert, mult o jumătate de ceas, încolo-i treaba lui.

— Bine, zic eu, noi să găsim banii. Celelalte mă privesc pe mine.

Asta era într-o miercuri. Vineri eram la Iași. Pe la toacă ne-am dus pe jos la Copou, de acolo am luat-o pe după cazărmi, devale, ș-am ieșit la cimitirul ovreiesc. Am mers puțin înainte pe strada aceea dosnică, tăcută, pustie, uitîndu-ne la zidurile înalte, la porțile închise, la casa păzitorului, la toată cetatea aceea a morții, în care, peste cîteva ceasuri, aveam să intrăm noaptea, ca niște aventurieri din romane... să stăm de vorbă cu strigoii. Apoi ne-am întors îndărăt, și de la colț ne-am scoborît prin bălării pe lângă zid, am ajuns în dosul cimitirului, unde erau grămezile de gunoi, ș-am văzut că pe acolo era foarte ușor de sărit. Soarele se lăsa spre sfințit. Zgomotul orașului se auzea tot mai potolit, ca un huruit de tren care se depărtează. Și eu mă uitam mereu la ceas. Aveam același amestec de bucurie și de neliniște pe care l-am simțit în copilărie cînd am fost întîi la teatru. Acum știam drumul, cunoșteam locul. Ne-am întors la oțel, am mîncat, am băut bine. Cînd am ieșit în stradă, felinarele erau aprinse și lume multă forfotea în toate părțile. O amețeală plăcută parcă mă sălta de la pămînt. Mă simțeam ușor, zvelt, așa ca-n vis, cînd visezi că zbori.

Numai cînd am ajuns în dosul cimitirului, am băgat de seamă ce lună frumoasă era pe cer. Lumină ca ziua. Nu-mi era frică. Adică puțin fior, așa, îmi cam dedeau singurătatea și liniștea aceea, în care parcă tot m-așteptam să se-ntîmple ceva, s-aud deodată un strigăt, un pocnet de pușcă, un lătrat de cîine. Știam bine că nu e nimeni să ne audă, cu toate astea, vorbeam încet, umblam tiptil, din cînd în cînd ne opream în loc și ascultam. Era o tăcere și o încremenire în tot cuprinsul acela, că te credeai pe-o altă lume. Zic :

— Ce-ar fi, mă Costică, să iasă un jupîn din groapă și să ne întrebe ce cătăm pe-aici ?

— Aș, dă-l dracului, că nu mai iese el de-acolo cît îi papura.

Sărim noi zidul, și de la colț o luăm drept la deal, numărînd pașii pînă la piatra cea mare însemnată-n plan. Dăm la o parte bolovanul de lîngă zid — aveam fiecare cîte-un cuțit — și începem să scormonim pămîntul. Numai cine-a săpat vreodată, într-ascuns și în puterea nopții, la o comoară, poate să-și facă o idee de neliniște, de zorul și tremurul nostru din clipele acelea. Prin multe-am trecut în viața mea, și fapte urîte am făcut, și frici mari am tras, dar o bătaie de inimă ca atunci nu-mi aduc aminte să fi mai avut vreodată. Și cum scurmam noi așa, și dam țărna afară, o dată aud pe Costică strigînd înfundat: „Am găsit-o!“ Și vesel ridică punga-n bătaia lunei; un dulce sunet de aur ne farmecă auzul. N-a mai fost mers, ci zbor a fost întoarcerea noastră pînă la otel, și parcă nu mai călcam pe pămînt, și numai cînd ne-am văzut acolo, închiși în odaia noastră și siguri că nu ne-aude nimeni, am dat lumînarea aproape, și încetișor am răsturnat punga de cearsăful alb al patului și-am început să numărăm: erau lire turcești, napoleoni și galbeni, și jumătăți de napoleoni și trei hîrtii de cîte-o sută — ne-a venit de fiecare cîte o mie patru sute de lei.

— Vezi, al dracului, zicea că-s peste trei mii...

Da' eu mă uit lung la el:

— Ori nu ești mulțumit?

— Ba da, zice, însă știi... cînd te-astepti la mai mult...

A doua zi ne-am întors. Pe drum ne-am mai gîndit, ne-am mai sfătuit, și cum am ajuns, pînă-n seară am și pus la cale fuga lui Mierlă; dar pe de altă parte am ales dintre soldați pe cel mai bun trăgaci și i-am spus să stea la pîndă în ghereta dinspre pădure; da' să păzească bine, că se urzește o evadare. Eu m-așezasem pe-un dîmb, în dosul gheretei. Îmi bătea inima ca la vînătoare. L-am văzut pe Mierlă cînd a sărit de pe fereastră jos. Parcă era o fiară scăpată din menajerie. O clipă și-a făcut ochii roată, apoi o dat-a rupt-o de fugă spre codru; dar n-a apucat a face zece pași, c-am și auzit pușca bufnind, și în aceeași secundă l-am văzut poticnindu-se și căzînd în genunchi; a dat să

se ridice, al doilea glonț, și iar a îngenuncheat; a scos un geamăt adînc, un horcăit, și s-a lăsat încet pe partea stîngă, și-acolo a rămas — ai fi zis un om ostenit care s-a culcat să doarmă.

Cînd ne-am apropiat, nu mai mișca. În obrazul drept, lîngă ureche, avea ca o întepătură de cuțit — din gura-i atîrna un clăbuc de sînge pe care sta prinsă o bășicuță de spumă, ca și cum în ea ar fi rămas închisă suflarea lui din urmă. Mă uitam la el și-mi ziceam în gînd: Iată ce-i viața! Parcă nu-mi venea să cred că în așa scurtă vreme s-a petrecut o faptă așa de grozavă... Săracu Mierlă! De cîte ori nu l-am văzut în amintirile mele, așa culcat, cu fața de ceară, cu ochii holbați, cu urechea stîngă lipită de pămînt, parc-asculta ceva, o șoaptă, o chemare, ce-i venea de acolo, din adînc.

Și ce s-a ales din toată ticăloșia asta? Peste două luni, eu, la București, nu mai aveam nici un ban și plănuiam o nouă lovitură. Unchiu-meu, dat afară din slujbă, venise cu bunica să stea pe capul nostru; iar director la Bisericiani era numit tocmai acela care, pe bună dreptate, ar fi trebuit să ia în închisoare locul lui Mierlă, locul tălharului căruia noi, cinstiții, într-un chip atît de mișelesc îi furasem și banii și viața.

Marti, 10 noiembrie... Un an în capăt de cînd n-am mai scris... Trec repede peste întîmplări pe cari nici azi nu mi le pot lămuri. Multe bănuiesc. Dar știu eu? Mi-e sufletul destul de încărcat de păcate, de propriile mele păcate. Singurul lucru de care sunt bine îndreptat e că la noi în casă era o atmosferă de minciună și necinste, în care ne deprinsesem cu toții să trăim, „ca-n elementul nostru“, cum se zice. (N-am aflat niciodată ce rost avea un samsar, David, care mereu venea pe la noi — la fiecare două-trei săptămîni apăsarea cu aerul lui misterios, își lăsa bățul și pălăria în sală, o pălărie veche, care-ncepuse a semăna cu el, și se închidea cu tata în odaie, unde stăteau amîndoi, uneori cîte două ceasuri, în conferință. După ce pleca samsarul, tata era foarte vesel cîteva zile, și casa îndestulată

cu de toate. Asta a ținut vreo trei ani, pîn-a venit într-o zi un colonel, și nu știu ce-a spus, că tata pe loc s-a făcut galben ca ceara și-a început să tremure. Colonelul s-arăta un om aspru la suflet, se uita încruntat la noi... parc-ar fi vrut să ne mănînce pe toți; a cotrobăit prin dulapuri, prin sertare, a luat o mulțime de hîrtii și-a plecat. Pe urm-a plecat și tata * și-a umblat mereu pe la București — în vremea asta era tăcere în toată casa, o tăcere posomorită, încărcată de griji... Ce-o fi fost la mijloc și ce s-o fi mai întîmplat după aceea, nu știu, că n-am mai văzut pe tata vreo două luni. Și cînd a venit, era îmbrăcat civil, și slab și îmbătrînit, ca după o boală grea. Mama nu-mi mai făcea bucle, și toată ziua plîngea. Pe atunci eu mă jucam cu zmeul și nu prea băgam de seamă la cele ce se petreceau în jurul meu. Acum de-abia, aducîndu-mi aminte de unele întîmplări ce ca prin vis mi se arată, caut să mi le deslușesc și să pun legătură între ele.

.....

Mă chemă doctorul în cancelarie și-mi spuse lucruri care cît p-aci erau să mă facă să plîng de-nduioșare. Eu — și lacrimi!... Citise ce-am scris și rugase pe director să mă puie pe lista grațierilor. Zicea că e sigur c-am să mă fac om de treabă, c-am să uit prin cîte am trecut și-am să aduc și eu pe lume pîrticica mea de bine. Cînd am plecat, nu mai călcam pe pămînt. Cum te-nviorează, cum te-nalță și te umple de încredere simpla atingere c-un suflet mare!

Întorcîndu-mă, îmi recitesc pagina din urmă. Ce canalie sunt! A, doctore, doctore, tare mi-e teamă că te-nșeli!... Inima ta bună, dragostea ta de oameni te împiedică de a vedea cît de ticălos e vechiul tău client...

Bietii părinți! Ce-au făcut ei pentru mine, și cum i-am răsplătit! I-au vîrît în mormînt faptele mele, rușinea și durerea păcătoșiei mele — și nici acolo nu-i

* În ultima ediție antumă, dintr-o eroare, cuvintele *și-a plecat*. Pe urm-a plecat și tata lipsesc. Ele au fost introduse din textul publicat în *Universul*.

las acum să se odihnească. Cît m-au iubit, sărmanii, și cît s-au trudit pentru mine... Și cît au suferit de pe urma isprăvilor mele! *Canalie! Canalie!* Cuvîntul acesta ar trebui să mi-l strig în fiecare dimineață. „Nu te văd eu că umbli să arunci toată vina pe părinți? Mișel ce ești!” Așa ar trebui să-mi spuie cugetul meu dacă ar mai fi rămas ceva nestrîcat în mine. Chiar în momentul acesta cînd mă judec, simt că vorbele mele nu sunt destul de curate. În însăși această căință de-o clipă simt cum sufletul meu se cată-n oglindă și vrea să se facă frumos. Dar spus-am eu aici măcar a zecea parte din ticăloșiile mele?

...Ei! parcă ceilalți oameni n-or fi tot așa pe dinăuntru!

Ciudat cum nu pot eu niciodată urma un gînd pîn' la capăt, nu sunt în stare să iau o hotărîre pe care s-o țin. Am vrut odată să mă sinucid. Mi-am cumpărat revolver, l-am încărcat și, peste-un ceas, l-am vîndut unui căprar, cu prețul pe jumătate... Gînduri, sentimente, voință, toată firea mea se schimbă de la o clipă la alta. Toată țesătura puterilor mele sufletești parc-ar fi putredă, așa se distramă.

Ci lasă vorbele, și vino la fapte. (De cîte ori am auzit eu asta în daraverile mele cu judecătorii!...)

Să vă spun, domnule doctor — că de azi înainte pentru d-voastră mă spovedesc aci — să vă spun cum am ajuns eu în cele din urmă să pierd orice rușine și să privesc necinstea și închisoarea ca ceva al firii și al soartei mele.

Eram de nouăsprezece ani, și tata credea că urmez la drept, da' eu jucam toată ziua cărți într-un fel de tripou foarte secret, pe care-l ținea în dosul pasajului unu Adolf, în tovărășie cu băiatul bogătaşului Grumăzescu. Acolo-mi făceam vacul. De multe ori o zbugheam și seara, după masă — ziceam că învăț c-un prieten. Și bietii părinți mă căinau că prea muncesc mult... Eram într-o societate de haimanale. Ticăloși toți — unul și unul. (...Te văd, te văd!) Acolo, în pasaj, pe cînd eram înfierbîntați la joc, a venit într-o seară un căpitan de intendență cam chirchilit; avea o figură de cioclu și-un glas răgușit ce parcă ieșea din-

tr-un butoi spart, a dat bună seara și-a cerut o cafea. Da' Grumăzescu îl măsoară din ochi și zice cam înțepat: „Aci nu e cafenea“. Căpitanul, ca și când n-ar fi auzit, vine încet la masa de joc, se uită la *bancher*, la grămada de bani de dinaintea lui — erau ca vreo trei mii de lei — și întrebă cu o politeță afectată: „Îmi dați voie și mie să pontez?“ „Cum nu? Pofțiți“, zice unul din jucători, oferindu-i un scaun... Și face cu ochiul la *bancher*, adică să-l ia în primire, că-i mușteriu bun. Se juca stos, și *bancher* era Adolf. Face el cărțile și le întinde căpitanului să taie. Căpitanul ia la întîmplare o carte, din „ponte“; după ce taie, fără să se uite la ea, o îndoaie puțin la un colț și, împingînd-o binisor spre grămada de bani din fața lui Adolf, zice solemn: „Banco“. Toți am rămas înlemniiți. Adolf, palid, se uită întrebător la Grumăzescu. Acesta pune palma pe cărți și spune căpitanului: „Banco... bucuros, dar trebuie să vedem întîi cu ce acoperiți?“ Căpitanul se ridică încet de pe scaun, dă poala mantalei la o parte și scoate dintr-un buzunar de la spate un săculeț de pînză în care avea numai fișicuri de napoleoni. Rupe un fișic, rupe două, rupe trei, și după ce face o grămăjuie, în care se vedea bine că era mai mult decît în bancă, întrebă foarte politicos: „Mai trebuie?“ Un moment de tăcere — parcă nici nu mai suflam. Grumăzescu, văzînd că lui Adolf îi tremurau mîinile, zice hotărît: „Scoală, să mestec eu cărțile, că asta-i lovitură mare“. S-așază el bine în scaun, parcă era să stea cît lumea, face cărțile, taie căpitanul... Noi, ce să mai încurcăm jocul? Ne uitam la mîna *bancherului* cum pune tacticos o carte la stînga, una la dreapta și ne bătea inima ca și cum nu banii lor, ci viața noastră s-ar fi cumpănit în „talia“ asta. „*Asta e!*“ zise căpitanul, c-o liniște înfiorătoare, dînd pe față cartea pe care-o ținea elegant de-un colț îndoit. Era un șapte de treflă... „Lăcrimi...“ adaogă el zîmbind triumfător și, cu mișcări încete, trage toți banii de pe masă și-i toarnă în săculeț, fără să-i mai socotească.

— Apoi, bună seara, domnilor...

— Nu mai stați? Vă rog... putem să mai jucăm.

— Nu, neiculiță, c-aș vrea să iau o cafea.

— Vă facem numaidecît, domnule căpitan. Pofțiți, vă rog...

— A, nu... Vai de mine; aicea nu-i cafenea...

Ș-a plecat căpitanul cu toată averea societății, și dus a fost, că nici nu l-am mai văzut de-atunci.

În urma lui — ceartă grqzavă între cei doi tovarăși.

— Ce-ai avut tu să mă scoli pe mine de la masă? striga Adolf cu ochii holbați la Grumăzescu.

— Tu nu vedeai, mă păcătosule, că nu mai puteai ține cărțile-n mîna?

Și cît p-aci să se ia la bătaie.

Pe urmă, sfat. Să ne-tovărășim opt inși, să facem un capital de patru mii lei și să întemeiem o casă de joc în toată regula. Adolf ne asigură că vom avea în societate și pe comisarul secției. Se redactează un angajament: pînă în zece zile să depuie fiecare partea lui. Iscălesc și eu, deși n-am decît unsprezece franci în buzunar, și nici o perspectivă. Asta s-a petrecut într-o joi, pe la sfîrșitul lui noiembrie.

Miercuri, 18 decembrie... Noi ședeam la un loc c-o sor-a tatii, bătrîna și scăpătată, cu unchiul Scarlat, care era veșnic în căutarea unei slujbe, și cu bunica. Eram șase guri pe cei trei sute de lei pe lună — pensia tatii. Vai de noi cum trăiam! Și mereu certuri, muștrări — socoteli de ce era să fie și n-a fost. Tata făcea toată ziua pasențe, fuma și ofta. Nădejdea tuturora era la mine. „Să sfîrșească numai Aurel Dreptul lui, și-atunci să vedeți cum se limpezesc ele toate!...“ Asta încheia orice discuție. Și toate fețele se-nseninau.

Bunica avea o soră, călugăriță la mînăstirea Pasărea, și mereu zicea că vrea și ea să se ducă să stea acolo liniștită cîte zile-o mai avea. În iarna aceea era un ger cum de multă vreme nu se mai pomenise. Ne ghemuisem cu toții în două odăiți. Numai bunicuța, sāraca, dormea în săliță pe-un mindir de paie și se învălea cu cele două lăvicere de jos, cari erau ticsite de praf și de purici. Așa, ca să nu se mai canonească atîta biata bătrîna, care tușea toată noaptea, și ca să nu se mai facă foc și-n sală, se hotărî s-o ducă la Pasărea. Și sîmbătă dimineață, chiar a treia zi după întîmplarea de

la clubul nostru, ne-am încărcat, claie peste grămadă, într-o herască pusă pe tâlpoaie, că era o pîrtie prin zăpadă de toată frumusețea, și pe la vremea dejunului am fost acolo. Ce bucurie pe maica Polixenia ; pe tata nu-l mai văzuse de cînd era locotenent... Ea avea trei chilioți foarte curate, și trăia acolo ca-n sînul lui Avram.

— Ferice de tine, zice bunica, privind, cu lacrimi de bucurie, la cuibușorul ei cald, curat, îndestulat.

— D-apoi, soro dragă, Dumnezeu îi mare și milostiv și vede de noi toți. Iaca, ai să te liniștești și tu aicea, ș-ai să vezi ce bine are să fie...

Și iute, și îndemînatecă umbla de colo-colo, și punea toate la cale.

A doua zi — duminică — ne-am dus cu toții la biserică. M-am închinat și eu frumos pe la icoane, de nu-i venea mamei să-și crează ochilor, dar mai ales, cu foarte multă evlavie, m-am închinat la Maica Domnului, care avea la gît o salbă de galbeni mari, de toată frumusețea. Îmi făceam cruce — și cu ochii la galbeni ; îi număram — erau 23, și tot bucăți măricele, unele cît un ban de zece, îi măsuram și-i prețăluam, iar cînd m-am plecat să sărut mîna de argint a Preacuratei, m-am uitat bine la cele două verigute de cari erau prinse capetele salbei. Și în mintea mea pornită la rele mi-am și făcut socoteala.

E curios cum vin cîteodată împrejurările de la sine, că parcă anume au fost trimise ca să te servească. Mă uitam încă la cei patru evangheliști de la baza cupolei, cînd parcă îmi șopti cineva la ureche : „Acu-i momentul“. În biserică, nu mai rămăsesem decît eu și maicile de serviciu, cari în clipa aceea nu știu ce moșcondeau în altar. De altfel, nici nu mi-a trebuit mai mult decît o clipă. Degetele clește pe cele două capete ale salbei — o suceală în dreapta, una în stînga, și țac !

Îmi clănțăneau dinții cînd am ieșit din biserică. Și tremurul din mine parcă se mai potoli în gerul năstrușnic de-afară. Un veac mi s-a părut pînă să ne vedem plecați din mînăstire.

— Încheie-te bine, să nu răcești.

În gîndul meu : „Cînd ați ști voi de ce tremur ! Oh, să mă văd eu ajuns la București...“ Caii mergeau acum destul de repede, că trăgeau acasă și era o minune de pîrtie, dar mie mi se părea că de-abia ne urnim. Îmi venea să mă dau jos și s-o iau la fugă înainte.

— De ce stătuși, logofete ?

— Ne strigă din urmă. Se vede c-ați uitat ceva...

Un fior îmi trecu prin inimă. Doamne, oare ce are să se întîmple acum ? Salba o aveam în sîn. Instinctiv îmi dusei mîna acolo — mă ardea ca un cărbune aprins.

Un băietan călare pe deșălate ne sosește și spune gîfîind :

— Vă roagă maica stariță să vă întoarceți.

— Da' ce s-a întîmplat ?

— S-a furat din biserică salba de aur a Sfintei Fecioare.

Tata numaidecît a și dat jos pe vizitiu și a pus pe flăcău să-l caute. Era singura bănuială, nu-i așa ?

Vru el călărețul să mai zică ceva, dar tata i-o reteză scurt. Făcusem drumul aproape pe jumătate, cum era să ne întorcem ?

Uf ! Cînd m-am văzut acasă... Planul îl aveam gata : desprinse frumușel toate piesele una cîte una și vîndute pe la diferiți zarafi. Și, singur, absolut singur. În afaceri de astea trebuie să lucrezi repede și fără tovarăși. Ah, și era duminică, și prăvăliile închise ! Noaptea aceea am petrecut-o în socoteli. Dar a doua zi dimineață... ce hărnicie pe mine ! Safteaua mi-a făcut-o un zaraf din gura pieții — 62 lei pentru un left mare de zece galbeni...

Peste-un ceas eram bogat. Aveam în sîn, exact în locul unde ținusem salba, șase hîrtii de cîte-o sută, și-n buzunarul de sus al vestei, opt patace — îmi făcea plăcere să le simt. Dulce greutate ! Ardeam de nerăbdare să-mi depun partea mea de societar. Dar casierul lipsea. Era la Turnu-Măgurele, în „turneu“ c-un tovarăș din Giurgiu. Toți lucrăm !...

Ciudate lucruri se mai petrec în sufletul omului. Eram la dejun, în aceeași zi.

Sora tati, cam surdă, întreba mereu de ce-i vorba. Mama, plictisită, se întoarce la ea și-i strigă tare :

— Salba, salba de la Maica Domnului, a furat-o... În momentul acela sună cineva. Sunt sigur că-i pentru mine. Mă scol să văd cine-i. Deschid. În fața mea — un domn cărunt și zaraful din gura pieței. Amîndoi se uitau la mine.

— Dumnealui e ? întrebă domnul cel cărunt, arătînd spre mine.

— Da, zice zaraful.

Ei bine, iată un lucru foarte curios, pe care în viața mea n-am să-l uit : în clipa cînd am auzit sunînd, am și văzut în minte pe zaraf cu domnul acela necunoscut, și am auzit întocmai vorbele acele, cu tonul, cu privirea, cu gestul... aidoma cum s-a întîmplat ; așa încît, cum scena mi se înfățișa pentru a doua oară și-i știam urmarea, eu nici n-am mai așteptat răspunsul zarafului și am și făcut un pas îndărăt, ca să-mi iau paltonul și pălăria să merg cu ei, cînd mă și pomenesc înșfăcat de braț și aud, răstit, poruncitor : „Nici o mișcare !“

Am văzut, în fulgerarea acelor clipe grozave, pe tata cu șervetul la gît, pe mama desfigurată de spaimă, pe toți ai casei apărînd, dispărînd, reapărînd, ca la cinematograf, pe cînd vorbele lor, sunete fără-nțeleș, îmi răpăiau în urechi, sinistru, prăpăstios, cu vuiet de grindină.

Aceea a fost cea mai cumplită lovitură pentru bieții părinți. Mai cumplită decît cele ce aveau să vie — pentru că era cea dintîi.

Două luni de neodihnă, de plînset, de vîzîială între Văcărești, poliție, tribunal... cu fel de fel de oameni fără pic de omenie !

Doamne, cînd m-am văzut liber, mi se părea că toată lumea-i a mea ; numai cine-a stat închis poate ști ce înseamnă fericirea de a fi liber...

Mă gîndeam la cele întîmplate și-mi venea să-mi dau cu pumnii în cap. Stupid ce-am fost ! Să țin eu banii la mine ! Cînd puteam foarte bine să-i ascund, să nu-i mai găsească nici dracul. Am suferit degeaba, curat degeaba, și rușine, și bătăi, și-nchisoare...

Bieții părinți ! Numai eu știu cît au cheltuit ca să mă scape. Cînd m-am întors, am găsit casa aproape goală...

De-acîi încolo soarta mea era hotărîtă.

Luni, 29 decembrie... De vreo trei zile mă tot frămînt cu mintea... Ca o fiară-n cușcă umblu de colo-colo. Aș vrea să încep iar să scriu, și nu știu cum s-o mai iau din loc. Ciudat, de cînd mi-a spus doctorul că povestirea ticăloșilor mele îl interesează ca un roman, de cînd știu că e cineva care se pleacă nerăbdător peste umărul meu și așteaptă, din picul încetinel al vorbelor, închegarea urîtei povești pe care-am trăit-o, parcă nu-mi mai găsesc nici firul amintirilor, nici rostul cuvintelor. Dar și afurisita asta de boală m-a slăbit — că mi-e sufletul împăinjinit, de nu-mi mai pot lămuri nimic — toate gîndurile mi-s în ceață. Și m-a cuprins o silă de lume, ș-o scîrbă de mine, că, știu eu, dacă m-ar grația, ce-aș face cu viața ? De sinucis ; nu m-aș sinucide. Doamne ferește — cu toate că asta ar fi poate cea mai cuminte treabă. Dar nu pot. Mi-e frică. Și nici un fel de voință nu mai am. Cîte umilinți, cîte rușine, cîte bătăi am răbdad au sfîrșit prin a ucide în mine sentimentul de om.

Cea dintîi lovitură mare pe care-am simțit-o eu în ticăloșia asta de viață a fost la Galați, acum nouă ani, cînd m-a încolțit justiția într-o daraveră foarte complicată. Ieșisem din pușcărie pentru a patra oară. Eram „practicant“ într-o casă de comision din Ploiești. Introdus în familia unui negustor, a cărui fată îmi făcea ochi dulci, mă dădusem drept fiul unui bogat moșier din Dorohoi. Acte false, scrisori și depeși ticluite de mine îl înduplecă să-mi dea, împreună cu binecuvîntarea lui de viitor socru, suma de cinci mii lei, cu cari, chiar a doua zi după logodnă, am și spălat putina. Eram de două săptămîni în Ga-

lați, unde, cu aceleași mijloace, pusesem la cale o figură la fel, când, într-o dimineață, pîn-a nu mă scula din pat, îmi bate cineva la ușă; deschid, și mă pomenesc în față cu trei domni: unul din ei era negustorul din Ploiești — pe ceilalți doi i-am ghicit numaidecît. M-am îmbrăcat iute, sub grindina de ocări a păgubașului, pe cînd cei doi polițiști puneau stăpînire pe toate lucrurile mele. Eram al lor de-acum.

Am fost trimis întîi la Ploiești, pe urmă adus la Galați, unde, pentr-un supliment de instrucție, m-au ținut aproape două luni în arestul de-acolo. Toate închisorile sunt școli de stricăciune. La Galați am văzut eu cîte mai aveam de învățat. Mă împrietenisem cu doi greci, decanii pungașilor din port, cum își ziceau ei, și toată ziua făceam combinații, planuri mărețe pentru viitor. În vremea asta mereu eram chemat de judecătorul de instrucție, care, nu știam de unde, dar îmi părea o figură cunoscută; acum el mai descoperise și o altă ispravă a mea c-un negustor de saci, cu niște facturi mincinoase — în sfîrșit, lucruri de cari spun drept că-mi uitasem cu desăvîrșire, dar în cari, pe lîngă un ovrei din București, dispărut la timp, încurcasem destul de rău și pe bietul tata; la început curat, fără știrea lui, în urmă, însă, ce era să facă?... intrat în horă, a trebuit să joace. Deci, iată că într-o luni dimineață mă cheamă iar la cabinetul judecătorului de instrucție. De cîteva zile aveam o neliniște, o apăsare, o frică nelămurită — parcă simțeam apropierea unei mari nenorociri. Cînd am intrat, judecătorul citea într-un dosar, și poate-un ceas m-a ținut pironit lîngă ușă, fără să se uite la mine. În sfîrșit, vine un aprod, îi șoptește cîteva vorbe. Eu vedeam că se pregătește ceva, da' nu înțelegeam ce să fie. Mii de gînduri îmi fulgerau prin minte și nu știam la care să mă opresc. Aveam impresia că visez. Un vis groaznic. Judecătorul face un semn — în fața lui era o ușă ce da într-o altă cameră. Aprodul o deschide și apare... tata. Slab, îmbătrînit — nu-l mai văzusem de doi ani — cînd dete cu ochii de mine, începu să tremure.

— Îl cunoști? întrebă aspru judecătorul.

— Cum să nu-l cunosc, păcatele mele!

Și bietul tata se strîmbă într-o izbucnire de plîns fără lacrimi.

— Da' pe mine... mă mai cunoști?

În clipa aceea mie parcă o dată mi s-a ridicat o perdea de pe ochi. S-am stat încrămențit, sub groaza celor ce aveau să se întîmple.

Tata s-a uitat lung la el, apoi a ridicat din umeri și-a zis c-o șfială de copil care se teme să nu fie bătut:

— De... Poate... da' nu-mi aduc aminte. Am trecut și eu prin multe, domnule judecător, și să vă fie milă, că-s un biet bătrîn nenorocit...

Judecătorul se sculă și, întorcîndu-și tîmpla dreaptă spre lumină, zice liniștit:

— Vezi dumneata aici, lîngă ochi, un semn, o tăietură?

— Da, văd, zice tata, plecîndu-se cu smerenie.

— Știi de unde am eu semnul ăsta?

— De unde?

— De la dumneata. Ți-aduci aminte... cum m-ai bătut odată, demult, fără să-ți fi fost cu ceva vinovat, și cum m-ai călcat cu picioarele... Iată, aici e urma pintelului d-tale... Vezi, domnule maior, cum se întorc lucrurile pe lumea asta!...

Scena aceea grozavă o văd mereu înaintea ochilor. Tată-meu în genunchi, împreunîndu-și mîinile ca un copil vinovat care cere iertare, bîlbîind vorbe fără șir, pe cînd judecătorul îi spunea cu un aer de generoasă ocrotire: „Scoală-te, domnule maior, și liniștește-te, că vreau să-ți vorbesc“. În fulgerarea unei clipe, îl revăzui pe el în genunchi și pe tata bătîndu-l.

Ce mare și ce solemn era acum băiatul țîrcovnicului de la Sfîntu Neculai. Și ce de sus vorbea:

— A vrut Dumnezeu să ne mai întîlnim. Vedeti că este o dreptate pe lumea asta. Ce bine ar fi să știe tot omul că este o dreptate, și că orice faptă își are răs-plata ei!... Cred c-atuncea v-ați găsit ceasornicul, domnule maior. În orice caz, fiul d-voastră știa bine că eu nu eram vinovat. Nu-i așa că dumneata erai sigur de nevinovăția mea?... Erai sigur, și-ai tăcut. Credeai că n-avem să ne mai întîlnim. Vezi cum ne-am întîlnit?... Pe cînd mă scuturau frigurile de nu mai

știa biata maica ce țoale să mai puie pe mine, pe cînd mă zbăteam între viață și moarte, un singur gînd ardea în sufletul meu: gîndul că *este* un Dumnezeu deasupra noastră și că, de-acolo de unde-i el, toate le vede, le judecă și le răsplătește. Vreme a trecut de-atuncea. Și eu am așteptat mereu ziua aceasta. Am așteptat-o, fără clipă de îndoială, mereu am chemat-o, cu puterea credinței care face minuni. Și iată c-a venit.

El vorbea liniștit. Noi ascultam smeriți, cu ochii în jos, și cuvintele lui ne pălmuiau.

Ne spuse că de-aci încolo cauza noastră nu-l mai interesează, că el o trece altui judecător s-o cerceteze, ca să nu rămîie în sufletul nostru nici o bănuială, că de-acum nu mai are nimic în contra noastră: dreptatea lui s-a făcut pe deplin.

Tata plîngea. Ne-am despărțit fără să ne spunem o vorbă. Și despărțirea aceea a fost pentru vecii vecilor!

Pe cînd mă întorceam la închisoare, cu sentinela după mine, o clipă m-am văzut copil, gătit ca o păpușă, cu părul buclat, ducîndu-mă la școală, călare pe Puiu, sub paza soldatului, care se uita la mine ca la un fecior de împărat. Valuri ale vieții!

După trei ani. În vinerea Paștilor. Telega... A șaptea osîndă. Zece ani, de-aci-ncolo!... Unde ești, doctore, care ai pus vorba ta cinstită pentru cel mai mizerabil dintre oameni?

Și sunt slab, și mă dor coastele, și tușesc. Și *nu* mor. „Dumnezeu *nu* vrea moartea păcătosului...” Cine-mi șoptește mereu cuvintele acestea?

Dreptatea, desigur.

ESTE O DREPTATE

În adevăr, cum ziseși, „cetate a urîtului” e casa ta, pe-atît de tristă, pe cît e de mare și de bogată. Tu dai vina pe soartă. Asta e judecata ieftenă și de mîntuială a tuturor nevoiașilor cari nu știu ce vor sau, mai drept vorbind, *nu pot voi*. Am ascultat cu răbdare toate plîngerile tale, cari — firește — nu puteau să aibă o altă încheiere decît aceea pe care, de la început, vedeam bine cum ți-o pregățești: „Iată pentru ce trăiesc în străinătate!” Te simțeau urgisită. Singură, așa de singură în grozava tăcere și izolare a lipsei de iubire, de orice fel de iubire.

Trebuia să pleci.

Vorbă să fie.

Trăiești în străinătate pentru că nu te leagă nimic de țara asta, în care străbunii și părinții tăi au agonisit foarte multă avere și-n care soțul tău, Dumnezeu să-l odihnească, a fost un bun ministru și un om foarte de ispravă, pe care mă tem că tu nu l-ai înțeles. Sunt îngropați aici, în pămîntul acesta, atîția cărturari și viteji din neamul tău... Dar ce zor ai tu de ei!...

Cred și eu că ești nefericită. Ai fost crescută de mică în rătăcire — îndreptată parcă anume spre deșertul acesta al urîtului. Și ce poate fi mai trist decît să te simți netrebnic, să vezi că sufletul tău nu se leagă prin nimic de marele suflet al neamului tău, și că tot ce-ai avut, toate de cîte te-ai bucurat în viață au venit așa, rod al întîmplării, fără nici o osteneală din partea ta și fără nici un merit.

Te-ai pomenit în huzur și-n răsfăț de cum ai deschis ochii.

Te văd copilă, îmbrăcată-n alb, cu părul în vînt, într-o elegantă trăsucică-paneraș mînînd caii — ne-bunatică, veselă, cu ochii scînteietori și cu obrajii rumeniți, ca de dogoarea focului, de beția răsfățului, căci trebuie să recunoști că toată lumea te răsfăța. Erai așa de frumoasă ! Și, vai — izvor atîtor nenorociri — tu știai aceasta ! La doisprezece ani te arătai pe scenă în *tablouri vivante* ; publicul te aplauda, regina te chema în loja ei și-ți săruta obrajii de păpușă ; părinții se uitau la tine ca la o minune. Visai un prinț. Te-ai măritat, fără nici un entuziasm, cu cel mai „bine” dintre *lionii* saloanelor prin cari-ți purtai mîndră rochiile decoltate, gîtul alb și ochii melancolici. Ai călătorit cu soțul tău prin toate țările pe unde călătorești cu părinții tăi, l-ai dus prin aceleași baluri și petreceri prin cari fusesseși ca domnișoară, ai primit în casa ta aceeași lume pe care-o cunoșteai de cînd erai mică, te-ai îmbrăcat cu același lux... Vai, *asta* era măritișul ? Nici o surpriză. Aceleași mutre, aceleași vorbe, aceleași petreceri. Și nici măcar o luptă, o împotrivire cît de mică. Toate la poruncă. Ai vrut fast, echipaje, podoabe scumpe — le-ai avut. Ți-a plăcut să fii admirată, „anturată”, „sărbătorită” — ai fost. Ai vrut să n-ai copii — n-ai avut. Ai poftit să fii ministreasă — ai fost. Oamenii erau pentru tine simpli procuratori de plăceri. Și cînd moartea a început să-ți ia din ei — și încă din cei ce-ți erau mai *utili* — ai făcut ochii mari. Cum ? Exista o putere care nu vroia să știe de tine ? Vezi, tu n-ai avut decît străluciri deșerte pentru vederea trecătorilor. Nici o lumină din adîncul sufletului tău. Nici a înțelepciunii, nici a iubirii, nici a bunătății, care și ea e formă a iubirii, dacă nu însuși fondul ei. Frumusețea, fardul, gătelile și toate plăcerile și bețiile pe cari le dă numai averea sau tinerețea cea zburdalnică sunt spumă — o spumă dulce, cu drojdie acră și foarte amară la fund.

Ai trăit *numai* pentru tine. Era fatal ca într-o bună dimineață să te pomenești *singură*, părăsită în tăcerea

de mormînt a egoismului tău. Ce vrei să-ți răsără, cînd n-ai semănat nimic ?

O amintire, care te privește : or fi poate douăzeci de ani. Mă întorceam de la Sinaia cu trenul care sosea-n București seara la 9. Te aflai în același compartiment. Erai în doliu și veneai din străinătate. Am schimbat cîteva vorbe de politeță, apoi ne-am văzut fiecare de gîndurile noastre. Era toamnă. Codrul de fagi începuse a rugini. Mă uitam pe fereastră. Din cînd în cînd valea se îngusta, șuietul Prahovei izbucnea răcoros din prăbușituri de stînci, podurile vuiau adînc sub goana zguduitoare a trenului. Deodată mă strigi și-mi arăți cu spaimă un copil mic lîngă tine, înfășat într-o plăpumioară albastră. N-am să uit niciodată expresia de groază cu care te uitai la pachetul acela misterios, în care palpita un început de viață. Copilașul dormea și, prin somn, visa că sugă. Văzuseși în stația Breaza o femeie îmbrăcată-n negru, căuta parcă pe cineva, avea un aer așa zăpăcit, te-ai temut să nu fie vre-o nebună și te-ai întors cu fața spre fereastră... Îmi povesteai alarmată, ca de-un atentat împotriva ta. Nici un cuvînt de milă pentru bietul copilăș dărui întîmplării, nici o compătimire pentru biata mamă, pe care-o făceai „mizerabilă”... A, dacă te-ai fi putut coborî o clipă în inima ei... Inima unei mame care-și leapădă copilul ! A venit conductorul, au venit curioși de prin alte vagoane să vadă pe micul călător, care dormea fără grijă în plăpumioara lui albastră, singur de-acum, aruncat în necunoscut, cu acest simplu bilet de liberă trecere-n lume, prins de bonețica lui, deasupra frunții, c-o panglicuță roșie : „*E botezat, îl cheamă Tudorel, împlinește la 16 octombrie două luni. Fie-vă milă de el.*” Ți-aduci aminte cum îl mîngîiau toți. Copilul se deșteptase. Privea serios în gol, avea ochi albaștri și gropițe-n obraz. Ți-aduci aminte. Ne uitam toți la tine... și tu nu pricepeai. Erai singură. Erai bogată. De ce nu l-ai luat ? De ce n-ai vrut s-auzi ciripind, în casa ta mare și pustie, păsărica aceea drăgălașă, pe care-nadins poate ți-o trimetea Dumnezeu în ceasul acela, ca să ai și tu o mîngîiere în viață, ca să știi c-ai făcut și tu un bine pe lumea asta ? Cu ce frică

te uitai la fărâmița aceea de viață !... De ce ți-era așa frică ?

Am stat zece minute la Cîmpina, unde l-a dat jos, ca pe un călător fără bilet ce era. Din mulțimea care se grămădea tăcută în jurul micului contravenient, un hamal îndrăzni să vorbească : ceru cu vorbe atingătoare, pline de adînca bunătate a românului sărac, să ia el copilul acesta părăsit, să fie al lui. Și Tudorel s-a dus bucuros în căsuța cea fericită, unde mai erau șase copilași.

Mai bine, poate, pentru el. O fi acum un muncitor cinstit, în lumea lui de luptători, cari n-au vreme să li se urască.

Dar ce-ți vorbesc eu ție de astfel de lucruri ?

Tu ai cu totul alte credinți. Tu vezi lumea din temnița strîmtă a egoismului tău. Cum ai să înțelegi tu viața cea adevărată, cînd pînă la vîrsta în care te găsești ai trăit numai în răsfațul minciunilor ? Toți te-au mințit. Și toate lucrurile din jurul tău te-au mințit. Părinții și croitoresele, guvernantele străine și curtezanii, sulimanurile și banii tăi, cari, precum vezi, nu te-au putut apăra de bătrînețe.

N-ai admirat nimic și n-ai iubit pe nimeni ! Ți-ai rîs de toate, crezînd că asta e o putere ; ș-ai trecut nepăsătoare printre durerile celor din jurul tău. Credeai că nu mai sunt bătrînețe, că nu mai e moarte. Și acum, iată-le — îți rînjesc, în fiecare dimineată, din oglinda în care ți-a plăcut așa de mult să te privești. Ai vrea să pleci, să te duci departe, să te-ascunzi... Ți-e frică, ți-e urît, ți-e silă, de lume, de tine, de tot. Vezi ce săracă ești, cu toată bogăția ta...

De bună seama — este o dreptate !

TE-AI AMEȚIT

Da. Te-ai amețit și tu de mărire. Ciudat cum ne pierdem cumpătul îndată ce trecem de la o anumită înălțime în sus. Rari oameni cari rămîn în firea lor sub orice presiune atmosferică. Tu nu ești dintre aceștia. Păcat. Sunt o mulțime de bucurii adevărate de cari te lipsești, pentru niște bucurii mincinoase, cari țin mai mult de fardul și artificialitatea vieții decît de realitatea ei.

Mă uitam ieri la tine ce grav mergeai... erai plin de importanța ta de funcționar superior. Îți ziceai, desigur, că în momentul acela toată lumea trebuie să se uite la tine. Prin dreptul Episcopiei, mai potolindu-ți pasul, ai început să examinezi pe la spate pe domnul care mergea înaintea ta. Am început și eu să te examinez, de pe trotuarul celălalt. Îți urmăream gîndul pe figură. Întîi te-ai uitat la pălăria lui ș-ai zîmbit — o umbră de zîmbet, jumătate ironic, jumătate compătimitor — era, ce-i dreptul, pleoștită din cale-afară, și vechile pălării pleoștite au întotdeauna ceva din strîmbăturile unei figuri omenești ; apoi ți-ai lunecat privirea pe gulerul ros al paltonului, și după ce te-ai uitat cu dispreț și la tocurile strîmbe, în dreptul cărora pantalonii erau nițel rupți și plini de noroi, ai trecut repede pe lîngă el, răspunzîndu-i cu o politeță afectată la salutul lui distrat. Omul acela, după cum știi, nu-i decît un scriitor de talent. M-am dus lîngă el... Gîndim cam aceleași gînduri și de multe ori ni le împărtășim fără

cuvinte. Ne-am uitat după tine, pînă cînd te-am pierdut din vedere. Ş-atunci am început să vorbim... De tine, bineînţeles. Te compăttimeam, îţi închipui. Adecă nu-ţi închipui de loc. Ce ştii tu din lucrurile cele simple şi adevărate ale lumii aceştia? Tu eşti un om important, la uşa căruia stă neadormit un cerber în uniformă, care şi el se crede un personaj foarte important cînd spune că eşti ocupat şi nu primeşti pe nimeni. Tu ai sub ordinele tale un regiment de funcţionari, pe cari numai c-o privire îi poţi face să nu doarmă, ei şi toată casa lor, cîteva nopţi de-a rîndul: sute de familii tremură la gîndul c-ai putea fi supărat şi nedrept într-o zi, şi sute de alte familii pîndesc pe figura ta un surîs de înduioşare, o rază de nădejde... A, bietul arhivar bătrîn pe care-l faci să zacă pe picioare la fiecare nouă alcătuire de buget! Şi ce bine-ţi pare cînd vezi cîtă lume e îngrozită de tine! Ce absorbit eşti în hîrţile tale cînd ştii că e un biet solicitator care aşteaptă colo, lîngă uşa, cu inima cît un purice, să-ţi ridici ochii şi să-l întrebi ce vrea! Cum se schimbă omul cînd ajunge mare şi ce uşor uită ce-a fost, de unde-a plecat, prin cîte-a trecut!...

Cînd am văzut, de-acum patru ani, felul tău de a ne privi peste umăr pe noi, aştia cari n-avem nici o fărimă de putere şi de nici un fel, m-am întrebat, *de unde ţi-e aceasta?* Că eu te ştiam un tînăr modest şi muncitor, plecat foarte de jos, vorbind încet, cu o calculată sfială, şi căutînd cu multă prudenţă o pulpană-ascensor. Ei, dar de-atunci sunt douăzeci ş-aţtitia de ani. Şi tu nu ţi-ai pierdut vremea, ca noi... Cum să nu ne priveşti peste umăr?

Şi, cu toate astea, te compăttimeam.

Un om despre care toate gazetele se întrec să anunţe cînd pleacă din capitală şi cînd se întoarce, şi ce-a făcut pe unde-a fost, şi ce are de gînd să mai facă, şi ce-a mîncat pe la banchetele ce i s-au dat, şi ce-a spus acolo, şi ce-a lăsat să se înţeleagă prin tăcerea lui — un om care e salutat cu respect de cel mai mare procent de pălării ce se plimbă pe Calea Victoriei şi a cărui prezenţă onorează nunţile şi înmormîntările de clasa întîi, al cărui nume e citat, cu emfază, de croitor pentru

a te hotărî să rămîi la o anume stofă şi la o anume tăietură de haină, un om care călătoreşte în compartiment special şi ale cărui migrene şi indispoziţii se repercutază la cine ştie ce depărtări în viaţa unui stat, un asemenea om, trebuie să recunoaştem, are nevoie de-un suflet ales, cu adevărat *vitejesc*, pentru a nu-şi pierde capul, pentru a rămînea *el*, cu mersul lui, cu vorba şi căutătura lui — cu firea lui de-acasă.

Lucruri de-acestea am vorbit cu prietenul meu. Iar după ce m-am despărţit de el, dam unde dam, şi tot la tine mă gîndeam. Ce se petrece-n sufletul tău așa de înstrăinat de-ai tăi, așa de închis la tot ce-i sincer, la tot ce-i *adevărat*? Ce faci tu cu puterea ta? Ce înţelegei tu din viaţă? O carte frumoasă tu nu poţi citi. Nici vreme n-ai pentru aceasta, nici gust pentru asemenea frivolităţi. Un muzeu, un teatru, un concert nu-ţi spun mare lucru, pentru că tu eşti pururea grăbit, pururea plin de tine şi de ale tale, şi dacă totuşi te duci, te duci ca să te vadă. Ca să ştie lumea c-ai fost. *Să te vadă!* În aceasta-i tot înţelesul şi toată frămîntarea vieţii tale. Şi toată fericirea! Am înaintea mea o fotografie a ta. O admirabilă, o nespus de jovială fotografie — cu pieptul scos afară de încordarea trufiei, acoperit de decoraţii, cu mîna stîngă sprijinită pe colţul biroului, cu degetul cel mare de la mîna dreaptă aninat în al doilea nasture de la jiletcă, şi cu acea privire triumfătoare, cu acel aer de „uitaţi-vă la mine!“ — tot sufletul tău e în această fotografie!... Te văd bătrîn, pensionar, foarte răutăcios şi atoatecîrţitor, apoi dus la groapă — iată o proastă socoteală la care nu te-ai gîndit, desigur, cînd te-ai fotografiat cu pieptul plin de decoraţii — dus la groapă cu mare pompă şi, o dată coborît acolo şi acoperit cu pămînt, uitat. Uitat, ca şi cînd nici n-ai fi fost vrodată. Da, da — tu, asta grozavul, care nu lipseşti de la nici o paradă şi care crezi că decoraţiile sunt o platoşă împotriva uitării — ai să fii uitat. Dar absolut uitat.

Fără să vreau, mă gîndesc la prietenul cu pălăria pleoştită pe care tu-l măsoari c-o privire dispreţuitoare. Ce înseamnă el? Cine-l cunoaşte? Cine-l bagă-n seamă?... Are să îmbătrînească — ori poate, pentru

norocul lui, nici n-are s-ajungă la bătrînețe — are să închidă ochii în patul numerotat al unui spital, nimeni n-are să meargă după sicriul lui, pe care-l vor lăsa-n pământ fără multă ceremonie, în aceeași mare tăcere în care omul acela a *gîndit*, a scris și-a trăit toată viața lui. El a trăit ca să vadă, nu ca să fie văzut. Nu s-a plîns de nimeni, n-a făcut umbră nimănui, n-a ocupat locul nimănui — *nici chiar pe-al lui nu și l-a ocupat*. În tăcere-a trăit, în tăcere-a murit. Dar iată că după ce s-a răsturnat țărîna peste el, încep gîndurile lui să vorbească. Încep să ne spuie c-a fost un om de treabă, care-a muncit în ascuns, cu evlavie — un cuvios muncitor, care n-a cerut lumii nimic, și i-a dat tot focul și sîngele inimii lui, tot ce-a avut în el mai bun, mai curat, mai sfînt.

Și pe cînd tu dormi în pământ, el trăiește și seamănă învățătură. Și pe cînd de ce-ai fost tu și de ce-ai făcut tu pe lumea asta nu mai vorbește nimenea nimic, pe rîndurile lui, pe rodul neliniștii lui, pică lacrima iubirii celei fără de moarte.

LA GURA SOBEI

Mi-am făcut singur focul. Lemnele, cam verzi, nu prea vroiau să s-aprindă — un articol de fond al unui ziar de opoziție a fost hotărîtor.

Ș-acum iată-mă-s instalat în vechiul meu jilț de tei, pe care se stă de minune și se poate visa ca-n cel mai strașnic fotoliu. Cu adevărat o comoară de visuri e un foc bun în sobă. Se desfac încet aduceri-aminte; imagini și glasuri uitate, înghețate de vreme, în clipa asta se dezmoțesc de căldură, ca strigătele trîmbițelor din povestirile fantastice ale baronului Münchausen. Hotărît, nu poți gîndi decît la o anume temperatură.

Cum duduie flacăra! Parc-ar fi tumultul unei mulțimi în răscoală. „Libertate! Libertate!“ strigă din ce în ce mai amenințătoare tăria cea încătușată. Deschid ușa de la sobă, și-o dată vîlvoarea se potolește.

Ce bine-i așa! Vezi, trebuie să știi slăbi frîul la vreme, și-atunci toate merg în tact. Acum flacăra a îmbrățișat și lemnele de deasupra cu aceeași dragoste mistuitoare. Și toate amintirile copacului falnic de ieri, trezite în fiorul ceasului acestuia, care e cel hotărîtor, fiind cel din urmă, încep să cînte. Vijelii cumplite ce se năpustesc, să dărîme pădurea, șuieră și freamătă vajnic în rămurișul zbuciumat, s-aud crengi rupîndu-se, foșnet de frunze, chemări de bucium și tropote de cai și lungi chiote de hăitași; în depărtare o pușcă s-aude bufnind, apoi alta; trei, patru pocnete deodată, treptat răsunetul lor se stinge, și toate zgomotele se potolesc; parcă-nadins au vrut să facă tăcere — o tăcere

solemnă pentru minunatul cântec de încheiere. În adevăr, pe bulgărașii de jăratec un singur lemn a mai rămas nezdromatic, și cum stă așa, cuprins de flăcări, ca o jertfă pe rug, iată că o privighetoare, un suflet de privighetoare ascuns acolo, cine știe de când, în bucațica aceea de tufan, începe să cînte. La început, ușor, un piuit prelung, sfios tremurat, ca un suspin, apoi tot mai larg, tot mai înțeușit, ridicîndu-se, mlădiindu-se, depănîndu-se în triluri din ce în ce mai răspicate — limpezi, răcoroase, dulci note de piculină, amestecate cu ceva din sunetul pe care îl fac picăturile de apă pe o tavă de argint. Dar lemnul, fostul lemn, se despică în două, apoi în patru; și, biruit, răpus de țaria focului, sub pale de lumini vinete și roșii, se farmă și el. Cîntecul tace. Mititelul suflet de privighetoare a zburat pe coș.

Mă simt acum absolut singur, și foarte departe și foarte străin de lumea de vrajă a copilăriei, ce-mi reapăru o clipă, în bătaia flăcării, cu acea frăgezime de lumină ce-ți îngăduie să mai citești o dată slova de cenușă a unei scrisori pe care ai aruncat-o-n foc.

Clipesc încet cărbunii, ochi biruiți de somn. Stol întîrziat de gânduri își leagănă zborul în roate largi pe deasupra unui codru de stejari. Ce vîlvătaie adineaorea, și cum s-a potolit! Toate se potolesc. E o tăcere, că mi-aș auzi zborul gândurilor dac-ar zbura mai pe-aproape. Dar codrul lor de stejari e departe, dincolo de Bîrlad, pe măgurile Ghicanilor, de unde cine știe dacă n-o fi plecat și el, ca atîtea altele!... Trăia odată în mijlocul codrului acela un boier bătrîn, puțintel la trup, iute la mișcări și potolit la vorbă — sta acolo, într-o căsuță de birne, pe care singur și-o făcuse, avea un cal și-o cărucioară, și păsări multe, și cîini și puști de vînătoare; încolo, nimeni — singur, singurel. Și știu că lumea grozav se minuna de pustnicia lui, și mereu îl căina: să stai tu așa fără-un neam, fără o slugă măcar pe lîngă tine. Doamne ferește, vine o primejdie, o boală, ceva, și să n-ai pe nimeni, luni întregi să nu vezi tu un chip omenesc, să n-auzi o vorbă...

Și cum umblam eu așa cranga toată ziua, l-am întîlnit într-o dimineață în marginea codrului dinspre Pleșăstii noștri; m-a întrebat al cui sunt, și-am legat vorba numaidecît — pe bătrîn îl chema Vasile Petrovici, zicea că-i „cumătrul urșilor“, cunoștea pe tata, vechi tovarăși de vînătoare — și se mira cum de nu m-a văzut el niciodată, că doar fusese de-atîtea ori pe la noi... Da' pe când stam noi de vorbă, iacă un prepelicar nebunatic răsare ca din pămînt, și țup cu labele pe umerii mei; eu îl iau cu drag de gît și-mi lipesc obrazul de urechea lui moale.

Atunci conu Vasile îmi spune cu bunătate că, dacă vreau să am și eu un pui de prepelicar, să merg cu el acasă, și-mi dă bucuros — și-am mers, am mers multisor înlăuntrul codrului, pîn-am zărit între stejari căsuța ceea albă, ce ne surîdea misterios ca din cadrul unei povești. Niciodată n-am să uit impresia puternică pe care a făcut-o asupra mea gospodăria aceea ascunsă-n pădure.

Cum trebuie să mă fi grozăvit eu când m-a întrebat bătrînul dacă nu mi-e frică să mă-ntorc singur — c-aris cu poftă și, bătîndu-mă pe umăr, a zis: „Apoi, dacă-i așa, deliule, să mai vii pe la mine“. Și-am plecat cu cățelul în brațe, fericit, că parcă nici nu mai atingeam pămîntul. Tot să fi avut eu pe-atunci nouă, mult zece ani. În vara aceea, regulat, la două, trei zile, mă înființam la „conu Vasile“. Un om tăcut, gînditor — cu ochii umbriți de-o tristețe duioasă, care te atrăgea ca o taină mare. Își făcea singur mîncare, singur își spăla vasele, mătura, deretica, legănînd încetisor cîte-o amintire de cîntec bătrînesc. Trebăluiam și eu pe lîngă el, mai aduceam un gătej din bătătură, un cofăieș de apă de la izvor. Mă-nvăluia din când în când într-o privire adîncă, de nespuse bunătate, și de cîte ori mă netezea pe cap, prin degetele lui, cari tremurau puțin, simțeam că se strecoară-n mine ceva din tristețea celui suflet misterios. Uneori stam pînă-n seară, mîncam acolo și mă-ntorceam pe lună... Singur. De cine era să-mi fie frică? Mama-pădurii? Să fi poftit. Parcă eu nu știam din basme că sfînta Vineri și sfînta Duminică îs mai tari decît toate scorpuiile și ghionoaiele de pe pămînt,

și că, la urma urmei, măcar dracii să se puie, tot pe-a sfintelor era să rămâie. Mergeam fluierînd ca un hai-duc și habar n-aveam. Ba uneori îmi ziceam: Unde-i norocul să-mi iasă și mie odată zgrițoroaica-nainte? că știu bine cum are să se întîmple...

A urmat asta vro patru-cinci ani. Viu eu într-o vară — acu eram în liceu, băiat mărișor — viu acasă-n vacanție, ș-a doua zi des-de-dimineța, cu pușculița la spinare, o iau spre bîrlogul lui „conu Vasile” al meu. Sui cătinel cărăruia uscăturilor, pe la Crucea Neiului, și nu cred să fi făcut o sută de pași în pădure, c-o dată mă opresc în loc. Mi se păruse c-a strigat cineva. Stau eu, ascult... nimic. Dau să merg înainte, și iar aud ceva, de data asta ca un trosnet de vreascuri. Mă uit în toate părțile, ascult — nimic. Și cum stam așa cu spaimă, de-mi zvîcneau în urechi bătăile inimii, nu știu cum mi se năzare că s-a ițit spre mine o matahală de după un copac scorbos — ș-atîta mi-a fost, c-am retezat-o la fugă-ndărăt, de-mi scăpărau cîlcîiele.

Și nici nu m-am mai bizuit de-atunci să umblu singur prin codrul Ghicanilor.

Pierdusem credința în triumful binelui.

UN FĂNUȚA

Fănuță e un băiat de vro 23 ani, cam nalt și subțirel la trup; ochii verzi, nasul cam ascuțit și avînd aerul de a se feri de gură, cu drept cuvînt poate, de-oarece gura-i e mare și pare a fi făcută pentru a sta veșnic căscată. Ca chip — cam turtit. Ca tîn — pîrlit de soare, poate chiar din naștere.

În sfîrșit, e urît bietul Fănuță, dar ce-i pasă lui? El se crede frumos, ba încă tip de frumusețe, ceva ce-l face să se plîngă de deochi de cîte ori îl doare cîte ceva.

Dimineța, înainte de a pleca la cancelarie, căci e funcționar eroul nostru, îl vezi la oglindă, absorbit în contemplațiunea imaginii dumisale, ținînd în mîna dreaptă pieptenile, în cea stîngă peria și făcîndu-și *frizura* cu o deosebită îngrijire. Apoi, cînd i se pare că părul e destul de ridicat pe de lături, și cărarea de la mijloc destul de dreaptă, își lasă *strumenturile* din mîna, apucă iarăși cosmeticul și-și pune la rezoane tînera sa mustață.

Seara iese de la cancelarie, se duce acasă și regulează afacerile cu stomacul și peste vreo oră îl vezi pe stradă în niște pantaloni strîmți cu dungi albastre, într-o redingotă blestemată, cu o floare bățăioasă la butonieră, spintecînd aerul cu bastonul, amenințînd văzduhul cu privirea și impunînd respect pietrilor cu mării săi pași. E o adevărată tortură mersul și mișcările lui. Vezi în ele pe omul înfumurat și fanfaron, care-și primblă cu o nedescrisă mîndrie remarcabila dumisale persoană.

și-și dă toată osteneala posibilă pentru a o arăta onorabilului public, plină de toată mărirea deșertăciunii lui. Călăre pe Ducipalul îngîmfării lui, dus în triumf de maturele-i cugetări, vecinic răpit în nori de slavă, i se pare că trecerea lui pe stradă e un fenomen, că toți se uită la dînsul ca la un soare... [...] * cu pantalonii vărğați, că toți îl admiră, că toți vorbesc de el. În scurt — e tipul cel mai exagerat al fuduliei.

Forma descrisă — să trecem la fond. Să ridicăm capul acestei cutii galante și să-î vedem conținutul. E absolvent a trei clase primare. A citit *Dorul*, pe *Filerot și Antusa*, pe *Genevieve de Brabant*, pe *Arghir*, parte din *Alexandria* și treisprezece fasciculi din *Dramele Parisului*. Unde puneți că citește — aproape regulat — foiletonul și pagină a patra din *Vocea Covurluiului*. Atîta dor, atîta pasiune pentru literatură, de la o vîrstă așa de fragedă, cu necesitate a trebuit să facă din personajul nostru un fantast de prima clasă, cu aspirațiuni nalte și cu pretenții grele în ceea ce privește viitorul dumisale. De aceea și în vorbă-l vezi de multe ori energetic, impetuos și aprig ca un deputat. Vorbește prost, prost la culme, dar aceasta nu-l împiedecă de a vorbi mult și repede.

Fănuță e amorezat lulea. Nici nu s-ar fi putut altfel. Iubește pe Sița din strada Luminei. I-a trimis un buchet de ziua ei și caută ocazie ca să-i dea următoarea scrisoare de amor, care, după cum zice el, ar captiva pe Victoria, împărăteasa Angliei :

„Onorabila damicelă,

Din momentul fatal în care pentru prima oară în furtunoasa mea viață am văzut acei răpitori ochi a căror angelică ochire a făcut să vibreze în pieptul meu cea coardă simpatcă care se numește amor și acel surîs ceresc a cărui strălucire a aprins în mine cea flacăra binefăcătoare a amorului, din acel moment, zic, inima mea palpită după d-voastră în tot momentul ca un sclav prosternat în genunchi la picioarele idealului

* Singura colecție care ni s-a păstrat este, în acest loc, deteriorată.

său care-i implorează grație și iertare. Știu că nu sînt competente de d-voastră, și pentru aceasta în tot cursul lunii expirate mi-am dat tot zelul și activitatea posibilă pentru a sufoca totul în pieptul meu crezînd că mă voi putea aclimatiza cu paciența, acest remediu cu care dacă se conformă cineva se simte vindecat și curarisit de toate nefericirile cari apasă cu o greutate enormă pe un suflet june, însă, vai, la 15 ale curenteii v-am văzut iarăși la grădină, și atunci, ah, atunci mi-ați apărut mult mai belă, mult mai adorabilă decît la primul moment cînd v-am văzut pentru prima oară și m-am decis cu prețul vieții mele să vă adresez o epistolă prin care să vă denunț și să vă dau pe față tot secretul vieții mele.

Domnișoară, vă ador... d-voastră și numai d-voastră vă consacru și vă voi consacra eterna mea amoare, sînt june și din familie, sînt impieगत la prefectură și cu începerea anului nou sper cu ajutorul providenței divine și a creatorului divin să mă avanseze și regret că nu mă cunoașteți mai de aproape, dar însă totuși sper că îmi veți răspunde afirmativ la mica mea epistolă, acordîndu-mi favoarea de a spera că voi obține consimțămîntul mutual la adorațiunea inimei mele și indulgența pe care o speră oricine de la un suflet nobil și plin de castitate.

Primiți, vă implor, asigurarea profundeii mele stime și considerațiuni.

Al d-voastră iubit

FĂNUȚA

Am spus de la început că scrisoarea n-a dat-o încă, dar e hotărît să o dea. Așteaptă momentul propice, cum zice dînsul. Lucru de remarcat e că curtezanul nostru, de cînd iubește, s-a hotărît să îmbrățișeze artele frumoase. Deci, într-o zi și-a cumpărat o vioară și, vîsînd gloria lui Paganini, de care auzise într-o seară vorbindu-se la cafenea, s-a dus la șeful muzicii militare și și-a destăinuit dorul. Tîrgul fu gata : cincisprezece franci pe lună, cîte un ceas pe zi.

De aici încolo toate gândurile-i alunecau ca o suveică printre ițele visurilor lui, între vioară și Dulcinea dumisale. Toată noaptea cugeta cum are să-i cînte, cum are să o înnebunească, cum are să o răpească prin fermecătoarele lui aghioase, cum ea are să-l roage cu dulcele ei glas: „Mai cîntă-mi, Fănuță“, cum are să-i meargă vestea din om în om, cum are să dea concerte și or să vorbească gazetele de el. În sfîrșit, toată fericirea lui, tot sufletul lui se grupase, se strînsese ca un ghem în jurul acestei cutii uscate de lemn — vioară.

Dar vai! ce decepțiune! Trecuse aproape jumătate de lună, și Fănuță băgă de seamă că nici arcușul nu știe să-l țină cum trebuie. Zadarnice fură încercările profesorului artist. Stîngaci la culme, de multe ori era să scoată ochii bietului capelmaistru purtîndu-și arcușul pe nenorocita vioară.

Deci, într-o bună dimineață, adio visuri frumoase, adio arte frumoase. Fănuță, acel Fănuță vaporos, visător, entuziast, care pînă aici, cu cine se întîlnea, căta prilej de a se da în vorbă despre muzică, de a-i vorbi despre talentele dumisale, acum găsește că muzica e terfelită, tăvălită prin toate cîrciumile, că mai toți țiganii sunt scripcari, că ar fi o nebunie, că-și pierde vremea cu asemenea secături.

De atunci, noaptea, cînd lună frumoasă și stele frumoase plutesc în azurul limpede al cerului, cînd toată poezia tăcerii, cînd toată taina naturii se amestecă cu pămîntul, îmbrobodește toate vedeniile, plutește în tot văzduhul, în astfel de ceasuri învăpăiatul Fănuță se duce să-și deschidă inima în răcorile nopții, să-și evaporeze dorul pe ulița domnișoarei. Privighetoarea codrului tace. Privighetoarea mahalalei *prelude*. Fănuță cîntă serenade, și cîntă cu mult foc. Ce face domnișoara în acest moment? Ascultă ea, ori doarme dusă? Fănuță nu se întrebă, el e transportat, el e nebun. Lucru curios, am observat că numai două cîntece constituie tot repertoriul muzical al acestui deochiat trubadur. Cîntecul cu *Sprîncenile tale, vai, mă bagă-n boale* și *Cine trece Oltul mare*. Într-un tîrziu, cînd

crede că opera e consumată, obosit, dar muzical, își ia drumul spre casă.

În toate duminicile, seara, pe la sfințitul soarelui, același personaj, pe aceeași stradă, se preumblă cu pași de erou în costum de vînătoare... O! în costum de vînătoare — nu-i fie de deochi — e superb de tot. O pălărie de papură, înaltă, încinsă cu un peschir alb, o bluză albastră, împrejmuț într-o chingă lată cu țevi care constituie nevinovatul d-sale arsenal, niște pantaloni de aceeași culoare cu bluza, iar restul se pierde în niște ghetete galbene, închise cu nasturi pînă aproape de genunchi. Adăugiți la toate acestea un aer marțial, un aer ce pare a fi moștenit de la Ciubăr-vodă — din drama lui Alecsandri — și spuneți dacă o inimă cît de împietrită ar fi în stare să reziste acestui don Quichote pedestru.

În sfîrșit — ce să zic — nostim e, mînca-l-ar norocul. Vezi ce va să zică ifosul la om. În realitate, e prost ca o ciupercă, dar, cînd te uiți la el așa pe dinafară, îți vine să crezi deodată că cine știe ce e de el. Dar ifosul e ifos, și cînd îl privești cu puțină băgare de seamă, lesne îl cunoști că mai mult îi prețuiesc tocurile de la ghetete decît tot creierul pe care-l primblă cu atîta mîndrie în sonorul d-sale dovleac.

*

Nota autorului. Atît am avut de zis asupra acestui tip. E prea mult și, cu toate acestea, nu e încă destul: prea mult pentru că personajul în chestiune nu are nici o însemnătate pe fața pămîntului și n-ar merita să măzgălească cineva hîrtia nici cu o linie la adresa lui. — nu e destul pentru că societatea noastră este împănată cu nenorociți de acest soi, cari, dacă se văd puțin întoliți, cari, dacă se văd în posesia unui oscior de ros, socotesc că toată lumea trebuie să-și ia pălăria și să se plece înaintea lor, socotesc că lumea e o scenă pe care ei să-și facă marafeturile și să-și poarte ifosele lor, și toți oamenii sînt pitici puși ca să admire aceste mutre destrăbălate, pline de tot fumul deșertăciunii lor, lip-

site și de respect și de rușine și de tot ce se cheamă bun-simț. Și n-ar fi nimica dacă aceste cranii seci, dacă aceste chipuri înfumurate, dacă aceste suflete dezvățate și dezgustătoare și-ar îndura soarta ce li se cuvine — desprețul, dar, din nenorocire și spre rușinea neamului nostru și indignarea oricărui om simțitor, știți ce se întâmplă cu aceste nulități.

O rudă la putere — cifră semnificativă... își recrutează nule cât se poate de multe, pentru ca punându-le după dînsa să alcătuiască un număr cât se poate de mare.

D-NA B.

55 de ani (mare popas) — văduvă inconsolabilă, bogată, n-are copii. Într-o zi sta melancolică la ferastră: un tînăr a trecut pe-acolo, a văzut-o și s-a amoretat nebun de... părul ei alb. Curioase gusturi mai au câteodată și tinerii ăștia! Doamna B. e știută, a fost întotdeauna o persoană foarte miloasă. Ea a înțeles cât suferă bietul tînăr și i-a zîmbit gașes; atunci tînărul i-a scris c-o adoră, și „adorata“ i-a răspuns: „Vino“.

— Îți plac florile!...

Și doamna îi arată un cactus, pe care-l are de la mama ei și care acum înflorește pentru prima oară. Ce coincidență! În mintea ei se leagă o comparație pe care tînărul n-o înțelege.

Doamna iubește, cu extazul și timiditățile primului amor; și e așa de naivă și de copilăroasă și de fericită. Ce frică-i e să nu afle cineva; la fiecare zgomot tresare, se uită ca o porumbiță speriată. „Ah, cum îmi bate inima!“ Nu că i-ar păsa, la adevăratele, de cineva; dar, știți, misterul dă întotdeauna amorului un farmec particular.

Nu-i nicidecum o părere... Doamna B. a mai întinerit. E curios cum doi oameni cari se iubesc și stau mult împreună încep de la o vreme să semene unul cu altul. Astă-vară erau la Prinkipo. „Porumbelul“ avu o mică indigestie. Doamna B., alarmată, chemă un doc-

tor. Acesta examinează pe bolnav. Era ceva mai grav decât o indigestie. În sală întrebă pe dezolată doamnă :

— E fiul duminică ?

— ...Da.

— Trebuie să se odihnească, e foarte slab, să părească orice ocupație... Îngrijiți-l bine...

Bune sfaturi, dar veneau prea târziu. „Porumbelul“ a murit.

Un loc vacant. Aviz amatorilor.

Semne particulare : d-na B. e în doliu — are părul negru, ca până corbului.

DATORII VECHI...

Noroc. Spui vorba asta, și crezi c-ai dezlegat numai decât taina atîtor izbînzi neînțelese, secretul atîtor averi grămădite în mîinile proștilor, și cîte succese nemeritate, și cîte triumfuri nedrepte, de cari-i plină lumea !... Tu vezi doar spuma asta de mulțumiri, rîdicată la suprafața unei vieți, și nu știi cîte vînturi au bătut și cîte valuri s-au frămîntat pentru ca s-o strîngă și s-o aducă acolo, și ce ușoară suflare poate s-o risipească iarăși.

Cîți nu s-au mirat de norocul lui Merișescu, și cîți n-au rîvnit la averea lui ! Un avocat, fără nici o însușire mai deosebită, sosit acum zece ani dintr-un orașel de provincie, se stabilește-n București — la început nu-l știe nimeni, și nimeni nu-l bagă-n seamă. Venea la tribunal, pleda în cîte-un proces neînsemnat — nu s-auzea nimic de el.

Peste doi ani, o casă mare, frumoasă, împodobește bulevardul Colței. A cui e casa asta ? — A unuia, Merișescu.

În fiecare seară își face primblarea la Șosea, într-un echipaj elegant, un domn spilcuit, pe care nimeni nu-l salută încă ; sforăitul cailor, zornetul cadentat al lanțurilor de la opritori te fac să-ntorci capul și să te uiți. Cine-o fi fantele ăsta de treflă ? — Un avocat, Merișescu.

E un proces mare la curte. Doi frați se ceartă pe-o avere de opt milioane. Or să vorbească somitățile baroului. Lumea se-mbulzește să străbată-n sală. Cine-i

domnul care trecu așa grav și solemn c-un teanc de cărți la subsuoară ? Asta-i avocatul Merișescu.

Peste alți doi ani s-a însurat cu fata unui ministru și, firește, s-a ales deputat, și-a cumpărat o moșie mare pe-aproape de București, apoi alta în județul Dîmbovița, unde-a dat de niște izvoare de petrol, cari, dintr-un salt, l-au pus în rîndul celor mai bogați oameni din capitală. Acum să fi văzut saluturi. Și toate astea răpede, cum ai bate din palme — curat ca prin basme. Și nu să zici c-avea vro inteligență extraordinară, sau cine știe ce dar de a vorbi, ori un spirit juridic mai de seamă, ori vro cultură mai întinsă. Nu. Avea însă ceva mai prețios. Avea din toate cîte nițel. Și cu micile lui calități, cari nu puteau supăra pe nimeni și nici pe el nu-l împovărau, călătorea sprinten, se strecura ușor prin vămile vieții. Cu acea bunățate prefăcută, cu acea viclenie potolită, care s-ar putea numi instinctul de conservare al mediocrităților, știa să se facă plăcut tuturor și necesar oamenilor de cari-avea nevoie. Era sănătos, muncitor, cu socoteală la vorbă, și nu se grăbea. Cunoscînd înțeleapta zicătoare a neamțului, cum că norocul n-are coadă, ci numai în frunte o viță de păr, el nu se ostenea s-alerge după noroc, ci-l aștepta, îi aținea calea, și cînd era l-adică, știa de unde să-l apuce, ca să nu-i mai scape. În mers, în îmbrăcăminte, în toată înfățișarea lui nu găseai nimic care să bată la ochi. Doar în căutătură, și asta nu totdeauna, ci numai cînd îl fixai mai mult, avea ceva nehotărît, împrăștiat, un amestec de frică și de viclesug, ș-atunci începea să se uite cruciș. Și era foarte ciudată privirea asta, — ai fi jurat că-i a altui om, căci nu se potrivea de loc cu fața lui, pururea liniștită și imobilă ca o mască.

Cu ce drag își măsura acum lungimea drumului străbătut... De unde plecase, și unde-a ajuns ! Uneori parcă nu-i venea să se-nceadă. El, un băiat de circiumar, feciorul lui Ghiță Merișoiu din Boroaia, să fie-n rînd cu cei mai mari oameni ai țării, să trăiască-o viață cum neam de neamul lui n-a visat — își făcea parcă o mîndrie din însăși umilinta acestei obîrșii, pe care nimeni nu i-o știa, pe care nimeni nu trebuia să

i-o știe ; și gîndul lui, triumfător, aduna, ca-ntr-o singură operă desăvîrșită, toate bunurile, toate fericirile pe cari soarta i le hărăzise cu atîta dărnicie : moșii, palat, echipaje, servitori căroră părinții lui le-ar fi sărutat mîna, iar în mijlocul acestui fast, în mijlocul acestei bogății ametoare, nevasta lui, una din cele mai frumoase și mai cochete femei din București, strălucea ca o zîină din *O mie și una de nopți*. Luxul ei, beția ei de găteți, de juvaeruri, de baluri, de spectacule era toată vanitatea lui, și singura lui slăbiciune.

Acum se credea ajuns la capătul biruinței. Se simțea mare, puternic, deplin fericit, stăpîn pe fericirea lui.

Și iată că-ntr-o dimineață de toamnă, pe cînd sta visător cu ochii pironiți pe-o informație de gazetă, care-ntr-o de mult așteptată remaniere ministerială amesteca și numele lui, pe cînd îl urcau și-l legănau, așa de dulce, gînduri de mărire, vine feciorul și-i spune că e un țaran afară, care-așteaptă de vrun ceas. Merișescu nu mai pleda procese mici. Întai nu voia să-l primească, apoi se răzgîndi și zise plictisit : „Spune-i să vie“.

Un om înalt, slab, cărunt, cu fața prelungă își plecă boiul într-o închinare stîngace, tuși, pentru a-și drege glasul, și rosti încet :

— Eu sînt Toader Lungu.

Merișescu tresări, ca deșteptat din somn. Fulgerîndu-l cu privirea, îl întrebă răstit :

— Și ce vrei ?

Țăranul sta drept și dîrzi.

— Nu mă mai cunoașteți ?

— Nu.

— Eu vă cunosc pe dumneavoastră. Vă cunosc de mult...

— Bine, bine, lasă asta și spune, ce vrei ?

— Apoi, iaca ce-i pricina...

Un moment se opri, își mai învîrti căciula în mîini, se uită la ea, apoi la Merișescu.

— Vedeți, că dacă v-ați aduce aminte... ar fi și pentru mine mai ușor, pe cînd așa, va s-o iau de la început...

Merișescu era palid, ca-n fața unui spectru. Gîndurile i se învălmășeau, schimbîndu-se de la o clipă la alta.

Și aiurit, cătînd cruciș, îngăimă c-un glas stîns, aproape rugător :

— Ai vrun proces ? Spune odată, omule, ce vrei de la mine ?

— Da, am un proces. Am de luat niște bani de la un boier mare. Și să vedeți cum. Eu am fost tâlhar în vremea mea. Am furat cai, am prădat case și omor am făcut — opt ani am tâlhărit în tovărășie cu... Oprea, și toți banii noștri i-am încredințat unui frate-al lui Oprea, om cu carte și cu nume cinstit în tîrgul lui, unde era atunci. Pe noi, în cele din urmă, ne-a prins. Am fost judecați, osîndiți, închiși. Și cîtă cazn-am răbdad, numai pielea mea știe, dar de bani n-am spus ni-mărui nimic. Tovarășul meu, care era osîndit pe viață, a murit în ocnă, Dumnezeu să-l ierte... Sînt patru ani de cînd i-am închis ochii. Eu mi-am făcut pedeapsa până la sfîrșit, c-am avut osîndă mai mică, și zile mai multe. În vremea asta, fratele răposatului, cu banii noștri, a cumpărat moșii, s-a întins, i-a mers bine, bine de tot...

Toader prindea inimă. Cu fiecare vorbă trăgea la țintă. Treptat, intra în el toată liniștea, toată puterea pe care-o pierdea Merișescu. Îl țintui c-o privire de haiduc și-ncrușișindu-și brațele pe piept, parcă mai cresc de-o palmă.

— Acu, eu — se cheamă vorba — mi-am împlinit anii de osîndă. Și iată c-am venit... să-mi iau partea mea...

— De la cine ?

— Poi, vă spusei. De la fratele răposatului...

— Și cu ce dovedești ?

— Cum adecă ? Să am înscris de la el ?

— În sfîrșit... o dovadă...

— Ei, da. Nici vorbă că am.

— S-o vedem.

Țăranul clătină capul, în semn de muștrare, și oftă din adînc.

— Doamne, coane Dumitrache, da' asta-i aproape de mintea omului că n-am pornit eu așa, după cai

morți să le iau potcoavele. Că doar ani sînt aceia cît am stat închis, și-n atîta amar de vreme cu ce mi-am bătut eu capul ? Ce altă grijă am avut decît banii noștri, banii aceia, pentru cari și sufletul mi l-am încărcat de păcate, și mîinile astea mi le-am mînjit de sînge, și rușine-am tras, și bătăi am îndurat, și muncă silnică la ocnă... Zece ani am cioplit la sare. De cîte ori, și-n cîte feluri n-am văzut eu întîlnirea asta cu dumneata ! Știam eu bine c-ai să-mi cei o dovadă, că doar prin judecați am fost, și vremea și nevoile m-au învățat atîta lucru, c-o slovă pusă pe hîrtie face mai mult decît un car de vorbe spuse din gură. Și slova aceea firește c-o am, că altfel nu veneam eu așa... Patru ani am purtat, cusută-n căptușala hainei mele de ocnă, scrisoarea pe care mi-a dat-o la mînă Oprea, cînd a văzut că i se apropie ceasul.

Avocatul înțelese că are de-a face c-un om tare, foarte viclean și foarte primejdios. Toată grija lui era acum să puie mîna pe scrisoare, și-n urmă să vadă ce va mai fi de făcut. Intră în tocmeală cu el. Toader cerea trei mii de poli grămadă. Merișescu vroia să mai rupă ceva, dar țăranul pricepuse că-l are-n palmă și-i părea rău că n-a cerut mai mult. În sfîrșit, căzură la-nvoială. Să-i dea acum o mie de poli, și pentru rest — două poliți. Omul de legi se gîndea mai departe. Scrisoarea ca scrisoarea, dar cum să-i cumpere tăcerea, tăcerea aceea pe care numai moartea o pecetluește... Ș-a-cum îi vorbea dulce, ca unui vechi prieten. Îl întreba : unde are să se ducă ? Ce-are să facă ? Îl sfătui să meargă cu el la moșie, aproape de București, să se așeze acolo, să-și aibă pămîntul lui, gospodăria lui, să-și încheie și el viața, ca un om de treabă, între oameni de treabă.

Deschise casa de fier, îi numără banii, în teancuri de cîte o mie, și-i făcu cele două poliți. Toader se apropie de biurou, cu ochii lacomi la grămezile de hîrtii, se scotoci-n sîn, scoase-o cîrpă murdară, o desfăcu încet și c-o mînă adună hîrțiile, cu cealaltă-i întinse scrisoarea. Merișescu o citi, simțindu-și fața bătută ca de jaratec, ș-o apăsare grea pe inimă — căci era o muștrare și crudă și dreaptă, pe care i-o făcea

frate-său de dincolo de mormânt : „...Tu ai luat și partea mea de la părinți, și roadele ticăloșiei și pierzării mele. Eu n-am luat decât rușinea, păcatele și osînda cea mai grozavă, la care pe tine nu te-am făcut părtaș...” Apoi urmau sumele de bani de cari-i aducea aminte cum și-n ce împrejurări i le-a dat, și-l ruga să nu mai ție banii aceștia cu păcat, ci să-i dea lui Toader, care-a suferit împreună cu el și care i-a fost mai bun și mai credincios decât un frate...

Din ziua aceea Merișescu n-a mai avut liniște. Mereu se ducea la țară să vadă pe Toader. Uneori se-ntorcea de la jumătatea drumului, se-nchidea în biurou și sta singur ceasuri întregi. Nu mai pleda, nu mai ieșea-n lume, nu vroia să mai vadă pe nimeni. Nevastă-sa, îngrijată, umbla binișor pe lângă el, îi vorbea cu frică, unde-l vedea așa abătut, își închipuia că poate-a aflat ceva de ea, poate-a urmărit-o, poate...

Și într-o zi, nemaiputîndu-se stăpîni, îl întrebă desperată :

— Ce ai, omule ? Pentru Dumnezeu, fă-mă să-nțeleg ce e ? Ți-a spus cineva ceva ? Ai primit vro scrisoare ?

— O scrisoare ?... Ce scrisoare ?...

Și nenorocitul rămase palid, cu ochii holbați, cu fața înmărmurită într-o expresie de groază, pe care privirea aceea încrucișată o făcea și mai înfiorătoare. Nevastă-sa scoase un țipăt și fugi. O clipă, văzuse moartea.

A doua zi gazetele anunțau, cu litere groase la ultime știri, că marele proprietar și cunoscutul avocat și om politic D. Merișescu, făcînd o vînătoare la moșia sa de lângă București, din greșeală a împușcat pe unul din oamenii săi, Toader Lungu, și, zdrobit de această nenorocire, cum a ajuns acasă și-a tras un glonț de revolver în cap. Moartea i-a fost instantanee. Toate ziarele deplîngeau pierderea acestui bărbat eminent și făgăduiau amănunte la ediția de seară.

CONFERINȚE, ARTICOLE, PAMFLETE

VIITORI MINIȘTRI...

Pînă mai acum cîtiva ani se petrecea pe la legațiile noastre din streinătate următoarea afacere :

Un tînăr român, cu destule mijloace, dar fără ocupație, pentru a-și masca poziția sa de „taie cîinilor frunze“, într-un oraș strein, se introducea printre slujbașii legației romîne de acolo, se împrietenea cu ei, în toată dimineața îi vizita la cancelarie, din cînd în cînd lua condeiu și copia cîte o hîrtie. Încetul cu încetul se deprindea cu lucrările mărunțele, cum am zice, cu bucătăria diplomatică, începea a fi privit ca funcționar onorific al legației. Atunci imediat își trîntea niște cărți mari de vizită cu „atașat la legația romînă din...“ Din momentul acela el se crede un personaj oficial, își compunea o figură gravă, își cumpăra un ghiozdan pe care nu-l mai lăsa de la subțioară, se ducea în toate zilele pe la cancelarie, și printre cunoscuții lui, pe la cafenea, își dădea ifose de diplomat, spunea c-a descifrat depeși toată ziua și că, pe cît vedea el, pacea Europei pare amenințată...

Lucrul acesta se petrece azi întocmai pe la unele redacții din capitală.

Există o speță de tineri cari n-au nici o treabă și nici nu-s buni de ceva. Neștiind de ce să s-apuice ca să aibă și ei o aparență de îndeletnicire, se atașează pe lîngă vro redacție.

Ei n-au leafă, nu aduc nici un serviciu ziarului, pentru că nu știu să puie pe hîrtie o informație de două

rînduri, dar aceasta e o afacere secretă pentru lumea dinafară.

În toate zilele acești trepăduși se prezintă la redacția de care *țin*, dau mîna cu redactorii, vorbesc ca și cum ar avea și ei un rol printre aceia : „Ziarul nostru”, „să publicăm”, „avem abonați”, „cutare revistă se leagă de noi...”

În lume își dau aere de ziaristi. Cînd sunt întrebați de autorul vrunui articol neiscălit, ei vor să facă pe misterioșii și, c-un zîmbet șiret, c-o frază încurcată, dau a înțelege că tot ce nu e iscălit e scris de ei.

De dimineata pînă seară sunt într-o continuă frămîntare : în birjă, pe jos, fertai-fertai de-a lungul Podului Mogoșoaii, oprind pripit pe cîte un prieten pe stradă, gesticulînd, aruncînd din fugă cîte-o vorbă : „Ce mai nou ?” „Lă redacție...” „Servus...”

Pe la adunări, prin cafenele și cîteodată pe stradă, îi vezi iute scoțînd carnetul și prefăcîndu-se că scriu ceva, își încrețesc fruntea, se posomorăsc, mîzgălesc o pagină, apoi închid carnetul și, vîrîndu-l cu gravitate în buzunar, aruncă spre cei din jurul lor o căutătură mîndră și serioasă.

Discută *politică*, debitează nimicuri sarbede cu clișeuri și apostrofe furate de pe la Cameră, se aprind și grămădesc vorbele c-un fel de nervozitate prefăcută, c-o violență de gesturi și de ton care nu ține de firea lor, maimuțăresc revolta oamenilor de convingeri — ar fi în stare să-și frece gingiile cu răsătură de săpun ca să poată face spume la gură într-o discuție înfierbîntată...

Leneși, ignoranți, gălăgioși, incapabili de o idee sănătoasă, acești trepăduși ridiculi își petrec tinerețea colportînd scandalele zilei, vînturînd pleava politicienilor în activitate, băgîndu-și nasul în toate, neînțelegînd și nesimțînd nimic, văicărîndu-se că *muncesc* pentru fericirea țarei și visînd pentru un viitor apropiat slujbe mari, fotolii în Parlament și... mai tîrziu, portofolii ministeriale...

Sărmană țară !

AURI SACRA FAMES *

Pretutindeni — eterna lege a selecției.

În firea unui om s-alege o patimă, care covîrșește și întunecă pe celelalte, o patimă care robește și umple toată viața acestui om. Omul acesta nu respiră, nu cugetă, nu simte, nu se bucură, nu se mîhnește decît prin această patimă. Pentru bețiv toate se reduc la un vin bun, pentru cartofor, la o venă ** extraordinară.

Cînd omul e slujit de un noroc statornic în desfășurarea patimei, devine erou. Legenda, istoria, fama îl vor pomeni de-a pururi.

Peste două sute de ani bătrîni vor povesti copiilor, în stilul basmelor, multe din lucrurile pe cari noi le vedem aieva :

...A fost odată... ă fost un împărat cumplit și lacom, care s-a lăsat, ca o foamete strașnică, asupra unui popor nenorocit, blajin, darnic și îndurător din caleafară. Și era foarte iubitor de aur împăratul acela, și se-mpînzise pomina-n lume despre grozava lui zgîrcenie. Și nu mai avea saț de bogăție, și nici o milă n-avea de supușii lui. Că munceau bieții oameni din zori pînă în puterea nopții, și banii tutulor curgeau gîrlă în haznalele *** domnești, și ca într-o groapă fără fund se istoveau averile fără s-o poată umplea. Și nu era chip să se apropie sărac de pragul palatului lui,

* Blestemata foame de aur (lat.).

** Venă — șansă, noroc (la jocul de cărți).

*** Hazna — aici cu sensul de visterie.

ori să se bucure flămînd din rămășițele mesei lui. Că de era ananghie în țară, și de se văicărea norodul sub povara birurilor grele, și de strigau asuprații împotriva lacomilor asupritori, el își astupa urechile și închidea ochii la toate. În jurul tronului lui veneau vechilii lingușitori și-i spuneau ce păduri mai sunt în picioare și ce bunuri au mai rămas neprefăcute în aur în cuprinsul țării. Și se tăiau codrii, și se cotropeau moșiile, și se pustiau satele și curțile boierești, și toată gospodăria țării se dărăpăna sub biciul și neșatul celui împărat strașnic și a neînduraților lui samsari.

Bani, bani și iar bani, atîta știa el. În bani se încheiau toate gîndurile, toată simțirea și toate pornirile vieții lui. Pentru celelalte lucruri, nervii lui, inima și creierii lui erau de piatră. Dacă s-ar fi aflat vrodată singur în fața unui bandit ce i-ar fi strigat, cu pistolul întins: „Punga sau viața“, ar fi stat mult pe gînduri, nehotărît... neștiind de care să se despartă. Și nu numai că n-a miluit în viața lui pe nimeni, dar el lua paraua de nafură a văduvii și bucată de pîine din gura orfanului, și fără nici o muștrare privea la suferințele și obida supușilor săi. Și toți sărăceau, numai el se îmbogățea, și de ce se îmbogățea, tot mai lacom și mai ahtiat de bani era. Ajunsesse țara la sapă de lemn. Se vindeau brațele muncitorilor și cinstea familiilor, se topea îmbrăcămintea icoanelor și toate podoabele bisericesti se prefăceau în bani, doar se va potoli foamea de aur a acestui împărat hemesit.

.....

Depart, departe, dincolo de hotarele domniei lui, în mijlocul unui codru înalt și des ca peria, era tăinuit un castel vechi de piatră. Sub temelia acestui castel se află o hrubă uriașă, la o adîncime mare în umedul întineric al pămîntului.

E noapte. O liniște îngrozitoare îneacă și codrul și castelul. Singur împăratul, înfășurat într-o mantie neagră, c-o lampă în mîna, pe o scară tăinuită, scoboară trepte multe în adîncimile pămîntului. Foșnesc faldurii

măntălii în muțenia bolților triste, și umbra lui înaltă tremură, joacă înfiorător, fantastic, lunecînd pe ziduri...

Se oprește. Scoate-o cheie. O mare ușă de fier se învîrtește din țîțini, c-un scîrțit metalic. În fund, pe lespezi de marmură, ea un munte se ridică colosala movilă a bănetului de aur. Ochii lui scînteie de focul unei beții pătimașe și infernale... Atîrnă lampa de zid. Un tremur îl coprinde din tălpi pînă-n creștet. Fața i se aprinde ca de dogoarea unei grămezi de jeratic. Se-nțacă de atîta voluptate. Mai privește o dată fioros în juru-i, apoi își leapădă mantaua, răsuflă din adînc și se aruncă cu fața în jos, ca pe-o claiă de fîn, pe zornătoarea grămadă de aur. Pătimaș, amețit, nebun de fericire, se vîră în bănetul răcoritor și luciu, își îngropă brațele goale pînă-n subțiori, apoi picioarele pînă-n șolduri, apoi trupul pînă-n gît, pînă la gură... mai scurmă dedesubt, cu mîinile, cu vîrfurile picioarelor. Se-neacă și dispăre cu desăvîrșire în colosul comorii lui.

Au trecut multe zile, au trecut ani la mijloc, și l-au căutat în toate părțile, și nimic nu s-a putut afla de urmele acestui împărat.

Tîrziu de tot s-a descoperit acea bogăție ascunsă, și s-a aflat leșul lui îngropat acolo, vînat, spăimîntător, cu ochii holbați, cu gura căscată și plină de napoleoni, cu pumnii strînși. Anevoie i-au putut descleșta degetele, înțepenite în ultima strîngere a celui metal fermecător, a cărui patimă îl supusese cu atîta strășnicie.

Și multe sute de ani copiii se vor ruga de părinții lor să le mai spuie basmul cu *împăratul avar*.

LA VITRINA FOTOGRAFIEI * „MĂNDI“

Frumos lucru trebuie să fie un bal costumat. Îmi fac idee după câteva portrete expuse la fereastra lui Mandi. Întâlnirea de o seară, în lumina unui salon, a atîtor mode din timpuri și de la popoare deosebite trebuie să înfățișeze o priveliște foarte curioasă și plină de farmec. Ce fericire intensivă, ce amestec amestec și bogat de forme pieritoare, și ce de iluzii atîtate laolaltă sub policandrul unui salon! Niciodată un spațiu de timp așa de scurt n-a putut cuprinde la un loc o cantitate mai mare de iluzii ca într-o asemenea întrecere de gusturi.

Și m-am gîndit la plăcerea cu care contesele a doua zi se sfîșie unele pe altele, în lipsă, bineînțeles. Și mi-am adus aminte că chiar am auzit într-un loc pe o doamnă, foarte slabă, descriind admirabil rîchia caraghioasă a unei „marchize“, și gîtul lung și subțire ca de barză, și umerii vineți și ascuțiți ca două baionete, și mîinile uscate ca bețele, și talia otova, și ochii speriați, și umbletul de jupîneasă; ...în sfîrșit, un portret în toată regula, care — indiferent de gradul de asemănare cu originalul — dovedea sau un talent încercat de mult, sau o patimă a cărei căldură și putere de explozie pot ținea loc de talent. Apoi, drept încheiere, un val de vorbe mînioase la adresa lui Claymoor¹, care, în eterna lui indulgență și ieftinătate de epitete parfumate, găsise pe respectiva marchiză *charmante*.

* *Fotografia* — aici cu sensul de atelier fotografic.

Și cum priveam la geamul lui Mandi, la noua recoltă de chipuri gătite, s-a întîmplat să recunosc sub un bonet de doică pe doamna al cărei glas înțepat îl aveam încă în urechi, ș-alătura, chiar alătura, stetea, fără nici o ranchiună, nevinovata marchiză. M-am uitat bine și, pe cît am putut judeca după fotografie, Claymoor era mai aproape de adevăr.

Dar nu mai puteam sta. Se strînsese lume și mă înghesuia de la spate. [...] Aprețierile tari începuseră.

— Ete cîta pălărie, maică, Doamne!

— Ce frumoasă-i aia despoiată!...

— Dacă au bani, cum să nu fie frumoase?

— Uită ăla ce caraghios e îmbrăcat.

— ăla-i „Pampadur“...

Reflecții insipide, de-ale celor care nu pot cugeta încet.

M-am disfacut din mulțime și-am privit alătura fotografiile copiilor costumați. Figurine mici, palide și bucălate, sub largi tricornuri vanașate, fetițe de cîte 5 ani, aproape strivite sub gâteala grea și umflată a unei *dame istorice*, ținci de abecedar, fuduli și zăpăciți, în peruci pudrate, scoțînd din gulerile horbotate un gît subțire ca mîna ș-un căpcean cît o portocală, cavaleri medievali, conți și Robespieri mititei și speriați, cărora li s-a recomandat să stea frumos, să nu-și vîre degetele în nas și să-și păzească hăinuțele. Ce gătiti sunt, ce parfumați trebuie să fi fost, și cu ce mîndrie trebuie să se fi rotit a doua zi printre camarazii lor, cari n-au fost nici prin vis străbătuți de asemenea senzații de moliciune și de bogăție.

Am plecat. Și m-am gîndit mult la această floare a viitoarei societăți.

Ce vor deveni acești copii răsfățați, ale căror simțuri se blazează așa de timpuriu, a căror atenție e absorbită de splendoarea luxului și gătelilor femeiești și ai căror nervi delicați își deschid gurile și pompează din atmosfera caldă a buduarelor toată moliciunea și frivolitatea unei rase decăzute?

Mi s-a părut că-i văd deja mari, o droaie de cocoși și de sportmeni întorși din Paris, radioși de tăietura corectă a pantalonilor, leneși, farsori și limbuți,

făcînd uneori pe scepticii și pe deziluzionații, vișători vecinic de aventuri amoroase, ahtiați vînători de zestre și hazlii conducători de cotilioane*. Și de la acești fluturași șubrezi involuntar m-am pomenit cu gîndul la grecii din timpul republicilor libere și puternice, și la viața lor harnică și înțeleaptă, și la mîncarea lor sobră, și la îmbrăcămîntea lor simplă, și la copiii lor sănătoși, zdraveni și scăpărători de inteligență, aprinși de dorul de luptă și de întrecere onestă și glorioasă.

Ș-atunci a răsărit din toate părțile o lumină spornică, o fericire ș-o artă exuberantă, care a uimit lumea și care a rămas ca o coloană uriașă de flacări pururea arzătoare în noaptea agitată a veacurilor următoare.

Apoi iarăși mi s-au întors gîndurile la stocul de mizerii și rafinările bolnavei noastre civilizații, la mulțimea de afișe cări acopăr zidurile capitalei, la întrecerea de mode, la nopțile zbuciumate și zilele de migrenă ale mamelor, la paloarea de ceară și sărăcia de putere a copiilor, la vițiile, spoiala și lenea de prin școli, la îngrozitoarea lipsă de vlagă și de entuziasm, a noastră și a tovarășilor noștri.

Ce sarbădă bălăcire într-o mlaștină de convenții și de etichete, ridicule în cea mai mare parte! Ce forme false de viață acopăr cu lustrul lor și cu grimasa lor de veselie tînjirea bolnavă și colosala tristețea a timpului.

Puține scandale mai sunt în stare să dea emoții și să atingă pudoarea societății. Toate se uită de seara pînă dimineata.

Un scăpat din pușcărie, ordinar, incapabil, leș și ahtiat de bani, se ia bine pe lîngă o babă bogată, grasă și desfrînată, o cultivă, o ametește ș-o ia de nevastă. Se instalează în acareturi mari, la moale și la căldură, face pe rentierul, și orice demnitate publică, orice treaptă socială i s-așterne sub tălpi.

Și cîți trîntori fericiți, cîți întreținuți de femei sau de buget nu foiesc și nu-și plimbă mîndria și cinica mulțumire de sine în binecuvîntatul și îngăduitorul nostru sat fără cîini!

* Cotilion — dans.

Dar ce au d-a face toate astea cu fotografiile de la Mandi?

Iată ce au de-a face.

Aceste fotografii reprezintă o parte destul de accentuată din viața factice pe care o trăim. Plăcerea pe care o căutăm în reminiscența și modele altor veacuri, dorința de a ne lăsa parigoriei*, îmbrăcînd un port care nu e al nostru și împrumutînd o iluzie de viață străină de noi și de tot ce e al nostru, maschează o adîncă melancolie ș-o irezistibilă fugă de propria noastră viață, o inconștientă abatere a ochilor de la aspectul trist al unei realități din ce în ce mai dezgustătoare. Fără să ne dăm seamă, purtăm în noi ceva din vițiul hacișiştilor**. Instinctiv căutăm să ne falsificăm vederea și gîndurile, însetați de a găsi un refugiu în imperiul unei iluzii, în alucinația unei beții de nervi. Și veselia noastră de multe ori e calpă, și rîsul nostru adesea are ceva din spasmurile și crispația unei dureri...

Se cunosc foarte bine, după felul de petrecere, dispozițiile morale ale unei societăți.

Iată spre pildă un mod de a sărbători pomul de Crăciun (*Christbaum*) la nemți, în înalta societate: în noaptea spre Crăciun, mama își cheamă copiii — fiecare copil își are un capital disponibil de cadouri — fetele au cusut haine și rufe, ș-au împletit baidere, băieții au cumpărat din economiile lor cîte un lucrușor frumos și folositor. Mama și copiii se îmbracă bine, împachetează darurile, pregătesc pomul și pleacă. La cîtiva pași, peste drum, colo, în căsuța cea veche și sărăcăcioasă, ei știu că locuiește o biată femeie văduvă cu cinci copii, cari n-au pom de Crăciun, nici haine, nici daruri de la nimeni. Ei merg întins într-acolo, pășesc tiptil, misterios și plini de extazul surprizei pe care au s-o facă. Iată-i că au ajuns la pragul săracilor, încetîșor aprind lumînărele*** din pom; tuturor le bate inima de nerăbdare și de o evlavioasă fericire. Deschid ușa cîntînd un *Weihnachtslied***** și umplu casa

* Parigorie — mîngiere, consolare.

** Hacișist — consumator de haciș (substanță narcotică).

*** În ediția a II-a, a „Bibliotecii pentru toți”: „lumînările”.

**** Cîntec de Crăciun (german).

de lumină și de bucurie. Pe săraca femeie o înecă lacrimile de recunoștință. Copiii, cu ochi mari, înfiorați ca de un vis, se dau lângă pom și privesc cu nesaț. Cântecul s-a isprăvit. Un pachet se desface: toți tac, pătrunși de solemnitățile acestui moment.

Copiii bogatului sărută pe copiii săracului, le împart daruri, și, zău, n-ai putea ști cari sunt mai fericiți: cei cari dau, sau cei cari primesc.

Avem și noi pom de Crăciun. Se sărbătorește, de ordină, la Sf. Vasile. În ziua aceea cocoana așază pomul în mijlocul unui salon elegant. Copiii bogaților sunt invitați la o mică petrecere dansantă, organizată în onoarea lor. Cadouri scumpe se schimbă între bogat și bogat. Aceștia petrec și se înveselesc, ei înde ei, închiși bine la căldură, gătiți în hainele lor cele mai frumoase. Niciodată nu i-a trecut cuiva prin gând că din prisosul, din sfirimiturile bucuriei lor s-ar putea face o sărbătoare sfântă și nespuse de fericite copiilor săraci, cari n-au la ziua aceea nici haine, nici daruri, nici pom de Crăciun.

Câtă bucurie și liniște morală n-ar putea să împărsție în jurul lor aceste cocoane, așa de frumos gătite, dacă din splendoarea balurilor s-ar scobori câteodată în odaia fără pîine și fără aer a săracului.

Și ce element puternic de educație, ce pregătire solidă pentru copiii voștri ca să-i luați de mină și să-i aduceți din cînd în cînd să vadă ei singuri lipsa și nenorocirea, și să simtă mila, și să ajute, să guste de mici marea și sfînta plăcere de a ușura durerile altora!

De astfel de gânduri m-au umplut fotografiile de la vitrina lui Mandi.

Ș-am plecat trist și necăjit pe acele chipuri așa de frumos gătite, așa de cheltuitoare pentru un caprițiu de o seară...²

SPOIALĂ ȘI FUNCȚIONARISM

Trecerea cam pripită a neamului nostru de la o stare înapoiată, aproape barbară, la niște forme de cultură luate de-a gata, această săritură, anormală și la noroc riscată, era imposibil să nu lase în organismul nostru social, destul de șubred și fără asta, scrînteli grave, vătămări de acele cari nu se pot lecu așa, de la sine, numai cu vremea. Ș-au curs ani de învîlmășeală, în cari, firește, n-am putut băga de seamă ce s-o fi smințit în noi și ce ne-o fi durînd, ș-am fugit lacomi și nepăsători înainte, ca un ostaș lovit care, în focul încăierării, se luptă și habar n-are că-i șuruie sîngele pe sub tunică.

Acum începe a se face limpede înaintea ochilor. Frazele și parigoriile s-au răsuflat și cad. Oamenii serioși, cinstiți și vrednici sunt remarcați, nu se mai pot pierde. Aplaudați din toate părțile, ei își croiesc drum larg, dînd la o parte cu brațele lor vînjoase pe șarlantani și pe chilipirgii. Începe a se simți bine că așa-numitul edificiu social al nostru nu e decît o biată șandrama de scînduri, înjghebată-n pripă și cu rea-credință.

Ne-am plătit scump de tot fantazia tristă a unei civilizații de carton. S-au acoperit cu enorme cheltuieli de bani articole de imitație, a căror falsitate azi nu mai poate înșela pe nimeni.

O mulțime de semne rele și îngrijitoare atîră și cheamă zilnic atenția publică.

Îmbogățirea repede și greu de înțeles a cîtorva exploatatori politici, procopsirea pe negîndite a atîtor

trepăduși și aventurieri cunoscuți și arătați cu degetul de toată lumea, trecerea uimitor de bruscă de la pantalonii de dril pe vremea de iarnă și de la „taie cînilor frunză“ la portofoliul ministerial, și apoi de la portofoliul ministerial în temnița de la Văcărești, spargerile de gașcă, explozia aceasta de murdării morale atîta timp ascunse, și multe alte dezordini și vînturături de scrînciob, în arena vieții publice, înfățișează atîtea spectacole nenorocite, cari împrăștie un fior de neîncredere și un dezgust amar în inimile tuturor.

Ce triste exemple, mai ales pentru tinerimea care se ridică și care e așa de puțin pregătită pentru a putea ști în adevăr ce fel de învățături trebuie să tragă din asemenea priveliști !

*

Cîrpelile nu se mai prind. Trebuie o refacere de la temelie. Pentru aceasta se cere negreșit o muncă inteligentă, stăruitoare și onestă. Trebuie dată la pămînt toată tencuiala coșcovită, tot fardul de civilizație cu care s-au fudulit și singure s-au amăgit două generații.

Și mai întîi ar fi timpul să se caute în școală relele fundamentale, cari fac ca această fabrică să nu poată da societății produsul sănătos și bine pregătit care de atîta vreme se tot așteaptă și nu mai vine.

Lenea, vițiile și superficialitatea din școală se repercutează în undulații largi peste viața de mai tîrziu. Și deja materialul brut, care iese din marea fabrică a naturii, este destul de nevoiaș, destul de deprimat printr-o moștenire nenorocită de slăbiciuni. El poartă marca superficialității și dezordinilor strămoșești.

Ce rol important și excepțional de greu ar avea școala aci ! Pe de o parte, ea ar trebui să caute a combate la fiecare pas moliciunea de voință, tînjirea morală și descurajarea maladivă pe care o poartă în sînge palizii copii de azi ; pe de altă parte, ea ar trebui să întărească, printr-o cultură serioasă, și să dezvolte sentimentul de cinste, dragostea de muncă, entuziasmul și bărbăția demnă a luptătorilor de mîine.

Dar ce departe suntem de realizarea unei asemenea cazarmări intelectuale. În școlile de la sate e o mormînjeală* de carte și-o bătaie de joc care te umple de milă, de scîrbă și de revoltă. Învățători nepregătiți, cari nu mai citesc cu anii o carte de vrun folos, bucheri ruginiți și leneși, pe unele locuri depravați, cari mănîncă timpul și zăpăcesc capul bieților copii de țaran, fără să aibă cea mai mică conștiință de cît rău fac și de cît bine se așteaptă de la ei.

D-l Ștefan Mihăilescu¹, în migălosul și importantul său studiu asupra învățămîntului rural la noi, cu un talent și cu o răbdare pe care nimeni pînă la el n-a avut-o, cercetează toate relele de cari suferim în această ramură de dezvoltare și, aducînd în studiul său forța unei admirabile analize științifice și argumentarea rece a statisticii, aruncă o lumină desăvîrșită asupra înfiorătorului spectacol al școalelor noastre de la țară. Acolo se vede destul de kămurit starea de sălbătăcie, boalele înrădăcinate și toate vițiile și mizeriile cari foiesc și rod pe țaranul nostru, toropit și bleg de sărăcie, de slăbiciune și ignoranță.

Desigur, nu e numai școala, de la care se așteaptă lecuirea tuturor nenorocirilor de la țară. Pentru aceasta va trebui negreșit să se asigure sătenilor o bună stare economică și-o administrație cuminte și cinstită. Dar ce bolnavi suntem și ce bine ar fi să se pregătească o generație mai sănătoasă !...

Nici la oraș școlile primare nu sunt mai fericite. Programele sunt greșite și mulți dascăli tipicari. Închipuiască-și cineva un biet copil de 10 ani recitînd papagalicește isprăvile împăratului Traian și colonizarea Daciei cu romani, și, cu aceeași nevinovată seriozitate, înșirînd minunile și patimile lui Isus Hristos, sau întinderea și populația insulelor din Oceanul Atlantic. Ce poate el înțelege și reținea cu folos din toată această harmalaie de vorbe ? Ce proces intelectual — afară de un dresaj mnemotecnic** de animal — ce

* *Mormînjeală* — învățatură superficială ; spoială.

** *Mnemotecnic* — privitor la regulile și procedeele care ajută la memorarea cunoștințelor.

aștăre de gânduri deslușite se poate petrece într-un cap de zece ani, apropo de daci sau de kilometrii pătrați ai Tristan d-a Cunhei² ?

Între dascăl, carte și elev nu se așază nici un cablu de comunicare intelectuală. Un vuiet surd de moară, care face gălăgie multă și făină mai de loc — o sfârșire amețitoare de roate, care se freacă și se tocesc între ele, fără nici o ispravă.

La vârsta de 11 ani, un copil a învățat testamentul vechi și nou și toată aritmetica, a dat gata gramatica cu etimologia, sintaxa și cu toate chichițele ei abstracte, anoste și timpitoare pentr-o minte neformată, a străbătut viața și peripețiile poporului românesc de dincolo de descălecători pînă în zilele noastre, a legumit oleacă de fizică, de igienă, de drept administrativ și de geometrie — cît despre geografie... pămînt și mări de ar fi mai fost !

Cum vrei să nu se grozăvească acest Pic de Mirandole³, care la o vîrstă așa de crudă a strîns în devla lui ațita învățătură !

Dar ce pregătire sistematică și fatală împingere la superficialitate și la fudulie goală ! De la clasa întîi rugăciuni învățate pe dinafară, cari dau copilului tipicul sfînt, după care musai trebuie să se închine și să se roage unui Dumnezeu.

Și încolo, ce haină și păgînească tortură pe bieții băieți. Se știe bunăoară cîtă spaimă au ei de *gramatica romîna*. Și, cu toate acestea, nici un studiu n-ar trebui să fie mai plăcut și mai ușor pentru ei. Cu mult înainte de a veni la școală, ei au declinat, au conjugat ș-au făcut fraze destul de bune. Cînd vine gramatica și li toarnă droaia de reguli și de nomenclaturi curioase și greu de ținut minte, bieții copii se sperie, firește, și cred că au de-a face cu ceva nou și cu totul străin de mintea și de limba lor.

Poeziile pe cari le învață pe dinafară, bucățile pe cari le citesc rămîn departe de înțelegerea lor.

Rareori li se provoacă curiozitatea și nevoia de a scociori cu mintea, de a scurma ș-a căuta în pulberea

de vorbe un grăunte de înțeles. Pentru ei toate vorbele sunt indiferente — ele n-au decît darul de a suna. Ar fi de un nespun de mare folos ca învățătorul să-și părăsească morga magistrală și să se scoboare lîngă elev, să stea prietenește cu el de vorbă, să-i soarbă atenția și să-i lumineze, frumos și potrivit cu mintea băiatului, înțelesul fiecărei fraze dintr-o bucată de lectură, și (să-i arate cuprinsul, tăria și nuanța fiecărei vorbe. Nimic să nu treacă necercetat și nepriceput. Copilul va simți cu încetul viața limbei pe care o vorbește. Mintea i se va dezmoști și va începe să lucreze de la sine.

Încălzindu-se, cu chipul acesta, și punîndu-se în lucrare propriile lui facultăți, copilul va căpăta un început de onestitate intelectuală, care i-ar fi de o mie de ori mai folositoare decît toată spoiala enciclopedică cu care iese înzestrat din cei patru ani de pisogeață și de bucherie zăpăcită.

Cînd oare vom înceta de a gava* pe copii, ca pe gîște, c-un proviant** pe care ei nu-l pot mistui și pe care mai tîrziu îl dau îndărăt sub forme atît de repulsive*** și de nenorocite !

Pe fiecare an școala aruncă un strat de nevoiași, din care societatea n-are ce face. Lustrul de învățătură ce li s-a dat e tocmai de ajuns ca să-i umple de pretenții și de iluzii smintite. Ei nu se mai pot întoarce la coar-nele plugului. Știu prea multă gramatică și geografie ca să le mai dea inima să puie mîna pe sapă.

Și toată această mulțime de dezmetici și de milogi intelectuali se împrăștie în țară. Ei devin vagabonzii uliților, căscăunzii răspîntiilor, trîntorii cafenelelor, cerșetorii de slujbe pe la ușile ministeriale, populația flotantă de netrebniți, leneși și derbedei, din cari vițiile și depravarea își recrutează zilnic un formidabil contingent.

Ce de puteri risipite ! Aproape cincizeci la sută din pospăiții școlilor primare sunt scoși din sfera de activitate a națiunii. Vara se întind la soare ca potăile

* *A gava* — a îndopa.

** *Proviant* — provizii, alimente.

*** *Repulsiv* — care inspiră repulsie, respingător.

de pe ulițele Tarigradului; iarna se țin de pungășii. În București s-a înființat un birou secret de punere-n slujbe. O gașcă organizată, ca a lui Gherei-Andronic⁴, care a prins în cursă și-a despoiat de ultima para pe o mulțime de naivi, creduli de nevoie și de disperare.

De pretutindeni se ridică un abur greu de trîndăvie și necinste, și ca o molimă se întinde și cucerește rînd pe rînd toate ramurile de activitate ale țării. Nici presa, nici literatura, cari ar trebui să rămîie la o înălțime demnă și onorabilă și să facă straja vieții și moralității publice, nici ele n-au rămas nemînșite de valurile de mocirlă, cari s-aruncă și se înalță tot mai mari și mai cutropitoare.

În ziaristică, șantajul a luat locul controlului și supravegherii morale; injuria grosolană, tonul de pamphlet și expresiile de vizitiu au luat locul criticei oneste și polemicii liniștite, minciuna și clăbucii de sforăieli pătimașe și neghioabe au luat locul luptei conștiințioase de condeie.

În literatură, clici de papugii izgoniți de prin licee, cari fac reviste efemere și umblă din casă în casă după abonamente. Inepții și mîzgăleli copilărești ieșite cu duimul de sub teascurile tipografiilor. Spîrci* cu cașul la gură, cari fac pe deziluzionații și pe săturații de viață. Barzi plîngători, bolnavi și incapabili de muncă, săraci de sînge și tociți la nervi, neputincioși și ramoliți la vîrsta de douăzeci și cinci de ani; rățoieli ridicule și nesocotite de criticaștri ignoranți și dezgustători, cari, în neputința de a produce, își iau rolul de judecători și se posomorăsc pe operele vrăjmașilor din colegiu, pîngărind cu laudele lor idioate cîte un lucru care din întîmplare e bun și fără aprobarea acestor cantaragii grațuiți. Lipsă de energie, lipsă de entuziasm și de personalitate, bleotocăreală** de vorbe fără miez și fără nici o intenție de logică, atrofie de simțuri, secetă de gînduri și colosală depravare de limbă.

* Spîrc — mucos, tîngău.

** Bleotocăreală — flecăreală.

Și deasupra acestei vermine sociale, deasupra acestui furnicar de paraziți și de neputincioși, se etalează marele bazar de forme goale și pompoase, solemnitatea tristă a unei civilizații de paradă, umflată, sterilă și anostă ca un discurs de înmormîntare.

Cîțiva vișători generoși caută cu încredere și întrevăd în lumina viitoarelor reforme sociale așezarea unor vremi mai bune și mai fericite.

Pîn-atunci, în jurul sfîntului buget se strîng, se înghesuiesc și se îmbrîncesc unii pe alții, din ce în ce mai mulți clienți flămînzi, zgrebuliți de frig și de nevoi. Un ciolan de ros — asta-i formula crudă și ordinară a frămîntării și luptei noastre pentru existență.

Unde ne ține spoiala !...

AMINTIRI DESPRE EMINESCU

1889

Sînt zece ani de cînd am fost pentru întia oară la Eminescu acasă. ¹ El sta pe-atunci în Podu Mogoșoaii, deasupra unei tapițerii, într-o odaie largă în care avea un pat simplu, trei scaune de lemn, o masă lungă de brad, pătată de cerneală, cărți multe, ticsite pe nouă poliți mari ca de vro patru metri, o mașină de cafea pe sobă, un lighean de pămînt într-un colț, în alt colț un cufăr vechi; pe pereți, nici o cadră. Poetul era singur, într-un surtuc lung peste cămașa de noapte. Prietinel cu care venisem îl cunoștea din copilărie, își ziceau tu. Am stat aproape o oră, în care eu n-am vorbit nimic. I-am ascultat pe ei discutînd asupra telepatiei. Sfiicios mă uitam la Eminescu. Eram așa de fericit că-l văd. Mi se părea un zeu tînăr, frumos și blînd, cu părul lui negru, undulat, de sub care se dezvălea o frunte mare, palid la față, cu ochii duși, osteniți de gînduri, mustața tunsă puțin, gura mică și-n toate ale lui o expresie de-o nespusă bunătate și melancolie. Avea un glas profund, muzical, umbrit într-o surdină dulce, misterioasă, care dădea cuvintelor o vibrație particulară, ca și cum veneau de departe, dintr-o lume necunoscută nouă.

Din ziua aceea am căutat să mă împrietenesc cu el. Mîncam adesea la același birt, și multe seri ni le petreceam împreună „vorbind rău de lume” și fumîndu-ne dejunul și prînzul de-a doua zi. El era pe-atunci redactor la ziarul *Timpul*. ² Conștiincios și muncitor

peste măsură, de multe ori Eminescu ducea singur greutățile gazetei. Cîte nopți petrecute cu condeiul în mînă! Ș-a doua zi, palid, nepieptănat, plin de cerneală pe degete, c-un teanc mare de foi scrise intra în tipografie, unde rînduia materia, redacta informații, făcea corecturi, și numai sara, cînd gazeta începea să se vînture la roată, atunci își aducea și el aminte că e trudit și n-a mîncat nimic în ziua aceea.

Îmi pun mîinile la ochi și trec repede peste acest șir de ani, în cari Eminescu și-a dat cea mai scumpă și mai nobilă parte din viața și inteligența lui pentru... o mizerabilă bucățică de pîine. Cînd veneau căldurile nesuferite ale verei, patronii de la *Timpul* plecau toți pe la băi. Eminescu stetea neclintit în București, mistuindu-se și luptînd pînă la jertfă pentru onoarea și triumful altora, soldat credincios și nefericit.

Într-o zi m-am dus la tipografie să-l iau ca să mîncăm împreună. L-am găsit făcînd corecturi. Era abătut și foarte obosit la față.

— Uf, nu mai pot, nu mai pot... Aș vrea să mă duc undeva la țară, să mă odihnesc vro două săptămîni...

— De ce nu te duci?

— Dar unde să mă duc? Cu ce să mă duc? Pe cine să las în locul meu?...

Asta era pe la sfîrșitul lui mai. După o săptămînă gazetele anunțau că Eminescu a înnebunit. ³ *Timpul* rămînea cu cele mai frumoase articole ce s-au scris vrodată în presa noastră. Un gol imens se făcea în literatură romînă. Micii Zoili își frecau mîinile de zduricie.

De aci încolo, viața lui Eminescu, adînc zdurincioasă de un lung exces de muncă și de suferinți, se scurge ca o agonie grea, penibilă, neînchipuit de dureroasă. Prietenii l-au trimes la Viena. ⁴ Acolo a fost căutat, îngrijit, aproape restabilit. După doi ani l-am văzut în Iași. ⁵ Era de o tristeță și de o melancolie sfîșietoare; blînd ca și-nainte, dar silnic la vorbă, vecinic dus pe gînduri, și timid ca un copil, și lipsit de orice voință. Avea deplină aducere-aminte a oamenilor, a lucrurilor și a tuturilor întîmplărilor din urmă. Mă-ntreba cu interes de cunoștii lui din București, și-arăta o ne-

spusă milă pentru cei săraci. Apoi, iar, ca și cum și-ar fi adus aminte de o nenorocire mare, se cufunda în gânduri și nu mai spunea nimic câte-o jumătate de ceas. Numai își ridica ochii din când în când și, împreunându-și mâinile, ofta de te-neca plînsul: „Of, Doamne, Doamne!...” Și iar pune ochii în pămînt și tăcea. Avea convingerea puternică că e pierdut, că pentru el nu mai e de trăit și că într-o zi are să moară de foame. Ideea că n-are cu ce trăi îl chinuia și zi și noapte. De multe ori mi-a spus, blînd, încet, cu acel glas profund ce părea că vine dintr-o altă lume: „Tare-aș vrea s-adorm odată și să nu mă mai deștept”.

A adormit în sfîrșit această jertfă glorioasă a unei societăți frivole și nepăsătoare. Într-o țară cu atîtea nulități triumfătoare, un poet atît de mare și de cinstit nu putea să moară decît într-un spital de nebuni. Cîte reflecții triste nu ne cuprinde în fața acestui dureros sfîrșit!

Oameni ca Eminescu răsar la depărtări de veacuri în existența unui popor.

Este oare un păcat așa de mare de a rupe hotarele de gândire ale contemporanilor tăi și-a te ridica cu mult deasupra timpului și-a societății în care te-ai născut?... Dacă e așa, pedeapsa e din cale-afară grea.

Îmi pare rău că n-am la îndămintă destule date, ca să pot schița aici biografia lui Eminescu. După cîte știu, viața poetului a fost întotdeauna o amarnică luptă cu sărăcia. De cîte amăgiri nu s-o fi izbit el în societatea noastră, așa de rece și desprețuitoare pentru oamenii „nepractici”! Înșelat de-atîtea ori în cele mai curate și mai sfinte visuri, sufletul lui pierdu de timpuriu orice credință în viitor și, speriat de asprele realități ale vieții, se refugie în liniștitul imperiu al trecutului. Acolo neadormitele lui gânduri trăiau ca-ntr-o legendă frumoasă.

Cititor pasionat, el era unul din cei mai adînci cunoșcători ai limbii, literaturii și istoriei noastre din cele mai întunecate vremuri. De multe ori a trebuit să-și dea paraua gurii pentru un manuscris vechi, ori o carte

rară descoperită în vrafurile muzeizite ale vrunii buchunist. Figurile marilor voievozi și întâmplările din vechime, de mult ce le gîndise, se deșteptau în el clare ca niște evocări din propria lui viață. Bătrînul Mircea și bătălia de la Rovine cu acei sprinteni călăreți ce „*roiesc după un semn și în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn*” sînt viziuni puternice, e o lume vie, pe care poetul o vede deslușit în toate detaliile, și de aceea ne-o descrie așa de plastic și de sugestiv.

Eminescu a fost pregătit sub toate raporturile a croi un drum nou în literatura romînilor. Nici-odată nu s-a văzut la noi un temperament de artist completat de-o cultură așa de vastă și de-o originalitate atît de puternică.⁶ În poezia noastră dulceagă, lină și fără adîncime, versul lui Eminescu răsare într-un relief izbitor. Simți îndată că ai de-a face c-un reformator. Primele lui poezii sînt un strigăt de neliniște, de revoltă artistică. E o necunoscută vibrație de gîndire și de sentiment. Altă limbă, altă viață, cuvintele lui au suflet, mișcare, culoare, formă, fiecare epitet e o explozie de lumină. Ce vigoare extraordinară și ce frumuseți ritmice neașteptate, neatîns încă până la el!

Eminescu citea în original pe clasicii antici, și-avea o evlavioasă admirație pentru operele lor mari, liniștite, perfecte. „Cînd mi-i capul greu și amețit, ne spunea el odată, o pagină din Sofocle mă înseninează.” Cunoștea în perfecție limba germană. Își făcuse studiile universitare în Berlin, și-avea o deosebită predilecție pentru filozofii nemți, în special pentru Schopenhauer, care nu puțin va fi contribuit la întunecarea prismei de vedere a decepționatului poet și la vecinicul lui dor de Nirvana... „*setea liniștei eterne*” din *Satira IV* și din atmosfera morală a mai tuturor poeziilor lui. Ce păcat că în viața asta, așa de scurtă și nesigură și plină de dureri, n-a găsit și el un suflet care să-l iubească, să-l înțeleagă și să-l îngrijească de-aproape, ca pe-un copil străin, plîpînd și nenorocit! Astă-iarnă l-am întîlnit des, zgrebuit de frig, ducîndu-se la cafenea, ca să se-ncălzească...

Ș-acum, când umbra marelui artist nu mai supără pe nimeni, organizați comitete și chibzuiți-vă ce podoabe să-i așterneți pe mormânt. Peste voi și peste ironica voastră generozitate cad numai bine cele patru versuri mândre și disprețuitoare ale poetului, lucefăr strălucitor și vecinic ca și Hyperion :

*„Trăind în cercul vostru strîmt,
Norocul vă petrece ;
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece.“*

UN TRIUMFĂTOR

Sunt și-n literatură, ca-n toate ramurile de activitate omenească, tipuri de șarlatani cari, cu foarte puțină osteneală și cu merite uneori mai jos decît mediocre, extrag din fertila naivitate a societății în care trăiesc cea mai îmbelșugată recoltă de foloase și de mulțumiri personale. La noi, unde spiritul public e foarte puțin format în materie de artă, slăbiciunile omenești fiind aceleași peste tot locul, izbînda acestor șarlatani întîmpină mult mai puține greutăți decît într-o țară cu o cultură serioasă artistică, unde gustul s-a rafinat și mintea s-a ascuțit de atîtea opere nepieritoare, unde între artist și public stă și veghează un cordon formidabil de critici, gardieni luminați și conștiincioși, cari păzesc, ca pe un depozit sacru, încredințat lor, maiestatea și renumele unei lucrări de valoare și apără gustul publicului de miasmele producerilor artificiale, bolnave și pestiferante*. În astfel de țări, a doua zi după ce a ieșit o carte cu intenții de originalitate, avangarda criticilor se pune în marș, atenția unui public numeros și inteligent îi urmărește pas cu pas ; în presă, în saloane, în cafenele se discută, se citează pasaje, se emoționează — e vibrație generală, e un admirabil neastîmpăr de inteligenți în jurul și în dezbaterele unui asemenea proces de celebritate. Greșeli sunt pretutindenea. Dar cît de rar și cît de anevoie se poate mistifica acolo o poliție așa de bine organizată !

* *Pestiferant* — care contaminează de pestă, ciumă.

La noi lipsește cu desăvârșire un control serios și neîntrerupt al producerilor artistice. Singurul om care a știut de noi să puie critica la înălțimea la care au ridicat-o de câțiva timp marii critici străini, singurul om care ne-a dat în literatură câteva produse de cercetări profund savante și uimitor de conștiințioase este I. Gherea. Și numele acesta pus aici pe mulți îi va face să strângă din umeri și să se strîmbe de nedumerire. Gherea scrie rar, într-o revistă nu tocmai răspîndită, și foarte puțini au avut ocazia să citească și să poată prețui cunoștințele întinse, logica severă și frumoasa inteligență a acestui analist cinstit și pacient. Cu mult departe de el, dedesubt și fără să-i semene, fac zgomot mulți scriitori, cari-și iau sarcina de a critica pe alții, neavînd nici temperamentul, nici cultura, nici spiritul, nici onestitatea indispensabilă unei îndeletniciri de felul acesta.

Un poet neizbutit, *ratat*, după un șir de infructuoase asalturi rimate, trudit și dezgustat de lipsa de succes a poeziilor sale, își sfăramă lira de capul nenorocoasei muze și... s-apucă de critică. Înveninat și hărățagos, ca o fată care a îmbătrînit nemăritată și pe care n-o mai cere nimeni, el va fi rău și neînduplecat cu poezii. Vai de cel care a mutat accentul de pe o silabă pe alta, ori și-a permis să rimeze „cioară” cu „primăvară” ! Imediat criticul nostru, care posedă și avantajul de a fi în secretele specialității, se înfurie și trîntește un articol, în urma căruia nenorocitului „pacient” nu-i mai rămîne decît să-și puie ștreangul de gît.

Un gazetar din cei mărunței, furnizor de umplutură, cînd vede că aflarea subiectelor de tratat începe să-l neliniștească, după câteva ceasuri de adîncă meditare, se izbește cu palma peste frunte : a găsit o comoară de subiecte. Va lua la trei parale pe toți d-nii autori și le va trage frecuş. A doua zi îl vezi rățoindu-se pe trei coloane și forfecînd, în dreapta și în stînga, nopțile de osteneală ale vreunui nenorocit de scriitor. Și astfel, în căptușeala fiecărui autoraș găsești materia fulminantă a unui critic gata să facă explozie la cea dintîi ocazie, la cea dintîi ciocnire de acul vreunei nemulțumiri.

Aceasta e trupa ușoară, viermișori cari foiesc și se pierd aproape în nămolul de secături cari zilnic curg și se uită. Aceștia susțin și reprezintă luptele de infuzorii nevăzute, scoase din cuprinderea simțurilor noastre. Deasupra lor, și dintre ei, și tot de trampa* lor, dar cu mai mari eforturi, mai norocos ori mai viclean, izbuteste să se ridice cîte unul zgomotos bîzîind pe sus ca un bondar și să se așeze pe chelia literaturii noastre, cu tot ifosul și gravitatea unui critic de *primo cartello***.

Iată-l instalat la foiletonul unui *ziar sigur* din capitală, unde apare c-o regularitate siderală o dată sau de două ori pe săptămîină. Dar mai întîi el a trebuit să se gîndească la alegerea unui mod particular de a spune lucrurile — unui stil : pentru el aceasta e o chestie de preferință voluntară și calculată. Citește cu o interesată atenție pe iubiții săi cronicari moderni din Paris. Pîndește bine la figurile și floricelele lor de condei, se extaziază de spiritul lor, și-n fundul inimei lui își jură de a fi și el de spirit, de a scrie și el așa. Primele foiletoane merg cam greu. Adesea trebuie să fure calapodul cu cizmă cu tot. El simte că nu prea știe unde pleacă, unde are să ajungă, neavînd nici o pregătire și nici un stoc de observații personale care să-i dea o cărare încotrova ; se clatină și caută echilibru, ca un om care s-a sculat buimac din somn. Așa șovăiesc și par a-și dibui direcția toate șlepurile mari și grele cînd se pornesc de la mal, pînă-și iau vînt. Tînărul cronicar-foiletonist — și eu în momentul acesta mă gîndesc la mai mulți, și-i văd — se așterne din zi în zi mai fervent pe lucru. Își colecționează un teanc de caiete cu pasaje tăiate cu foarfeca din ziarele străine : citații strînse din toate părțile și rînduite cu grijă în ordine alfabetică, maxime, versuri, firmituri de gînduri, epitete și vorbe consacrate — toate sunt puse bine, le are oricînd la îndemînă. În acest arsenal bogat și variat de elemente de stil și de critică, el e gata în orice moment să atace orice subiect, cît de greu, cît de străin : într-un ceas își toarnă un foileton și-ți

* *Trampă* — teapă.

** Prim rang (it.).

vorbește, cu-o siguranță și c-o liniște uimitoare, despre orice poftești. Nimic nu-l sperie, nimic nu-l pune pe gânduri.

Piese de teatru, jocul actorilor, tezele licențiaților și toate cărțile cu conținut literar și chiar științific uneori, ude încă de sub teascurile tipografiei, toate trec și se cern prin foiletoanele acestui neadormit agent de control. Și numele lui — căci are prudența de a iscăli tot ce publică — acest nume, care cade ca un tic în ochii cetitorilor pe fiecare săptămână la o zi fixă, ajunge a sfredeli încetul cu încetul indiferența publicului nostru și, iată-l remarcat. Pe stradă, la întruniri, în saloane, lumea și-l arată cu degetul.

La teatru, actorii și actrițele îl caută din ochi, și cum îl văd, îl salută, îi zîmbesc grațios, se strîng în jurul lui și îl ascultă. Autorii se silesc să-i facă cunoștința, și sunt prinși de o vizibilă emoție cînd îi aduc cartea și îl roagă s-o citească și s-o judece. Acum are și-un stil al lui, trampat* în „*l'esprit gaulois*”**, împănate cu „fermecătoarele finețe ale francezului”. Și dacă nu citește cartea despre care vorbește, dar are talentul de a te face să uiți despre ce tratează, are fraza unsă și curgătoare a omului „rafinat” care se joacă cu condeiul. Citațiile abundă. În zece rînduri ai întotdeauna trei-patru nemuritori de complimentat.

Urmărit de atenția publicului, își va lua rolul în serios și își va croi mers, privire, vorbă și gesturi pe talia importanței și celebrității în care a intrat. Cîteva conferinți la Ateneu, cu subiecte rococo, vor fi indispensabile. Va publica o carte, pe care va dedica-o reginei. Va ști să se introducă la palat și, cine știe, să se facă oareșicum necesar. Va ținea la Ateneu, în auzul auguștilor suverani, o conferință, în care lingușirea fină și inteligentă va stabili un fir de fericită comunicație între el și M.-L. Un bene-merenti va fi o arvună, un scaun la Academie îi va da o poză mai gravă, dar el merge mult mai departe... Ce fericit e, și cum se-ngrașă, încîntat de sineși!

Iată un ager luptător în cîmpul literaturii noastre.

* *Trampat* — muiat.

** *Glumă, veselie grasă.*

FILE RUPTE

Mă hotărâsc să-mi notez de azi înainte o parte din impresiile și gândurile ce mă vor străbate. În fuga vieții, cîte lucruri interesante nu observi, cîte cugetări luminoase nu-ți scapără prin minte, și urmele lor se șterg, căci pururea alte valuri de întîmplări curg peste tine și peste lume!... Deci, las întunecatei uitări durerile și bucuriile mele de pînă acum și-ncep să mă-ncondeiez de aci-ncolo. Gînduri neastîmpărate, așezați-vă în front, luați-vă o poză demnă și stați frumos, ca să vă scriu.

Vineri, 7 iunie 1891. Azi-dimineață, pe cînd mă îmbrăcam, a venit servitoarea și mi-a spus că un domn m-așteaptă în birou. Desigur, îmi cere vrun serviciu, mi-am zis necăjit în gînd, în nici un caz nu-mi aduce vro bucurie. M-am îmbrăcat, fără să mă grăbesc, și m-am dus să văd cine e. Era un om în vîrstă, de un exterior indiferent; se sculă și-mi întinse mîna cu oarecare jenă.

— D-voastră sunteți d-nu Sandu?

Jenat și eu, îi răspunsei: da.

— Mă recomand Crupenschi... Uite de ce am venit eu, să vă rog... Acum o lună a murit socru-meu, Gavrilescu, mare proprietar din Ialomița, și soacră-mea a poruncit aici un monument și... vrea pe marmura de pomenire să-i compue cineva o poezie ca să i-o sape frumos... știți dv... cum se face... oameni cu dare de mîna... vor să aibă ceva frumos, ca să rămîie de pomenire pentru răposatu. Și eu am întrebat și mi s-a spus că d-voastră știți să faceți... poezii.

— E adevărat c-am făcut și eu versuri într-o vreme, dar la așa ceva nu m-am încercat niciodată. Și nici nu m-aș pricepe ce să spun într-o poezie de felul acesta.

— A, vă dau eu notiță de tot ce trebuie să spuneți, și să nu vă supărați, dar noi plătim, soacră-mea plătește, nu vă osteniți degeaba. Iată notița: „Costachi Gavrilescu, mare proprietar, s-a născut la 1835, a răposat la 1891, mai în 12, a fost membru în comitetul permanent, ajutor de primar în două rînduri, acum în urmă se retrăsese în viața privată, căci suferea de rinichi, din care i s-a tras și moartea“. Desigur, d-voastră le veți înflori și veți potrivi să fie frumos.

Cu mare greutate am convins pe ginerile d-lui Gavrilescu că toate aceste onorabile funcțiuni nu pot face subiectul unei poezii oricît le-aș înflori și oricît s-ar plăti de bine poezia. Și i-am spus că în nici un caz eu nu pot să-l servesc în această afacere.

A plecat schițîndu-mi o mică teorie asupra curioasei dezinteresări a poezilor. Am băgat de seamă, însă, că domnia-sa nu părea de loc trist de moartea socrului d-sale.

O jumătate de ceas după asta, am stat ș-am gîndit la soarta relativ bună pe care și-ar putea-o asigura un poet care s-ar deda la fabricarea versurilor de comandă: declarații de dragoste, cereri în căsătorie, reclame pentru marfa negustorilor, epitafuri. M-am gîndit la viața lui Eminescu...

Apoi mi-am adus aminte că n-am parale, ș-am pornit în... vînătoare de lei. Pe seară, cînd mă întorceam acasă, cu foarte puțin vînat și destul de necăjit, un prieten mă opri și-mi propuse să scriu cronici pentru *Naționalul*. A! mizerii nesfîrșite ale vieții, să știți de aci-nainte c-am să vă denunț!

Am primit, ș-am început să mă execut chiar de astăzi.

P.-S. E aproape miezul nopții. Adineaorea a plecat Caragiale¹ de la mine. Ce spirit distins și ce puternică vervă de veselie stranie are omul acesta. Revoltat, paradoxal, explozibil, aci izbește cu pumnul în masă s-o sfărîme, aci zbugnește într-un rîs zgomotos și captivant, aci își filozofează rece, ca cel mai sever logician, aci se

aruncă în împărățiile celor mai colorate fantazii. Și pururea sugestiv, pururea vibrînd de tăria fiecărei observații pe care-o face, fiecărui cuvînt pe care-l spune. Mi-a schițat o dramă pe care va scri-o. Și ce ochi curioși avea cînd îmi lămură unele scene! Ce adînc simte și pricepe omul acesta societatea în care trăiește și cît de bine știe s-o zugrăvească! Incontestabil, e un mare artist, orice ar zice d-nii academicieni.²

Sîmbătă, 8 iunie. Bag de seamă că de la o vreme diminețile încep să aibă un parfum de o tristeță misterioasă. E sentimentul desplăcut pe care mi l-a lăsat golul zilelor trecute, osteneala și depresiunea morală care te umple după un șir de așteptări vecinic amăgite, amara siguranță că și ziua de azi va trece tot așa de pustie și de neînsemnată ca atîtea altele.

Aceasta e drojdia de dizgust pe care lenea și lipsa de voință și de energie o lasă în fundul tuturor vieților sterile... Oare omenirea devine cu vremea mai veselă ori mai tristă? Și pe această pantă gîndurile mi se rostogolesc de-a lungul istoriei... Toate îmi spun că mergem spre o viață mai senină, mai bună și mai fericită. Ș-atunci gîndurile urîte mi se risipesc.

Duminică, 9 iunie 1891. Aseară am fost la sendrofiie la d-na V... Cînd am intrat, o domnișoară cînta la clavier o serenadă de Moskovsky. Un tînăr gras, în mijlocul unui grup de domnișoare, își spunea impresiile de acum un an de la Bălțetești. Ceva mai la o parte, un sublocotenent povestea unei văduve corpolente duelul pe care l-a avut iarna trecută cu d-l P. Văduva era cam înaintată în vîrstă și făcea pe nervoasa și pe naiva cu destulă stîngăcie. Cînd sublocotenentul, voind să arate o mișcare ce era să coste viața adversarului, își ridică falnic capul și într-o poză eroică întinse brațul drept, ca și cum ar fi avut o spadă, văduva, emoționată, tresări, își duse mîna la ochi și-i zise: „Taci, te rog, îmi vine rău... Ah, ce nenorocire e să fie cineva nervos!...“ În odaia de alături cînta domni jucu cărți. Dar era cald și toată lumea părea moleșită și fără nici un chef. Numai domnișoara de la piano cînta de zor bucată după bucată, și nimeni n-o asculta. Cînd, în sfîrșit, a ostenit și s-a

sculat, toată lumea i-a mulțumit și s-a arătat încântată de muzică. Pe mine mă încolțise un autor într-un ungher și-mi spunea viața și operele lui, ceva din cale-afară lung, pe cât * am băgat de seamă, deoarece, când m-am uitat la ceas, era aproape miezul nopții, și amicul nu părea de loc a se fi apropiat de isprăvit. Erau deja două ceasuri de când eu nu-l mai urmăream. Doar figura mea împrumuta instinctiv câteva schimbări obligatorii de expresie, pentru a marca, dragă Doamne, unele emoții pe cari ochiul le culegea mecanicește de pe chipul vorbitorului. Zîmbeam, dedeam din cap, sau mă-ncrunțam inconștient împreună cu el, pe care nu-l mai auzeam decât vag și supărător, ca prin somn.

Era un suflet amărît, din cât am înțeles, un suflet bolnav, rănit și el de dureroasa disproporție între generoasele aspirații ale tinereții și între avara și aspra realitate a vieții. Și credea, bietul, că în mine a găsit un om în inima căruia să-și poată vărsa focul și supărările grămădite de-atîta vreme, un om care să-l asculte cu drag și să-l înțeleagă ! Vai, cum se înșela ! De la cele dintîi vorbe am priceput că e nemulțumit de nepăsarea publicului și de tăcerea care a acoperit producțiile sale literare. Această calicie de admirație, care omoară pe scriitorii mediocri și înăsprește pe cei de talent, îmi era descrisă și zugerăvită cu toate culorile și amănuntele ce-i stau la îndemînă. „Închipuie-ți, Jack Negruți într-o seară mi-a spus să nu mai scriu versuri... Auzi, Jack Negruți ! Și ce poezie frumoasă i-am citit !” În acest moment am avut un fior de groază văzînd că-și îndreaptă mîna spre buzunar. Haiti, mi-am zis, are să mi-o citească. Din norocire **, această mișcare amenințătoare n-o făcuse decât pentru a-și scoate batista, ca să-și ștergă fața nădușită de căldură, de vorbă și de necaz. „După aceasta, urmă el c-un glas sfîșietor, mișcat pînă la lacrimi, nu-mi mai rămîne decât să ard tot ce am scris, să rup condeiul și să m-apuc de altceva.” „Ba-ți rămîne ceva mult mai bun de făcut, încercăi să-l

* În ultima ediție antumă : *cînd*.

** În ultima ediție antumă : *nenorocire*.

consol, anume, să te pui pe lucru, să faci poezii frumoase și să-ți răzbuni pe Jack Negruți, dovedindu-i că s-a înșelat.” Dar în loc să-l potolesc, l-am pornit și mai grozav în contra societății, în contra oamenilor cari nu te pricep și pentru cari literatura e o adevărată infirmitate, care nefericește și degradează pe cel ce-și dă viața ei. „Să scriu ? Dar pentru cine să scriu ? Cîți sunt în stare să te înțeleagă ?”

De aci încolo putea să-mi taie capul, habar n-am ce mi-a spus, am renunțat cu desăvîrșire de a-l mai asculta. Pe la 12 ore m-am sculat să plec. Și cum îi întindeam mîna, ochii lui descoperiră la nasturele hainei mele un capăt de ață, mă apucă de el și găsi cu cale să-l răsucească un sfert de ceas, și să-mi spuie că are o dramă în versuri în cinci acte, și că ar dori să mi-o citească. Dacă lucrul va deveni serios și inevitabil, voi fi nevoit să plec din capitală, sau să simulez un leșin la sfîrșitul actului I. Pe la unu m-am întors acasă, trudit și plictisit. Voi avea grije pe viitor, cînd voi mai fi poftit undeva, să-mi inspectez cu luare-aminte nasturii de la surtuc, ca să nu mai spînzure căpețele de ață...

Luni, 10 iunie. Iată o săptămînă prost începută. Desde-dimineată m-am pomenit c-un nebun care-mi spune că toate femeile din lume au complotat să-l omoare, că astă-noapte a intrat prin zid o femeie la el și prin somn i-a furat inima, ca să-și facă perniță de ace, c-a fost la doctoru Assaky³ și i-a spus că o inimă de om costă 80 de franci, și mă roagă foarte mult să-i dau eu acești bani, că-i vine foarte greu să trăiască fără inimă. Era frumos, ș-avea niște ochi mari, calzi și de-o nemărginită tristeță. Abia am putut scăpa de el. Cine mi l-a trimes a făcut o farsă de prost-gust.

Încep căldurile și se-ntețesc nebunii. Mai alaltăieri, pe cînd veneam de la Cameră, în dreptul spitalului am văzut, pe cellalt trotuar, un tînăr nalt și bine făcut oprindu-se la fiecare doi pași și salutînd solemn în dreapta și în stînga. Nu știu ce vorbea, căci eram cam departe, dar avea o atitudine atît de măreață și niște gesturi așa de elegante și de puternic sugestive, c-ar fi făcut minuni, ca înfățișare, pe scena celui mai civilizat

teatru. Mă doare-n suflet cînd văd cîte un dar prețios pierdut în această dezordine spăimîntătoare a minții.

Marti, 11 iunie 1891. Am isprăvit de citit volumul al doilea din *Studii critice* al lui Gherea.⁴ Am admirat bogăția de cunoștinți, claritatea expunerii și logica puternică cu care autorul își desfășură credințele și cercetările lui de critic modern. Iată un om bine pregătit, bine înarmat pentru campania pe care o începe. Cartea lui îți lasă o impresie de sănătate și reîntinerire intelectuală. Desigur, autorul trebuie să fie un om bun înainte de toate. Polemica lui e blîndă, demnă, stăpînită și, în fața celor mai revoltătoare absurdități, el rămîne liniștit și caută să arate, să explice și aproape să scuzeze rătăcirile adversarului, păstrînd pretutindenea o cuviință de expresii pe care nu eram deprins s-o văd în discuțiile noastre literare. Paginile lui de polemică pot sluji ca model de discuție serioasă, onestă și cuviincioasă. Pe ici, pe colea se observă oarecari dificultăți de expresie, întunecări de stil, cari fac gîndirea greoaie, ca și cum anevoie s-ar descîlci din vîlmășagul de gînduri ce i se îmbulzesc sub condei. Dar acest neajuns se explică lesne prin faptul că limba noastră e virgină încă de frămîntarea cercetărilor mai adînci și mai originale în domeniul literar și științific, și din această lipsă de bogăție și de mlădiere a limbei decurge în mod firesc nesiguranta și stîngăcia cu care e nevoit să-și prezinte capitalul lui de cunoștinți și de observații orice scriitor care părăsește drumurile bătute și-și croiește singur o cale nouă, necălcată de nimeni. Afară de aceasta, nivelul nostru cultural nu e tocmai ridicat, și faptul acesta obligă neapărat pe autor, cu rizicul de a plictisi poate pe unii, să se explice pe larg, să-și ia toate măsurile pregătitoare pentru a ne pune în curent cu ce știe și gîndește el, ca să-l putem înțelege și urmări. La noi lumea nu prea citește lucruri serioase. Gazetele zilnice, politica, romanele cu aventuri grozave, foiletoanele *Universului*⁵ absorb cea mai mare parte din timpul și energia intelectuală a cititorilor noștri, și o producție literară în care nimeni nu se sinucide și nici o crimă misterioasă nu e introdusă spre a stîrni curiozi-

tatea și a provoca emoțiuni în inimele noastre, cam de timpuriu blazate, o carte de cercetări serioase și de discuții științifice străbate anevoie și va trebui să-și pledeze cauza c-o admirabilă vervă pentru a-și face și ea un loc sub ochii osteniți ai cititorilor. Unde mai puneți că sunt unele cuvinte cari s-au cristalizat în mintea multora c-un înțeles rău, și că de multe ori e de ajuns ca un astfel de cuvînt să cadă pe coperta și-n titlul unei cărți pentru a nenoroci și compromite pe autor în ochii multora înainte de a-l fi citit. Așa, de exemplu, cuvîntul „critică“ a prins pe el un fel de rugină blestemată, pe care mințile de rînd — și sunt multe la număr — n-au izbutit încă s-o șteargă.

Iată un specimen de judecată pe care am auzit-o la o mulțime de oameni de la cari nu mă așteptam de loc s-o auz :

„Gherea face critici. El *critică* pe poeții, pe scriitorii noștri ! Dar ce a produs omul acesta pînă acum ? Ce a scris el așa grozav ca să se lege de alții ? A făcut el versuri mai bune decît Eminescu ? De ce să s-agațe așa, din senin, și să-și bată joc de lume ? De ce numaidecît să s-apuce de *criticat* ? Aceasta nu e de loc frumos, și trebuie să fie om rău, invidios și mic la suflet d-l Gherea al d-tale ca să caute vină și gîlceavă scriitorilor noștri de seamă.“

M-am încercat, nici vorbă, să arăt acestor vrăjmași ai lui Gherea că astăzi critica s-a ridicat la rangul unei producții tot așa de însemnată, și de multe ori mai însemnată chiar decît opera care se critică, m-am silit să-i conving că acest cuvînt nu înseamnă de loc o căutare de defecte, ci o adîncă cercetare de cauze, un studiu imens de greu și de folositor asupra vieții și societății din deosebite timpuri, și că rolul criticului de azi este eminentamente constructiv, menirea lui este de a lămurii întunecatele și complicatele procese ale minții și vieții omenești, de a introduce o disciplină binefăcătoare în activitatea noastră intelectuală, de a împuternici și de a forma inimile și mințile de azi, spre a se putea pătrunde de sensul profund al vieții, și a ști să poarte cu vrednicie făclia luminii și-a păcii și-a iubirii în învîlmășagul marii

lupte pentru existență. Un adevărat critic trebuie să fie un om bun, cu inimă largă și cu minte largă. Opera lui trebuie să rămâie ca o flacără eternă, la lumina căreia să se lămurească artiștii trecutului și să se pregătească talentele viitorului.

Tineri blazați, degustați de viață și ofiliți fără de vreme, poeți pesimiști și bolnavi de dureri închipuite, vă recomand un excelent remediu ca să scăpați de tînjire și de ipohondrie : citiți pe Gherea.

Joi, 13 iunie 1891. Am înaintea mea un teanc de reviste românești. Le-am frunzărit pe toate ; cine și-ar pierde vremea să le citească rînd pe rînd?... Și ce penibilă impresie-mi lasă această cumplită sterilitate de idei în noianul de vorbe ce zilnic se tipăresc și se aruncă în public. Tineri, lipsiți de orice talent, de orice emoțiune sinceră, stîrniți de o neputincioasă poftă de glorie, morfolesc sculpturalele forme ale lui Eminescu și se zbat în jurul luminii lui, cum ați văzut că se zbu-ciumă noaptea, în jurul lămpilor electrice de la Șosea, roiurile de insecte fascinate de farmecul luminii. Te doare în suflet cînd te gîndești cîtă energie se pierde, cîtă forță se risipește pentru a se arunca de sub teacurile tipografiilor valuri-valuri de ineptii și de blîguieli bol-nave, înșirate în versuri și în proză. Ce n-ar putea face, cîte lucruri frumoase n-ar putea ceti acești tineri în vremea pe care o pierd acoperind coale de hîrtie cu aiureli nesărate, fără șir și fără noimă ! Dar un rău și mai mare este zdruncinul moral, delabrarea * aparatu-lui intelectual, pervertirea chipului normal de a simți și de a cugeta, realizată încetul cu încetul prin aplicarea continuă a spiritului la o muncă nenorocită și dezas-truoasă, aceea de a-ți tortura mintea și limba ca să exprimi, într-o formă stîlcită, un sentiment pe care nu-l ai, o emoțiune pe care n-ai simțit-o și n-o înțelegi. Așa, de pildă, iată cum găsește cu cale să-și înceapă poezia stîlpul unei reviste literare :

„Dintr-un june plin de viață, mă făcui cadavru rece,
Și, cu viermi înfipti în carne, îmi luai drumul spre rai !“

* Delabrare — defectare, ruinare.

Cît nu s-o fi gîndit, cît nu s-o fi chinuit acest „june plin de viață“ ca să dea poeziei sale un început grozav, care să te intereseze și să te miște de la primele versuri ! Scăpat de pe băncile școlii, cu capul plin de retorica liceului, adăpat la izvoarele pestiferante ale unei litera-turi stricate, pe care o devora în ceasurile lui de recrea-ție, cînd, în sfîrșit, a luat condeiul în mînă (o, visuri frumoase ale primelor încercări !), a trebuit să-și facă următoarele reflecții : „Toate s-au scris. Publicul e sătul de lucruri ordinare. Ca să mă citească și să mă admire, trebuie să caut și să descriu un sentiment extraordinar, ceva care să bată la ochi, să zguduie și să trezească atenția care adormită a cititorului nostru indiferent. Ia să presupun eu c-am murit, c-am devenit cadavru și că păstrez încă puterea de a simți, de a gîndi și de a spune ce se petrece cu mine după moarte. Ideea aceasta e nouă, originală și desigur va face senzație. Dar cum s-o încep ? Pe cît știu, contrastele, ciocnirile de anțiteze sunt de un efect irezistibil... Să vedem ; de o parte : *june plin de viață*, de altă parte : cadavru... cadavru rece. Versul întii e ca și făcut. Bravo ! Acum, pentru versul al doilea trebuie să fiu cît se poate de plastic și să nu uit că aparțin unei școale pe care nu trebuie s-o pierd din vedere un singur moment. Deci, să mă afirm : să fiu realist, de un realism crud, viguros, fără nici o cruțare : ori ești, ori nu ești !... *Un cadavru cu viermi... înfipti... în carne...* A, minunat ! Iată ce-mi trebuia. Asta e nota... am găsit-o, de-aci-ncolo e lesne.“

Cu chipul acesta, tinerii noștri scriitorasi ajung la cele mai absurde, la cele mai monstruoase elucbrațiuni, pe cari le dau ca literatură de senzație. Și după cum, în domeniul fizic, o strîmbătură continuu exercitată, volun-tar sau involuntar, asupra mușchilor feței, distruge și schimonosește pentru totdeauna armonia, complexul de trăsături al figurei, imprimîndu-i forma determinată de acea strîmbătură, tot astfel în domeniul intelectual, si-lința continuă de a-ți provoca sentimente anormale, de a-ți suci mintea, ca să gîndești vecinic halandala, munca asta de a exprima ce nu se poate gîndi de un om sănă-tos, pe lîngă că aruncă o adîncă melancolie în viață,

dar falșifică, puhăvește mintea și-i slăbește arcurile pentru totdeauna, ca orice vițiu contractat din copilărie și necombătut la vreme.

De ce în noianul acesta de secături, cari curg cu duiu-mul, c-ai umplea o bibliotecă mare cu câte năzdrăvănii se publică într-o săptămână, de ce în atîta amar de vorbe aruncate în vînt nu zărești fulgerarea unei idei sănătoase, nu vezi semnul îmbucurător al unui talent care se ridică ? De ce, în acest amețitor vălmășag de cioare și de pupeze, n-auzi odată puternicele bătăi de aripi ale unui vultur, care să-și ia vînt, atras de farmecul înălțimilor ?... O, Eminescu, Eminescu, ce trist deșert ai lăsat în urma ta !

CURRENTUL EMINESCU

Doamnelor și domnilor,

Acum trei ani — era tot așa prin marte — m-am dus într-o zi să văd pe Eminescu la ospiciul din strada Plantelor, unde era de curînd internat.

M-a cunoscut și i-a părut bine cînd m-a văzut. Imbrăcat într-un palton lung și tîrînd în picioare niște galoși mari de gumilastică, se primbla prin odaie, cu mîinile la spate. M-a întrebat de prieteni, căinîndu-i și vorbind de ei cu milă, ca de niște oameni pierduți sau foarte nenorociți. Arăta pentru unele lucruri de nimic un interes și o mirare exagerată. Privirea-i era dusă, obrajii palizi și căzuți, glasul trăgănat și somnros. Avea mai mult aerul unui om ostenit din cale-afară. Îmi spuse cu un ton important despre un plan al lui de reorganizare socială, la care se gîndește de mult, o lucrare colosală, care îl muncește și-i dă nopți de insomnie și dureri de cap ucigașe. Adusei vorba de poezii. Atunci, cu o bucurie de creator copilărește arătată, scoase din buzunarul paltonului un petec de hîrtie și, așezîndu-se pe scaun, începu să citească... un șir lung de strofe, de o sonoritate și de un efect ritmic fermecător. Rostirea lor îl încălzea, și ochii și glasul i se înviorau. Pe acel petec de hîrtie nu erau scrise decît două vorbe : *gloriosul voivod*. El improviza. Am ascultat, uimit, peste douăzeci de strofe sonore, dar lipsite de sens și de legătură ; fiecare vers părea rupt dintr-o poezie frumoasă. Mi-aduc aminte că două vorbe : *foc* și *aur* reveneau mereu, mai în fiecare strofă. N-am

putut reținea decât aceste patru versuri de pe la mijloc, cari au un început de înțeles mistic :

„Atîta foc, atîta aur
Ș-atîtea lucruri sfinte
Peste-ntunericul vieții
Ai revărsat, părinte...”

Dar în toată acea armonie de sunete se vedea perfect tehnica maestrului, limba lui aleasă și muzicală, care se supunea și se mlădia mecanicește sub ultimele tremurări ale aceluși suflet întunecat. Era o neobicinuită frumuseță de sunete în acea împărechere bizară de cuvinte, din care zburase pentru totdeauna ordinea și suflarea unui înțeles. Atunci am înțeles adînc sensul înfiorător al cuvintelor lui de-odineoară :

„Unde-s șirurile clave din viață-mi să le spun!
Ah, organele-s sfărîmate și maestrul e nebun!”

Și cînd, ostenit de acest joc curios de versuri sonore și pustii, își lăsă tăcut privirea-n pămînt, figura lui îmbracă iarăși acea expresie de tristeță vagă — umbra aceluși apus dureros al conștiinții care-i dădea în momentul acela înfățișarea unui zeu învins, părăsit de puteri și umilit. Eu mă uitam la el, mi se rupea inima de milă și nu știam ce să-i spun. După cîteva minute de tăcere, își împreună mîinile și, ridicîndu-și aiurit ochii în sus, oftă din adînc și repetă rar, c-un glas nespus de sfîșietor : „Of, Doamne, Doamne !...” Era în acest suspin al lui și în aceste cuvinte sinteza întregii lui vieți, și poate c-o ultimă fulgerare de conștiință a străbătut în clipa aceea lanțul tuturor suferințelor lui, din copilărie și pînă în ceasul în care se afla. M-a podidit plînsul și-am plecat. De-atunci nu l-am mai putut vedea...

Dar vorbele acelor strofe, particulara tăietură a acelor versuri moarte mi-au rămas în cap, și de cîte ori citesc cîte-o poezie fără înțeles a vreunui tînăr, prea mult influențat de limba și formele maestrului, mă-ntreb dacă nu cumva autorul aceluși zvon de silabe n-a stenografiat vreuna din acele caprițioase improvizații ale poetului...

Da, doamnelor și domnilor, ceea ce va rămînea pururea din Eminescu, în afară de frumusețea gândurilor și de adîncimea și sinceritatea simțirii lui, ceea ce va trăi în fiecare vers românesc ce s-a scris și se va scri de la Eminescu încolo este acea complexiune puternică a limbei renăscute sub condeiul maestrului, acea croială nouă, particulară, a frazei, a dicțiunii, care a fost chiurasa indestructibilă a talentului său. Acei cari au ce spune, acei cari au destulă putere și personalitate pot îmbrăca și purta înaintea armura grea și platoșa de oțel a eroului căzut ; toți ceilalți, pedestrași slabi și fără chemare în oastea condeiului, cari se îmbulzesc să se-mbrace în zalele lui, sunt osîndiți să fie sfărîmați sub greutatea acestei armuri de urieș !

Da, acesta este marele curent care pornește într-adevăr de la Eminescu : farmecul particular al limbei, meșteșugul de a-și sculpta versul într-o tărie de vorbe vii, sonore și sugestive și într-o bogăție de forme necunoscute pînă la el.

Nimeni dintre scriitorii romîni n-a știut să-și cristalizeze gândurile în forme atît de severe și desăvîșite, nimeni n-a ajuns la această fericită descărcare de emoțiuni în versuri de o structură de bronz, de-a lungul cărora găsești cuvinte neașteptate, epitete curioase, cari-ți evocă imaginile cu o precizie și cu o intensitate de halucinare. El are împărecheri de vorbe, căderi de fraze și de rime ce-ți dau impresia, fiorul unei explozii de lumină surprinzătoare.

Cum să nu te urmărească și cum să nu fii inconștient stăpînit de-această limbă nouă care palpită de-o tinereță, de-o vigoare și de-un colorit uimitor ! Din acest punct de vedere Eminescu exercită asupra tinerimei noastre o influență aproape fascinantă, și acei cari vor face mai tîrziu istoria literaturii de azi vor vedea mai limpede în ce relief de creator se ridică figura lui Eminescu și cît de adînci sînt urmele pe care le-a lăsat vigurosul său talent în viața limbei romînești.

Dar iată că această puternică și firească înrîturire ce exercită poetul asupra tinerimei a început să sperie pe unii, și deja prind să se ridice glasuri de protestare și de alarmă în contra curentului în care ne-a aruncat și

În contra admirației pe care noi o dăm operilor acestui poet.

Se afirmă că poeziile lui Eminescu omoară entuziasmul și lasă în sufletele noastre o drojdie de amărăciune și de discorajare maladivă și se arată, ca victime ale acestui poet, atîția tineri începători, cari-și plîng viața lor nenorocită și blestemă mereu lumea, și soarta, și ceasul în care s-au născut. Ar fi deci această parte a curentului eminescian, care ar înstrăina și ar smulge din brațele societății atîtea forțe de vitalitate, o adevărată primejdie națională, căci dacă fiecare copil, de la vârsta de 16 ani, și-ar pune-n minte că el e bătrîn, ostenit și sătul de lumea asta, dacă fiecare și-ar zice că suprema fericire stă în odihna eternă, în Nirvana budistă, am ajunge desigur la desființarea oricărei idei de bine, de muncă și de progres.

Și în contra acestui curent — astfel privit — în contra poetului, mai ales, am aci o carte pe care nu o deschid decît numai pentru a vă arăta ce forme și ce proporții curioase ia în capul unor oameni spectrul acestei presupuse primejdii naționale. Cartea e tipărită la Blaj în 1891. Poartă titlul: *Mihail Eminescu. Studiu critic*. Autorul nu găsește de cuviință să-și pună numele. Cuprinde 210 pagini... Nu vă speriați, că nu vă citesc decît cîteva rînduri. Autorul ține să dovedească tinerimii că Eminescu e o *nulitate literară*, un *maculator de versuri*, care n-are nici gîndire, nici simț, nici limbă... nimic — nici o umbră de talent; și după 210 pagini de asemenea osteneli, cari pe unele locuri iau tonul celui mai violent pamflet la adresa poetului, iată cum își încheie acest domn distrugătoarea sa operă:

„Am finit pentru astă dată studiul nostru de față. Din vro parte ni se va face poate imputarea că studiul (autorul ține prea mult la acest cuvînt) a fost prea lung. Stricăciunea însă ce a făcut deja în tinerețea noastră Eminescu, și care o mai poate face și în viitor, ne va scuza, credem, de ajuns. Cine n-a avut ocaziunea a petrece în mijlocul tinereții nu-și poate face nici idee despre stricăciunea aceasta. Și cum nu? Cînd și poeziile lui de o parte cuprind în sine atîta venin pentru tinerețe, iară de altă parte nici în viața lui nu este

nimica demn de imitat pentru tinerețe. Căci ce poate fi demn de imitat în viața unui aventurier care nici-cînd n-a făcut un studiu serios și sistematic, care“... dați-mi voie să trec peste rîndurile cari urmează și unde poetul e maltratat în niște termeni cari nu miroase de loc a studiu critic. Ascultați concluziunea:

„Purtat-a bietul român, în urma tristelor împrejurări ale timpului, destule juguri. Purtat-am noi jugul feudalismului și al calvinilor, purtat-au frații noștri de dincolo jugul fanarioșilor. [...] purtat-am cu toții jugul limbei slavice. Așa rușinos însă ca jugul lui Eminescu n-a fost nici unul. N-a fost nici unul, căci în acelea ne-au înjugat străinii, în al lui Eminescu însă ne-au înjugat românii, cari sunt carne din carnea noastră și sînge din sîngele nostru. Viitorul le va răsplăti, dacă nu le-a răsplătit prezentele.“

Domnilor, știu foarte bine că n-am nevoie să apăr aci gloria lui Eminescu. Dar ceea ce în această carte se dă sub o formă aspră și exagerată începe — în proporții mai mici, firește — să se formuleze și în cercurile intelectuale mai largi și mai în vază. Nu vorbesc de acei cîțiva nefericiți cari niciodată n-au putut citi o strofă de Eminescu fără să devie palizi de invidie. Veți fi văzut și d-voastră cu ce bucurie răutăcioasă întîmpină o revistă din capitală aparițiunea acestui... așa-numit *studiu critic*, felicitîndu-se că s-a găsit în fine un om care să aibă *curajul* de a înfrunța în modul acesta curentul de simpatie și de admirație format în jurul acestui poet, „uzurpator de glorie“... A face un pamflet în contra unui om mort și a nu-l iscăli — admirabil curaj! Desigur că nu părerea acestora ne-ar opri în loc. Dar mulți, chiar dintre admiratorii talentului lui Eminescu, găsesc că melancolia și dezgustul poetului a colescit și-a îmbolnăvit o mare parte din tinerețea noastră, și, de cîte ori citesc o poezie pesimistă, zic: „Iată partea rea și nefericită a operilor lui Eminescu. El a creat, cu frumoasele lui poezii, un curent trist și bolnăvicios — talentul lui periculos a infectat sufletul tinereții noastre. Nu mai auzi un strigăt de bucurie, un cîntec de tinerețe. Care cum se scoală imită pe Eminescu,

spune că nu-i mai place nimic, e sătul de viață și cîntă deziluzia, disperarea și setea liniștei eterne...”

Domnilor, este adevărat că astăzi se fac poezii mai mult pe subiecte triste. Prin reviste, prin ziare, în cărțile de poezii, cari apar din cînd în cînd, vedem aceeași suflare de melancolie precece și maladivă; pare că toată originalitatea azi ar sta în căutarea cuvintelor de amărăciune și de deprimare sufletească — și de lucrul acesta pare a suferi toată literatura de la sfîrșitul acestui secol. Dar din capul locului, pentru a ne limpezi puțin drumul, trebuie să ținem seamă că în stocul nostru de producțiuni literare sunt o mare parte de copilării, imitații și plagieri școlărești, cari-n adevăr au ajuns nesuferite prin mulțimea și artificialitatea lor. N-am voit să aduc aci să vă citesc exemple de asemenea producțiuni. Ar fi fost de ajuns numai ce-am strîns din cîte s-au publicat în aceste două săptămîni din urmă, ca s-avem cu ce umplea un ceas de lectură și de rîs. Dar m-am gîndit că e și crud și nedrept să atîngi de la tribuna Ateneului persoane cari ar putea fi de față și ar asista — fără să poată răspunde — la o astfel de execuție. Și apoi, ce nevoie e să mai aducem exemple? De cîte ori nu vi s-a întîmplat și d-voastră să citiți o poezie în care poetul, după ce se plînge grozav de soarta lui crudă și pururea prigonitoare, spune c-a îmbătrînit, *că i-a albit tot părul* și nu mai așteaptă în lumea asta decît un loc de repaos la cimitir? Și peste cîtva timp constăți cu surprindere că autorul acelor tînguiuri e un zburdalnic colegian, a cărui figură rubicondă pare a vă spune, c-un zîmbet șiret, că nu pentru compătimirea d-voastră erau scrise acele versuri.

Cauzele adînci, fundamentale, cari au provocat, de-o samă de vreme, această tînjire și tristeță generală în viața și poezia contimporană le-a studiat și le-a expus cu o claritate și pătrundere de vederi extraordinară eminentul nostru critic Gherea.

Dar în poezia de azi, la poeții noștri pesimiști de după Eminescu, trebuie să recunoaștem că avem de-a face c-un dezgust de viață susținut și închis mai mult în bătaia rimelor decît în bătăile inimii.

La aceasta, fără îndoială, contribuie mult și îmbogățirea, dezvoltarea particulară a limbei într-o astfel de direcție. Un poet, de bună seamă trist, a fost silit să caute cuvinte energice, forme variate și nepieritoare pentru exprimarea sentimentelor lui melancolice, așa încît cei cari vin după el găsesc de-a gata un capital considerabil de cuvinte și de forme triste, cari constituiesc în sensul acesta ca o hipertrofie în vocabularul poetic. Și e știut că limba, bogăția de expresii, care la un poet format este oareșicum rezultatul puterii lui de gîndire, așa că imagina și nevoia de descărcare a simțirii lui poetice cheamă cuvîntul și se servește de el, la un poet neformat, la începători, în genere, joacă un rol cu totul răsturnat, aci cuvîntul poruncește.

Este o vîrstă cînd toată lumea face poezii. Unii le scriu și le păstrează pentru ei, alții le publică și-și clădesc oarecari visuri de glorie pe ele, cei mai mulți le-azvîrl cu jucăriile copilăriei.

La vîrsta aceea, însă, energia sufletească, tăria emoțiilor se descarcă iute, se împrăștie pe-atîtea căi cari mai tîrziu încep a se închide: rîsul și plînsul facil, strigăte, neastîmpăr de mișcări, comunicativitate și expansiune de fiecare clipală...; așa încît, cînd un astfel de poet se închide în odăița lui, ca să facă și el o poezie, chiar dacă e fixat asupra subiectului, chiar dacă are de spus ceva, acest *ceva de spus* al lui se va evapora sau se va schimba foarte lesne, pentru că la el lipsește acea acumulare și condensare a unui șir de impresii și observații cari să-l ardă pe suflet, pe cari să le fi purtat și să le fi mestecat multă vreme în tăcere, pînă cînd nu mai poate și caută să scape ca de-o greutate care-l doare, ca de-un păs care-l sufocă. Deci, el s-așază la masă, hotărît mai mult să fac-o poezie decît să-și descarce o anumită emoțiune; își ia condeiul și o poză gînditoare, dar în mintea lui așa de caldă și de curată pentru orice imagini, în loc să se fixeze cu claritate un chip, un peisaj, o atitudine, o trăsătură de adevăr, tocmai acum se face un vîlmășag mai mare de idei nedeslușite, gîndul lui se zbate și s-azvîrle ca un flutur zăpăcit, aci pe-o floare, aci pe alta, cearcă să se

încălzească singur pentru vro idee care i se pare mai de efect, și în acest haos al minții lui răsar, ca niște aștri, ici și colo, cuvinte, cuvinte cari l-au izbit prin raritatea și sonoritatea lor, resturi din lecturile lui de predilecție — și, domnilor, vorbele sunt șirete: dacă pe noi, oameni în vîrstă și nu poeți, ne momesc unele cuvinte și ne fac să spunem cîteodată lucruri inutile, să construim și să enunțăm o frază numai așa, de dragul unei vorbe, dar la un tînăr, și încă la un tînăr poet, vă puteți închipui ce imperiu au asupra lui frumoasele vorbe cari i-au rămas în cap; și cu mult mai primejdioase și mai perfide sunt rimele: c-o viclenie de sirenă ele ațîță și atrag gîndirea ca s-o omoare, cînd aceasta nu are destulă forță de rezistență!

Și iată că, după multă osteneală și multe rînduri șterse, tînărul recrut a izbutit să lege și să aștearnă un vers: vorbele s-au așezat la rînd și s-au mlădiat în cadență, după o lege de armonie auditivă mai mult; acum poetul este angajat, dar pentru el prestigiul rimei întrece cu mult prestigiul ideii, logica e sacrificată formei, și de aci încolo sonoritatea și îmbrucarea ritmică a cuvintelor dispun de mersul și disciplina ideilor. Un cuvînt frumos devine un ferment de gînduri, o rimă e sîmburele unei strofe... A citit de curînd pe Eminescu, i-au rămas în cap frînturi de fraze, o familie de cuvinte cari exprimă tristețea, deșertul vieții și dizgustul de lume — tînărul poet, în mod inconștient, va broda cu aceste cuvinte un șir de versuri, în cari neapărat se va plînge de dureri străine de inima lui, de suferinți de la cari el n-a luat, și nici nu putea să ia, decît veșmîntul — vorbele. Așa că poezia acestui tînăr nu-i aparține și nu indică personalitatea lui nici prin fondul, nici prin forma ei exterioară.

Altul, mai conștient de înrîurirea formelor lui Eminescu, caută în extravaganța subiectului o notă de originalitate. Își închipuie bunăoară c-a murit, și caută cuvinte tari, brutal de materiale, ca să dea în mod plastic imagini anormale, impresii ciudate, pe care el negreșit nu și le poate însuși, nu le întrevede decît fragmentar, în intenția cuvintelor izolate, și astfel ajunge la

versuri de acestea (cer iertare autorului dacă se găsește în această sală — nu-i citesc din toată poezia decît două versuri de la-nceput):

„Dintr-un june plin de viață am ajuns cadavru rece,
Și cu viermi înșifți în carne îmi luai drumul spre rai!...”

Aici cuvintele: *cadavru*, *viermi înșifți*, *carne*, prin tăria lor, au ademenit și-au subjugat desigur nevinovăția poetului, și l-au făcut să spună lucruri pe cari nu le-a simțit și nu le-a putut gîndi.

Doamnelor și domnilor, am stăruit atîta asupra tehnice de versificare a poezilor începători, și lucrul va fi fost poate obositor pentru unii din d-voastră, dar am voit să arăt: întîi, prin ce proces de gîndire, prin ce fel de operație intelectuală ajunge un tînăr de aceștia să spună că vremea și necazurile au săpat pe obrajii lui zbîrciturile bătrîneții și că i-a albit tot părul — cînd mama lui poate n-are nici un fir alb în cap — și al doilea, am vrut să arăt cît de nefundată e spaima și cît de puțin serioasă e părerea acelor cari iau astfel de producțiuni drept sincere manifestări ale unor stări sufletești corespunzătoare. Adăogiți la aceasta că în genere melancolia, tristețea este mai interesantă și mai simpatică decît veselia. O figură palidă, un aer sfînt, suferitor și resemnat îți atrage mai lesne luarea-aminte, și-ți inspiră, din capul locului, un interes și-o dragoste deosebită. De aci, întrucîtva, căutarea de care se bucură, pînă și printre copii, masca durerii și mania unora de a poza în victime ale timpului și societății în care trăiesc. Dar între versul și inima lor e o depărtare de care ei singuri vor rîde mai tîrziu.

Nu, nu a pierit entuziasmul din generația care se ridică, și oricît de triste și tînguitoare ar fi primele începuturi ale cîtorva poeți, nu voi putea crede că un tînăr de 20 de ani, sănătos și inteligent, poate simți în adevăr silă și dizgust de lumea și viața în care de-abia a deschis ochii!

E adevărat, sunt multe dureri în viața asta, multe nedreptăți și anomalii, cari ne amărăsc și ne revoltă.

Cînd deschizi un ziar și citești, de exemplu, că în cutare mină de cărbuni din Belgia s-a întîmplat o

explosie de *grizu* * care-a lăsat morți pe loc 200 de lucrători, și când te gîndești la soarta acestor nefericiți, cari-și sărută copiii dimineața și, oftînd, își fac cruce, neștiind dacă se vor mai întoarce seara acasă, când cugeți la teroarea și jalea atîtor familii dezolate, atîtor suflete asuprite, și la noi, și pe aiurea, cum să nu te simți cuprins de milă și cum să nu rămîi pe gînduri, atins de marele răsnet al durerii generale!... Și pesimismul provocat de aceste atingătoare priveliști ale vieții este expansiunea firească a unui suflet simțitor; el este și moral și emanamente artistic, și nu știi, zău, cine nu-l va prefera optimismului unui bogătaș egoist, care găsește că toate pe lume merg de minune, pe cît timp lui îi merg afacerile strună! Dar de neajunsurile și dezordinile vieții, oricît de multe și de adînci ar fi ele, nu se poate pătrunde un suflet la o vîrstă așa de crudă, și pentru ca să cînti o emoțiune, trebuie ca sufletul tău să fie covîrșit de puterea acelei emoțiuni, căci se știe că poetul dă din prisosul inimii lui — firește, ca să poți turna un vers nepieritor, trebuie să arzi de-un gînd, de-o simțire adîncă, care să spargă limitele obicinuitelor expresii și să îmbrace forma solemnă, haina de serbătoare a versului.

Iată pentru ce așa-numitul curent eminescian în poezia noastră actuală se mărginește numai la o combinare de cuvinte și de forme ale *maestrului*, care-a suferit în adevăr și a gemut pe coardele lirice lui, iată pentru ce ne și lasă reci vaietele atîtor tineri, cari se încearcă a cînta dureri străine de ei pe forme împrumutate.

Eminescu și-a trăit versurile — ele izvorăsc din adîncul vieții lui, care-n adevăr a fost nenorocită. Și aci, îmi veți da voie, domnilor, să mă opresc puțin asupra acestei afirmări:

V-duceți aminte, când a murit poetul, cum toată presa noastră, aproape toată suflarea cultă a țării, aducînd omagii acestui mare talent, a deplîns viața nefericită și sfîrșitul dureros al poetului. Unii acuzau nepăsarea societății față de cel mai bun și mai distins

* *Grizu* — amestec natural, gazos, inflamabil și explozibil de gaz metan și aer, care se degajă în mine.

fiu al ei. Și atunci s-au ridicat cîteva glasuri și au protestat în contra acestui curent de compătimitere; și s-a zis că Eminescu n-a suferit, că n-a fost de loc nefericit în viață, că așa era felul lui, nepăsător de el și de tot ce-l încunjura, că el disprețuia orice onoruri și că s-a împotrivit cu energie când a fost vorba să i se dea și lui un „Bene-merenti“. Da, domnilor, Eminescu disprețuia onorurile; dar știți pentru ce?... Pentru că și onorurile l-au disprețuit pe el, și orișice suflet mîndru plătește disprețul cu dispreț. Cine nu știe că aceste caprițioase onoruri nu l-au îmbulzit de loc cît a trăit; și când nu ești din aluatul acelor cari se tîrăsc ca să le aibă, și când vezi cîte nulități îți trec înainte și tu rămîi, rămîi vecinic în urmă, nu știi, zău, ce-ți mai rămîne decît disprețul, drojdia care se depune la fundul oricărui suflet amar și nedreptățit în astfel de împrejurări... Eminescu n-a suferit? Dar Eminescu a fost toată viața lui adevăratul tip al proletarului intelectual în societatea noastră burgheză!... Să trăiești de azi pe mîine, într-o vecinică nesiguranță, să legi nevoie de nevoie și să tremuri în fiecare moment, gîndindu-te că poate veni o vreme când să n-ai un căpățîi unde să-ți pleci capul, să n-ai o bucățică de pîine, să fii literalmente aruncat pe drumuri... A, dar trebui să fie cineva de-o strașnică răceală ca să găsească că aceasta e o stare suportabilă și indiferentă pentru viața unui om!

Dar, domnilor, se zice — și modul de a judeca astfel e vechi și ruginit din cale afară — se zice că poetul... e poet, ce-i pasă lui? El se hrănește cu aer, bunurile pămîntești nu sunt pentru dînsul, el trăiește cu mîntea n- cer, locul lui e lîngă Jupiter.

Ceea ce e adevărat și se poate afirma în mod serios e că un poet, prin dezinteresarea lui, prin sfiala și delicatetea lui de suflet, e de ordinar dezarmat în societatea și în lupta aceasta pentru existență.

Violența, lingușirea, binecuvîntata elasticitate a șirei spinării — tactul vieții, în înțelesul negustoresc al cuvîntului — toate aceste daruri prețioase, cari scot din întuneric și asigură succesul atîtor mediocrități, poetului îi lipsesc cu desăvîrșire, și când e vorba pe „cum îți vei așterne, așa vei dormi“, e știut mai dinainte că el

va dormi pe pământul gol!... Și pe acei cari cred că poetul e pururea cu mintea-n stele și nu bagă de seamă cât e de păcălit în această socoteală crudă a vieții, pe acei cari-și închipuiesc că poetul nu suferă de umilințele și rănile pe cari i le face societatea în care trăiește, îi voi ruga să asculte câteva rânduri dintr-o scrisoare pe care Eminescu o adresa, în 1882, unui amic al său din Iași. Sînt 10 ani de atunci; Eminescu era în București, redactor la *Timpul*:

„Tu trebuie să-ți închipuiești astăzi, sub figura mea, un om foarte obosit, de vreme ce sunt singur la negustoria asta de principii și peste aceasta bolnav, care ar avea nevoie de cel puțin șase luni de repaus pentru a-și veni în fire. Ei bine, de șase ani aproape o duc într-o muncă zădarnică, de șase ani mă zbat ca într-un cerc vicios în cercul acesta, care, cu toate aceste, e singurul adevărat, de șase ani n-am liniște, n-am repausul senin de care aș avea atîta trebuință pentru ca să mai pot lucra și altceva decît politică. Quelle vie, mon Dieu, quelle vie! *

Să pot zbura pe trei zile la Iași, tare-aș veni. Dar mai mult de trei zile n-aș avea, pentru că eu nu am vacanțe, ci trebuie să trag ca catîrri, greu la vale și greu la deal.

Ei, dacă ai ști cum salahoria asta în care petrec, împreunată cu boala și mizeria, mă apasă și mă fac incapabil de a voi!

Folosul meu, după atîta muncă, e că sunt stricat cu toată lumea și că toată energia, dacă am avut-o

* Ce viață, Dumnezeu, ce viață! (Fr.)

vredată, și toată elasticitatea intelectuală s-a dus pe apa sîmbetei.

Eu rămîn cel amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranță în consolidarea ideilor mele și un mai bun viitor. Dar nu merge. În opt ani de cînd m-am întors în România, decepțiune a urmat la decepțiune și mă simt atît de bătrîn, atît de obosit, încît degeaba pun mîna pe condei să încerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă simt că am secăt moralicește și că mi-ar trebui un lung, lung repaus ca să-mi vii în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rînd din fabrici, un asemenea repaus nu-l pot avea nicăiri și la nimeni. Sunt strivit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc... Aștept telegramele Havas, ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormînt și n-aș mai fi ajuns să trăiesc!“

Iată, domnilor, omul care n-avea dreptul să se plîngă de soarta lui!... Și cînd te gîndești că acesta a fost cel mai mare artist al neamului românesc și a lăsat limbei și poeziei noastre o comoară eternă de frumuseți, cînd știi cât a fost de maltratat în societatea aceasta, pentru care și-a cheltuit cele mai scumpe puteri ale bogatei lui inteligenți, și cînd te gîndești că în toată viața lui de muncă n-a avut nimic, și n-a fost nimic în zarva asta a lumii, nimic — nici măcar academician, cum zicea spiritualul Piron — rămîi înlemnit de cruzimea de judecată a celor cari susțin că Eminescu a avut tot ce i-a trebuit în viață; un palton vechi peste cămașă ș-o pereche de galoși în casa de nebuni, iată tot ce-a avut în cele din urmă Eminescu, în schimbul celei mai mari și mai nobile jertfe sufletești ș-a celei mai curate glorii pe care-o poate da un om neamului său!...

Domnilor — și acum mă adresez în special tinerimei, care se ridică și îmbrățișează cauzele mari și drepte cu atîta simpatie — în sufletele d-voastră încolțește o lume nouă, ochii vă ard și strălucesc de cele mai frumoase și mai sfinte visuri ce s-au putut visa vrodată, și cînd se găsesc oameni cari să creadă și să afirme că

sunteți sceptici și că nu mai aveți entuziasm pentru nimic, să-mi dați voie să protestez în numele d-voastră și să arăt că acei oameni sunt departe de a vă cunoaște. Formele și accentele de disperare ce apar în încercările de poezii artificiale și de cari nici o literatură nu e scutită nu angajează întru nimic forțele d-voastră generoase și dornice de luptă. Ce frumoasă și interesantă e viața ! Cum să nu ne atragă, cum să n-o iubim !... Și eu aș invita pe acei cari dau curentului eminescian proporții și interpretări atât de teribile și de fantasmagorice să-și dea osteneala de a se apropia și a vă cunoaște mai bine. Nu, nu se poate să fiți osteniți, blazați și dezgustați de toate la o vîrstă așa de caldă !... Ce înseamnă acest roi de tineri plini de viață, această pleiadă de puteri virgine, cari se îngămădesc aci și se pregătesc cu atîta dragoste pentru campania de mîine, ce-a însemnat acea vibrație de emoțiuni, acel entuziasm înflăcărat cu care au fost primite cuvintele generoase și umanitare ale lui Delavrancea ?... Ce însemnează, dacă nu o puternică afirmare că din contingentul acestei generații, din recruții de azi se va ridica o formidabilă armată de luptători entuziaști și hotărîți, cari vor pregăti poate cele mai mari evenimente ce s-au putut vedea vrodată în istoria omenirii !...

Și poezia, bolnavă, tristă și nesigură de azi, își va găsi în curînd drumul sănătos și firesc, albia din care pentru moment e abătută. Întotdeauna artiștii mari lasă după ei ca un fel de zăpăceală de curent, ca o depresiune și dispersiune de forțe intelectuale — așa, valurile unui fluviu, cari se sparg în căderea unei cascade, par un moment tulburi și nehotărîte, pînă își regăsesc iarăși albia pe care se aștern, și curg înainte limpezi și liniștite. S-ar părea că geniile mari răpesc și consumă în munca lor forța de creare a unei generații întregi, pe care o lasă apoi ostenită și sterilizată pentru cîtva timp.

Iată pentru ce stagnația aceasta care a rămas în poezia noastră după Eminescu, departe de a mă pune pe gînduri — nu știu cum — îmi produce impresia acelor pregătiri de încordare, acelor pași pe cari-i faci îndărăt, ca să-ți iai vînt și să te arunci mai sigur cînd vrei să sari peste un obstacol mare !

Nu vedeți d-voastră că, în toată Europa, poezia, literatura, în genere, se retrage tot mai mult din fața tablourilor naturei, pururea nepăsătoare și statornice în rotația fenomenalității ei, și se afundă tot mai mult în misterile sufletului omenesc ? Omul, mobil și perfectibil, devine din ce în ce mai interesant ; condițiile de trai, pozițiunea lui în societate, patimile și bătăile inimei lui încep din ce în ce mai mult să atragă și să preocupe pe artistul modern.

Aceasta e chemarea, acesta e viitorul poeziei !

Acum limba este pregătită : ea s-a lămurit în focul durerii. Instrumentul perfecționat, larg și bogat, așteaptă mîna maestrului, ca să-i smulgă de sub clapele-i adormite acordurile vii ale celor mai variate, mai calde și mai atingătoare melodii. Și maestrul va veni, desigur. Ce orizonuri largi, ce vaste probleme și ce de subiecte virgine i se vor desfășura înaintea ! Sufletul lui se va umple de seva puternică a vieții timpului său ; el va căta blînd și iubitor în juru-i, și va vedea pe cei umiliți și nedreptățiți, va pipăi rănile societății noastre, va vedea relele și dezordinea lumii și vieții de acum — și nu va plînge lacrimi sterile, nici nu va blestema, desperat, căci în el va palpita concepția unei lumi mai bune ; glasul lui va vibra de sentimentul adînc al solidarității și de însemnătatea chemării lui în mijlocul nostru. Versul lui va răsuna ca o trompetă de luptă — și sub farmecul cîntecului său dătător de putere și de lumină, inimile noastre vor tresări ca dintr-un somn ; și cuvîntul lui profetic, privirea lui inspirată ne va arăta, în fața ochilor noștri extaziați, lumina uimitoare a unui ideal măreț — un splendid, un grandios răsărit de soare peste-o lume ș-o viață nouă !

ONESTITATEA ÎN ARTĂ

Doamnelor și domnilor,

S-ar putea, sub titlul acestei conferinți, cerceta partea bolnavă a artei; pentru că arta, ca toate lucrurile pe lumea asta, are și ea scăderile și suferințele ei, și ne-am putea ocupa în special de acea literatură nesinceră și malonestă* care, în felul cum ni se înfățișează, ne lasă impresia unei... marfe, confecționate de porunca și pentru speculă. Mai ales la noi, aceasta ar fi de o mare actualitate, pentru că am avut de curând prilejul să vedem cât de elastică e la unii scriitori șira spinării; ce accente... melodioase — era să zic miorlăitoare — știi lirele române să scoată la ocazii solemne, și cum o parte din gândirile inspirațiilor noastre barzi s-au prefăcut în fum de tămâie, ușor... ca să se poată ridica în sus, ca tot ce e fum.

Dar, d-lor, soiul acesta de barzi așa fumează ei, de obicei, fără să aibă foc, iată de ce cîntecele lor seamănă mai mult a milogeală de flămînzi decît a artă; și găsesc că ar fi păcat să ne ocupăm aci de ei și să ne întrebuițăm așa de rău acest ceas, pe care-l avem la un an o dată, de stat împreună. Să-i lăsăm să-și facă arta așa cum o înțeleg ei — efemeră pentru noi și fructiferă pentru dinșii. Să zicem cu poetul: „*Non ragioniam di lor, ma guarda e passa*“, și să trecem un moment la arta mare, senină și cinstită.

* *Malonest* — necinstit.

Anevoie ne dăm seamă de cât sunt de multe și de complexe cauzele cari hotărăsc de ființa, puterea și felul de a lucra al unui artist. Cu dezvoltarea pe care au luat-o astăzi chestiile biologice, și în special studiul eredității, nu mai știi unde să te oprești pe lanțul vieții în căutarea factorilor multipli și amestecați cari hotărăsc despre constituția și felul cuiva de a fi.

Pleci de la un artist, bunăoară, voind să-ți dai seamă de cauzele cari au determinat, așa și nu în alt fel, energia de care dispune, și dacă ieși din sfera individualității lui, ca să-i cauți afară, mai departe, resursele secrete, te duci mereu pe linia timpului în urmă și te pierzi într-un adevărat labirint, în amestecul generațiilor de străbuni, cari toți au lăsat ceva din personalitatea lor pe această rază de energie, oprită acum în artistul nostru, ș-o urmărești cu mintea în încrucisările și învâlmășagul altor raze, o urmărești mereu, treci dincolo de hotarele rasei și ale speței, străbați tot haosul amețitor al evoluțiilor vieții de sute de mii de ani... Ei? și unde poți să te oprești și să zici: În fine... de aici au răsărit și au plecat toate, iată primul punct de mișcare, izvorul tuturor undelor de energie cosmică; de aici vine, pe un drum deosebit, firește, raza de viață prinsă în artistul nostru!...

Desigur, sunt foarte frumoase și nespuse de interesante căutările acestea în arhivele vieții. Ele ne învață o mulțime de lucruri bune: mai întâi aflăm că toți suntem de aceeași nobleță, nici vorbă, de viață pergamentală, și dacă unii ne-am pierdut pergamentele, putem dovedi științificește că ne scoborîm și noi din strămoși vechi, cu mult mai vechi decît glorioșii de pe vremea cruciatelor. Afară de aceasta, urmărind astfel, în depărtările trecutului, procesul complicat al existenței noastre, căpătăm o idee din ce în ce mai largă și mai justă despre viața în genere și despre sensul și însemnătatea existenței noastre. Priviți dintr-un punct înalt de vedere, oamenii nu ne mai apar separați fundamental prin nașterea și pornirile lor deosebite, dușmănindu-se între ei și căutînd pe alte căi fiecare o altă țintă; popoarele, rasele se contopesc, depărtările se șterg, ruperile de șiruri dispar, și începe a se

urzi înaintea ochilor noștri extaziați, în linii mari, imensa disciplină și ordine universală. Avem ceva din spectacolul grandios pe care ni-l oferă marea, cu ritmul valurilor ei. Pe coverta unui vas ancorat stai rezemat cu coatele pe rampă și privești; în jurul tău valurile se bat, se frământă, ai zice că spumegă de cine știe ce mînie oarbă — te uiți mai încolo, și ți se par mai potolite; ceva mai departe, marea se astîmpără, se imobilizează, rămîne netedă; acum, oprește-ți ochii pe un singur val ce se ridică din zarea mării, privește-l cum vine, se apropie și crește ca un monstru — tu nu vezi decît un val — și, cu toate astea, înlăuntrul lui, cîte răscoale, cîte miliarde de vietăți diferite, cari se bat și se sfîșie; în fiecare strop e o lume care se agită; și în cît timp trece între o bătaie și alta a inimii tale, au vreme acolo mai multe rînduri de generații să se nască, să lupte și să moară.

Și tu nu vezi decît valul — un singur val, care înaintează mereu. Așa, cînd privești viața, omenirea își leagă valurile ei de generații unul după altul, și omenii, cari, văzuți de aproape, se sfîșie între ei, ți se arată ca niște soldați disciplinați, cari merg în front, umăr la umăr, înainte, veșnic înainte.

Și acum, după această... cam lungă călătorie... pe mare și pe uscat, să ne reluăm firul discuției. Ziceam că e foarte anevoie să urmărești și să determini cu precizie toți factorii componenți ai vieții și energiei unui artist. Aceasta, nu pentru a depreția anchetele științifice cari se fac asupra artistului și cari sunt, după cum vedeți, de un imens folos în pricepera generală a vieții, dar pentru a arăta cît de insuficiente sunt încă aceste cercetări, și care e partea în adevăr instructivă pe care trebuie s-o tragem din ele.

Cele mai frumoase teorii și metode științifice sunt adesea compromise tocmai prin partea lor de exagerare; și aceasta nu vine de la adevărații cugetători, cari muncesc la ele ca să le clarifice și să le întărească, ci de la acel soi de paraziți intelectuali cari, neputînd înțelege și gândi, vor să-și dea aere că au și ei un sistem, un sistem mare, irezistibil, care dezleagă și explică totul, vindecă tot, ca hapurile contelui Matei¹. Și acești

omeopatiști* și „entuziaști de porunceală“ sunt adesea mai periculoși decît adversarii hotărîți și sinceri ai unui adevăr: acești din urmă provoacă discuții, fac să iasă lumină din chiar loviturile lor, pe cînd cei dintîi dizgustă și enervează.

Deci, să urmărim cu tot interesul cercetările moderne cari se fac asupra artistului, dar să nu uităm că ele de-abia încep și sunt încă departe de a ne prezenta complectă dezlegare a problemului.

Căci chiar cînd am putea ajunge cu mintea la acea primă cauză de care vorbeam adineaora, nu știu pînă la ce punct ne-ar da sigura și clara cunoaștere a genezei artistului.

Alteia împrejurări de pe de lături modifică, împiedică sau accelerează o anumită undă de viață, încît, la urma urmei, ne mulțumim încă să acoperim cu vorbe elastice problemul: „Un concurs de împrejurări ferice, un acord norocos între factorii convergenți ai eredității și mediului social au zămislit cutare talent, au produs și determinat pe cutare artist“. Și ilustrăm aceasta cu cîteva exemple, alese, cărora le dăm uneori o importanță decisivă. Așa, bunăoară, e vorba de Shakespeare. Geneza acestui mare geniu? Dar e foarte clară. Și aci, o teorie asupra mediului și un exemplu care-o încoronează: Prin muzeele din Anglia se văd tablouri vechi reprezentînd pe Shakespeare la vîrsta de șase ani, stînd cuminte și atent pe genuchii unui bătrîn frumos, moșul lui, care ședea tot la Stratford și care-l adora și-i povestea adesea fermecătoarele legende ale țării, și... micul Shakespeare — ce apropiere ciudată de cuvinte — cu figura inspirată și cu ochii în extaz, e înfățișat într-o atitudine visătoare și absorbită, el ascultă și se umple de toată fantazia și puterea de a crea a poporului său...

Nici vorbă că și poveștile acelea au înrîurit și modelat întrucîtva spiritul lui Shakespeare; dar ca să crezi că cu două sau cu o sută de exemple ca aceste, s-a încheiat, ai explicat pe om și pe artist, mi se pare

* *Omeopatist* — adept al omeopatismului, sistem terapeutic de a trata bolnavii prin determinarea unei afecțiuni asemănătoare celei pe care o combat.

că e să te mulțumești pe foarte puțin lucru. Câți copii n-au și ei moși de aceștia, cari să le spună povești frumoase, și, cu toate astea... nu se prinde.

Vezi că acolo au trebuit să se unească o nenumărată mulțime de cauze diferite, cari au ridicat în Shakespeare raza de viață și de energie la maximum ei de intensitate și de lumină. Și când te gîndești ce mici împrejurări au intrat ca factori decisivi în transmisiunea acestei raze de viață!... Cîteva sute de *schillingi* mai puțin în dota d-șoarii... și negustorul de la Stratford n-ar fi avut un copil de geniu, și literatura n-ar fi avut un Shakespeare. Căci în consecința aceasta de cauze și de efecte, în această continuă mișcare a undelor vieții nimic nu e indiferent, o vorbă, un zîmbet, o privire... hotărîsc adesea de venirea sau nevenirea unui om pe lume. Și numai cînd ne întoarcem pe linia vieții noastre în urmă, și trecem departe prin nenumăratele generații din cari descindem, vedem la ce hazard datorim existența noastră. Un element, o piesă mică mutată altfel în existență s-ar fi schimbat. O logodnă stricată se vede pe toată ziua. Gîndiți-vă ce schimbare!...

Soarta boabelor de grîu aruncate în brazdele unei arături. Toate poartă germenul unei vieți în așteptare, toate pot să transmită în infinit puterea lor fecundantă. Unele se usucă de secetă, altele odrăslesc, dar sunt înecate de bălării, și din cele ce vor ieși în viitoarea recoltă, din generația următoare, cîte n-or să se macine, pentru întreținerea și activarea altor unde de energie, altor forme de viață!

Și chiar realizarea celei mai fericite combinații de forțe convergente în venirea pe lume a unui copil dotat este încă o operă așa de șubredă, că la fiecare moment poate fi alterată, oprită din dezvoltare, sau chiar distrusă. Câți artiști, cîte talente mari abătute din drum! Noi ne gîndim la artiștii cari au fost — arareori ne gîndim la artiștii cari ar fi putut fi. Arta, geniul nu e privilegiul unei clase sociale. Ea izvorăște și curge cu viața, în toată omenirea, și cea mai mare

parte se împrășteie, se soarbe și se cheltuiește în alte direcții și în alte manifestări.

În sînul unui munte uriaș urlă un torent de apă vie, care aleargă pe sub pămînt și vine din cine știe ce depărtată înălțime. Aci s-a oprit, și torentul bate cu furie în zidurile neclintite cari îi închid drumul, el vrea să treacă înainte, să spargă tot și să reiasă la lumină. Se încinge o adevărată luptă. Muntele uscat bea mereu, prin porii săi însetați, din torentul răcoritor, pare că ar vrea să-l mistuie, dar alte unde vin și bat mereu cu putere, cu stăruință în același loc, sfredelesc piatra, își fac drum și, după sute de ani de luptă, înaintînd zi cu zi, clipală cu clipală, iată că sus, în coapsa unei stînci aride, un punct umezește, e semnul unui izvor care pipăie locul și caută o ieșire... Mai întîi o lacrimă — simbol sfînt de luptă, de suferință și de dor îndelungat — prima picătură de apă se ivește în soare, limpede și strălucitoare ca un diamant, ea vine de departe, sunt mii de ani de cînd călătorește, și, cît se pare de curată și de transparentă, ea poartă întrînsa cîte ceva din fiecare piatră pe care a lunecat, din fiecare pătură de pămînt prin care a trecut; și este primul vestitor al unui torent mare, care o urmează; el vine, sparge stîncă și, croindu-și matcă largă în luminiș, se duce să adape lanurile, să scalde pămîntul însetat, și crește, crește mereu... iată-l fluviu falnic între maluri înflorite, izvor veșnic de viață și de fertilitate.

Tot așa, dedesubtul luptelor surde pentru existență palpită și se multiplică, se dezvoltă vitalitatea și forța intelectuală a omenirii. Nenumăratele nevoi și greutăți ale acestui continuu război sorb și consumă o bună parte din capitalul rulant al energiei noastre. Aceasta este partea focului, cum se zice; iar ceea ce covîrșește — prisosul — se limpezește și-și face loc să iasă la iveală, să strălucească la lumină, să îmbrace forma eternă a artei, în înțelesul larg și umanitar al cuvîntului.

Și atunci, tu, artist, în care s-a strîns și bate o arteră din vasta energie a rasei și a neamului din care faci parte, devii o piesă de o excepțională însemnătate

În amestecul și dezlănțuirea formelor noastre de viață. Ia seama, am avea dreptul să-i spunem noi, gloata prinsă și măcinată în acest angrenaj orb al luptelor de rînd, ia seama, tu ești depozitarul unei comori sfinte de gânduri curate și de emoțiuni intense, cari fac parte din noi, din tot ce-am avut noi mai bun, mai demn și mai nobil în zbuciumatele noastre inimi. Privește înaintea ta, atîtea suflete obidite și însetate așteaptă izvorul limpede și binefăcător la care să se adape și să se răcorească. Tu poți altera puritatea acestui izvor, tu-l poți tulbura și amesteca cu prea mult din noroiul și amăreala patimelor tale, tu poți împrăstia, în loc să lămurești, să concentrezi și să sporești acest fond de energie, ca să poată deveni ceea ce așteptăm toți de la tine, un izvor fecund de lumină și de simpatie.

Și aci stă partea grea și delicată a discuției. Întrucît un artist, în proiectarea acestei raze de energie, își poate elimina din suma forțelor multiple cari constituie complexul lui psihic, pe acelea cari pătează și distrug valoarea unei lucrări de artă, întrucît adecă artistul, în crearea operei lui, se poate dispersonaliza, discolora, în sens de purificare?

Se zice și se scrie mereu că artistul ne prezintă lumea, viața văzută și trăită de el, prin așa-numita prismă temperamentală a lui. Negreșit că e așa; decît, această „prismă“ ne cam încurcă, pentru că ea ne face să ne gîndim la ceva tăiat în muchi și fețe hotărîte și statornice, la ceva cristalizat, fixat definitiv, și aceste însușiri, cari convin de minune unei „prisme“, nu se prea potrivesc, ba nu se potrivesc de loc cu mobilitatea și fluctuația continuă a vieții și a proceselor ei emoționale și mintale, procese care-ți fac adesea farsa de a-ți modifica prisma, și uneori — curios — de a-ți o schimba de tot. Așa încît, am avea de-a face, pe cît vedeți, cu o prismă elastică, primitoare și ea de felurite schimbări, și în cazul acesta... e curată trădare, și poate locul de a zice: „trădare să fie, dar s-o știm și noi“.

În adevăr, un artist nu se poate compara cu un glob de lampă, care fatal trebuie să-și arunce culoarea, aceeași întotdeauna, în fiecare rază de lumină ce-l

străbate. El — artistul — poartă într-însul toate culorile posibile, amestecul tuturor temperamentelor strămoșilor lui, și numai rezultatul unei lupte de supremație între celulele lui nervoase alege și pune în relief pentru un timp o anumită culoare dominantă, o anumită notă temperamentală, care dă timbrul, tinctura personală unei creațiuni. Și pe aici cred că putem ieși mai d-a dreptul la lumină; deoarece se știe că suma energiei și a vitalității noastre generale se compune din atîtea energii speciale cîte celule nervoase intră în complexul nostru organic, după cum, cu o treaptă mai sus, noi toți formăm suma de energie generală, colectivă a societății, a rasei din care facem parte. Și cînd zicem de un om că e bun, curagios, cinstit, afirmăm atîta doar, că partea rea, mișelnică și necinstită e de o mai slabă energie în complexul acestui om, o întregă regiune a creierului este mai slab servită de aparatul circulator, un întreg partid de celule este retras de la guvern și lipsit de protecția întăritoare a bugetului, ele trăiesc, vibrează, luptă, dar în opoziție, în umbra inconștientului, cum se zice în termeni de psihologie; o împrejurare dinafară, o dezordine interioară le poate congestiona, și, mărindu-le numărul de vibrații, le apropie de putere, poate chiar să le aducă la guvern, pentru un moment, sau și pentru mai mult, și atunci omul nostru bun, curagios, cinstit devine rău, mișel și malonest. Ce mare e rolul artei în această luptă de supremație a celulelor, a energiilor speciale cari se agită în noi!

Întîmplările vieții în genere și loviturile ce ni le dă lumea dinafară sunt oarbe. Ele pot atinge și pune în vibrare cutare sau cutare parte din organizația noastră psico-fiziologică, ele pot, în inconștienta și nepăsarea lor, să hrănească, să fortifice și să scoată la lumină fondul rău din patrimoniul eredității noastre, și să slăbească pe cel bun. Însăși educația intenționată, pînă acum, este așa de nesigură și de stîngace în procedurile ei, că de multe ori ajunge la rezultate cu totul străine de intențiile cu cari lucrează. Singur artistul trage la țintă în sufletele noastre. El ocheste și dă cu intenție într-un anumit punct și pune în vibrare

un anumit șir de celule nervoase, de undulații emoționale, ș-atunci toată viața, toată energia noastră gravitează spre acest punct ; toate celelalte părți bat mai încet, parcă-și suspendă funcționarea, și noi trăim mai ales prin această parte ațîțată de artist. El poate, prin obscenitățile și brutalitatea artei lui, să recheme din fundul inconștientului și să puie în lumină și activitate partea de moștenire pe care o avem de la cei mai depărtați strămoși ai noștri, el poate să ne amărască și să ne slăbească prin descurajarea și scepticismul lui, după cum poate să evoace și să ridice în noi tot ce avem mai bun, mai altruist, mai generos, să ne umple de tot entuziasmul, simpatia și mila ce s-ar răsfrînge din operele lui ; căci de pe fiecare operă de artă pe care o admirăm se degajează o forță nouă, care se introduce în ecuația forțelor noastre, și ia acolo o parte cu atît mai însemnată și mai activă cu cît ne-a emoționat mai adînc. Noi gîndim și trăim prin tot ce am primit și am dospit în partea noastră ereditară.

Cît de important e dar ca artistul să se pătrundă de rolul lui mare și de puternica înrîfurire pe care o pot exercita operele lui asupra atîtor generații ! Și adîncă înțelegere a acestei înalte chemări va deveni în aparatul de gîndire al artistului ca un regulator și ca o forță de discernămînt. El se va simți promotorul unui nou curent de idei și de simpatie, creatorul unei vieți cu mult mai mare și mai însemnată decît propria lui viață, a unei vieți purificate și eterne, pe care el o urmărește cu gîndul ca pe o rază de lumină în toate capetele prin cari va trece, o prevede cum străbate timpurile viitoare, ducînd cu ea în lume fixarea pentru totdeauna a celor mai frumoase și mai alese gîndiri ce-au răsărit în existența lui pieritoare. Sub puterea acestei credinți el se va simți apostolul, preotul unui cult, și, în momentele creării, cînd va intra să officieze în altarul artei, el se va griji și va lăsa să doarmă la pragul acestui altar toate supărările, toată ura și toate păcatele lui de om. Asta înțelegeam adineaorea prin discolorarea, dispersonalizarea artistului în crearea operei lui : puterea de pregătire și de purificare a sufletului lui, puterea de reculegere și concen-

trare în tot ce are el mai bun, mai umanitar și mai sfînt : darul de a deveni zeu, pentru a putea crea.

Acum să ne oprim un moment la felul de a lucra asupra noastră al unei opere de artă :

Ași băgat de seamă ce impresie ne face uneori un cîntec nou, frumos și bine spus. Îl auzim pentru prima oară ; și cu toate astea, fiecare frază muzicală, fiecare notă așa se potrivește, se mlădie și se așterne exact pe ritmul și undulațiile sufletului nostru, că ni se pare că-l cîntăm noi în gînd, și suntem fericit surprinși că auzim afară modulațiile gîndului nostru. Am zis *uneori*. În adevăr, aceasta se întîmplă numai atunci cînd puterea de evocare a cîntecului este așa de mare încît determină în noi, imediat și fără nici o piedică, un curent de vibrații nervoase identice, și aceleași legi psihice cari au prezidat la compunerea melodiei în sufletul maestrului lucrează acum — sub farmecul cîntecului — în sufletul nostru. Noi, ascultînd, compunem și executăm în noi.

Numai așa simțim perfect cîntecul. Aceasta atîrnă firește și de la noi, de la dispoziția și starea sufletească în care ne aflăm în acel moment și care poate fi favorabilă sau refractară unui anumit timbru emoțional. Uneori suntem așa de favorabil dispuși pentru un soi de sentimente, așa de porniți într-un anumit curent de vibrații, încît, în momentul acela, un cîntec, chiar mediocru, dar care ar cădea în tonul dominant al stării noastre psihice, ar răsuna armonios, ca într-un templu cu bună acustică, în sufletul nostru, și ni s-ar părea de o nemaiauzită frumusețe.

Să luăm d.e. o poezie de Bolintineanu, nu din cele bune ale lui, deși se dă ca model în antologiile noastre : *O fată tînără pe patul morții*. E, în ton de elegie, un monolog, slab susținut din punctul de vedere psihologic. Poetul n-a avut o soră, n-a avut o ființă scumpă pe care s-o fi văzut cum se stinge și moare în floarea vîrstei. Poetul n-a simțit, în închipuirea lui caldă, lămurindu-se și întrupîndu-se imaginea unei fete bolnave, capul ei frumos și tînăr luînd înfățișarea teribilă a morții, nimic din figura ei pierdută, nimic din sărmanul ei suflet torturat de spăimîntătoarea apropiere

a morții. Și, cu toate astea, ce subiect trist, câtă durere e numai în acest titlu: *O fată tânără pe patul morții!* Iată cum crede poetul c-ar vorbi această fată despre durerea ei:

„Ca robul ce cîntă amar în robie,
Cu lanțul de brațe, un aer duios,
Ca rîul ce geme de rea vijelie,
Pe patu-mi de moarte eu cînt dureros.

Un crin se usucă și-n lături s-abate,
Cînd ziua e rece și cerul în nori,
Cînd soarele-l arde, cînd vîntul îl bate,
Cînd grindina cade torente pe flori;

Așa făr' de veste pe zilele mele
O soartă amară, amar a bătut,
Și astfel ca crinul de viscole rele,
Pe patu-mi de moarte deodat-am căzut.

Abia-n primăvară cu zilele mele
Plăpîndă ca roua, abia am ajuns,
Atuncea cînd cîntă prin flori filomele,
O crudă durere adînc m-a pătruns.

Amară e moartea cînd omul e june,
Și ziua-i frumoasă și traiul e lin,
Cînd pasărea cîntă, cînd florile spune
Că viața e dulce și n-are suspin!

Să moară bătrînul, ce frunte înclină,
Ce plînge trecutul de ani obosit,
Să moară și robul ce-n lanțuri suspină,
Să moară tot omul cu suflet zdrobit!

Iar eu ca o floare ce naște cînd plouă,
Creșteam înde pasări suave cîntări,

Și isprăvitul:

„Ca frunza ce cade pe toamnă cînd ninge,
Suflată de vînturi aici pe pămînt,
Ah! juna mea viață acuma se stinge
Și anii mei tineri apun în mormînt!”

Cum vedeți, bolnava poetului nu moare, nu plînge, ea face versuri cu figuri calculate, cu comparații multe și cu simțire puțină.

Și, cu toate astea, citiți această poezie unei mame a cărei fiică a murit de curînd. În sufletul ei, care e încă subt impresia acestui doliu, versurile poetului, așa de reci și de puțin simțite, vor lua proporțiile și răsunsetul unui adevărat și sincer strigăt de durere. Mama își va turna din sufletul ei în aceste vorbe goale, și le va umplea cu emoțiunea și covîrșitoarea ei durere. Ea va plînge și va găsi genială această poezie!

Adevărata artă e aceea care are o valoare absolută, care face să bată toate inimile deodată — ce mare lucru e acesta! — arta în care creatorul a condensat cea mai sinceră și mai intensă viață, cea mai mare putere emoțională, ca să fie pentru toți și pentru toate momentele vieții noastre.

Mi-aduc aminte că am citit odată o poezie de un poet rus, Nekrasov, în care era descrisă cu vorbe simple, fără comparații și fără figuri, suferința unui cal mic și slab, înhămat la o căruță mare, încărcată prea greu pentru scăzutele lui puteri. Și căruța se nămolise într-un noroi, și era la deal, și bietul cal, bătut, tremurînd în ham, trăgea din răsputeri, se opintea, dar n-o putea urni din loc. În cîteva versuri sfișietoare, poetul ne face să vedem cum căruțașul furios izbește cu biciul peste ochii, peste *dulcii* ochi ai nefericitului cal, cum îl arde din ce în ce mai neîndurat, îmbătat de cruzime, și cum sărmanul cal își întoarce capul și caută să se ferească, închizîndu-și ochii blînzi, cari lăcrămează de durere, ca și cînd ar vrea să spuie: „Iartă-mă că sunt slab și nu mai pot trage!...” Imi pare rău că n-am mai găsit poezia asta. V-aș fi citit-o aci, și sunt sigur că v-ar fi mișcat pe toți. V-ar fi

mișcat mai mult decât dacă ați vedea lucrul aieva pe-trecându-se.

Și aci e locul să spun ce înțeleg prin onestitate în artă.

Eu am văzut de multe ori — și chiar aici, în București — așa un cal slab înhămat la greu, nemaiputând să tragă, și un căruțaș crud arzându-l cu biciul peste ochi, și mi-a fost milă, m-a atins, firește, dar nu atât cât m-a atins calul din poezia lui Nekrasov. Lucrul pare cam curios — dar e natural să fie așa : când am văzut eu un căruțaș bătându-și calul, asta era într-o stradă, sufla vântul, era cald sau ploua, treceau trăsurile pe-acolo, și oamenii treceau pe trotuar, în sfârșit, era o lume care se mișca în jurul meu, și partea esențială a tabloului îmi apărea într-un decor prea încărcat, prea amestecat, și pierdea mult din claritatea și puterea emoțională pe care o avea. Artistul filtrează lumea cu mulțimea și varietatea ei de aspecte prin rețeaua nervilor lui. El aruncă la o parte tot ce e străin de impresia lui esențială : cu ce era încărcată căruța, ce căciulă avea căruțașul, ce fel era strada și câți mai treceau pe acolo... toate aceste note se pierd, se topesc în focul emoțiunii lui, și nu rămâne decât ceea ce e clar, atingător și necesar în tablou ; biciul, care lovește, și ochii calului, cari se închid și lăcrămează de durere, dulcii lui ochi, cum zice așa de frumos și de delicat Nekrasov !

Această putere de limpezire și de concentrare a unei emoțiuni sincere și adunarea tuturor razelor tale de energie intelectuală în acest punct de foc al sufletului tău, iată ce constituie tăria și onestitatea unei opere de artă ; căci numai sub imperiul acestei puteri vei găsi cuvântul fericit, forma exactă, strigătul de descărcare în care să se toarne de sine căldura, emoțiunea de care întreaga ta ființă vibrează.

Natura ne prezintă viața și priveliștile ei amestecate și în dezordine. Ordinea și armonia ei sunt prea mari pentru ca ochiul nostru redus să le poată cuprinde. Ea aruncă, cu aceeași indiferență, monștrii și frumusețile ei pe același plan și în același tablou. Ea nu știe

să-și ascundă imperfecțiunile. Numai arta are facultatea de a alege în creațiunea ei. Natura dă ce poate. Artistul dă ce vrea din ce poate. Iată de ce s-a zis, cu drept cuvânt, că arta corectează natura. Și, în adevăr, nu sunt priveliștile naturii și ale vieții cari fac obiectul artei, ci sensul intim al acestor priveliști, sufletul și armonia care se degajează până și din lucrurile ce nouă ni se par moarte și lipsite de orice ordine, și cari au, cu toate acestea, melancolia lor, veselie și viața lor intimă, ascunsă ochilor noștri neinspirati. A ști să smulgi secretul acestei vieți mari, care circulă în toată natura și al cărei puls bate pretutindeni, a ști să scoți ceea ce este emoționant până și din ceea ce nouă ni se pare indiferent, a ști să surprinzi logica statornică și armonia universală în această dezordine de aspecte, care pe noi ne amețește și ne tulbură, este a avea ochi și simțire de artist. A ști să concentrezi puternic și să lămurești, în focul sufletului tău, ceea ce ai prins în tine din curgerea eternă a vieții, a munci până la degajarea din haosul de gânduri și individualizarea clară, în cea mai trainică formă a operei tale, e mai mult decât a avea talent, este a avea onestitatea talentului tău, cultul adânc și pasionat al artei, și aceasta dă operei consacrarea eternității.

Gîndul acesta, că ceea ce faci este definitiv făcut, că opera, scăpată din mâinile tale, se duce de-a lungul veacurilor și umple lumea de răsunetul vieții și bătăilor inimii tale, are ceva din solemnitatea și fiorul judecății supreme a sfintei scripturi — tresai, ca la strigătul unei trâmbiți, și, în fața veacurilor și a generațiilor cari se desfășură înaintea ta, simți că te umple sentimentul unei evlavii adânci, te cutremuri de îndoială și de grijă că nu vei fi destul de pregătit pentru a putea turna în opera ta tot ce ai avut mai bun, mai mare și mai sfînt în sufletul tău. Iată de ce unii artiști aleargă toată viața lor după un ideal de frumusețe, pe care nu-l pot prinde și realiza decât fragmentar în creațiunile lor. Iată de ce sînt unii cari se chinuiesc și se consumă veșnic de sêtea și dorul unei perfecțiuni pe care o întrevăd, și cred un moment că

au atins-o, dar nu pot să o apuce, ca o umbră le lunecă din mâini, și toată viața lor e acoperită de o melancolie inconsolabilă, fructul atîtor decepții, atîtor visuri de zeu, sfărîmate de gratiile puterii omenești. Doi oameni am cunoscut în țara noastră torturați de onestitatea și religia artei lor, veșnic muncind și veșnic nemulțumiți de ceea ce au făcut, veșnic triști: Eminescu în poezie și Grigorescu în pictură.

Severitatea și munca aceasta de concentrare și armonizare de forțe are o colosală importanță în creațiunile artistului; soarta și vitalitatea lor atîrnă de aci. Căci operele de artă se înmulțesc, și viața noastră ca durată rămîne aceeași; ba, ca intensitate și varietate de emoțiuni, am putea zice că ea curge din ce în ce mai repede și mai agitată. Între operele de artă se încinge dar o crîncenă luptă pentru existență. Noi suntem tot mai grăbiți, viața e din ce în ce mai scumpă, și cînd pe fiecare zi, din toate colțurile lumii civilizate, se aruncă o nouă recoltă de opere artistice, mii de volume pe ceas, ca să nu vorbim decît de literatură, cari toate cer lectori, ne întrebăm, cu drept cuvînt: cîte pagini din acest noian de scrieri, cîte din operele pe cari le admirăm noi azi vor mai fi citite peste două mii de ani? Desigur cele mai multe vor pieri, se vor îneca prin volumul lor, prin lestul lor de prisosuri, și nu vor scăpa decît acelea cari au sorbit din viața autorului lor, sub cea mai condensată formă, cea mai puternică și mai sinceră emoțiune. Așa, dintr-un tumult de glasuri, cari ne ameteșc auzul, un singur țipăt de durere s-ar distinge și s-ar auzi deslușit, peste amestecul de vorbe neînțelese.

Și să nu se creadă, doamnelor și domnilor, că eu fac aci deosebiri cari de obicei se fac în discuțiile estetice, între fondul și forma unei lucrări de artă, a unei scrieri literare, în special.

Prea s-a luat de-a bună comparația atît de des întrebuițată între o haină și vorbele cari notează, exprimă o idee. Dacă e vorba de comparație, puneți în loc de haină corpul însuși — vedeți ce deosebire — s-ar părea că am lăsat ideea într-o toaletă cît se

poate de neconvenabilă, și, cu toate acestea, am fi mai aproape de adevăr. Toată ideea, toată emoțiunea are, în însuși fondul ei, și forma, după cum o să-mîntă, scuturată dintr-o floare uscată, poartă într-însa forma desăvîrșită a întregii plante: în încăperea ei mică doarme rădăcina, tulpina și toate organele, colorile și inflorescența plantei de pe care s-a scuturat: îi trebuie doar pămînt, și soare, și timp ca să se dezvolte. Ceea ce ni se pare nouă că sunt idei pe cari nu le putem exprima sunt probabil produsul unui număr insuficient de vibrații în celulele noastre nervoase, prea puțin excitate, pentru a descărca un act complex de gîndire clară... În tot cazul sunt numai nebulozități intelectuale, stări embrionare, idei în perspectivă, cari așteaptă să fie fixate, încălzite și lăsate să înflorească.

Ne spunea dăunăzi dramaturgul nostru Caragiale: „Mă opresc uneori la o scenă... ușoară, o văd — doi oameni, necăjiți de mult unul pe altul, se întîlnesc față-n față și vor să se răfuiască. Încep dialogul și scriu, muncesc la el o săptămîină, două, trei, văd că nu merge; cerc să îndrept, să dreg frazele ba ici, ba colo, recitesc: nu e asta. Într-un tîrziu, deodată parcă mi se luminează tot, șterg ce am scris și reiau d-a capo — vorba autorului — și scriu, și scriu, de nu pot să prididesc, și simt că e viu, că e adevărat, că e așa. Vezi că de astă dată nu mă mai necăjesc și nu mai lucrez eu pentru doi — acești doi s-au ales și s-au limpezit în mine; îi văd gesticulînd, s-au aprins, acum se ceartă ei, și eu îi ascult și scriu.“

Scena, așa cum era întîi, ar fi fost o recoltă culeasă de crudă, și Caragiale nu e din acei cari se lăcomesc la așa ceva. El... mai bine lasă fructele să se usuce pe copac.

Artiștii sunt cultivatori de idei!

Viața seamănă mereu, și seamănă amestecat și grîu, și neghină, și flori parfumate, și buruiene otrăvitoare. Artistul alege, fertilizează, cultivă, plivește — și mai ales plivește. Aceasta constituie onestitatea recoltei artistice. Și nu putem spune îndeajuns cît de mare și

de însemnat este rolul acesta de critic sever și neîn-
durat, care cumpănește puterile artistului și hotărăște
selecțiunea gândurilor lui. Cum să nu se îngrijească el
de ce alege și cultivă pe stratul ce i s-a încredințat,
când se gândește că opera lui își va scutura peste atâtea
capete ideile, seminți cari vor germina și vor răsări
mereu, împingând astfel recoltă după recoltă, energie
după energie în eterna undulație a vieții.

Sunt opere literare cari trăiesc mai mult decât
poporul și decât limba în care s-au scris. De mult au
dispărut elenii și limba lor e moartă, cu toate ace-
tea, prisosul de energie al aceluia neam mare, ceea ce
a covârșit peste combustibilul necesar pentru între-
ținerea formelor pieritoare ale vieții și s-a prefăcut în
artă senină și inalterabilă trăiește, fertilizează și scu-
tură de mii de ani peste capetele atîtor generații se-
minți de flori nepieritoare. Ceva din parful *Odiseii*
a străbătut, direct sau indirect, în toate poemele cari
s-au scris în urmă.

Ca încheiere : Arta este și ea una din nenumăratele
forme pe cari le îmbracă viața. În curgerea eternă și-n
transformările multiple ale energiei universale, acolo
unde află teren fertil, condiții priincioase de acumu-
lare, o parte din această energie se adună, rotind în
jurul unui punct, se condensează și se încheagă în
creațiuni artistice indestructibile. Toți avem germeii
pasionali ai întregii omeniri, proporțiile ne deosebesc
— toți simțim vag, uneori lămurit, că trece prin noi
cîte ceva din marea energie cosmică, toți suntem
puncte de acumulare și de descărcare în lanțul evo-
luției : unii cheltuim tot în acest bazar amestecat al
vieții, alții adună ca într-o pîlnie, cultivă, sporesc și
concentrează pentru a arunca pe urma lor, cu o
putere de expansiune uimitoare, energia acumulată și
fermentată în organismul lor fericit.

Așa e și cu adevărurile științifice. Ele tortură vea-
curi întregi capetele savanților din atîtea generații ;
pînă se limpezesc, pînă ce din starea de clocotire hao-
tică se liniștesc, se fixează în linii hotărîte și se întru-

peză într-o formă proprie. Atunci ideea devine ca
un punct de reazim, o trambulină de sărit în altă pro-
blemă, un pas definitiv făcut înainte, o înălțime cîști-
gată — și un nou orizont se deschide. Acesta-i mersul
infini și progresiv al energiei universale, al forței de
fecundare a vieții în cea mai înaltă formă a ei, tra-
valiu intelectual. De aci căutarea, neliniștea eternă și
setea adîncă a omenirii, în goana neîntreruptă după
un ideal abia zărit de poezii ei geniali, primele piscuri
aurite de soarele care răsare. Are Guyau într-un loc
o comparație frumoasă privitoare la această veșnică
așteptare și speranță a omenirii, în fața idealului ei,
cu cît mai îndepărtat, cu atît mai atrăgător :

Era o femeie de o inocență nebunie... ea se credea
logodită, și în fiecare zi credea c-are să-i vie mirele
și să se facă nunta. Dimineața, cum se deștepta, cerea
rochia albă de mireasă și cununa de lămîiță, se așeza
la oglindă și, surîzîndu-și de fericire, se gătea. „Astăzi,
astăzi vine mirele meu“, zicea bucuroasă. Și, gătită
frumos, se așeza la fereastră și aștepta toată ziua. Seara,
o tristeță nespusă o cuprindea, suspinînd își părăsea
găteala de mireasă și se culca. Dar a doua zi, cu prima
rază de lumină, încrederea și veselia îi reveneau. „În
sfîrșit, astăzi vine, azi ne cununăm.“ Și așa își petrecea
viața, în această credință mereu amăgită și mereu reîn-
viată, scoțînd seara și îmbrăcînd dimineața rochia ei
de mireasă.

Umanitatea, zice Guyau, este ca această femeie,
uitătoare de orice decepții : și ea așteaptă în fiecare
zi sosirea idealului său ; or fi sute de veacuri de cînd
mereu își zice : „Mîine, mîine, desigur !“ În fiecare
generație își îmbracă rochia albă și-și pune pe frunte
cununa de lămîiță. Credința este eternă, ca primăvara,
ca florile.

Comparația suferă însă de unele neajunsuri serioase.
Omenirea nu e logodită cu o himeră. Prea ar fi trist
să credem că, de atîtea mii de ani, ea n-a făcut un pas
măcar spre mirele ei. Atîta muncă, atîta lumină, atîtea
prefaceri în soarta și-n credințele ei nu se pot de loc
asemăna cu așteptarea pasivă a unei nebune. Omenirea

merge pururea înainte, și intră din ce în ce mai în lumină.

Neliniștea ei, dornica ei întindere de brațe după un ideal se oglindește cu mult mai limpede în munca cinstită a marilor ei artiști și-n durerile lor de creare. Poetul, în căutarea perfecțiunii, arată foarte bine întreaga evoluție a omenirii, a vieții în genere, spre ceva depărtat, care cheamă, atrage ca un vis frumos și farmecă poate tocmai prin această depărtare.

Desigur, nu-i o vorbă deșartă că în inima poezilor bate mai tare dorul întregii omeniri.

SERIOZITATE...

Supărător lucru e să ai de-a face c-un om flecar și flușuratec, pe vorba căruia să nu poți pune niciodată temei : zeflemeaua își are și ea șartul * ei... Dar ce nesuferită e seriozitatea omului nul ! O, e teribil prostul care se crede obligat să fie demn și grav în fiecare moment. Cunoașteți tipul. Eu l-am văzut conțepist la subprefectură, profesor, ofițer, deputat, moșier, magistrat, ministru... pretutindeni același bărbat important, foarte serios și foarte solemn, care merge țațoș, ca un tambur-major la paradă, și care veșnic are aerul de a zice : „Dați-vă la o parte, nenorociților, nu vedeți cât sunt de grav ? !“ Și l-am văzut pe stradă, în tren, la birt, la teatru, pe la baluri... a, să nu credeți cumva că el a venit la bal ca să joace ; s-ar putea ? un om așa de serios să sară prin salon ? ce, el e paiată ? L-am văzut gesticulînd, l-am auzit vorbind, debitînd cele mai mari ineptii c-un ifos și c-o încrețire de sprîncene de credeai că cine știe ce lucruri de seamă spune. Dar mai ales în exercițiul funcțiunii lui se arată acest tip în toată splendoarea : să te ferească Dumnezeu să fii străin și să te apropii cu sfială de el, ca să-l întrebi ceva ! O dată-și ridică solemn capul : „Ce poștești ?“ Și iute-ți taie apa de la moară, cum te-o vedea mai slab de înger. El nu rîde niciodată, el nu admiră nimic. Pentru dînsul entuziasmul e o înjosire. M-am întrebat adesea : oare ce s-o fi petrecînd sub fruntea

* Șart — aici cu sensul de rost.

asta mare, în capul acestui imbecil serios? O fi el în adevăr convins că persoana lui este o binecuvîntată și neprețuită podoabă pentru omenire, și că toată suflarea trebuie să-l respecte?... Sau — ceea ce e mai greu de presupus și cu toate astea se prea poate — el știe bine cît îi plătește pielea și caută să-și ascundă păcatele și slăbiciunea la adăpostul unei seriozități de porunceală, să-și facă un decor ș-o armă de succes în campania vieții din morga aceea disprețuitoare care-ți impune și-ți ia piuitul pînă să bagi de seamă cu cine ai de a face.

O, cîți netrebnici, cîți imbecili nu trec mîndri pe dinaintea noastră, înfășurați în manta seriozității, și noi îi salutăm pîn' la pămînt, îi privim cu respect — naivi ce suntem! — și nu ne putem stăpîni emoțiunea cînd venim în fața lor!

Știu c-ar avea de lucru un scriitor care s-ar hotărî să-i ia frumușel pe cîte unul, să-i scoată din armura de gigant în care și-au vîrît trupul lor pipernicit ca să ne sperie, să-i arunce, așa cum sunt, în vaza tuturor, și să ne spuie: „Iată stîrpitura pe care o credeți atît de grozavă, priviți-o cum tremură și cît îi de păcătoasă în propria ei piele!...”

PROCESUL LAZU-COȘBUC

Astă-vară au apărut, în editura librăriei Socec, poeziile d-lui George Coșbuc, într-un volum de 254 de pagini, intitulat: *Balade și idile*. Autorul era cunoscut publicului prin cîteva poezii de o remarcabilă frumusețe, publicate în unele reviste literare. Totuși, a fost o surprindere pentru mulți din admiratorii lui cînd s-au pomenit, deodată, c-un volum atît de însemnat și prin cantitatea și prin valoarea cuprinsului. Și mi-aduc aminte cu ce nerăbdare și bucurie ne-ntrebam, între noi cîțiva prieteni, cînd ne-ntîlneam: „Ai citit pe Coșbuc... nu-i așa că ți-a plăcut?” Și fiecare relevam bucățile cari ne plăcuseră mai mult: unii știam strofe pe dinafară, și le spuneam c-o mulțumire parcă erau făcute de noi. Dar nimeni dintre noi n-a luat condeiul să scrie un cuvînt de bine despre aceste poezii, nimeni, nimeni n-a salutat splendida și neașteptata răsărire a acestui poet. Nici o gazetă, nici o revistă n-a băgat de seamă că aparițiunea acestui inspirat cîntăreț al cîmpiilor și poporului românesc era un eveniment însemnat, o adevărată sărbătoare pentru literatura noastră. Ba, mă-nșel, Caragiale a scris atunci în *Moftul român* cîteva rînduri pline de o sinceră admirație¹, ș-a doua zi o mulțime de cunoscuți m-au întrebat: „Dar bine, ce are Caragiale cu bietul Coșbuc?... ai văzut cum își bate joc?...” Și nu s-a mai vorbit nimic nici de poezii, nici de poet. M-așteptam, mai ales, de la *Convorbiri literare*, unde am auzit că s-au grupat acum tineri culți și plini de talente. Ce Dumnezeu, îmi ziceam, între amarnicile

articole ale d-lor Dragomirescu, Filippidi etc., cu cari conducătorii acestei reviste își închipuiesc de vreo doi ani că omoară pe Gherea, nu se va găsi o pagină bună și cinstită pentru poetul Coșbuc, pe care d-l Maiorescu l-a iubit atât de mult la început, și care a ilustrat atâtea pagini din *Convorbiri literare* cu frumoasele lui versuri? Nimic, nici chiar în *Convorbiri literare*! Tăcere pe toată linia. Ce revoltătoare nepăsare!... Când iată că apare o broșură în care d-l Lazu arată că d-sa a găsit, în volumul lui Coșbuc, câteva poezii cari nu sînt originale. Imediat toată presa se pune în mișcare. Gazetari, cari habar n-aveau, ori se prefăceau că n-au, despre existența unui poet Coșbuc, își freacă mânele de bucurie, iau pana și s-aștern pe lucru!... „L-a prins!“ A, ce fericire! Cu cîtă rea voluptate se răped toți să dea lovitura... micului pățimaș în gloria acestui poet, al cărui talent strica liniștea atîtor mediocrități!... „Apoi așa știm și noi!“

Ce zice Coșbuc? „Eu eram în străinătate: un prieten, la care îmi lăsasem cărțile și manuscrisele, a scos volumul în lipsa mea; îmi pare rău că el, neștiind, a pus între poeziile mele câteva bucățele traduse, pe cari n-am avut niciodată gîndul să mi le însușesc...“

Noi rugăm pe poet să arate publicului cari sunt acele bucăți, pentru ca să nu mai planeze nici o îndoială asupra poeziilor cari în adevăr îi aparțin. Și credem că d-sa se va grăbi să facă această lumină.

Morala fabulii: Poate Coșbuc să fie un geniu, poate scri el cele mai mari și mai originale opere — aceasta nu ne atinge, nici nu vrem să-l băgăm în seamă. *L-a prins* însă d-l Lazu cu „mîța-n sac“ — a, atunci da, poetul Coșbuc devine foarte interesant: „pe el, copii! dați-i la cap, tăvăliți-l fără nici o milă!... Auzi d-ta, să ne ia partea noastră de glorie!...“

Eterna sete de scandal!...

FAMILIA ARTIȘTILOR

Veacul acesta se va încheia pe-o lume de „societăți“: societatea funcționarilor, a studenților, a pensionarilor, a căruțașilor, a văduvelor sărace... Nesiguranta, greutățile vieții, temerea vagă de nefericiri neprevăzute îndeamnă pe oameni să se apropie tot mai mult între ei, să se așeze umăr la umăr, ca astfel să fie mai tari și mai pregătiți în lupta pentru existență. Și nimic nu ne strînge mai bine laolaltă, nimic nu ne face mai prietini și mai solidari ca amenințarea unui vrăjmaș comun, la loviturile căruia suntem expuși deopotrivă. O furtună pe mare înfrățește pe toți călătorii de pe corabia care e în primejdie; și-n desperata îmbrățișare a naufragiaților este poate cel mai mare simbol de solidaritate și de contopire a vieții. Oamenii cari urăsc, acei cari găsesc o voluptate în suferințele altora uită, se vede, că și ei sunt expuși la dureri, și că, dacă n-ar fi decît *moartea*, care ne astupă gura la toți, înc-ar fi un cuvînt destul de puternic ca să nu ne mai dușmănim atîta și să nu mai fim așa răi și pățimași unii cu alții.

De cîte ori nu m-am întrebat văzînd învrăjbia în care trăiesc unele talente mai de seamă la noi: Oare de ce nu se pot suferi oamenii aceștia? Nu e glorie, nu e nemurire de ajuns pentru oricine ar ști s-o cucerască? Nu suntem noi în stare să admirăm cît de mulți aleși, numai să fie?... Sunteți așa de puțini acei cari v-ați deosebit din gloata noastră; de ce nu vă iubiți? de ce căutați să vă întunecați meritele unul

altuia ? Vă temeți că n-o s-avem destulă marmură pentru statuiele voastre ?

Ce frumos și moralizător spectacol ar fi pentru noi să vă vedem uniți, lucrînd c-o întrecere de camarazi, nu de vrăjmași, la deșteptarea neamului nostru ! Ni s-ar părea că sunteți mai mari ; și v-am admira mai mult. Energia voastră ni-i scumpă, și noi suferim cînd cheltuiți din ea pe înveninări și pasiuni de rînd. Dar și voi suferiți, pentru că de multe ori vă impuneți să găsiți urîte și detestabile unele lucruri frumoase, cari au *marele cusur* de a fi făcute de alții, și vă pervertiți modul de a judeca, și furați sufletului vostru plăcerea de a admira — una din cele mai mari și mai senine plăceri ale vieții. Și în loc să vă bucurați de o lucrare bună a camaradului vostru, voi învinețiți de necaz și de răutate ; vă creați amărăciuni, de bunăvoie, ca și cînd viața n-ar avea destule și fără asta.

Și, cu toate astea, se știe că emoțiunile estetice au darul de a înduioșa și contopi inimile omenești. Arta — ea însăși o formă a simpatiei — face pe om mai bun, mai iubitor, mai altruist.

Veacul acesta se va închide peste societatea plăpomarilor, a măturătorilor, a hingherilor... Să sperăm că cel viitor va aduce „familia artiștilor“ !

AMINTIRI DESPRE EMINESCU

Eram în gimnaziu cînd am citit primele poezii ale lui Eminescu și fantastica lui nuvelă *Sărmanul Dionis*. Versurile lui exercitau asupra mea o înrîurire extraordinar de puternică ; adîncimea fascinantă a gândurilor lui mă umpleau de un fior mistic, de o admirație extatică. Și de multe ori am căutat să construiesc în închipuirea mea de copil figura necunoscută a acestui zeu, care mi se părea că trebuie să trăiască o viață cu totul deosebită de a noastră, într-o lume supraumană, în basme. Credeam cîteodată că-l zăresc în unele tablouri din *Sărmanul Dionis*, o vagă siluetă care se depărta mereu, și parcă se topea într-o lumină intensă, ameteitoare.

Cînd am terminat liceul, aveam în cap figura lui Eminescu, așa cum mi-o făcusem eu : un tînăr slab, înalt, palid și tras la față, cu ochii negri, visători, pe umeri îi cad plete ondulate, o haină lungă și veche îi acopere trupul pînă-n călcîie ; el nu vede pe unde calcă, nu se uită la nimeni, și merge ca un somnambul, parc-ar pluti.

Trei ani am căutat pe ulițele capitalei figura aceasta, și n-am găsit-o. Într-o zi mă-ntorceam cu mai mulți prieteni de la Universitate. În dosul pasajului aud pe cineva zicînd : „Uite Eminescu !“ Toți ne oprim să-l vedem. Un om în vîrstă, bine făcut, rotund la față, fără plete, îmbrăcat ca toți oamenii... Il văd suindu-se-n tramvai — mă despart de prieteni și mă urc și eu. M-așez în fața poetului și-l privesc, dar cu ce sfială !

El ține pe brațe un ghiozdan ros pe la mărgini ; degetele de la mâna dreaptă îi sunt pline de cerneală violetă, ochii lui mici, înfundați, cu gene rari, au privirea vagă și ostenită a omului distras, dus pe gânduri.

Lîngă el stă o cocoană slabă și sulimenită, care-l privește fix, din ce în ce mai intrigată. Ea își șterge cu batista colțurile gurii și-și potrivește bridurile* de la pălărie cu gesturile unei persoane gata să ia o hotărîre.

— Așa-i că nu mă mai cunoașteți, domnule Eminovici?...

Eminescu se-ntoarce ; un zîmbet blînd îi luminează fața.

— Doamna A... cu ce pricină pe-aici ?

Și doamna îi spune că fata ei a părăsit „trupa“ și caută un loc de profesoară ; îi aduce aminte de cînd făcea și el parte din trupă, și oftează...

— Dar d-ta ce faci aici în București ?

— Eu... dau lecții.

Suntem în strada Buzeștilor. Eminescu se ridică-ncet și face semn conductorului să oprească.

— Ce, pe-aici stai ?

Poetul răspunde c-o mișcare plictisită din cap care-n-semna și „da“, și „bună ziua“, și multe de toate.

Cinci ani după asta. Stăm amîndoi la o masă în cafenea de la „Imperial“. În fața noastră, la o altă masă, e un bătrîn chel, c-o figură foarte expresivă, de-o slăbiciune și de-o paloare bolnăvicioasă. Eminescu îl privește lung, milos — nu-și poate lua ochii de la el. Se pleacă încet la urechea mea :

— Oare cine-o fi ? tu nu-l cunoști ?

— Nu... da' de ce mă-ntrebi ?

— Grozav seamănă cu tata.

Întrebăm pe chelner și aflăm că-i consulul de la Salonic.

* *Bridă* — aici cu sensul de panglică cu care se leagă pălăria sub bărbie.

Poetul mă sfătuiește să traduc în versuri *Cei șapte de la Teba* și laudă seninătatea și măreția tragediilor clasice.

O fetiță, c-un paneraș de flori, se tot milogeste pe lîngă noi, c-un aer de sfișietoare mizerie. Aleg o garoafă și o dau poetului, care-mi spune că-i plac florile. Eminescu ridică-n sus garoafa c-un gest delicat, se uită gînditor la petalele învoalte, de un roș-închis, și, ca și cum ar relua șirul unei discuții întrerupte un moment, îmi spune :

— Degeaba, ne trebuie un poet care s-o ia peste cîmpi, nebunește... ne trebuie ceva nou, cu totul nou... un nebun, dar un nebun de geniu, care să-și croiască el o formă a lui și-un drum neîncercat de nimeni...

Eu îl privesc lung, nedumerit ; aștept să văd cu ce se leagă asta.

— Uite, dintre tinerii de azi, știi cine dă semne c-are să fie un poet mare la noi ?

— Cine ?

— Mille¹. Da, da, nu te uita, Mille e poet... În *Caietul roșu* al lui am găsit lucruri minunate, minunate !...

Acum prind legătura : roșăța garoafei a chemat *Caietul roșu*.

E tîrziu, aproape miezul nopții. Afară plouă, și cum n-avem umbrelă, o ținem mai mult o fugă pîn' la otel „Metropol“.

— Rămîi la mine-n noaptea asta...

— Nu pot, am de făcut gazeta pe mîine... și mie nu-mi vine îndemîna să scriu decît acasă la mine. Da' hai că mă sui și eu pentr-un sfert de ceas, poate-a mai sta ploaia.

Eminescu are chef de vorbă. Îmi povestește o dragoste a lui, o întîmplare curioasă, care i-a inspirat poezia *Lucașfărul* și care nu se poate spune aici...

— Dar știi că sunt două aproape.

Își ia pălăria și pleacă grăbit.

Mă culc. Ascult cum răpăie ploaia pe coperiș; și mă gîndesc la marele Eminescu, cît îi de sărac și de chinuit. Am un bilet de loterie, și fac planuri generoase pe cîștigul cel mare, de 100.000 de lei. Aud pași pripiți pe sală... o bătaie discretă în ușă.

— Cine-i ?

Aprind lumînarea. Eminescu, ud learcă, își ia floarea de pe masă și, zgrebulit, c-un rîs copilăresc, îmi zice „noapte bună“ și pleacă.

Pentru prima oară poetul îmi da de gîndit.

DELAVRANCEA

34 de ani. Înalt, puțin adus de spate; singurul dintre literații noștri care are în adevăr „un cap de artist“. Natura i-a dat cu amîndouă mîinile toate talentele cari pot împodobi viața unui om. Delavrancea putea fi pictor mare, muzicant mare, cum e scriitor și orator mare. Temperament aprins, inimă largă, de o sensibilitate aproape maladivă, suflet generos și entuziast, întotdeauna mi-a făcut impresia unui erou pe care nimic n-ar putea să-l îngenunche.

Are un cult, o adevărată evlavie pentru popor, și nimeni n-a înțeles mai bine ca el sufletul și adîncimea cîntecelor și legendelor bătrînești. În toate articolele lui politice se recunoaște de la primele rînduri ștampila artistului, tăietura de frază a literatului cult, stăpîn pe gîndul și cuvîntul lui. De la cea mai fină ironie, pînă la cea mai violentă francheță de expresii, Delavrancea își primblă degetele pe claviatura limbii cu o agilitate de adevărat maestru. Stilul lui e variat, impetuos și încărcat de imagini ca însăși viața noastră, pe care Delavrancea a știut s-o observe și s-o zugrăvească cu o neîntrecută putere de sugestie în frumoasele și nepieritoarele lui opere.

È cel mai iubit și mai admirat dintre scriitorii noștri, cu toate „amarnicile concluzii“ ale cîtorva criticastri, cari l-au citit cu *pasiune*, în accepțiunea rea a cuvîntului, și nu l-au înțeles, pentru că n-au voit să-l înțeleagă.

Atît mai rău pentru ei.

MAHALAGISMUL ÎN LITERATURA

„Tinare scriitor, lasă istoricilor trecutul depărtat și turbure, câtă mai bine-n jurul tău, umple-ți sufletul de emoțiunile timpului în care trăiești și arată-ne, la lumina talentului tău, durerile și aspirațiile societății noastre de azi, luptele și pasiunile la cari ești martor și părtaș, oamenii pe cari îi cunoști, viața de care palpăm; ascultă bine și-nțelege bătăile inimilor noastre — ce-ți vorbesc ele... asta ne interesează mai cu deosebire, asta vrem să ne spui, tinere scriitor!“

Așa e. Iată un sfat destul de înțelept, de care un scriitor trebuie să ție seamă dacă vrea să-l iubim și să-l urmărim de aproape. Relevăm însă aci o dificultate. Să presupunem că tînărul s-a pătruns de însemnătatea acestei povețe și, pregătit cu tot ce se cere pentru a duce la bun sfârșit o lucrare literară, se-nchide în odaia lui liniștită, hotărît să scrie. În opera lui — fie nuvelă, fie roman sau dramă, el va trebui să ne înfățișeze întâmplări și tipuri luate din lumea în care trăiește. Va căuta să-și desfacă și să-și lămurească din vâlmășagul vieții numai acele întâmplări și figuri cari-n adevăr îi răsar ca niște puncte de lumină, în jurul cărora și peste cari logica și imaginația lui de artist poate așterne și construi lumea gândurilor cari îl ard de atîta timp... „*cer veșmintele vorbirii*“. Multe-a văzut, de multe priveliști a fost zguduit sufletul lui simțitor, multe îi năvălesc în minte. Ce s-arunce la o parte? Pe cari să le-asculte din acest amestec de

glasuri, de amintiri cari-l strigă? Iată-l, ceasuri întregi încremenit, cu condeiul în mînă... O licărire de lumină se ivește, ca o stea tremurătoare în fundul unei nopți de vară, și acea zare de lumină crește, se apropie din ce în ce; o imagine, un gând încearcă să se desprindă din haos și să ia ființă. Tînărul simte că i se limpezește mintea, *începe*: în ritmul primei fraze inima lui bate de neliniștea întregii opere. Viața, pe care o urzește și-o fixează cu atîta migală pe paginile lui, va vibra de emoțiunile, de bucuriile, de suferințele lui și ale noastre, oamenii pe cari-i va zugrăvi vor semăna, uneori fără voia lui, cu aceia pe cari și el și noi i-am cunoscut. Numai astfel ne va putea da o operă vie, și prin urmare interesantă. Să presupunem c-a muncit și ne-a dat-o. De aci încolo începe rolul nostru...

Sărman artist, cînd ai ști ce căutăm noi în opera ta, cînd ai ști cu ce ochi iscoditori ne uităm, nu atît pe rînduri, cît printre rîndurile tale, ca să vedem la cine-ai făcut cutare aluzie, pe cine ai vrut să vizezi cînd ai spus cutare vorbă!... Zadarnic ne cînti tu c-ai vrut să creezi, din elementele pe care le-ai avut, tipuri și vieți aparte, că persoanele din opera ta nu sunt acelea la cari ne gîndim noi, nu sunt fotografiile, ci numai o rezultantă, o răsfrîngere artistică din ce-ai întîlnit și-ai observat în cursul vieții tale... concentrarea unor însușiri pe cari natura le împrăștie, și tu le aduni și le ordonezi... Degeaba, noi vrem să recunoaștem în cartea ta pe domnii X. și Y., cu cari-am stat la masă, pe cari i-am văzut la teatru, despre cari am auzit odată ceva analog, și nu vom fi liniștiți și nu vom gusta calitățile scrierii tale pînă cînd nu vom ști cu siguranță despre cine anume e vorba. Și ce bucurie, ce triumf pe noi cînd vom izbuti să punem punctele pe i! Dar dacă nu vom putea afla pînă la sfârșit pe acei cunoscuți la cari ne-am gîndit din capul locului, și pe cari-i căutăm cu atîta sete, și dacă nici cînd te vom întîlni și te vom întreba nu ne vei putea satisface această curiozitate, atunci poți să-ți păstrezi talentul pentru d-ta, domnule autor, opera d-tale e o curată zăpăceală, fără nici un înțeles și fără nici o valoare. Ce noimă mai are o scriere în care nu cunoști pe ni-

mene? Nici măcar farmecul unei tachinări de bal mascat!

Mi s-a întâmplat să văd gazete serioase judecând numai din acest punct de vedere o bucată literară, pășind dincolo de intențiile autorului și puind nume proprii acolo unde li se părea c-au recunoscut persoanele cu cari se asemănau tipurile lui. Și lucrul e explicabil. La noi societatea e răstrînsă, trăim aproape laolaltă și ne cunoaștem mai toți unii pe alții. Unde te-ntorci, dai de aceiași oameni. Ai descris, bunăoară, un parazit. Ai luat însușirile de la patru, cinci trîntori eleganți, pe cari i-ai cunoscut tu, dar pe cari i-am cunoscut și noi, le-ai sintetizat, și ne-ai prezentat un parazit național. Ei, cine-i? Ori îl cunoaștem, ș-atunci e al nostru, e bine încondeiat; ori nu, ș-atunci... du-te de te primblă. Ne lucrează încă mahalaua. Ce primejdioasă ispită pentru un talent mai tînăr, care s-ar mulțumi c-un succes frivol și trecător, ticluind „opere de scandal“, numai ca să ne bată-n strună!

Mierea albinelor poartă parfumul florilor din cari-i extrasă; de la tufa de sulcină pînă la fagur, cît drum, cîtă muncă și cîte operații misterioase, de cari noi, artistului, albină și el, nu-i prea ținem socoteală!

„BENE-MERENTI“

Sunt vro cincisprezece ani de cînd am aflat și eu că în țara noastră există un semn dinstinctiv, o medalie care se dă numai oamenilor de un real talent, acelor cari s-au impus atențiunii generale prin munca lor cinstită, prin operele lor de valoare. Veți rîde de naivitatea mea cînd vă voi spune ce impresie îmi făcea la început cînd citeam într-o gazetă: „S-a dat medalia «Bene-merenti» d-lui Cicerone Protopopescu pentru prețioasele sale lucrări literare“. Mai întîi, firește, un sentiment de mulțumire, de mîndrie națională, căci gloria unui talent se răsfrînge și asupra neamului din care s-a ridicat: iată, îmi ziceam, încă un om însemnat care ne face cinste, care a muncit pentru țara asta și pe care cei de sus, cîrmuitorii statului, l-au remarcat și l-au chemat din gloată ca pe un ales, și i-au spus: „Uite, domnule Cicerone Protopopescu, noi am recunoscut în d-ta pe omul de merit, care a folosit țării aceștia prin munca lui onestă și demnă, care n-a căutat să-și speculeze arta, nici nu și-a scoborît talentul cu care l-a înzestrat Dumnezeu la lingușiri josnice, de un detestabil exemplu pentru tinerimea neformată încă. Talentul d-tale ni s-a impus tocmai prin independența și mîndria lui, și de aceea am hotărît, în înalta și nepărtinitoarea noastră chibzuință, să-ți conferim această medalie, care e a țării, nu a noastră — primește acest «Bene-merenti» și poartă-l cu fală la piept, ca să vadă tinerimea și să te aibă de model!“ Aceasta era prima reflecțiune pe care mi-o făceam. Apoi mă întrebam:

cine o fi acest fericit Cicerone Protopopescu, despre care n-am auzit încă pînă azi vorbindu-se? Și fuga, pe la librării, în căutarea *prețioaselor opere...* Vedeți cît eram de naiv, și ce iluzii copilărești îmi făceam eu despre judecata și simțul de dreptate al acelor cari împart asemenea onoruri?

Astăzi știu cum se dau, și cui se dau aceste pretinse semne de distincție. Aș putea să înșir aci nume de curtizani lingușitori, cari, pentru acest nenorocit „Bene-merenti“, s-au tîrît pe brînci, și-au terfelit conștiința în cele mai sarbede și mai dezgustătoare laude, pe cari numai o slugă lașă și perfidă le poate aduce unui stăpîn credul și vanitos. Aș putea să pun față în față pe cei cari au „Bene-merenti“ și n-au talent cu cei cari au talent și n-au „Bene-merenti“, și să denunț publicului, în chestia aceasta, nedreptăți insolente, batjocuri revoltătoare cari ar sui sîngele în obraz oricărui om onest. Aș putea — dacă n-ar fi așa de repugnant — să răscolesc mocirla literaturii de căpătuială și să pui sub nasul împărțitorilor de favoruri toate murdăriile pe cari ei le-au medaliat, și pe cari publicul — adevăratul judecător — le-a aruncat la gunoi. Căci oricît ar fi de anevoie să-ți dai samă de măsura justă a meritelor unui om, sunt și aci adevăruri cari se împun, și nu e conștiință cît de rudimentară care să nu distingă, în cele din urmă, pe un cretin de un om de talent. Aș putea, cinstiți stăpînitores, flămînzi de lingușiri, aș putea să vă pun întrebări cari v-ar turbura, cu tot disprețul pe care-l aveți pentru noi cei mici, cu toată nepăsarea pe care v-o dă forța norocului; dar prea e brutal adevărul ca să mai fie nevoie a-l documenta cu nume proprii... Înțeleg să împărțiți slujbele și misiile grase trîntorilor cari vă cadelnîțează, dar să patentați înjosirea și prosternarea lașă a nulităților, să brevetati lenea și ineptia — nu vă gîndiți ce dezastruoase exemple dați tinerimei care vă privește?

La noi, unde caracterele demne sunt așa de rari, nu simțiți că ar fi nevoie de o școală mai sănătoasă, de o deșteptare de sentimente mai înalte și mai moralizatoare; că de astea e lipsă în țară la noi, nu de bizantinism și de conștiinți de închiriat — nu-i așa, domni-

lor miniștri? Aveți d-voastră destulă bătaie de cap cu politica, destui clienți flămînzi, destule guri lacome de aplecat la ugerul bugetului — lăsați cel puțin arta să rămîie mai curată și mai independentă, nu ispițiți pe bieții tineri să vă aducă laude pe cari nu le simt, ca să capete o medalie pe care n-o merită. Nu vedeți că palmuiți bunul-simț al țării întregi cu decretarea asta de talente din senin, că sfidați publicul, care vă observă, vă judecă și se strică de rîs de benemerentii d-voastră? În Franța a căzut un guvern ș-un președinte de republică din cauza speculii pe care o făceau cu „Legiunea de Onoare“ onorabilii Vilson și Caffarel, vestiții fabricanți de oameni iluștri. Uitați-vă o dată, de curiozitate, pe registrul sutelor de necunoscuți pe cari i-ați medaliat și gîndiți-vă ce batjocură ați făcut din acest nenorocit semn de distincție! De acum „Bene-merenti“ e compromis pentru totdeauna. Nici lacheii d-voastră nu se vor mai simți măguliți să poarte la butonieră o panglicuță pe care orice bufon trivial, orice lingușitor fără rușine poate s-o obție cu atîta ușurință! Ce om de talent, cu puțină demnitate, va mai primi, de azi înainte, o medalie care înseamnă înjosire și frîngere de mijloc, o medalie pe care capriciul unui ministru o dă oricărui măscărici pentru o vorbă de haz, oricărui saltimbanc pentru o figură de echilibristică!

Tineri cari vă respectați munca și talentul, respingeți această rușine! Simpatia publicului, care vă cîtește, este cea mai frumoasă medalie și cea mai cinstită răsplată cu care vă puteți fâli.

Acesta e adevărul „Bene-merenti“!

DOAMNA A.

...Un mic incident în privința vârstei : s-a nămolit și cu nici un preț nu consimte să se mai urnească din 30 de ani. Așadar, e de 30 de ani, statură mijlocie, figură de box, ochii verzi ; ultimii șase ani, fiind îndesați unul într-altul ca cilindrele unei lunete, au dat bustului ei proporțiuni... respectabile. Altmintrelea, e o damă foarte învățată și plină de talente. „Eu dimineața fac pictură de la 9 la 11, după dejun citesc în fiecare zi patru ore, seara fac muzică...” Știe să cânte din tot felul de instrumente. Soțul dumisale — un papă-lapte de-o gingășie adorabilă — e în extaz. „Îmi spunea ieri nevastă-mea un fapt foarte curios din viața lui Pericles... sau a lui Socrate, nu știu bine...” Doamna A., când se pornește, vorbește mult și ca din carte. Desprețuiește pe cocoanele din societatea noastră pentru că — zicea ea — sunt de-o ignoranță care o crispează. La masă, aproape de un picior de pui, îți va face o mică lecție de anatomie, apoi o privire retrospectivă asupra diferitelor școale de pictură, se va opri în special asupra Renașterii, o mică schiță critică asupra tablourilor lui Tizian, de unde va trece la mișcarea filozofică la englezi în secolul al XVIII-lea, cu acest prilej ne va spune câteva cuvinte despre revoluționarea medicinei moderne prin cercetările ce se fac în domeniul microbiologiei și va încheia cu viața planetelor, cu obiceiturile curioase ale locuitorilor din Jupiter... Nu s-a găsit încă ființă care să poată asculta cât poate

perora d-na A. Bunele manieri au transformat cășcagul într-un suspin discret. Când începe d-na să-și dezvălească erudiția, e un concert de suspine. A scris nenumărate epistole tuturor celebrităților de pe continent, și nimeni nu i-a răspuns. Din aceasta, d-na A. a tras, firește, concluzia : „Oamenii mari n-au educație”.

Tot ce se face la noi e stupid. Vara se duce „să respire în țări civilizate”. E convinsă că trăiește într-o țară de barbari și că, dacă s-ar fi născut în Paris, ar fi vorbit lumea de ea.

Consolați-vă, doamnă, uite că vorbim și noi.

Semne particulare : Veșnic se plînge că n-are cu cine schimba o vorbă, și veșnic îi turuie gura, de nu mai știi cum s-o oprești.

DEBUTUL LUI BUBI

Un nume uzurpat : Frau Luiza, la care ședeam în gazdă împreună cu Vasilachi Moru și cu Iorgu Titulescu, avea un cățel — mîngîiere de văduvă — pe care-l pupa în bot și-l ținea toată ziua în brațe și pe care-l chema Bubi. După două săptămîni de ochi dulci, Iorgu luă, în dragostea madamei, locul cățelului ; și fiindcă el (bineînțeles, *Iorgu*) s-a grăbit să ne destăinuască, nu fără oarecare fudulie, această cucerire — noi, ca niște buni prieteni, l-am felicitat, și i-am zis *Bubi*, un nume pe care l-a primit bucuros, și l-a purtat cu fală, deoarece îi amintea o victorie, pînă acum vro patru ani... Mulțumită acestui amestec de rase — Titulescu nu putea fi decît de rasă latină — am avut și noi, timp de doi ani cît am stat împreună, cafele cu lapte mai bune, și oarecare înlesnire de „împrumuturi naționale“ la zile de ananghie.

Eu și Vasilachi ne vedeam de treabă, ca niște băieți săraci și fără nici un sprijin, iar Bubi al nostru s-a lăsat pe tînjeală, și în trei ani, el, care era atît de expeditiv în alte daraveri, nu și-a putut trece nici un examen la Facultatea de drept, unde îi plăcea să se știe că e student, deși nu se mai ținea minte de cînd nu mai călcase pe acolo. Era băiat curățel, pe atunci nouă ni se părea și de oarecare inteligență, dar leneș, mincinos, fanfaron și chilipirgiu cum n-am mai cunoscut decît un craiovean, care în adevăr acela s-a procopsit.

N-am putut afla niciodată ce fel de *unchi* generos i-a dat o bursă pentru străinătate, căci Bubi ne-a spus istoria asta în vro zece chipuri. A plecat — trec peste lacrimile madamei — și nu l-am mai văzut pînă acum șapte ani, cînd ne-am pomenit într-o seară cu el la birt. Își lăsase barbete și purta ochelari : nici nu-l mai cunoșteam. Venea drept din Liège... Am înțeles din primele zile — și ar fi nedrept să-mi facă cineva un merit din asta — că junele Bubi nu învățase nimic și că D-zeu știe cum obținuse diploma de doctor în drept, cu care vroia acum să-și deschidă carieră. La o jumătate de an după asta, Bubi era introdus în cîteva saloane. Se îmbrăca bine și-avea o *servietă* foarte frumoasă, pe care o ducea în zilele de lucru la tribunal, și uneori, cînd era vreme frumoasă, o plimba și pe Podul Mogoșoaiei.

O dată, cîțiva prieteni am tăbărit pe el la cafenea, și după o luptă eroică, am reușit să-i smulgem *servieta*, celebra *servietă*, înlăuntrul căreia am găsit, înfășurate frumos în gazete, opt gulere, șase perechi de manșete și trei batiste negre, pe care bietul Bubi le ducea la spălătoreasă. A dat el să se supere și să ne ocărăscă, dar a priceput îndată că cel mai bun lucru ce-i rămînea de făcut era să rîdă și el cu noi de... mizeriile acestei vieți. Și-atunci ne-a tras deoparte și și-a deschis inima, ca la niște buni prieteni ce eram.

— Mă băieți, eu caut... să mă-nsor...

— Bravo, *Titulescule* dragă !

El avea un aer solemn, și nu mai mergea să-i zicem *Bubi*. Ne-a spus planul. D-șoara N., pe care unul din noi o cunoștea din vedere, avea o zestre de nu știu cîte sute de mii de lei și era singură la părinți. Asta vînătoare de lei !... Erau puse jaloanele. Decît, tatăl fetei — om ciudat — ar fi zis c-ar vrea un ginere *titrat*, care să aibă o carieră sigură și care să se distingă prin ceva în societate...

El *titrat* era ; cariera sigură... din moment ce ar fi mijlocit sutele de mii, era înființată ; cu *distincția* mai rămînea de furcă. Și iată ce s-a gîndit : să ție o confe-

rință la Ateneu. Fata are să vie desigur. Noi să ne ducem devreme și să facem așa ca să ne așezăm la spațele familiei. (Pe atunci conferințele se țineau în vechiul Ateneu, care n-avea loji.) Și să vorbim între noi, așa ca să ne-audă și părinții fetei, despre studiile, talentele și viitorul strălucit al *distinsului* conferențiar.

Era, cum vedeți, o mică escrocherie la care ne angaja amicul Bubi.

Un băiat bun... de ce să nu-l ajutăm să-și facă și el *cariera* !

*

Opt ore ; sala geme de lume. Dar știi că e drăguță domnișoara ?...

— Tu-l cunoști pe Titulescu ?

— Cum nu, e un talent extraordinar, un orator cum n-am mai avut noi... și să vezi ce băiat frumos... și știe *carte*, nene, nu glumă...

— Ce spui ?

— O, nu e altul în țară...

O salvă de aplauze zguduie sala ; iată-l... „Onorată adunare...” Pe primele cuvinte glasul îi tremură, ca un behăit de capră. O paloare de leșin i se așterne pe față. Privirea lui îngrijată are ceva din căutătura unui nebun fricos. Și ce subiect ingrât își alesese ! „Contractele de căsătorie la cartagineji.” Dar iată o aluzie fericită la Mihai Viteazul. Sala zbucesc în aplauze. Bubi mulțumește c-un surâs grațios și c-o delicată înclinare din cap. Publicul aplaudă din nou, Bubi e triumfător, o vigoasă tragere de manșetă, și iată-l aruncat într-un ocean de fraze sforăitoare, pe cari le declamă cu o convingere și cu un entuziasm din ce în ce mai înflăcărat de aplauzele pișicherilor de școlari. S-aud țistuieli prin bănci, unii chicotesc de râs, dar aplauzele înțețite îneacă totul, pînă și conștiința nefericitului Bubi, a cărui atitudine, glas și gesturi teatrale devin de un comic din ce în ce mai irezistibil.

Niciodată nu mi-am închipuit că un om zdravăn se poate îmbăta și orbi în halul acesta de aplauzele

publicului. Școlarii își băteau joc de el ; noi ne uitam la el cu milă, toată lumea vedea că se face ridicul, și el triumfa, se lăfăia în *succes* !

Bietul Titulescu, cu ce naivă satisfacție a primit felicitările cunoscuților, și ce supărat a rămas pe noi, cari am încercat să-i arătăm tristul adevăr.

Pe unde-o mai fi ? I-or cădea aceste rînduri subt ochi ? Va înțelege de cine-i vorba ?

Cum duce vremea tinerețea și iluziile noastre... ca vîntul frunzele de toamnă !

ÎN TEMPLUL LEGILOR

Domnul deputat Popovici, în ședința de sîmbătă 5 februar a bătut, în incinta Camerei, pe colegul său Dobrescu-Argeș. Iată dar arena parlamentară transformată în arenă de circ, și discuția — în pugilat. Cum se cunoaște că suntem romani ! Fără să vreau, mă gîndesc la cuvintele d-lui Carp : „Pe unii îi vom convinge, pe alții îi vom învinge“. D-l Dobrescu era destul de *convins* ; valorosul său coleg, onorabilul d-l Popovici, a găsit necesar să-l și *învîngă*... pentru mai multă siguranță. Și l-a învins.

Camera „a regretat incidentul“ ș-a trecut la ordinea zilei. Combatanții și-au cules nasturii de pe jos, s-au șters de sînge — căci se afirmă c-a mijlocit și puțină vărsare de sînge — și-au potrivit frizura, cravata și, cu toată demnitatea cuvenită unor bravi aleși ai națiunii, s-au reșezat frumos în fotoliile lor de catifea, să asculte, să chibzuiască și să puie țara la cale, cum vor socoti ei, în înalta lor înțelepciune. Superbe figuri !...

Aceștia sunt legiuitorii noștri, aceștia sunt marii sfetnici cari ne cîrmuiesc, aceștia ne sunt conducătorii cărora țara, prin mandatul ei, dat în cea mai deplină conștiință și libertate, le-a spus : „Din toți fiii mei, voi sunteți cei mai buni și mai cinstiți, pe voi v-am ales ca pe cei mai vrednici, și mai pricepuți, și mai iubitori de binele obșteșc, în minile voastre îmi pui soarta cu toată încrederea, voi sunteți floarea, podoaba și lumina neamului românesc !“

Și oamenii aceștia, în fața cărora noi trebuie să ne dăm la o parte cu respect, acești nobili „înviolabili“ cari sunt onorați, sunt plătiți, pentru ca să ne reprezinte pe noi, pentru ca să discute în Parlament nevoile noastre, aspirațiile noastre, cînd nu mai găsec putere în trivialitatea insultelor pe cari și le aruncă unul altuia, recurg la brutalități de bătăranii, își dau pumni în obraz și se umplu de sînge, în „sacrosancta incintă a Camerei“ !

Frumoase exemple pentru tinerime ! Frumos mod de a ne recomanda în străinătate !...

Și vă mai mirați că tinerii de azi sunt blazați, și nu mai știu să respecte nimic ! Dar cînd preoții în altar își sfîșie odăjdiiile și-și aruncă-n cap evangelia și sfîntul potir, ce pietate să mai aibă tinerii pentru canoanele acestei sărmane religii, batjocorite în templul ei și de miniștrii ei !

Cum vreți să nu ni se umple sufletele de melancolie și de scepticism cînd voi, cari sunteți puși pe cea mai înaltă treaptă a societății, vă sfădiți și vă bateți în Parlamentul țării ca modorănii* la ușa cortului !

Degeaba toate frazele solemne pe cari ni le declamați cu atîta emfază în momentele voastre de liniște și de patriotism calculat, toate ifosele și rodomontadele** voastre de gravi și profunzi politiciani azi nu mai fac nici două parale. Puteți să vă umflați în piele pîn-eti plesni, puteți să vă credeți zei cît-eți pofti — azi ne stricăm de rîs de discursurile pe cari ni le debitați, și de compunțiunea*** cu care ne priviți.

Pagliacci****, *pagliacci*, mult haz mai au și comediiile astea, numai de nu s-ar sfîrși tragic. Cînd tovarășii voștri se stîlesc și se umplu de sînge în templul păcii și al legilor, voi vă mulțumiți să regretați și să treceți la ordinea zilei...

Ordinea zilei ? E de mirare că nu simțiți cîtă tristă ironie e în acest cuvînt.

* *Modoran* — om grosolan, necioplit.

** *Rodomontadă* — tiradă sau vorbire emfatică, care conține o laudă de sine zgomotoasă.

*** *Compunțiune* — aer de gravitate.

**** *Paiațe* (it.).

28 de ani ; blond, părul mătășos, fruntea mare, bombată, ochii pe jumătate-nchiși ; vorbește liniștit, trăgănat și fără gesturi... Blînd, visător, se uită cu indiferență la tot ce se petrece-n juru-i. I-ar plăcea să trăiască la țară. A citit mult, are-o memorie extraordinară, e stăpîn pe toate secretele limbii și versului românesc. Nu vrea să sperie pe nimeni nici cu știința, nici cu talentul lui. Ține foarte puțin la versurile lui, și mai de loc la ce va zice lumea de ele. Cunoaște bine literatura germană, și nu poate suferi pe cea franțuzească : acesta poate-i singurul semn după care ai mai bănuî puțin că-i ardelean. E unul din cei mai talentați poeți pe cari îi avem azi și, ceea ce e rar la noi, Coșbuc are în poezie un stil al lui particular : adesea versurile lui, prin claritatea și structura lor neobicinuită, te surprind ca o scăpărare de lumină neașteptată. Nimic silit, nimic chinuit, nimic falș în frumoasele și curgătoarele lui poezii.

Din volumul lui intitulat *Balade și idile* transpiră un parfum de sănătate, de viață nouă, de primăvară.

Ce de „documente sufletești“ se primesc la redacția unei reviste ! S-ar putea face un studiu amănunțit asupra chipului cum, la diferite naturi, se declară primele simptome... de friguri literare. Sunt oameni cari, la boală, sufăr și rabdă-n tăcere, sunt alții, bicisnici și prăpăstioși, cari, pentr-un lucru de nimic, gem și se vaită cît le ia gura, unii sunt supărăcioși, se-nfurie, ocărăsc și nu vor să ia nici o doctorie, li se năzare că toată lumea conspiră în contra lor... Deosebiri de astea am observat și la numeroșii noștri „începători“ cari ne trimet versuri la *Vieața*. Unii suportă cu resemnare greutățile *debutului* ; încercările lor sunt însoțite întotdeauna de aceeași rugămintă blîndă, discretă, aproape duioasă ; poți să le arunci la coș fără nici o grijă... autorul își va trimete mereu : e băiat cuminte și nu se supără. Sunt alții, însă, impacienți, cari nu pot să rabde decît... pîn' la două respingeri. La început se prezintă și aceștia modești, sfiicioși, puindu-și toată încrederea în „competența d-tale judecată“, în „verdictul d-tale suveran“, a doua oară sunt ceva mai concși, puțină răceală se întrevede în scrisoarea lor... și, dacă nici de astă dată nu publici „anexatele versuri“, apoi în a treia scrisoare vei vedea că „n-ai avut de-a face cu unul din acei începători timizi cari nu știu să-și dea seama de *adevărata lor valoare*“.

Iată trei scrisori cari ne arată cum poate să se prefacă sufletul unui *impacient*, după două respingeri neașteptate.

„Stimabile domnule redactor,
Nu știu ce mă atrage către d-voastră, deși nu vă cunosc personal, dar v-am citit cu admirație și mi-am format ferma convingere că trebuie să fiți un om bun, de aceea îndrăznesc să vă trimet alăturata poezie, care poate nu îndeplinește toate regulile poetice, dar vă jur pe tot ce am mai scump că este sinceră, că este o bucată din inima mea ruptă. Citiți-o, vă rog, și hotărâți în înalta d-voastră judecată dacă merită să vadă lumina zilei, sau să nu mai încerc a scrie. Aș fi foarte fericit și m-ar încuraja foarte mult dacă ați binevoi să-i acordați un locușor în prețioasa d-voastră revistă. În tot cazul, răspunsul d-voastră, pe care sper a-l vedea la corespondența no. viitor, va fi pentru mine un verdict definitiv.

Al d-voastră
sincer admirator

Buzău, 15 ianuar 1894

G. I. N...“

Pun aci, ca mostră, două strofe din poezia d-lui G. I. N. :

„De ce atita crudă nepăsare
Mi-arăți de cînd te-am întîlnit, iubito?
De ce dar astă nedreaptă condamnare,
Ce — ah! de mult — tu mi-ai ursit-o?”

Ori poate că gîndu-ți mă crede
Că sunt nedemn de-a ta dulce iubire...
Chiar poate un falș în mine vede...
Minciuni — în cîntul tristei mele lire!...”

Și tot așa nouăsprezece strofe. I-am răspuns autorului că „nu merge...” Peste cîteva zile ne scrie :

„Domnule redactor,
Am citit cu destulă părere de rău răspunsul d-voastră nu tocmai deslușit. Vă mai trimet o poezie pe care o supun aprecierii d-voastră, cum veți crede — de astă

dată însă vă rog să-mi răspundeți categoric dacă să mai încerc pe viitor asemenea gen sau să nu mai scriu.

Al d-voastră cu stimă

Buzău, 23 ianuar 1894

G. I. N...“

De astă dată poezia avea strofe mai puține, dar în schimb versurile erau ceva mai lungi. Poezia era intitulată *Te-ai dus*, scrisă cu niște slove gotice de toată frumusețea, și se-ncepea așa :

„Ca o privighetoare plăcută, curată și frumoasă,
Așa te-ai dus cu vocea-ți armonioasă!...”

I-am răspuns : „Nu mai încercați”. Peste o săptămînă am primit de la autor următoarea epistolă, plină de demnitate :

„Domnul meu,

Am citit răspunsul d-voastră arbitrar și despotic și tot ce-mi pare rău e că iluziile pe cari mi le făcusem despre d-voastră au fost false. Aflați că eu nu sunt un începător care habar n-are de ce poate și pe care să-l descurajeze și să-l abată din cale cel dintăi venit și invidios. D-voastră vă imaginați că dacă, din cine știe ce întîmplare, ați ajuns în capul unei biete reviste, apoi e de ajuns ca să loviți în talentele cari nu-și fac reclamă și cari lucrează cu modestie și sîrguință la progresul literaturii, iar nu ca alții cari, dacă au scris o carte, două, cred că nu se mai găsesc scriitori cari să-i întreacă. Știu că v-ar plăcea să vă urmez sfatul și să nu mai scriu, dar aflați că nu sunt un copil cum ați crezut, poate, și știu ce pot și n-am nevoie de sfaturile nimărui, voi lucra înainte cu zelul și sinceritatea cu care am lucrat și pînă acum, voi compune înainte și fiți siguri că nu veți mai primi nici un vers de la mine. Scuzati că v-am răpit cu această scrisoare cîteva momente din timpul d-voastră, care e atît de prețios!

Al d-voastră
după considerație

G. I. N...“

Genus iritabile vatum! *...

Un alt tip, mai puțin interesant, este al „începătorului diplomat“. Acesta își prepară întotdeauna terenul printr-o scrisoare iscusită, în care te asigură că la alte reviste e rugat să colaboreze, dar că nici una nu corespunde în totul „gustului și aspirațiilor lui literare“, și numai revista d-tale este singura care etc..., drept aceea te roagă să-l abonezi și să-i trimiți colecția de la primul număr: costul abonamentului ți-l va trimete, negreșit, cu „prima ocazie“; deocamdată însă îți trimete ceva versuri, pe cari, dacă nu le găsești „demne de publicat“, poți fi sigur că nu te mai întâlnești cu „prima ocazie“ cîte zile-i avea.

Cel puțin ăștia nu te ocărăsc.

---

* Neamul susceptibil al poezilor! (Lat.)

10 MAI

(De la fereastra mea)

8 ore dimineața. Plouă. Un cordon de gardiști, în mare ținută, se-nșiră pe trotuarul din față. Stindardele ude au un aer jalnic. Deschid fereastra care dă spre Podul Mogoșoaiei și-mi pun sub coate un covor. Stau cu creionul în mână, și nu văd nimic, decât gardiști plouați, steaguri plouate; mă uit în lungul bulevardului pîn' la Cotroceni, și mi se pare că niciodată nu l-am văzut așa de pustiu.

8¹/₂. A stat ploaia. Începe să vie lume. O baterie de tunari se înșiră pe bulevard, apoi alta; izvorăște oștire din toate părțile. Gardiștii întind frînghii, curioșii se îmbulzesc, încep primele ghionturi.

9¹/₄. Vine „muzica“. O femeie c-un copilaș de mână se-ndeasă să vadă soldații. Un ofițer strigă la un căprar: „Unde te uiți?“ Doi căruțași împrăstie cu lopata nisip pe stradă, ca să n-alunece caii. Lumea nu mai începe pe trotuar, comisarii aleargă de colo-colo și strigă: „Stați, domnilor!“ Un câine, pe care toți îl alungă din toate părțile, se uită zăpăcit, neștiind încotro s-apuce. S-aud trîmbiți; cîinele se sperie, tremură și-ncepe să schelălăiască. Un gardist se repede și-i dă un picior în burtă, cîinele se lasă pe brînci c-un aer rugător, desperat. O altă muzică; în urma soldaților, un băiețaș desculț și jerpelit pășește țațoș, în tact, triumfător — ștregarul, parcă el ar comanda oștirea.

10. Trec spre tribune... cei cari au bilete. Pentru unii jobenul și oarecari ifose țin loc de bilet. Mi se pare că vine regele : văd mișcare în armată, și caii sunt foarte emoționați. Bărbierul meu, gătit spilcă, trece răsturnat în birjă... ce ? îl salută gardiștii ? A, nu... nu e el. S-aud trîmbițele. Un om beat se zbate între doi gardiști. Un trap zgomotos — trec jandarmii călări ; ca o spumă tremură pe coifurile lucitoare pampoanele lor albe ; trîmbițele răsună tot mai întezit, cîteva glasuri răgușite strigă „ura“, trece regele : cu degetul arătător de la mîna dreaptă salută mereu. S-aud cîteva plesnete în aer, departe : probabil e „bubuitul“ tunurilor. Nu știu de ce, doi gardiști lovesc pe un țivil. Și lumea se îmbulzește. Sub fereastra mea, un strigăt îndesat, gemut... „De, neică, dacă ai bătături, de ce nu stai acasă ?“ În colțul bulevardului, o mică altercație : „E nevasta mea, domnule“. Și sotul aplică un ghiont unui jobenat. „Ce dai, domnule ?... Mă cunoști ?“ Gardiștii împing lumea pe trotuar : „La o parte“. Un om strigă disperat : „Da' unde dracu să mă mai vîr ?“ [...]

10 și 45 m. E liniște. Toată lumea așteaptă întoarcerea regelui de la Mitropolie. Figurile se lungesc de osteneală, de plictiseală. Mă uit la un balcon de la otel „Bulevard“, ticsit de lume, și mi se pare că-l văd mișcîndu-se, gata să cadă. Dinspre Cișmigiu s-aude un glas strigînd mereu, într-un mod obstinant* : „rahat cu apă rece !“ [...]

11. Se-ntoarce lumea de la Mitropolie : ambasadorii îmbrăcați ca irozii, cu tricouri pe cap ; deputați și foști miniștri, a căror haină nu se mai vede din decorații. Colonelul Gorjan se repede emoționat la un grup de ofițeri cu pampoane roșii și ia dispoziții de „smirna“ — pare nemulțumit, agitat. Caii flutură din cap și se prăftuiesc cu coada. Un cîine mare, paralizat de spaimă, se lasă pe brînci, cu urechile pleostite ; tot în momentul acesta un cățel tărcat se plimbă fudul, se uită cu liniște la gardiști și-și flutură a mulțumire coada ridicată ca un pampon. Trîmbițele îneacă freamătul mulțimii. Miș-

* *Obstinant* — cu încăpăținare, cu îndărătnicie.

care generală. Cățelul tărcat își pierde cumpătul și nu mai dă din coadă. Trece regele, călare, cu degetul arătător la chipiu ; după el, în trap greu, zguduitor, vin jandarmii călări. General L[ahovari], pe un cal neastîmpărat, are aerul zăpăcit, îngrijat... Aud un glas puternic strigînd : „Harș“... apoi un ropot de picioare bătînd caldarîmul într-un *zdup* apăsat ce taie ca o rimă zingănitul armelor. Colonel Gorjan își ia un aer falnic de „călăreț pe jos“. Începe defilarea : muzica, ofițerii cu pampoane roșii, Școala militară, vînătorii. General L[ahovari] își bate calul cu latul săbiei. În colțul de la otel „Bulevard“, o îmbulzeală năbușitoare, s-aud strigăte, înjurături. Un cîine jigărit aleargă prin mulțime schelălăind, înnebunit de frică, lumea rîde, cîteva ștregari aplaudă ; certuri zgomotoase, țipete de femei — o bătrînă ridică-n brațe pe un copil de vro 8 ani ca să-i arate tunurile. Un domn se supără și se întoarce spre ea, răstit. Pe cînd defilează artileria, un cal care așteaptă să-i vie și lui rîndul dă din cap impacientat ; apoi își rotunjește piciorul și scurmă caldarîmul ; mișcarea aceasta o face cu o grație de nedescris. Subt ochii mei e un ocean de capete. Artileria defilează mereu și zguduie casa. Toate sunt curate, lustruite : tunurile, caii, hamurile... mă cutremur cînd cuget cîte bătăi mîncă bieții soldați pentru asta. În fund, pe bulevard, chipiuri roșii izvorăsc din toate părțile, și curg mereu, și nu se mai isprăvesc.

12 ore. Soarele arde. Trece cavaleria ! Un soldat palid, bolnav, se clatină pe cal ; în crispația cu care strînge frîul văd suprema sfortzare a omului amețit, gata să cadă. „Mai iute !“ și toți pornesc la trap, înghesuindu-se unii în alții. Ce tortură ! Apoi vin călărașii cu schimbul, floarea ofilită a cîmpiilor noastre. Mai toți au aerul de a fi ieșit acum din spital. S-a isprăvit defilarea. Lumea începe să se miște, valuri-valuri. O fetiță scutură redingota neagră a tătăni-so. Un orb bătrîn se ține strîns de mîna unui băiat de vro 12 ani — băiatul parc-ar vrea s-o zbughească după muzică. E

cald, s-a isprăvit parada, nu mai e nimic de văzut, și lumea nu se-ndură să plece, parcă tot mai așteaptă ceva. Curioasă mai e și plăcerea asta a oamenilor de a se îmbulzi, de a se îndesa unii într-alții — sunt sigur că se plîng toți: „Bre, ce nesuferită înghesuială!“ și fiecare spune de vecinul lui că nu-nțelege la ce se-ngrămădește așa... deoarece nu-i nimica de văzut. [...]

GENEZA UNEI POEZII

În vremile astea de migăloasă scormoneală și de neadormite perchiziții esto-psicho-fizio-socio... etc., cînd critica modernă caută în ritmul unui vers pulsul vital al unei societăți, și-n frumusețea unui epitet, buletinul meteorologic pe ziua în care poetul a scris acel epitet, îmi închipui că nu poate fi de lepădat mărturisirea ta proprie asupra împrejurărilor cari te-au împins la comiterea unei poezii. Cînd ai scris-o? Cum ți-a venit în minte? De ce ai spus așa, și nu altfel?... Cine o să știe mai bine decît tine asemenea intimități! Măgulit de iluzia — toți autorii își fac iluzii de acestea — că s-ar putea găsi vrun curios și pentru *Cuceritorul* meu, să-l întrebe de unde vine și ce caută pe lume, m-am hotărît să-l prezint onorabilului public cu dosarul său respectiv.

Iată cum a devenit lucrul de am făcut mai sus menționata poezie:

Era a treia zi de Paști; mă duceam la spitalul Mavrogheni, să văd pe un biet prieten care își petrecuse sărbătorile în salonul nr. 2, patul nr. 14; vremea era posomorîtă, aerul umed; de dimineață dăduse o bură de ploaie. Mă gîndeam că s-apropie Sfîntu Gheorghe, un sfînt cu destulă însemnătate în viața celor cari au de plătit chirie și nu prea au cu ce, mă gîndeam la propriile mele păcate și nefericiri, pe cari mi le ascundeam de vrăjmași ca să nu-i bucur, de prieteni, ca să nu-i

înrîstiez. Pieptănătura unei femei blonde, care mergea înaintea mea, și care avea la pălărie un fiong * stacojiu, m-a făcut să mi-aduc aminte de pachetul pe care-l țineam la subțioară : un cozonac și patru ouă roșii, pentru bietul Dinu... străin, sărac și bolnav... figura lui mi se înfățișă palidă, cu o expresie de adîncă și molipsitoare descurajare ; o greutate, o tristeță indefinită mi se lăsă pe gânduri, parcă nici nu mai puteam gândi. Acum eram în dreptul Episcopiei : un tînăr fante care trecea pe celălalt trotuar îmi atrase privirea, nu atît prin eleganța îmbrăcămîntei și lustrul jobenului său, cît prin aerul de satisfacție și gestul marțial cu care-și ridica în sus sfîrcurile unei mustăcioare blonde, care-i da un ifos de crai blăstămat și irezistibil ; giovinele a trecut țanțoș în drumul lui, și eu, involuntar, am întors capul după el. L-am văzut cum își legăna trupul, într-un mers grațios, și cum trăgea cu coada ochiului pe la vitrine ca să-și admire frizura și redingota... Desigur, se găsea frumos.

„Alintîndu-și mustăcioara...”

Mi s-a întîmplat adesea să mă pomenesc repetînd mereu în gînd o frază, sau o vorbă, care n-avea nici un raport cu starea mea sufletească din momentele acelea și care mă prigonea ca un tic supărător. De astă dată însă încercai să mă împotrivesc acestei obsesiuni și, fluturînd din cap, îmi iuții pasul și făcui o sfortare ca să-mi evoc figura prietenului meu, pe care aveam să-l văd peste cîteva minute...

„Alintîndu-și mustăcioara...”

Imposibil să scap : degeaba mă uitam cu luare-aminte la cîte-un trecător, degeaba mă hotăram să număr cîți pași fac de la un felinar la altul — vorbele-acelea îmi reveneau mereu în minte, poate tocmai fiindcă vroiam să le gonesc.

Am ajuns la spital ; am stat un ceas cu prietenul meu, am ciocnit cu el ; ce rău i-a făcut cînd a văzut că oul *lui* s-a spart, îl puse binișor lîngă pernă și, în-

* Fiong — fundă.

tinzîndu-și mînile pe plapomă, își răschiră degetele, și oftă.

— Mi se pare c-am să-mi las oasele aici...

— Ce ăre-a face ! Doctorul mi-a spus că peste o săptămînă ești bine...

Mințeam. Doctorul îmi spusese că nu mai e nici o speranță.

Am plecat zdrobit, aiurit. Simțeam nevoia de a respira aerul sănătos, viața de afară. Sufletul meu era covîrșit de milă, înfiorat de ce văzusem, de ce știam... O, cum am tresărit, ca de-o ofensă, ca de-o impietate a propriilor mele gânduri... de-abia ieșisem pe poartă, și iar îmi răsunară în minte vorbele, din a căror înclștare mă smulsesse pentru-un moment prezența nenorocitului meu amic.

„Alintîndu-și mustăcioara...”

Toate gândurile mele porniră, tîrîte de o irezistibilă putere, pe urmele fantelui : imagini urzite-n umbră îmi năvăleau acum în conștiință ; îmbrăcămîntea, mersul, privirea aceluia tînăr, întregă lui ființă mi se înfățișă în toate amănunțimile ; în căutătura lui cuceritoare îi citeam viața, în gestul cu care-și potrivea mustăcioara vedeam bine ce se petrece în sufletul lui...

Dar grijile vieții m-au reluat în stăpînire, și nu m-am mai gîndit la asta.

Trecuse un an. Era tot așa, cam pe la sărbătorile Paștilor. Afară ploua. Stam în casă plictisit, și nu mă gîndeam la nimic. Deodată-mi răsări în minte figura tînărului fante, și parcă îmi șopti cineva la ureche :

„Alintîndu-și mustăcioara...”

De astă dată, în lumina acestei amintiri, la sunetul acestor vorbe, mi se arată clar o scenă de iubire, pe care mi se părea c-am văzut-o undeva, c-am cugetat asupra ei, și — lucru curios — ea îmi venea pusă de-a gata în versuri. Mă așezai la masă și, ca și cum mi-ar fi dictat cineva rar și deslușit, scrisei strofele următoare :

„Alintîndu-și mustăcioara,

Trece fantele gătit :

Se cunoaște de departe

Că inbește și-i iubit.

*Cine-a dat perdeaua-n lături?
I-a bătut în geam discret...
Junele suspină-n stradă
Și pășește mai încet.*

*El se-ntoarce spre fereastră
Și se uită visător.
Buza-i tremură de-o șoaptă,
Ochii i s-aprind de dor.*

*Dar deodată o arsură
Dulce-i lunecă pe piept...
I-a căzut de sus o floare,
Ș-un bilet: «Vino, te-aștept!»*

*Dă porțița la o parte,
I se pare că-i un vis...
Mina albă-a Afroditei
Grabnic ușa i-a deschis.*

*Ce mai vreți să știți? Sunt singuri!
Junele-i cam sfiicios...
Două brațe moi și grase
Il înfășur-amosos.*

*Afrodita-și amintește
De străvechile-i plăceri
Peste cari așternute-s
Șaptezeci de primăveri.**

Aici mi s-a părut că pot s-o isprăvesc. Regret și acum că n-am găsit ceva mai de seamă pentru sfârșit: multe poezii slabe sunt salvate prin versurile de la urmă. Cuget însă la un remediu: Să-i pun titlul *Cuceritorul**, după care să arunc un semn de exclamație și mai multe puncte, ca să dau cititorilor de gândit...

* În volumul I al ediției noastre poezia apare cu titlul definitiv — dat de autor — *Do ut des...* și cu unele mici modificări față de textul citat în acest articol.

CORESPONDENȚA „VIETII“

Primejdioasă rubrică mai e și asta! Am schimbat pân-ăcum trei redactori numai din cauza încurcăturilor și dușmăniilor pe cari ni le-au atras prin răspunsurile imprudente ce le dedeau fragedelor talente, cari obișnuiesc a ne onora cu „primele flori ale inspirațiunii lor“. Imposibil să găsim un „judecător imparțial“, care să poată împăca... pe toată lumea. E drept că-i nespun de grea și de delicată sarcina aceasta la o revistă literară care și-a propus să respecte — pe cât e posibil — gustul cititorilor. La început îmi luasem eu grija corespondenței. Dar cum cea mai mare parte din stocul gingașelor inspirații ne vine în versuri, și fiindcă fac și eu câteodată versuri, m-am gândit că nu voi putea să judec cu destulă nepărtinire pe concurenții mei: ș-am dat locul unui redactor special, care ne-a declarat pe onoare că n-a făcut niciodată poezii, și nici nu va face. I-am recomandat să fie cu luare-aminte, să menajeze susceptibilitățile junilor candidați la coloanele *Vietii* și-ntotdeauna să-și ceară scuze de la autor când, din cine știe ce împrejurări neprevăzute, nu-i va putea publica „fructul imaginației“...

O lună s-a purtat bine. Dar de la a doua lună nemulțumiții au început să mă bombardeze cu scrisori. Unii mă somau să le răspund anume ce greșeli am putut găsi în poeziile lor, alții erau ironici, mă luau peste picior: „Apoi, de, d-ta ai ajuns scriitor mare (!),

cine se poate compara...?" și fiecare își descărca focul pe mine. Veți recunoaște că nu-i de loc plăcut să primiți scrisori... nepoliticoase de la oameni pe cari nu-i știți și cărora nu le-ai greșit cu nimic. Unele din aceste scrisori erau așa de răutăcioase, încît citirea lor îmi dădea melancolii de ceasuri, câteodată de zile întregi. Cu părere de rău, a trebuit să mă dispensez de serviciile d-lui „Correspondent“. Pe cel de-al doilea l-am schimbat după o săptămînă: îmi făcuse atîția dușmani, că-mi venea să mă expatriez. De patru luni e d-nul Pretorian, secretarul nostru de redacție. În toată vremea asta n-a supărat pe nimeni. Eram mulțumiți cu toții c-am găsit în sfîrșit un om destoinic, care să știe cum să se achite de greaua misiune a „correspondenții“. Și tocmai ne gîndeam să-i mărim leafa, cînd iată că mă pomenesesc alaltăieri c-o scrisoare de la un domn din Focșani, care mi se pare cu atît mai aspru și mai nedrept cu mine cu cît nu i-am greșit cu nimic.

— Ce-i asta, d-le secretar ?

Ia scrisoarea, o citește, stă un moment pe gînduri...

— A, mi-aduc aminte: domnul acesta ne-a trimis o poezie c-o scrisoare în care ne cerea să-i spunem dacă trebuie să mai încerce sau nu; totodată, ne arăta c-ar vrea să se aboneze, dar nu poate face pasul acesta pînă nu va ști părerea noastră asupra poeziei, cu alte cuvinte, dacă-i publicăm poezia, se abonează, dacă nu — nu.

— Ei, și ?...

— Și poezia fiind slabă, iată ce i-am răspuns la „Correspondență“.

Secretarul desfăcu *Vieța* no. 37 și citi:

„D-lui I. B. Focșani. Părerea noastră? Să nu mai scrieți versuri... așa de slabe. Cît privește «abonamentul», pentru aceasta nu se cere nici un talent. E de ajuns să trimeteți 10 lei și adresa.“

— Să fii așa de bun și să-mi cauți poezia domnului acestuia. D-lui pretinde că era mai bună decît cele publicate în *Vieța*, poate că are dreptate... s-o citesc și eu.

După cîteva ceasuri de trudnice căutări, a găsit-o. Rog pe dl. I.B. să creadă că — cu toată dorința ce am avea de a-l înscrie printre abonații noștri — nu putem fi de părerea d-sale în privința acestei poezii. Dar fiindcă d-sa, în scrisoarea pe care mi-o adresează, mă acuză de „gelozie“, și fiindcă nu vreau să planeze asupra capului meu această gravă bănuială, iată c-o public. Să ne judece cititorii.

MAMEI MELE

„Ades cînd luna luce pe bolta albăstrie,
Cînd stele laolaltă se-ncerc a licări;
Cînd inima în pieptu-mi o simt că reinvie,
Un dor nebun mă prinde și-aș vrea să zbor d-aci.

Să zbor... și munți și dealuri în urma-mi să dispară,
Să zbor... și îndărătu-mi să lăs al vieței chin;
Și lîngă tine, maică, ca-n anii dulci, azi iară,
Să viu să-ți spun necazul ce zace-ntr-al meu sin.

Să-ți spun c-aș fi cuminte de-aș mai fi mic vreodată,
Să-ți spun că pieptu-mi geme de cînd ne-am despărțit;
Că lumea mi se pare pustie și deșartă,
Departa de aripa-ți, blînd înger multiubit.

Și sub ăst val de gînduri, pleoapa mi se lasă,
Un fel de pace dulce se-ntinde-asupra mea;
Sînt liniștit, chin, grije de loc nu mai m-apasă,
Speranțe vîi, iluzii mă-ncînt așa și-așa.

Dar cînd am deschis ochii și văd realitatea,
În hăina-i zdrențuroasă, cu negrul ei suris,
Cînd simț că drept prieten am doar singurătatea.
Atunci judec în fine că totul a fost vis.

Ș-atuncea... munți și dealuri aș vrea ca să-mi dispară,
Să zbor și îndărătu-mi să las al vieții chin;
Și lingă tine, maică, ca-n zilele dulci iară,
Să viu să-ți spun necazul ce zace-ntr-al meu sin

12 august '94

I. B.
Focșani

Iată acum și scrisoarea pe care mi-o adresează
personal d-l I.B.

'94, oct. 23

Domnul meu,

Mulțumesc pentru bunavoința ce avurați de a-mi da
părerea d-tră. Mă mir însă cum un descendent de al
lui Eminescu, carele a scris faimosul volum Din goana
vieții, să se lase a fi crezut «mic cunoscător»!

Așa-s literații mari.

Regret d-a mă fi supus judecăței d-tale. Nu credeam
și nici n-aș fi crezut cândva că o inimă nobilă, simți-
toare și un creier deștept și cultivat să fie ironic și
luător în rîs.

După mine, un om mare ar trebui să fie și drept.
Astea sînt două calități ce stau vecinic în strînsă legă-
tură una cu alta. În Vieața am citit (căci e de mult de
cînd o citesc) multe poezii care n-ar fi avut trecere
nici în Crăcănel. Oare de ce ??

Nu mai departe, în no. de azi găsii vreo 2 așa de
puțin simțite și de așa puțin gust, că m-am întrebat:

«Cum oare pe asta atît nepricepută au publicat-o,
și p-a mea, nu?» Gelozia... n-ai ce-i face. Avem sim-
țiminte și noi, d-le Vlahuță, și creieri, dacă nu tot așa
de talentați ca ai d-tale, dar cel puțin destul de culți
pentru ca să judecăm ce e rău și ce e bine și să nu
facem abonament la ziare care nu cer «talent» pentru
așa ceva. Fiecare frază din cele 4 ce mi-ai adresat mă
doare, cu atît mai mult cu cît m-am supus judecăței
d-tale într-un chip delicat și blajin.

Sau poate că citind poezia mea, voind s-o judeci,
făcuși ceea ce făceai în școală!

Avea dreptate sărmanul dascăl cînd ți-a zis: «Ui-
tați-vă la el și-l plîngeți... Nenorocitul... a dormit.»

La sfîrșit îmi declară că nu va mai citi în veci
Vieața (prin urmare, nu va ști niciodată cît a fost de
nedrept cu mine!) și-mi recomandă ca pe viitor să
fiu mai blînd cu... autorii.

Am transmis această recomandăție secretarului nostru,
și pentru că să nu mă mai expuie la... ironia autorilor,
mă gîndesc dacă n-ar fi bine să-i dau o corespondență-
tip, ca s-o aibă de model:

„D-lui X... Genială. Regretăm însă că, din lipsă de
spațiu, n-o putem publica.“

„Z... Sublimă. Nu ne mai trimeteți, vă implorăm...“

„O IDEE MARE“

Cine n-a crezut, măcar o dată în viața lui, c-a pus și el mâna pe-o... *idee mare*? În special noi, românii, suntem înzestrați cu facultatea de a găsi idei mari. Primele vergi și întinderi de urechi pe cari le-am răbdat în școală, când pentru prima oară am tras pe un profesor la fit*, ne-au făcut să aflăm de timpuriu că „ideile mari cer jertfe mari“. Dar ce nerăbdători sunt, Doamne, copiii în societatea asta anemică și nevropată! Și ce tristă e seriozitatea asta precoce, bolnavă a micilor „apostoli“, cari nu mai vor să se joace cu zmeul și cu arșicele, pentru că... au lumi de reformat, volume de scris!

Nu cred să avem azi un liceu în care elevii să nu fi simțit, încă de prin clasa a treia, nevoia de a „funda“ un ziar de propagandă, redactat de un comitet compus din „cei mai talentați tineri“ și scris în mai multe exemplare de cel mai bun caligraf al clasei. Acolo încolțesc germenii celor dintâi reforme, de cari mai târziu se va cutremura omenirea, acolo se dezleagă cele dintâi probleme estetice, politice, economice, sociale... în detrimentul celor matematice. Și iată cum se face că orice colegian, oricât de șters și de puțin dotat ar fi, este candidat la „o idee mare“ și deci la neapărata înființare a unui organ de publicitate, și iată cum se explică puzderia asta de gazete și de reviste cari apar mai întehit toamna și primăvara și cari

* *A trage la fit* — a lipsi nemotivat de la școală.

se sting îndeobște imediat după încasarea primelor abonamente.

De câtva timp, de un an mai ales, se observă la noi o fertilitate literară uimitoare. Numai în octombrie au apărut 8 volume de poezii și 19 volume proză. De astă-toamnă și pînă acum, capitala singură a născut 13 reviste literare, din cari 8 n-au putut rezista decît cel mult o lună, iar 5 au avut parte de o agonie ceva mai lungă.

Sunt în București — îi cunoaște și parchetul — cîteva tineri cari, în lipsă de altă carieră, au specialitatea de a funda reviste. Ei se constituiesc într-un comitet de exploatare a vanității și-a naivității publicului, își aleg, în una din „ședințele lor solemne“, un prezident de *onoare*, de obicei un ministru, tipăresc diplome de *onoare*, și sub patronajul cîtorva comercianți, „protectori ai literaturii romîne“, *lansează* primul număr, care, de obicei, e și cel din urmă. Cu acest *havadiș** ei colindă din casă în casă, din prăvălie în prăvălie, și pescuiesc abonamente, pe un an, bineînțeles. Peste cîteva luni scot altă revistă. Iar „marea lor idee“ este și rămîne pururea aceeași: „Deșteptarea *poporului*“... Bietul popor!

Aceștia sunt „fundatori“ de profesie. Ei nu-și fac iluzii, pe ei nu-i tulbură visurile de nemurire, de glorie, ei sunt oameni practici, și izbutesc.

Majoritatea „fundatorilor“, însă, se recrutează din mediocritățile naive, cari, neputînd găsi ospitalitate în stimabilele reviste existente, sfîrșesc prin a se hotărî să deschidă prăvălie pe seama lor. Și ce ușor lucru e pentru acești nevinovați visători fundarea unei reviste!

S-au întîlnit pe stradă doi paraponisiți, s-au invitat la un pahar cu bere. Într-o jumătate de oră au pus treaba la cale. Amîndoi au buzunările pline de manuscrise. Titlul — un titlu sonor, grandios, atrăgător — să fie... *Generația nouă*? *Icoana Vremii*? Parc-ar fi mai frumos *Carpatul literar*! A doua zi toate gazetele anunță cu plăcere că în curînd va apărea o nouă

* *Havadiș* — noutate, veste, știre.

revistă literară, care și-a asigurat „colaborarea celor mai distinse pene...” O, ce de pene! Și toate distinse. Anuarul de adrese se însărcinează să le recomande un număr considerabil de abonați. Revista apare cu tobe și cu surle. „Persoanele cari vor primi-o sunt considerate ca abonate, și sunt deci rugate a înainta de urgență prin mandat postal costul abonamentului pe un an.” Ai lipsit de-acasă, ți-a fost silă să scrii pe banda primului număr: „Refuz”, iată-te, prin aceasta, supus la un nou bir. La al doilea număr te pomenești cu chitanța, și vai dacă nu vei achita-o!... Mai înainte era „cartea neagră”; îți trecea numele acolo și te lăsa în pace. Azi, însă, considerată fiind circumstanța că fiecare organ de publicitate reprezintă „o idee, o mișcare mare”, d-ta, pașnic cetățean știutor de carte, prin faptul că nu vrei să plătești abonamentul, împiedici — vezi bine — „mersul regulat al mișcării” și, Doamne, ce rău e când o mișcare n-are un mers regulat!

Iată, de-o pildă, cum își sfârșește *Gazeta țaranilor* de duminică trecută un prea delicat articol la adresa iubitorilor săi abonați cari n-au eclerat încă:

„Ei bine, așa se fac mișcările în alte țări?”

Avizăm pe răii de plată că dacă nu ne înștiințează când vor plăti datoria lor, îi vom face de ocară în toată țara, ca pe cei din urmă pungași și nemernici, cari împiedică mersul regulat al mișcării din cauza nep plăței la timp a abonamentului așa de modest.”

Iată unde-am ajuns!

Și, zi Doamne ferește, mâine-poimâine, te pomenești cu încasatorul că-ți pune revolverul în piept: „Achită abonamentul sau trag!”

Te joci cu „ideile mari”?

LITERATURA NOASTRĂ

Noi n-avem până acum scriitori a căror glorie și ale căror opere să fi trecut granița. Străinii sînt așa de puțin în curent cu ce se produce la noi în literatură, încît chiar în suplimentul din urmă al celui mai bun și mai îngrijit dicționar enciclopedic francez, supliment consacrat *mișcării literare din România*, se înșiră o mulțime de bazaconii și de prăpăstii cari ne-ar face să credem că e vorba de o altă țară dacă n-am avea acolo și portretul d-lui Jack Negruzzi, un poet și un romanțier... care nu poate fi decît *al nostru*. În acel supliment, în care se face — chipurile — bilanțul literaturii noastre din ultimii ani, nu se vorbește nimic despre Eminescu, nici un cuvînt despre Ion Creangă, Delavrancea, Caragiale, Gherea, atîtea talente puternice și pline de originalitate, cărora nici cel mai în-căpăținat dușman nu le-ar mai putea tăgădui meritul de a fi dat un nou aspect, o nouă viață literaturii noastre.

Dar aceasta n-ar însemna încă nimic. Nenorocirea n-ar fi că exportăm prea puțin din al nostru, ci că importăm prea mult și prea fără alegere din literaturile străine. Teatrul nostru, revistele în mare parte și gazetele cotidiene fără excepție duc sub raportul acesta o viață aproape parazită. Torontul de traduceri covârșește, înecă puținele noastre produceri originale. Și ce se traduce, Doamne, și cum se traduce!

Întotdeauna, chioșcurile și zidurile capitalii sînt pline de afișe cari anunță aparițiunea unui nou roman

„de mare senzație“. Titlul strigător, reclama, ieftinătatea fasciculelor și un bun serviciu de colportaj fac din desfacerea acestei literaturi de fabrică un comerț de la care au început să se bată întreprinzătorii [...].

Întrebați pe tipografi și pe vânzători dacă vreți să vă faceți o idee cât de căutată e la noi marfa aceasta. Sînt peste douăzeci de mii de cititori cari urmăresc cu o statornicie și cu o pasiune puțin obicinuite neamului nostru fantasmagoriile acestor romane pline de intrigi palpitate, de morți cari-nviază și de crime cu atît mai înfiorătoare cu cît sînt mai misterioase. Se prăpădește mahalaua după astfel de grozăvenii, și consoarta cherestigiului are crize de nervi, se dă-n vînt de nerăbdare între o fasciculă și alta... Publicul acesta însă în nici un caz n-ar citi pe Eminescu. El e doar tulburat de contactul c-o lume extraordinară, imposibilă, pe care-o ia de bună și reală, și nevestele negustorilor sfîrșesc prin a deveni puțin melancolice, adeseaori „agasate“, din cauză că bărbații lor, săracii, sînt, vai ! așa de proști, și de prozaici, și de păcătoși pe lîngă minunații eroi din romane !

Dar romanul-fasciculă a năvălit în școală, ș-aci e adevărata primejdie. Nu e hrană mai distrugătoare pentru mintea crudă a școlarului ca această literatură delirantă, pe care el își dă cu poftă gologanul alviții și ceasul lecției sau al recreației, ceea ce-i deopotrivă de rău. Micul „cititor“ se pasionează, tremură de curiozitate și de emoțiune pe paginile cari-i dau într-o limbă mizerabilă o viață imposibilă, fascinantă tocmai prin aberația și artificialitatea ei, închipuirea lui la comă și neostenită se pierde ca sub tăria unei beții de haciș, într-o lume de bandiți invulnerabili și atotputernici, de criminali apoteozați, de farmece și de strigoi. Și teamă mi-e ca acești strigoi să nu sugă prea mult din sîngele generației care se ridică, deja destul de plăpîndă și de anemică și fără asta.

Literatura originală nu poate conta deocamdată decît pe un contingent de cel mult cinci mii de cititori. E fără îndoială un mare progres față de ce era acum douăzeci, acum zece ani chiar. Dar și numărul acesta de cititori e așa de puțin sigur, încît nici Caragiale, cît

e de talentat și de cunoscut, nu s-ar bizui — dac-ar scri un roman, bunăoară — să-l tipărească în cinci mii de exemplare. Știu eu dacă n-o fi și asta una din cauzele pentru cari Caragiale își păstrează operele în gînd și nu se hotărăște cu anii să le-aștearnă pe hîrtie ? De cîte ori nu l-am auzit zicînd : „Degeaba, n-ai pentru cine să scrii, n-ai public...“ Nu e vorbă, că și „publicul“ o fi zicînd la rîndul lui : „Degeaba, n-ai ce să citești, n-ai scriitori“. Ș-o fi avînd și el puțină dreptate. În pletora asta de produceri „originale“, cari se aruncă de pe grătarele mașinilor tipografice și se vîntură pe subt ochii noștri, trebuie să recunoaștem că e o imensă, covârșitoare majoritate de secături. Cine nu-i scriitor, și încă *distins*, în țara asta blagoslovită, în care „romînul se naște poet“ ? Și cînd, ca să dai de o idee, de-o frază ca lumea, trebuie să-ți strici ochii și vremea răsfoind teancuri de reviste și de cărți romînești, nu știu, zău, ce curaj îți mai rămîne să contribui la desfacerea acestei literaturi suspecte. E lesne să ne indignăm și să facem fraze frumoase pe subiectul nepăsării publicului nostru. Dar să nu uităm că publicul acesta prea a fost păcălit, prea de multe ori s-a fript cu ciorba fără bucățele a nenumăraților noștri pescuitori de rime și de glorie. Iată de ce e așa de neîncrezător, iată de ce talentele tinere trebuie să stea mult și să bată la poarta atenției și simpatiei lui pînă să li deschidă. Numai așa ne explicăm cum poeziile lui Coșbuc, nuvelele doamnei Constanța Hodoș¹ și alte lucruri într-adevăr bune străbat așa de greu și de încet. În adevăr, care ar fi semnul, mijlocul de a te orienta pe ce să pui mîna ca să nu te frigi ? Strigătul afișelor, reclama gazetelor, laudele prietenilor, ori poate stampila nemuritorilor, „Încoronarea Academiei“ ? Nu-i așa că, mai ales de această din urmă blagoslovenie, vă vine să surîdeți ?

Dar în afară de faptul că publicul cititor, păcălit în atîtea rînduri, ar avea dreptul la oarecare ezitare, neîncredere și uneori chiar la momente de dezgust pentru „literatura romîună“, mai este o altă cauză însemnată care izolează, desparte pe public de scriitorii săi. E

politica, e felul cum se face politica la noi. Ochii publicului caută neliniștiți în această arenă de lupte zgomoase și dezordonate prognosticurile zilei de mâine. El se pasionează, speră, se teme, pentru că acolo fierbe propria lui viață. Și ce spectacol, Doamne! Schimbări de front neașteptate, mezaturi triste de conștiinți, tovărășii învrăjbite, rupte, și din nou închegate după ce s-au sfîșiat reciproc în vileag — și dedesubtul acestor nervoși parteneri de joc, cari-și dispută destinele țării, tremură regimentele de funcționari cari privesc jocul „puterii“ sub spaima eventualităților ș-a mizeriei de mâine. O mișcare neîndemînică — și totul se răstoarnă; o aruncătură de carte greșită — iute alții ne guvernează, ș-atunci, dintr-o schimbare de puls în congestionata noastră capitală, o adîncă dezordine ș-o adevărată teroare se revarsă peste toată țara. Bătuții de ieri reiau ciomagul din mîna bătaușilor ce vor intra la tarbacă de aci înainte, flămînzii și paraponisiții de ieri reiau locul căpătuiților de până acum; coloanele *Monitorului oficial* sînt pline de așa-numitele *reforme în personal*, sute, mii de familii sînt deodată aruncate pe drumuri: pe la gări se văd figuri triste, dezolate, și grămezi de bagaje, ca pe vremea băjenăritului. Pe așa furtună îți arde să mai citești?

Golul pe care îl deschide în sufletele noastre setea de a admira ceva în afară de noi este umplut și covîrșit de atîtea scandale și nevoi zilnice, încît arareori și numai pe fugă mai găsim în zbugiumata noastră viață clipe de „poezie“. Nu simțim, n-avem timp să simțim acel dor nesfîrșit, acea arzătoare nevoie intelectuală de a citi o carte frumoasă. Nu, nouă nu ni-i foame de literatură, pentru că altă foame bate la poarta existenței noastre precare. Aceasta face că o mare parte din acei cari ar citi cu drag puținele cărți bune și cinstite ce apar și la noi sînt absorbiți de alte preocupări și scoși din sfera clientelei noastre literare.

Și astfel, cînd te gîndești cîte sînt și pe capul bieților cititori, e de mirare că avem ș-atîția!

CUM SE FACE O NUVELĂ ?

Dar nu mai încape vorbă, dragă poete, că dacă vrei să-ți faci o „carieră“, din talentul tău de scriitor, trebuie neapărat să te scobori la proză. Acum, cît îți va ținea de cald și unde te va duce cariera asta, e altă socoteală. Ți-o spun asta pentru că știu că nu ești de loc „om practic“. Dar ești tînăr, bine înzestrat, și din moment ce ai pasiunea lucrului și ți-e drag să muncești, treaba e ca și făcută pe jumătate. Și dacă ai să ai uneori amărăciuni și decepții urîte, tu vei face din ele versuri frumoase și îți va trece, nu-i așa? E mare consolație la un poet un vers frumos; și tu le tai, slava Domnului.

Prin urmare, asupra acestui capitol ne-am înțeles. Acum să vii la partea... gravă a scrisorii tale, scrisoare pe care, dac-aș ști că nu te superi, ți-aș publica-o bucuros în *Vieța*, atît am găsit-o de interesantă și plină de haz. Îmi spui c-ai vrea să debutezi în proză c-o nuvelă, și mă-ntrebi pe mine cum se face... felul acesta de bucate. Îmi mai spui că ai o sumedenie de subiecte, că chiar ai început pe unele și că „nu merge“. Mă mir; tu nu mai ești începător. Este adevărat însă că multe „subiecte“ se șterg cînd vrei să le scrii. Asta înseamnă că ele n-au prins rădăcini destul de adînci în sufletul nostru, că ele pluteau la suprafața gîndurilor noastre, gata să se desfacă și să se strice la cea mai mică atingere de condei. Nu-i însă un lucru de care să te îngrijești atîta: căci „subiecte“, dragul meu, cînd știi să scrii, îți răsar în cale la fiecă pas! Cele mai bune dorm în tine; zgomotele de-afară le deșteaptă. Pe cît

am văzut din poeziile tale, tu ai destul material de construcție, și-ai să te miri tu singur mai târziu ce înțiplări de nimic din lumea de-afară dau plan, formă și viață amestecului de impresii pe cari le-ai trăit, și din vâlmășagul cărora *subiectele* de la sine se descîlcesc și devin nuvele. Să nu te lauzi însă niciodată cu ce ai de gând să scrii.

Și zi, vrei să știi *cum* se face o nuvelă? Ascultă: te plimbi, bunăoară, pe stradă. În calitatea ta de spion al sufletelor omenești, fără îndoială că nu treci nepăsător pe lângă „clienții” tăi. Un hohot de râs, un cuvânt, un gest, toate găsec un răsunet mai adînc, mai intensiv, provoacă ondulații mai largi în sufletul tău decît în al celorlalți muritori. Presupun c-a trecut răpede pe lângă tine un om îmbrăcat în doliu. O clipă te-ai uitat la el, și-ai văzut dintr-o singură aruncătură de ochi atîtea lucruri cari încep să se dezvolte, să se lumineze treptat, să ia sens și proporții însemnate în închipuirea ta, să te preocupe. Era neras, cu părălia strîmbă... și ce aer speriat avea, și ce răpede-a trecut. A, pașii tăi nu-l mai pot ajunge, și ochii tăi poate nu-l vor mai vedea niciodată. Nu face nimic. Omul acesta, în trecerea lui pe lângă tine, fără să știe, a lăsat în sufletul tău ceva din suferințele, din viața lui. Gîndurile tale îl urmăresc, vor să străbată în secretele lui. Tu-i vezi casa, de pe poarta căreia abia s-au desprins pînzele de doliu, întrebă ferestrele deschise, cu geamurile nespălate, mobilele prăfuite, hainele risipite, picăturile de ceară albă sleite pe scînduri, aerul trist al odăilor tăcute... și afli cine-a murit. Și închipuirea ta zădărnîta nu se oprește numai la presupunerea că omul acela și-a pierdut soția. Unde se ducea el așa de răpede și alarmat? În figura lui nu era numai umbra durerii trecute, mai mult decît asta era spaima unei primejdii, unei nenorociri apropiate, gata să-i dea ultima lovitură. Desigur că se ducea la un doctor. Și-n vreme ce el aleargă desperat pe stradă, tu te așezi, cu gîndul, la căpătîiul unui copil bolnav, fîți luneci încetșor palma pe fruntea lui albă și asudată, îi dai părul

buclat la o parte... Ce frumos copil! E un fînger care suferă în trupșorul acesta plăpînd. Se uită țintă-n ochii tăi — așa trist și rugător se uită, săracuțul — tremură în mîna ta aspră mînuța lui fierbinte și delicată — degetele lui subțiri și albe se zgîrcesc de durere. Și iată că, sub puterea voinții, sub farmecul simpatiei tale de artist, ochii i se înviiorează și buzele lui uscate se mișcă de-o șoptă ce pare mai mult o tremurare de gînd decît sunet de vorbe... Copilul a avut o surioară, frumoasă, mult mai frumoasă decît el — erau gemeni — și se iubeau și se jucau așa de bine-amîndoi, și cînd „tucu” era supărat, se duceau rîzînd la el, i se urcau pe genunchi, îi spuneau prostii de-ale lor, și-atunci „tucu” nu mai era supărat. Dar surioara a spus într-o zi c-o doare capul și s-a culcat, și-a stat mult așa cuminte în pătceanul ei, și-apoi s-a dus... și n-a mai venit, s-a dus să șadă cu „mama” în cer, și „tucu” a plîns mult, mult.

— Și pe tine, micuțele, ce te doare-acum?

— Aici, șoptește copilul, ducîndu-și mînuța la creștet.

Acum, poete, ai cheia. Deschide sufletul eroului tău și spune-ne și nouă ce-ai văzut acolo. Ia seama, e un om pe care nenorocirile îl duc dincolo de hotarele răbdării omenești. El nu mai are puterea de a se tîngui — e buimăcit de durere, și sub groaza acestei ultime lovituri, tremură, pe pragul nebuniei, la fiecare mișcare, la fiecare suspin al copilului tresare spăimîntat, arcurile minții lui stau gata să plesnească. Înțelegi tu ce-i asta? Un om care vede că-nebunește... Și doctorul — un vechi și bun amic al eroului tău — simte primejdia și nu știe cum s-o înlătura.

...Du-te, du-te și te-nchide-n odăița ta, și culcă în patul tău trupșorul uscat al copilului. Descopere-l să-i vezi de aproape coastele ieșite, membrele lui de pîianjen, înviiorează-l o clipă și fă să fluture în mijlocul acestui dezastru ultima licărire de speranță, ultima rază de lumină a unui suflet, căruia durerea nu mai are ce să-i ceară...

Citește, dacă vrei, în cărțile de medicină cîteva cazuri de meningită, dar nu lăsa în nuvela ta să se bage de seamă.

Ceea ce ne interesează și ne mișcă e sufletul, și pe acesta să nu-l cauți prin cărți.

Studiază-ți eroul cu răbdare, *eroul* pe care l-ai întâlnit în stradă, fă-l să-ți spuie trecutul lui, visurile lui de fericire, greutățile cu care-a luptat, iubirea, speranțele și temerile lui — aceasta pentru ca să-l cunoști *tu* de-a-proape. Nouă, însă, nu căuta să ne-nșiri toată viața lui, toate peripețiile prin cari-a trecut. Alege-ți un... punct culminant, un moment de emoțiune, și dă acestui moment o lumină atât de intensă, încât noi, fără să ne spui tu, să-nțelegem și ce-a fost înainte și ce-ar trebui să vie mai pe urmă. Numai așa vei face ca fiecare frază a ta să răsună în noi, să recheme tablouri și să provoace în sufletele noastre undulații largi de lumină și de înțeles. Nu insista mult în descrieri. Un gest violent, un oftat, o mână crispată pe plapomă îmi va arăta mult mai bine ce se petrece în copil și-n părinte decât două pagini de fraze frumoase. Gîndește-te mult și scrie puțin, ca să mă gîndesc și eu mult cînd te-o citi. E de prisos să-mi spui cum e îmbrăcat un om care plînge la căpătușul unui copil bolnav. Mă pot dispensa chiar și de figura lui — detalii pe cari mi-ar plăcea să le aflu cînd omul acesta ar face pe fantele în fața unei Dulcinee. Păzește-te de figuri și de epitete cari nu spun nimic; în proză bat rău la ochi, căci nu le mai acopere farmecul ritmului. Prezintă-mi pe eroul tău unde vrei și la orice ceas: în camera doctorului, la patul bolnavului, pe stradă, ziua, noaptea... mi-e indiferent unde și cînd îi fac cunoștința — numai să mă intereseze, și să pot zice la urmă din toată inima: „Îmi pare bine de cunoștință“.

În sfîrșit, nu uita că toți avem ocupațiile noastre, și că puținile momente pe cari le putem da literaturii ni-s așa de scumpe, că sîntem în drept să privim ca pe niște *răufăcători* pe „autorii“ cari ne vorbesc mult și nu ne spun nimic.

Ș-acum, scumpul meu tovarăș de dureri, dă foc mașinei și pleacă...

IAR PUBLICUL...

...Și tu te plîngi de public? Dar ce-ai făcut ca să-l cucerești? Nu te supăra. Întrebarea asta poate fi pusă tuturor scriitorilor noștri.

Nu sînt decît douăzeci de ani de cînd poetul Alecsandri căuta un editor căruia să-i ofere toate scrierile *gratis*, numai ca să și le vadă tipărite în volum. Tu n-ai nici talentul, nici gloria de-atunci a lui Alecsandri, și cu toate astea găsești editori cari să-ți plătească de la o mie până la trei mii de lei pe volum. De ce te mai plîngi? Că n-ai zeci de mii de cititori cari să te sărbătorească? Dar, dragul meu, eu cred că literatura noastră își are contingentul de cititori pe care-l merită. Trebuie să ții socoteală că la noi nu s-au arătat încă scriitori cari să pasioneze publicul cu operele lor mari și puternice. Puține lucruri s-ar putea traduce din literatura noastră, pentru ca să ne facă cinste, într-o limbă străină. Lăsăm poeziile lui Eminescu la o parte, frumusețea lor e așa de profund legată de limba în care le-a turnat măestrul, încît nu știu dacă într-o traducere — cît de bună — n-ar fi sacrificată. Încolo, cu ce operă mare vrei să ne fălim? Unde e drama adîncă și emoționantă, unde e romanul larg și viguros, unde-i opera care să închege și să cristalizeze în formele eterne ale artei firea, virtuțile și speranțele neamului nostru, cu zbuciumul vieții noastre sociale, cu sensul și prilejurile pieritoare ale luptelor și suferințelor noastre de azi? Ce artist mare și-a aplicat urechea ca s-asculte și să pri-

ceapă bătăile inimilor noastre și să ne dea opere de acelea cari cîntăresc în viața unui popor mai mult decît fala biruinților lui pe cîmpul de război ?

Iată, iubite poete, pentru ce nu se sparge monotonia asta de raporturi dintre public și scriitor. Iată pentru ce stă încă indiferentă această biată „nație“, pe care tu, fără cuvînt, te superi, ca văcarul pe sat. „Aștept să mă emoționezi, aștept să mă farmeci, și să învingi răceala și neîncrederea mea“, ar avea dreptul să-ți spuie publicul.

Atenție, simpatie, admirație... acestea nu se dau — se cuceresc. Și pînă-acum n-a venit cuceritorul. Dar ai să te-ntrebi poate de ce n-a venit ? Ce înseamnă această zăbavă ?... Literaturile țărilor culte sînt destul de bogate în modele cari ar putea să deschidă orizonturi și să îndrepte primii pași ai unui talent. În Rusia, în Anglia și, de cîtva timp, în Norvegia și-n Italia izvorăște o literatură nouă, pe care tinerimea noastră o soarbe din ce în ce mai însetată. Iar cînd e vorba de subiecte de dramă sau de roman, mi se pare că n-ar fi tocmai nevoie să le căutăm pe malurile Nilului și pe vremea Ptolemeilor. Se petrec atîtea drame palpitante aci, sub ochii noștri, e așa de plină de interes și așa de puțin explorată viața, societatea noastră de azi, cu patimile și frămîntările ei, că, de cîte ori văd pe cîte un scriitor de-ai noștri căutîndu-și subiectul la depărtări de mii de poște și cu mii de ani în urmă, îmi zic : Șiretul, înadins ne duce-așa departe, ca să nu băgăm noi de seamă că ne spune... brașoave.

Precum vezi, nu în lipsa de modele și de subiecte ar sta întîrzierea cuceritorului, ci tot în condițiile de funcționare, în mecanismul vieții noastre sociale trebuie s-o cauți. Tu știi din biologie că evoluția, trecerea animalului de la o stare omogenă la o stare eterogenă, se face, din punctul de vedere morfologic, pe *diferențierea organelor*, iar din punctul de vedere fiziologic, pe *diviziunea funcțiunilor*. Organismul social e supus aceleiași legi. Cu cît se dezvoltă o societate, cu atît se simt mai multe trebuinți, cari cer o proporțională sporire de

organe, cu funcțiuni și meniri speciale. Societatea noastră a mers și ea, cînd mai la pas, cînd mai în galop, spre o desfășurare din ce în ce mai largă, și prin urmare mai complicată, a forțelor ei de vitalitate : tribunale, universități, parlamente, teatre, Academie... atîtea organe cari funcționează și întrețin tîrîș-grăpiș eghimoniconul * nostru de stat civilizată în Orient. Dar în acest vast atelier, în această zgomotoasă fabrică a civilizației noastre pripite, personalul nu-și are întotdeauna atribuțiuni determinate, așa încît unul și același lucrător este adesea întrebuintat pentru mai multe feluri de operațiuni. Și dacă-ți trebuie un exemplu plastic, gîndește-te la amicul nostru Costel, care e profesor, funcționar la Credit, inginer hotarnic și face și versuri — și încă frumoase — cînd îi mai rămîne vreme.

Am putea zice că în faza aceasta de dezvoltare a societății noastre de-abia simțim nevoia vagă de literatură — un început de *cerere* pe ici, pe colea. Cît mai e pînă la strigătul puternic, pînă la setea adîncă și imperioasă care-ar chema neapărat organul corespunzător nevoiei, însărcinat cu funcțiunea specială a *artei* ! Uită-te în jurul tău, privește cu luare-aminte în cîmpul literaturii noastre : toți acei cari scriu și de la talentul căroră am putea cere lucrări de o mai mare valoare își împrăstie activitatea, sînt siliți să-și cheltuiască energia pe alte căi. Ei sînt funcționari, avocați, profesori, birtași — în sfîrșit, trebuie să fie *ceva*, căci a fi literat la noi pînă acum nu înseamnă de loc a fi *ceva*.

Iată de ce nu se poate încă vorbi la noi de „mari opere literare“. Ele cer — pe lîngă talent — o concentrare și o așternere de muncă neîntreruptă și neturburată de alte preocupări. Ca să faci un roman, ca să faci o dramă, trebuie să fii cu totul al romanului sau al dramei, și să te ții nediscordat vreme îndelungată. Arta nu vrea să te dispute și să te împartă. Ea te vrea tot, ca să ți se dea toată.

Vezi, eu nu sînt așa de sceptic ca tine.

* *Ighemonicon* — demnitate, fast.

Mie mi se pare că în publicul nostru e un fond de simpatie latentă, o așteptare, chemarea vagă a unui talent mare care să-l uimească, să-l pasioneze, să-i smulgă strigătul de admirație, care doarme încă în sufletul lui neliniștit. Când va veni artistul acesta, nu știu. Publicul îl așteaptă.

Păn-atunci pictorii noștri vor continua de a face firme și portrete, sculptorii — busturi de comandă, muzicanții — imnuri festive, literații — gazetărie, iar tu — reflecții pesimiste asupra societății.

IN CĂUTAREA ORIGINALITĂȚII

Încă o poezie ca aceasta să-mi mai trimiți, dragă poete, și *Vieța* îți va „acorda ospitalitatea” pe care i-o ceri, ba încă îți voi face și-un mic articol de introducere pe care-l voi intitula *Orori și aberații pesimiste*. Până atunci îți păstrez opera în sertar. Nu te neliniști: versurile tale sînt fără păcat ca formă — și știu că asta mai ales te interesează — au epitetele energice, pot zice chiar *prea* energice, rime bogate, cadență perfectă, în sfîrșit, un adevărat lux de calitate tehnică. Ești mulțămît? Da, sună foarte frumos poezia ta, dar ceea ce spui tu în această muzică de vorbe e așa de fals, în orice caz așa de odios, încît multă vreme am stat pe gînduri: să-ți răspund, ori să te las în plata Domnului.

Și iată că mă hotărăsc să-ți răspund cu rizicul de a-mi face și din tine un vrăjmaș. Nu-mi mai pierd vremea să-ți spun pentru ce fel de sentimente mă pregătea titlul poeziei tale: *Mamei*. Pentru mine cuvîntul acesta, *mamă*, e prea scump și prea sfînt ca să-l discut cu tine. Tu ești un răzvrătit modern, tu nu poți înțelege un biet suflet ca al meu, comun și plin de „*eresuri*”. Cel puțin, așa ai vrea să te judecăm, după aerele pe cari ți le dai. Dar poate că te-au îmbătat rimele, cuvintele sonore — știu cît de perfid e versul... Poate că n-ai fi îndrăznit, poate că niciodată nu ți-ar fi venit să spui în bună și cinstită proză:

„Mamă, ești o criminală. Pentru o clipă de «bes-

tială» plăcere ai «hărăzit un nou rob durerii». Eu, chinul de azi și de totdeauna, sînt rodul desfătării tale. Ah, cum aş vrea să te văd plîngînd și tremurînd de căință, de groază și de rușine, sub biciul blestemelor mele !»

Iată ce-ai spus în cele douăsprezece strofe.

Nu știu dacă ființa căreia îi dedici poezia trăiește. Dar în momentele acestea, sub impresia acestei *poezii*, fără să vreau, mă gîndesc la tine și la mama ta. Te văd copil mic, în brațele ei. O văd legănîndu-te ca să te-adoarmă, lipindu-și obrazul ei de-al tău, încîntîndu-se de primul tău surîs, de primele mișcări, de primele frimituri de vorbe, pe cari numai ea le pricepe. Cîte nopți de pază la căpătăiul tău, cînd erai bolnav, și cîți ani de neadormită grijă pînă să te vadă mare ! De pașii tăi, de gîndurile tale erau legate toate speranțele, toată dragostea, toate emoțiunile vieții ei. Și ce mîndră a trebuit să fie ea de talentul tău, de acest talent pe care astăzi îl încerci pe cele mai monstruoase versuri ce s-au scris vrodată...

Ești tu în adevăr așa de „pervertit de dureri“ cum spui, ori te faci ? Nu, nu se poate, nu e omenesc să fi simțit vrodată ură *pentru mama ta*. Mai degrabă cred c-ai vrut să ne sperii cu inima ta altfel croită, cu chipul tău de a gîndi și de a simți cum n-au mai gîndit și n-au mai simțit alți oameni pe lume.

Află însă că n-ai speriat pe nimeni, află că asemenea „*blăsteme*“ s-au mai rimat și de alți poeți, cu aceeași sforăială de vorbe și, crede-mă, cu aceeași lipsă de succes. Căci, dragul meu, ca să-ți gust poezia, trebuie să deștepți în mine *aceleași* sentimente de cari ți-a fost plină inima, prea plină, și-ai căutat, de voie, de nevoie, să le torni în versurile tale. Și naiv ai fi dacă ți-ai închipui că în tot publicul românesc se vor găsi cinci „*detracați*“ cari să susțină și să creadă că mama lor a fost o criminală pentru că i-a născut.

Te asigur că nu cu astfel de monstruoziități îți vei deschide drumul la nemurire. Și Eminescu a fost un su-

flet amărît, și el a avut momente de revoltă, dar cîta blîndeță și cîta pietate e în melancolia lui cînd zice :

„O, mamă dulce mamă, din negură de vremi
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi,
Deasupra criptei negre a sfîntului mormînt“...

Vezi, eu aş putea, cu datele pe cari le am despre viața și firea ta, să-ți dovedesc că „*pesimismul*“ tău nu e de loc sincer. Te las însă să crezi că-ți șade mai bine să fii pesimist, și că în direcția aceasta vei găsi mai multă originalitate ca poet. Dar, în interesul talentului tău, te sfătuiesc să cauți alte căi pentru descărcarea revoltei tale sincere sau prefăcute. Nu pierde din vedere că mai întîi trebuie să fii *uman*, și numai de aci încolo să cauți a vedea dacă ești și *poet*. Nu pot străbate și nu vor ajunge niciodată gîndurile tale la adevărata poezie decît trecînd prin sufletele noastre. Alt drum nu e.

Crezi tu că e nevoie să te îmbraci în pielea unei bestii ca să-mi arăți că ești „*original*“ ? Crezi tu că brutalizînd sentimentele noastre, batjocorînd iubirea și pietatea noastră, ne vei face să vedem în tine un geniu revoltat și să te admirăm ?

Nu, dragul meu, publicul, din fericire, e departe de a fi așa bolnav cum ți-l închipui.

În ce simțim noi, în durerile și bucuriile noastre, în amestecul și fierberea pasiunilor noastre, aici și numai aici e poezia mare, adevărată și eternă. Caută-o, alege-o și smulge-o *de aici*, dacă poți. Dacă nu, astîmpără-te.

Să nu crezi c-am vrut să te supăr. Eu țin încă să-ți rămîn prieten. O dovadă recentă despre aceasta o poți vedea în faptul că nu ți-am publicat poezia.

ELEONORA DUSE

Ce păcat că această mare artistă a venit la noi într-un timp atât de nepotrivit! Criză agricolă, criză financiară, neliniște și certuri politice; peste acestea, boala grea a micului prinț, o mulțime de doliuri în elita societății bucureștene — atâtea și atâtea împrejurări nenorocite, cari au făcut ca inteligenta și ospitaliera noastră capitală să nu poată primi și sărbători cum trebuie pe cea mai puternică și mai fermecătoare artistă a scenei moderne. Nu știu cu ce impresii va fi plecat Duse de la noi. Îmi închipui însă că, în necunoștință de cele ce se petreceau între culisele vieții noastre, nu va fi dus cu ea o amintire tocmai frumoasă despre entuziasmul artistic al fraților ei de pe malurile Dunării. Nici nu și-a putut isprăvi șirul de reprezentări anunțate. Și cât a jucat, a văzut mereu sala teatrului nostru pe jumătate goală, ea, care la Paris și în toate capitalele pe unde a trecut, a avut cele mai mari succese, cele mai strălucite triumfuri pe cari le poate visa o artistă. În schimb, însă, ce puternică, ce adâncă impresie ne-a lăsat nouă, puținilor cari-am avut fericirea s-o vedem, s-o auzim, s-o admirăm!¹

Duse nu e numai o divină interpretă, care însuflețește piesele, care dă viață, căldură și cea mai minunată întrupare rolurilor pe cari le joacă. Ea însăși e o creatoare. În sufletul ei larg și vibrant trăiesc toate pasiunile omenești, în ea dorm toate durerile și bucuriile noastre, cu toate gesturile și strigătele lor. Și este o parte din pro-

pria ei viață, este inima ei plină care se descarcă în vorbele pe cari le rostește, în rolurile pe cari le îmbracă pe scenă. Glasul, privirea, mișcările ei sunt de mii de ori mai expresive decât cuvintele pe cari le spune. Iar mâinile, frumoasele ei mâini, de dragul cărora d'Annunzio a scris o piesă, *La Gioconda*, vorbesc într-adevăr. Nu există limbă omenească pe lume care să poată exprima ceea ce așa de frumos știu să spună mâinile Dusei, cu degetele lor subțiri, lungi, nervoase, cari plîng, rîd, visează, se zbucesc și ard de toate pasiunile, se-ntunecă-n durere și se luminează-n fericire. Când, zîmbitoare, divina artistă și ridică brațele-n sus, mâinile ei albe și delicate strălucesc în aer ca două flori de crin.

Ș-apoi, ceea ce te face să uiți că ești la teatru e că la Duse nu e nimic meșteșugit, nimic din trucurile și rafinările de școală. Ea intră pe scenă cum ar intra în casa, în familia ei. Și-ai jura că vorbele pe cari le spune sunt ale ei, atunci rostite întâi — manifestarea momentană și necesară a unei simțiri vii care nu caută fraze și efecte pentru public — atât de bine și de omenește le spune, atât de potrivite sunt cu emoțiunea glasului ei cald și sonor, cu privirea sugestivă a ochilor ei mari, negri, fascinatori, și cu toată figura ei dulce, expresivă, de o misterioasă putere de atragere. Dar cine-ar fi în stare să descrie armonia acelor mii de mișcări imperceptibile din cari se compune jocul și farmecul acestei mari artiste? E de-ajuns s-o vezi numai cum apare și pășește pe scenă ca să simți numai că ai înaintea ta o ființă extraordinară. În glas, în ochi, în gest, în mers, în tot trupul ei, de-o mlădiere și de-o eleganță felină, e o vrajă, o tresărire de viață pe care nu ni-i dat s-o înțelegem, ceva ca o putere dumnezeiască, cu care ne tulbură, ne răpește și face ce vrea cu sufletele noastre. Fără să spună o vorbă, c-o simplă mișcare a capului, ne-aduce lacrimile în ochi — c-un zîmbet ne înseninează. Nu, Duse nu e *actriță*... Ce urît e cuvîntul acesta alături de numele ei mai ales!

Ea e mamă, soție, e amantă... te minunezi de câte ființi deosebite trăiesc în ea, și ce clar, ce intensiv trăiesc! Duse și consumă viața ei, își arde nervii ei în

fiecare dramă. Iată de ce ne mișcă așa de adânc deosebit de ceilalți artiști. Iată de ce, când o recheamă aplauzele publicului, ea apare cu ochii duși și c-un aer ostenit, pururea stăpînită de emoțiunile ultimei scene, vibrînd încă de căldura și viața rolului ei, din care nici căderea cortinei, nici zgomotul din sală, nici răceala culiselor nu pot s-o smulgă și s-o deștepte la realitate.

O compară unii și alții cu Pezzana, cu Sarah Bernhardt, cu Réjane... Ce poate limpezi, și la ce adevăr poate să ducă nevoia aceasta meschină a minții omenești de a căuta comparații între marii scriitori, între fericiții creatori, între artiștii de geniu? E o mașinărie așa de complicată în firea unui om și mai ales a unui artist, că e o copilărie să-ți închipui că poți să-i furi secretul și să-i măsoari puterea cu una, cu două.

Cine poate să știe, cine poate să spuie în ce stă forța de fascinare a incomparabilei Duse, misteriosul dar de a fermeca al acestei ființi extraordinare, care străbate lumea, ca un cuceritor glorios, ducînd cu ea, în sîngele ei, mîndria, arta și pasiunea arzătoare a Italiei!

SFATURI...

Iel... Loco. Sunt lucruri drăguțe în poezia d-voastră. Strofa a treia e chiar frumoasă. Cele două de la început sunt încărcate de prea multe epitete, și asta-i o slăbiciune. Epitetele sunt ca prietenii: bine-i cu trei, cu unu-i și mai bine. Încercați o bucată în proză: acolo gîndirea e mai stăpîină pe vorbe, cîntarul mai drept. *Acolo* se vede voinicia scriitorului. Vă spunem asta pentru că în scrisoarea d-voastră găsim calități literare mai limpezi și mai hotărîte decît în poezie, și poate că ceea ce căutați la depărtări așa de mari e foarte aproape de d-voastră și n-așteaptă decît... să-ntindeți mîna. A, cînd am ști toți ce să facem cu viața noastră, cînd am putea să dăm, în fiecare moment, *cea mai bună întrebuințare* energiei de care dispunem, ce lume ar fi, Doamne!... Adevărat paradis.

*

D-lui A.B. Loco. D-ta iai mijloacele drept scop. Imaginile nu sunt decît drumuri, căi de comunicație între sufletul d-tale și al meu, unele mai anevoioase, mai strîmte, mai umbrite și mai întortocheate, altele mai drepte, mai largi, mai netede și mai luminoase, dar toate avînd aceeași menire — să înlesnească trecerea unei idei, unei emoțiuni, unei stări sufletești de la d-ta — scriitor, la mine — cititor, să facă astfel ca eu să simt ceea ce-mi spui, ca și cînd nervii și viața mea,

pentru clipa aceea, n-ar fi decît o prelungire, o continuare în spațiu și-n timp a nervilor ș-a vieții d-tale. Pentru asta, bine înțeles, se cere ca, mai întîi, să ai ceva de spus. Imaginile d-tale sunt drumuri pustii, colorii fără desen. În deșert așteptăm să ne vie ceva pe drumurile acestea, cu atîta grijă așternute, în deșert căutăm să prindem ceva din amestecul acesta de colorii bătătoare la ochi: soarele asfințește, se sting acordurile ultimului vers, și noi nu știm încă de ce ne-ai oprit în drum, ce-ai vrut să ne spui, ce se petrece în sufletul d-tale...

Acum, în ce privește forma, am avea de făcut următoarele observații: „După muchia *stîncărită*“, nu merge. *Stîncoasă*, da; *stîncărită*, însă, lasă că nu se poate spune, dar sună groaznic de urît. „Din mijit pîn' ce apune“ e cam peste mîna adus. De înțeles se înțelege, dar îi lipsește simetria gramaticală, e ca o haină pe care ai încheia-o cu cheutoarea de jos într-un nasture mai de sus, ș-ar sta strîmbă, supărător de strîmbă. „Pironind pe pieptu-și cruce“ n-are sens și stă acolo numai pentru rimă. Cît despre „Oastea-*mbucurată* — *plînge...*“, afacerea asta cade-așa de hodoronc-tronc, că ne dă impresia mai mult a unei plesniri de coardă, decît a unui sfîrșit de cîntec.

De prisos să mai spunem că întrevedem și oarecari calități în poezia d-tale. Altfel, nu ne-am fi ocupat atîta de cusururile ei.

*

D-lui A.T. Roman. În cinci pagini spuneți de unsprezece ori că *Nestor* e un „om extraordinar“, și de patru ori că „poemul lui captiva de la primele rînduri“. Noi, cititorii, așteptăm să vedem pe *Nestor* și să căpătăm o idee despre frumusețea poemului lui din alte împrejurări, căci numai afirmările d-voastră nu ne pot convinge. Faceți-l să treacă pe dinaintea noastră, înzestrat cu acele calități alese de cari ni vorbiți, rîdicați piedici în calea lui și dați-i mijloace să le înlătore, aruncați-l în lupte grele și dați-i putere să biruie, lăsați-l pe el să

ne arate, prin energia-i desfășurată, prin adîncimea gândirii și prin măreția faptelor lui, că e într-adevăr „un om extraordinar“ și demn de admirația noastră. Nu uitați că d-voastră sunteți *autorul*, părintele eroului, și, chiar în interesul bunei lui educații, nu e bine să vă lăsați a fi prea mult orbiți de dragoste pentru el. Atîta ni-l laudarăți pe răsfățatul *Nestor*, că el crede de prisos să-și mai dea vro osteneală pentru a ne cuceri, pentru a merita cununa de lauri pe care i-o întindeți de-a gata. Și iată pentru ce nu v-am publicat nuvela.

*

D-nei V.C. Focșani. „...s-a trecut *moda*“ ? Ce idee ! În literatură nu-s mode. Formele ei sunt produse naturale, organice ale spiritului omenesc, și au nevoie, ca și flora unei regiuni, de-o anumită căldură, lumină, atmosferă în care să trăiască și să se dezvolte. Epopeea, așa cum o înțelegeau cei vechi, a dispărut, firește, cu-ntreg convoiul ei de zei și de minunații; încetul cu-ncetul cerul s-a depărtat de pămînt, tot alte religii s-au așternut peste sfărîmăturile vechilor credinți, și-n vastul concert al geniului omenesc fiecare popor și-a adus cîntecul lui. De la cele patruzeci și opt de mii de versuri ale *Ramayanei*, pînă la cele trei sute de pagini ale călătoriei lui *Nansen Spre pol*, s-au petrecut atîtea revoluții cari au trebuit să schimbe fața lumii ! Puterea gândirii și-a deschis orizonturi din ce în ce mai largi și-n timp și-n spațiu — zeii de acum trei mii de ani ar rămînea uimiți de isprăvile oamenilor din ziua de azi. Dacă aceste prefaceri le-ați înțeles d-voastră prin cuvîntul *modă*, atunci, da, suntem de aceeași părere. Dar vă faceți o greșită idee de *areopagul* (!) *Semănătorului* cînd presupuneți că nu s-a publicat fabula pe care ne-ați trimes-o din pricină că „s-a trecut *moda acestui gen literar*“. Ei, doamnă, cum am fi mai publicat-o noi dacă era bună ! E drept că nu se mai fac fabule cum se făceau odinioară, și nici satire nu se prea fac. Ce vreți ? Trăim într-o epocă plină de tot felul de libertăți, și cată să ne bucurăm de ele. Strămoșii noștri vorbeau în pilduri și-n alegorii pentru

că nu puteau altfel. Să fi poftit Esop să spună pe șleau câte adevăruri usturătoare a turnat în fabulele lui, să fi îndrăznit chiar Donici sau Alexandrescu, acum cincizeci de ani, să spuie de un mare-vistier că-i hot, sau de un logofăt că-i *bou*, ș-ar fi văzut ei cât costă rostirea unui adevăr [...] !

*

D-șoarei E.M. Brăila. De ce nu v-alegeți subiecte mai simple? Se cer mijloace mult mai puternice pentru o situație dramatică și plină de zbuciumări sufletești cum e aceea pe care vreți să ne-o dați în *Mama*. Începutul e bun, dar *nebumia* nu-i de loc motivată. Poate c-o fi adevărat ce ne spuneți d-voastră, dar așa e spus că, uite, nu ne vine să credem. Și, în artă, ca și-n religie, dacă nu-i credință, totul se sfăramă.

*

D-nei R.S. Bîrlad. „Indulgenți cu începătorii“? De ce? Nu-i obligă nimeni să scrie. Și nu sunt oare destui nenorociți cari s-au lăsat de învățatură și, îmbătați de amăgirea că au talent, nu se mai ocupă de nimic, trăiesc fără nici un căpătîi și scriu poliloghii pe cari nu le citește nimeni? O mulțime de „nevolnici“ de aceștia ar fi fost oameni de treabă ș-ar fi putut să facă și ei ceva bun pe lumea asta dacă li s-ar fi arătat la timp că nu-i pentru ei și n-o să-i ducă la nici o procopseală meșteșugul de care s-au apucat.

*

D-lui I.C. Iași. Asta mai tîrziu are să se vadă. Începuturile nu spun, de obicei, nimic hotărîtor. Cel mai bun lucru ar fi, după părerea noastră, să mai așteptați vro patru-cinci ani. Lăsați-le pe acestea uitate-n caiet, și lucrați înainte. Mai tîrziu le veți citi și le veți judeca liniștit și nepărtinitor, ca și cînd n-ar mai fi ale d-voastră. Și ce bine o să vă par-atunci că nu v-ați grăbit să le publicați! Se pierd, în adevăr, cu timpul,

multe din calitățile primului avînt: nu mai e căldura, entuziasmul, tresărirea aceea de suflet [de] copil, răpit la fiecare pas de privesă nouă a lumii, de viața proaspătă, neînțeleasă încă, nedesfăcută încă din basme și din visuri. Dar, în schimb, începi a vedea din ce în ce mai limpede în jurul tău și în tine, începi a-ți cerne gîndurile, a-ți măsura vorbele ș-a" construi mai solid. Scrierile cari au rămas nepieritoare sunt toate opere ale maturității.

*

D-lui D.I.C. Loco. S-au spus mai bine, cu mult mai bine, de atîtea ori, de atîția alții! Și totuși, dacă notele acestea ar fi trecut în adevăr prin inima d-voastră, dacă tristețea codrului desfrunzit, miremele dimineților, șopotul gîrlelor, singurătatea văilor v-ar fi vorbit d-voastră de-a dreptul, iar nu prin interpreți, nu prin versurile lui Alecsandri ș-ale lui Eminescu, poate că, din această atingere a propriului d-voastră suflet cu natura, ar fi tresărit un cîntec nou, la auzul căruia să bată mai tare inimile noastre — atunci cuvintele ar fi avut nu știu ce farmec de tinereță și timbru de sinceritate care ne-ar fi făcut să v-ascultăm cu drag și să nu ne întrebăm: Unde-am mai auzit noi asta? — De mii de ani cîntă privighetorile același cîntec, și, cu toate astea, în fiecare tril ce fluieră în frunziș, ca-n fiecare floare ce se deschide la lumină, e o notă nouă, o licărire proaspătă de viață și de frumuseță — un nou subiect de poezie. (Aici prin cuvîntul *poezie* nu înțelegem exprimarea prin vorbe a unui sentiment, ci starea aceea cvasi hipnotică a sufletului nostru mișcat pînă la exaltare, muta, cucernica prosternare a întregii noastre lumi de gînduri și de simțiri în fața măreției divine a frumosului.) Ele nu știu — drăguțele privighetori — că noi le ascultăm; și ce bine e că nu citesc ce scriu poezii de ele și de cîntecul lor!

*

D-lui R.D. în Br. „Drăguța primăvară“?... Nu. O, nu. Primăvara numai drăguță nu-i. Ea e puterea uriașă,

măreață, care schimbă fața lumii, ea este palpitarea robustă a pământului deșteptat de sărutarea soarelui la o viață nouă, este seva care se ridică-n ramuri, torentul de tinereță și de vigoare proaspătă ce-mprăstie-n aer nu știu ce parfum indefinit, misterios, și totuși așa de străbătător, că te-ncălzește și te-nviorază ca o băutură binefăcătoare — sunt miliardele de flori și de fluturi ce-mpodobesc firea, este farmecul sfânt al unui început de iubire, este spălarea cerului, primenirea tuturor formelor, scînteierea tuturor culorilor, beția tuturor vietăților. „Primăvara“ d-voastră cu „plugușoru-n brazdă“, cu „greierușii-n iarbă“ și cu alte diminutive de acestea veștede și aruncate la gunoi, nu ne spune nimic.

*

D-lui N.S. Ploiești. Da, le-am primit și pe cele dintîi. Ce să vă spunem? Versuri corecte și... indiferente, cari ne anunță că primăvara vin cocorii și-nfloresc zambilele, cum ne-ar spune că expresul București-Berlin se oprește la Ploiești numai 7 minute. Citim versurile și ne-ntrebăm mereu: Unde-i poezia? Unde-i viața, căldura, tresărirea aceea misterioasă, pe care vorbele mai mult o ascund decît o arată, și care totuși străbate, se smulge din forma cea mai încîlcită, și se reproduce în miile, în milioanele de suflete de azi, de mâine și de-ntotdeauna — sîmbur de energii fără număr și fără sfîrșit, rază nepieritoare a unui astru nou! Dar ce zor aveți să faceți numai decît *poezii*? Încercați proză. Poezia se toarnă numai la fierbințeală. Proza se bate și la o temperatură mai rece.

*

D-lui R.G. Galați. Prea se aseamănă cu *Glossa* lui Eminescu. Fără asemănarea asta, de care probabil nici nu v-ați dat seamă, am publica-o, nu însă cu toată inima. Ne-ar plăcea ca, în versuri așa de magistral tăiate, să ni se spună lucruri frumoase, vesele, înălță-

toare, gînduri de acelea cari te fac mai bun, mai tînăr, mai entuziast, și prin urmare mai puternic. Ne-ar plăcea să vedem că începe să se ridice o poezie nouă, sănătoasă, robustă, a cărei suflare, ca un vînt răcoros, să treacă peste frunțile noastre și să ne înviorze, o poezie care să ne arate frumusețile vieții și farmecul iubirii, să deștepte în noi simțiri alese, să ne îndemne la fapte mari și generoase, să ne facă oameni, și, dacă se poate, ceva mai mult decît oameni. Ceea ce spuneți d-voastră e din cale-afară trist. E o infirmitate, o boală urîtă să vezi lumea așa cum o vedeți d-voastră, și-i mare păcat, cînd ești bolnav, să cauți a îmbolnăvi și pe ceilalți. Cum? Nu vă simțiți dator cu nimic neamului, țării, societății în care trăiți? Nu vă leagă nici o simpatie de lumea asta? Nu vă place nimic? Nu vă interesează nimic?... Dar atunci pentru ce atîta stăruință ca să vă publicăm poezia? Hm!... Așadar e ceva care vă place: poezia d-voastră — și e ceva care vă interesează: părerea celorlalți... Un semn îmbucurător. Încetul cu-ncetul veți deschide ochii, și veți vedea că-n lume mai sunt și alte lucruri frumoase și interesante, și că viața e un mare bine, chiar și pentru cei cari n-o știu prețui. *Atunci* subiecte de poezie!

*

D-nei Z.B. Loco. Ce credem noi despre Bolintineanu?... C-a fost un poet entuziast și iubitor de țară, că inima lui mare și expansivă s-a încălzit de cele mai înalte idei și aspirații ale timpului aceluia, c-a scris multe poezii frumoase ca sentiment, cam șubrede ca formă, că bucățile lui cele mai căutate, și poate că și cele mai rezistente, sunt legendele istorice, că el e cel mai ales și cel mai fecund din grupa „lamartinieniilor“ noștri, că nu ne putem îndeajuns mira de imensa deosebire ce găsim între limba lui și-a lui Bălcescu... Și, în sfîrșit, că poezia *O fată tînără pe patul morții* e o bucată slabă, chiar și pentru timpu-n care-a fost scrisă, și nu-i bine, și nici nevoie nu-i să faceți din ea o pavază pentru gloria poetului, căci, hotărît, e slabă,

cu toată celebritatea de care se bucură și cu toate laudele ce i le aduc acei cari n-au citit-o niciodată.

*

D-lui I.A. Carlsruhe. Nu-i destul de *motivată* furia tatălui. Poate fi adevărată, dar nu-i verosimilă. Pe urmă, povestirea-ntreagă e așa lîncedă și fără nici un moment de tresărire, că n-ai de ce s-o urmărești pînă la sfîrșit. Ca jalbă adresată unei societăți de binefacere, pentru a cere un ajutor, merge, dar ca bucată literară... Doamne păzește! Un *subiect* e, desigur. Și ce-i cu asta? Subiecte găsești la orice colț de stradă; din viața oricărei vînzătoare de flori se poate face un roman. Ceea ce e greu al dracului de găsit sunt vorbele — vorbele acelea vrăjite cari pun stăpînire pe sufletul nostru și ne fac nu numai să credem — că asta n-ar fi nimica — dar să auzim și să vedem ceea ce nu e, ceea ce n-a fost poate niciodată, și să iubim, să urîm, să ne bucurăm, să ne întristăm, să-ntindem firele nervilor noștri afară, departe, dincolo de îngrădirea strîmtă a propriei noastre vieți și să simțim, în străfulgerarea unei clipe, acel fior al perfecțiunii și al lucrurilor eterne pe care numai *arta* ți-l poate da.

*

D-rei V.D. Piatra-Neamț. Mai întîi, nu sunt respectate regulile de versificare ale *sonetului*. Numai primul vers, al patrulea, al șaselea și al șaptelea sunt bine tăiate ca formă. Apoi sonetul, prin faptul că e mărginit la un număr dat de versuri, în așa chip trebuie să cuprindă bucățica de suflet pe care-o torni în el, încît citindu-l să simțim c-ai închis acolo tot ce-ai avut de spus — să nu mai fie nimic de adăogit, nimic de scos, vorbele să stea ca dinții în alveolele lor, iar versul din urmă să fie de-o claritate și de-o siguranță ireproșabilă și să închidă, ca o bară de fier, acest depozit sacru de lucruri eterne. În genere, rimele joacă un rol însemnat în construirea unei poezii. Ele nu trebuie să cadă pe vorbe prea mult apropiate, din aceeași grupare logică

sau gramaticală, ci, dimpotrivă, să asocieze noțiuni cît mai depărtate, cuvinte a căror întîlnire produce în spiritul nostru ca o scăpărare neașteptată. Dacă te mulțumești să rimezi *iubire* cu *fericire*, firește c-ai să te-nvîrtești tot cam pe-acî. Unde să-ți întinzi o gîndire mai largă? Ce fior nou să mai poți scoate dintr-o împărechere așa de veche și de obișnuită? Vorbele acestea se cunosc de mult, s-au întîlnit mereu în versurile tuturor începătorilor, și nu mai au a-și spune nimic nou una alteia. Dar ia încercați, de-o pildă, a rima *iubire* cu *să-nșire*, și veți vedea ce întorsătură aleasă or să ia gîndurile d-voastră pentru a lega aceste două rime! Citiți cu luare-aminte pe Eminescu (Multă vreme vor avea ce să-nvețe de la el acei cari vor să stăpîneasă secretele versului românesc. V-am spus toate astea pentru că în sonetul d-voastră, așa aspru și nepieptănat cum e, tremură totuși un suflet de elită — o rază de speranță, pentru noi, cari ne uităm în toate părțile după un talent nou, și-l așteptăm cu atîta dor, că nu se poate să nu vie de undeva, din vrîun colț depărtat al țării.

*

D-lui M.R. Iași. Fiecare vers în parte e bun. Toate la un loc dau o poezie slabă. Mai întîi, sunt *albe*. Coloarea asta, pentru versuri, e cea mai pretențioasă. Numai gîndiri într-adevăr alese, gîndiri de sărbătoare se pot îmbrăca într-o așa haină, fără să le stea rău. Cele mai frumoase versuri albe pe cari le cunoaștem în limba noastră sunt ale d-lui Hasdeu, într-un fragment tradus din *Tristia* lui Ovidiu. Traducătorul acolo pare a fi trecut prin sufletul lui toată durerea nenorocitului poet și-a o fi turnat din nou, caldă, personală, într-o nouă limbă.

*

D-lui A.Ch. Iași. „Nota hazlie“? Cu dragă inimă. Numai să nu fie de porunca, căci atunci e mai degrabă tristă decît hazlie. Un scriitor de talent poate oricînd să ne ticluiască un bun articol serios. Cel mai

fecund umorist însă are nevoie de o anumită dispoziție sufletească pentru a-și îmbrăca gândirea în haina scumpă și scînteietoare a *umorului*. Unde mai pui că nu se poate rîde de orice, pe cînd ceva serios poți spune despre orice lucru și *oricînd*. În aceeași situație, unul te face să rîzi, altul îți inspiră milă. Un exemplu: Pe stradă e polei. Înaintea ta merge țanțoș, dichisit, un fante cu cărare la ceafă, salută grațios în dreapta și-n stînga, se uită ticălos la dame; figura, mersul, toată ființa lui pare că spune trecătorilor: „Priviți-mă, ce bine-mi șade și cît sunt de-al dracului“. Și pe cînd se grozăvește-așa, iată c-alunecă și cade pe spate, de-i zboară jobenul cît colo. Desigur că rîzi. Rîzi de contrastul, de ciocnirea neașteptată între aerele lui cuce-ritoare de-adineaorea și nutra într-adevăr caraghioasă pe care-o are acum. Mai faci cîtiva pași în stradă și iată că înaintea ta cade-o biată bătrîna, săracă, nepu-tincioasă — ducea în mîna o jucărie pentru o nepoțică; ai sărit s-o ajuți, ai ridicat-o, dar ochii ei cată cu spaimă, vede jucăria spartă și se mîhnește ca de-o avere pierdută. Spune dacă mai poți rîde. Ș-acum așteptăm „pruba“.

*

D-lui Dr. Cîmpulung. Temeți-vă de viclenia versu-lui. Cîntecul silabelor măsurate și sonore te fură ca apa, îți suflă gîndul și te-adoarme cu două rime, așa că te pomenești adesea că, de cîntat, ai cîntat... frumos, dar n-ai spus mai nimic din ce aveai de spus. Cercați să deșărtați în proză *cuprinsul* versurilor d-voastră, și veți vedea cu ce puțin lucru o să v-alegeți. Sunt flori încă pe „vlăstarul tînăr înalțat sub poalele Carpaților“ — să le lăsăm să se dezvolte în liniște, să așteptăm *cu răbdare* ceasul binecuvîntat al rodirii, înceata, sfînta pregătire a fructelor împlinite și bune de mîncat.

*

D-lui B. în C. Prea multă vorbă pentru ce vreți d-voastră să ne spuneți. Eminescu în *Călin Nebunul*

ne-a dat într-adevăr un poem în care intră sufletul basmelor noastre, cu marele fond de veselie izvorîtă din firea poporului român și cu minunatele năzdrăvănii ale închipuirii acestui popor. D-voastră, în două sute de versuri lungi, ne dați, pe ici, pe colea, cîteva note adevărate din viața țiganilor, dar sîmburele, ideea principală se pierde într-un noian de amănunțimi fără nici o însemnătate și de vorbe ciudate și destul de urîte ca sunet, cari par a nu avea alt scop decît de a rima. Și rima pentru rimă e un vădit semn de slăbiciune. Ea descopere pe poet în secretele lui și ni-l arată ca pe un scamator neîndemînatec. Poetul, fiind un creator de iluzii, o fi avînd și el ceva din meșteșugurile scamatorului. Noi atîta-i cerem: să ne ia vîzul, să nu prindem de veste cum le scoate de pe mîneacă, să ne înșele cu artă.

*

D-lui N.V. Bîrlad. Ciudat. Toate încep bine, și, de la a doua strofă, o scrîntesc. *Pe gînduri* e mai bunișoară. Dar multă încîlcitură de vorbe — un fel de gîngăveală a gîndirii, care supără și ostenește. Ideea e originală. Pe-o mîna meșteră, ar fi ieșit un juvaer. D-voastră ați făcut tot ce v-a stat în putere ca s-o stricați, și... ați reușit. Am văzut dăunazi, pe Podul Mogoșoaiei, un tînăr care numai urît n-ar fi fost de felul lui, dar atîta se pocise ca să se facă mai frumos, ș-așa se bizuia, sărăcuțul, pe mustățile lui, cari-i scoteau ochii, și cari, fie vorba între noi, erau cît se poate de ridicole, ș-așa umbra parcă era luat din iele, că se uita lumea la dînsul ca la altă dihanie, pe cînd el trecea radios, aruncînd damelor ocheade ucigăse, convins că-i irezistibil. Așa fac unii cu impresiile lor sincere, cu ideile lor bune și cinstite — le gătesc, pînă le sluşesc.

M. EMINESCU

Poezii postume

Ce impresie de reînviere ne dau poeziile acestea necunoscute încă, rămase atîta timp îngropate în manuscrisele vrăfuite ale poetului ! Maestrul pare că trece din nou printre noi, cu pasu-i domol, cu fruntea-i largă, cu ochii triști, închiși pe jumătate, pururea gînditor, „învăluit în manta“ visurilor lui profund melancolice, cu totul dintr-o altă lume.

*„Dintre sute de catarge
Cari lasă malurile,
Cîte oare le vor sparge
Vînturile, valurile !...“*

Citim, și sufletul nostru tresare ca la un glas cunoscut, pe care de mult nu-l mai auzisem, pe care nu credeam să-l mai putem auzi vrodată — glas iubit, glas sfînt, ce ne vorbește de dincolo de moarte.

Întotdeauna poeziile lui Eminescu au produs o impresie extraordinară asupra sufletului nostru. Gîndurile lui veneau ca din cine știe ce adîncimi misterioase, îmbrăcate într-o formă așa de neobișnuit de frumoasă, cuvintele sub condeiul lui căpătau parcă un înțeles așa de solemn și-o muzică așa de nemaiauzită, că noi simțeam ca și cum ar fi străbătut prin versurile lui ceva din sufletul tragic al bibliei, ceva din bătrîneasca-nțelepciune a cronicilor.

Acum, cînd știm cum s-a sfîrșit viața cea pămîntescă a poetului, poeziile acestea, neașteptate, ne impre-

sionează și mai adînc. Ele vin de departe, încărcate și de durerile vieții și de misterul morții aceluia care-a dat cea mai puternică și mai înaltă expresie gîndirii romînești. În bucățile neisprăvite, în nehotărîrea „variantelor“, în crîmpeiele de strofe izolate, împrăștiate ca sfărîmăturile unei statui, se simte aceeași neliniște profundă a omului care are lucruri mari și multe de spus, și aceeași căutare pasionată a „cuvîntului predestinat“, a formei desăvîrșite. O însemnată și folositoare operă va fi aceea în care se va studia firea aleasă, sufletul complicat al acestui artist, cu felul lui de a gîndi și de a face versurile.

În Eminescu literatura noastră și-a atins cel mai glorios moment al dezvoltării ei, și multă vreme va trece pînă să apară demnul urmaș al acestui maestru.

O perfectă cunoaștere a limbii, a credințelor și a datinelor strămoșești, o nemărginită iubire de neam, iată ce se răsfrînge mai cu deosebire și din aceste pagini sfinte, prin cari ne mai vorbește încă, din liniștea-i eternă, sufletul marelui nostru rapsod.

Seara, însă, la birt, a trebuit să ne facem bine socote-
lile, pentru că toată averea noastră efectivă se încheia
în trei lei, și vroiam s-avem și de aici, mai ales de
aici, un excedent... pentru țigări.

Ei da, așa-i, multe ne-ar trebui, dar, ce vrei? Țară
săracă...

Și totuși, orice-ar zice oamenii practici, rămîne ceva
și de pe urmele acestor visători.

„APUS DE SOARE“

„Ce bine-mi pare că n-am simțul critic prea rafinat, și mai ales că nu știu o mulțime de lucruri, de bună seamă foarte importante, căci numai așa pot admira cu toată inima și fără nici o rezervă frumoasa piesă a lui Delavrancea...“

Cu vorbele acestea mă întâmpina mai zilele trecute una din cele mai bune românce din pătura înaltă, și, vai... atât de lipsită de entuziasm, a societății noastre.

Mi-au rămas vorbele, pentru că și eu de multe ori mi le-am spus.

În adevăr, puține mulțumiri avem în viață cari să se poată asemana cu deplina, curata desfătare pe care ne-o dă sentimentul acesta, de esență aproape divină, al admirației. Și totdeauna am văzut în nobila putere de a admira nu numai un semn de sănătate sufletească, dar și unul din cele mai scumpe daruri cu cari a înzestrat Dumnezeu pe om.

Iar darul acesta, pe cât se vede, nu stă în raport nici cu inteligența, nici cu învățătura, ci mai mult cu fondul de simpatie și de altruism al omului, cu cea atmosferă de generozitate și de francheță care constituie ceea ce s-ar putea numi buna acustică a sufletului omenesc. Egoistul nu admiră. Avarul nu se entuziasmează pentru nimic în lume — entuziasmul fiind o cheltuială...

O, bieții oameni cari nu știu să admire !

Am un prieten foarte deștept, care-a citit și-a văzut multe, dar cu ochiul pururea la pîndă, ispitit numai

de plăcerea de a găsi cusururi. Îmi închipui că trebuie să fie strașnic de acră o asemenea plăcere. Prietenul meu are — din pricina asta, probabil — o figură veșnic scîrbită, parcă toate i-ar mirosi urît, parcă îndărătul fiecărui lucru ar vedea un drăcușor care-i dă cu sic și se strîmbă la el. Mă-ntîlnește acu vro două luni și mă-ntreabă c-un aer îngrijat, ca de cine știe ce nenorocire :

— Adevărat că face Delavrancea o piesă ?

— Adevărat.

— Da' ce i-a venit ?

— Cum ce i-a venit ?

— El, care n-a mai scris nimic de-atîta vreme...

— Un cuvînt mai mult să ne dea o lucrare însemnată.

— În tot cazul, mi se pare foarte ciudat... Subiect istoric... pe cît mi s-a spus.

— Ștefan cel Mare.

— Hm ! S-o vedem și pe asta.

Ș-a văzut-o. A fost la prima reprezentare ; entuziasmul din sală i s-a părut o aberație, a constatat încă o dată stupiditatea publicului românesc, și-a făcut mult sînge rău, ș-a plecat hotărît să și-l verse într-un articol fulgerător.

Și iată cum, prietenul meu, în loc să se bucure și el cu noi, și-a găsit amărăciune și suferință tocmai acolo unde mii și mii de suflete s-au luminat de una din cele mai curate și mai înălțătoare plăceri.

Este o dreptate și în lumea sentimentelor omenești.

Piesa lui Delavrancea, intitulată așa de frumos *Apus de soare*, știe singură să se apere și să-și facă loc între operele vii și puternice cari împodobesc literatura noastră. Ea va trăi cît limba romînească. Și aceasta nu pentru că înfățișează pe cel mai mare și mai iubit voivod al neamului nostru, dar pentru că o dată cu el și-n jurul lui, prin uriașa putere de evocare a fermecătorului Delavrancea, vedem înviind și desfășurîndu-se iarăși vremile de-atunci, cu vitejia, cu cinstea, cu poporul, cu boierimea și cu toată mîndra gospodărie a Moldovei, a

Moldovei din zilele acelea de sffîntă și glorioasă aducere-aminte.

Cunoașteți basmul cu palatul fermecat, în care toate dorm încremenite, legate de vraja unui blestem. Vine într-o zi Făt-Frumos, face-un semn, spune-o vorbă, deodată vraja se rupe, și toată viața oprită în loc de-atîta amar de vreme se dezleagă și începe iar să curgă.

Întocmai așa, în opera lui Delavrancea, puterea magică a cuvîntului trezește cetatea Sucevei din zilele marelui Ștefan. Se redeschid gurile amuțite de patru sute de ani și-și reiau firul vorbei de unde l-au lăsat.

„Cum, cum ?” întreabă Irina.

„Ei, așa... zic, se duse, se duse, pînă dete de un balaur...” povestește Fira.

Și fusele pornesc iar să toarcă, vîrtelnițele să depene, războaiele să țese și albele mîini harnice să-mbine mătăsurile pe gherghef — căci lucrurile se petrec la curtea domnului celui fără de odihnă și într-o vreme de cuminție, cînd tot omul trebuie s-aducă țării prinosul lui de muncă.

Dar cum povestesc... Ah ! cum povestesc de părinții lor pieriți în războaie fetele acelea de boieri, îmbătrînite în glorioasă durere la curtea voivodului bun și milos căruia toată suflarea Moldovei se-nchină ! Și cum vezi, ca la lumina unui fulger, toată frumoasa tragedie a morții vitejești, povestită în cîteva vorbe, așa de simplu, așa de atingător, așa de profund omenește.

„*I l i n c a* : Se împlinesc douăzeci de ani de cînd pîrcălabii Gherman — bietul tata — și Oană, tovarășul lui, picară din turnul Cetății-Albe. C-a zis Oană lui Gherman : «Scapă tu !»... Și-a răspuns Gherman lui Oană : «Ba tu !»... și s-au grijit amîndoi, și și-au iertat păcatele unul altuia. Și-a zis Oană lui Gherman : «Ție-l Dumnezeu pe Ștefan !» Și-a zis Gherman lui Oană : «Amin !»... Ș-au pierit ei, cu toți ai lor.

I r i n a : Sunt douăzeci și șapte de ani încheiați de cînd pieri floarea Moldovei la Războieni. Trosnea cetatea ridicată în pripă de slăvitul nostru voievod. Flăcările se înălțau pînă la cer. Și el țipa : «Nu vă lăsați !» Și pîrcălabul Dajbog, bietul tata, i-a zis : «Nu ne-om lăsa, dar du-te». Și comisul Huru, și postelnicul Hrîncu

il tîrîră afară din luptă, rupîndu-i veșmintele de pe el, și-au zis : «Du-te, că Moldova nu pierde de pierim noi!».

Și din toate vorbele, și de jale și de glumă, și ale copiilor și ale bătrînilor, un singur suflet se desface și crește din ce în ce mai luminat în fața noastră — sufletul Moldovei, întrupat în mîntuitorul ei. În momentul cînd apare slăvitul Ștefan, bun, duios, glumet, fără a înceta o singură clipă de a voi, ca un stăpîn atotputernic, pare că, în jurul lui, în teatru, ca și în inimile noastre, se coboară ceva dintr-o altă lume : se face deodată tăcere, tăcere sfîntă, ca s-auzim bine ce spune El.

E bătrîn voivodul, și rana căpătată la Chilia, rana de la picior, pe care, neavînd vreme cînd să și-o vindece, o poartă de patruzeci de ani prin viforul bătrăniilor, a obrîntit rău, și-l doare din ce în ce mai cumplit. Ar trebui să se odihnească. Cine mai mult decît el ar avea și dreptul, și nevoia de a se odihni ! Dar... *Pocuția* ! (Ce frumos rostește Nottara vorba asta, care parcă duce cu ea o bucată din inima eroului !) *Pocuția*, despre care clucerul Hrîncovici zice că stă „așa și așa” și despre care mîndra, îndîrjita voință de fier a domnului strigă rîspicat : „*Pocuția numai așa să fie !*”

Cuvîntul sună ca o trîmbiță de război ; și cînd s-aud din depărtare cîntecule plăieșilor, ce izvorăsc din văi la chemarea buciului, și cînd sftncii și domnul privesc de la fereastră cum vin, roind de pretutindeni, opincarii Moldovei — logodnicii morții — ce frumos și cu ce părintească iubire îi salută stăpînul și povătuitorul lor :

„Oh, săracii ! săracii mei și-ai voștri !... Săraci și voi și eu... Ce bogată e Moldova !”

Cîtă adîncime în vorbele acestea duioase, de o simplitate biblică ! Și ce perspective tragice deschid închipuirii noastre !

...Aș păcătui dac-aș spune că Delavrancea e numai un meșter de o neîntrecută iscusință, un vrăjitor al cuvîntului, care ochește în sufletul nostru și trage, ca la țintă, c-o vorbă, c-o anume imagină, ticluită pentru

o anume impresie. Se știe marea putere de sugestie pe care o exercită ritmul, revenirea aceluiași sunete la intervale potrivite, muzica cea fără note a gîndirii. Așa, de exemplu, în scena de așteptare și de grijă de la începutul actului al doilea, cînd doamna Maria stă de vorbă cu fetele ei de casă, și sufletele toate sunt ca-n rugăciune, plecate sub greutatea aceluiași temeri, e un moment cînd Ileana și doamna rostesc, făcîndu-și cruce, cuvinte ce s-ar părea anume alese și cu socoteală puse de autor pentru a produce în noi sentimentul de sfîntă înfiorare pe care în adevăr îl produc vorbele acelea :

„*Ileana* : *Ție Domnul pe domniii noștri, doamnă !*

Doamna Maria : *Numele tatălui... și-al fiului, și-al Sfîntului dub... Amin.*”

Nu meșteșugul, nu iscusința retorică a potrivit așa vorbele acestea, ci ele au izvorît de sine, îmbinate astfel și ritmate gata, picurate din preaplînul sufletului emoționat. Pătruns de evlavie, sufletul înfierbîntat al poetului cu evlavie își descarcă în cuvinte fiurul celei clipe, cum tîmîia aprinsă își trimete mireasma ei în fumul care se rîdică.

De aceea tot ce spune Delavrancea, din inimă pornind, la inimă merge. Și de aceea și persoanele din drama lui sunt vii, se mișcă și vorbesc *ele*, *ele*, cu viața lor, pe care și-o reîmprospătează în prisosul de viață al evocatorului.

Cu ce duioșie de mamă vorbește doamna Maria cu Oana, copila din flori a lui Ștefan, rodul dragostei lui cu Răreșoia din Hîrlău, și cu ce îndurare de sfîntă îl apără ea pînă și de umbra vreunei învinovățiri :

„*Ce vrei, Irino... Om de război... trei luni acasă și nouă pretutindeni, numai acasă nu !*”

Vine clucerul Moghilă, care vestește sosirea domnului biruitor. Va rămînea un model de narațiune epică felul cum povestește Moghilă bătălia din Valea Hali-ciului cu leșii, pentru *Pocuția*. Cînd intră Ștefan, mult mai bătrîn, pe fața lui slăbită, în ochii lui osteniți de durere vedem numaidecît ilustrația povestirii lui Moghilă. Piciorul de-abia și-l mai mișcă... La întoar-

cere, a lunecat calul pe marginea unei prăpăstii și i-a apucat subțel tocmai piciorul cel bolnav, „că de unde-i așa mai subțire, de-acolo se rupe“... Și, totuși, câtă stăpînire de sine la omul acesta, călit în focul arător lupte! Și ce frumos îi răspunde el doamnei cînd îl întrebă neliniștită ce-l doare!... „Nimic pe domnul Moldovei... și toate pe Ștefan Mușatin!“

„Să ne odihnim, serenissime“, îi spune, din ce în ce mai îngrijat, doctorul italian Cessena.

„Să te odihnești, doctore... În Italia se odihnesc mult principii“, îi răspunde, surzînd, cel ce nu cunoaște și n-a cunoscut ce e odihna în durătul vieții. Un singur fel de odihnă înțelege Ștefan, și odihna aceea e dincolo de hotarul vieții.

Dar voivodul războaielor este și domnul dreptății. Și ce minunat ni-l arată Delavrancea, din cîteva trăsături numai, din cîteva fulgere:

„Clucerul Moghilă (citind foaia judecăților dezlegate): Vornicul Duma, fiul lui Vlaicu, vărul măriei-tale, cu șapte sate omenești pentru robire de mori. Vornicul Duma pierde.

Ștefan: Cine pierde?

Clucerul Moghilă: Vărul măriei-tale.

Ștefan: Bine.“

O, sfîntă dreptate din zilele marelui Ștefan, cînd șapte sate de oameni de rînd se judecă cu vărul domnului — și cîștigă!

Delavrancea a trebuit să aibă vedenia lui Ștefan, și să fie urmărit de ea pînă la neliniște, pentru a-l reînvia astfel în *Apus de soare*. Poate că e și o înrudire de suflete și de firi, o legătură misterioasă, peste adîncul a patru veacuri, între acești doi aleși ai neamului românesc. Delavrancea a trăit cu eroul lui, a luptat alături cu el, a iubit și-a suferit cu el, de aceea ni-l și înfățișează așa de omenește mare și puternic.

O minte așezată, o adîncă pricepere a timpului și-a împrejurărilor, o strașnică voință pusă în slujba celei mai nobile chemări pe care poate s-o aibă un domn, și mai presus de toate, pentru Moldova lui, pentru sfînta lui Moldovă, o iubire ce nu cunoaște hotar — iată cele dintîi note caracteristice, cele dintîi linii largi

de lumină în cari ni se arată Ștefan voivodul; dar voivodul este om cu dureri, cu patimi și cu slăbiciuni omenești, și Delavrancea a înțeles că în eroul lui omul este cel puțin tot așa de interesant ca și domnul. De obicei dramaturgii își fac din eroul lor un fel de semizeu, puternic, invulnerabil, pururea biruitor, pus într-o lume de minuni, unde toate se petrec după o regulă consacrată; fiecare sentiment, fiecare vorbă, fiecare gest al eroului trebuie să fie învăluite în atmosfera aceea de măreție și de solemnitate clasică, singura care convine unei astfel de ființe excepționale. Delavrancea a rupt cu tradiția. El ne-a dat un erou care calcă pe pămînt, care-și mîngîie copilul ca orice părinte, glumește, se poartă și vorbește cu ai lui ca orice muritor, are păcate, momente de osteneală, o rană la gleznă, doctori cari-l îngrijesc — în sfîrșit, un om. Ce mare lucru e acesta în artă! Să știi smulge din cele mai mărunte și mai obișnuite întîmplări ale clipei ce moare cîntecul etern și pururea nou al vieții, să desfăci înțelesul care rămîne din formele cari se duc, să dai, la flacăra geniului tău, tărie și strălucire de diamant pulberii ce se ridică din trecerea turmei omenești pe pămînt, și să faci astfel ca opera ta, prin puterea ei de sinceritate și de adîncire a vieții, cu toate vijeliile și învăluirile ei, să trăiască oriunde și în orice timp, iată ce însemnează a fi cu adevărat artist mare. Și Delavrancea, în felul cum a înțeles și ne-a înfățișat pe Ștefan, a dovedit, încă o dată, că e un artist mare, mare în toată puterea cuvîntului.

Sunt în *Apus de soare* scene de o simplitate antică, a căror frumusețe crește la fiecare citire, crește și se luminează prin mulțimea de gînduri pe cari le deșteaptă în noi.

Cît suflet, și cîtă perspectivă dramatică în două-trei vorbe!... Rareș a încălecat și aleargă la Hîrlău să întrebe pe mama lui dacă-i dă voie să ia pe Oana de soție, pe Oana de la curtea Mariei, a bietului domn al Moldovei. Ștefan și doamna Maria îl privesc de la fereastră cum zboară ca vîntul.

E tînăr și-i Mușatin, și „sîngele Mușatinilor n-are astîmpăr, fierbe, năvălește ca haiturile de la munte“.

„Ștefan: De când sunt n-am văzut un călăreț care să-nghită astfel depărtările. Mă! Multă sănătate Răreșoaii... Iartă-mă, doamnă... O biată bătrână, bătrână!”

Ce grijă delicată în repetarea acestui cuvânt! Și ce bine stă unui voivod al războaielor un sentiment așa de duios și de profund omenesc!... Vezi că aci eroul nu-și trăiește numai viața lui, ci se coboară și trăiește în sufletele tuturor celor cari vin în atingere cu marele lui suflet. Și prin aceasta mai ales, prin mila și bunătatea lui, prin puterea asta minunată de simpatie și de solidaritate, care leagă fărămița de viață a unui om de veșnica viață a lumii, Ștefan din drama lui Delavrancea intră în rîndul eroilor omenirii.

...În scena care încheie așa de frumos și de mișcător actul al III-lea, miezul *Apusului de soare*, e un moment când Ștefan, cătînd cu ochii printre sfetnicii cari-l înconjoară, vede că paharnicul Ulea lipsește, și — stă-pîn încă pe mînia lui, care începe să dea în clocot — trimete pe Moghilă să-l cheme, să-l aducă numaidecît. Căci e sfat mare: toți boierii, stîlpii Moldovei, trebuie să fie față la încoronarea lui Bogdan. Domnul însuși a zis: „Ștefan a trăit, Bogdan începe”. Trei boieri însă ar vrea mai bine pe Ștefăniță de la Țarigrad, un copilandru bun de epitropisit, și... fericite de epitropi! Dar „ochiul vulturului bătrîn clipește încă”, și cei trei „urzitori”, paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jîtnicerul Stavăr, numai pe șoptite și cu mare frică își spun gîndul. Ulea s-a făcut bolnav, ca să nu vie la sfat: „Îl doare capul!” zice Ștefan, dînd vorbelor un înțeles grozav. „De cap nu mi-a vorbit, măria-ta”, răspunde Moghilă, care se face că nu pricepe. „Îl doare capul!” răspică domnul, cu vifor în glas. „La cap e stricăciunea... (Nu e la locul lui)... Și-n vremea asta fulgeră; s-aud tunete în depărtare — afară-i vijelie, ca și-n sufletul marelui voivod. Toate vorbele par încărcate de mister, de tragedie.

„Ștefan: Moghilă!

Clucerul Moghilă: Ascult, doamne.

Ștefan: Ascultă, pînă mai ai cînd... Du-te la paharnicul Ulea... șade lîngă castel... Cine mă iubește e aproape de mine... Nu e așa, stolnice Drăgan?

Stolnicul Drăgan: Da, măria-ta.

Ștefan: Du-te de-i spune că eu și jîtnicerul Stavăr dorim să-l vedem... Nu dorești, Stavăr?... (Boierii se uită unii la alții.)“

Apoi, domolit, cătînd spre bătrînii lui sfetnici, cari se îmbulzesc în dreapta: „Ce de judecăți am vînturat împreună!...” și către ostași, cari izvorăsc din fund: „Ce de bătălii!” Vorbele acestea, spuse blînd, cu o atingătoare melancolie, au totuși nu știu ce fior de bătălie-n ele. Amintind judecățile trecute, țintesc parcă la o judecată ce va să fie, la o judecată strașnică, pe care nimeni încă n-o bănuiește. Și cînd intră Ulea, galben ca ceara, cu ce liniște palmuitoare îl întrebă domnul:

„...Paharnice... scumpa d-voastră sănătate?...

Paharnicul Ulea: Abia mă țin picioarele...

Ștefan: Schimbă-le cu ale mele.“

În fraze scurte, cu sclipiri de paloș, scapără sufletul înviforat al voivodului. Intră tînărul Bogdan, trist, îmbrăcat în zale de sus pînă jos. Mulțimea-l privește cu uimire, pare că acum l-ar vedea întîi. Se face o tăcere care-nfioară.

„...Pe tine te mai așteptam. (Ștefan se suie în jîțul înalt din dreapta tronului. Bogdan dă să-i sărute mîna. Ștefan îl oprește.) Prea e caldă și nădușită... Așteaptă să se răcească. (Maria și Bogdan tresar.) Ce tresăriți?... Da, văd o doamnă care se plimbă pe lîngă castel...”

Ah! legănarea asta de gînduri, ca bătute de vînt, între Moartea care se plimbă pe lîngă castel, în așteptare, și între grija de ce are să se-nîmple cînd nu va mai fi el, „baciul Moldovei”..., cum ne-o arată Delavrancea! Și cum o simțim de bine! Cum trece cuvîntul lui, ca un arcuș purtat de-o mîină măiastră pe coardele sufletului nostru!

Nu știm încă lămurit ce-are să se petreacă, dar suntem așa de încordat pregătiți, așa ne așteptăm la ceva

supraomenesc, încît, pe cînd vorbește domnul mulțimii adunate-n juru-i, ș-auzim tunetele de-afară, avem parcă fiorul că Dumnezeu, din cer, vorbește cu marele nostru Ștefan.

Și ce măreață evocare a trecutului, cînd, privind în urmă, își aduce aminte de bunicii și părinții ostașilor de azi, cari-i stau înaintea, gata parcă, la un semn al domnului lor, să s-arunce-n brațele morții!...

„Oh, pădure tînără! Unde sunt moșii voștri?... Presărați... la Orbic, la Chilia, la Baia“...

Unde sunt vitejii atîtor bătălii, vechii și bunii lui tovarăși de nepreget, de la bătrînul Manuil, pînă la „fiara paloșului“, Boldur!...

„...Pămînt!... Și pe oasele lor s-a așezat și stă tot pămîntul Moldovei, ca pe umerii unor uriași!“

Și după ce amintește toate greutățile prin cari a trecut, făcîndu-și loc cu paloșul, povătuiește pe Bogdan să-ncheie pace și prietenie cu turcii, că tot ei „sunt mai credincioși cuvîntului dat“... „Țineți minte cuvintele lui Ștefan, care v-a fost baci pînă la adînci bătrînețe... Că Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri, ș-a urmașilor urmașilor voștri în veacul vecilor!“

„...Mantia asta e prea grea... S-o poarte altcineva mai tînăr. (Mișcare în mulțime, mirare)... Bogdane!... (I-o pune pe umeri.) Și voi, mărturie a ceea ce-ați văzut, spuneți-i țării (tunetele se întetesc) că voința mea e să se ungă Bogdan de cînd sunt în viață... că voința mea și a ei a fost pururea una... (Capetele boierilor se pleacă în semn de ascultare...)“

Așază pe Bogdan pe tron, îi pune coroana pe cap și cade în genunchi... În clipa asta nu-i fiul lui numai, nu-i numai Bogdan al lui pe tronul acela, ci tot șirul de voivozi ai veacurilor viitoare, lungul șir al domnilor vrednici, cari înfățișează pacea și îngrădirea Moldovei lui pentru vremea cînd nu va mai fi el să o apere.

În actul al patrulea, și cel din urmă, Ștefan e în pat, bolnav — „zobit de osteneală“... „Odihnă sufletului fără odihnă!“ cum zice Irina așa de frumos. O scenă de o adîncă duioșie între bătrînul care simte că se duce și gingașa copilă Oana, care încă nu știe că-i fata lui, și

care, cu închipuirea ei de copil, își țese primejdii, lupte și biruinți... „de ce nu fusei eu un băiat!... Nu m-aș fi dezlipit de măria-ta... pe un cal ca un zmeu... c-un paloș ca o limbă de foc... Și mi-ai fi zis: «Ioane... vezi tu bulucul cela? Să nu mai fie!» Și unde m-aș fi săltat în scări și m-aș fi făcut nevăzut, și m-aș fi întors nădușeală și sînge, ș-aș fi zis: «Nu mai sunt, măria-ta!»

Ștefan: Oană, ce suflet e în tine!

Oana: Se vede că tata — cine-a fi fost — a fost ostaș.

Ștefan: Da... Și ce ostaș!

Oana: L-ai cunoscut?

Ștefan: Firește! Era un om de măsura mea... Cu mustața adusă... tocmai ca mine... cu părul alb... asta... nu... cu părul cărunț, și-l purta lunguieț... ca și mine...

Oana: Bietul tata! Și cum a murit?

Ștefan: Rănit la picior... ca și mine...“

Ce frumos înaintează duiosul părinte spre dezlegare, spre limpezire, cu fiecare cuvînt! Și ce peste fire de fericită-i Oana cînd află că-i fiica voivodului, pe care, fără să știe de ce, îl iubea așa de mult! Și cum ni se limpezesc și nouă toate cînd intră Rareș, prăfuit, stropit de noroi, și-l întrebă Ștefan:

„Tot?“

Și răspunde Rareș:

„Tot, măria-ta!“

Vin cei trei doctori. Sunt foarte emoționați. Ștefan le spune că-i gata la orice durere. A trecut prin atîtea focuri!... Haide, acesta va fi cel din urmă... Și pe cînd doctorii îi ard cu fierul rana de la picior, el, cu pumnii închețați, rostește *Tatăl nostru*...

Dar ce gălăgie s-aude? Ce strigă mulțimea?

„Clucerul Moghilă: Aleg pe Bogdan, măria-ta.“

Nu. Ștefan aude ș-un alt nume amestecat în vuietul de glasuri. „S-aude glasul lui Ulea cerînd domn pe Ștefăniță.“ Ca un leu se smulge din lanțurile durerii din urmă cel ce vrea să fie straja Moldovei și dincolo de moarte.

„...*Sabia, sabia... c-am să judec !... Ștefan, nu Ștefăniță... viu, viu, numaidecât ! O !... să se-mplinească legea !*“

Și s-a dus în mijlocul mulțimii înfiorate de înfățișarea lui cumplită... *Ș-a împlinit legea.*

Cînd se întoarce, palid, cu părul în neorînduială, cu sabia plină de sînge, toți îl privesc înmărmuriți.

În ochii lui, ca-n friguri aprinși, arde cea din urmă flacără a vieții pămîntești, și vorbele lui ard de focul buzelor, de pe cari picură ca plumbul topit :

„*O ! cine vrea pe Ștefăniță, nepotul răposatului domn Ștefan al Moldovei ?... Cine-a zis că sunt bătrîn și bolnav ?... Pe Ulea l-am măsuraț cu privirea... Murise înainte de a-l izbi !... Picăturile astea sunt calde !... În fiecare ostaș e o fiară... Iată-l...*“

El n-a vrut să ucidă — și ce frumos o spune ! Cine-i de vină dacă Ulea, „*ca un scos din fire, s-a aruncat în sabia mea... Cine e de vină ? Se cutremura Moldova, ș-o prăpastie se deschidea... Eu, cu acest sfînt oțel, oprii cutremurul și umplui prăpastia.* (S-aud strigăte : «Să trăiască domnul Bogdan !») *!... î... im... Da ! S-a împlinit legea ! (Coboară treptele și aruncă sabia.) Ți-ai împlinit menirea, ca și mine !*“

Puterile-l părăsesc. Poruncește să deschidă ferestrele. Cu adîncă iubire își lunecă privirea peste ai lui. Se uită la Bogdan, la doamna, se uită înduioșat la Oana... Șoptește cîteva cuvinte și, lăsîndu-și capul pe pieptul Oanei, adoarme ca un copil toropit de somn.

Cel din urmă cuvînt, rostit cu cea din urmă suflare, e „*Moldova*“.

Toată dragostea, toată grija, toată viața lui e în acest cuvînt.

DELAVRANCEA

Fiecare suflet își poartă chipul care i se potrivește. Dacă nu și-l are de la început croit pe seama și pe făptura lui, singur și-l modelează, din lăuntru în afară, încetul cu încetul. Nu e linie, nu e trăsătură cît de neînsemnată în figura unui om care să nu corespundă unui anume gest sufletesc. Mai întîi gura e modelată de mișcările și de căldura cugetării, de vorbele pe cari le spune, și mai ales de cele pe cari nu le spune ; apoi ochii, ochii cari, învăluind formele de afară cu privirea sufletului care se uită prin ei, capătă, cu vremea, caracterul, expresia fundamentală, culoarea privirii, a unei acesteia de viață, încărcată de dragoste sau de ură, de bunătate sau de răutate, de lumină sau de întuneric, după cuprinsul adîncului din care pleacă. Și toată fața, cu liniile și cu mișcările ei, sfîrșește astfel prin a fi opera firii noastre, a sentimentelor și gîndurilor noastre.

Sufletul puternic, înzestrat cu atîtea daruri minunate, sufletul complicat, neliniștit, vibrant și atît de comunicativ al artistului Delavrancea își poartă cu adevărat figura care-l prinde, haina care-l arată așa cum îi el.

- Seamănă cu Hristos...
- Cu Shakespeare mai mult.
- Are ceva din Velasquez.
- Din Van-Dyck mai mult...

De cîte ori n-am auzit discuții de astea despre figura lui Delavrancea ! În fiecare din părerile de mai sus e cîte-o fărîmă de adevăr. Și poate c-ar mai încăpea și

alte asemănări. Așa, bunăoară, mie, Delavrancea îmi face impresia unui leu. Îmi face impresia asta mai ales de vro câțiva ani încoace, de când bătăliile vieții au dat firii și ochilor lui seriozitatea aceea așezată, liniștea aceea impunătoare a eroului, pe care primejdiile nu-l mai pot impresiona. Trupeș, voinic, frumos, adus puțin de spate, ca și cum l-ar apăsa povara propriilor lui gânduri, de sub coama-i bogată care-ncepe-a cărunți, privește în lumea de-afară, ce pare a-l interesa din ce în ce mai puțin, cu liniștea puterii care nu cunoaște hortar; plina bărbăție a talentului, focul oțelitor al vremii și frământarea gândurilor au dat înfățișării lui acea mândrie potolită, aproape melancolică, a omului cu adevărat superior, pe care nimic din deșertăciunile vieții noastre nu-l mai atinge; de altfel, și mișcarea aceea domoală, învăluită în nu știu ce mister, înfiorarea aceea pe care-o împrăstie din toată ființa lui, când se ridică la tribună să vorbească, îi dă ceva din gravitatea și măreția imperială a leului!

Dar ce suflet interesant! Ce flacăra zburciunată e sufletul acestui puternic artist!

Ridicat de jos, din gloata vînjoasă a muncii și-a îndurării tăcute, de care nici măcar o generație de surtucari nu-l desparte, crescut în nevoi, lipsit adesea pînă și de jocurile și de bucuriile obișnuite ale copilăriei, Delavrancea e firea cea mai aleasă și mai aristocratică ce se poate închipui. Un aristocrat, în înțelesul bun, larg și simpatic al cuvîntului. În gesturile lui, în francheța lui, în gândire, în vorbă, ca și-n viață, e o distincție nobilă — de o fermecătoare nobleță. Ai zice că retrăiește în el cel mai rafinat suflet ateniian din zilele lui Pericles. Artist în tot ce face. Cu adevărat *natură ritmică*.

— Ce pictor ar fi fost Delavrancea! Îmi spunea adesea marele Grigorescu. Ai băgat de seamă ce expresiv e în desen, cum prinde mișcarea, caracterul, și ce vie și *colorată* e linia la el?...

A rămas un pictor în vorbe. Un mare pictor. Din armonia minunată a puterilor lui sufletești, a uimitoarelor lui puteri, de o sălbatecă spontaneitate, izvorăște și farmecul acela pururea proaspăt al cuvîn-

tului, verva aceea strălucitoare, torențială, care-ți dă întotdeauna impresia de ceva supraomenesc. Ascultîndu-l, sau citindu-l, ai credința că Delavrancea ar putea să facă orice, să învingă orice greutate, să atingă orice înălțime cu darul cuvîntului. Și-n adevăr că așa și este.

O, să nu măsoare nimeni puterea acestui suflet mare după rezultatele văzute și ponderabile, cari servesc de bază pentru bilanțul oamenilor practici. Delavrancea e un risipitor. De inima lui, de talentul lui, de timpul, de munca și de banul lui, Delavrancea e cel mai generos, cel mai nesocotit risipitor ce se poate-nchipui.

Bun?... Firește că e și bun. Un artist nici nu poate să fie decît bun. Dar nota fundamentală a firii lui de risipitor e mai mult nepăsarea. O nepăsare măreață, ca a naturii. Timpul lui — ca și cînd ar fi eternitate — așa nu și-l socotește. Și nimic din ce e al lui nu-l preocupă. Ce-a spus el, ce-a scris el — *e trecut*, un trecut spre care niciodată nu-și mai întoarce privirea. E ca și cînd n-ar mai fi al lui. Sunt roadele scuturate din prisosul vieții, din nevoia firii lui de a produce, de a crea. Ce va face lumea cu ele, o privește.

Și nu să zici că cercările vremii i-au dat tăria asta. Nepăsător a fost el de scrierile lui de cînd îl știu.

Mi-aduc aminte — or fi de atunci vro douăzeci și cinci de ani — un excelent profesor de limbile greacă și latină se străduia, într-un lung șir de articole-foiletoane, să lămurească, pe temeiul primului volum, *Sultânica*, locul lui Delavrancea în literatură. Criticul făcea o lungă, instructivă poate, dar mai ales ostentivă călătorie pe toate drumurile bătute și prin toate genurile și varietățile de genuri literare statornicite în cărțile de școală. Și cum pe nici unul din acele drumuri și-n nici una din acele despărțituri nu-ntîlnea pe Delavrancea, și cum în nici unul din tiparele știute nu-n căpea dihania asta nemaivăzută, bietul profesor, contrariat — jignit foarte în prestigiul sertărașelor lui, așa de frumos lustruite și numerotate — hotărî că... sălbatecul acesta inclasificabil nu e și nu poate fi un literat, pentru simplul cuvînt că felul lui de a gândi și de a spune ce gîndește nu intră în nici una din cutuțele consacrate de înțelepciunea veacurilor. Dela-

vrancea a citit critica necăjitului profesor, a zîmbit și și-a văzut de treabă. Și ce bine-a făcut !

După *Sultănica*, unde ca o floare de primăvară se deschide sufletul curat al cîmpiilor noastre, trecut prin sufletul tot așa de curat al artistului, a venit *Trubadurul*, cu viața zbuciumată și chinuită pînă la nebunie a orașelor, apoi strașnica judecată a ticăloșiilor legate de spoiala civilizației noastre — *Paraziții și Între vis și viață...*

S-au muncit unii să-i numere adjectivele și verbele, au căutat alții să-i prubuluiască frazele după schemele învățate prin cărți ; l-au bănuț romanticii că prea e realist, realisții că prea e romantic ; l-au muștrat literații pentru politica lui, și oamenii politici pentru literatura lui. Delavrancea, imperturbabil, și-a văzut de drum. El și-a urmat înainte pornirea sinceră a inimii lui — și numai ce i-a poruncit inima lui să spuie tare a spus în adevăr *tare*. În articolele de ziar, pe cari un scriitor mai puțin indiferent și le-ar fi strîns de mult în volum, ca și în literatura lui, ca și în discursuri, Delavrancea e același om dintr-o bucată, cinstit cu el — cinstit cu lumea. Pururea sincer — *orice s-ar întîmpla*. El nu-și caută cuvîntul, nici atitudinea. Își descarcă sufletul, ca de-o greutate care-l doare, de care *trebuie să scape*.

În vorbă, ca și-n fapte, el își pune tot focul inimii lui de poet — toată marea lui iubire de oameni și de dreptate. Și nu e impresie din lumea de-afară care, în sufletul lui, să nu capete numaidecît rezonanța, ritmul, puterea cea sfîntă a poeziei. El face artă cu palpitările, cu flacăra vieții lui, cum face albina miere cu sucul florilor din cari se hrănește.

„SOCIETATEA SCRITORILOR“

O casă de editură

Foarte bună idee au avut scriitorii noștri de a-și alcătui și ei o „societate“ a lor. Și ca orice lucru venit la timp, ideea a fost primită cu entuziasm și pusă de la început pe cea mai frumoasă cale a biruinței. Fără gălăgie, fără indiscrete solicitări de sprijin și de patronație, adesea cu cît mai pompoase, cu atît mai inutile, în simplitate și în cea mai aleasă cuviință s-au adunat, unde-au putut și cîți au putut deocamdată, o bună parte din floarea scriitorilor noștri, și-au pus astfel începutură și temei uneia din cele mai nobile societăți cu cari se poate mîndri o țară. N-am putea spune că era de mult așteptată o asemenea societate. Cu douăzeci de ani în urmă cine-ar fi făcut-o ? Azi ai de unde s-alegi, și chiar *trebuie* s-alegi. Niciodată neamul nostru n-a avut un număr așa de însemnat de talente, de adevărate talente, și niciodată n-a fost în literatura noastră o mai cuminte și mai sănătoasă îndrumare. Eu cred că asistăm la o prefacere a sufletului românesc, la o *limpezire*, mai bine zis, a sufletului acestuia, așa de frumos înzestrat, pe care însă împrejurări vrăjmașe nu numai că l-au ținut în loc, dar l-au tulburat și l-au slăbit în multe din minunatele lui însușiri. Și, printre puterile cari vor fi lucrat la această hotărîtoare prefacere, se va recunoaște mai tîrziu că literatura de azi n-a fost nici cea din urmă, nici cea mai puțin însemnată. De o adîncă semnificare e faptul că președinte al societății a fost ales tocmai acela dintre scriitorii

noștri care, nu numai prin scrisul lui, dar și prin cuvântul lui grațios, stă în continuare a atinge cu poporul de la țară. Domnul Sadoveanu a întemeiat o gazetă, *Răvașul poporului*, anume pentru nevoile sătenilor. Domnul Sadoveanu, la adunările cercurilor culturale, este un minunat și neobosit sfătuitor al celor cari atîta vreme au fost, dacă nu uitați cu desăvîrșire, dar lăsați în urmă, foarte departe, din mersul adesea primejdios de repede al civilizației noastre cam... de tîrg. Era indicat acest robust și fecund scriitor să ducă pe umerii lui de atlet și sarcina aceasta. Știu cîte greutăți au să întîmpine întemeietorii pînă să-și vadă societatea lor temeinic așezată, cuprinzînd înlăuntrul ei pe toți cei vrednici de-a fi acolo, și numai pe aceia. Dar vremea, care zădărnicește străduințele celor slabi, ajută pe cei tari. Și oamenii de talent sunt totdeauna tari. Ce e talentul, la urma urmei, decît o formă a puterii? Și poate cea mai nobilă.

Spun mulți, c-un aer de prefăcută părere de rău, că literații prea se mănîncă între ei... „*Genus irritabile vatum*”! Nu știu dacă la ei sunt vrăjmașii mai grozave decît la alte categorii de oameni. În orice caz, cred că cititorii n-ar trebui să se plîngă. Niciodată n-am văzut mîini frecîndu-se cu o mai diabolică plăcere și mai frenetic dispuse să aplaude „loviturile mortale” decît atunci cînd, în arena luptelor de „care pe care”, se coboară doi oameni de talent. Dar cîte alte învinovățiri nu se aduc literaților noștri! Ba că unul scrie prea mult, ba altul prea puțin, ba cutare prea e descriptiv, ba că prea-și alege subiectele din lumea... pe care-o cunoaște el mai bine. Și cei mai cîrtitori sunt, bineînțeles, cei cari citesc mai puțin. Noroc numai că literații, încă de pe cînd nu era critica așa de vigilentă și de serios organizată cum e astăzi, au găsit că, în privința asta, cel mai bun mijloc de a-ți ispăși păcatele este... să faci altele.

Părerea mea este că niciodată n-am avut o literatură așa de bogată, așa de sănătoasă și așa de *a noastră* ca aceasta pe care ne-o dau azi un Gorun, un Coșbuc, un Goga, un Brătescu-Voinești, un Mihail Sadoveanu, și atîția alții, cari, împreună cu aceștia, alcătuiesc cea

mai frumoasă pleiadă de scriitori pe care-a avut-o vrodată neamul nostru.

Acum nu le-ar mai trebui acestor nobili muncitori ai condeiului decît o „casă de editură” a lor. Să știe un scriitor că, îndată ce are manuscris pentru-un volum, are și mijloacele de a și-l tipări, că rodul muncii lui este așteptat cu nerăbdare și primit cu bucurie, că nu va mai întîmpina nici una din greutățile adesea umiltoare, prin cari trebuie să treacă azi, pînă să-și facă și el un locșor printre fericiții cari au înalta faoare de-a putea sta de vorbă c-un editor, să știe aceasta un literat care azi, pentru a-și vedea un volum tipărit, pierde adesea mai mult timp și mai multă energie decît i-ar trebui pentru a scrie un nou volum, cred că simplul faptul acesta ar însemna un moment istoric în dezvoltarea literaturii noastre. Ar fi ca proclamarea unei emancipări. O *casă de editură a scriitorilor*. Un adăpost sigur celor mai curate gînduri ale neamului nostru. Nu se poate face un dar mai frumos talentelor de azi, și mai ales celor viitoare. Și darul acesta, ca să fie o cinste și pentru cine-l dă și pentru cine-l primește, trebuie să vie de la cei mulți. Nimeni nu dă mai frumos ca mulțimea. Ea pune iubire-n ofranda ei și nu știu ce putere de talisman care preface-n aur tot ce dă ea.

Și cum cineva *trebuia* să se înfățișeze înaintea acestei maiestăți și să-i vorbească în numele scriitorilor, iată, mă înfățișez eu. Am cunoscut pe fruntașii literaturii noastre din vremea lui Eminescu și știu toate greutățile pe cari le întîmpinau pînă să-și vadă pusă-n volum lamura gîndirii lor. Creangă a murit și n-a știut ce-i bucuria asta. Cu ce melancolie trebuie să se uite din cer „tata Creangă”, bunul Creangă, la tîrzia noastră recunoștință!... Am văzut apoi cum s-au ridicat și cum s-au limpezit de frumos talentele proaspete, oastea cea tînără, împlinită, îndrăzneată și puternică, îndărătul căreia se simte, ca un freamăt de aripi, mișcarea multă, nerăbdătoare, impetuoasă a celor ce vin. *Acestora* suntem datori să le desfundăm calea noi, cari, cu chiu cu vai, am ieșit la lumină. Să facem tot ce ne va sta în putință ca pe ei să-i scutim de amărăciunile ade-

sea primejdioase, și de ostenitoarele cotituri prin cari am trecut noi. Destule griji sunt, și fără asta, legate de sfiala celor dintii pași, și destule dureri îi așteaptă în câmpul de luptă — să aibă cel puțin drumul neted pîn-acolo.

Pentru aceasta se cere neapărat ca scriitorii să-și întemeieze o casă de editură a lor. Să poată găsi un sprijin și o răsplată a muncii lor, care nu este de cel mai neînsemnat preț în viața unui neam. Iar mai ales talentelor fragede, cari încă întreabă, să le poată da sfatul care luminează și ajutorul care întărește. Într-un fel sau altul, nu sunt copiii noștri — prelungirea vieții noastre în timp — acei cari vin după noi? Și tot ce facem pentru binele lor, jertfă chiar dac-ar fi, nu este un dar pe care ni-l facem nouă? Ce va rămînea din trecerea noastră pe pămînt, decît puținul bine pe care l-am putut realiza? Încolo, toate le închidem cu noi în sicriu: și lăcomia, și ambițiile, și vastul deșert ne-maiumplut vrodată al marelui nostru eu.

CULTUL AMINTIRILOR

În muzeul „Carnavalet“ din Paris am văzut, expus într-o vitrină, un bulgăre negru, aș fi zis o bucată de cărbune; mă plec și citesc:

„*Pain du temps du siége — triste souvenir...*“

(Pîine de pe vremea asediului — tristă amintire.) Își păstrau francezii acolo, sub geam, o bucățică de pîine care le amintea zile de foame, de înfrîngere și de pieire, o păstrau, între altele, și pentru învățatură de minte — ca să vadă cei ce vor veni prin ce grozave încercări au trecut cei ce s-au dus. Nu erau decît gînduri de tristețe și de umilință legate de bucățica aceea de pîine neagră. Dar viața unei națiuni nu e făcută numai din zile de biruință și de sărbătoare. Toate suferințele, toate lacrimile trecutului intră și se fac una cu bucuriile triumfului în compoziția aceasta misterioasă care se cheamă sufletul unui neam. Iar sufletul acesta trebuie păzit cu sfințenie, ca să rămîie întreg. Uitarea e un început de ruină.

Cu cîtă grijă își strîng alte neamuri comoara lor de amintiri, o scrisoare, o fotografie, o călimară, o haină... scumpe rămășiți de la oamenii lor mari, de la eroii lor, cari, astfel slăviți, sunt pururea de față.

Nu mai vorbim de mormîntul lui Napoleon I de la Invalizi, de casa lui Victor Hugo din Place des Vosges, de casa lui Flaubert de la Rouen, transformate în temple, unde vin credincioșii să se închine. Dar satele chiar, prin care a trecut o rază din gloria Franței, își

au bisericuțile lor. La Barbizon vezi în păretele unei case o placă de marmură ; te apropii și citești : „*Narcisse Diaz de la Pena, 1807—1876 — Peintre — habitata cette maison*“. Ceva mai încolo : „*Ici vécut et mourut le peintre Th. Rousseau, 1812—1867*“, sau : „*En cette maison vécut et mourut le peintre J. François Millet 1814—1875*“.

Dar Italia ! Toată Italia e un vast muzeu de amintiri glorioase. Cu ce pietate îmi spunea un custode de la Capela Sixtină, arătându-mi *Judecata de apoi* a lui Michel Angello : „*Cose divine, caro Signore ! che non si fanno più... Allora si lavorava per la fama, oggi si lavora per le fame*“ (Lucruri dumnezeiești, dragă domnule ! și cari nu se mai fac... Atunci se muncea pentru faimă, azi se muncește pentru foame.)

În Florența vezi casa lui Dante, odăița întunecoasă unde s-a născut, și lucrurile lui toate, cari parcă dorm și ele, parcă-l așteaptă pe *El* să intre și să le trezească din încremenirea aceea de vrajă. Până și piatra pe care se odihnea poetul când se întorcea de la plimbare — „*il sasso del Dante*“ — se păstrează întocmai, în același loc ; și, cu firea visătoare și aprinsă a italienilor, n-ar fi de mirare ca unii să-l și vadă acolo, stînd ostenit și gînditor.

Cînd oare se vor lega și la noi cele ce-au fost cu cele ce-au să fie ? Ah, un chipiu străpuns de gloanțele Plevnei, ori o manta ciuruită din „Valea Sîngelui“ cîte lucruri n-ar spune sufletului nostru ! S-ar fi putut face în fiecare oraș un mic paraclis pentru pomenirea acelor zile de vitejie și de jertfă. Ce curate gînduri gîndești în fața trecutului !

Azi tot mai știm unii din noi căsuța din Știrbei-Vodă și casa din Izvor, unde-au stat, în anii din urmă, cei doi oameni mari ai neamului nostru — Eminescu și Grigorescu. Cine le-a mai ști peste douăzeci de ani ?

N-avem cultul amintirilor. Am fost și zbuciumați din cale-afară. Ce știam noi, pîn-acum cincizeci de ani, de ce se va întîmpla cu viața noastră, cu pomul pe care-l sădeam, cu bruma de gospodărie cîtă puteam înfripa între două primejdii ? Că n-apuca bine să se potolească o vijelie, și alta și mai vajnică se pornea. Cu ce

inimă să mai agonisești cînd nu știi pînă deseară ce se va alege din rodul muncii și netihnei tale ? Cine se mai gîndește la ziua de mîine pe cîmpul de război !...

Purtăm încă în sînge frigurile nesiguranței în care-am trăit atîta amar de vreme !

Îmi povestea odată prietenul Caragiale — cu minunatul lui dar de a povesti — despre toana unui cioban, care, la două luni o dată, își lua simbria, cobora devale la cîrciumă și s-așternea pe chef zdravăn ; punea doi lăutari să-i cînte, mai scotea și el fluierul din șerpar de-l mai cerca din cînd în cînd, și juca de unul singur ; zi și noapte juca ; bea, cîntea pe toată lumea, și juca ; uneori credeai că se sfîrșește — se muia, de te așteptai să-l vezi grămadă la pămînt — și-o dată parcă-l striga cineva, așa se-ncorda din tot trupul, își punea palma stîngă-n ceafă, dreapta-n șold, și, plecîndu-și boiul înainte, izbea de nădejde cu opinca-n dușumea și chiuia din adîncul inimii un chiot al lui :

„*Auzi, lele, cum mai cîntă,
Bată-l măiculița sfîntă !*“

A treia zi cerea socoteala, plătea frumos — ce-i rămînea arunca lăutarilor — își lua gluga și ciomagul de sub laviță și, dîndu-și căciula pe ceafă, le trăgea o sudalmă la toți și pleca iar la munte, să facă [rost] de parale pentru... toana viitoare.

Ascultînd pe Caragiale, mă gîndeam la poporul nostru. Tot așa își înțelege viața, și tot așa și-o risipește.

Am văzut țaran care se duce la tîrg, își vinde juncașoara, s-așează la un adalmaș, de-un ciocan de rachiu, și-și bea toate paralele. Iar la-ntors, bătînd marginile drumului, filozofează. A avut și el așa un chef... Acu, ce să-și mai facă inimă rea ? Sănătate. Parcă și banii... Vine-un tîlhar și... pac ! un par în cap, ce-ai mai înțeles ?...

Prîn gura omului acestuia vorbește neamul nostru întreg. Cel mai risipitor neam de pe fața pămîntului ! Pentru noi, pentru grijile și bucuriile vieții noastre, nu-i decît ziua de azi. Ziua de ieri... „a mîncat-o lupul !“ Ziua de mîine... „poartă el Dumnezeu de grijă !“

Ce poți clădi pe unda mișcătoare a zilei de azi !
Dar începe și sufletul nostru să se deschidă. Una
cîte una încep să se desfacă și bunele noastre însușiri,
adormite de veacuri.

De-abia acum ne deschidem ochii în fața adevărului.
Lumina lui nu era de ajuns ca să-l putem vedea. Ne
trebuia și liniște. Liniștea care îngăduie lăstarului să
prindă rădăcină și florilor să lege rod. Nu-i ea și firul
pe care se-nșiră amintirile ?

CARAGIALE

Unul din puținii oameni cu care aș vrea să mă întâlnesc și pe lumea cealaltă. C-un asemenea tovarăș m-aș bizui să-nfrunt și urâtul eternității.

Un suflet ciudat, pe care cercetătorii și-au dat toată osteneala să ni-l înfățișeze și mai ciudat. Veșnic în frământare, plin de inegalități și de contradicții — ca și viața însăși în învăluirile ei... Bun și rău, sceptic și cucernic, milos și crud, temerar și fricos — duh răzvrătit, împotriva lui mai mult decît împotriva lumii, Caragiale, ca orice exemplar de lux al omenirii, ne prezintă în el, mărite pînă la exagerare, toate însușirile obișnuite ale firii omenești. Receptivitatea lui pare înzestrată cu o lentilă măritoare, care-i arată lucrurile în proporții uriașe. Fantastic mărite, dar *în proporție*. Totdeauna în proporție. E în acest puternic artist așa de adînc sentiment al ritmului, al *desăvîrșirii*, încît fraza lui, corectă, muzicală, inestricabilă, capătă uneori, de prea multă șlifuire, ceva din reflexul rece al cristalului. Înțeleg de ce scrie așa de rar. Acest pasionat observator al sufletului omenească *în acțiune*, acest gînditor vijelios, pururea *în vervă*, ar fi avut nevoie de un stenograf, și Dumnezeu l-a întovărășit c-un săpător în piatră. Așa că nu se pot împăca la lucru. Gîndul celui dintîi nu poate zbura decît foarte repede, dalta celui de-al doilea nu poate ciopli decît foarte încet.

Un mare constructor în cuvinte. La Caragiale cuvîntul scris capătă o însemnătate documentală. Nimic

nu joacă, nimic nu se clatină în strașnica legătură a construcției lui, tăiată-n marmură. Lucru adevărat, lucru definitiv, *etern* — impresia aceasta o ai de câte ori citești o pagină de Caragiale. Ca și marele Flaubert, cu care de altfel se aseamănă în multe privinți, el își drămuiește vorba cu o migală și cu o grijă împinse câteodată pînă la jertfa spontaneității. Trebuie să-l citești de mai multe ori pe acest Benvenuto Cellini al cuvîntului pentru ca să ai înțelegerea deplină și rara mulțumire a lucrului desăvîrșit. Iar ca să-ți dai și mai bine seamă de puterea de evocare și de marele dar de a crea a lui Caragiale, trebuie să-l auzi povestind. Cu privirea, cu reticențele, cu sobra accentuare a figurii și a glasului, cu armonizarea instantanee a tuturor mijloacelor de acțiune ale neasemănatei lui puteri de fermecător, te face să vezi aieva, să trăiești în adevăr ceea ce-ți spune. El are o lume a lui de tipuri în mișcare, suflete întrupate de el — vorbesc de acelea pe cari nu le-a scris încă. Ele trăiesc din substanța vieții lui, aci triste, aci vesele, mereu cu ceva nou în alcătuirea ființei lor, din ce în ce mai vii, mai întregi, mai pline de interes — ne-mprietenim cu ele, le urmărim cu drag în fazele prin cari trec, și ne doare cînd ne gîndim ce păcat ar fi să le ducem cu noi în mormînt. Poate că tocmai unde le vede așa de vii creatorul lor, părintele lor, nu se-ndură să le scrie. Precizarea formei, fixarea *definitivă* a unei gîndiri și așternerea ei pe hîrtie au câteodată ceva din preparativele reci ale unei îmbălsămări.

Lumea ta de icoane! Trăiești cu ele, și-s dragi, și poate cea mai bună parte din viața ta și-o petreci în mijlocul lor. Le-ai scris — nu mai sunt ale tale. Devin proprietatea noastră. Și prin ele ne facem stăpîni pe-o parte din sufletul tău, din ființa ta. Poate că și grija aceasta o fi stînjinind pe unii scriitori, de nu ne dau tot ce ne-ar putea da.

Despre Caragiale se poate spune că ne-a dat foarte mult în foarte puține vorbe. Un avar care-a strîns pentru noi. Să-i fim recunoscători.

Că i-a plăcut să puie în opera lui mai mult scăderile și ridicolul societății noastre, că l-a impresionat

mai profund amăgirile decît speranțele grăbitei noastre civilizații — cine poate să-i facă o vină din aceasta? La urma urmei, din moment ce ești sincer, nici nu este de ales, nici nu poți alege între un fel sau altul de a-ți înfățișa lumea în care trăiești. Și Caragiale, în orice atitudine sufletească s-ar afla, e totdeauna sincer. De aceea și sunt așa de *vii* tipurile lui. Cînd s-a dat la teatru, acum douăzeci și cinci de ani, *O scrisoare pierdută*, mai fiecare prefect se vedea pe el zugrăvit acolo. Firește, era sinteza vieții de provincie, cu notele ei de ridicul, *aceleași* pretutindeni. Același „Trahanache“, același „Ghiță“, și-aceeași „Coana Zoe“, la Turnu-Severin ca și la Dorohoi. Cine nu-i știe? Lumea lui Caragiale. Eterna, profund adevărata lume a lui Caragiale!

Un om vesel? Nu. Un om foarte trist. E multă durere sub glumele lui! Dar să-i ferească Dumnezeu să-l biruie vrodată și pe el năvala unei lacrimi. Cel care ne-a înveselit de atîtea ori cu verva lui strălucitoare, cel care ne-a obișnuit să ne pregătim de rîs de câte ori îl vedem că deschide gura, nu mai are dreptul să plîngă cu lacrimile noastre. De-aci greutatea cu care-au străbătut în public *Năpasta* și *novelele* lui dramatice, adevărate capodopere, cari-ar face onoare oricărui literaturii din lume.

Foarte comunicativ. Poate cel mai comunicativ dintre oamenii mari pe cari i-a produs neamul nostru. Ceea ce e un imens folos pentru contemporani, și-o ireparabilă pierdere pentru posteritate, căci o bună parte din comorile acestui suflet, așa de frumos înzestrat, se-mpărăștie în spulberul clipelor zgomotoase și deșerte ale vieții. Caragiale, ca orice artist mare, e stăpînit de „nevoia de a crea“. Tot ce intră de afară în vastul cîmp al cugetării lui devine lucru de artă. Impresiile, observațiile lui de fiecare clipă capătă, în mod firesc, darul vieții, și

„Toate cer intrarea-n lume,
Cer veșmintele vorbirii“...

Ah, veșmintele vorbirii! De vorbit, Caragiale își vorbește douăzeci și patru de ceasuri pe zi, fără să

simtă și fără să te faci să simți o clipă de osteneală ; puterea lui de a spune e în funcțiune cu dragostea ta de a-l asculta ; dar dacă vrei să ai înainte-ți figura dezolată a osînditului care merge la spînzurătoare, pune-l pe acest maestru al cuvîntului să scrie două rînduri. Gîndul că ceea ce leagă pe hîrtie rămîne așa pe vecii vecilor îl umple de o răspundere strașnică. Scriind, simte că, peste umărul lui, pe lucrul lui din ceasul acela hotărîtor, se pleacă privirea neîndurată a veacurilor viitoare. De aceea și scrie cu atîta grijă — cu atîta artă. Cînd îl citești pe Caragiale, ai în adevăr sentimentul *desăvîrșitului*. E posibil să nu-ți placă întotdeauna. Căci îndeobște lucrurile acestei lumi nu ne atrag prin *perfecțiunea* lor. Dar de cîte ori îl citești, tot mai adînci perspective se deschid gîndului tău, și tot mai proaspăt tresare de sub fiecare cuvînt farmecul vieții. În proza lui Caragiale e o putere de cucerire pe care vremea, limpezind-o, o sporește. Multe se vor uita din cîte ni se par astăzi nepieritoare. Ceea ce se va citi însă, din ce în ce mai cu drag și mai cu interes, în limba noastră, va fi, alături de versurile sfinte ale lui Eminescu, proza lapidară a lui Caragiale.

(În volumul din urmă, *Schițe nouă*, pe care, în trecut fie zis, presa noastră l-a primit cu o tăcere aproape inexplicabilă, autorul strălucitoarelor *Momente*, ostenit de lumea în mijlocul căreia se simte din ce în ce mai străin, pare a-și căuta în basme un izvor mai curat de cugetare literară. Dar cu ce măiestrie îți amestecă visul cu realitatea ! Citești pe *Kir Ianulea*, să zicem, și simți că între amintirile tale, între viața ta trăită și povestea lui Caragiale închipuită nu e nici o linie de despărțire. Și una și alta se contopesc în acel factor comun de adevăr etern și universal, pe care numai oamenii de geniu au privilegiul de a ni-l destăinui.

„Dintre poveștile de față — scrie povestitorul în precuvîntarea acestui volum — unele — precum arătăm în notele de la sfîrșitul cărții — se mai găsesc și-n alte limbi ; pe cît putem ști, însă, apar astăzi pentru întîia oară în romînește.

Asupra felului cum sunt date aci, autorul își păstrează întregi drepturile de proprietate literară ; căci, fără îndoială, de cînd lumea, poveștile sunt ale lumii, însă, firește, felul povestirii lor rămîne oricînd al povestitorului — precum Maica Precista este a tuturilor creștinilor, dar o icoană cu chipul ei e a meșterului care a zugrăvit-o, în felul lui.

Îndură-te, tu, preasfîntă și pururea curată Fecioară, de toți zugravii și ajută-i să nu prăpădească vreme și văpsea degeaba !”

DAR DIN DAR...

Nici vorbă că să-l traduci dacă te simți în adevăr inspirat. Da, *inspirat*. Vei face un frumos dar literaturii noastre, și-ți vei exprima astfel, în chipul cel mai strălucit și mai onorabil, sentimentul de recunoștință pentru „primenirea suflotească” pe care zici că ți-a adus-o romanul acesta binefăcător. Așa că vei face, precum vezi, două daruri deodată! Neamului nostru un scriitor mare, și scriitorului tău, generosului tău sămănător, un pământ nou de cultură.

Ia seama însă, un dar ca acesta cere o mare grijă, o mare îngrijire suflotească.

În genere se crede că, pentru ca să faci o bună traducere, ți-e destul să cunoști limba din care traduci și limba în care traduci. Firește că aceasta e o condiție mijlocitoare indispensabilă, dar de la ea și până la realizarea unei bune traduceri, mai e cel puțin atât cât e de la calitatea uneltelor și a materialului, de cari te servești în executarea unei opere de artă, până la desăvârșirea ei. Căci cu adevărat *operă de artă* este o bună traducere în domeniul literaturii. Nu poți s-o faci decât cu sufletul înfierbântat, în stare de a primi, de a topi și turna din nou, în tiparele limbii tale, nu numai gândirea originală *întreagă*, dar și emoțiunea care i-a dat viață, și care-i întreține viața. Ea, gândirea aceea originală, vine astfel de-a dreptul din izvorul ei în inima neamului tău; și intră în complexul puterilor lui ancestrale, ca o putere proaspătă, pururea vie, deci

pururea fecundă. Ea intră acolo cu o parte din sufletul tău. Altfel *nu* intră. Altfel, vorbele tale căutate, bine alese și frumos potrivite nu-s decât un sicriu, un sicriu în care-ai închis o umbră. Să te gândești la aceasta cu tot dinadinsul.

Numai un scriitor poate lărgi, printr-o *bună* traducere, sfera de acțiune a unei opere literare. Și nu indiferent oricărei scrieri îi poate da această a doua viață, ci numai aceleia care-a găsit răsunet adânc în el, care-a deșteptat „acorduri corespunzătoare” în inima lui de artist. Fără această tresărire de suflet nu se poate îndeplini „taina împărtășirii”. Oricât te vei munci să prinzi și să redai prin fraze meșteșugite partea de emoțiune pe care-a închis-o un scriitor în opera lui sinceră, cu instrumente materiale nu vei avea decât rezultate materiale. Tot ce-i căldură, tot ce-i suflet va rămînea acolo, în opera originală, iar tu nu vei lua decât învălișul exterior al vorbelor, hoaspa lor de sunete.

Taina împărtășirii!... Citești o pagină tristă — o durere *adevărată* spusă simplu, cum ar spune-o un copil... Inima-ți bate mai tare, lacrimi îți umezesc ochii, o ființă nouă s-a deșteptat în tine. Te simți în momentele acelea frate cu scriitorul. Fiecare frază, fiecare cuvînt vine și *se descarcă* în sufletul tău, ca ceva al tău. Ți se pare un glas cunoscut, îl înțelegi și ți-e drag, — e glasul propriilor tale gânduri, a celor *mai alese* gânduri ale tale, de atîta timp nemaiauzite! Poate niciodată rostite! Acest misterios proces de topire și de instantanee prefacere a cuvîntului material, ce vin de-aiurea — adesea de foarte departe — într-un act psihic, în actul *tău* de gândire, în înfiorarea *de-acum* a sufletului tău, este una din cele mai mari minuni ce se petrec pe lume, și, fără îndoială, cea mai tulburătoare *taină* a vieții noastre.

Cine dintre noi, în tinerețe mai ales, n-a simțit în el descărcarea aceasta a cuvîntului de foc? Cine n-a plîns pe cele dintîi povestiri de dragoste? Și de cîte ori, cititorule, n-ai trăit în lumea ideală a unei cărți mai adânc și mai cu tot sufletul decât în propria-ți viață?

Alte pagini, pe cari nu le poți citi fără să plîngi !... Te-ai întrebat tu vreodată de unde vine lacrima pe care ai strivit-o între pleoape, sau ai lăsat-o să-ți pice pe carte?... Lacrima aceea scriitorul a plîns-o întâi. Din sufletul lui s-a strecurat înlăuntrul vorbelor ce te înduioșară; cu sfîntă grijă a închis-o el acolo, pentru tine, pentru noi toți și pentru totdeauna.

Despre lacrima aceasta ar trebui să te întrebi mai ales tu, traducătorule. Nu se poate socoti de ce mare însemnătate sunt în viața omenirii traducerile. Aș putea spune că, în anume stadii de înmugurire sufletească a unui neam, ele sunt mai hotărîtoare decît producerile lui originale. Un ferment de puteri, un altoi binefăcător, pentru toate timpurile. Ia seama numai, tu, care ni-l aduci, să nu ni-l strici pe drum. Gîndește-te, de cîte ori traduci, că faci operă de „transfuziune”, că introduci un sînge nou în sîngele neamului tău.

Gîndește-te mereu la acea lacrimă curată și pururea caldă pe care nu vei găsi-o în nici un dicționar din lume și pe care, din adîncimi de suflet primind-o, numai cu sufletul ne-o poți împărtăși.

B. ÎN PERIODICE

[CORESPONDENȚA LITERARĂ, I]

Tîrgoviște, 3 martie

Iubite confrate,

Ți-am făgăduit de multe ori să-ți trimit ceva... pentru foileton.

Acum, cînd m-am încredințat cu desăvîrșire că nu-mi pot ține făgăduința, dă-mi voie să-ți fac cunoscută venita expunere de motive.

Timpul nu mi-a lipsit, lene nu mi-a fost.

Dimpotrivă, cu o puternică tragere de inimă am năzuit întotdeauna să-mi dovedesc, mie, și mai vîrtos lumii, că nu-s un om de rînd.

Din cinci opintiri, la intervale cam de vro lună, am turnat cinci foiletoane.

În cel dintîi eram scîrbit la deznădăjduire. Lumea e o ticăloșie. Pretutindenea colcăie virusul corupțiunii. Spoială și nerușinare de la temelie până-n vîrf. Femei stricate, bărbați stricați, copii stricați, o destrăbălare nemaipomenită, o deșărtăciune ș-o fudulie revoltătoare — în sfîrșit, totul e putred și găunos, numai eu și cu foiletonul meu, icoană a desăvîrșirii, rămăsesem pe lume ca o pajură planînd în văzduh, cu aripele nestropite de forfotul enormei și puturoasei mlăștine. Umplusem 13 foi, și dacă nu mi-ar fi venit norocita idee să le arunc în foc, erai să fii osîndit să citești în vreodată rosti la înmormîntarea *bunului-simț*.

În cel d-al doilea foileton cenzuram o carte, din nenorocire, introdusă în școli: *Autorii vechi și noi*¹. O adunătură stupidă și fără nici o normă de fragmente literare. O deplorabilă sărăcie de gust și de sistem. O totală lipsă de cunoștinți și de aprecieri în ale literaturii românești. Toate parcă-s aduse de-un șuvoi. Epocile amestecate. Caracterele nebăgate în seamă. Pune o poezie a d-lui Aurelian² (!), și nici o iotă despre Eminescu, Olănescu, Iacob Negruzzi, Naum, Beldiceanu și alții (între cari să-mi dai voie să te cuprind și pe tine). O vâlmășeală fără nici o socoteală. Vai de capul școlarilor! Mă revoltase și-mi vărsasem paraponul pe vro 10 foi.

Cînd era să ți le trîmit, le-am mai citit o dată — niște fraze îngîmfate și răutăcioase, zvîrlite cu țapoii, fără clei și fără măsură, și mai mult decît acea dezmodulare a stilului, m-a dezgustat tonul pretențios, pompa retorică, acea găteală scoasă din modă, acele fraze cu malacof.

În sfîrșit, le-am rupt.

Al treilea, un studiu-portret: un îngîmfat, care e de idee că natura a dat în el adevărata însemnare a cuvîntului geniu: Un ton arrogant, un mers de *port-standard*, [...] *, cu trupul înțepenit, ca un baston ambulat, cu ochiul mîndru și pururea disprețuitor, în sfîrșit, un adorator pasionat al eului său, care, transportat de melodioasele accente ale greierilor, ce se bucură de amabila ospitalitate a capului d-sale, își vede deja mulul **... din care artistul o să-i dăltuiască statua. E un geniu, și ca atare-și permite bucuros de a fi cea mai stupidă și mai nesuferită creatură.

Sunt vro 12 foi. Nu le public, pentru că mi-aș găsi beleaua c-o mulțime de indivizi la cari nici nu m-am gîndit poate. Al patrulea, crochiul unui studiu asupra poeziei și poezilor de azi. L-am lăsat neisprăvit — luna trecută — pentru ca să încep o nuvelă (al cincilea foileton). Lucrurile se petreceau pe Valea Racovei, în

* Singura colecție care ni s-a păstrat este, în acest loc, deteriorată.

** Mul — humus.

Poenеști. Amor, intrigă, omor, foc bengal — erau de toate cu prisosință. Cînd i-am dat ultima lectură, mi-am adus aminte că mai citisem așa ceva, nu știu în ce carte — clișeu vechi! — și-apoi era o țesătură putredă, un colorit falș, o viață spălăcită, ceva scremut și înghebat fără nici o socoteală de artă. Erau vro 16 foi. Le-am rupt iute ca să nu mă răzgîndesc.

Vezi, deci, că toată bunăvoința am avut-o. Dar la ce să te supăr cu niște fleacuri de încercări puhabe, lipsite de nervi și fără nici un *foflenchi* *.

Mă înfrînez. Pofta de a-mi lega zurgălăii de numele ce port, dorul de a mă nemuri nu mă frămîntă întru atîta încît să-mi ies din fire. [...] fiindcă oricît m-aș opinti, nu mi-e cu putință să ies din zgheabul scarbădului *comun*, fiindcă de cîte ori m-am crăcanat mai tare, mi-au pîrîit pantalonii... m-am hotărît să mă astîmpăr. Să stau deoparte și să privesc. Nu-i destul droaia de bondari ce voiesc să impeteze atmosfera literaturii noastre? (Îmi slujesc de lecție atîția tineri căroro le-au intrat în cap gărgăunii că sunt poeți, plini de talent, și pe cari pofta de a se ilustra robindu-i cu desăvîrșire, îi nenorocesc, sugrumă dreapta judecată într-înșii și-i umple de acea riie intelectuală, de acel neastîmpăr epileptic de a scrie, de a umple hîrtia de insanități.)

Într-o epocă în care se publică, cu o falnică imperțință, nuvele sociale ca *Lumea mare și lumea mică* și alte neghiobii de același calibru, în fața acestui zbucium nebun după slavă și acestui donchișotism ridicul, ar fi de o imperioasă necesitate o mîină de oameni înțelepți și stăruitori cari să înfrunte puzderia de nemernici ce cu atîta sfruntare se năpustesc și pîngăresc și limbă, și gust, și artă.

În acest sens mi-ar plăcea să lucrez.

Dar pentru aceasta-ți trebuie un capital considerabil de bun-simț și de pătrundere, trebuie să te simți mult mai presus de gloată și să ai plămîni puternici pentru ca să ți se audă glasul, mai ales într-o societate

* *Foflenchi* — cuvînt care imită zgomotul produs de căderea unui corp; tronc.

tate asurzită de larma atîtor descreierați... Dar e natural, îmi vei zice, ca fiecare făptură să-și cînte cîntecul pe lumea asta, fie mierlă, fie cucuvaie, că măgarul are tot atîtea drepturi la zbieratul lui ca și Adelina Patti* la cîntecul ei.

Foarte bine. Însă cînd ai la spatele tău țintirimul care închide în țărîna-i mută tot ce a fost bun, drept și mare în neamul tău, cînd vezi ridicîndu-se în juru-ți o generație scrofuloasă și pipernicită, [...] nu găsești tu că e o strașnică ironie a soartei această cohortă de maimuțoi literari, aceste stîrpituri buimăcite de visuri nebune care-și risipesc puterea și tinerețile pentru a se juca de-a poezii și de-a gazetarii, și a căror desăvîrșită izbîndă, dacă împrejurările le vor îngădui-o, va fi a face din societate un balamuc ori o șatră de lăieți.

Nu, nu voi să mă înhăitez cu astfel de ticăloși. Nu mai făgăduiesc foiletoane. Iartă-mă.

Te doresc și te iubesc,

A. VLAHUTA

[CORESPONDENȚA LITERARĂ, II]

Țîrgoviște, 14 aprilie 1883

Iubite prietene!

Acum cîtiva ani eram în București. Într-o seară, învîlnind pe d-l Alecsandri, îi spun că am un caiet de poezii pe care aș dori, înainte de a le publica, să le supui judecăței d-sale. — Bucuros, îmi răspunse poetul. Îmi fixă ziua și-mi dete adresa (strada Verde * nr. 18). Mă întorc vesel acasă. Aprind lampa. Eram singur. Îmi iau caietul în mînă și, fără să-l deschid, îl privesc lung, duios și visător.

Pe scoartă era scris cu o îngrijită caligrafie: *Încercări* de A. V. Dedesubt și mai spre dreapta: „...*Non si male nunc et olim sic erit...*” Orațiu.

Și deodată, ca de pe un sul, începe să se desfășure în minte-mi toată acea viață de școală, zgomotoasă și încrezătoare, plină de visuri și de nevinovăție, cînd din creierul meu, tescuit între o teoremă de geometrie și o conjugare grecească, țîșnea un acrostih, tîrîndu-se grav pe 16 silabe, ori un pastel la adresa vrunuiia din cele patru anotimpuri; și un dor nebun mă cuprindea și mă ducea spre acele vremi cînd mintea mea, rătăcită prin codrul des, obscur și fără margini al algebrei, se hrănea, ca biata Genevieva, cu rădăcini... pătrate și cubice, ori

* Actuala stradă Locotenent Dumitru Lemnea.

se trudea amarnic de facere cu vreo problemă în ecuație de gradul al doilea, și după multe zvîrcoliri și sudori se pomenea că fată o *imprecație destinului*, fruct din împreunarea vieții cu necazurile, zămislit în lăcrămi, născut în dureri, dar foarte iubit și foarte mult dezmiertat... în lehzuzie mai ales. ...Și așa, cum îți spun, după ce întreg convoiul de amintiri își făcu cuvenitul defileu pe dinaintea subscrisului, mă trezii iarăși nas în nas cu mine însumi. Atunci îmi închipui că-mi iau drumul spre strada Verde, ajung la nr. 18, în fața ușei îmi permit obicinuitul și tradiționalul tușit, și... bat... „Intră!” — și pe când închipuirea-mi deschidea ușa în strada Verde, realitatea-mi deschise caietul în strada Plevnei. Începui, în adevăr, a citi cu glas tare, și nu fără oareșicare sfială, presupuind că e o minte deșteaptă și severă care mă ascultă și-mi cântărește marfa. Citesc, citesc și, lucru ciudat, în tot caietul nu găsii o strofă cu a cărei paternitate să mă pot măguli. Sfirșesc, reîncep, dar, pace!... Cadentă, teme-versuri, însă nici o poezie. Închisei iute caietul și mă uitai în juru-mi cu rușine și cu spaimă. Văzui pereții goi, și mi se păru că se strîmbă la mine, cu dezgust — sigur, nici lor nu le plăcuse. Eram zdrobit. Recunoscuți, cu multă durere, că nu visez. Dimpotrivă, mă deșteptasem. Osîndisem atîta hîrtie să-mi țină în păstrare toate copilăriile mele din școală. Și doar cheltuisem multă admirație, și-mi clădisem multe visuri pe acea comoară de nimicuri scumpe. Îmi făcea plăcere să le citesc și să le păstrez. Dar acum, când seriozitatea situației îmi deschidea ochii, când între mine și bietecele mele poezii închipuirea-mi așeza ca pe o hîrtie pe Alecsandri, le vedeam așa cum erau, schiloade, puhabe, proaste.

De atunci, am trecut între spectatorii de la galerie, și mă uit și eu, ca un *semplu* muritor, la populata scenă a literaturii noastre.

Mă uit cu rîvnă și cu multă evlavie la adevărații actori, foarte puțini la număr. Mă uit cu scîrbă și cu o nemărginită durere la nesuferiții arlechini, de a căror mulțime geme nenorocitul nostru Olimp.

Nu e vorbă, om sunt și eu și supus greșelii. Până mai dăunăzi tot mă mai furnica prin inimă frigurile nemuririi, și pare că mă văz cu creionul și hîrtia pornind la vînătoare de versuri. Mă opream pe malul unei grîle, la umbra unei sălcii, sau într-o dumbravă, priveam, apoi închideam ochii să ascult, să cuget, să prind în năvodul gîndirilor mele negrăita vrajă a firei, tainica poezie care plutea în văzduh. Și simțeam că mă apucă sub craniu un fel de tăieturi, de cîrcei, cari-mi răscoleau și-mi storceau creierul, fără ca un strop de poezie să se poată strecura prin condei. Nimic. Susurul apei, freamătul frunzelor, adierea zefirului, razele soarelui, în sfîrșit, tot ce încălzește, farmecă, gîdelă simțirea unui om îmi stetea în preajmă. Și eu, pace. Mă uitam ca un lipovan spîn la nuri și podoabele naturii, și oftam. Scriam adese cu litere mari un titlu sunător, pretențios și fudul, cum de o pildă: *taina undelor, tînguirea frunzelor...* trăgeam o linie pe dedesubt, mai trăgeam una; apoi începeam să-ngroș literele, pe urmă să le înfloresc. În sfîrșit, numai cu acest chip umpleam pagina, o iscăleam, însemnam locul și data și mă întorceam amărît și smerit de trista mea constipație... poetică.

Dar toate-s pîn' la o vreme.

Frunză cu frunză din copacul vieții îngălbinește și cade... Și ce înfiorător lucru e să asîști la scheletizarea sufletului tău! Inima ți se răcește, și tînjitoarele tale gînduri mereu se întorc să bocească în țintirimul trecutului, fără de întoarcere, pe la crucile răposatelor visuri. Ai iubit, ai plîns, ai visat, ți-ai tors și tu caierul, ca tot omul pe lumea asta, răsucindu-ți firul, când neted, când deslînat, când încîlcit și noduros, și cîte visuri nu ți-ai cusut pe canavaua șubredă a tinereții tale, și de cîte ori nu ți-ai întins năzuințele ca două aripi mari de vultur, țintind în zarea viitorului o vedenie măiastră, care te atrăgea, te chema, ori ți se părea că te cheamă, dar care, oricît ai fi alergat, lăsa pururea între tine și ea aceeași largă depărtare! Într-un tîrziu te-astîmperi. Se potolește-n tine para ambițiilor nesocotite, îți trece setea de slavă și de nemurire. Se lasă bruma pe toate iluziile

— vine iarna. La vatra plină de cenușă a vieții tale stai și îți rostești singur a ta poveste plină de negrăitul farmec al celor de veci pierdute — și oftezi adânc gândindu-te la vremurile când ți-era și ție iertat să-ți porți zmeul de dor prin lumi daurite și să-ți îmbeți sufletul de tănuitele și ademenitoarele șoapte ale unor visuri drăgălașe, pe cari nimic nu te împiedica a le socoti aievea ori cu puțință de a fi. Vai, și cum te cuprinde și te muncește neagra deznădăjduire când te vezi la capătul drumului, ales cu nimica toată din tot ce-ai fost, din tot ce-ai alergat, când îți vezi tolba deșartă, nenorocit vânător, care-ai ochit atâtea lucruri în neputință de-a le .chiti !

Și totuși, după ce te-ai strâns la bordeiul realității, după ce ți se așterne pe suflet acea liniște de vegetal, după ce te-ai răcit, mai revine câte o notă singuratică de tinerețe, câte un răsunet prelung, răzleț, care spintecă amortirea de subt alcovul liniștitei tale existențe, și te atîță, și te înfierbîntă, și te ametește, că iarăși tresari și te apuci de visuri și de poezii. Așa, bunioară, e câte-o noapte senină și răcoroasă în lunile de vară. De-ar fi cât de putred sufletul cuiva, și cât de împietrită i-ar fi inima de dezgustul acestei vieți, e cu neputință ca degetul nopții să nu nemerească într-însul o clapă, de sub care să tresalte eterna muzică a iubirei — și iubirea e poezie, și iubirea e tinereță, și iubirea e vis — și iată-te stîrnit și abătut din gravitatea ta de bronz. E atîta mister în lumina rece a lunii și-atîta suflet între câmpul cu umbre și bolta cu policantri, și-atîta farmec plutește în tot ce ești în stare să cuprinzi cu ochiul și cu mintea, încît din toate ți se pare că purcede un grai, un cîntec dulce, atît de dulce, că toate gândurile tale încremenesc pe loc, și atunci mica ta viață se amestecă cu marea viață a totului, sufletul tău se pierde în sufletul imens al nopții. Se face în tine ca o eclipsă — se șterge eul de pe retina conștiinței tale. Ființa ta devine un abur, o esență ușoară, care plutește în împărăția limpede a stelelor. Totul e un caleidoscop. Ai crede că natura arde. Atunci ești mare, ești bun, ești

un sfînt. Atunci iubești, visezi, te mistuie un dor adînc, un dor nebun, și ești în culmea fericirii, fiind în puterea flacării. Uîți c-ai suferit, uîți că trebuie să mai suferi. Este cea mai puternică condensare a ființii tale sufletești *în timp*, și cea mai mare dilatare *în spațiu*. Ești clipă, dar ești univers.

Și la urmă cazi ca un meteor din stele pe pămînt.

La revedere,

A. VLAHUȚĂ

[CORESPONDENȚA LITERARĂ, III]

Tîrgoviște, 6 mai 1883

Scumpul meu prietin,

Îți cred, foarte bine, urîtul de care-mi scrii că păti-mești. E boală cu leac greu. Ah! și-n ce culme de saț și de scîrbire trebuia să se găsească inima ta, pentru ca nici cei ce te latră să nu te mai poată înveseli puțin!

Urîta priveliște — ai dreptate — e lincioreala asta a mormolocilor, în băltoaca mlăștinoasă a gazetăriei. Scîrbos lucru e să vezi atîta sumedenie de nefleteri*, de abia pîrpoliți prin spuza școlii, plini doldora de ifose și de pretenții, făcîndu-ți știință, literatură și politică, încălecînd pe cîte-o mîrtoagă la gazetă și luînd-o de-a curmezișul peste cîmpi, cu pavăza obrăzniciei în mîna, cu coiful mișeliei pe cap și cu pieptul înzeuat în ocrotitoarele zale ale art. 5 și 24 din ofticoasa noastră Constituție.¹

Ce amăriți trebuie să fie bieții bătrîni cari au mai rămas în picioare din puternica și mult încercata generație trecută cînd văd suindu-se, pe urma lor, pătura asta de stîrpituri șontoroage și descreierate.

Au trăit și au luptat în vremuri de cumpănă părinții noștri! Oameni harnici, gospodari, cumpătați, înțelepți, iubitori de țară, buni și deschiși la inimă, ei au avut

* Nefleter — fără valoare, netrebnic.

greutăți mari și aripi mari. În sufletele lor au rodit cu prielnicie mîntuitoarele idei, și numai după ce le-au măcinat, le-au dospit îndeajuns, s-au bizuit să înceapă cu temei opera încheșării lor și de aceea truda fostule-a pururea rodnică și plină de spor.

Ei nu s-au lăsat a fi robiți de patimele mici, ei au avut întotdeauna puternica însuflețire și nobila mîndrie a hotărîtei lor chemări.

Ia te uită cu ce liniște dumnezeiască trece bătrînul și marele Alecsandri prin droaia de mucoși cari-l hulesc pentru că și-a iubit poporul cu dragostea nețărmuită și binefăcătoare a celor aleși, pentru c-a dat neamului românesc o poezie curată și limpede, pentru că, prin munca lui vrednică și prin darul și podoaba minții lui, a ridicat așa de sus slava literaturii noastre, pentru că lasă urmașilor o moștenire așa de prețioasă, în sfîrșit, pentru c-a fost și rămîne mare!

Zis-a el un cuvînt măcar acestor găgăuți nerușinați și pizmătăreți, cari se năpustesc, ca niște cîni turbați, să-i smulgă laurii de pe frunte, și cari aruncă atîtea ocări mîrșave în fața acestui bătrîn înțelept și liniștit, căruia atîta recunoștință și admirație-i datorește toată suflarea romînească? Nu. El îi lasă să facă clăbuci la gură cît or pofti, să se zbată și să se zvîrcolească în spasmurile invidiei pîn' le-o plesni inima într-înșii de răutate, el îi lasă și, pururea măreț, pășește înainte.

Asta-i mîndria generației trecute! Așa știu geniile să răspundă la bîrfirile oamenilor de nimic!

Mititeii noștri însă sunt răi și zgomotoși. Sunt năzuroși și plini de marafeturi. Să nu-i zgîndărești. Căci vai de steaua ta dacă ai avut vrodată nenorocita ispită de a te atinge de vreunul din acești becisnici spadasini. Iute le sare țandăra. Și-apoi, ține-te, pînză, să nu te rupi. Unde-i vezi, mări, umflîndu-se ca un cimpoi, în virtutea golului de care se bucură, scoțînd țipete asurzitoare, făcînd tărăboi mare în jurul lor, spunîndu-ți cîte medalii au, cîți oameni și cîte gazete i-au lădat, și cît de orb trebuie să fii ca să le nesocotești înaltele lor merite, și-apoi încep să te batjocorească și să-ți scoată ponoase, de te fac cu ou și cu oțet. Asta-i pavăza și scutul poezilor noștri.

Tu știi cum se cheamă la noi în Moldova acel soi de ciuperca cari, lovite cu bățul, lasă să țîșnească din ele o pulbere de un miros greoi, ca tăciunile păpușoiului.

Cu numele acestor nobile ciuperca cinstesc eu, în gândul meu, pe toți îndrăgiiții și țîfnoșii *antori* a căror văcsuită pojghiță e cu neputință s-o atingi fără ca de subt ea să nu gîlgîie puroiul și scîrboșenia celor mai gretoase și mai josnice patimi și răutăți.

Și cînd vezi îndeobște cît de minunat slujesc ursitele oarbe pe acești lunatici scofilciți, a căror inimă scorjită de poftă și de adînci stricăciuni nici cîinii n-ar mîncă-o, cînd vezi acești limbrici încuibăți în matele țării, lăsați în largă voie, ca-n satu lui Cremene, să feștească, să surpe, să spurce, să putrezească, să-și facă rîs și bătaie de joc din tot ce a mai rămas teafăr și sfînt în țara asta, ei, cărora nici aer de respirat nu li s-ar cuveni pe acest răbdător pămînt, cînd te uiți cu ce sfruntare și cu cîtă înverșunare aceste căzături ale regnului omenesc pălmuiesc și mîrșevesc obrazul neamului nostru, și cinstea lui, și credințele lui, și-nțeleapta lui răbdare, și profundul lui bun-simț, și tot ce-nțîlnesc în năprasnica și oarba lor pornire — spune drept dacă nu te cuprinde un dor după acele vremuri biblice cînd cu nici un preț nu li se mai îngăduia să mai stea pe pămînt acestor mucegaiuri ruinătoare, cînd era o margine la care se opreau blestemățiile pămîntești și de la care purcedea răsplata tunătoare a cerului, cînd Dumnezeu, care-și mai lăsa ochii și palma peste lume, trimetea cîte un înger exterminător, ori cîte-o ploaie zdravănă de foc și de pucioasă, și mai punea un stăvilar ticăloșilor omenești.

E, Lăpușnene, Lăpușnene! Ce mai ospăț ai da azi hămesiților de ospete, și ce mai piramidă monumentală ți-ai dura tu din toate aceste scăfîrlii, pline de gozuri * și de gunoaie!

* Goz — rest nefolositor, murdărie.

Iartă-mă. Vei zice că prea declam *, prea-mi *umflu bucile*; dar mă-nrucesc cînd văd la lumina zilei vînzîndu-se cu atîta nerușinare cinstea, conștiința, inima, sufletul și carnea, și tot ce e dat de sus unei ființe omenești, ca bunuri nesupuse traficului murdar.

Mă doare-n suflet cînd mă uit cum se prăpădește, nămolindu-se tot mai rău, în toiul stricăciunilor, nemul ăsta vîrtos, harnic, plin de inimă și de duh în vremurile de mai demult...

Of, și-ți vine să crăpi cînd i-auzi pe cei din capul bucatelor că țăranu-i așa, că țăranu-i pe dincolo, că el e talpa țarei, că pentru el să facem și să dregem... și vai cît e de prăpădit și de vlăguit bietul locuitor de sat.

Nevoi de tot soiul i-au uscat inima, l-au pisat, i-au smintit cugetul și apucăturile, i-au stors puterea din bratele-i vînjoase, picătură cu picătură, și l-au adus într-un hal de țî-e milă să te uiți la dînsul.

Desfrîul, lenea, nerușinarea; toate șiretlicurile, toate pehlivăniile, pornite cu duimă de la orașe, au cotropit satele.

Se despoaie unii pe alții cu o sălbatică lăcomie, se bat de se omoară, se țin numai de pricină și de zurbavă. Tribunalele sunt vecinic pline de muncitori atît de pacinici și de blajini într-o vreme. N-au primar, n-au popă, n-au învățător. Toți sunt mișei, toți îi speculează. E îngrozitor.

Și deasupra acestui strat viermănos și stricat până-n măduva ciolanelor se maimuțerește o droaie de trîntori, făuritori de fraze și de mizerii, în cari otrava și corupțiunea dospește și se scurge mereu în jos. Vorbesc cu patimă.

Da, însă cu patima adevărului golaș și înfiorător, cu patima durerii, ce te copleșește la vederea acestei destrăbălări și totale descompuneri a poporului suveran.

Suntem grozav de stricați și grozav de nenorociți! Ferice de cine mai poate avea iluzii la vremea asta!

Cu frățescă dragoste.

A. VLAHUȚA

* În revistă: *declar.*

LIMBA ROMÂNĂ ÎN ȘCOALELE NOASTRE

O carte întreagă ai putea face sub acest titlu.

Nu știi dacă mai poate fi tăgăduit de cineva adevărul că de cea mai mare însemnătate pentru școlarii noștri este studiul limbii românești. Știu însă că într-un hal cu adevărat de plîns ne aflăm în materia asta. Programa abia s-a îndurat să dea acestui obiect câteva ceasuri, și-acele cu multă zgîrcenie. Profesori — puțini de tot. Cărți — cam pe sponci.

În învățămîntul primar, lectura învățătorilor asociată e singura carte de ispravă în privința limbii.

D-l Manliu¹ a împînzit țara cu gramatica d-sale și, ce să zic? nu prea e soi. Chiar de la început, cum o deschizi, îți sare în ochi o greșeală... colosală. După ce spune că tot ce ne înconjoară sunt ființi sau lucruri, afirmă că *ființă* este tot ce-i însuflețit și are mișcare de sine, și lucru tot ce nu e însuflețit. Și în adnotările respective invită pe profesori să insiste asupra acestei deosebiri. Nu, domnule Manliu. *Ființă* nu e numai deosebit de ceva însuflețit, sfera acestui cuvînt e mai largă mult decît cum o bănuiești. *Ființă* e tot ce există. Un hîrb, o chibritelniță, o gramatică, un făcător de gramatici crede-mă că sunt toate ființi. Nici etimologia cuvîntului chiar nu-ți permite să te mai îndoiești de această: *Ființă* de la a *fi*, ca *știință* de la a *ști*. Și dacă ții să statornicești o deosebire între *ființă* și lucru, nu-ți poți permite alta, fără să păcătuiești, decît cea care există între *gen* și *specie*. Și atunci zici: Tot ce ne înconjoară sunt ființe. Ființele se împart: în ființi neînsuflețite.

sau lucruri, și ființi însuflețite.² Aici îmi permit o paranteză.

Nu tăgăduiesc, gramatica încolo e bună ca metod. Migăloasă, intuitivă, analitică, dar asta nu-i de ajuns. Esențialul e ca o carte de această natură, în afară de chipul cum e orînduită, să conțină adevăruri, și nimic decît adevăruri.

Căci, admite că eu posed un neasemănat dar de a intui, de a așeza cu înlesnire în mintea copiilor și de a-i face să pătrundă noțiunile cele mai grele, dar că nu am educația suficientă, cunoștințele exacte și obiective ce se cer la un dascăl, așa că le dau o învățătură subiectivă, plină de toate greșelile mele. Ce se întîmplă?

Voi izbuti, cu mult succes, să-i conving că cerul este un capac urieș de tinichea, vopsit cu albastru, că norii groși se fac de-o pildă din fumul de la mașina drumului-de-fier și cei subțiri din fumul de pe la țigări și-așa mai departe.

Dar nu-i așa că pe acest teren pusă chestiunea, meșteșugul meu de a intui nu numai că nu face parale (?), dar e primejdios chiar și nespun de stricător?

Să nu mă învinovățescă nimeni că insist așa de mult asupra acestui punct. Nu e de trecut din fugă peste o chestiune ca asta. Cu mintea copilului nu e de șeguit. E lucru mare și vrednic de cea mai sfîntă luare-aminte acea virginitate a creierului plăpînd, aluat moale și primitor a orice formă vei găsi de cuviință să-i dai, țarină nelucrată, în care e cumplit de păcat să sameni de la început neghină și mărăcini... Ai un bloc de marmură, zice învățatul d-l Maiorescu, dacă ai făcut din el o caricatură, din ce vei mai scoate o Minervă?

Copilului trebuie să-i dai noțiuni exacte. El nu știe să primească cu beneficiu de inventar. Deprinde-l de mic și-și dea socoteala de însemnarea vorbelor. Fă-l stăpîn pe o serie de convingeri obiective. Să drămuiască cu mult scrupul cantitatea de înțeles coprinsă în sfera fiecărui cuvînt. Să-i măsoare întinderea cu o perfecție infinitesimală. Asta-i o adevărată comoară. Am închis paranteza."

Mai departe, tot în gramatica d-lui Manliu (Sintaxa, pag. 4), citesc : „*În privința așezării părților, propozițiunea se cheamă dreaptă când subiectul este întâi și apoi urmează predicatul. Propozițiunea se cheamă inversă când*” etc. Greșală neiertată. *Construcți*a e dreaptă sau inversă. *Construcți*a e pasivă sau activă. Propoziția rămîne aceeași și-ntr-un caz și-n altul : *Ion scrie frumos. Scrie frumos Ion*. A. iubește pe D., D. este iubit de A. Se schimbă numai construcția. Propoziția, Doamne ferește. E indiferent pentru ea c-o sta subiectul la început, ori la sfîrșit. Și doar e de o imperioasă trebuință să stabilești și să arăți școlarilor deosebirea de înțeles ce se află între aceste două cuvinte : Construcția e corpul. Propoziția e sufletul. Cea dintăi înseamnă țesătura, *structura*, chipul cum se orînduiesc și se îmbucă elementele. Cea de-a doua arată *înțelesul*, partea abstractă ce se răsfrînge din construcție, indiferent de alcătuirea materialului constitutiv. Definiția însăși glăsuiește în sensul acesta : *Propoziți*a este o *cugetare*...

Aceeași greșală fac d-nii Stoicescu și Călinescu (amîndoi profesori licențiați în litere și *filozofie*) în sintaxa d-lor.

La pag. 33 (etimol. Manliu, ediția XIII, corectată și adaosă (?)) găsesc : *Articlii*, cari formează... se numește articlii proprii.

Și se repetă, din nenorocire, că altfel, bucuros, aș fi trecut-o ca greșală de tipar.

În teză generală, se învață în școalele primare într-un chip nespus de deplorabil limba romînă, dacă mai putem zice că se învață.

Am avut adesea amărăciunea de a asista ca delegat pe la examene, și m-am încrucit. Un adevărat potop de erezii gramaticale.

În gimnazii, gramatica d-lui St. Neagoe³, dacă e bine predată, dezmeticește pe școlar, îi priminește cunoștințele, îi dă o învățătură de iznoavă plină de lumină și de adevăruri. E munca serioasă a unui om erudit și plin de bun-simț, care nu s-a bizuit, cu toată

trebuința ce se simțea, să-și încredințeze tiparului întinsele-i cunoștinți decît numai atunci cînd le-a adus la epoca de o suficientă maturitate, cernute, limpezite, cristalizate și înlănțuite, cu rost, într-un sistem, pentru a putea alcătui un tot științific.

E bună gramatica, e cea mai bună din cîte s-au scris la noi, dar în schimb, celelalte cărți, cari cată să completeze studiul limbei romîne în clasele secundare, sunt, în mare parte, o adevărată nenorocire.

Las la o parte *Stilul epistolar* al d-lui Romanescu⁴, cu năzdrăvănii ca : *emulul său a reușit numai prin morbul lui Brebenel* (pag. 90), și alte cărți *ejusdem farinae**, cari, din fericire, nu sunt tocmai răspîndite... Atîta ar mai trebui. Mă opresc la *Autorii vechi și noi*⁵, curs indispensabil, pe care programa în vigoare-l statornicește, și cu drept cuvînt, în toate clasele liceului. Care e de d-l C. S. Stoicescu, profesore, licențiat în litere.

Am mai făcut pomeneală într-o vreme despre acest strașnic *delict*, cum zice Don Padil. Aci însă *delictul* e aprobat, cu blagoslovenie domnească.

Am subt ochi trei ediții. Ce nestatornicie ! Bieții autori, în cartea asta o duc într-o vecinică permutare. Iau cîtiva de la început :

<u>La 1877</u>	<u>La 1879</u>	<u>La 1883</u>
I. C. Bolliac	I. P. S. Aurelian	I. Mihail Zamfirescu
II. V. Alecsandri	II. V. A. Urechia	II. P. S. Aurelian
III. P. S. Aurelian	III. Al. Sihleanu	
IV. G. Sion		
V. G. Crețeanu		et coeteri...
VI. Bolintineanu		

Halandala ! După de mult răposatul Momuleanu apare Matilda Poni, pe urmă Grandea, pe urmă Odobescu și pe urmă iar P. S. Aurelian. S-aleagă Bălan, că nu-i mai dai de rost. Autorul spune în prefață că la orînduire a avut în vedere gradul de ușurință... Cum se poate ? Fabulele lui G. Sion sunt cele mai lesne de

* De același fel (lat.).

priceput și stau tocmai spre fund. Făgăduiește autorul, chiar pe copertă, *notație explicative*. Nu prea văd. Doar la poezia *Peneș Curcanul*, unde se zice :

„Ne dase nume de curcani
Un hătru * bun de glume“...

O stelută și jos o notață : *Hătru — om urât (!)*. Grozavă explicație ! Ca și cum ai zice : morcov — o figură retorică.

Dar apoi *aprecierile*, „*acele caractere distinctive asupra stilului lor !...*“

Trebuie să fi făcut mare plăcere d-lui Alecsandri când a aflat că „*scrierile sale sunt pline mai toate de o dulceață (ai crede că-i vorba de gavanoase) și naturală leță ce încîntă și transportă pe cititor în regiuni divine*“. Stilul lui Aron Florian (pag. 101) este *cuvinte, de multe ori veheminte... epitetele crescînde... etc.* De Ion Neculcea însă nu prea e bine : „*el crede în miracule și încă ce este mai rău (!) se găsec adese în cronica lui idei umilitoare (proverbe etc.)*“. *Ca calitate distinctivă...“* E bine de vornicul Ureche, că-i „*place brieuitatea și limba sa adese e înflorită de metafore și chiar de alegorii*“. Da, fie, că și limba d-tale, d-le Stoicescu...

Cartea, deși aprobată, e condamnabilă *in globo*, pentru că e o lucrare primitivă de tot și fără nici un chichirez. Autorii ceia vin așa buzna, într-un învălmășag, parcă-s aduși de-un șuvoi. Pe urmă, lipsesc o mulțime de scriitori, morți și vii, mult mai de valoare decît unii cari figurează, și cu *portrete* încă. Cum se explică horopsirea asta ? Ce noimă are ?

Mărturisesc că n-am avut răbdarea să citesc păn' la sfîrșit — filă cu filă — nici o carte din cîte-am pomenit aci. Această pedeapsă nu mi-aș inflige *-o decît în cazul cînd mi-aș pune-n minte să dau o critică amănunțită, lucru de care opera d-lui Stoicescu e pusă la adăpost, fiind mai prejos de orice critică. Am prins numai din fuga ochiului cîte o scrînteală mai boacăină, ș-am consemnat-o aci, pentru ca să vadă lumea, și îndeosebi cei cari aprobă cărțile, cu cîtă nepăsare lăsăm

* *A inflige* — a aplica, a impune.

noi să se strecoare, până în auzul și subt ochii copiilor, greșeli cari nici acestora — dacă de la ei ar purcede — nu li s-ar putea ierta sub nici un cuvînt.

Un rău, asupra căruia nu pot îndeajuns insista aci, este că mai peste tot locul se grămădește aproape întreaga atenție asupra formelor reci și ciolănoase ale gramaticii, lăsîndu-se de multe ori la o parte, sau într-o foarte palidă luare-aminte, miezul adevărat al studiului, materialul în esență — *limba* însăși. E de netăgăduit că tot interesul, toată băgarea de seamă a cărților și-a profesorilor — dacă la bun liman vrem s-ajungem — trebuie să fie pururea ținută asupra folosului practic ce izvorește din orice învățatură.

Ce ispravă, mă rog, îmi face școlarul care, ca pe apă și pe nerăsuflăte-mi, va rosti toate chichițele gramaticii, dacă nu e în stare să-mi lege cu rost și cu socoteală zece vorbe de la dînsul într-un tot ca lumea, curat meșteșugit ? Îmi face efectul unei mori de vînt care-și învrîrtește fofezele într-una, fără să macene un grăunte măcar.

Deprinde mai întîi pe școlar să-și dea seama de fiicare vorbă, să le cunoască perfect cuprinsul și să le întrebuițeze pe ales, cu măsură și cu chibzuială. Să dește și cultivă-n el gustul și știința, estetica și algebra limbii. Învăț-l să construiască frumos și solid. Arată-i ce-i urît și ce-i frumos. Insuflă-i dezgust pentru stilul umflat, lăbărțat, descusut și fudul. Împătîmește-l pentru stilul așezat, bine legat, limpede, curgător și fără pretenții. Fă-l să iubească și să prețuiască *poveștile, doinele, urările*, și toate cîntecele și zicătorile pline de tîlc ale istețului nostru popor. Acolo va descoperi acea frumusețe ademenitoare și plină de farmece a gîndirilor, cari izvorăsc, firește și slobod, din adîncul simțirii ome-nești. Acolo va găsi inima neprefăcută și pururea duioasă a țaranului nostru, acolo eterna icoană, în care sufletul romînului se arată, aci mîhnit și tînguitor, aci voios și zglobiu, aci viteaz și desprețuitor de moarte, aci blajin și atoateîngăduitor, aci îndîrjit, prigonitor și aprig — mînia pămîntului — împotriva vrăjmașilor de-afară sau din țară, dar totdauna măreț și bun până

și în supărarea lui. Acolo și numai acolo va putea lega prieteșug cu acea limbă frumoasă și negrait de dulce, fără de care poezia în veci nu va putea trăi.

Dă-i să citească bucăți alese din scriitorii români mai de soi, pune-l să ți le nareze. Întețește-l cu compozițiile, și citește-i-le, și critică-le, și fă mai mare caz pentru întrebuițarea greșită a unui cuvînt decît pentru un *u scurt*, ține-l de rău întotdeauna pentru o frază siluită * și de prost-gust mai mult decît pentru o virgulă pusă la loc rău.

Nu fi pedant. Nu-l ameți cu *calculle algebrice în etimologie*.

Nu-l tortura cu limba strămoșilor noștri romani. Să învețe și să știe cît de multă latinească, dar să nu se încumeteze a-și latiniza limba. Acolo unde de veacuri s-a înfipt un cuvînt rusesc, bulgăresc, turcesc, nemțesc, ori de cîte ori, de unde ar fi, dacă e de toți înțeleș și întrebuițat, dacă-mi exprimă o notă perfect de clară în muzica limbii, de ce, stînd cu condeii în mîină, să-mi trudesca capul în căutarea unui cuvînt de origine latină, care poate nici nu-mi exprimă cugetarea cu aceeași forță și rotunzime, și nici nu are aceeași armonie în încumetrirea sunetelor, căci și partea asta, privitoare la ureche, trebuie luată, pe cît se poate, în băgare de samă la orice soi de scriere, nu numai la versuri. Ș-apoi, nici nu e tocmai lesne — cînd îi vorba la adecăteala — să dai pe gîrlă un cuvînt care, prin îndelungatele și ale lui credincioase servicii, și-a dobîndit, în limbă, un drept de cetate. Și-n sfîrșit, ideea e totul — dacă e adevărată, dacă e naturală, dacă e limpede, dacă e frumoasă, dacă e de toți și pe deplin înțeleasă, ce mai vrei? Ce te importă de unde mi-aduc eu materialul? Destul ca construcția să fie trainică, cu temei și cu gust alcătuită. Nu înțeleg, desigur, prin aceasta a căuta cu îndărătnicie numai cuvinte de pe la Nijni-Novgorod și de pe la Țarigrad, dar nici nu admit să se dea cu piciorul și să se desprețuiască acea sfîntă comoară de frumuseți a limbei, în care păstrăm, ca pe niște moaște, toată poezia poporului nostru, numai pentru că *el* —

* În revistă : *suită*.

de rînd cum este și fără știință de carte — și-a plîns amarul și nestatornicile ursitei, în loc de *aflicțiunea și inconstanțele destinului*, pentru că el și-a pus în cîntec firea lui vitejască, dar potolită și fără fățarnicie, în loc de *natura ori naturelul brav sau eroic, dar calm și fără ipocrizie*, în sfîrșit, pentru că el s-a știut necurmat purtînd în pieptu-i dragoste în loc de *amor*, jale în loc de *doliu*, nădejde de mîntuire în loc de *speranță de salvare*, îndoială în loc de *dubiu*, groază în loc de *teroare*, patimă în loc de *pasiune*, și așa mai departe.

Acolo se încheie comoara și nevestejita mîndreță a literaturii noastre. Acolo povățuiește pe școlară și fă-l să-și scalde, ca într-un izvor limpede și răcoritor, tinerile lui gîndiri. Învață-l pururea să aibă o adevărată evlavie pentru tot ce e măreț și vrednic de pildă și de cinste în neamul lui. Îngenunche-l în fața lui Negri, Lazăr, Eliade, Alecsandri... Pune-i un model dinaintea ochilor. Ațîță-l, înfierbîntă-l, fă-l român deșghețat, destoinic și semeț, rîvnitor și statornic în a lui spre bine îndeletnicire — fii preot în toată puterea cuvîntului.

Numai cu chipul acesta socot eu că s-ar putea ridica o generație serioasă și spornică la treabă, cu pricepere și bun-simț, avînd cunoștința și cultul *adevărului, bine-lui și frumosului*, în sfîrșit, numai bună pentru ca să spulbere toată șleahta de izmeniți și de arlechini, pîngăritori ai limbei și neamului românesc, și să dea o altă față vieții noastre intelectuale.

[CORESPONDENȚA LITERARĂ, IV]

Tîrgoviște, 10 mai 1884

Iubite prietene,

Tu-mi scrii din *seră* și-mi cei să-ți răspund, unde nu mă taie capul. E cu neputință să capeți un răspuns serios și satisfăcător la întrebarea ta: *Ce e femeia?* Aicea nu e ca la botanică, să poți studia speța în individ, și tot ce-i zice despre *solanum tuberosum* să se potrivească la toate cartoafele din lume, trecute, prezente și viitoare. N-avem de-a face cu exemplarele aceluiași *op.* Autorul strică clișeu după fiecare exemplar, și întocmește alte combinații de semne... prefaceri fără sfârșit (vezi *Algebra sup.*, capitolul: *aranjări, permutări și combinații*). Și apoi, îndeobște schimbările se operează radical — chiar în esența elementelor — nu numai în chipul de-a le amesteca. Așa că — iertă-mă chimia — îți va trebui câte-o formulă anatomică și echivalențială pentru fiecare doamnă-combinare aparte, și aceasta supusă iarăși la un alt șir de prefaceri în sine, după vârsta doamnei-combinări, după mediu și alte nenumărate împrejurări prevăzute și neprevăzute...

Dar parcă te văd supărat că-ți împuiez capul c-o așa nesărată *logomahie*, cum ar zice d-l Chițu¹. De, frate! Cine strică? Nu-i vorbă, ar fi trebuit să mă rostesc în mod sumar, din capul locului, că eu nu pot zice decât bine despre femeie, deoarece ea e mult mai bună decât noi — și mult mai chinuită.

Aceasta însă nu răspundea de loc la întrebarea ta, și mi se părea un adevăr asupra căruia nici îndoială, nici discuție nu se mai încapă.

Să trec mai bine la a doua scrisoare, unde-mi iai în zeflema pe numeroșii gazetari și literați de-a căror mulțime Olimpul *geme*, în ambele înțeleșuri ale cuvîntului. Adevărul e că de-o samă de vreme s-a întetit rău toana băiguielii, spasmurile nemuririi în sclivisiții noștri giovini. Ca din senin ne plouă cu cărți și cu reviste. E harnică generația, n-ai ce-i zice. Generație de inimă, domnule, nu e fleac!

Ce va mai rămînea din voi, sărmame muze!...

V-au strîns vajnic în chingi șugubeții noștri zdrăngănituri. Pas de mai faceți năzuiri, că vă scot și măselele din gură... Cu ei vi-i în cîrd.

Pun rămășag că, de-acî în doi ani, nu va mai rămînea prostie de spus care să nu fie veche.

Nu mă rabdă inima. Îți copiez aci — din una din gazetele capitalei — cîteva rînduri nostime și minunate de caracteristice. Fii cu luare-aminte, că nu e de jucărie:

„Vălul ce acoperea această săptămînă este brodat cu aceste mișcări psihice și împodobit de seninătatea și plinătatea facultăților mintali, tranziție provocată numai de repausul săptămînei mari.“

Ei! cum te dai cu părerea? Adînc *combate* stimabilul, nu-i așa? Nici vorbă că după condei s-arată a fi un *preaînvățat bărbat*. Căci iată ce subțire și cu ce dres și talîmuri* mi-o aduce mai la vale în următoarele rînduri, de un colorit puternic și de o atît de strașnică frumusețe de imagini, încît nu poți să nu mărturisești împreună cu poetul Canilli², că autorul *în chestie* „e dotat cu o dibace combinare“:

„De o parte, societatea dramatică, care a lucrat pe capete spre a putea da aparițiune cît mai neîntîrziată operetei Hatmanul Baltag³, iar de altă parte, distinsul director al Conservatorului întrunește în fiecare zi pe maestrul orchestrei, spre a-i pune în poziție, ca execu-

* *Talîm* — plecăciune, reverență.

ția lor să atingă culmea inspirațiilor, cari au mișcat pe celebrii maestri spre a dota lumea cu opere, menite a-i dezvolta facultățile în astfel de grad, încât prin ele să poată întrevădea gloria divinității, care se răsfrânge asupra omenirii prin scînteia țesută în fibrele ce vibrează facultățile umane.“

Ce zici? Asta — pardon de expresie — e școala domnului Macedonski: „Controlul de stil și libertate de idei“. ⁴ Iacă ce și-a scris pe flenderița * de stîndard nobilul și mărinimosul epigramist — și luptă, *mon cher*, cum nu poți să-ți faci idee, pentru sfînta apărare a dreptului... de a spune dobitocii. Închipuiește-ți ce cîmp vast! Ce orizonturi largi se desfășoară acestui om (?) întrepid și fecund.

Ceva iar de gust am mai găsit alaltăieri în *Alarma*. Îți trimet începutul. Restul l-om ceti cînd ne-om întîlni între patru ochi, căci e grav!... Ce să zic? Drept drag să dai ortul popii, în perspectiva unui astfel de

Discurs funebru

rostit în biserica St. Haralambie din Ploiești, în 19 aprilie 1884, la înmormîntarea junelui George Christescu, de profeșoarele Zacharia Antinescu ⁵.

Oricine luptă se reține de la toate alte lucruri, aceia adică, spre a primi o coroană trecătoare, noi însă una care nu se veștejește.

Ap. Paul, Către corinteni, cap. 9, vers. 25.

Etatea juneței, iubiți auditori, este etatea aceea cînd omul în lumea aceasta simte unica satisfacțiune pe pămînt. Ea se aseamănă cu soarele de primăvară, care-și împarte binefăcătoarea lui căldură preste tot solul ca să resară și să înflorească toată vegetațiunea. Cui nu-i place atingerea de dînsul a razelor solare din mai? Cine se poate abține de a nu mirosi o floare voluptuoasă în coloare și parfîm cînd o vede în grădină sau în vrun pahar cu apă rece?

Apă rece! Bun lucru și cît se poate de atingător. Ș-așa, [...] din Carpați și până la mare, o imensitate de

* Flenderiță — zdreanță.

inamici, cari n-au altă treabă mai bună de făcut decît să morfolească cea retorică, să schingiuiască biata limbă, să toarne la dobitocii cu ghiotura — și toate astea cu pretenția de a face literatură... Sărmană literatură! Cumplit te mai pîngăresc nenumăratele pupoze ce se prădesc ca iepurii în a toate îngăduitoarea astă țară!

Ia închipuiește-ți leauta asta-ntreagă de izmeniți, grămadă, dînd buzna la poarta nemuririi; poeți, nuveliști, gazetari, critici, filozofi, politici de cafenele — toți cu ifose de luptători pentru lumină și luminători prin luptă, toți reclamînd cîte un ciozvîrt de neuitare și cioplirea semandicoaselor mutre în marmoră, anexînd la petiția introductivă unul un volum de rime pierdute, altul un chitab de rime găsite, unul o dramă în... mai multe acte, altul o sumă de nuvele pe hîrtie velină, plus colecția *Literatorului* ș-așa mai departe, pînă la nobilul Canilli, cu neprețuita dumisale *dibace combinare*! Ce mină le-ar face biata nemurire!...

„Cît de filotimă să fie,
În fața astor musafiri,
S-ar face verde de minie
Ș-ar scoate-un strigăt: Hai sictiri!“

Și eu știu să fac versuri, dar recunosc că sînt încă slab.

Aceasta ca aviz prealabil poeților cari ar avea poftă să mă muște...

Ș-apoi pe toți acești milogi i-auzi într-una schiolă-lăind că lumea-i oarbă și ingrătă, că se fac ovații lui Alecsandri, ca și cum ale lor scrieri n-ar aduce omenirii nici un serviciu — măcar cît de mititel — și de utilitate privată, dacă nu publică. Ar trebui, zău, cel puțin după moarte, să-i umple cu paie și să-i conserve într-un muzeu: secția dobitoacelor cuvîntătoare.

O, glorie! nu fi crudă și aibi în vedere pe bieții nenorociți de cari mai sus s-a menționat, și nu-i lăsa cu buza umflată, că mult se mai trudesce, sărmanii!...

Și sunt toți de bună-credință... ce zici tu?...

Ave.

„ANALELE LITERARE“

Cu acest nume a apărut o revistă lunară. Avem pînă acum primul număr. Redacția și administrația e în strada Vîntului no. 7.

Coprinsul revistei începe c-o încercare dramatică de d-nu Mircea C. Dimitriadi¹: *În noaptea nunții*, comedie într-un act și versuri.

SCENA I

Elena, mireasă, intră în camera nupțială, cade obosită într-un fotoliu și zice un monolog de 53 de versuri, în care ne descoperă că, în sfîrșit, s-a măritat cu Vereanu, fără voia ei. Radu, iubitul ei adevărat, a venit la cununie; el era palid; ea s-a uitat la dînsul, și el i-a făcut un semn, apoi i-a dat de știre printr-un bilet că vrea să-i vorbească. Monologul cade cu necaz asupra muzicei, care se aude cîntînd.

„Ce muzică infamă!... Nu are nici un gust.“

Apoi vine o tiradă asupra psihologiei cazului și asupra obiceiurilor sălbatice ale lumii și părinților, cari nu te lasă să iei pe cine și-i drag... (zgomot la fereastră).

Monologul, speriat oarecum, urmează :

„Ce zgomot se aude?... Fereastra se deschide!

(Apare Radu palid.)

Ah! tu ești, tu, aicea?!... Oh! repede o-nchide,
Să nu te mai vază nimeni!... Oh! intră mai curînd.“

Radu zice c-a venit să-i șoptească cuvîntul de altădată : „Eleno, te iubesc!“

Elena-i răspunde că, de... „cuvîntul este sacru, e nobil, este mare“... dar... *azi e soție!* Se plînge de bărbatu-so, că nu știe *bontonul*, și i se pare *nătîng, încetinel*. Apoi roagă pe Radu să plece. Radu-i spune de niște *jocuri diafane* și-o asigură că nu poate să plece, că... să n-aibă nici o teamă, c-a avut grijă să puie morfină în paharul lui bărbatu său, la masă. Elena, oricum, ține să rămîie soție fidelă. Dar Radu-i ia piuitul printr-o declarație de treizeci de stihuri, în care o face să înțeleagă precum că *iubirea e cuvînt sacru, cuvînt d-zeiesc*, îi spune despre *dulceața din ochii ei...* și-i amintește cum *pe-o noapte înstelată*, ea făcîndu-i lui (Radu) declarație... „din vorbă în vorbă” **ȚOCNI UN SĂRUTAT**

Ce deșteptă natura din somnu-i fermecat!“

Elena (pierdută la sînu-i) : „Oh!... taci!... taci!...“

Radu (mai pasionat) o reasigură că bărbatul ei doarme și-o roagă să se îndure și să se lase... să-și petreacă noaptea amîndoi, „în lîncedă iubire“.

Elena se împotrivește încă. Mai îndemîină i-ar veni să fugă cu el în țări străine.

Radu îi pune în cunoștință dificultățile acestui pas și îi atrage luarea-aminte asupra iubirei de țară...

„Căci disertarea-i aspră și suferința grea“ ;

Elena se înduplecă :

„Putere 'ai asupra-mi. Fă ce voiești din mine!“

Radu : „Cu buza-mi îmbrunată de-a ta aș vrea să mor!“

Se aud pași. Radu s-ascunde după perdele, George, bărbatul ei, intră. O întreabă dacă nu cumva iubește pe un altul. Îi spune că el e *sceptic*. Îi vorbește despre poetul Bălăcescu și despre romanul lui Carletie *La maison vide*. Discută amândoi despre căsătoriile de azi.

George, care e stăpîn pe situație, face aluzii la amorul ei și la morfina lui Radu. „*Se duce la perdele și ia pe Radu de mîna.*” Își aduc aminte de-o astfel de prinsoare făcută în gimnaziu. George spune cum a prins biletul lui Radu. Elena începe să-și iubească bărbatul, ba chiar îl găsește nostim cum se cade. Radu, prietin amîndurora, pleacă. George zice frumos *morala fabulii*. Cortina cade.

Aceasta e *comedia* cu care începe revista.

*

După asta urmează *Fragmente din istoria familiilor boierești* de d-l B. Florescu.

Și iarăși vine d-l Dimitriade cu începutul unui roman, *Intre crimă și moarte*.

Vecinica sărăcie pe-o noapte de ianuar, cu mama culcată *pe patul de scînduri și învelită în zdrențe*, cu doi copii flămînzi, din cari cel mai mare p-aci-p-aci să fie de-o vîrstă cu mă-sa, și cu un tată *meșter lemnar*, bun, harnic, cinstit, dar care nu găsește de lucru din cauza afluenței străinilor. Toți sunt *anemici*, în speranța de a fi mai interesanți. Copiii tremură de frig, nici vorbă...

„— *Mi-e foame, mi-e frig!... iese din sughițurile lor înecate de plîns*” etc.

Romanul desigur se va putea lungi așa după trebuință.

Urmează apoi trei poezii tot de acest autor, așa că aproape pe întreg numărul 1 al *Analelor literare e plin* (în amîndouă înțelesurile) de d-l Dimitriadi Mircea.

*

Dar de nicăieri, nici din piesă, nici din roman, nici din poezii, nu tresare nici o cugetare originală, nici o observare mai deosebită, nici o noutate de formă sau de fond.

Atunci care e ținta, ce urmăresc redactorii acestor *Anale*, cînd o sumă de platinidiști s-au plimbat de mult prin ce scriu dumnealor?...

Nenorocirea e că la noi se bizuie grozav tineretul pe *inspirație* și nu vrea să se convingă că îndeletnicirea literară e o chestie de muncă serioasă, că trebuie să cauți, să observi cu de-amănuntul, să studiezi adînc, îndelungat și cu răbdarea unui meseriaș onest pentru ca să-mi mai poți spune ceva nou despre un lucru; căci, pentru Dumnezeu!... toate sunt spuse și despre toate mai e de spus pentru cine știe să *muncească*.

S-a isprăvit cu literatura de spîrciuială și de superficialități banale. [...]

Nu te încînta de sunetul vorbelor ce-ți vin sub condei. Fă-mă să simt sărăcia și boala eroilor tăi. Scurmă inimele și spintecă nervii. Studiază durerea și patimele în cele mai ascunse adîncuri ale lor și stăi, cu ochii în patru, la căpătîiul eroului tău bolnav, ca să-i surprinzi prefacerea și stingerea vieții în fiecare răsufare. Nu-i de ajuns să-mi spui că eroul tău e *anemic* și îmbrăcat în zdrențe ca să mă emoționezi. Am văzut o mie de anemici îmbrăcați în zdrențe. Tu — dacă ești artist — arată-mi clar și într-un relief puternic ceea ce eu, om de rînd, nu pot vedea deslușit.

Cu inspirații din senin nu faci treabă. Așterne-te pe muncă. Observă și studiază cu răbdare. Fără o concepție ș-o gestație regulată, nimic nu se naște întreg.

Bagajul învechit de fleacuri lăsați-l în haznaua vremii ș-a uitării.

Ce înseamnă acest neastîmpăr copilăresc de-a ne juca de-a scriitorii? Nu vedeți d-voastră că sunt atîția saltimbanci și jongleuri literari, flămînzi de nemurire, cari-și prăpădesc vremea și devin ridiculi? Ce vă mai trudiți așa de clacă și de florile mărunții? Ce gol să umple *Analele* d-voastră, atît de goale și ele, săracele?

Ați crezut numaidecît că e o datorie literară a ne veni și d-voastră de Crăciun cu acest caltaboș literar?... Întrebuințați-vă timpul mai bine.

Credeți-mă, domnii mei, că lumea e sătulă de-așa ceva.

MILLO

Săptămîna trecută, la teatrul cel mare, în cea dintîi seară a *Estudiantinei*, am mai putut vedea pe iubitul nostru artist Millo în cea mai cunoscută creație a sa, Paraponisitul.

Nici vorbă, domnul Millo simte foarte bine cît de mult i-a răpit neîndurata vîrstă din vigoarea-i de odinioară și cît de cu neputință i-ar fi astăzi să mai susțină, cu succes, povara marelui său talent. Și dacă ne mai face cîteodată plăcerea de a ni se mai arăta pe scenă, e numai pentru că-l biruie *dorul* de publicul pe care l-a stăpînit o jumătate de secol cu farmecul talentului său, acel dor adînc și neadormit de tinerețea și gloria de odinioară pe care numai artiștii îl cunosc.

De aceea, cînd domnul Millo s-a arătat pe scenă, în primirea entuziastă a publicului recunoscător, figura lui întîmpina ropotul zgomotoaselor aplauze c-un zîmbet inteligent și trist, în care se vedea durerea sinceră și personală a *omului* care simte și îl doare că nu mai e ce a fost odată, și cum înainta încetișor și tăcut spre rampă, ochii și gestul lui de „paraponisit“ spuneau lămurit lumii, care-l aplauda mereu: „Degeaba, s-a dus vremea lui Millo, voi nu aplaudați decît fantoma acestei glorii stinse !...“

Cînd *Paraponisitul* se isprăvi, și nu mai rămase decît *Millo* pe scenă, sala zbugni într-un ropot prelung și încăpățînat de aplauze. De două ori a trebuit să se ridice cortina și, adînc mișcat, bătrînul artist părea că întinerise în înfierbîntarea zgomotoaselor ovații — voios și

sprinten, fugea pe scenă, ca un copil de cincisprezece ani.

Cînd publicu-l chemă pentru a treia oară, înaintă pînă la rampă. Sala se umplu de tăcere. Artistul se înclină, strîngîndu-și la piept haina de *paraponisit*, lungă, veche și cu buzunare multe, și, cu o voce adînc emoționată, mulțumi astfel iubiților săi admiratori :

„Primirea călduroasă și simpatia ce mai arătați bătrînețelor mele a șters din mine toată *paraponiseala* !...“

Felicităm pe publicul care știe să-și arate, sub orice formă, recunoștința ce datorește aleșilor săi. Pentru artiștii cari-și duc cu ei toată splendoarea talentului lor nu mai rămîne decît această sfîntă mîngîiere.

„REVISTA LITERARĂ“

Despre ce este și ce urmărește această revistă ne rezervăm a vorbi mai pe larg în unul din numerele viitoare ale ziarului nostru. De astă dată ne mărginim la câteva observații privitoare la cuprinsul numărului din urmă.

La începutul revistei vine tot d-l Macedonski : cu o *nuvelă*. Dar *Zi de august*, așa cum e tratată, e un tablou frumos, cu situații bine surprinse și bine zugrăvite, din care, dacă s-ar scoate unele figuri nenorocite, și unele expresii cam trăsnite cu leuca — pretenții de stil grozav — ca *furtunile arzătoare cu descărcări electrice și cu convulziuni supreme* (asta à propos de un sărutat), desigur bucata ar rămîne — ca tablou — o lucrare artistică.

O apă care curge printre sălcii, o moară unde țărani „cu înjurături de cruci pe buze“ descarcă saci dintr-un car, o livadă unde flăcăi și fete culeg prune și prin bălăriile căreia întîlnim cîte ceva din *Germinal* a lui Zola, un boier care așteaptă pe fecioru-său de la București, o horă-n bătătură, la pălălaia focului, ș-apoi culcarea tuturor, drept deznodămînt final — toate acestea, oricît de bine-ar fi spuse, să fie sigur d-l Macedonski că nu vor alcătui niciodată o *nuvelă*.

Poezia *În atelier* e o adunătură pretențioasă de imagini obscure și descusute, cari nu spun nimic, pentru că nici nu urmăresc nimic : împărecheri anapoda de vorbe goale, umflăte, bîzîitoare — asta e boala d-lui Macedonski !

De cine e făcută poezia intitulată *Baie* și iscălită Paul Zvor ? Și cum d-l Rădoiu, care e un om serios, îngăduie să se publice astfel de murdărie într-o revistă la care, după cum văd, colaborează și domnișoare ? Pentru D-zeu ! nu vă gândiți că vă citește lumea și că e un atentat la buna-cuviință și la moralitatea publică a da într-o revistă, ca literatură, niște grețării atât de grosolane ! Acestea nu mai sunt pornografii, ci sunt mășcări nerușinate, de cîrciumă și de șatră, cari te fac s-arunci cu scîrbă o astfel de revistă, care n-are nici o umbră de cuviință și de respect pentru cititorii săi. Mi-e rușine să reproduc un vers din această *poezie* ! Dar rog pe d-nul Rădoiu să citească ultima strofă — îi fac onoarea de a presupune că n-a citit-o încă — și să mărturisească singur, în toată sinceritatea, în ce *locuri* și *cine* ar putea citi o astfel de poezie fără să roșească ?...

Mai cu perdea, mai cu perdea, domnilor *poeti* de la *Revista literară* !

Las la o parte o sumă de lucruri indiferente și mă opresc puțin la o nostimadă de pe ultima pagină a revistei :

NOTA REDACȚIEI

„*Romanțul Elena de Bolintineanu, pe care îl publicăm în numărul acesta, cu oarecare modificări imperios reclamate de transformarea literară a limbei...*“

Cine-i naivul care se încearcă să ne dea un „*Bolintineanu*“ *à la mode* ?... Dar de cînd o lucrare definitivă a unui om care a murit se poate republica *cu oarecare modificări imperios reclamate de transformarea literară a limbei* ?

Asta n-am mai auzit-o !

Și mi se pare cu atât mai straniu și mai ridicul cu cît e un caraghioslîc fără precedent în literatura vreunei țări.

Bietul Bolintineanu !...

VISUL D-LUI I. BRĂTIANU

Iubite domnule redactor,

Iartă-mă că n-am mai dat nimic „la gazetă”. Crede-mă, sunt vremuri în cari mi-e cu neputință să scriu ceva. Aceasta mă ține luni întregi câteodată.

Mi s-au povestit câteva visuri, cari, pe căldurile din vara asta, au tulburat somnul citorva *oameni mari* de la noi. Dumnezeu știi ce mare însemnătate are în istorie tot ce se întâmplă în viața acestor oameni.

Îți comunic, pentru început, visul d-lui I. Brătianu.

Vor urma și celelalte, dar pînă prin septembrie să nu-mi ceri o colaborare regulată, căci pînă atunci sunt cu domiciliul necunoscut.

Cu toată stima,
MIRMIDON

Un vis foarte straniu a avut la Govora marele nostru cancelar :

Era o sală largă, cu pereții de piatră, sinistră și umedă ca o peșteră. Prin colțuri, în sfeșnice mari de cremene, sfîrșiau arzînd făclii negre de smoală. Pe sus zburau lilieci, plesnindu-și aripele de tavan. Iară el sta pe un tron înalt de brad. Trupu-i era gol ; numai pe cap purta o coroană de papură, și în mîină, un scheptru de lozii împletite. În jurul lui, pe jos, mișuiau nenumărate și felurite jigăanii, cari-l priveau cu smerenie și-l cîsteau ca pe un împărat ce era. Căci el se simțea în ceasul acela împărat și, lucru curios, sub chipurile

acelea slute de jigăanii, el recunoștea pe toți supușii lui din lumea cea aievea ; așa, vedea o broască-țeastoasă întinzîndu-și spre el oscilătoru-i cap de șarpe, și bine știa că sub țeasta aceea se adăpostește ființa supusului său Mitiță Sturza ; într-o omidă mare, cît coada unui cotoi, se tîra, încovrigîndu-se, amicul Carada ; într-un fluture cu abdomenul lunguiet și vîrgat fîlfîia domol din aripi cuviosul mucenic Nacu ; într-un guzgan lîns și mustăcios se înfățișa grațiosul și dezinteresatul Radu Mihai ; lipăind, sărea o broască vînată, zbîrcită, umedă și repulsivă, în chipul căreia se înfățișa simpatica persoană a d-lui Stătescu... și așa mai departe.¹

Fiecare furase cîte-un chip de lighioană, mare sau mică : patriotul Dimancea păcălise o coropișniță, inflexibilul Leca — un bondar, neprihănitul și neadormitul Moruzi — o cîrțiță (sobol), Buli-bașa Fundescu — un grier, mîntuitorul de vieți Rîmniceanu² — o lipitoare [...]. În sfîrșit, nimeni nu lipsea, nici chiar neprețuita figură a prichindelului Djuvara, exhibită printr-un vierme intestinal, desfășurîndu-și cu mult succes printre celelalte gîngăanii ifosonul său de *limbric național*.³

Dar, lucru minunat — așa cum numai prin visurile eroilor din tragedii se întâmplă — împăratul de la Govora șopti în gînd un nume : *Kirișopulo*, și deodată, din puzderia de jigăanii, se răzleți o rîmă ; ea se tîrî încetișor spre treptele tronului și, cu cît se apropia de împărat, cu atît creștea mai mare : cînd își atinse capul de picioarele lui, se făcu șopîrlă, cum îi trecu de glezne, se făcu șarpe și prinse a se lungi mereu, îi înfășură pulpele, ca în strînsurele unei curele reci, i se încolăci în trei cercuri peste pîntecele gol și-și ascunse capul binișor la subțioara caldă a milostivului stăpîn. El își rosti astfel în gînd numele tuturor supușilor, și toate lighioanele se năpustiră asupra-i, crescînd din ce în ce mai mari, și părea că și el crește, tot mai înalt... dar deodată se auzi un trosnet, și tronul se surpă subt el, ca o șandrama putredă... Și cădea, cădea mereu, într-un întuneric și într-un gol care nu mai avea sfîrșit, și pe cînd se scufunda așa, cu toată oștirea lui, un glas

cunoscut îi răsună în urechi : „*Verfluchter !... Was ist das ?!*“ *...

Atunci tresări și se deșteptă. Cu ochii holbați se uită sperios în juru-i. Se lumina de ziuă. Se sculă să se îmbrace. Tîmplele-i erau asudate și în trup simțea o oboseală și o greutate ca după un drum lung și plin de zdruncinare.

La dejun își povesti visul. Kir Năstase, care în multe rînduri tîlmăcise atîtea visuri de bine norocosului său stăpîn, de astă dată, cu un aer de liniște prea bine izbutit, mai tăvăli în untdelemn un ardei gras, îl înghiți frumos și zise-a nepăsare :

— Fleacuri... te-ai culcat cu stomahu încărcat...

---

* Bîlestematule !... Ce-i asta ?!... (Germ.)

VISUL REGELUI

Prînzise bine, asistase la spectacol, și acum fericitul rege, scufundat în patu-i moale, cu ochii închiși, în așteptarea somnului, își lăsa molatecele gîndiri să luncene îndărăt, către acele vremuri de strîmtoare în cari se muncea mult și se căpăta fiorini puțini și cari acum pare c-ar face parte dintr-o altă existență, atît sunt de depărtate... „Ce vînt norocos, cugeta el, m-a aruncat în această blagoslovită țară, și ce mari și de necrezut sunt minunile ursitei cînd vrea ea să te procopsească așa, pe negîndite!“ Cu aceste reflecții, milostivul nostru rege adormi.

De multe ori lucrurile la cari te-ai gîndit de cu seară îți revin în vis sub o formă mai clară și ți se desfășură într-un fel de peripeții de basme, ca și cum toate s-ar petrece sub farmecul unui descîntec. Sunt visuri în cari ți se pare c-ai trăit un veac de om și cari te poartă în cîteva minute prin atîtea locuri și evenimente, încît, cînd te deștepți din ele, simți în tine o oboseală fizică ș-o amețală, ca și cum... dar să lăsăm aceasta și să venim mai degrabă la visul regelui :

Se făcea într-o sală de cazarmă. Trist, cu coatele pe masă, își strîngea în palme capul greu de oboseală și de gînduri amărîte. Cum sta așa, o mîină îl atinse pe umăr, își întoarse capul și văzu un chip frumos, cu ochii ca doi luceferi și c-un zîmbet infernal de atrăgător.

— Vino cu mine...

— Unde ? bîlbîi el înlemnit.

— Ce-ți pasă ? Vino cu mine. Eu sunt norocul tău.

Și glasul acesta îi fărmeacă auzul, ca un cântec dulce și ademenitor. Își luă chipiul și ieși. Afară era o lună frumoasă ș-o tăcere sfântă, care-l înflora. Străbătu orașul — văi și dealuri se precipitau îndărătul lor. Era un mers fulgerător de iute în liniștea nopței. Se simțea ușor ca o umbră. „Curios lucru, își zicea el în gând, n-am aripi, nu zbor, și, cu toate astea, merg așa de repede, fără să ating pământul cu picioarele...”

Dasupra luna se ștergea încetul cu încetul. Stelele prinseră a se stinge. Ei mergeau mereu. În fața lor, de după creasta unui munte, încetișor răsărea soarele și brazii se îmbrăcau într-o pară roșietică. Norocul întinse mâna înainte...

— De acolo se pornesc bogatele câmpii hărăzite ție.

Și într-o clipă fură în creștetul muntelui.

Acolo se opriră puțin. Câmpiile pline de bucate curgeau devale, lucind în bătaia soarelui ca niște valuri de aur topit. Din deal în deal se ridicau străjile uriașe, nemăsuratăi codri, adăpostul fiarelor și cuibul haiducilor.

— De aicea și până în malul celei mai late ape, cât cuprinzi cu ochii și cât nu poți cuprinde cu ochii, toată țara aceasta frumoasă, cu hotare depărtate în lung și-n curmeziș, cu bogății fără măsură și cu viteji fără frică de moarte, toată este a ta, și domn te vei chema peste aceste ținuturi.

Ținărul *domn* se înfioră de atîta fericire. El vra să zică ceva, dar norocul îi înțelese gândul și patima și-i făcu semn să-l urmeze. Într-o clipă se pomeni în fața unui palat enorm. Străbătură o sală lungă, tăiată-n marmură, și se opriră-n fața unei uși mari de fier, deasupra căreia era scris : „*Geld, Geld, Geld*” *

Ușa se deschise scîrțîind a greu pe țîțîni, și cînd văzu el în mijlocul odăii largi mormanul colosal al banilor de aur, se așvîrli c-o lăcomie sălbatică asupra-i și, culcat pe piept, își îngropă fața și brațele pîn-în subțiori în acele bucăți de metal așa de strălucitoare, așa de lunecoase și așa pline de răcoare și de farmec. Așa, scaldîndu-se, rămase multă vreme, ș-un fior de o rară

* Bani, bani, bani (germ.).

voluptate părea că-i străbate cald prin tot trupul și-l adoarme.

Deasupra se auzea hurețuri de roți, ca într-o moară, și pe igheaburi largi mereu curgea de sus bani de aur. Norocul îl dusă și-i arătă minunata alcătuire și rînduială a lucrurilor. Era o adevărată moară. Norocul îi spuse că într-o zi i se vor mai adăogi încă douăsprezece roți mari la moară, și-i desluși cum are să toarne-n coș păduri, oștire, popor, și toate acestea, măcinate, au să se prefacă-n aur.

El zise : „*Gut... sehr gut!*” * și iarăși se așvîrli pe grămada de bani. Era așa de fericit !...

Dar deodată moara se opri. Norocul se făcuse nevăzut. Un tumult de glasuri întăritate venea de-afară, din ce în ce mai violent. Palatul se clătina din temelie. Geamurile dîrdăiau ca de cutremur, și mormanul, risipindu-se ca ceva viu, luneca de subt el, pînă ce-l lăsă cu pieptul și cu brațele pe scînduri...

Deodată zbucni o bubuitură groaznică, și păreții parcă se porniră să cadă peste el...

Zguduit de spaimă, se deșteptă. Stete amețit cîteva minute. Apoi se sculă și începu să se plimbe prin odaie. Nu se făcuse încă ziuă. Afară ploua cu găleata. Din cînd în cînd un fulger se zvîrcolea în întuneric și cîte-un tunet huruia prelung și violent...

— Afurisit vis, rosti el pe gînduri, și-și șterse fruntea fierbinte și asudată.

A doua zi popa Parlari primea o băncuță ștearsă din partea regelui, cu însărcinarea de a se ruga mai cu foc și mai cu evlavie pentru liniștea și siguranța majestății-sale.

* Bine... foarte bine (germ.).

GURA PĂCĂTOSULUI ADEVĂR GRAIEȘTE

S-a atentat la neprețuita viață a marelui etc., etc. ...

Ce frumos prilej pentru funcționari de a-și arăta stilul și pentru *Voința națională* de a-și umplea coloanele !

E o adevărată comoară colecția telegramelor ce curg cu duiumul, din toate părțile, la adresa fericitului ministru. Fel de fel de neghiobii, cari s-ar putea rezuma — afară de vro două-trei — în această obsequioasă * formulă : „Ne pare bine c-ai scăpat, domnule Brătien, pentru că, de... dumneata ne-ai pus în pîne, și de viața d-tale stă legată procopseala noastră“.

Dar telegrama cea mai nostimă și mai importantă prin adîncul ei cuprins este următoarea :

„Focșani

D-LUI BRATIANU, PRIM-MINISTRU

Înfierînd cu pecetea nelegiuirii încercarea de sinucidere în contra d-voastră... etc. ...* Voința Națională de ieri, pag. 3, coloana 2.

Sunt iscăliți vro sută de cetățeni. Cu neputință ca acești oameni să fie toți în așa hal de ignoranță încît nici unul dintre ei să nu-și fi dat socoteală de însemnarea cuvîntului „sinucidere“.

* *Obsequios* — excesiv de respectuos, plin de umilință.

Nu le vom face necinstea de a-i crede atît de agra-
mați. Atunci, ce înțeles poate să aibă telegrama de
mai sus ?

Iată singura tîlmăcire, singurul sens ce iese, fără
să-l tragem de păr, din termenii acestei telegramă :

Cetățenii respectivi, desigur, trăiesc aici în țară, și
văd și ei cine trage sfoarele și cum joacă fantezele *.
Deci, printr-o instinctivă pricepere a lucrurilor și prin-
tr-o involuntară pornire spre adevăr, au ajuns să dea
simțimîntului lor de recunoștință și iubire pentru d-nul
Brătianu o formă caracteristică, care, scoasă din con-
strînsa concizie a telegramei, în toată claritatea s-ar
dezvolta astfel :

*Ne pare bine, prețiosul și milostivul nostru stăpîn,
că atentatul, pe care singur l-ai urzit în contra pro-
priei d-tale vieți, n-a fost decît ceea ce trebuia să fie,
o scamatorie politică, o farsă de clown, vrednică de
aplauzele noastre.*

O recrudescență de popularitate. Iată toată ținta și
tot misterul acestei „încercări de sinucidere“ !

Sărman popor, cît timp își va mai bate joc această
trupă de saltimbanci de buna ta credință și de blajina,
legendara și dumnezeiasca ta răbdare !

* *Fanteză* — marionetă.

SCRISOARE CĂTRE CITITORI [I]

Duminică, 12 octombrie 1886

Iubiți cititori,

Încep de azi o corespondență cu d-voastră. În fiecare duminică veți avea în foița acestui ziar o scrisoare de la mine. Vă previu că n-am să fac spirit.

În cursul unei săptămîni cîte nu ne trec pe subt ochi, cîte nu ne trec prin minte, chemate și nechemate? În literatură, în politică, în întreaga manifestare a vieții noastre de toate zilele, găsim întotdeauna lucruri interesante de observat și de spus. Numai să nu ne impunem nenorocita sarcină de a face fraze frumoase, cu vreme și fără vreme.

Voi căuta să vă spui lucrurile omenește, ca la niște prieteni buni, cu cari mă cunosc de mult și cari n-au nevoie să afle de ce *forță retorică* sunt. Sunt o mulțime de tineri pe cari retorica și frazomania nu-i lasă să cugete-n tihnă.

Eu cred că toți oamenii ar scrie bine dacă n-ar fi împiedecați de năzuința de a scrie mai frumos decît le e dat. În privința aceasta vom avea adesea prilej să vorbim mai pe larg. *Autorlîcul* la noi e o boală răs-pîndită. Pofta de nemurire, mîncărimea de condei e o patimă care scoate pe mulți din minți. Puțini trebuie să fie oamenii cu știință de carte cari nu sufăr de această nenorocită rîie. Asupra acestui belșug de scrieri,

vă mărturisesc, am cugetat adesea, și mi-am dat oste-neala să scriu din cînd în cînd cîte-o încercare de critică pe ici pe colea.

Aveam și eu iluziile mele într-o vreme. Toate s-or putea stîrpi, nimic însă nu va izbuti să puie hotar prostiilor omenești. Nenorocirea e că în toată această puzderie de scriitori nu găsești două, trei talente cari să te răsplătească de neroziile pe cari le înduri. Așa e, și nici că s-ar putea să fie altfel.

Ce credeți d-voastră, că într-o atmosferă ca a noastră s-ar putea dezvolta și ar putea trăi un talent adevărat?

O, Doamne! Dar într-o societate în care trîndăvia leneșe, lingușitoare și vicleană este mai bine plătită decît munca cea mai cinstită și mai inteligentă, într-o țară în care un ignorant palavragiu de uliță se tîrăște pe brînci, ș-ajunge într-o bună dimineață să dispui de soarta unui popor întreg, într-un timp în care un nerușinat spion al poliției se găsește în mai bune condiții de existență decît un profesor de universitate... Într-o astfel de țară și pe așa vremuri, desigur, un Eminescu nu poate trăi.

Arta izvorăște și respiră din *aerul* epocii în care se naște. Artistul este rezultatul, sau, mai bine zis, sinteza spiritului general al societății în care trăiește. Și un geniu nu vine decît atunci cînd e chemat. Nu iese din fabrică decît marfă de aceea care poate avea căutare. De alde Toboc și de alde Ulmeanu¹ se trag pe fiecare zi în mii de exemplare, pentru că asta e marfa care în ziua de azi e în mare căutare. Fiți pe pace, natura nu dă faliment... Știe ea ce face.

Vom avea jurnaliști ca Scupievski, cari să ne învețe cum să ne iubim țara, venetici, cari să se îngrașe din munca noastră și să ne insulte în casa noastră; vom avea politicieni ca Dimancea² și ca Robescu³, cari să ne facă legi și să ne ferească țara; vom avea literați ca Fundescu⁴ și ca Macedonski, cari să ne înfrumusețeze limba și să ne lumineze întru ale artei... O, vom avea, vom avea jucători pe frînghie, saltimbanci de bîlci și flașnetari de uliță cît veți pofti, căci pe așa fel de vreme altă marfă nu se trece.

Dacă lauzi cinstea tuturor tâlharilor, dacă ridici în slăvi talentele tuturor imbecililor, dacă te-nchini la înțelepciunea tuturor smintiților și la distincția tuturor oamenilor de rînd, ești Veniaminul prețios al timpului, mîna celui puternic se va pleca să te culeagă ca pe un juvaer din noroiul în care te tăvălești, și toate fericirile, cîte le visai și cîte nu le visai, ți se aștern înainte.

* Îndrăznește să spui un adevăr care să usture puțin pe năzuroșii noștri despoți, ș-a doua zi, în mijlocul uliții, în vederea lumii întregi, oastea cneazului Moruzi, păzitorii liniștei publice, se vor năpusti turbați să-ți spargă capul.

Ce credeți, iubiți cititori, că generația care se ridică nu se va resimți de toate acestea și nu va trebui să se miadă după calapoadele vieții aceștia? Înțelegeți bine cît farmec poate să aibă asupra tinerilor cari deschid ochii în lume această frumoasă perspectivă de a linguși pe cei puternici, de a fi slugarnici și tîrîtori, pentru a trăi bine ș-a cîștiga cît se poate mai mult, muncind cît se poate mai puțin!

Acei cari mă cunosc pot ști că am făcut și eu versuri într-o vreme, și — dați-mi voie să nu fiu modest cînd e vorba de versurile mele — în ciuda celor cari nu mă pot suferi, am izbutit să le fac bunișoare.

Ia închipuiți-vă d-voastră că, în loc să-mi cînt simțirea și durerile mele, m-aș fi îndeletnicit să cînt slava d-lui Brătianu, dezinteresarea și dărnicia regelui Carol, să fac o epopee din „vitejile (?) Marelui Căpitan de la Plevna“, să invent și să descriu mila și binefacerile palatului: văduvele ajutate, copiii crescuți, săracii bucurați din banul măriei-sale... Ce socotiți, că n-aș avea și eu, în țara mea, vro patru-cinci *slujbe fără ocupații* și bine plătite? Bez * cîteva cruci atîrnate de gît și titlul de *poet al curții*, care te face să ai de zece ori mai mult talent decît ți-a dat Dumnezeu!... N-am nimic din toate aceste *favoruri*. Nu mă plîng. Și m-a ferit Dumnezeu să rîvnesc la așa ceva.

Mă bucur de cea mai înaltă favoare pe care o poate avea un om cinstit în țara lui — aceea de a privi de

* Bez — afară de, lăsînd la o parte.

sus și de a-mi putea mărturisi, fără să roșesc, desprețul și scîrba ce o am pentru toți parveniții, pentru toate lichelile și pentru toți idioții cari se cred grozavi și au aerul de a-și face un merit din faptul că știu să se tîrască!

Am ținut să vă spui acestea în prima mea scrisoare, pentru ca să știți cam în ce chip m-am obicinuit să privesc lucrurile și să-mi iertați tonul cam necăjit ce-aș putea avea, din cînd în cînd, în viitoarele noastre corespondențe.

Aceia dintre d-voastră cari ar voi să-mi scrie, să fie siguri că le voi răspunde, și mă voi sili să-i servesc cu toată dragostea și bunăvoința unui bun prieten.

SCRISOARE CĂTRE CITITORI [II]

Duminică, 19 octombrie 1886

Iubiți cititori,

Și mai întâi dați-mi voie să mă țiu de vorbă față cu acei cari mi-au scris.

Domnului Faust din Iași îi mulțumesc pentru măgulitoarea scrisoare ce îmi trimite. În ce privește afacerea *cuvintelor străine* pe cari le întrebuițăm uneori, să-mi dea voie domnul Faust să fiu ceva mai îngăduitor decât d-sa. Toate cuvintele sunt bune când le pui la locul lor și când te-nțeleg aceia pentru cari scrii. Eu nu-ntreb niciodată vorbele : *de unde vin?* Dar le întreb întotdeauna : *ce cantă?* Introducă-se vorbe străine, binențeles cu rostul lor... Aceasta nu e de loc o nenorocire. Literatura noastră pătimește de *lipsa ideilor*, nu de *prisosul cuvintelor*. De va fi trebuință, vom discuta altă dată mai cu de-amănuntul. Trec la a doua scrisoare.

Pe domnul Radu de la Sadagura îl rog să mă ierte că nu-i pot împlini dorința de a-i publica *in extenso* * scrisoarea ce-mi adresează. În privința tinerimei care se ridică, eu cred că se înșală grozav pesimistul meu corespondent când zice :

„Recunosc că tinerimea noastră este coruptă, leneșă, trîndavă, dar a cui e vina? A ei, sau a altora? Voi reaminti că merele bune în mijlocul celor putrede se

* Pe larg (lat.).

strică. Astfel fiind, vina e a societății în mijlocul căreia...” etc. Să facă bunătate *merele noastre* să nu se strice numai așa... pentru hatîrul unui proverb vechi.

Unde-am merge cu socoteala dacă lucrurile ar sta într-adevăr așa cum i se par d-lui Radu? E adevărat că sunt multe *mere putrede*, dar aceasta nu însemnă că trebuie să pierdem toată nădejdea ce se cuvine s-o avem în recolta viitoare. Să nu ne uităm la câteva elemente nenorocite... În pomii cei mai îngrijiți vei vedea, unde și unde, în podoaba care-i îndoiaie crângile, câte-o roadă stricată și prăpădită fără vreme. Asta nu-i un cuvînt ca să iei toporu-n mîină.

Nu derbedei de pe uliți, nu figurele palide și afumate de prin cafenele alcătuiesc promoția pe care-o așteptăm, cu atîta dragoste, la lucru. Băieții potoliți, cari-și văd de școală, uvrierii modești și obscuri încă, a căror inimă și apucături n-au avut când, n-au avut cum să se strice, recruții entuziaști, cari-și păstrează întregi și neîntinate frumoasele ambiții și sfintele visuri ale vîrstei lor, aceasta e tinerimea care se ridică după noi, aceasta e cohorta viguroasă a campaniei de mîni, aceștia sunt muncitorii harnici, curagioși și cinstiți pe cari ne întemeiem cele mai frumoase speranțe ale noastre.

Relele de cari suferim astăzi sunt trecătoare. Energia acestui neam doarme. Datoria noastră e să-i pregătim deșteptarea. La muncă, tineri, și dovediți că e o calomnie tot răul ce se spune pe socoteala voastră.

Acum, iubiți cititori, sunt al d-voastră. În cursul acestei săptămîni mi-au căzut în mîină două prospături literare : o poezie mediocră a d-lui V. Alecsandri, motivată de sărbătoarea de la Curtea-de-Argeș, și o carte de *nuvele* foarte proaste a d-lui Ioan C. Panaitescu, motivată de... invenția și libertatea tiparului.

Despre cea dintîi n-am nimic bun de spus, despre cea de-a doua aş avea foarte mult rău de spus, și nimic decât rău. Mai întâi, acest domn I. C. Panaitescu habar n-are de ce va să zică *nuvela*. Așa că nu-i rămîne nici măcar nefericita mîngiere de a zice că a scris o carte de *nuvele proaste*. Afară de aceasta — și să nu creadă d-l Panaitescu că mi-am pus în gînd

să-i fac critică — tînărul nostru, căci foarte tînăr trebuie să fie, n-are cea mai mică idee de valoarea vorbelor și, după cît se vede, stă în foarte urîte relații cu gramatica limbei, pe care s-a hotărît s-o persecute cu atîta înverșunare în cariera d-sale de scriitor. Să-i deschidem cartea numai așa, de-o pildă, și să luăm din grămadă o singură frază, numai una : „...înainte de moarte însă-și făcu testamentul ab intestat, lăsînd ca din cele două capre, una să-i facă pomană (închipuiți-vă scandal !) și cealaltă să i-o dea peste groapă”. Un om care-și face testamentul ab intestat nici că merita o altă soartă decît aceasta : ca o biată capră să-i vază de pomeni...

Adio, domnule Panaitescu, adio pentru totdeauna !...

Și să ne mai plîngem de nepăsarea d-voastră !

Cum să mai alergi dup-o carte romînească cînd te-au păcălit treizeci de Panaitești cu belșugul lor de producții ! Nepăsarea d-voastră e cea mai potrivită răsplată a recoltei noastre literare. Aveți dreptate, iubiți cititori, păstrați-vă banii, c-ați muncit pe ei, și întrebunțați-vă timpul mai bine, că și el e ban !

Citeam ieri în *Figaro*¹ o foarte frumoasă propunere : să se înființeze în Paris un fel de conservator-azil pentru toți tinerii scriitori cari au talent, dar cari n-au mijloace, și de multe ori se pierd în lupta atît de anevoioasă a vieții prin care e silit să treacă un scriitor sărac la începutul carierii lui.

Acolo vor avea locuință, mîncare, bibliotecă și conferențieri ilustri, cari să-i povățuiască și să le completeze educația artistică. Nu-i așa că ideea e cît se poate de frumoasă ? Și, după cît am citit, mi s-a părut că ar avea sorți de izbîndă.

Ia închipuiți-vă că s-ar înființa și la noi un asemenea azil. Iat-un boier, bunăoară, bogat și fără copii, care lasă o casă încăpătoare ș-o avere suficientă pentru astfel de destinație. Desigur, o ! nici vorbă, prezidentul acestei afaceri ar fi tot eternul Beizadea Mitică². Ce credeți d-voastră că s-ar întîmpla ?

În fiecare dimineață ai vedea înșirîndu-se spre Șosea și îmbulzîndu-se la poarta mării-sale o întregă oștire de autori mititei, flămînzi și zgrebuliți, purtîndu-și la

subțioară bagajul lor de stihuri și de proză, și așteptînd tremurători momentul în care îndurătorul Mecenas să binevoiască a-i asculta. În mai puțin de-o săptămînă azilul ar fi plin : poeți ca Macri, ca Moscu, ca Truțescu, prozatori ca Diamandescu, ca Georgescu și ca Panaitescu³ ar sta în huzur, pe mîncare și pe băutură, și producțiile literare ar curge gîrlă... *Sinaiada*⁴, epopoe în 24 de cînturi, dedicată maiestăților-lor regele ; *Salvatorul patriei*, roman național, dedicat marelui bărbat de stat I. C. Brătianu... Dar odele ? ar curge cu nemiluita : odă la vitejia lui Robescu⁵, odă la ciocul lui Djuvara⁶, odă la galoșii de pîslă ai lui Beizadea Mitică... Nimic n-ar mai scăpa de ritmul barzilor căpătuți.

O, nenorociți milogi ai artei, pîngăritori ai limbei și ai bunului-simț, cînd voi avea fericirea să vă văd turtiți la pămînt, sub nepăsarea grea și imperturbabilă a înțeleptului nostru public !

Scumpii mei cititori, băgați bine de seamă cînd vi se prezintă o carte romînească și mai ales o revistă literară ! E o *conspirație* teribilă... Băgați bine de seamă !

SCRISOARE CĂTRE CITITORI [III]

Duminică, 26 octombrie 1886

Iubiți cititori,

În alte părți, în Paris cu deosebire, literatura se bucură de cele mai fericite condiții de viață și de dezvoltare. Acolo sunt oameni cari câștigă, cu condeiul, pîn' la o sută de mii de franci pe an. Victor Hugo a lăsat patru milioane din vânzarea cărților lui. Desigur, în țara noastră niciodată nu s-ar putea întîmpla una ca asta. La noi sunt toate cu mult mai restrîns: și limba, și populația, și mijloacele intelectuale. Un om de talent, care s-ar hotărî să se ție numai de literatură, sărac fiind, ar duce-o cam greu, ba ar duce-o greu de tot dacă n-ar vrea să se mai scoboare cîte nițel din împărăția artei și să se mai dea și el după valorile lumii aceștia. Să ne lămurim:

Cartea cea mai bună (poezii, nuvele, roman...) cît credeți c-ar putea să producă? Să zicem că s-ar vinde o mie de exemplare. (Din poeziile lui Eminescu nu s-au vîndut mai multe.¹⁾ Să zicem că un bun scriitor român (poet, nuvelist, romancier) ar putea să ne dea pe fiecare an cîte-un volum de 300 de pagini. Ia să vedem cum i-ar merge negustoria editîndu-și singur marfa, măsura cea mai favorabilă autorului, și, în tot cazul, cea mai obicinuită la noi:

Produsul brut a 1.000 de exemplare, cu 4 franci bucata, e de 4.000 de lei, din cari trebuie să scădem cheltuielile tipăritului 1.500 l., rabatul librarilor

(25%), 1.000 l., exemplarele datorite bibliotecilor și amicilor, 500 l., rămîne autorului cîștig net suma de *una mie lei*. Numai literatura didactică, cînd e aprobată de minister, poate s-aducă un venit mai mare și mai sigur: sunt cărți cari produc anual pînă la unsprezece mii de franci.

Un adăpost mai cald își va găsi adesea scriitorul nostru în ziaristică. În termin mediu, leafa unui ziarist, la noi, e de trei sute de lei pe lună. Așa luînd lucrurile, un scriitor bun, harnic și cu nițel simț practic întru ale vieții se mai poate strecura printre nevoi, dar să fie bine înțeles, arta senină, măreață și nobilă în asemenea condiții de existență nu poate s-o ducă. Atîta doar, că artiștii nu ne prea îmbulzesc. În toată republica noastră literară nu cunosc decît doi artiști adevărați, două figuri distinse și foarte originale, cari stau în epoca și în țara noastră ca într-un adevărat exil. Ce frumos și interesant studiu s-ar putea face asupra acestor două vieți, zbuciumate de vijelia gîndurilor și arse de focul sfintei și dureroasei lor patimi, și cîte destăinuirii prețioase și atîngătoare nu ne-ar da biografiile acestor doi artiști, plictisiți, zugrumați de mii de nemulțămiri, adesea gemînd sub povara propriului lor talent, pururea chinuți de dorul unei fericiri liniștite și... atît de ieftină, pe care o tot așteaptă, din ceas în ceas, să vie, și pe care nu vor avea-o niciodată!

.....

Și totuși în țarina aceasta atît de stearpă și de ingrătă, tinerii noștri, aproape toți, vin, pripiti și nerăbdători, să-și semene năzuințele lor de *autorlîc*, naivele lor îndeletniciri întru ale artei. Toți cred, pînă la o vreme, că poartă-n ei semnul celor aleși. La noi, mai ales, e o boală grozav de întinsă *setea de tipar*, pofta oarbă de celebritate și de nemurire.

În cele dintîi clase gimnaziale răsună zicătoarea veche: *Poeta nascitur, non fit**. Școlarul, dat la visuri, o ascultă, cugetă și se întreabă: „Oare nu cumva s-a

* Poetul se naște, nu se face (lat.).

născut un poet în mine?...“ Și iată-l într-un ungher, cuprins de frigurile creațiunei. A izbutit să facă zece versuri, cari se cântă bine și cari nu spun nimic. Iată-l în mijlocul camarazilor săi, radios și entuziasmat, declamându-și *prima încercare*... Ce de-a laude! Cu ce zgomot se sărbătorește acest triumf al sunetelor goale! Și de aci încolo, o luptă strașnică și fără sfârșit se încinge între aprigul *poet* și între biete silabe. S-a zbuțiat ce s-a zbuțiat, ș-a găsit în fine o revistă care să-l publice. O! nespună bucurie!... O! dulce izbândire a celui mai frumos vis ș-a celui mai adânc dor al copilăriei lui! Luni de-a rîndul își scoate din buzunar prețioasa foaie, o citește, o recitește și parcă tot nu se-ncrede că sunt rîndurile lui acelea, și că e numele lui acolo. Își închipuie că toată lumea în vremea aceea nu vorbește decît de el și de frumoasele lui stihuri.

Așa încep cele dintîi simptome ale acestor curioase friguri. Și pe unii îi părăsesc mai devreme, pe alții mai tîrziu, iară pe alții îi scutură și-i muncesc, sărăcii, toată viața lor, și, cele mai multe ori, curat pe nedrept. O! cea primejdioasă zicătoare (*poeta nascitur, non fit*) bagă pe mulți naivi în chichion*, ș-ar trebui s-o luăm odată la refec. Poate că chiar în viitoarea scrisoare se va întîmpla aceasta. Acum trebuie să-mi fac datoria cu cei cari mi-au scris.

CORRESPONDENȚĂ SPECIALĂ

D-lui *Iongis*, Severin. E drept că trăim în niște vremuri anapoda. E o bucurie pentru noi cînd descoperim pe undeva cîte-un element de încurajare și de solidaritate. Sincere mulțămiri ș-o frățească strîngere de mînă.

D-lui *Faust*, Iași. Pledați o cauză cîștigată. Între limba lui De la Vrancea și între limba lui Anti-

* *Chichion* — bucluc, încurcătură.

mescu, publicul a ales de la început... De la Vrancea va trăi, Antimescu s-a dus, căci „toată pasărea pe limba ei piere“...

D-lui *Radu de la Sadagura*. Grozav vă înșelați. Tinerii cinstiți și vrednici nu vor ajunge niciodată să fie nici *lingușitori*, nici *cerșetori*. Munca și meritele adăvurate vor avea de suferit nedreptăți cîte vrei, dar o desăvîrșită disconsiderare, niciodată și nicăirea. V-asigur că exagerați lucrurile, și am plăcuta convingere că tinerimea noastră nu vă împărtășește de loc părerile acestea, atît de pesimiste și de nedrepte.

D-lui *Eludar*, Loco. La ce v-ar folosi aprecierile critice ale unui om căruia, după cum spuneți, îi lipsește cu totul autoritatea literară? [...]

SCRISOARE CĂTRE CITITORI [IV]

Duminică, 16 noiembrie

Iubiți cititori,

În scrisoarea trecută am luat, așa, în principiu, un copil înzestrat din naștere cu *posibilitatea* de a fi poet, am schițat în treacăt câteva împrejurări, de altfel comune, cari ar putea așța în el *scînteia poetică*, și spuneam la sfîrșit că toate aceste nu ne dau încă nici o garanție despre valoarea artistică a producțiilor unui astfel de *poeta natus* *.

Pentru că-i trebuie multe cuiva ca să fie un *bun poet*. Dacă rezistat în școală în contra haosului de sisteme cari de cari mai goale și mai pedante, dacă a ieșit teafăr din toiul ameițitoarelor regule de gramatică și de retorică, se poate zice că acest școlar și-a scăpat comoara lui de însușiri de cea mai grea și mai primejdioasă cumpănă. Dacă prins din vreme gustul cititului, dacă a avut noroc să dea peste cărți hrănitore și dacă a început să-i fie drag a sta de vorbă cu el însuși, a-și mistui în creier felurite impresii ce i s-adună din cărți și din viața de toate zilele, se poate zice că acest tînăr a intrat în faza unei bune pregătiri artistice, în cărțile vechilor cronicari, în ceasloavele și psaltirile bisericesti, în graiul sătenilor va găsi o limbă frumoasă, bogată, vîrtoasă, pare că se cugetă și se cîntă singură, așa-i de vie și de colorată.

* Poet înăscut (lat.).

În poezia noastră își va găsi cu greu un model pe care să-l urmărească cu rîvnă, pe care să-l admire cu acea evlavie adîncă și să se-nchine la el ca la un Dumnezeu al artei. Și cînd îl va găsi, va trebui să-și păzească personalitatea lui, să nu cadă, fără să vrea și fără să știe, în calapoadele acelui model. Dar sunt în limba noastră destule poezii frumoase pentru ca să cîrmuiască gustul și îndeletnicirile unui tînăr în această direcție. Și va trebui să citească multe, foarte multe poezii, să se deprindă bine cu undulările ritmului și cu toate cerințele unui vers bun, fără s-ajungă și el a-și pleca gîndurile la această severă disciplină de formă.

De aci încolo vine partea grea a lucrului.

Nimic nu ispitește și nu înșală ca versul. E grozav lucru cum îți ia vîzul și cum te face să luneci în secături și-n platitudini. Cadențarea regulată a silabelor, înfrățirea plăcută a rimelor, acest triumf al sunețelor răpesc o bună parte din atenția ce se datorește miezului și de multe ori fabricarea și aprețierea versurilor e o afacere mai mult de ureche decît de minte.

Ce de-a prostii, citite cu entuziasm, declamate pe scene, aplaudate și încărcate de onoruri, numai pentru că se bucură de haina frumoasă a unui vers sonor și bine tăiat! Și ce puține cugetări ar mai sta în picioare din tot ce s-a rimat cînd ai sta să le scoți de sub protecția versurilor și să le așterni pe toate în sincera și cinstita proză.

O, numai cînd te pătrunzi de adevăratul înțeleș al artei, cînd înțelegi că versul tău n-are nici o valoare, dacă n-ai făcut ca o parte din simțirea și cugetarea ta să treacă prin el, ca o măduvă, ca o feștilă, care să-i dea viață și puțința de a lumina, numai atunci începe adevărata frămîntare și sfintele dureri ale *creațiunii*!

Creierul tău e într-o ardere neîntreruptă, cu mult mai intensă decît a celorlalți oameni.

Spiritul de observare ți se ascute și se rafinează din ce în ce mai mult. Oamenii, lucrurile, evenimentele, subț ochiul tău pironit și sub puterea gîndirei, toate lacome și iscoditoare, se desfac, se limpezesc și-și arată cele mai ascunse și mai delicate particularități ale na-

turii lor. E ca un fluid de viață care se desprinde de pe obiectele observării tale, și intră în tine împreună cu icoana lor. Impresiile curg și se întipăresc adânc și oareșicum ilustrate. Gândurile tale caută cuvinte și se vorbesc * singure, așa că de multe ori când vrei să-ți scrii o impresie îți ai forma în cap, pregătită gata.

Interesant lucru e să-ți urmărești din capul locului procesul intelectual, fazele de formațiune prin cari trece o concepție, pînă să te hotărăști a o așterne pe hîrtie. O întâmplare, o durere a ta sau a altuia îți lasă în minte ovulul unei viitoare producții. Gândurile tale se strîng încet împrejurul acestui sîmbur și-l cresc, și-l dezvoltă, și-i dau felurite condiții de existență. Și multă vreme umbli cu același subiect în cap, îl frămînti și-l gîndești mereu; din ce în ce mai larg și mai limpede ți se deschide între tîmple.

Sunt pîrticele din el care se îmbracă în cîte-un vers frumos. S-aleg imagini strălucitoare pe ici, pe colea. Răsar dintr-însul cîteva colțuri luminate; ai vrea să-l începi. Dar simți că tot nu s-a încheat bine și pe de întregul. Ți-e frică să nu-l strici. Aștepti c-un fel de fior împlinirea acestei sfinte gestații. În sfîrșit, după multe luni de pregătire, te hotărăști să-l scrii. Te-nchizi în odaie, liniștit, și te-așezi la muncă. Ce greu e să urzești cel dintîi vers, care să te mulțumească pe deplin și să-ți dea curaj să mergi înainte! O mulțime de lucruri frumoase, pe cari le aveai așa de limpezi în gînd, acum pare că prin spaimă de cerneală, așa ți se risipesc și-ți fug din cap. Te oprești la o cugetare adînc legată de inima subiectului tău — e dreaptă, e bună, e frumoasă, dar nu se mlădie, nu vrea să intre în tiparul strîmt al versului, o muncești, o întorci în fel de fel de chipuri și n-o poți aduce după îndoiturele ritmului și închide între două rime.

Și tu n-o lași, și ea nu ți se supune. Cerneala ți se usucă în condei și-adezea te-apucă ziua cu patru versuri șterse — toată isprava unei nopți de zbućium. Dar cine poate descrie triumful și fericirea ta de creator cînd, după nopți lungi de chin și de nesomn, ai

* Aici cu sensul de: se exprimă.

biruit toate greutățile, ți-ai îngenuncheat toate gîndurile rebele și ți le-ai țintuit, fără să le mutilezi, în încăperea unei forme bogate și sculptural tăiate!

Căci nu e concepție, nu e frumusețe închipuită pe care să n-o poți întrupa subț îndelunga și răbdătoare pironire a gîndurilor tale. Și cu cît te vei munci mai mult, cu atît îți vei condensa cugetarea ta într-o formă mai netedă, mai compactă și mai frumoasă.

Un vers plin, sonor și bine legat, în care nimic nu mai poți schimba, în care ți-ai închis o pîrticică din inimă și din viața ta, este cea mai dulce ușurare, cea mai sfîntă mîngîiere și cea mai dreaptă răsplată a suferințelor cari te-a costat. Lumea care-ți citește în cîteva minute munca ta dintr-o lună va trece de multe ori cu nepăsare peste o strofă care ți-a mîncat o noapte de trudă, îți va arunca poate la sfîrșitul poeziei vro măgulire rece și banală, ori te va povățui să schimbi cutare vers, să scoți cutare vorbă — neajunsuri și nemulțumiri vei întâmpina, cîte nici gîndești, în trista și dureroasa ta existență de uvrier cinstit și închinat artei!

.....

Așa cred eu, iubitori cititori, că trebuie să se petreacă lucrurile în această afacere: observare adîncă, meditare îndelungată, stăruință, studiu, răbdare și muncă, muncă zdravănă, astea sunt armele cu cari se poate cuceri un petic de distincție în lumea asta, și-un petic de nemurire în lumea cealaltă. Cu inspirație numai și cu rime goale nu se face treabă. Tinerii noștri, doritorii de glorie, ar trebui să înțeleagă odată lucrul acesta.

Fără cultură și fără muncă nu e talent care să se poată susține.

Și dacă nu va ști să se facă, „poeta natus“ rămîne...
poeta infectus (poet nefăcut).

SCRISOARE CĂTRE CITITORI [V]

Duminică, 4 ianuarie 1887

Iubiți cititori,

Adeseori mă iau de vorbă cu prietini mei despre starea și soarta literaturii noastre. Sunt lungi și amărite discuțiile acestea. Ne plîngem de multe neajunsuri și întotdeauna e o vădită sfială și mîhnire în încurajările pe cari ni le facem unul altuia. Ce păcat că nu mai avem între noi pe cel mai puternic și mai luminat talent ce ne-a fost dat s-avem, pe fratele Eminescu, al cărui dezgust — de om superior nedreptățit — l-a făcut să se retragă din mijlocul nostru tocmai atunci cînd ne era mai scump și mai necesar! Puțini sunt oamenii luminați și drepti de cari să-ți fie dor cînd nu i-ai văzut o săptămîină, a căror vorbă bună, cinstită și înțeleaptă să-ți răcorească inima și să-ți însenineze gîndurile, a căror prietenie să-ți potolească neazurile și să te întărească în dureroasa luptă a vieții. Cînd ți-ai pierdut toate iluziile cu cari ai ieșit din școală, cînd tot restul vieții tale se încheie într-o biată muncă de condei, strîmtorată și anevoioasă, cînd te simți așa de mic, așa de slab și de prăpădit în fața acestei colosale nepăsări de mort, care te înspăimîntă și împotriva căreia tot risipindu-ți puterile și răzvrătindu-te mereu, fără nici o izbîndă, ajungi să te întrebi singur uneori dacă nu cumva ai înnebunit, cînd toate, toate, de cîte cerci să te răzimi, se rup, și începi a șovăi,

obosit, trist și fără noroc, singura mîngîiere ce te mai leagă de viață, singurul sprijin ce te mai ține în picioare sunt cîțiva prietini, cari-ți ascultă păsul și ți-l cred, cîțiva oameni buni, sinceri și inteligenți cari-ți știu suferința, și-ți dau răsplata morală și încurajarea pe care indiferența celorlalți ți-o refuză.

Nu lauda ieftină și banală a fluturașilor ușurei și cu pretenții de cunoscători, nu strîngerea precipitată de mîna și zîmbetul afectat al celebrităților *patentate* ce vor să treacă, fără multă osteneală, de patroni și de proteguitori ai literaturii acestui veac, nici aprecierile în doi peri ale criticaștrilor, cari fac pe șireții și pe grozavii, nu astfel de fleacuri vor putea vrodată să ție de cald unui semănător cinstit și serios în țarina uscată a literaturii noastre.

Acestea sunt parigorii și încîntări copilărești după cari tremură lăutărășii perpelii și ahtiați, cari-și închipuiesc că gloria e o milostivă de trotuar, ce se dă-n capcană pe te-miri-ce și se lasă-n cucerirea oricărui ne-ghiob.

Ferice de acei cari produc fără dureri și se dezmiardă cu ideea că tot ce le iese din creier e un cap de operă. Aceștia culeg, în îngustimea vremelniceii vieți, roadele pururea dulci ale unei îndeletniciri frivole, pe cari ei o numesc *artă*.

Unii dintr-înșii rămîn vecinic netulburați în dezmiardătoarea lor amăgire și mor împăcați și siguri că operile lor trec la posteritate, mari și nepieritoare.

E rău de cei cari-s pătruși de adîncă evlavie și pricepere a artei, de cei chinuți de setea vecinică a unei perfecțiuni pe care o caută și n-o pot atinge, o simt, parcă, în ei și n-o pot scoate și întrupa în afară de ei. Aceștia sunt osîndiții cari sapă necurmat în ocna fără fund a gîndurilor și se zbućiumă nopți întregi pentru ca să puie în viață o idee și s-o îmbrace într-o formă mai deosebită, pentru ca să scoată din ei ființa unei simțiri, fără s-o omoare, fără s-o mutileze, fără să lase pe ea urmele forcepsului, clară, întreagă și frumoasă, așa cum a trăit atîta vreme și a purtat-o cu sfințenie, și a simțit-o de atîtea ori tresărind în sînul cald al minții

lui înfiorate ca fecioara Maria de pruncul sfânt pe care-l purta în ea. Și apoi, în lehuzie, palizi, oboșiți, bolnavi, mistuiți de amarnica lor trudă, întrebându-se, c-o frică de mamă înnebunită de dureri, dacă nu cumva e mort, dacă nu cumva e schilod, dacă nu cumva a ieșit un monstru după atâtea zvîrcoliri...

Hei, domnilor, cari-mi turnați, pe porunceală, *à la* Lope de Vega¹, câte o sută de versuri pe seară, și cari vă încântați de perfecta disciplină a silabelor, cum să nu fiți veseli, cum să nu vă sticlească ochii de mulțumire și cum să nu vă îngrășați în pielea voastră de *tri-umfători* când vedeți că faceți zgomot și să găsec oameni cari să vă laude și miniștri cari să vă dea slujbe pentru înaltele voastre merite literare!...

Nu vă grăbiți, iubiți cititori, a face reflecții răutăcioase asupra-mi. Ați fi nedrepti dacă ați crede că vorbește în mine necazul, pica, invidia îngustă de paraponisit. Firește că nu sunt mulțumit de ce să petrece, și dacă mi-ar sta în mână, pe câți nu i-aș da afară din slujbă, pe câți nu i-aș pedepsi ca pe copii, ca să nu mai scrie și să nu mai batjocorească cea limbă de-a surda! Dar atîta tot.

Eu sunt bine. Și bine vă doresc la toți (anul e încă nou), că de bine să satură omul, dar niciodată nu se plînge.

SCRISOARE CĂTRE CITITORI [VI]

Duminică, 25 ianuarie 1887

Iubiți cititori,

Acum cinci ani, amicii și admiratorii d-lui Ioan Brătianu au deschis, în toată țara, liste de subscripții și i-au adunat un milion.¹ Mă abțin de la orice reflecție. Cîtă nevoie avea primul nostru ministru de acest *ajutor* e un lucru de discutat... Și regele a avut mai dăunăzi nevoie de vro douăsprezece moșii mari, și țara i le-a dat la moment.²

Noi, românii, suntem de-o generozitate fără seamăn. Aceasta se știe.

Trăiește însă în țara asta un om într-adevăr superior și într-adevăr sărac. Omul acesta nu e nici rege, nici prim-ministru. El n-a făcut război. El n-a luat Plevna, din porunca lui și pentru glorificarea lui n-a murit nici măcar o mie de dorobanți.

Și cu toate acestea e un om mare, da — un om mare, în toată puterea cuvîntului. Numele lui va trece în istorie. Copiii în școală îi vor învăța biografia, și peste cîteva sute de ani va fi o chestie foarte secundară, și mai de nimeni cercetată, cine-a domnit și cine-a fost prim-ministru în țara asta cătră apusul veacului al nouăsprezecilea, dar nu se va găsi om cu puțină cultură care să nu știe cine-a fost cel mai mare poet, cine-a fost singurul poet de-o adevărată valoare în zilele noastre.

Ați simțit de cine e vorba... Da, e vorba de Eminescu!

Cugetător profund, observator distins, înzestrat cu o minunată putere de sensibilizare, el și-a dobândit, printr-o muncă inteligentă și neîntreruptă, pe lângă cunoștința perfectă a limbii, o cultură serioasă și vastă, pe care puțini, foarte puțini oameni or fi avînd-o în țara romînească.

Într-o țară civilizată, Eminescu, incontestabil, ar fi fost fericit, sărbătorit, acoperit de onoruri și de toate mulțumirile cuvenite unui astfel de om.

La noi așa lucruri sunt foarte ieftine pentru un om de nimic, și foarte scumpe, de multe ori refuzate cu desăvîrșire adevăratelor merite.

Eminescu n-are avere de la părinți și nici nu e din stofa oamenilor cari știu să facă avere.

Eminescu e artist — și arta, la noi, se știe că nu e o profesie.

Munca, zbućiumul, arderea neîntreruptă a unei inteligenți cinstite, roadele prețioase și nepieritoare culese anevoie din mistuirea atîtor nopți triste de veghere... toate acestea sunt bune și frumoase, dar n-aduc parale.

Simpatiile și admirația, din ce în ce crescîndă, a celor cari-l citesc, gloria, așa platonice, nu prea țin de cold — ba nu țin de loc — unui talent fără mijloace.

Eminescu e sărac. Aceasta nu e o rușine pentru el, dar e o mare nenorocire și pentru el, și pentru noi.

Ne-a scris că-i sănătos. Un cunoscut al lui ne spune că se ocupă, și c-a făcut cîteva poezii.

Le vom citi și pe acestea, le vom admira desigur, și nici de astă dată nu ne vom interesa să aflăm ce rost are autorul, unde și cu ce trăiește. Sunt bețivi cari, în mijlocul orgiei, aruncă paharul și-l sfarmă după ce l-a golit. Așa facem și noi. Ce ne importă vasul. Îi bem cuprinsul, îl stoarcem de sfînta lui licoare și-l azvîrlim uitării.

E rușine și neomenie.

Iubiți cititori, dacă mai e vrun simțămînt frumos în țara asta, fac apel la d-voastră.

Pentru marele nostru poet deschid, fără știrea lui și fără voia lui, o listă de subscripție. De se va supăra pe mine, îmi va fi greu să suport aceasta, dar vă mărturisesc că-mi e mai greu și mai dureros să-l știu sărac și fără nici un ajutor. Să ne ridicăm deci — să nu dăm cel mai trist exemplu de nepăsare și de ingratitude!...

E rău că această propunere cade tocmai în niște momente zăpăcite, cînd mai toată inteligența țării este ațîțată și tîrîită în vârtejul luptelor politice, cînd atmosfera e grea, furtunoasă, asurzitor de gălăgioasă și cînd atenția tuturoră tresare la tot ceasul sub biciul scandalurilor de senzație.

În această zăcăinare și fierbere generală, în mijlocul acestui tumult îngrozitor de patimi și de țipete, cine mai are chip să-mi asculte rugămîntea mea! Și, cu toate astea, nu pot să cred că nu se va găsi inimi bune și drepte cari să simtă că rugăciunea mea nu e cerșire, și darul lor nu e pomană.

El suferă, și nouă să nu ne pese?...

Ce? Nu ne mai mișcă nimic? Nu tresare nimic în noi la ideea că cel mai frumos talent, splendoarea literaturii noastre, se mistuie sub greutatea și cumplita discursajare a sărăciei?

Țara aceasta, așa de milostivă și darnică cu toți străinii, nu găsește un strop din legendara ei generozitate pentru cel mai ales și mai fără sprijin copil al ei, pentru muncitorul nobil și dezinteresat, de la care moștenește cea mai frumoasă bogăție artistică ce-a putut agonisi un cap genial în săracul imperiu al literaturii noastre?

Ridic cu încredere glasul și vă rog pe toți cari mai păstrați o urmă din strămoșeasca îndurare și omenie, pe toți cari mai puteți avea un moment de liniște în aceste zile de-nvălmășag și de vijelie, pe voi, studenți încălziți de idei mari și frumoase, pe voi, tineri generoși și entuziaști, pe voi, doamne nobile, cari iubiți arta și aveți milă de cei cari sufer, pe toți și pe toate căroră vi-i viața tihnită și casa îndestulată și inima bună, vă rog să vă gîndiți la lipsa de orice sprijin a marelui nostru poet.

Faceți colecte, deschideți liste de subscripții, organizați baluri și reprezentații, contribuiți cu ce puteți, pentru a face o viață mai senină acestui geniu nenorocit.

În alte părți asemenea fapte se cheamă *datorii sfinte*. Guvernul și palatul își dispută onoarea de a le plăti mai în grabă și mai cu dărnicie.

La noi guvernul hărăzește moșii bogaților, risipește milioane ca să întrețină spioni și bătăuși, ca să facă luminații și ca să îngrașe miile de trântori ce-i țin hangul și-i laudă isprăvile.

Noi avem un rege lacom de bani și cumplit de avar, care tremură de milogeala unui sărac ca de cuțitul unui conspirator, un palat ale cărui uși sunt vecinic zăvorâte când e vorba de *milă* și pe al cărui prag zadarnic ar îngeunchea ș-ar plînge un nenorocit!

La d-voastră, iubiți cititori, e toată nădejdea, iar lista de subscripție e la administrația ziarului *Lupta*.

A. VLAHUȚA

NICU SUDITU

Nicu Suditu, născut în urbea Iași; de ani douăzeci și nouă; de naționalitate *romîn*; [...] de profesie cumulard — este un tip interesant și el, ș-ar fi păcat să-l trecem cu vederea.

Studiile elementare și secundare și le-a făcut în orașul său natal. Înzestrat cu un spirit mlădios și prevăzător, el știu din cea mai fragedă vîrstă să-și cîștige simpatia și protecția *oamenilor de bine*.

Îndată ce-și trecu bacalaureatul, căpătă o bursă pentru străinătate. Din deosebite împrejurări nu și-a putut isprăvi studiile. Reîntors în patrie, se puse pe lucru. Spirit practic fiind, el înțelese că cel mai frumos titlu pentru un „tînăr care să respectă“ e o bună scrisoare de recomandatie.

Făcu ce făcu și căpătă de la un bătrîn liberal o cartă de vizită cu următorul cuprins:

„*Frate Iancule,
Îți trimet un băiat bun și capabil. Întrebuințează-l,
și nu-mi vei face reproș.*

*Vechiul tău amic
Patruzeci și opt“*

Plin de speranțe veni în București.

Și multe zile de-a rîndul bătut preajma casii d-lui Brătianu, căci anevoie se deschide unui profan ușa viziriatului din strada Colții.

În sfârșit, într-o zi gardistul de la poartă îl lasă să intre-n curte. Păzitorii de la scară îi permisese să treacă. Feciorul îi deschise ușa. Un alt fecior îl întîmpină în sală, îl scotoci prin buzunare, în sîn, pe la subsuori, în ghete, ca să se asigure dacă nu cumva are vro armă asupra-i, apoi îi luă biletul, îi spuse s-aștepte și dispăru.

Peste cîteva minute o ușă se deschise, i se făcu semn să intre. Tînărul emoționat înaintă șovăind. Capul îi vuia înfierbîntat și bătăile nestăpînite ale inimii îi curmau respirația.

Era pe la patru după amiază. Domnul Brătianu mîn-case bine, își făcuse somnul de după dejun și, în cele mai bune dispoziții, stătea scufundat într-un fotoliu moale și citea o colecție veche din *Monitorul oficial*.

— Cum te cheamă ?...

Tînărul bîlbîi ceva neînțeles. Scoase din buzunar o hîrtie, c-o mîna tremurătoare o-ntinse primului-ministru. Acesta o citi tare :

*„Excelență, sunt un băiat sărac. Mă numesc Nicu Suditu. Am învățat să iubesc pe binefăcătorii mei și să-i slujesc cu credință și cu devotament.
Implor mila și protecția d-voastră.“*

— Bine, tinere, îți pricep emoția. Mi s-a vorbit ieri de d-ta. Am auzit cu plăcere că ești îndemînat la condei ! Fă toate chipurile și intră la *Romînul*. Ia-te bine pe lîngă Rosetti. Ține-mă în curent de tot ce se petrece pe acolo. Se va urzi poate vro conspirație... Bagă de seamă, fă ochii în patru. Ca să ai tot timpul liber, te fac, deocamdată, director la bibliotecă.

Mai tîrziu, încetul cu încetul, tînărul se dezgheță, prinse limbă și înțelese de minune cît e de norocos rolul de servil și de lingușitor pe lîngă un bătrîn vanitos și lacom de mărire.

Azi e copilul de casă, urechea d-lui Brătianu, trepă-dușul care spionează și raportează toate șoaptele vrăjmașilor, toate secretele redacțiilor... Un om, ca să capete o slujbă, la el trebuie să se adreseze, un asuprit, ca să i se facă dreptate, lui trebuie să i se plîngă.

Are trei funcții fără ocupații. Acestea-i aduc vro două mii de franci pe lună.

Slujba lui de căpetenie e să-și laude stăpînul și să defaime pe dușmanii acestuia. În privința aceasta-și face datoria cu toată evlavie.

Și munca lui e ușoară, și viața lui e senină, căci lipsa unei inteligenți cinstite a fost și va fi întotdeauna condiția fundamentală a *fericirii* !...

POLIDOR

Dar firește că e rău să-ți lași obloanele și să te zăvorești înlăuntrul unei fericiri fictive, urzită numai de gândurile și propriile tale visuri. Începi a crede că toate sunt în adevăr așa cum le cugești tu și că toată lumea e dispusă să-ți admire meritele pe cari tu și le descoperi cu atîta înlesnire. Așa că de la un timp sfîrșești prin a pierde cu desăvîrșire firul realității, rămîi ca-ntr-un balon scăpat, plutind în vînt, între cer, de care nu te poți atinge, și între prăpastie, de care nu te poți feri.

Polidor, Polidor, cum n-ai înțeles tu un adevăr atît de elementar! Dar întîmplările sunt mai tari decît oamenii, și viața e ca apa, curge și se îndreaptă pe unde o soarbe jghiabul.

Polidor a fost singur la părinți. Și tată-său, colonel care mușcase ceva din legendarul 48, cînd l-a dus la școală, în momentul cînd era să intre la d-nu director, i-a spus băiatului o vorbă mare, adîncă și foarte solemnă.

„Fii mîndru și ține-ți fruntea sus, că ești băiatul meu!“ Și colonelul, o dată cu aceste cuvinte, întins ca de un resort, și-a ridicat capul în sus și, tușind o dată sever, și-a scos pieptul înainte, cît l-a îngăduit tunica. Instinctiv, mîna stîngă i-a căzut țeapăn pe mînerul vechi al săbiei. Așa a intrat el cu fiu-său la 2 septembrie 1862 în cancelaria școalei primare no. 1 din orașul Craiova. Multă vreme în urmă colonelul spunea la ai săi memorabilele cuvinte pe cari le-a rostit cu

ocazia aceea și influența ce desigur vor trebui să exercite asupra lui fiu-său pentru formarea caracterului...

...Bietul Polidor în ziua aceea era foarte emoționat, în hăinuțele lui militărești, și nici prin gînd nu i-a trecut să fie mîndru pentru c-ar fi băiatul lui tată-său. Cînd a intrat în clasă, n-au rîs ceilalți de el, dar l-au privit, firește, toți cu o inofensivă atenție, și pentru că era nou, și pentru că era îmbrăcat militărește. S-a așezat în bancă, smerit, cuminte ca un sfînt, cum sunt toți copiii cînd intră întîi în școală.

La trei săptămîni după asta, un mic incident. A venit tîrziu la școală. În clasă era tăcere. El a deschis încetinel ușa, dar ușa scîrția. Cînd a dat s-o închidă după dînsul, o sticlă cu cerneală i-a căzut din mînă și s-a spart. El s-a făcut roșu, apoi s-a îngălbenit ca șofranul, ș-a rămas așa, cu ochii căscați, înlemnit de frică și de zăpăceală. D-nu Petridi de pe catedră își întoarse fața spre el, liniștit, dar teribil:

— Ce faci acolo, căpitane?

Toată clasa a rîs. Pe Polidor l-a înecat plînsul. Patru ani i-a răsunat căpitănia în urechi, „Iacă și căpitanul, bonjour, căpitane, închide gura, căpitane.“ Cruzimi de școlari. El n-a mai avut alt nume pîn' la București, cînd a intrat în liceu la „Sf. Sava“.

Mă-sa murise de mult. Tată-său îl iubea și pentru ea. Se mutase în București. Peste un an ieșea la pensie.

Polidor învăța bine. Acum nu mai umbla militărește. Citea romane din mica bibliotecă a lui tată-său: *Mușchetarii*, *Cei patruzeci și cinci*, *Regina Margot*, *Contele de Monte-Cristo* și alte minunății mari de acestea. Cînd era în clasa a cincea, *Patriotul*, ziar cotidian din capitală, i-a publicat o poezie. În clasa a VI, la o lună după examenul de iarnă, a rămas orfan. Nerăbdător de a fi ce-o fi mai degrabă și amezit de succesele lui literare de colegian, părăsi școala. Un unchi al lui, ca să-l pedepsească, îi mîncă regulat pensioara ce-i rămăsese de la bietu tată-său. Din cînd în cînd și cu multe și severe muștrări îi dădea cîtiva lei, ca să nu moară de foame. Patru ani în capăt a tras clopotele la *Patriotul*.

Gădesc aci de cuviință să dau o mică lămurire pentru acei cari nu știu bine ce va să zică „a trage clopotele la o gazetă“ : Un tânăr care n-are nici un căpătîi și nici o ocupație caută cu orice preț ocazia să se introducă în biuroul de redacție al vreunei gazete. La început intră foarte emoționat, însoțit de vreun prietin, mic redactor pe acolo. S-așează într-un colț, tace și-ascultă cu evlavie conversația și glumele celorlalți. A doua zi el vine înaintea tuturor, se așează la același colț de masă, citește gazete. A treia zi aduce o informație scrisă c-o foarte mare îngrijire. Sfiicios, o întinde unui d-n redactor, și pînă să vadă dacă i-o publică, îi zvîcșie inima de emoție. Învață a face corectură, ajută domnului corector și cîteodată îl înlocuiește. Atunci e plătit cu 50 de bani pentru toate corecturile zilei. Dacă știe o limbă străină, traduce cîte ceva pentru umplutură — mai taie cu foarfeca o întîmplare, o știre dintr-o gazetă din provincie. În sfîrșit, nimeni ca el nu vine așa de regulat la redacție, și nimeni nu-i așa de săritor la micile servicii ale ziarului. Toată această risipă de timp și de entuziasm e numai pentru fudulia de a se chema și el jurnalist, și pentru o foarte slabă perspectivă de sălar, pierdută într-un viitor nehotărît.

Polidor în acei patru ani a umplut de multe ori foiletonul cu versuri de ale lui, și s-a mulțumit numai cu gloria, în lipsă de altceva mai cald. Valurile politice ridicînd mai tîrziu însemnătatea și puterile gazetei, l-au ridicat și pe el pînă la înălțimea unui post de copist, sau, cum zicea el, de „împieगत statistic“ la Ministerul de Finanțe. Ar fi putut să rămîie mult timp în desfătarea bugetului și să înainteze lesne, pentru c-avea o bună înfățișare și nu era prost. Dar setea de nemurire îl ucidea. În fiecare dimineață venea la cancelarie cu cîte o plăcintă literară. Prietenii, unii din bună-credință, alții din bătaie de joc, se strîngeau împrejurul lui, îl ascultau și-i arătau o admirație fără margini. Aceasta * l-a îmbătat pe bietul Polidor și l-a nenorocit. Se strecură în el convingerea că e chemat să facă mi-

nuni mari cu poeziile lui, și începu să-l muncească groaza că cifrele o să-i omoare talentul.

Deci la 1 ianuarie 1878, visul lui de atîta vreme se izbîndi. Îndurătorul public cititor mai căpătă un cavadiș de Anul nou: *Renascerea literară apare o dată pe lună; director, Polidor*. Deasupra titlului, toată profesia de credință a revistei închisă și placardată în două sentinți bătaioase, pentru a cărora fixare se consumase, cum spunea veselul director, multă „materie cenușie“, multă bere și multe funduri de luminări: „*Lumină prin muncă, și muncă prin lumină!*“ Ș-alătura: „*Poezia este pulsul civilizației!*“

În jurul lui Polidor erau strînși vro douăzeci de copilandri care-și întindeau undița în apele nemuririi.

Atunci se văzu o strașnică răzvrătire de lilipuți împotriva tuturor literaților țării, morți și vii. Nu mai era talent adevărat decît sub stindardul *Renășterii literare*. Colegiani torturați de rîia publicității închinau trufandalele lor marelui Polidor. Aceste prețioase dedicații se publicau de ordinar cu litere cursive în fruntea revistei și erau însoțite întotdeauna de un antet al d-lui director, care dedea blagoslovenia: „Încă un talent de valoare, încă o stea luminoasă s-a arătat la orizontul poeziei romîne; cele dîntii raze sunt închinat directorului nostru. Aceasta este o puternică dovadă că...“ etc., etc.

Și-n alt număr deasupra altei dedicații: „Loc, loc pentru profetii inspirați ai tinerii generații, loc pentru maestrul timpului modern! În lături bătrînii, cu cobzele lor stridente și nesuferite! La o parte putregaiurile trecutului, în lături din calea viitorului! Junele telegrafist Borcănescu, care ne face onoarea acestei dedicații, posedă un talent de care...“ etc., etc.

Laude și tîmîieri mutuale, reclame, trepăduși cari alergau în toate părțile cu limba scoasă după abonaamente. În orașele de provincie se înființau comitete cu prezidenți și viceprezidenți. Diplome de onoare pentru protectorii și iubitorii de literatură cari făceau cinci abonați. Iarna se dedeau baluri pentru mărirea fondului revistei. Se stabilise o corespondență întinsă cu doamnele de prin provincie. Niciodată în țara asta nu

* În revistă: *acesta*.

s-a speculat mai cu succes naivitatea și slăbiciunile publicului cititor. În al treilea an revista avea cinci mii de abonați, buni platnici. Poetii se înțoliseră bine. Polidor, sărbătoritul și gloriosul Polidor, palid de veghere, nalt, cu ochelari, cu părul lung și frizat, bine îmbrăcat, pururea zâmbitor și încântat de sine, își primbla veselia și triumful pe ulițele și prin cafenelile bune ale capitalei. De ordinar, la „Fialcowski“ se simțea el mai bine, mai între admiratori. Mulți îi imitau mersul și gravitatea lui din vorbă și din toate mișcărilor. El era șeful „*poeziei sociale*“ și avea adepți pasionați. Teoriile lui nebulosae erau vecinic discutate cu zgomot între halbele cu bere de la „Union“. Pe la vitrinele librărieilor, pe-o bandă roșie se citea în slove de o palmă: „În curînd va apărea: *Poezii de Polidor*“. Peste două săptămîni ieșea cu multă îngrijire tipărit un volum de poezii, cu portretul autorului, destul de fercheș și de îngîmfat, și c-o prefață în care Polidor vorbea despre el însuși, și-și lăuda meritele și talentul c-o poftă și c-un curaj care te înmărmurea. La urmă nu uita să spuie că are și „Bene-merenti“. În adevăr, cîntase și el pe „curcanii“ de la Plevna. Poeziile, afară de vro două-trei, erau mediocre, unele slabe de tot, dar toate îngrijite ca formă. Acei cari nu găseau în ele destul talent erau „niște invidioși — inimi mici și pătimașe cari nu puteau înțelege, și cînd înțelegeau, nu puteau suferi lumina și adîncimea de gînduri a unui tînăr geniu...“

Mai e oare nevoie să spun cît de fericit era Polidor? Nu-i lipsea nimic. Vara călătorea pe la băi. Cînd își spunea numele la un otel, pîndea pe figura chelnerului semnul vreunei emoții. Trăgea cu urechea în toate părțile; mereu i se părea că-și aude numele, și-adezea îl prindea mirarea cum pot să existe între oameni conversații de ceasuri întregi, fără să se facă pomencală de scrierile și de talentul lui.

Vremea curge uimitor de iute. Venea iarna, cu nopțile ei lungi și friguroase. Polidor de obicei își petrecea sările acasă. În odaia lui mare, bine mobilată, mirosea frumos, și-avea o mulțime de cărți, pe cari nu le citea niciodată pe de-ntregul. Veneau prieteni să-l vază și să-l admire în cuibul inspirațiilor lui. Un foc bun ardea

în sobă și vro cîteva pahare cu ceai abureau pe masă. C-un glas somnoros și nazal poetul își scanda poeziile lăbărtînd silabele, privind radios pe amici la versurile cu cari credea el c-a rupt inima tîrgului. Și apoi, cînd rămînea singur, în liniște și la căldură, își lăsa capul pe pernă, și ceasuri întregi rămînea așa tolănit în gînduri molatice, fără să-i vie somn. Ca aurul îi răsuna în urechi, dulce și gîdilitor, laudele prietinelor. Își dez-mierda în gînd versuri încîntătoare din poeziile lui publicate. Căta să-și dea seama de fiorul pe care își închipuia că-l împrăstie în lumea care-l citește. Voia să-și sensibilizeze oareșicum gloria de care se simțea înconjurat, să aibă intuiția materială a celebrității lui. Își vedea cartea în mîinile tuturor. Auzea exclamațiile de entuziasm. Netezea cu gîndul statua de marmură pe care i-o ridica posteritatea recunoscătoare.

Dar în vremea aceea se ridica în țară, cu zborul puternic și liniștit al vulturului, un poet în adevăr mare. Zădarnic Polidor, din ce în ce mai furios, îl ucidă pe fiecare lună. El înainta blînd, măreț și nepăsător ca un zeu, fără să știe de cine îl admiră și de cine-l latră, fără să aibă succesele și fericita încîntare de sine a mediocrităților. Era sărac, rănit de prea multe decepții și torturat de prea multe gînduri. Într-o zi, de trudă și de durere, își trînti greu și nervos pumnii pe masă. C-un strigăt sincer de adîncă disperare: „Ah, organele-s sfărmate și maestrul e nebun!“... O nenorocire crudă îi smulgea condeiul din mîină. Vestea aceasta se lăți iute și răspîndi ca un fior de doliu în toată țara cultă și inteligentă. Un singur om tresări de bucurie la auzul acestei știri. În numărul imediat al *Renașterei literare* apărea o epigramă prin care veselul și fericitul Polidor, c-o desfătare de-un cinisn fără exemplu, persifla pe poet în nenorocirea din care acesta nu se mai putea apăra. Toate gazetele politice și literare s-au revoltat și-au strigat în contra acestei mișelii și răutăți de bestie.

Atunci s-a văzut un fenomen foarte caracteristic pentru demnitatea unui public. Din toată țara veneau înapoi teancuri de reviste. Scrisori pline de indignare cădeau ca o grindină pe capul zăpăcit al lui Polidor.

Comitetele de sprijin se discompuneau. Curgeau din toate părțile diplome rupte și dimisii de prezenți și de viceprezenți. Polidor și cu ai săi, plouați și îngroziți, vedeau cu durere cum se dărimă peste ei toată șandramaua de glorie ieftină și de vremelnică fericire, pe care o ridicaseră cu atîta entuziasm. Niciodată nu s-a văzut o cădere mai repede, mai meritată și mai simpatică publicului. O scribă generală, un huo !... imens întîmpina de pretutindeni pe tristul „șef al poeziei sociale“. Și, ca niște scăpați dintr-un naufragiu, nenorociții lui adepți se risipiră în toate părțile. Ce lașitate ! Polidor rămase singur, părăsit, dispreguit, dar semeț.

Lume deșartă și nesocotită ! Cîți martiri celebri n-au fost ca și dînsul huiduiți și palmuiți de ingratitudea și prostia omenească !...

E iarnă, și Polidor e fără palton. Nu mai are nici o carte de dus la anticar — tristă nedumerire pentru prînzul de mîine — dejunurile erau scoase din obicei.

Într-o odaie sărăcuță, fără foc și fără prieteni, Polidor stă ghemuit sub o plapomă murdară și meditează asupra nestatorniciei și mizeriilor acestei vieți. Ideea că e un poet mare, neprețuit de-un public ignorant și persecutat de niște vrăjmași invidioși îi umple sufletul de-o lumină caldă și binefăcătoare. În jurul frunții simte aureola geniului și a suferinței. Vede cum îi trec pe dinaintea și-l încurajează toate talentele mari, cari au pătimit și-au murit în mizerie. Atîtea genii, ca și dînsul, s-au jertfit pentru binele omenirii... Crist, răstignit... Torquato Tasso, sărac, „*non avendo candela per iscriver i suoi versi*“ * ; Cervantes zăcînd și murind într-o cocioabă de cerșetori ; Spencer rătăcind pe jos prin Irlanda, desculț și flămînd, cu regina feelor în cap și cu icoana Rozalindei în inimă ; Wordsworth, mort de sărăcie și dus la groapă de 14 poeți desculți și săraci ca și el ; Balzac, urmărit și torturat de creditori toată viața...

A. VLAHUȚA

* Neavînd nici o luminare pentru a-și scrie versurile.

„STUDII CRITICE“

de

I. GHEREA (C. DOBROGEANU)

Cu titlul acesta a ieșit de curînd din tipografia *Romînului* un frumos volum de 398 de pagini, format „Charpentier“.

Volumul cuprinde opt articule mari :

I Asupra criticii. O cercetare adîncă și lămuritoare asupra sensului și rolului însemnat pe care îl are critica modernă în producerile artistice ale spiritului omenesc. Acest articol ne arată mijloacele de care criticul se servește în căutarea adevărului, modul științific de a-și aduna și limpezi piesele de convingere, procedarea logică și cu minte, care face să izvorască atîta lumină din cartea lui Gherea.

II Decepționismul în literatura romînă.

III Eminescu.

IV D-l Brociner ca descriitor al vieții țărănești.

V A. Vlahuță.

VI Pesimistul de la Soleni.

VII Tendenționismul și tezismul în artă.

VIII I. L. Caragiali.

Și aceste opt subiecte deosebite pot fi privite ca opt capitule ale unuia și aceluiași studiu, un studiu imens asupra puterii și chemării unui artist în largul cîmp de luptă al vieții. În cartea aceasta, de la cele dintîi pagini, simți că ai de-a face c-un om bun, generos, eminent filantrop, trăind în bucuriile și durerile

celorlalți, vibrând în marea viață a lumii, ca și cum nervii săi proprii ar fi ieșit peste hotarele lor firești și s-ar găsi ramificați în întreaga omenire. Numai așa a putut ajunge la o extraordinară lărgire de vederi, la o putere de-a înțelege și de-a judeca lucrurile c-o adâncime și c-o seninătate de care adesea rămii în uimire. Înzestrat c-o minte frumoasă, pe care și-a întărit-o printr-o cultură vastă, neobicinuită la noi, muncitor pacient și profund onest, d-l I. Gherea este cel dintâi care aduce în literatura noastră critica constructivă, la lumina căreia artistul se deslușește și se arată și lumii și sieși așa cum e.

Nu se poate da o carte mai bună și mai prețioasă tinerimei noastre, în mare parte descurajată și împinsă prea de timpuriu la pesimism, cea mai nenorocită și mai dizolvantă boală a timpului.

Cîtă lumină, cît adevăr și cîtă însuflețire e în această admirabilă lucrare a d-lui Gherea ! Sunt pagini cari te renasc. Cu cît citești, cu atît te simți mai bun, mai cu minte și mai puternic în lupta vieței. Pentru voi mai ales e această carte, tineri nenorociți, și umiliți, și slabi, și descorajați, citiți-o cu luare-aminte, și nu uitați niciodată aceste cuvinte ale lui Gherea, cele mai înțelepte și mai sănătoase cuvinte ce s-au scris în zilele noastre :

„...Un om care, căzînd în luptă, se ridică iarăși cu puteri nouă, cu hotărîre nestrămutată de a se lupta înainte, un om care, chiar învins ori pierînd, nu-și pierde nădejdea în dreptatea și în bunătatea cauzei pentru care se luptă ; un om care, chiar în ceasul de pe urmă, cu buzele învinețite, uitîndu-se în fața morței, va repeta celor de primprejur cel mai mare, mai plin de înțeles, mai nobil cuvînt al limbei omenești : «Înainte !» Iată idealul nostru...”

TEATRUL NAȚIONAL

În astă seară se deschide stagiunea teatrului nostru cu *Doamna Chiajna*¹. Nu cunosc încă valoarea acestei lucrări a d-lor Niger și Țincu. Probabil că judecătorii din comitetul teatral au avut pe ce se întemeia cînd au ales pe *Doamna Chiajna* ca o piesă de rezistență, cu care să bată fanfara de deschidere. Probabil că publicul va alege nerăbdător, să vadă această nouă producție a literaturii noastre dramatice. Ceea ce putem afirma dinainte e că și iarna asta își va duce-n spate marfa de traduceri și de vechituri, și tot opera va roade catifeaua de pe rampa lojelor. Promisiunile publicate pe afișul stagiunii sunt sărăcicioase și melancolice din punctul de vedere al producerilor originale. Și se va simți iar nevoia de vrun spectacol cu foc bengal, sau de vrun *Baronul țiganilor* pentru a susține cheltuielile și prestigiul Teatrului Național.²

„Acrituri, acrituri !” strigă publicul, cu stomahul leșinat de siropurile naționale și de regimul dulceag al frazelor goale — și imediat se comandă un stoc de comicării nemțești sau franțuzești, caraghiozlicuri de circ, cu balet și tururi de clovni, vicleimuri cu perdea și fără perdea, printre cari se mai arată, din cînd în cînd, memorabilele *Orfeline*, pentru a mai potoli hohotele galeriei.

Și cu toate acestea, cîte lucruri interesante nu s-ar putea scri pentru bietul nostru teatru ! Cîte intrigi, cîte dureri, cîte drame și comedii nu se plămădesc în viața

noastră actuală, la țară, la oraș ; e o comoară de subiecte vii în frământarea zilnică a societății în care trăim.

Ce nevoie ar fi s-alergi peste graniță ori să te rătăcești în neguri de vremi depărtate, să zugrăvești oameni pe cari nu i-ai cunoscut și obiceiuri de cari habar n-ai, când subț ochii tăi, în lumea în care trăiești și pe care o știi, găsești *eroi* mult mai buni de dramatizat și mai palpitanți decât toți voivozii de carton și nebulozii regi antici, Dumnezeu să-i ierte !

Aici e un pământ virgin pentru dramă, ca și pentru roman. Singurul om care a pus pe scena românească viața și emoțiunile smulse din cîmpul propriei lui observații și care a dat cele mai remarcabile piese literaturii noastre dramatice a simțit din capul locului atracția *vieții*, și-a urmărit-o, a spionat-o și s-a învățat s-o creeze. Ceea ce a făcut Caragiale e viu și va rămînea.³

Lucrările lui ar putea îndrepta pe-o cale mai fericită ostenele atîtor tineri cari își pierd vremea ticluind *piese de teatru* cu ușurința și liniștea cu care-ar copia un proces-verbal. Claviatura unui suflet, furtunile unei vieți, explozia unei pasiuni, resuscitarea și întruparea unei lumi întregi de simțiri adînci, complicate și greu de înțeles, pentru ei sunt „floare la ureche“, o muncă artificială de cîteva săptămîni, și *drama* e gata.

Manolescu⁴ se zbuciumă ca-n haina înveninată a lui Hercule, în mantia unui falș voivod, actorii noștri își torturează talentul pentru a da gesturi vii cuvintelor moarte, iar noi căscăm de ne trosnesc fălcile și ne facem socoteală-n gînd cu cît am fi fost mai folosiți dacă ne-am fi dus la circ.

Viață, viață — aduceți viața la teatru !

C. DOBROGEANU-GHEREA

39 de ani. Statură mijlocie, frunte largă, ochii vii, calzi, de o visătoare blîndeță, trăsături regulate, fine. N-am cunoscut om mai bun și mai milos ; e să-l pui la rană, cum zice românul.

Primele lui studii critice au apărut în *Contimporanul*. Numele *Gherea* avea ceva războinic, suna ca o trîmbiță. În adevăr, el aducea o reformă fundamentală în felul de a gîndi și judeca în artă ; din scrierile lui se revărsa o lumină nouă și sănătoasă ; tinerimea cultă și inteligentă a țării l-a întîmpinat cu toată simpatia și admirația ce se cuvenea unui asemenea talent. Logica puternică, imensa cultură, și mai ales profunda bunătate a acestui cugetător modern i-a făcut un renume strălucit nu numai în țară, dar și în străinătate. Acei cari în scrierile lui Gherea caută numai fraze de efect și jonglerii de stil sunt păcăliți : pierd o frumoasă ocazie de a se instrui. Lupta dintre el și d-nu Maiorescu s-a terminat. Gherea a ieșit triumfător, și săgețile de carton, pe cari i le mai aruncă din cînd în cînd cîțiva arcași copilăroși, îl fac să zîmbească. Astăzi e cea mai însemnată figură în literatura noastră : în talentele cari să ridică se întrevede deja înrîurirea binefăcătoare a criticilor lui constructive. Aceasta e singura răsplată — destul de mare, o recunosc — pe care o culege după cincisprezece ani de cea mai onestă și mai generoasă muncă. E cu nepu-

tință să nu-l iubești cînd îl cunoști de aproape. După un ceas de vorbă cu el te simți mai bun, și viața ți se pare mai frumoasă și mai interesantă. A suferit mult, poate că și aceasta a contribuit să-l facă așa de blînd și de compătimitor cu nefericirile altora.

Semne caracteristice : e modest ca o domnișoară.

GHEROFOBIA DOMNULUI HASDEU

Curioasă e dușmănia d-lui Hasdeu în contra lui Gherea ! Prin ce s-o fi făcut Gherea atît de odios maestrului ? Amîndoi sînt de origină slavă, amîndoi sînt oameni distinși, amîndoi au adus și vor aduce încă servicii imense literaturii noastre. Gloria unuia nu va întuneca niciodată pe a celuilalt : ei vor intra în nemurire pe uși deosebite. Domnul Hasdeu e un savant, un filolog de o netăgăduită valoare, Gherea — un estetician, ale cărui studii critice n-au nici cea mai mică aluzie supărătoare la adresa d-lui Hasdeu. Din cîți scriitori cunosc, nici unul n-a fost mai cu îndrjire atacat și hîrțuit ca omul acesta. Pînă mai dăunăzi a fost o adevărată campanie în contra lui. Tineri de-abia rîdicați de pe băncile Universității erau asmuțiți de profesorii lor, cari, de pe catedră, își agrementau prelegerile de *mici* răutăți la adresa lui Gherea ; tineri aspiranți la vro bursă-n străinătate își făceau un titlu față de protectorii lor din îndemînarea cu care știau să-l lovească mai bine. Și cu toate astea, cîtă seninătate și cuviință în articolele lui Gherea ! Cu cîtă blîndeță și demnitate a răspuns și acelor cari l-au făcut „ignorant“, și acelor cari-au găsit că e prea delicat acest epitet !

O fi avînd greșeli, or fi multe neajunsuri și-n scrierile lui Gherea, și ce prețioase servicii nu i-ar aduce și lui și nouă domnul Hasdeu dacă, în loc de atîtea zeflemele și „răutăți“, ar căuta să ne lumineze, să ne arate, ca un om superior, ce e falș și ce e adevărat din ce spune Gherea !

Lesne-i să faci glume, mai ales cînd nu ții să le dai și puțină sare, pe tema, cam veche, a „restaurației de la Ploiești“. Le-a făcut și un alt profesor universitar, la curs. Da, din nefericire, Gherea nu e decît „un biet birtaş“ la gara de la Ploiești.¹ Da, domnule Hasdeu, e „rival cu Iordache Ionescu din Covaci“, cum, cu atîta haz, spui în spiritualul d-tale *Zacherlin*². Cred și eu că-ți vine comod să rîzi de un om care stă în picioare paisprezece ceasuri pe zi, cînd sugi trei lefuri grase din bugetul mamei-patrii, cînd grija zilei de mîine nu-ți tulbură viața, cînd te răsfeți în huzur și în slujbe mari, cari-aduc mult și cer puțin! Dar întru ce te neliniștește pe d-ta năcăjita viață a birtașului-literat, care te stimează și vorbește întotdeauna cu admirație de meritele d-tale? De cînd și pentru ce ura aceasta în contra unui om care nu ți-a făcut nici un rău? Pare că într-o vreme îl priveai cu alți ochi, îl găseai chiar un scriitor „de valoare“, dacă nu mă înșel, și doreai mult să-l ai printre prietenii d-tale... poate că memoria nu mă servește tocmai bine, dar te rog să rectifici unde vei crede că nu-i exact: Nu ne-ai propus d-ta, odată, pe cînd aveam și eu talent, la *Revista nouă*³ — vedeți, e o istorie cam veche — nu ne-ai propus d-ta să mergem cu toții la Gherea, să facem o vizită literatului de la Ploiești? Și n-am mers împreună la gară, într-o bună dimineață, și nu ne-am urcat în tren toată ceata de la *Revista nouă*?... Ori cine era? Vă mai aduceți aminte? Să vedem... Era — între alții — Delavrancea, era Demetrie Racoviță⁴, era Victor Bilciurescu⁵, mi se pare, eram eu — sunt sigur — și-n fruntea noastră era d-l Hasdeu, sunt și mai sigur, dacă e cu puțință... bunul și iubitul nostru director, care e așa de răutăcios astăzi cu noi, și care poate fi încă pe atît, că noi tot o să-l iubim!

Ș-am poposit la Ploiești și nu l-am găsit pe Gherea la tarabă — era dus la Iași — și ne-a părut rău, firește, căci pentru el, pentru scriitorul Gherea, făcusem acel pelerinaj (în drumul-de-fier), nu pentru birtul lui, căci birt avea și Iordachi din Covaci, nu-i așa, maestre?... Am prînzit; Barbu a desenat pe-o coală de hîrtie doi combatanți străpunși în duel (vezi, Barbule, cum s-a potrivit?) și dedesubt am iscălit cu toții, ș-am lăsat criticu-

lui acea cartă de vizită, pe care cred c-o păstrează încă... E o amintire atît de plăcută!

De aci încolo, prietenie. Gherea venea din cînd în cînd la întrunirile noastre de la *Revista nouă*, și d-l director mi se pare că chiar i-a propus „să colaboreze“. Ce s-a întîmplat de atunci? Nimic alta, decît faptul că Gherea a scris articole din ce în ce mai bune, pe cari însă nu le-a publicat în *Revista nouă*. S-a mai întîmplat că anul trecut a ieșit primul volum din *Literatură și știință*⁶ și că Gherea, care și-a luat sarcina — nu tocmai ușoară — de a face să apară regulat această publicațiune, a îndrăznit să puie pe copertă că el e „director“, neputînd bănuși că acest lucru atît de inocent ar aduce vro supărare cuiva.

Domnul Hasdeu însă a găsit, se vede, că „funcțiunea de director“ ar pierde din importanța ei prin faptul că și-ar însuși-o „concurrentul lui Iordachi din Covaci“. *Inde irae*. * Imediat maestrul, care e director la *Revista nouă* și „președinte“ la revista *Amicul copiilor*, ia la refec pe d-nu Gherea, pă cum că de ce să fie și el „director“!

Și ce necăjit se arată d-l Hasdeu în acel strașnic articol, și cu cît parapon vorbește despre „acest fabricant rusesc de cei mai buni scriitori ai Romîniei!“... Pare că ar fi o „chestie personală“ la mijloc. Gherea n-a răspuns. Publicul, despre care gloriosul și fericitul d-nu Hasdeu vorbește cu atîta dispreț, putea foarte bine să creadă că victima d-sale a căzut distrus sub „grindina de săgeți“. Noi înșine presupuneam că iritarul Jupiter se va fi potolit în urma acestei explozii. Ne-am înșelat. În *Zacherlina* d-sale, d-l Hasdeu se ridică mai furios ca totdeauna, ș-o nouă vijelie de săgeți nimește cu tot dinadinsul pe nefericitul Gherea, și încă pe vro patru-cinci nevinovați... băieți buni, sărmanii, și-n floarea vîrstei...

Ce cruzime și ce spectacol sfișietor! O, maestre, ai *spirit* mult, ce e drept e drept, dar inimă n-ai, și — după cîte văd — nici memorie.

* De aici mînia (lat.).

București, 1 februarie 1894

32 de ani (...pe onoarea mea !) Înalt, blond, ciupit puțin de vărsat — fără asta aș fi fost un băiat frumos, mi-au spus-o mulți. Când merg pe stradă, mă fac preocupat și gânditor, numai de-al naibii ce sunt. De multe m-am apucat și nimic n-am isprăvit. Eu însumi, când mă observ, mi se pare că sunt o făptură la care natura a lucrat câțva timp cu drag, și pe urmă s-a plictisit și s-a ocupat de altele. N-am citit mult, dar întotdeauna am înțeles și-am gândit, pe-o pagină, mai mult decât era scris. Îmi cunosc oamenii cu cari am de-a face, și-i înțeleg, cum nu-și pot ei închipui. Vorbele lor, gesturile lor, aerele pe cari și le iau față cu mine îmi produc uneori impresii de cari ei habar n-au. Nu m-arată fața, dar sunt un om deștept, văd limpede înaintea mea și-mi dau perfect seamă de ce văd. Am știut întotdeauna să-mi stăpînesc minia, să-mi cumpănesc vorba și să-mi ascund defectele : chiar în momentul acesta mi le număr în gând, și mă sperii de mulțimea lor, dar nu le spui. De șapte ani fac gazetărie : n-am altă carieră, și nici n-o caut. Escroc de-aș fi fost, și-ncă n-aș fi schimbat atîtea nume în acești șapte ani. Amicii mei găsesc că am talent, mai ales când și eu cred despre ei aceasta ; iar cei pe cari i-am... nemulțumit sunt de părere c-aș fi „un idiot“. Curios... pe cari să-i cred ? Pe cei dintâi, nu mai încapă vorbă. Faptul c-am fost primit să scriu la *Vieța* e cea mai puternică dovadă că vrăjmașii mei vorbesc cu pasiune.

Semne caracteristice : Am un aer smerit, dar nu-mi pasă nici de vodă !

Iubite cetitor,

De câte ori nu ți se întîmplă să vezi o figură necunoscută care-ți atrage privirea și gândurile, fără să-ți dai seamă pentru ce ? Te găsești, bunăoară, pe peronul unei gări ; cugeți la nevoile vieții tale, la nenorocirile pe cari le-ai fi putut înlătura, la o soartă mai bună pe care-ai merita s-o ai... clopotul sună, un tren se oprește pentru cinci minute. Privești distras : la fereastra unui vagon s-arată un cap de femeie : doi ochi frumoși și visători, pe un chip palid și ostenit de drum, lucesc ca două raze pornite din adîncimele unei lumi de basme. Figura ei se colorează în nuanța propriului tău suflet : îți pare tristă. Cine-o fi ? La ce s-o fi gândind ?... Și-n căutătura ei vagă, în aerul ei distras, în şuvițele de păr care-i tremură pe frunte, închipuirea ta caută secretele aceluia suflet ; nu-ți mai poți lua ochii de la ea ; viața ta tresare, încălzită de-o neînțeleasă, curioasă pornire de simpatie. Ai dori s-o cunoști, s-o întrebi, să-i vorbești. Ce te face să crezi că glasul ei trebuie să fie dulce, că mintea ei te-ar înțelege, că... ? Farmecul necunoscutului te dă la tot felul de presupuneri și de visuri. Trei bătăi de clopot, un șuier lung, jalnic, lanțul de vagoane se urnește ; și tu te uiți cum se depărtează, și parcă-ți pare rău că pleacă-așa, fără să-ți facă un semn, fără să-ți arunce o căutătură ființa aceea la care te-ai gândit, de care sufletul tău s-a atins un moment și ea n-a simțit... Unde se duce ? Ai s-o mai vezi vrodată ?... Și ochii tăi privesc

visători la ultima pală de fum care se risipește molatic în aer, — e tot ce-a mai rămas afară din vedenia de adineașarea...

Viața noastră-ntreagă, iubite cetitor, este plină de reverii de acestea. Toți visăm — unii mai mult, alții mai puțin; dar nu cred să fie om care, în unele momente să nu se despartă involuntar de propria lui existență și, ușurat, scăpat de robia grijelor și supărărilor lui personale, să se simtă plutind aiurea, într-o lume străină de el... La ce te gîndești în clipala asta? Citești aici gîndurile unui om pe care nu-l cunoști. Îți dai seamă de ce proces misterios se petrece în momentul acesta în sufletul tău? Eu nu știu ce cugeți acum, deși aș putea să bănuiesc... dar ceea ce știu cu siguranță e că, înainte de a-ți pleca ochii pe această pagină, cu totul alte gînduri te stăpîneau; acum poate că ți le rechemi, fiindcă-ți atrag atenția asupra dezertării lor... Mă-ntrebi ce vreau? Eu vreau deocamdată să te sustrag pentru cîteva minute de la preocupările și agitațiile proprii tale vieți, și să te înduplec să citești aceste rînduri. Și dac-aș izbuti, pînă la sfîrșit, să te țin cu mintea aci, să te fac să gîndești gîndurile mele, să te emoționezi de emoțiunile mele, cînd ți le-aș spune, să ne contopim un moment sufletele și să visăm amîndoi același vis... aceasta ar fi realizarea celei mai mari și mai sfinte dorinți, care m-a îndemnat să scriu.

Nimic nu poate să se compare cu sentimentul de fericire pe care ni-l dă această expansiune, acest amestec de vieți, această descărcare a emoțiunilor noastre în inimile altora. Tot sensul și menirea artei stă în acest dor nesfîrșit de a cuceri suflete.

Te-am ostenit, iubite cetitor, simt că te-am ostenit, și-mi pare rău că n-am putut răsplăti încrederea și răbdarea ta. Știi, te așteptai la vro istorioară glumeață, la ceva de haz, care să te distreze puțin... Iartă-mă data asta, și-ți făgăduiesc că pe viitor îmi voi pune toate silințele ca să fiu — nu vesel, căci asta nu atîrnă de la noi, dar cît se va putea mai puțin anost.

Te salut și te rog ca, în asprînea cu care mă vei judeca, să consideri ca o circumstanță ușurătoare faptul că scrisoarea mea a fost scurtă.

N. GRIGORESCU

50 de ani; scurt, chel, ochi scrutători; seamănă la față cu poetul Alecsandri. E, incontestabil, cel mai distins pictor român. Temperament de artist, știe să-și prețuiască vremea și darul cu care l-a înzestrat Dumnezeu; trăiește retras de lume; luni întregi se închide, ca un pusnic, într-un colț liniștit al naturii, pururea tînără și frumoasă, pe care o înțelege și-o adoră cu pasiunea și evlavia unui adevărat preot al artei. Pe oriunde-a trecut a cules impresii și le-a așternut pe pînză: un colț de uliță, o căsuță la mahala, pierdută-ntr-un desiș de pomi, o șatră de țigani într-un apus de soare, un ovrei, un car cu fîn, o fată tolănită-n iarbă... și-n toate respiră viață, în toate e sufletul artistului. Tablourile lui Grigorescu sunt pagini nepieritoare, de o poezie caldă, atingătoare, trăită. La expoziția pe care-a făcut-o acum doi ani la Ateneu¹ avea, între alte frumuseți, cîteva vederi de miazăzi, c-un cer de un albastru atît de cald și de senin, că-ți dedea nostalgii, și parcă nu-ți venea să-ți mai iai ochii de-acolo... Artistul ținea așa de mult la acele amintiri, încît, cu toată precauțiunea ce luase de a le pune sub scutul unui preț de 14.000 lei, tot parcă-i era frică să nu i le ia cineva.

A stat cîțiva ani de-a rîndul la Posada. E puțin presbit. Muncește mult și niciodată nu e deplin mulțumit de ce face. Nu l-am mai văzut prin București de astă-vară. Aud că e la Cîmpina. Dac-ar citi aceste rînduri, s-ar supăra pe mine.

Semne particulare: Ar dori să trăiască într-o țară unde nimeni să nu-l știe, să nu-l întrebe nimenea nimic.

CITITORII LITERATUREI ROMINE

Ar fi interesante câteva date statistice asupra producțiilor literare în ultimii cincizeci de ani, de când am început și noi s-avem o mișcare intelectuală mai cu teme. Am vedea cu câtă rezeziune a crescut, din an în an, numărul culegătorilor tipografi și al scriitorilor cari le dau de lucru.

Astăzi, o bună parte din viața, din gândurile noastre s-așterne-n pagină. Nu credem că un om ar fi în stare să citească *într-un an* tot ce se tipărește la noi *într-o singură zi*. Nu zic, în orice caz e foarte greu să precizăm ce va rămânea din tot acest noian de vorbe cari izvorăsc de pretutindeni și curg, curg cu nemiluita, în volume, în broșuri, în reviste, în gazete cotidiene... Ceea ce putem spune e că se citesc — unele mai mult, altele mai puțin — dar toate câte se scriu își au cetitorii lor.

Cine-ar stărui să mai producă o marfă dacă n-ar avea consumatori? Și să se noteze că la noi se citesc foarte multe cărți străine, mai ales franceze. Sunt mulți români cari habar n-au că s-ar putea găsi și-n limba noastră câte ceva vrednic de luare-aminte. Spunea un librar c-a oferit într-o zi unui client „din înalta societate” poeziile lui Eminescu apărute de curînd, și că acel domn, fără să se uite măcar pe carte, i-a răspuns cu dispreț: „Nu citesc eu astfel de fleacuri”.

Lucrul nu e de mirare, nici de supărare. Acelor pe cari educația și mediul i-au înstrăinat de țara noastră, o poezie românească — oricît ar fi ea de frumoasă — nu le spune nimic, nu le deșteaptă nici o amintire, îi

lasă reci. Pentru ei, o glumă de cafenea, un calambur auzit pe bulevardurile Parisului, un cântec de la „*Chat noir*” vor avea întotdeauna mai mult farmec și putere de evocare decît tot ce s-a produs mai de talent în literatura românească.

Ca să poți înțelege și gusta o producere literară, trebuie s-o fi trăit și tu întrucîtva, să ai în sufletul tău o pregătire, ceva care să tresară și să vibreze la glasul poetului — altfel te uiți la el ca la un om care-ți vorbește o limbă necunoscută.

Sunt multe reviste literare la noi, ș-or să fie și mai multe cu vremea. Printre abonații acestor reviste nu veți găsi Șuțulești etc.

Pentru aceștia literatura românească nu există. Duioasele și genialele cântece ale poporului nostru ar răsuna ca o țurluitură barbară și neînțeleasă sub multe din policandrelor saloanelor aristocratice, iar sculpturalele versuri ale lui Eminescu ar avea un efect dezastruos pentru tihnită digestie și scumpa liniște sufletească a acestor naturi delicate! Și-apoi, acești nobili de viță pergamentală nici nu prea au ei vreme de pierdut. Sunt așa de ocupați, viața lor e așa de plină!... Oricît s-ar împînzi gustul de a ceti cărți românești, pe aceștia nu-i va cuceri niciodată. Noroc că-s puțini; deci, îi putem elimina din discuție, fără nici o părere de rău.

În Transilvania s-ar citi mult, dar cărțile noastre sunt scumpe și străbat cam anevoie tocmai acolo unde ar fi mai cu drag citite. [...] Așadar, să ne mărginim socotelele la publicul nostru de-aici. Suntem cinci milioane de locuitori. E întrebarea, pe ce contingent de cititori poate conta azi un scriitor, bineînțeles un scriitor cunoscut și iubit de public?

Unul la mie: iată maximul de consumatori pe care se poate bizui astăzi la noi un bun producător în literatură. Ni se pare puțin? E colosal de mult față cu ceea ce era nu mai departe acum zece ani. O carte bine scrisă (poezii, nuvele, romane) se poate desface în cinci mii de exemplare în interval de un an. Din acest număr, *trei mii* se desfac în București, și *numai două mii* în tot restul țării. Cei mai statornici cititori sunt studenții. În genere, funcționarii citesc foarte puțin. În provincie

viața e mai liniștită decât în capitală, și oamenii ar citi cu dragă inimă câte ceva, dar e jocul de cărți, care face o concurență distrugătoare literaturii.

De câțiva ani însă școlile ne dau un contingent de cititori din ce în ce mai puternic și ca număr, și ca inteligență. Generația care se ridică dă semne îmbucurătoare. Ni se scrie că în Iași, în Bârlad și în Folticeni sunt societăți de domnișoare cari se întrunesc, citesc și discută tot ce se produce mai de seamă în literatura noastră — probabil că vor fi existând și-n alte orașe; din toate punctele țării se va ridica, încetul cu încetul, un public luminat, la chemarea și simpatia căruia un scriitor de talent să poată răzbate mai cu înlesnire. Atunci și arta va fi mai bine înțeleasă și cultivată, iar ciupercile vor găsi mai puțin gunoi pe care să poată prinde.

Bolintinenii și Eminestii viitori nu vor mai muri în spitale.

„RINDUNICA“ INSPIRATA
s a u
HOP ȘI NOI CU „SĂRUTAREA“ !

Se știe (?) că d-l Silvestru Moldovanu redactează la Sibiu o revistă literară („beletristică“ mai pe radical), care — pentru motive ce nu ne privesc — se numește *Rîndunica*. Rîndunica nu s-a ilustrat niciodată prin cîntecele ei; totuși, dac-ar fi să aleg între ciripitul, nu tocmai bogat în variații, al acestei păsărele, și între... ciripitul d-lui Silvestru, fără să ezit un moment, aș prefera pe cel dintâi, căci iată cum cîripește *Rîndunica* din Sibiu, într-un călduros articol intitulat: *Sărutare de regină*. Ați ghicit, firește, că e vorba de întoarcerea în țară a reginei-poete Carmen-Sylva. Ascultați:

„Timpul era de cătră toamnă, cînd natura începe pe încet dar sigur a pregăti vestmîntele de iarnă și a îmbrăca un fel de doliu; cînd arborii își pierdeau din zi în zi frumusețea pe care în lungul unei veri o purtaseră cu alîta fală; cînd cîntecul paserilor era schimbat prin o tăcere adîncă, părea că toate sunt în adormire; cînd țarinile și cîmpurile erau deșerte de muncitori și numai frumusețele ridicau frunzele îngălbenite de sub tușișuri în slavă, formînd un turn lung de roi împetrișiși, atunci se auzea că regina vine în țară.

În natură intră jele, iar în țara mîngăiere. Așa dînsa era departe de supușii țării sale, departe de vatra țării-

nului credincios și departe de frumseța palatului său. Și cine o depărta? Suferința, care adeseori face pe cea mai iubitoare mamă a lipsi din mijlocul familiei, care silește a lăsa în leagăn bobocelul șiret, care și dintr-o scamă știe a-ți câștiga plăcere zâmbitoare, care prin mînuțele sale și din degetele mișcătoare își face lume de plăcere. Da, suferința desparte adeseori pe credincioasa soție de bărbatul iubit, și dînsa, departe, cu suflet dureros, caută leac în durerea sa, până cînd soțul se face o vestalină în casă, în mijlocul copiilor, în cari pe încet plantează cultura și o susține pe lingă vatra familiară, ca vestalinele în templele romane.“

Și iată cum „marele căpitan“ a fost transformat în „vestalină“ !...

Mai la vale Rîndunica d-lui Silvestru își ia însărcinarea de a ne explica mai pe larg ce este dorul :

„Dorul, această însoțire atît de proprie firei omenești, care străbate ca un curent electric ființa omenească, care încîntă și veselește și care are putere a zdruncina și debilita corpul omenesc, își încuibase locuința în inima nobilă, în pieptul gîngăș al unei suverane. Dorul de patrie, dorul de supuși și dorul de ai săi, o trinitate puternică, care te poate vesteji și usca pe picioare dacă n-ai putea să-i satisfaci, care te-ar putea chiar total frînge cînd n-ai avea modu de a-l împlini.“

Avete capito? *

Acum, ascultați cum povestește Rîndunica intrarea „triumfală“ a reginei :

„Măsurătorul vremii se apropie la minutul cînd suverana va putea păși sub cerul țării sale, va putea săruta odorul unui neam, pe cel în scutice culcat, de care dînsa visa, dar soarta nu i-a dat un moștenitor poporului român.“

Nici că se va putea ceva mai solemn !

Dar poate că nu știți încă ce este sărutarea? Rîndunica e dispusă să ne deslușească și asupra acestui punct :

* Ați înțeles? (It.)

„Și ce este sărutarea? O dulceață, care circulă în ființa omenească și conventează magnetismul la un punct de comunicare“, „un singur sărut potolește o lume de dorințe, un haos de imaginațiune și un zbor nebunatic de fantasie“.

Al dracului mai e și magnetismul ăsta cînd se pune el să se conventeze la un punct de comunicare !...

Dragă Rîndunico, fă-ți, te rog, cuibul sub strașina d-lui Petrașcu. O să vă-nțelegeți de minune-mpreună !

CUM VINE ASTA ?

Ce mare și sfântă și plină de învățături e legenda *Meșterul Manole* și ce rău fac acei cari s-aniină de ea fără s-o priceapă. Meșterul își jertfește soția și copilul pentru a putea sfârși opera nepieritoare la care și-a închinat tot geniul, toată energia vieții lui. Poporul prin această legendă ne spune : Dacă te simți în adevăr chemat să faci o faptă mare pe lumea aceasta, dezbracă-te de tot ce e pămîntesc, renunță la bucuriile tale de om, fii zeu în toată puterea cuvîntului, fii gata a sacrifica tot ce-ți este mai scump, pentru idealul tău !

O, ce frumoasă, ce profundă e legenda aceasta și cât de... greșit o înțelege și se slujește de ea, pentru a-și împodobi discursul, m.-s. regele, la inaugurarea *Fondațiunei universitare „Carol”* !

„Legenda monastirei Argeșului ne arată credința răspîndită în poporul român că, pentru trainica întemeiere a unui așezămînt, trebuie îngropat în temelile lui o ființă vie. Pus-am în temelia acestei case a tinerimei universitare viua mea credință în viitorul Romîniei.”

Care va să zică, m.-s. regele și-a îngropat în temelile fundațiunei *viua d-sale credință în viitorul Romîniei*, și deci și-a jertfit-o, și deci s-a despărțit *pentru totdeauna* de ea, ca și meșterul Manole de soție. Un suveran care nu mai are credință în viitorul țarei lui ! Cum vine asta ?

LITERATURA-INDUSTRIE

Afișe mari, lipite pe chioșcuri și pe zidurile capitalei, trîmbițează de vreo două săptămîni „irevocabila” apariție a unei reviste literare, intitulată *Carmen-Sylva*. Numele redactorilor, cel puțin acele cari stau tipărite pe afiș, sunt puțin cunoscute, ca să nu zicem că nu-s de loc cunoscute în literatură.

— Ce-are a face ? Îmi vor răspunde tinerii redactori, nici un autor n-a fost celebru înainte de a scrie, cele mai mari genii au început prin a fi necunoscute...

Da, scumpii mei, dar nu aceasta e hiba întreprinderii voastre. Eu cred bucuros că aveți talent și dor de muncă, dar, tocmai pentru aceasta, n-aș vrea să debutăți în literatură negustorește. N-aș vrea să puneți cele mai curate speranțe, cele mai sfinte și mai entuziaste gânduri ale tineretii voastre sub ocrotirea unei etichete de care s-au folosit și se folosesc atîția comercianți în desfacerea articolelor de toaletă. Avem parfum „Carmen-Sylva”, pudră, pomadă, săpun „Carmen-Sylva”. Pînă la voi însă nimeni nu s-a gîndit să ne ofere literatură „Carmen-Sylva”. E greu de înțeles, în orice caz e trist de cercetat ce a trebuit să se petreacă în conștiința voastră cînd v-ați hotărît să faceți apel la gloria de literată și la clemența de regină a suveranei noastre pentru a vă sprijini cei dintâi pași, pentru a scutura din strălucirea ei ca o pulbere de aur peste cele dintâi daruri, pe cari talentele voastre le întind literaturii acestei țări.

Nu prin palat trebuie să treacă adevăratele talente la nemurire. Aveți voi convingerea că sînteți înzes-

trați cu destulă putere, că sînteți destul de armați pentru a vă arunca în nobila și generoasa luptă pe care o întreprindeți? Simțiți în voi „focul sacru”, nevoia de a vă spune cuvîntul vostru, de a contribui cu munca și luminile voastre la deșteptarea spiritelor, la înălțarea inimilor, la gloria neamului vostru? Credeți în adevăr că sînteți necesari literaturii? Adresați-vă atunci direct publicului. El are să vă asculte, are să vă înțeleagă, are să vă iubească. El singur poate să vă dea ceea ce niciodată splendoarea palatelor și munificența* suveranilor n-au putut să dea unui scriitor.

Știu că lupta-i grea, și „cărările vieții fiind grele și înguste”, v-ați gîndit că nu e rău să vă asigurați, pentru a le putea străbate cu succes, și alte ajutoare, afară de propriile voastre talente.

Dar nu uitați, dragii mei, că cel mai mare și mai glorios poet al acestei țări la vîrsta voastră a știut să rabde zile-ntregi de foame, și, la nevoie, să doarmă într-un grajd. Și lui i-ar fi plăcut să trăiască bine, și ce lesne i-ar fi fost cu calitățile lui, și cu mai puțin scrupul, să-și facă o *fortă* din slăbiciunile omenești. Dar un artist adevărat e mîndru, ca un rege, căci rege e și el. Gîndiți-vă la poetul vostru iubit și spuneți dacă el ar fi primit vreodată să facă parte dintr-o societate de tineri cari-și pun entuziasmul sub protecția palatului.

Nu, scumpii mei, nu e demn să faceți din literatură un taler de cerșitorie. Arta n-are ce căuta la palat. În orice caz, ea trebuie să intre în picioare acolo, nu pe brînci.

Sînteți tineri, și-mi pare rău că mă văd nevoit să torn puțină apă rece peste avîntul și iluziile voastre. Dar credeți-mă că mi-e imposibil să privesc cu încredere, și mai ales cu simpatie, chipul straniu, ca să nu zic alt cuvînt, în care vă anunțați debutul literar. Sincer vă spun, am roșit cetindu-vă afișele.

Literatura pe care ne-o făgăduiți miroase, cît de colo, a săpun... „Carmen-Sylva”.

Și e trist, e nespus de trist.

---

* *Munificență* — generozitate, dărnicie.

PROIECTE...

Nici o surpriză, nici un fericit eveniment în literatura noastră. Și de cînd îl așteptăm! Talentele vechi nu ne mai dau nimic nou. Talentele nouă — dacă sînt — ne dau vechituri. Anul trecut, pe toamnă, tot parcă mai era puțină mișcare. Nu ne gîndim cînd zicem asta la invazia de reviste: *Doina*, *Icoana vremii*, *Carpatul literar* și alte ciupercuțe de acestea, cari au răsărit și au ținut cît apa-n ciur și cioara-n par. Berechet de așa fel — mai bine lipsă. Dar oricum, în bătaia aceea de flori... de retorică, privirile noastre s-au putut opri cu simpatie pe versurile drăgălașe ale lui Artur Stavri¹ și Gheorghe din Moldova², și din marele dever* ce s-a făcut atunci fabricilor de hîrtie s-a ales și literatura noastră cu două volumașe de poezii.

Anul acesta începătorii nu s-au mai repezit la reviste, și toamna nu ne-a adus nici un boboc mai de seamă. Scriitorii frunțași s-au dat afund. Revistele vechi dormitează.

*Vatra*³, care aștepta, se vede, sosirea iernei ca să-și reaprindă focul, a reapărut, după atîta odihnă, mai ostenită ca totdeauna. *Revista nouă* — biata revistă — moțăie în țacăneala nesfîrșitelor povești ale jalnicului mucalit Speranță⁴. Iar la *Convorbiri literare* bag seamă că tot morții, sirecii, au rămas cei mai harnici și mai distinși colaboratori, tot Vasile Alecsandri și cu bietul Eminescu duc greul și gloria acestei legendare

* *Dever* — vînzare mare.

reviste, la care — întocmai ca la război — vitejii au luat gloanțele în piept și... alții au cules trofeele.

De teatru, nu mai vorbim. Sunt ani de când nu mai avem teatru românesc.

Unde sunt scriitorii noștri? Unde-s talentele noastre? Ce s-a făcut Delavrancea? Ce s-a făcut Caragiale? De atîta timp n-am mai auzit nimic de ei.

Cum te-au părăsit toți, sărmană literatură! S-ar putea zice că tu porți încă doliul lui Eminescu; așa de tristă și de nenorocită pari.

Pe-așa vremuri anoste și posomorîte, cari nu pot să inspire decît articole melancolice, cea mai dulce mîngîiere, și poate singura mai la îndămnă, e să facem planuri, să sperăm, să visăm.

...Ce bine, ce frumos ar fi! un ziar cotidian care să fie al literaților noștri, al tuturor acelor cari știu să scrie.

Toate talentele, toate forțele, așa de răzlețite pînă acum, să se strîngă la un loc și să s-aștearnă pe muncă.

Delavrancea, Caragiale, Coșbuc, Stavri, Gheorghe din Moldova, Murnu⁵, și-n jurul lor toți tinerii recruți — pleiada scriitorilor de mîine — să alcătuiască o familie de literați, să se încurajeze unii pe alții, să iubească, să susție și să lumineze cu sfaturile lor pe începătorii de talent, să dea literaturii o direcție sănătoasă; prin ei, prin ziarul lor, publicul să fie zilnic pus în curent cu mișcarea intelectuală din țară și din străinătate; în loc de scăpărările sporadice, cari de-abia clipesc pe ici pe colo și aproape se pierd în nămolul atîtor platitudini și săcături pretențioase, am avea o activitate literară continuă, spornică și sănătoasă, pe care publicul ar urmări-o cu toată dragostea și încrederea lui.

Intemeietorii unei astfel de societăți, care desigur ar da o față nouă literaturii noastre, s-ar gîndi apoi la mijloacele de a scăpa pe scriitorii de talent din naufragiul vieții, de a le asigura independența și puterea de a lucra în liniște, puindu-i la adăpost de apăsătoarea mizerie, de neagra ananghie, care-a mistuit, la noi mai ales, atîtea frumoase talente.

În linia aceasta întrevedem, deoparte de Academia oficială, constituirea și ridicarea unei academii libere, a cărei ființă și activitate să fie strîns legată de viața intelectuală a neamului nostru...

Și cîte planuri nu ne facem, cari de cari mai frumoase și mai lesne de realizat!

Una din cauzele cari fac ca scriitorii noștri de talent să fie așa de puțin productori este tocmai izolarea în care trăiesc. Izolați de public, izolați de confrății lor, de tovarășii lor de gînduri și de suferinți, pierd, încetul cu încetul, orice entuziasm, încep a se simți osteniți, vlăguiți, enervați de timpul pe care-l risipește și de lucrurile pe cari nu se pot hotărî să le scrie.

Ce fericită emulație, ce întrecere spornică și generoasă s-ar deștepta în ei când s-ar uni și-ar lucra cu toții laolaltă!

Cînd are să se întîmple minunea asta? Nu știu; dar sînt ani de când o visez, și m-am gîndit mereu cu atîta drag la ea, că-ncep s-o întrevăd.

Coşbuc s-a oprit în loc s-asculte. Ei au trecut pe lângă el fără să-l bage-n seamă — femeia depănându-şi cetania ei de muştrări, bărbatul însemnându-i clipele de odihnă cu veşnica încheiere :

— N-avem pământ !

Şi pe cînd ei se adînceau în zare, din vechile lor suferinţi un cîntec nou se urzea în marele suflet al poetului.

„NOI VREM PĂMÎNT !“

Coşbuc urca încet, pe jos, dealul Paşcanilor. Spusese birjarului să-l aştepte sus, la bordei. Era o dulce dimineată de vară ; ciocîrlii se-nălţau cîntînd în slăvile cerului ; toate de pe pămînt, lucruri şi vietăţi, păreau că aduc laudă lui Dumnezeu, fericite că le-a fost dat să existe. Coşbuc păşea încet, gînditor, în liniştea acelei dimineţi de vară. La o vreme aude vorbă-n urma lui — un glas mînios de femeie necăjită, care-şi muştra bărbatul, răsuna ca o toacă. Poetul, tînd din mers, privi-ndărăt : un om ş-o femeie, mărunţei şi slabi amîndoi, veneau agale, cu ochii în pămînt. Gura ei, meliţă, vorbea repede şi cu răutate. Spunea de juncanii vînduţi astă-iarnă, de birul neplătit, de datorii [...], de bordeiul în care plouă, de fata pe care nu pot s-o mărite — de multe, de multe.

El tăcea. Rar, cînd se mai oprea femeia ca să-şi ia suflet, s-auzea şi vorba lui, scurtă, gravă, pururea aceeaşi :

— N-avem pământ !

Rostea vorbele astea fără să-şi ridice ochii, mereu cu acelaşi ton, şi parcă mereu cu alt înţeles. Era aci tînguire, aci blestem, aci întunecată resemnare, aci înfricoşat strigăt de revoltă.

NOTE ȘI COMENTARII

NUVELE, SCHIȚE, POVESTIRI, AMINTIRI, CUGETĂRI

A. IN VOLUME

AMINTIRI

Apare în *România liberă, număr literar*, an. I, nr. 2, 23 septembrie 1884, pp. 19—22, cu dedicația *Amicului meu de la Vrancea* (în subtitlu); semnată A. Vlăbușă.

Republicată în *Epoca*, an. I, nr. 97, 16 martie 1886, p. 3, și nr. 98, 18 martie 1886, p. 2, cu aceeași dedicație și semnătură.

În volum s-a tipărit în *Nuvele*, 1886, 1893—1894, 1908.
Textul a fost reprodus după ediția 1908.

EPRAXIA

Apare în *România liberă, număr literar*, an. I, nr. 8, 4 noiembrie 1884, pp. 89—92; semnată A. Vlăbușă.

Republicată în *Revista literară*, an. VI, nr. 15, 26 mai 1885, pp. 333—336, semnată A. Vlăbușă; *Epoca*, an. I, nr. 90, 8 martie 1886, p. 2, și nr. 91, 9 martie 1886, pp. 2—3, semnată A. Vlăbușă; *Familia*, an. XXII, nr. 15, 13/25 aprilie 1886, pp. 169—171 cu subtitlul *Nuvelă*, semnată A. Vlăbușă. În același număr la p. 180 se publica un anunț privitor la apariția volumului de nuvele al lui Al. Vlahușă, mai jos se înserează o știre privitoare la conferința sa din acel an despre poeziile lui Eminescu.

În volum s-a tipărit în *Nuvele*, 1886, 1893—1894 și 1908.
Textul a fost reprodus după ediția 1908.

VIȘAN (amintiri)

Apare în *Epoca*, an. I, nr. 1, 16 noiembrie 1885, pp. 2—3, la rubrica „Foița ziarului *Epoca*”, cu subtitlul, în paranteză, *Amintiri*; semnată *A. Vlahuță*.

Republicată în *Familia*, an. XXII, nr. 27, 6/18 iulie 1886, pp. 317—318, și nr. 28, 13/25 iulie 1886, pp. 329—330, ambele semnate *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Nuvele*, 1886, 1893—1894, 1908.

Textul a fost reprodus după ediția 1908.

Nuvelele *Vișan* și *Cassian* relatează întâmplări cunoscute de *A. Vlahuță* în cursul anilor 1884—1885, răstimp în care a locuit mai multe luni — în special în vacanțele școlare — la cumnatul său, Străjescu, directorul penitenciarului din Dobrovăț.

O SCHIȚĂ

Apare în *Epoca*, an. I, nr. 7, 24 noiembrie 1885, p. 2, și nr. 9, 27 noiembrie 1885, p. 2, la rubrica „Foița ziarului *Epoca*”; semnată *A. Vlahuță*.

Republicată în *Independentul literar-ilustrat*, an. II, nr. 227 (315), 18 octombrie 1892, pp. 2—3, și nr. 228 (316), 20 octombrie 1892, p. 2; semnată *Al. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896, 1908.

Textul a fost reprodus după ediția 1908.

DE-A BABA OARBA

Apare în *Epoca*, an. I, nr. 13, 1 decembrie 1885, p. 2, la rubrica „Foița ziarului *Epoca*”; semnată *A. Vlahuță*.

Republicată în *Familia*, an. XXII, nr. 21, 25 mai/6 iunie 1886, pp. 245—247; semnată *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Nuvele*, 1886, 1893—1894, 1908.

Textul a fost reprodus după ediția 1908.

DIN DURERILE LUMII

Apare în *Epoca*, an. I, nr. 25, 15 decembrie 1885, p. 2, la rubrica „Foița ziarului *Epoca*”; semnată *A. Vlahuța*; continuă astfel: nr. 27, 17 decembrie; nr. 28, 18 decembrie 1885; nr. 29, 19 decembrie 1885; nr. 31, 21 decembrie 1885; nr. 32, 22 decembrie 1885; nr. 35, 29 decembrie 1885; nr. 36, 31 decembrie 1885 (în nr. 39 din 4 ianuarie 1886 apare următoarea notiță: „*Colaboratorul nostru, d-l Al. Vlahuță, fiind cam indispus, n-a putut să ne dea de două zile urmarea foiței sale Din durerile lumii. Miine însă d-sa va da urmarea operei d-sale*”); nr. 40, 5 ianuarie 1886; nr. 41, 9 ianuarie 1886; nr. 42, 10 ianuarie 1886; nr. 44, 12 ianuarie 1886; nr. 45, 14 ianuarie 1886; nr. 46, 15 ianuarie 1886; toate pe pagina a doua, la rubrica „Foița ziarului *Epoca*”, semnate *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Nuvele*, 1886, 1893—1894, și în *Din durerile lumii*, 1908.

Textul a fost reprodus după *Din durerile lumii*, 1908.

Un amănunt din paginile nuvelei ne relevă faptul că Alexandru Vlahuță începuse încă din această perioadă să cunoască publicațiile socialiste și literatura popularizată de ele. Romanul *Generația nouă* de Turgheniev, pe care îl citește eroul nuvelei, fusese publicat în foiletonul ziarului socialist *Drepturile omului*, între 10 mai 1885 — 6 octombrie 1885. Textul tipărit de *Drepturile omului* era precedat de un articol despre Turgheniev, semnat de Dobrogeanu-Gherea.

CASSIAN

Apare în *Epoca*, an. I, nr. 109, 1 aprilie 1886, p. 2; nr. 110, 2 aprilie 1886, p. 2; nr. 111, 3 aprilie 1886, p. 2; nr. 112, 4 aprilie 1886, p. 2; toate la rubrica „Foița ziarului *Epoca*”, semnate *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Nuvele*, 1886, 1893—1894, 1908.

Textul a fost reprodus după ediția 1908.

Geneza acestei nuvele se află într-un fapt real, petrecut la închisoarea Dobrovăț la începutul lunii aprilie 1885. În acel

timp, așa cum am arătat mai sus, Vlahuță locuia la cumnatul său, directorul închisorii. Într-o scrisoare datată 2 aprilie 1885, Vlahuță spune: „Azi am asistat la o grozavă priveriște aci, s-au tras numeroase focuri în arestați: 8 morți și 7 răniți. Detalii voi da prin Rom. lib.“

Într-adevăr, peste câteva zile, în *România liberă*, A. Vlahuță publică *De la Dobrovăț*, scrisoare adresată lui Hermes, datată 5 aprilie 1885 (vezi *România liberă*, an. IX, nr. 2.319, 11 aprilie 1885, p. 2). Anumite pasaje din această scrisoare sînt aproape identice cu textul nuvelei, mai ales acolo unde se descriu operațiunile propriu-zise de reprimare a răscoalei. În acest articol Vlahuță nu simpatizează cu deținuții, și în final chiar ironizează pe cei ce vor încerca să facă din această întâmplare un „caz“ și să-i dea astfel amploare în presă. În scrisoare Vlahuță părtinește în mod evident autoritățile, inclusiv, bineînțeles, pe directorul penitenciarului, cumnatul său.

Cercetînd cu atenție presa vremii, am stabilit, credem, motivul care l-a îndemnat pe Vlahuță să reia această temă. La câteva luni după cele petrecute la Dobrovăț, răscoala deținuților a format obiectul unei interpelări a lui Mihail Kogălniceanu în Camera deputaților. Astfel, în ședința de joi, 13 ianuarie 1886 a Camerei, s-a aflat la ordinea de zi: „Interpelarea d-lui Kogălniceanu privitoare la împușcarea a 18 osîndiți din penitenciarul Dobrovăț“.

„D-l Kogălniceanu spune că îndată ce a auzit despre împușcarea acelor osîndiți a trimis pe cîțiva amici ai d-sale pentru a cerceta lucrul, și aceștia i-au adus o dare de seamă foarte amănunțită a întâmplării. Din această dare de seamă rezultă cum că deținuților din acel penitenciar li s-a dădea o hrană foarte proastă și că la toate plîngerile lor nimeni nu a voit să le dea dreptate.

In cele din urmă, după niște torturi înspăimîntătoare aplicate la unii dintre reclamanți, s-a uzat și de glonț, pentru a înăbuși reclamațiile nenorociților deținuți.“

Mai departe Mihail Kogălniceanu arată că procesul-verbal întocmit de autorități este fals, deoarece adevărul este că „procurorul general se afla la fața locului înainte de a se începe împușcarea“.

„D-l Kogălniceanu sfîrșește cerînd de la guvern să dea în judecată pe toți cei ce au comandat măcelul.“

Pînă la urmă interpelarea nu are nici un rezultat, deoarece se opun Eugen Stătescu, ministrul justiției, și primul-ministru, I. Brătianu.

Nuvela lui Vlahuță apare la trei luni după dezbaterile din Camera deputaților. Este interesant faptul că unele din punctele susținute de Mihail Kogălniceanu sînt însușite și de Vlahuță în nuvela sa. Fiind vorba de o lucrare artistică, desigur nu toate amănuntele sînt exacte, dar, după cum se poate vedea din citatele date de noi, Vlahuță se situează în nuvelă pe o poziție apropiată de aceea a lui Mihail Kogălniceanu atunci cînd vorbește despre cauzele revoltei deținuților ca urmare a condițiilor de viață din închisoare, în timp ce în scrisoarea din *România liberă* punea totul pe seama agitației unor deținuți înrăiți. De asemenea, ni se pare demn de reținut faptul că în nuvela lui Vlahuță procurorul general se afla de față în momentul cînd se ordona împușcarea deținuților, așa cum arată și Kogălniceanu, contrar afirmațiilor procesului-verbal falsificat de autorități.

Am insistat asupra acestor fapte, deoarece ele ni se par semnificative pentru modul în care Vlahuță își construia lucrările de proză.

CHIMIȚĂ

Apare în *Lupta*, an. III, nr. 127, 5 decembrie 1886, p. 2, și nr. 132, 12 decembrie 1886, p. 2, la rubrica „Cronica mea“; semnată *Mirmidon*.

În volum s-a tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896, 1908. Textul a fost reprodus după ediția 1908.

1 În foileton, după propoziția: „O astfel de marfă nu și-a pierdut cu desăvîrșire cîntarea“, se afla următorul paragraf, eliminat în volum: „Dar speța-Chimiță e un subiect vast, iubii cititori, și merită un studiu mai amănunțit — lucru ce nu poate încăpea într-o cronică. I-am însălat de-abia conturul ei. Făgăduiesc să-l urmăresc și să-i completez proiectul în viitoarele mele cronici.“

2 În numărul următor, după propoziția: „E un adevărat triumf a sta în ura unor astfel de oameni“, se afla următorul paragraf,

eliminat în volum : „*În cronica trecută am schișat conturul acestui tip, să-l luăm de-acum, pe îndelete, în deosebitele faze și stări ale vieții lui și să-l disecăm cu de-amănuntul : Chimiștar ziarist*”.

DINCĂ C. BULEANDRA

Apare în *Lupta*, an. IV, nr. 173, 6 februarie 1887, p. 2, la rubrica „Cronica” ; semnată *Mirmidon*.

Republicată în *Independentul literar-ilustrat*, an. II, nr. 153 (241), 15 iulie 1892, p. 2, la rubrica „Cronica literară”. La sfârșit se menționează 1887 (*Goana vieții*).

În volum s-a tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896, 1908.

Textul a fost reprodus după ediția 1908.

Despre „fabrica de avocați” de la Tîrgoviște există în *Armonia* din 28 februarie 1882, pp. 1—2, un articol în care se spune : „*E cunoscută de întreaga țară faimoasa fabrică de avocați din Tîrgoviște prin numărul cel mare de avocați ce a produs*”. Diplomele se eliberau cu multă ușurință, deoarece articolul din *Armonia* ne încredințează că dacă nu se punca capăt acestei practici, „*cu timpul era să avem avocați toată suflarea din țară*”.

O CARIERĂ INTR-UN POTCAP

Apare în *România liberă*, an. XIII, nr. 3.482, 30 aprilie 1889, pp. 2—3, la rubrica „*Foița României libere*” ; semnată *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896, 1908, și în *Vîltoare*, 1901.

Textul a fost reprodus după *În vîltoare*, 1901.

TIBERIE PISCUPESCU

Apare în *Timpul*, an. X, nr. 24, 12 decembrie 1889, pp. 2—3, la rubrica „*Foița ziarului Timpul*” ; semnată *A.V.*

În volum s-a tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896, 1908.

Textul a fost reprodus după ediția 1908.

PĂRINTELE NIL

Apare în *Timpul*, an. XI, nr. 175, 17 iunie 1890, p. 1 ; semnată *A. Vlahuță*.

Republicată în *Vieța*, an. II, nr. 25, 15 octombrie 1895, p. 2 ; semnată *A. Vlahuță*.

S-a tipărit în volumul *În vîltoare*, 1896 și 1901.

Textul a fost reprodus după ediția 1901.

FILE RUPTE

Dintre notele publicate de A. Vlahuță sub acest titlu în *Naționalul*, an. II, 1891, am reținut în această primă secțiune a volumului pe cele cu caracter beletristic. Deoarece n-au titlu, le vom identifica după data aflată la începutul fiecărei scrisori : *miercuri, 26 iunie*, în nr. 19, 4 iulie, p. 2 ; *vineri, 28 iunie 1891*, în nr. 25, 11 iulie, p. 2 ; *marți, 2 iulie*, în nr. 33, 19 iulie, pp. 1—2 ; *marți, 23 iulie*, în nr. 42, 1 august 1891, p. 2 ; toate semnate *Sandu*.

În volum s-a tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896.

Textul a fost reprodus după ediția 1896.

LA BĂTRINETE

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 2, 5 decembrie 1893, pp. 1—2 ; semnată *A. Vlahuță*.

Republicată în *Moda ilustrată*, an. IV, nr. 8, 19 februarie 1900, p. 62, cu indicația *Din vol. „Clipe de liniște*”.

În volum s-a tipărit în *Clipe de liniște*, 1899 și 1907.

Textul a fost reprodus după ediția 1907.

Cronologic, *La bătrînce* apare după primul portret din seria *Cîțiva paraziți*. Am situat aici această lucrare pentru a nu secționa inutil portretele ce urmează.

CÎȚIVA PARAZIȚI

Portretele au apărut în *Vieța*, an. I, sub titlul general „Rubrica paraziților“:

No. 1, nr. 1, 28 noiembrie 1893, p. 4; semnată *A. Vlahuță*.

No. 2, nr. 2, 5 decembrie 1893 (din colecția Bibliotecii Academiei R.P.R. lipsesc paginile respective; indicația se află numai în sumarul revistei).

No. 3, nr. 3, 12 decembrie 1893, pp. 7—8; semnată *Mirmidon*.

No. 4, nr. 6, 2 ianuarie 1894, p. 4; semnată *Mirmidon*.

No. 5, nr. 7, 9 ianuarie 1894, p. 7; semnată *Mirmidon*.

Numărul lui... Legiune, nr. 12, 13 februarie 1894, p. 6; semnată *Mirmidon*.

În volum s-au tipărit sub titlul *Cîțiva paraziți*, în *File rupte*, 1909, după care a fost reprodus textul.

MOGILDEA

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 4, 19 decembrie 1893, pp. 1—2; semnată *A. Vlahuță*; cu titlul *Amintiri din școală, Mogildea*. Republicată în *Moda ilustrată*, an. IV, nr. 3, 15 ianuarie 1900, p. 22; semnată *A. Vlahuță*; cu indicația *Din vol. „Clipe de liniște“*.

În volum s-a tipărit în *Clipe de liniște*, 1899, 1907.

Textul a fost reprodus după ediția 1907.

Cronologic, *Mogildea* apare după cel de-al treilea portret din seria *Cîțiva paraziți*.

În urma cercetărilor pe care le-am întreprins în anul 1961, am stabilit evoluția situației școlare a lui Vlahuță, reconstituită pînă acum în mod empiric și eronat. Astfel, Vlahuță a frecventat cursurile școlii primare nr. 1 din Bîrlad în anul școlar 1867—1868, fiind trecut în registrul matricol al 76-lea elev, din secțiunea a II-a (era coleg de clasă cu N. Toniția, tatăl pictorului N. N. Tonitza); clasa a II-a o absolvă în anul școlar 1868—1869 la aceeași școală. Clasa a III-a o urmează însă la școala primară nr. 5. Nu promovează examenele semestrului întâi, deoarece, după cum se notează în catalog, a fost bolnav. În clasa a IV-a este din nou la școala primară nr. 1, notele din primul semestru arătîndu-ne că se situa printre primii opt

elevi din seria lui. Avea o înclinație specială pentru gramatică. La aceeași școală, dar cu doi ani mai mare, se afla înscris și Vlahuță Mihai. În mod sigur este fratele său, Mihalachi, al cărui nume apare în povestirea *Un Crăciun* (vezi volumul de față, p. 157—161). Tot la aceeași școală au urmat cursurile Philippide Alexandru (viitorul filolog), tatăl academicianului Al. Philippide, și Bujor Pavel (Paul), prieten apropiat al lui Vlahuță, cunoscutul naturalist și scriitor. Aceste date au fost extrase de la Arhivele Statului, fond Ministerul Instrucțiunii, dosarele: 1.125/1868, fila 11, 12, 25, 39, 40, 42; 93/1870, fila 622, 636, 638, 652; 796/1871, fila 521, 582.

Alexandru Vlahuță transcrie uneori cu exactitate amintirile sale, reproducînd pînă și numele personajelor care i-au inspirat unele bucăți literare. Astfel, în *Catalogul essamintoriu al elevilor școlii nr. 1 primare din Bîrlad. Semestrul II sc. 1867—1868*, în clasa I, pe care a frecventat-o Vlahuță, la secțiunea I, numărul 11, întîlnim numele elevului *Cambur Mihai*.

UN CRĂCIUN (Amintiri)

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 5, 26 decembrie 1893, pp. 1—2; semnată *A. Vlahuță*.

Republicată în *Familia*, an. XXX, nr. 51, 18/30 decembrie 1894, pp. 607—608; semnată *A. Vlahuță*; și din nou în *Familia*, an. XXXV, nr. 51, 23 decembrie 1899/4 ianuarie 1900, pp. 603—604; semnată *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Icoane șterse*, 1895, și în *Clipe de liniște*, 1899, 1907.

Textul a fost reprodus după *Clipe de liniște*, 1907.

Cronologic, *Un Crăciun* apare după cel de-al treilea portret din seria *Cîțiva paraziți*.

INCONSOLABILII

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 12, 13 februarie 1894, pp. 3—4; semnată *A. Vlahuță*.

Republicată în *Familia*, an. XXX, nr. 37, 11/23 septembrie 1894, pp. 433—434, semnat *A. Vlahuță*, și în *Cartea lumii*, an. I, nr. 5, 1 martie 1906, pp. 257—259.

În volum s-a tipărit în *Icoane șterse*, 1895, și în *Clipe de liniște*, 1899 și 1907.

Textul a fost reprodus după *Clipe de liniște*, 1907.

DE LA ȘEZĂTOARE

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 13, 20 februarie 1894, p. 3, și nr. 14, 27 februarie 1894, p. 1; semnată *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Icoane șterse*, 1895, și în *Clipe de liniște*, 1899 și 1907.

Textul a fost reprodus după *Clipe de liniște*, 1907.

CORIOLAN

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 20, 10 aprilie 1894, pp. 3—4, și nr. 21, 17 aprilie 1894, pp. 5—6; semnată *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Clipe de liniște*, 1899, 1907.

Textul a fost reprodus după ediția 1907.

LA ARIE

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 25, 15 mai 1894, pp. 3—4; semnată *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Icoane șterse*, 1895, și în *Clipe de liniște*, 1899, 1907.

Textul a fost reprodus după *Clipe de liniște*, 1907.

ÎN STRĂINI

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 28, 5 iunie 1894, pp. 1—2, și nr. 29, 12 iunie 1894, pp. 3—4; semnată *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Icoane șterse*, 1895, și în *Clipe de liniște*, 1899, 1907.

Textul a fost reprodus după *Clipe de liniște*, 1907.

CONU DUMITRACHI PETCU

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 31, 26 iunie 1894, pp. 4—5; semnată *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Icoane șterse*, 1895, și în *File rupte*, 1909.

Textul a fost reprodus după *File rupte*, 1909.

1 Gherei și Andronic erau doi vestiți escroci din acel timp, care au indus în eroare mulți naivi dornici de îmbogățire rapidă. Episodul din această povestire redă fidel modul în care acționau cei doi șarlatani. Alexandru Vlahuță a prelucrat doar foarte puțin „cronica judiciară“ a vremii, rezumându-se, ca și în celelalte lucrări ale sale inspirate din fapte de viață autentice, să transpună pur și simplu întâmplările. Dăm aici un scurt paragraf din *Bucureștii de altădată* de C. Bacalbașa, în care se relatează întâmplările legate de cea de a doua apariție în țară a lui Andronic, după ce acesta suferise o condamnare: „*Prin ajutorul apei lui de aur și cu concursul câtorva agenți, atrăgea în cursă pe naivi; acestora le cerea câteva monede de aur, făgăduindu-le că le va da înapoi un număr îndoit de piese.*

Farsa era jucată astfel:

Clientul naiv apărea și dădea lui Andronic 5 piese de aur, de pildă, apoi, peste câteva ore, Andronic aducea clientului 10 piese.

Acesta se repezea în oraș să le schimbe spre a controla dacă cumva piesele nu sînt false, dar piesele fiind adevărate, încrederea naivului era cîștigată.

Mazeta, astfel convinsă, se întorcea, aducînd lui Andronic întreaga lui avere, spre a fi îndoită; dar în momentul acesta unul din complici apărea de afară, bătea în ușă și făcea somațiunile legale. Ușa era, firește, deschisă, și toți cei de față erau adunați și arestați.

Atunci Andronic, făcînd pe zăpăcitul și pe disperatul, arăta clientului o ușă dosnică spre a scăpa.

Clientul, foarte bucuros că a scăpat cel puțin cu obrazul curat, fugea cît mai repede, lăsînd banii pierduți.

*Cu acest sistem Andronic a escrocat numeroși naivi, agonisînd, se zicea, aproape 100.000 lei“ (C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. III, Editura Universul, 1936, ed. a II-a, pp. 33—34).*

UN TINAR...

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 32, 18 septembrie 1894, p. 1 ; semnată A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895, și în *File rupte*, 1909.

Textul a fost reprodus după *File rupte*, 1909.

SOCOTEALA

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 35, 9 octombrie 1894, p. 1, sub titlul *De la țară, I*; semnată A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Icoane șterse*, 1895, și în *Clipe de liniște*, 1899, 1907.

Textul a fost reprodus după *Clipe de liniște*, 1907.

FANTE DE SEZON

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 36, 16 octombrie 1894, pp. 3—4, semnată Radu, la rubrica „Albumul nostru”.

Republicată în *Universul ilustrat*, an. IV, nr. 11, 17 martie 1895, p. 6, cu indicația *Din „Un an de luptă”*.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895, și în *File rupte*, 1909.

Textul a fost reprodus din *File rupte*, 1909.

DE LA ȚARĂ

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 39, 6 noiembrie 1894, pp. 1—2 ; semnată A. Vlahuță.

Republicată în *Calendarul „Bibliotecii pentru toți”*, 1896, p. 99. În volum s-a tipărit în *Clipe de liniște*, 1899 și 1907.

Textul a fost reprodus după ediția 1907.

MAMA

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 41, 20 noiembrie 1894, pp. 1—2, semnată A. Vlahuță, și nr. 42, 27 noiembrie 1894, p. 2, semnată A. Vlahuță.

Republicată în *Familiq*, an. XXXV, nr. 48, 28 noiembrie/10 decembrie 1899, pp. 565—567 ; semnată A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Icoane șterse*, 1895, și în *Clipe de liniște*, 1899 și 1907.

Textul a fost reprodus după *Clipe de liniște*, 1907.

IN STRADĂ

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 43, 4 decembrie 1894, pp. 1—2 ; semnată A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Clipe de liniște*, 1899 și 1907.

Textul a fost reprodus după ediția 1907.

ÎN AJUNUL CRĂCIUNULUI

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 46, 25 decembrie 1894, p. 1 ; semnată A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Icoane șterse*, 1895, și în *Clipe de liniște*, 1899 și 1907.

Textul a fost reprodus după *Clipe de liniște*, 1907.

ÎN VILTOARE

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 51, 29 ianuarie 1895, pp. 1—3 ; semnată A. Vlahuță.

S-a tipărit în volumul *În viltoare*, 1896 și 1901.

Textul a fost reprodus după ediția 1901.

FILE RUPTE

Apare în *Vieața*, an. II, nr. 6, 19 martie 1895, pp. 1—2 ; semnată A. Vlahuță.

S-a tipărit în volumul *În viltoare*, 1896 și 1901.

Textul a fost reprodus după ediția 1901.

PIERDUT...

Apare în *Vieața*, an. II, nr. 8, 2 aprilie 1895, pp. 1—2 ; semnată *A. Vlahuță*.

S-a tipărit în volumul *În vîltoare*, 1896 și 1901.

Textul a fost reprodus după ediția 1901.

FRAȚI DE CRUCE

Apare în *Vieața*, an. II, nr. 11, 23 aprilie 1895, pp. 1—2 ; semnată *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Clipe de liniște*, 1899 și 1907.

Textul a fost reprodus după ediția 1907.

ROMANTIC

Apare în *Vieața*, an. II, nr. 17, 4 iunie 1895, pp. 1—3 ; semnată *A. Vlahuță*.

Republicată în *Familia*, an. XXXIII, nr. 17, 27 aprilie/9 mai 1897, p. 193.

S-a tipărit în volumul *În vîltoare*, 1896 și 1901.

Textul a fost reprodus după ediția 1901.

ULTIMUL CUVINT...

Apare în *Vieața*, an. II, nr. 27, 29 octombrie 1895, pp. 2—3, semnată *A. Vlahuță*, cu indicația „*va urma*”, și nr. 28, 5 noiembrie 1895, pp. 3—4, semnată *A. Vlahuță*, cu indicația „*urmare și sfîrșit*”.

S-a tipărit în volumul *În vîltoare*, 1896 și 1901.

Textul a fost reprodus după ediția 1901.

ION

Apare în *Vieața*, an. II, nr. 32, 3 decembrie 1895, pp. 1—2 ; semnată *A. Vlahuță*.

Republicată în *Tribuna*, an. XII, nr. 272, 6/18 decembrie 1895, pp. 1.088—1.089, semnată *A. Vlahuță*, la rubrica „*Foița Tribunei*”.

S-a tipărit în volumul *În vîltoare*, 1896 și 1901.

Textul a fost reprodus după ediția 1901.

SINGURUL AMIC

Apare în *Vieața*, an. II, nr. 34, 17 decembrie 1895, pp. 1—2 ; semnată *A. Vlahuță*.

S-a tipărit în volumul *În vîltoare*, 1896 și 1901.

Textul a fost reprodus după ediția 1901.

SCHIȚE

Apare în *Gazeta săteanului*, an. XVI, nr. 3 (314), 5 marcie 1899, pp. 93—94 ; semnată *A. Vlahuță*.

Textul a fost reprodus după *Clipe de liniște*, 1907.

PREDARE

Apare în *Literatură și artă romînă*, an. III, nr. 12, 25 octombrie 1899, pp. 745—750, semnată *A. Vlahuță*, cu mențiunea în subsol: „*Dintr-un volum de sub presă*”, și în *Pagini literare*, duminică, 31 octombrie 1899, vol. II, nr. 3 (28), pp. 3—4, semnată *A. Vlahuță*.

În volum a fost tipărit în *Clipe de liniște*, 1907, și în volumul *Predare*, nr. 10 din „*Scriitorii romîni*”, publicație săptămînală, pp. 5—18. Cu acest număr se încheia prima serie a bibliotecii populare, condusă de *Vlahuță*.

Textul a fost reprodus după volumul *Predare*, 1916.

Apare în *Semănătorul*, an. I, nr. 9, 27 ianuarie 1902, pp. 131—134, și nr. 10, 3 februarie 1902, pp. 150—153, semnată *A. Vlahuță*, și este retipărită în *Familia*, an. XXXVIII, nr. 6, 10/23 februarie 1902, pp. 61—62, și nr. 7, 17 februarie/2 martie 1902, pp. 75—76; semnată *A. Vlahuță*, cu indicația *Din Semănătorul*. În volum s-a tipărit în *Dreptate*, 1914. Textul a fost reprodus după *Dreptate*, 1914.

NOTE

Apar în *Semănătorul*, astfel: prima parte în *Semănătorul*, an. I, nr. 19, 5 aprilie 1902, pp. 290—292; partea a doua în *Semănătorul*, an. I, nr. 23, 5 mai 1902, pp. 362—364; partea a treia în *Semănătorul*, an. I, nr. 26, 27 mai 1902, pp. 407—410, toate cu titlul *Note*, fără indicație de capitol; semnate *A. Vlahuță*. În volum s-a tipărit în *File rupte*, 1909, după care a fost reprodus textul.

Aceste „note” marchează un moment de răscruce în creația lui Vlahuță. Încep să se întrevadă din ce în ce mai mult semnele acelei „retrageri în sine”, a reîntoarcerii spre lumea copilăriei, a amintirilor din tinerețe și adolescență. *Notele* au o certă valoare autobiografică și sînt utile pentru înțelegerea structurii sufletești a scriitorului.

MOFTANGIUL BLAZAT

Apare în *Semănătorul*, an. I, vol. II, nr. 27, 29 septembrie 1902, pp. 3—5; semnată *Rareș*.

În volum s-a tipărit în *File rupte*, 1909, după care a fost reprodus textul.

FĂRMĂTURI

Apare în *Calendarul Ligei* pe anul 1908, pp. 26—29; semnată *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *File rupte*, 1909, după care a fost reprodus textul.

Apare în *Universul*, an. XXVII, nr. 17, 19 ianuarie 1909, p. 1, cu titlul *Sposedanie*; continuă în același ziar în nr. 23, 25 ianuarie 1909, p. 1, cu titlul *Din același carnet*; nr. 295, 27 octombrie 1909, p. 1, cu titlul *Din caietul lui Aurel*; nr. 302, 3 noiembrie 1909, p. 1, cu titlul *În mreaja păcatului*; nr. 316, 17 noiembrie 1909, p. 1, cu titlul *Dreptate*; semnate *A. Vlahuță*. În volum s-a tipărit în ediția *Dreptate*, 1914, după care a fost reprodus textul.

ESTE O DREPTATE

Apare în *Universul*, an. XXVII, nr. 225, 18 august 1909, p. 1; semnat *A. Vlahuță*.

Republicată în *Tutova*, an. I, nr. 26, 10 septembrie 1909, pp. 2—3 și nr. 27, 17 septembrie 1909, pp. 2—3, în ambele numere cu semnătura *Al. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Dreptate*, 1914.

Textul a fost reprodus după *Dreptate*, 1914.

TE-AI AMEȚIT...

Apare în *Universul*, an. XXVIII, nr. 39, 9 februarie 1910, p. 1; semnat *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Dreptate*, 1914, după care a fost reprodus textul.

LA GURA SOBEI

Apare în *Universul*, an. XXIX, nr. 44, 15 februarie 1911, p. 1; semnat *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *La gura sobei*, 1911.

Textul a fost reprodus după *La gura sobei*, 1911.

UN FĂNUȚĂ

Apare în *Armonia*, an. I, nr. 11, 30 august 1881, pp. 1—3; semnată A. V.

Nu a apărut în volum.

Textul a fost reprodus după *Armonia*.

Acest portret s-a soldat cu un incident despre care ne relatează *Armonia* din 20 septembrie 1881: „În numărul trecut al *Armoniei*, junele și simpaticul nostru colaborator d-l A.V. a publicat la foileton un studiu-portret asupra căruia împrejurări pe care le regretăm din suflet ne fac a reveni astăzi. D-nu N.S., funcționar la prefectură și personalmente mai de loc cunoscut d-lui A.V., nu știm prin ce apropiere între costumul și aventurile lui Fănuță și între [...] * a crezut a se vedea pe d-sa descris în articolul menționat. O scenă de explicațiuni violente a urmat acestor greșite presupuneri, și lucrul ar fi mers desigur mai departe — considerată fiind circumstanța că d-l N.S. găsisse de cuviință a-și da ca punct de susținere argumentărilor sale o scîndură de dimensiune în adevăr respectabilă, ca loc — strada, și ca timp — miezul nopții — dacă din fericire d-l substitut [...] nu ar fi fost de față și prin atitudinea sa energică să pînă în respect pe agresor.“ În continuarea articolului redacțional se arată că între eroul schiței lui Vlahuță și respectivul funcționar care s-a simțit vizat nu există nici o legătură. Se vorbește apoi despre rolul presei în viața socială și despre modul în care trebuie înțeles un articol literar.

Incidentul cu *Un Fănuță* este demn de reținut deoarece el deschide seria neînțelegerilor pe care A. Vlahuță le-a avut cu

* Singura colecție care ni s-a păstrat este în acest loc deteriorată.

autoritățile din Tîrgoviște și care au dus, pînă la urmă, la destituirea sa din învățămînt.

În paragraful privitor la „cultura“ lui Fănuță vom întîlni titluri care circulau în epoca respectivă, în special cărți publicate în fascicule. Unele din ele formau lectura preferată a micii burghezii și a burgheziei inculte în fond, dar care se lăuda ostentativ și ridicol cu cele cîteva romane senzaționale citite. Un exemplu în acest sens ni-l oferă faptul că printre lecturile lui Fănuță este trecut și romanul *Dramele Parisului* de scriitorul francez Eugène Sue, tipărit în traducere românească în cincizeci și opt de fascicule, cu subtitlul *Mare roman social*. Cititorul poate compara preferințele lui Fănuță cu acelea ale Ziței din *O noapte furtunoasă* de I. L. Caragiale, care spune la un moment dat: „*Eram ambetată absolut. Dramele Parisului cîte au ieșit pînă acum le-am citit de trei ori.*“

D-NA B.

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 16, 13 martie 1894, p. 2, la rubrica „Albumul nostru“; semnată Radu.

Nu s-a publicat în volum.

Textul a fost reprodus după *Vieața*.

DATORII VECHI...

Apare în *Viața românească*, an. I, nr. 1, martie 1906, pp. 15—20; semnată Al. Vlahuță.

A mai fost reprodus în „*Epoca*“, an. XII, nr. 149, joi 15 iunie 1906, p. 1—2, și nr. 150, vineri 16 iunie 1906, p. 1—2, cu semnătura Al. Vlahuță, iar la sfîrșit în paranteză cu indicația „*Viața Rom.*“

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Viața românească*.

CONFERINȚE, ARTICOLE, PAMFLETE

A. IN VOLUME

VIITORI MINIȘTRI..

Apare în *Lupta*, an. I, nr. 164, 23 ianuarie 1887, p. 2, la rubrica „Cronica mea”; semnat *Mirmidon*.

În volum s-a tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896, 1908.

Textul a fost reprodus după ediția 1908.

AURI SACRA FAMES

Apare în *Lupta*, an. IV, nr. 197, 6 martie 1887, p. 2, la rubrica „Cronica”; semnat *A. Vlahuță*.

Republicat în *Independentul*, an. II, nr. 106 (194), 16 mai 1892.

În volum s-a tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896, 1908.

Textul a fost reprodus după ediția 1908.

LA VITRINA FOTOGRAFIEI „MANDI”

Apare în *România liberă*, an. XIII, nr. 3.451, 19 martie 1889, pp. 2—3, la rubrica „Foița României libere”; semnat *A. Vlahuță*.

Republicat în *Independentul literar ilustrat*, an. II, nr. 102 (190), 10 mai 1892, pp. 1—2, datat 1889, „*Din goana vieții*” de *d-ii A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896.

Textul a fost reprodus după ediția 1896. Cum lucrarea respectivă mai apare într-un volum din „Biblioteca pentru toți”, ediția a II-a, fără an, dar apărută, după toate probabilitățile, în timpul vieții poetului, am înregistrat în subsol diferențele minime existente față de ediția 1896.

1. *Claymoor*, Mișu Văcărescu, ziarist lipsit de talent, care ani de zile a publicat la ziarul *L'Indépendance Roumaine* și în alte periodice ale timpului dări de seamă ridicole despre balurile, seratele, ceaiurile organizate în casele protipendadei bucureștene. Stilul său pompos, afectat a fost ridiculizat de Caragiale în schița *Temă și variațiuni* (partea a treia). (Vezi I. L. Caragiale, *Opere*, vol. II, E.S.P.L.A., 1960, pp. 11—12.) Despre Claymoor, vezi C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, 1935, vol. I, ed. a II-a, p. 286, vol. II, p. 145, 1928, Editura Universul, și Tudor Teodorescu-Braniște, *Primăvara apele vin mari*, roman, Editura Tineretului, 1960, p. 215.

2. În *România liberă* articolul avea alt final, în care Vlahuță, sub o formă ironică, își arăta neîncrederea în soluția propusă de el: „*Ce prostie! Ca și cum cineva ar trebui să-și risipească nervii și punga pe nefericirile altora. Dar viața e așa de scurtă!*”

SPOIALĂ ȘI FUNCȚIONARISM

Apare în *România liberă*, an. XIII, nr. 3.456, 25—26 martie 1889, pp. 2—3, la rubrica „Foița României libere”; semnat *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896.

Textul a fost reprodus după ediția 1896.

Ca și în cazul bucății precedente am confruntat cu ediția a II-a „Biblioteca pentru toți”.

1. *Ștefan Mihăilescu* (1846—1898), profesor și om de știință materialist care a publicat numeroase studii de mineralogie, istorie naturală, psihofizică etc. A fost prim-redactor al ziarului *România liberă*. Studiul la care se referă A. Vlahuță se intitulează *Incerări critice asupra învătămintului nostru primar* și a apărut în 1888 (ediția a II-a în 1893). Asupra activității progresiste multilaterale a acestui savant materialist, vezi St. C. Mihăilescu, *Pagini filozofice alese*, cu un studiu introductiv de S. Ghiță, Ed. Academiei R.P.R., 1955.

2. Insule în Oceanul Atlantic, la vest de Capul Bunei Speranțe.

3. Folosit în ironie. Pico della Mirandola, savant italian, vestit pentru cultura sa (1463—1494).

4. Despre Gherei și Andronic vezi nota la *Conu Dumitrachi Petcu*.

Apare în *Revista nouă*, an. II, nr. 7, 15 iulie 1889, pp. 250—252; semnat A. Vlahuță.

Republicat în *Independentul literar ilustrat*, an. II, nr. 167 (255), 2 august 1892, pp. 1—2, cu mențiunea *Din goana vieții*; în *Literatură și artă română*, an. V, 1900—1901, 25 decembrie 1900, pp. 125—126, cu următoarea mențiune: „Zilele acestea a apărut o a doua ediție a volumului *În vâltoare, nuvele și impresii de A. Vlahuță. Numele și talentul poetului fiind bine cunoscute publicului, preferim să reproducem aici — în locul unei sumare dări de seamă — câteva pagini emoționante din frumosul său volum*”; și în *Familia*, an. XXXVII, 11/24 februarie 1901, pp. 69—70; semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896, și în *vâltoare*, 1901.

Textul a fost reprodus după *În vâltoare*, 1901.

1. Scrisă cu prilejul încetării din viață a lui Mihail Eminescu — 15 iulie 1889 — această „amintire” conține primele mărturisiri ale lui Vlahuță privind împrejurările, data și locul în care l-a cunoscut pe Mihail Eminescu. Ar rezulta de aici că Vlahuță l-a întâlnit pe marele poet în 1879. Faptele se complică printr-o mărturie contradictorie aflată în cealaltă lucrare cu titlu identic, publicată în 1894, și în care Vlahuță spunea că l-a căutat trei ani pe Eminescu pe străzile capitalei, fără să-l poată întâlni. Deci l-a cunoscut abia în 1882! Care este adevărul? Din ferire, Vlahuță indică și cele două adrese la care locuia Eminescu în momentul primelor lor întâlniri. În *Amintiri-1889* spune „*Podul Mogoșoaiei — deasupra unei tapițerii*”, în *Amintiri-1894*, strada Buzești. În Podul Mogoșoaiei Eminescu a locuit în toamna anului 1881, de aici s-a mutat în strada Buzești 5, unde îl aflăm la 10 februarie 1882. S-ar putea deci ca Vlahuță să-l fi cunoscut pe Eminescu la sfârșitul anului 1881 sau începutul anului 1882 (vezi în acest sens și *Eminescu în București* de Augustin Z. N. Pop, *Contribuții documentare la biografia lui Mihail Eminescu*, Editura Academiei R.P.R., 1962, pp. 381—417). Este desigur o presupunere pe care o supunem discuției.

În introducerea la *Studiul biobibliografic* de Al. Bojin întâlnim o frază confuză: „*După un manuscris inedit, fără să se specifice*

anul, se afirmă că Vlahuță l-a cunoscut pe Eminescu în casa în care locuia acesta în strada Știrbei-Vodă, 32”.

Cum autorul nu comunică nici despre ce manuscris e vorba, nici originea lui, rămânem totuși la părerea că Vlahuță l-a întâlnit pe Eminescu în perioada de timp amintită mai sus.

2. Din octombrie 1877 Eminescu era redactor al ziarului *Timpul*, organ al partidului conservator, iar din anul 1880 devine redactorșef al acestui ziar. Eminescu depune aici o muncă de-a dreptul istovitoare pentru o retribuție mizerabilă. Scrisorile sale din această perioadă conțin mărturii dramatice și confirmă întru totul imaginea creionată de Vlahuță în aceste rânduri. Pentru ca cititorul să poată înțelege mai bine afirmațiile lui Alexandru Vlahuță, vom reproduce un fragment din corespondența lui Mihail Eminescu aparținând acestei perioade. Iată ce-i scria tatălui său la 18 martie 1881: „*N-am răspuns numaidecît pentru că m-a apucat proclamarea regatului pe dinainte, și-n asemenea împrejurări noi, negustorii de gogoși și de brașoave, adică (noi) gazetarii, sîntem foarte ocupați* (aluzie ironică la adresa festivităților prilejuite de proclamarea României ca regat, n.n.). *Aș dori din toată inima să viu acasă să vă văd dac-aș găsi un om de încredere care să-mi ție locul, căci negustoria asta, pe lângă că n-aduce nimic, nici nu te îngăduie să închizi o zi, două dugheana și să mai iei lumea în cap, ci-n toate zilele trebuie omul să-și bată capul ca să aște minciuni nouă*” (scrisoarea în *Studii și documente literare*, vol. IV, pp. 141—142). Cititorul poate compara aceste rânduri cu discuția relatată de Vlahuță la p. 336 pentru a confrunța veridicitatea acestor amintiri.

3. Privitor la șocul nervos suferit de Eminescu sînt necesare unele lămuriri suplimentare. Ele ne dezvăluie atît nepăsarea cu care cercurile junimiste și în special Titu Maiorescu au privit evoluția bolii lui, neintervenind decît în momentul cînd ea s-a declanșat fără a mai putea fi oprită, cît și reacțiile unor scriitori ai vremii. Pe atunci marele nostru poet locuia cu Ion Slavici: „*Ne mutaserăm în Piața Amzei — casele de lângă brutărie*” (vezi Ion Slavici, *Amintiri*, Editura Cultura Națională, 1924, p. 133); prozatorul nu se afla în momentul cînd s-a produs șocul la București (idem, p. 135), fiind plecat la Viena. Șocul s-a declanșat marți, 28 iunie 1883. „*Astăzi, marți, la ora 6 dimineața, o carte [de vizită] de la d-na Slavici, la care locuiește Eminescu, cu aceste*

vînduri scrise : «Domnu Eminescu a înnebunit. Vă rog faceți ceva să mă scap de el, că (e) foarte rău» (Insemnări zilnice, II, p. 190). Curioasă este atitudinea lui Titu Maiorescu, care, deși, așa cum ne încredințează însemnările sale, a observat, cu aproximativ o lună înainte, semnele alienației, nu a luat nici o măsură în consecință și a privit nepăsător evoluția bolii : „(La) Eminescu, începuse de alienație mentală, după impresia mea” (Insemnări zilnice, II, p. 187) ; cîteva zile mai tîrziu : „Și Eminescu, care devine, din ce în ce mai evident, alienat. Foarte excitat, sentiment al personalității exagerat (să învețe acum albaneza !), vrea să se călugărească, dar să rămînă în București” (Insemnări zilnice, II, p. 189). În dimineața în care Eminescu a avut șocul a fost adus la Titu Maiorescu : „Pe la 10 veni cu trăsura la mine Eminescu, binecuvîntă, cu privirea fixă, pe soția mea și pe Ilie Nicolescu, care tocmai pleca, mă îmbrățișă tremurînd. Eu îi arătai pe Hermes și pe Venus din Melos, la care el zise, cu privirea în extaz : «Lasă, că va reînvia arta antică !» [...] A venit apoi la mine Caragiali, la masă ; a izbucnit în lacrimi cînd a auzit ce e cu Eminescu (Insemnări zilnice, II, pp. 190—191).

A fost internat la sanatoriul doctorului Șuțu, din strada Plantelor, unde Maiorescu merge să-l vadă, în fugă, mărturisind un dispreț revoltător pentru starea poetului : „Astăzi vizitat un minut [...] pe M. Eminescu, alienat, la dr. Șuțu. Delirarea neîntre-ruptă. Nu m-a recunoscut, vorbind într-una, scuipînd în toate părțile. O priveliște care te întristează și te dezgustă fără nici o atracție” (Insemnări zilnice, II, p. 193). Ion Slavici, reîntors în țară, îl vizitează, de asemenea, la sanatoriu și îl află complet schimbat : „Părea că mă recunoaște, dar de vorbit nu am putut să vorbim. Se plimba în sus și-n jos prin grădină, recitînd cu mult avînt fel de fel de poezii, mai ales părți din Iliada” (I. Slavici, Amintiri, p. 135).

Deoarece starea sănătății nu se ameliorează, se pune problema transferării lui într-un sanatoriu din străinătate. Dar nu există fondurile necesare. Vasile Alecsandri vorbește, vineri, 14 octombrie 1883, orele 3 după amiază, în sala Ateneului. Din vînzarea biletelor pentru această conferință s-a realizat suma de două mii de lei.

4. Joi, 20 octombrie 1883, Eminescu pleacă la Viena, împreună cu prietenul său Chibici Rîvneanu și un îngrijitor. Aici a rămas pînă în ziua de 26 februarie 1884. Despre starea sănătății sale

la începutul internării aflăm date într-o scrisoare a lui C. Popasu : „Diagnoza încă nu s-a putut face pentru că, a patra zi după ce l-am internat, a fost lovit de un atac de paralizie cu crampe, care însă n-a durat decît scurt timp și a trecut fără să lase urme. Acest atac îngreiază mult diagnoza ... (doctorul) a constatat unele momente, deși puține, mai bune, cînd e conștient de starea în care se află — devine melancolic și de tot liniștit” (Studii și documente literare, IV, p. 171). Încet, sănătatea lui revine la normal. Din această perioadă ne-a rămas o emoționantă scrisoare adresată prietenului său Chibici Rîvneanu : „Și, în adevăr, nu-ți poți închipui starea în care un om se află într-un institut de alienați după ce și-a venit în fire. Neavînd nimic de lucru, închis alături c-un alt individ, hrănit rău, precum se obișnuiește la spitale, și lăsat în prada celor mai omorîtoare griji în privința viitorului, mi-e frică chiar de a-mi plînge soarta, căci aceasta ar fi interpretat ca un semn de nebulie” (apud George Călinescu, Viața lui Mihai Eminescu, ediția a III-a, p. 390).

5. Eminescu s-a reîntors în țară în seara zilei de 27 martie. Vlahuță se afla în acea lună la Tîrgoviște, unde îl înfîlnește la 9 martie pe Titu Maiorescu, aflat acolo într-o excursie (vezi Insemnări zilnice, II, p. 235). Există deci posibilitatea ca Titu Maiorescu să-l fi informat pe Vlahuță de apropiata sosire a lui Eminescu la București. În capitală Eminescu stă numai cîteva săptămîni, îl vede pe Slavici (Amintiri, p. 135) și merge să viziteze redacția ziarului *Romînia liberă* (al cărui colaborator era Vlahuță) : „București, 29 martie 1884. Azi amicul nostru Eminescu ne-a făcut deosebită plăcere de a ne vizita la redacțiune” (vezi *Romînia liberă*, 30 martie 1884, p. 1). (Vezi și nota la poezia *Lui Eminescu*.)

6. Despre orizontul cultural al lui Mihail Eminescu cititorul poate afla indicații deosebit de prețioase în studiul acad. G. Călinescu *Cultura lui M. Eminescu (Studii și cercetări de istorie literară și folclor, an. V, vol. I, II, 1956, pp. 243—377)*.

Între articolele scrise cu prilejul încetării din viață a lui Mihail Eminescu trebuie citat *In Nirvana* de Ion Luca Caragiale, emoționanta evocare a unei prietenii exemplare din istoria literaturii comîne. Caragiale, care în 1883 primise cu atîta durere vestea

îmbolnăvirii prietenului său, avea să scrie, la trei zile după moartea lui, rînduri de un înălțător patetism: „Și dacă am plîns cînd l-au așezat prietenii și vrăjmașii, admiratorii și invidioșii sub «teicul sfînt», n-am plîns de moartea lui; am plîns de truda vieții, de cît suferise această iritabilă natură de la împrejurări, de la oameni, de la ea însăși.

Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit și de foame. Da, dar nu s-a încovoiat niciodată: era un om dintr-o bucată, și nu dintr-una care se găsește pe toate cărările.

Generații întregi or să suie cu pompă dealul care duce la Șerban-Vodă, după ce vor fi umplut cu nimicul lor o vreme, și o bucată din care să scoți un alt Eminescu nu se va mai găsi, poate.

Să doarmă în pace necăjitul suflet! (In Nirvana, I. L. Caragiale, Opere, III, Editura Cultura Națională, 1932, p. 5, ediție îngrijită de Paul Zarifopol.) Ceea ce e de remarcat în aceste cîteva paragrafe este viziunea identică a lui Caragiale și Vlahuță privind sensul vieții lui Eminescu și cauza dramei sale.

Un impresionant necrolog semnează B. P. Hasdeu în coloanele Revistei noi (numărul imediat următor publicării articolului semnat de Alexandru Vlahuță). Reproducem un paragraf pentru profunzimea judecăților exprimate de Hasdeu: „Eminescu a lăsat multe versuri admirabile; însă meritul lui cel covârșitor, un merit de principiu, este acela de a fi voit să introducă și de a fi introdus în poezia romînească adevărata cugetare ca fond și adevărata artă ca formă”. Finalul articolului exprimă lapidar un mare adevăr: „El va trăi, deși a murit nebun; vor muri, însă, pentru vecie, nenumărații înțelepți cari au lăsat, lasă și vor lăsa totdeauna să înnebunească un Eminescu” (B. P. Hasdeu, Articole și studii literare, E.P.L. 1961, prefață, texte alese și îngrijite, note de C. Măciucă, pp. 200—202).

UN TRIUMFATOR

Apare în *Timpul*, an. X, nr. 3, 15 noiembrie 1889, p. 2, la rubrica „Foița ziarului *Timpul*”; semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896, 1908.

Textul a fost reproduș după ediția 1908.

Dintre foiletoanele semnate Sandu, apărute sub acest titlu în *Naționalul*, an. II, la rubrica „Cronică”, am ales pe cele care tratează despre probleme de literatură și artă. Ele au apărut astfel:

Vineri, 7 iunie 1891, nr. 1, 10—11 iunie 1891, p. 2.

Șîmbătă, 8 iunie, idem.

Duminică, 9 iunie 1891, nr. 3 (nu nr. 2, cum se află pe exemplarul din Biblioteca Academiei R.P.R.), 13 iunie 1891, p. 2.

Luni, 10 iunie, idem.

Marti, 11 iunie 1891, nr. 6, 16 iunie 1891, p. 2.

Joi, 13 iunie 1891, nr. 9, 20 iunie 1891, p. 2.

În volum s-au tipărit în *Din goana vieții*, 1892, 1896. Textul a fost reproduș după ediția 1896.

1. Pentru prima dată Alexandru Vlahuță vorbește aici despre prietenia sa cu Ion Luca Caragiale. În corespondența sa întîlnim numele lui Caragiale într-o scrisoare din 27 decembrie 1884 către Titu Maiorescu. Vlahuță fusese la Iași trei zile, pe care „le-am petrecut mai mult cu Eminescu”: „Am stat la o reprezentare a Scrisorii pierdute în Iași. E cumplit de prost jucată și totuși place lumii” (vezi *Studii și documente literare*, vol. III, p. 125).

Cînd l-a cunoscut Alexandru Vlahuță pe I. L. Caragiale? Ipoteza criticului Șerban Cioculescu: „Caragiale s-a cunoscut cu Vlahuță din anii debuturilor acestuia la Convorbiri literare, 1880—1881, dar legăturile lor mai strînse datează cam de pe la 1890” (*Viața lui Caragiale*, Editura Fundației pentru literatură și artă, 1940, p. 267) nu-i întru totul plauzibilă. Vlahuță vine pentru prima dată la cenaclul lui Titu Maiorescu în 1883 (vezi *Însemnările zilnice*), cînd cred că l-a cunoscut pe I. L. Caragiale. Într-un interviu, *Poetul Al. Vlahuță despre Caragiale* (*Rampa*, an. I, 29 ianuarie 1912, p. 2), Vlahuță răspunde la întrebarea „Cum l-ați cunoscut pe Caragiale?": „L-am cunoscut de mult, acasă la d-l Mironescu (greșeală în text, probabil Maiorescu, n.n.), într-una din șezătorile literare de pe atunci. Am legat cu el o prietenie strînă.” Prietenia lor, care a devenit mai trainică după 1885, cînd Vlahuță se stabilește în București, a avut caracterul unei adevărate comuniuni intelectuale. Ei apar împreună la șezătoarea literară în cadrul căreia creatorul *Scrisorii pierdute* a rostit conferința sa antijunimistă *Gaște și gîște literare*, ce a produs atîta iritare în cercurile convorbiriste. Șezătoarea a

avut loc la 9 mai 1892. Șerban Cioculescu, în monografia sa, notează greșit: *martie 1892*. Confuzia pornește de la următorul anunț, apărut în *Lupta*: „*Studentii de la Facultatea de litere, pentru a avea suma necesară la tipărirea cursului de istorie al d-lui V. A. Urechii, au hotărât să dea o serbare literară. La această serbare, între altele, d-nii V. A. Urechii, Vlahuță, Caragiali, De la Vrancea vor citi lucrări noi.*”

Desigur că publicul va încuraja această frumoasă încercare a studenților” (*Lupta*, an. IX, nr. 1.666, 20 martie 1892, p. 3). Proiectata șezătoare, nu știm din ce motive, nu a mai avut loc. Sînt anii în care Vlahuță manifesta deschis o admirație nereticentă față de Caragiale. Numele marelui dramaturg revine nu o dată, însoțit de aprecieri elogioase, în conferințele și articolele lui Alexandru Vlahuță (vezi în acest volum *Onestitatea în artă, Literatura noastră, Proiecte etc.*, și mai ales articolul *Teatrul Național* și nota asupra lui). Caragiale se află printre auditorii conferințelor lui Alexandru Vlahuță (vezi nota la *Onestitatea în artă*). Un sentiment de adîncă solidaritate îi unește pe amîndoi. În scrisoarea pe care Vlahuță a trimis-o lui Iosif Vulcan pentru a motiva refuzul său de a primi titlul de membru corespondent al Academiei Romîne îi spune: „*D-ta ești unul din pușinii academicieni cari ne iubesc pe noi, cîtiva tineri urgisiți și priviți ca o primejdie pentru literatură de ceilalți colegi ai d-tale. Academia n-are premii pentru nimeni din noi. Caragiale a fost respins, Gherea a fost respins, eu am fost respins...*” (apud Al. Bojin, *Studiu biobibliografic*, p. 385). De fapt, după cum se știe, scrisoarea prin care Vlahuță refuză alegerea sa la Academie apare și în *Moștul român*, an. I, nr. 15, p. 5. Sînt dovezi elocvente ale unei prietenii care însă va cunoaște un moment de involuție în anul 1894. Cu un an înainte a apărut revista *Vieața* a lui Alexandru Vlahuță și a doctorului Urechii, în anul 1894 a început să fie tipărită și revista *Vatra*, condusă de un comitet compus din I. Slavici, Caragiale, Coșbuc. După cum ne încredințează Ion Slavici (vezi *Amințiri*, p. 154), planul inițial era tipărirea unei reviste, „*la redacțiunea căreia să ieie parte și Vlăhuță, dimpreună cu Delavrancea, Caragiali, care le era bun prieten, a stărunit mult să-i înduplece, însă nu numai că silințele i-au rămas zadarnice, dar Delavrancea și Vlăhuță au înființat și ei o revistă literară (în realitate, numai Vlahuță, n.n.) și a urmat între cele două reviste o interesantă polemică.*”

Nu este exclus ca tratativele preliminare pentru constituirea celor două redacții să fi dus la unele neînțelegeri. Această destrămare tacită a relațiilor dintre Caragiale și Vlahuță avea să izbucnească public nu peste multă vreme.

În *Vatra* (an. I, 1894, p. 91) apare fără semnătură o mică improvizatie literară intitulată *Cum se înțeleg țaranii*, în care autorul imita cu oarecare ironie modul de a vorbi al sătenilor noștri: „*Straja satului vine la casa unui țaran și bate în geam. Se încinge o conversație. — Hei, mă din casă! — Cine? — Tu! — Eu? — Păi cine! — Ce-i? — Cum ce-i? — Păi ce-i? — Ai o scrisoare! — Cine, mă? — Tu. — Eu? Păi cine?*” etc.

În paginile revistei *Vieața* schița respectivă capătă o ripostă prin articolul „*Ce cred țaranii despre Vatra noastră*”, semnat *El. Caragiale* însă intervine energic imediat (*Vatra*, an. I, 1894, p. 159), arătînd că: „*Bucata din Vatra este, oricine e deprins o poate vedea, un fel de charge d'atelier, cum o numesc francezii, care jucată, iar nu simplu citită, poate fi mai bine înțeleasă și gustată.*” Și după aceea: „*Am onoare a declara d-lui A. Vlahuță că «ciocociul cel prost», autorul acestei charge, sînt eu subscrisul*”... Apoi Caragiale adresează cîteva ironii directe lui Alexandru Vlahuță, făcînd aluzii evidente la ultimele sale scrieri, și în special la romanul *Dan*: „*D-l A. Vlahuță persecută Vatra. De ce? Răspunsul e ușor de dat. D-sa nu poate înghiți scrierile mediocre, necum cele proaste și insipide — și o dovadă pozitivă despre asta sînt ultimele d-sale producții proprii, pe care le-a aruncat în public.*”

O prostie a noastră de 168 de cuvinte scurte n-o poate înghiți un om de gust ca d-sa fără să strîmbe din nas, pe cîtă vreme alți muritori cu mai puțin gust au înghițit cărți de $168 \times 2 = 336$ de pagini mari fără să facă gură...” (336 de pagini avea prima ediție a romanului *Dan*, apărut de curînd).

Alexandru Vlahuță răspunde demn (vezi *Supărarea d-lui I. L. Caragiale*), deși vădit îndurerat de această întorsătură a legăturilor de prietenie dintre ei (*am ajuns să ne domnim!*” exclamă cu regret Vlahuță). După ce arată eroarea pe care o comite Caragiale atunci cînd pornește un atac împotriva lui, Vlahuță dă pe față cauza ruperii relațiilor de amicitie dintre cei doi: „*Știu că, de cînd am scos ultimul volum, Dan, vechea noastră prietenie s-a rupt. Știu că într-o noapte ai stat pînă în ziuă ca să convingi pe cîtiva amici ai noștri că Dan este cea mai mare idioție care s-a scris în limba romînească, și că mai bine-aș fi murit înainte de a-l scri — scăpa astfel literatura de o mare rușine. Știu că te-ai văi-*

cărit pînă și la oameni străini, pînă și la școlari... numai mie nu mi-ai spus nimic. Întrebă-i pe toți aceia care ți-au ascultat strigătele de revoltă și mi le-au comunicat, întrebă-i dac-au auzit vrun cuvînt rău din gura mea despre meritele și valoarea d-tale literară. Dar adu-ți aminte ce-mi spuneai pîn-acum un an : «...Mă, numai eu și cu tine sîntem scriitori în țara asta !»

În volumul al II-lea din seria *Operele* lui I. L. Caragiale, E.S.P.L.A., 1960, se publică la p. 399 bucata *Cum se înțeleg țărani*, și în notă (pp. 695—700) se dezvoltă pe larg istoricul polemicii între Caragiale și Vlahuță.

În această polemică a intervenit și *Evenimentul literar*, care, prin articolul *Duelul Caragiale-Vlahuță* (7 martie 1894, p. 1), îi ia apărarea lui Vlahuță. Avem toate motivele să credem că Vlahuță a fost cel care a regretat „duelul“, deoarece, un an mai târziu, în articolul *Literatura noastră* (publicat și în volumul de față, are cîteva rînduri deosebit de elogioase la adresa lui Caragiale (deși o ușoară aluzie cu privire la posibilitatea lui de a scrie un roman reactualiza parcă proaspăta polemică) : „*Dar și numărul acesta de cititori e așa de puțin sigur, încît nici Caragiale, cît e de talentat și de cunoscut, nu s-ar bizui — dacă ar scri un roman bunăoară — să-l tipărească în cinci mii de exemplare. Știu eu dacă n-o fi și asta una din cauzele pentru care Caragiale își păstrează operele în gînd și nu se hotărăște cu anii să le aștearnă pe hîrtie ! De cîte ori nu l-am auzit zicînd : «Degeaba, n-ai pentru cine să scrii, n-ai public...»*”

Astfel se încheie prima etapă a prieteniei Caragiale-Vlahuță. Nicolae Iorga credea că ruptura s-a produs mai ales din pricina unor oameni care stăteau în preajma acestor scriitori și căutau să-i dezbină. : „*Am spus că în curînd o prietenie între Caragiale, Delavrancea și Vlahuță, care putea fi de un așa de mare folos pentru o îndrumare a literaturii romînești, s-a rupt. Vina a fost desigur a tuturor, dar mai ales a acelor care-și făceau de lucru împrejur, trăgînd fiecare în altă parte.*” Dar și N. Iorga dă totuși ca explicație principală a ruperii prieteniei dintre cei doi apariția romanului *Dan* : „*Acuma, pentru Caragiale, Vlahuță — care-și permisesese să scrie un roman, în care amintiri personale ieșeau prea mult la iveală într-o formă prea puțin încheată, Dan — devenea un intrus într-un domeniu care nu era al lui*” (vezi Nicolae Iorga, *O viață de om*, vol. I, 1934, pp. 253—254).

La începutul secolului, mai precis în anii 1904—1905, această prietenie literară, bazată, cum se va vedea în nota la articolul

Caragiale din acest volum, pe afinități artistice și pe consonanțe ideologice, se va lega din nou, constituind una din paginile emoționante din istoria culturii romînești. Dar cum episoadele din această a doua epocă a prieteniei Caragiale-Vlahuță se leagă de alte lucrări literare, le vom evoca la locul cuvenit (vezi notele asupra portretului *Caragiale* din acest volum, și a jurnalelor de însemnări din volumul al III-lea.

2. Alexandru Vlahuță se referă la un fapt care se întîmplase nu demult, și anume : în ședința din ziua de 14 aprilie 1891 a Academiei Romîne, B. P. Hasdeu citește raportul privitor la acordarea premiilor Academiei pentru *Studii critice* de Dobrogeanu-Gherea și *Teatru și Năpasta* de I. L. Caragiale. Raportul, după cît se pare, nu era de loc favorabil nici pentru Caragiale, nici pentru Gherea. Iacob Negruzzi îl apără pe Caragiale, arătînd că : „*Societatea își are elementele sale rele și artistul poate alege tipurile care îi convin pentru compunerea sa*”. Dar intervine secretarul general al Academiei, Dimitrie Sturdza, care atacă în mod vehement pe Caragiale, învinovățînd opera acestuia de tendințe antipatriotice, „*de lipsă de respect față de națiune*”. Aprecierile ridicole ale acestui academician de tristă amintire merită a fi citate, cel puțin parțial, pentru ca cititorul să poată cunoaște care au fost motivele neacordării premiului Academiei celui care a scris *O scrisoare pierdută* și *Năpasta* : „*D-l Caragiale are talent, dar ar trebui să-l întrebuițeze în lucrări bune. D-l Caragiale să învețe a respecta națiunea sa, iar nu să-și bată joc de ea.*” Caragiale a fost respins, avînd douăzeci de voturi împotrivă și trei pentru. De asemenea, au fost respinse și *Studiile critice* ale lui Dobrogeanu-Gherea. Pentru a cunoaște mai îndeaproape relațiile scriitorilor noștri clasici cu Academia, cititorul trebuie să consulte excelentul și documentatul studiu *Academicienii de dincolo de mormînt* de Perpessicius, publicat în *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*, E.S.P.L.A., 1957, pp. 5—16, în care se face și istoricul modului în care Alexandru Vlahuță a refuzat alegerea sa ca membru corespondent.

3. *Doctorul Assaky* (1855—1899), savant cu renume european. A fost medic și profesor universitar în țară, silit însă să plece în străinătate din pricina mașinațiunilor politicierilor vremii. S-a distins în diferite ramuri ale medicinei, fiind unul din precursorii chirurgiei nervoase.

4. Volumul al II-lea din seria de *Studii critice* de I. Gherea (C. Dobrogeanu), ediția I, întâia mie de exemplare, a apărut în București, Editura Socec, 1891, și cuprindea: *Asupra criticii metafizice și celei științifice, Personalitatea și morala în artă, Dostoievski, Criticii noștri și „Năpasta”* etc.

Vlahuță a fost bun prieten cu Dobrogeanu-Gherea. După cum am avut posibilitatea să vedem și pînă acum, numele criticului apare adeseori în lucrările lui Vlahuță însoțit de comentarii deosebit de elogioase (vezi problema, dezbătută pe larg, în *Studiul introductiv*). Când l-a cunoscut Alexandru Vlahuță pe Dobrogeanu-Gherea, cu siguranță nu putem ști. În orice caz, cred că putem stabili data întîlnirii lor în jurul anului 1887. Nicolae Iorga își amintește cum în perioada aceasta l-a întîlnit pe Dobrogeanu-Gherea în casa lui Alexandru Vlahuță: „O singură dată, în casa pe care o locuia Vlahuță în dosul Legăției bulgărești — la *Dela-vrancea* te duceai în fundul unei vaste curți, lângă actualul cămin de fete «*Spiru Haret*» — a apărut prezidînd patriarhal, cu fașa-i cheală, blondă, surîzătoare... acela a cărui ideologie se manifesta în cam greoaiele lui critice sociale și socialiste: însuși Constantin Dobrogeanu. Toată înfățișarea — și suflul la fel — a prigonitului, a întemnițatului în umbra Rusiei țariste, care părea că tirăște în piciorul bolnav o amintire de ghiulea siberiană, era de o nesfîrșită bunătate, de o dorință de a cîștiga sufletele pentru doctrina sa” (N. Iorga, *O viață de om*, București, 1934, vol. I, p. 198).

Alexandru Vlahuță întreține în această vreme relații prietenești cu Gherea, merge adesea la Ploiești și se îngrijește personal de tipărirea volumelor de studii critice. După polemica pe care o analizăm în *Studiul introductiv*, legăturile dintre cei doi se rup pentru o vreme. În jurul anului 1907 îi aflăm însă din nou împreună. Dar C. Dobrogeanu-Gherea se situa acum pe poziții politice profund greșite, astfel că nu mai putea influența în mod pozitiv pe Alexandru Vlahuță. Noua apropiere dintre cei doi s-a datorat lui Ion Luca Caragiale, bun prieten cu C. Dobrogeanu-Gherea. Corespondența și jurnalele intime din anii 1907—1912 ne furnizează informații privind întîlnirile dintre Vlahuță, Caragiale și Dobrogeanu-Gherea.

Reproducem, pentru a susține afirmațiile noastre, câteva scurte fragmente dintr-o scrisoare pînă acum inedită, adresată de Alexandru Vlahuță soției sale, aflată în momentul acela la Dragoslaveni: „*Nici azi nu-ți pot preciza cînd sosim. Caragiale are*

treburi, pe cari, dacă le isprăvește pînă mîine, pe seară plecăm la Gherea. Vineri dimineață cu Berlinul venim... Acum așteptăm pe Gherea la dejun. Eu, în salon, îți scriu. Caragiale, în odaia de culcare, la căldurică, stă de vorbă... Să știi, cînd o veni, să-i faci nițel foc, că el e friguros.

Ora 12. Am hotărît :

Mîine, joi, cu expresul de Iași, plecăm la 2 și 55. Așteaptă-ne cu masa-ntinsă, cu pahare pline. Pune să facă foc în sobă la Caragiale... A sosit și Gherea.”

Uneori Vlahuță și Caragiale mergeau la Ploiești, unde, la locuința lui Dobrogeanu-Gherea, din stația Ploiești-Sud, așteptau pe Ruxandra Vlahuță, care se oprea aici în drum spre București, venind de la Dragoslaveni. „*E posibil ca mîine seara să-ți ieșim înaintea la Ploiești*”, se spune într-o scrisoare din această perioadă. După cum ne încredințează martorii ai vremii în timpul ultimei sale vizite în țară, în primăvara anului 1912, Caragiale l-a vizitat, împreună cu Vlahuță, pe C. Dobrogeanu-Gherea la Ploiești. Cu prilejul încetării din viață a lui Caragiale (1912), Vlahuță și Dobrogeanu-Gherea sînt din nou împreună la Berlin. După această dată, nici o informație scrisă sau orală cunoscută de noi nu mai vorbește despre vreo întîlnire a acestor doi prieteni.

5. În foiletoanele cotidianelor de atunci se publicau romane „senzaționale”, lipsite de cea mai elementară calitate artistică, pentru a satisface gusturile publicului burghez. În anul la care se referă Vlahuță, de pildă, în foiletoanele *Universului* au apărut: *Ochii dracului — roman de mare senzație, Crimele din Londra, Jack Spintecătorul, Ucigașa — roman de mare senzație de Jules Mary, Locașul șpaimei — mare roman de senzație* etc.

CURRENTUL EMINESCU

Reprezintă textul conferinței cu același titlu, ținută în sala Ateneului din București, joi, 12 martie 1892. „*Aseară, în sala cea mare a noului Ateneu, d-l Vlahuță, în fața unui foarte numeros public, a ținut conferința intitulată: Curentul Eminescu. D-l Vlahuță a fost foarte des aplaudat*” (*Lupta*, 14 martie 1892, p. 3). Conferința este prezentată și într-o notă din *Familia* (an. XXVIII, nr. 13, 29 martie/10 aprilie 1892, p. 154): „Cu-

centul Eminescu. Acesta a fost titlul unei conferințe literare ce d-l Al. Vlahuță a ținut de curînd la Ateneul din București... Sala a fost literalmente plină și a aplaudat cu entuziasm pe conferențiarul care a vorbit cu multă căldură despre nefericitul poet, mort în vigoarea bărbăției sale. Aluziunile ce d-l Vlahuță a făcut la d-nii Gherea și Delavrancea, care asemenea erau de față, au fost acompaniate de aplauze vișoroase. D-sa a vorbit și despre studiul critic apărut la Blaj și a terminat sfătuirînd pe tineri să-și caute subiecte în viața zilnică."

Pentru a contura și mai clar atmosfera în care s-a desfășurat această conferință reproducem următoarele rînduri din *Voința națională* (an. IV, nr. 2.221, 15/27 martie 1892, p. 3, la *Informațiuni*): „Joi, d-l A. Vlahuță a ridicat un mare și adevărat entuziasm prin conferința sa Curentul lui Eminescu (sic). Sala Ateneului și scena erau coprinse de o imensă mulțime care venise să asculte pe poetul Vlahuță vorbind despre poetul Eminescu.

Elocința poetului Vlahuță se caracterizează printr-o claritate și o bogăție excepțională.

Conferențiarului i s-a făcut o ovațiune care a ținut mai multe minute."

Familia (an. XXVIII, nr. 15, 12/24 aprilie 1892, pp. 169—172, și nr. 16, 19 aprilie/1 mai 1892, pp. 181—183) publica textul integral al conferinței, sub semnătura A. Vlahuță; în nr. 17, 26 aprilie/8 mai, pp. 193—194, se publică și poezia *Unde ni sînt vizătorii?*... Un fragment apare în *Munca*, organ social-democrat, număr festiv, an. III, 19 aprilie/1 mai 1892, p. 3, cu titlul *Poezia nouă* și cu următoarea notă: „Sub acest titlu publicăm aicea sfîrșitul eminenței conferințe a d-lui Vlahuță Curentul Eminescu..." (mai urmează cîteva cuvinte, dar exemplarul aflat la Biblioteca Academiei R.P.R. este deteriorat). Cu titlul *Eminescu bolnav*, *Flacăra*, an. III, nr. 35, 14 iunie 1914, pp. 294—295, reproduce primele paragrafe ale conferinței într-un număr festiv închinat marelui nostru poet.

În volum s-a tipărit cu titlul *Curentul Eminescu și o poezie nouă*, București, Tipografia „Lupta”, Pasajul Băncii Naționale, 1892; de la pagina 25 pînă la 30 se află poezia *Unde ni sînt vizătorii?*... (Volumul a ieșit de sub tipar în luna martie.)

O formă prescurtată a apărut în volumul *Clipe de liniște*, cu titlul *După Eminescu*.

Textul a fost reprodus după *Curentul Eminescu și o poezie nouă*, 1892.

Poezii minore, versificatorii de duzină și falșii scriitori au răspuns căutînd să demonstreze dreptul tinerei generații de a cînta suferința, melancolia, tristețea, respingînd cele susținute de Vlahuță. Poeziile acestea — apărute în *Independentul literar ilustrat*, an. II, nr. 71 (159), 29 martie 1892, p. 2, cu titlul *Răspuns unei conferințe*, semnată A. G. Polychroniade, și în *Adevărul*, an. V, nr. 1.181, 18 mai 1892, p. 2, cu titlul *Răspuns lui A. Vlahuță*, de I.D.R. — sînt greoaie, banale, lipsite de valoare artistică. Ele merită a fi citate pentru a ne putea da seama de semnificația acestei conferințe, care combătea o realitate a timpului său, o stare de spirit adînc înrădăcinată. Reacția „poetilor” dovedește că Vlahuță lovise în plin. Poziția militantă, de apărare a artei realiste, este evidentă și cu acest prilej.

ONESTITATEA ÎN ARTA

Reprezintă textul conferinței ținute de A. Vlahuță în seara zilei de 7 martie 1893 în sala Ateneului Român din București. Iosif Vulcan, într-o corespondență publicată de *Familia* (14/26 martie 1893, p. 129), spune despre conferință următoarele: „Aseară s-a ținut conferința d-l Al. Vlahuță în o sală foarte înghesnită, căci toate lojile erau pline. Printre auditor se aflau și d-nii V. A. Urechia, Caragiali, Gherea, Delavrancea și o mulțime de scriitori tineri.

A vorbit despre Onestitatea în artă, dezvoltîndu-și subiectul cu pătrunderea unui om învățat și cu limba unui adevărat poet. Nu prea avem în limba noastră studii estetice atît de profunde, scrise într-un fel atît de fermecător... distinsul conferențiar ne-a promis a-și publica lucrarea această în *Familia*."

Familia publică *Onestitatea în artă* în nr. 13, 28 martie/9 aprilie 1893, pp. 145—147, semnată Al. Vlahuță; nr. 14, 4/16 aprilie 1893, p. 160, semnată Al. Vlahuță; nr. 19, 9/21 mai 1893, pp. 220—222 și nr. 20, 16/28 mai, pp. 232—234, semnată Al. Vlahuță. În numărul 13 din 28 martie/9 aprilie, p. 156, *Familia* publică următorul anunț: „Aviz pentru cetitorii Familiei. Redactorul foii noastre, reîntorcîndu-se zilele acestea de la București, aduce pentru coloanele Familiei lecture prea interesante și de multă valoare... Al. Vlahuță (a cărui conferință se și începe în nr. acesta al foii noastre, unde ea apare pentru prima oară)."

Revista *Literatură și știință*, aflată sub conducerea lui C. Dobrogeanu-Gherea, publica textul în nr. 1, pp. 31—54, semnat A. Vlahuță, cu subtitlul în paranteze: „Conferință rostită la Ateneu în seara de 7 martie 1893”.

În volum s-a tipărit în *File rupte*, 1909, după care a fost reprodus textul.

1. Aici Vlahuță se referă la cunoscutul homeopat italian Cesare Mattei, care a fost, în două rânduri, și victima atacurilor lui Ion Luca Caragiale. Sistemul său de vindecare a bolilor, care consta din administrarea a treizeci de pastile pentru toate bolile existente, a fost cunoscut în țara noastră începând cu anul 1884, prin cartea *Electrohömopatia — Medicina și tămăduirea poporului, de doctorul Alexandru Popovici, balneologul de la băile de la Mehadia, București, 1884*. Un an mai târziu avea să apară, tot la București, chiar lucrarea prin care Cesare Mattei prezenta sistemul său de vindecare a bolilor: *Noul și adevăratul Vade-Mecum al electro-homeopatiei. Știința nouă care curărește sângele și însănătoșește organismul, București, 1885. Tradus din italienește de dr. C. Bruzzesi*. În aceste două cărți sistemul „contelui Mattei” era lăudat în mod excesiv, arătându-se că „un singur globuleț pe fiecare zi ajunge pentru cura unei persoane”.

Sistemul lui Mattei a fost ironizat și de scriitorii noștri. Mai întâi, în două lucrări ale lui I. L. Caragiale din 1885.

În *D-ale carnavalului*, Catindatul mărturisește la un moment dat că prietenul său de la percepție, care l-a învățat leacul împotriva durerilor de măsele, a citit aceasta „în cartea lui Mattei”, care este: „doftor de bătători în Italia și face și văpșea de păr”. Admirăția față de sistemul lui Mattei și-o exprimă astfel: „Ei... al dracului italianul!” Interesant de reținut este modul în care Caragiale combate sistemul lui Mattei ridiculizându-l prin replica pretențioasă, cu aer filozofal, a neîncredătorului Iordache: „Fugi, d-le, cu superstițiile italienești... Bine, d-ta nu vezi cum e naturelul la toate, că trebuie să aibă o bază, măcar cât de mică, dar să fie bază? Ce nu are bază, cum poate să fie naturel?” În actul II, scena 1, atunci când Catindatul „se magnetizează”, el se întreabă din nou: „...ori magnetismul... ori electricitatea lui Mattei?” (vezi titlul cărții lui Mattei, n.n.). Aluzia la un fapt aflat atunci în centrul atenției opiniei publice se repetă în pamfletul *Pe cine se reazemă guvernul*, apărut în *Voința națională* din 10 august 1885, nesemnata, dar atribuită cu temeinice argumente lui I. L. Caragiale

de criticul Șerban Cioculescu în *Gazeta literară* din 7 martie 1957, p. 5. Acolo se spune: „*Timeri bolnavi care se caută cu Mattei*”... „*Timeri care se caută cu doctorul Drasch*”. Prin „se caută cu Mattei” trebuie să înțelegem „se caută după sistemul lui Mattei”, astfel că presupunerea lui Șerban Cioculescu — „*Primul care se vede specialist în boli lumești*” — nu se confirmă.

Am rezumat istoricul acestei probleme nu numai pentru a face mai clară aluzia lui Alexandru Vlahuță, dar și pentru că circulația motivului ne ajută să înțelegem mai bine modul propriu, deosebit, de a reacționa la evenimentele zilei al celor doi scriitori.

În conferința *Șarlatanizmul în medicină*, pe care, după cum am văzut, doctorul Urechia a ținut-o la Ateneu într-un festival la care au mai vorbit Caragiale și Vlahuță, întâlnim o nouă aluzie la sistemul lui Mattei: „*Căci pe câți oameni culți nu am văzut cu câte o sticlură de picături magnetice ori de hăpuri electrice ale electro-magneto-șarlatano-conte Mattei*” (Dr. Urechia, *Șarlatanizmul în medicină*, p. 2).

SERIOZITATE...

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 1, 28 noiembrie 1893, pp. 1—2; semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895, și în *File rupte*, 1909.

Textul a fost reprodus după *File rupte*, 1909.

PROCESUL LAZU-COȘBUC

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 2, 5 decembrie 1893, p. 1; semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895, după care a fost reprodus textul.

1. Volumul *Balade și idile* de George Coșbuc a apărut în luna iunie a anului 1893. Cu acest prilej, în revista *Moftul român* a apărut o notă nesemnata (aceea la care se referă A. Vlahuță,

atribuind-o lui Caragiale). Iată textul notei (*Moftul român*, an. I, nr. 39, 23 iunie 1893, p. 2): „*Pe câmpul vast al publicisticii române, pe care crește atîta spanac des și abundent, a apărut în sfîrșit zilele acestea și un copac, și e așa de mîndru și așa de puternic, că mii și mii de recolte de buruieni se vor perinda, și el va sta tot mereu în picioare, tot mai sănătos și mai trainic, înfruntînd gustul actual și vremea cu schimbările ei capricioase și făcînd din ce în ce mai mult fala limbii noastre romînești, un volum de Balade și idile de George Coșbuc*“.

FAMILIA ARTIȘTILOR

Apare în *Vieașa*, an. I, nr. 3, 12 decembrie 1893, p. 1; semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895, și în *File rupte*, 1909.

Textul a fost reprodus după *File rupte*, 1909.

AMINTIRI DESPRE EMINESCU

Apare în *Vieașa*, an. I, nr. 6, 2 ianuarie 1894, pp. 1—2; semnat A. Vlahuță.

Republicat în *Familia*, an. XXX, nr. 26, 26 iunie/8 iulie 1894, pp. 301—302, semnat A. Vlahuță, și în *Luceafărul*, an. VIII, nr. 13, 1 iulie 1909, pp. 291—292, semnat A. Vlahuță, cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de la moartea lui Mihail Eminescu.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895, și *File rupte*, 1909, după care a fost reprodus textul.

1. C. Mille (1861—1927), poet, prozator și publicist democrat, autor al romanului autobiografic *Dinu Millian*.

În volumul său de versuri se află și ciclul *Caietul roșu*. A colaborat la revistele și ziarele socialiste din ultimele două decenii ale secolului trecut. A trădat apoi mișcarea socialistă, menținându-se pe pozițiile unei atitudini general democratice.

DELAVRANCEA

Apare în *Vieașa*, an. I, nr. 6, 2 ianuarie 1894, p. 3, la rubrica „Albumul nostru“; semnat Radu.

În volum s-a tipărit în *File rupte*, 1909, sub titlul general *Din albumul meu*.

Textul a fost reprodus după *File rupte*, 1909.

Cunoaștem îndeaproape modul în care au evoluat legăturile prietenești dintre Alexandru Vlahuță și Delavrancea datorită prefeței intitulată *Cum l-am cunoscut*, scrisă pentru volumul *Icoanesterse*. Delavrancea relatează împrejurările în care s-a constituit una din cele mai trainice prietenii ale literaturii noastre: „*În curînd se vor împlini 12 ani de cînd ne-am scris întîia oară... Nu ne cunoșteam, nu ne bănuiam nici chipul... p-aci, p-aci să nu ne bănuim nici existența. Și, cu toate acestea, cred că el a primit scrisoarea mea la București în aceeași seară cînd am primit eu p-a lui la Paris... Peste cîteva luni, întorcîndu-mă în țară, ne-am întîlnit... Ne-am înțeles de la primele cuvinte: el, vorbind rar și puțin, eu, mult și repede... Ne-am mutat în aceeași odaie, la hotel «Metropol»*“.

În cazul prieteniei Delavrancea-Vlahuță factorii afectivi au jucat la început un rol mai puțin însemnat. Hotărîtoare a fost comuniunea de idealuri literare și sociale, care îi află uniți în penultimul deceniu al secolului trecut.

În redacția *Romîniei libere* se află împreună: „*M-am revăzut dodată în redacția Romîniei libere din strada Covaci, sînt aproape zece ani de atunci — scria Vlahuță în 1891 — cu vigurosul Delavrancea (Argus pe atunci), cu gentilul Duiliu Zamfirescu...*“ Atunci cînd Vlahuță cere un concediu din postul de profesor de la Azilul „Elena-doamna“, indică directoarei liceului ca înlocuitor pe Barbu Delavrancea.

Îi aflăm împreună la *Epoca*, articolele și conferințele lor convergînd spre aceleași țeluri literare (vezi această problemă dezbătută pe larg în *Studiul introductiv*). Despărțirea lor de „Junimea“ se produce în același timp, deși Delavrancea mai frecventează o vreme cenaclul lui Titu Maiorescu chiar după ce Vlahuță îl părăsise. Dar nu-i de loc lipsit de interes să știm că poezia anti-junimistă *Liniște* este dedicată lui Barbu Delavrancea. În 1887, cînd amîndoi erau considerați drept adversari declarați ai junimismului, numele lor apare din nou pe frontispiciul unei pu-

blicații : *Revista nouă*. În *Zacherlina d-lui Hasdeu*, Vlahuță, aflat atunci în timpul furtunoasei sale polemici cu Hasdeu, rememorează conducătorului revistei un fapt petrecut nu demult : „*Domnule Hasdeu, vă amintesc că acum șase ani n-ați vrut să primiți a fi director la Revista nouă decât c-o singură condiție : ca Delavrancea și Vlahuță să facă parte din redacția acestei reviste*”.

Cînd se despart de Bogdan Petriceicu Hasdeu, merg împreună — alături de Dobrogeanu-Gherea — colaborînd la publicația semestrială condusă de acesta, *Literatură și știință*. Numele celor doi scriitori se asociază nu numai pe planul criticii sociale exprimate în operele lor, ci și în unele acțiuni culturale publice. Cu prilejul unei șezători organizate în memoria lui Miron Costin, merg împreună la Craiova Urechîă, Delavrancea și Vlahuță. Despre conferința prietenului său, Vlahuță scrie : „*În partea a doua, Delavrancea, fecund și nespus de plastic, ține mai bine de un ceas atenția publicului în înțeleștarea unei disertații asupra puterii de expresie și de sensibilizare a limbii romînești*” (*Romînia liberă*, 6 februarie 1888, p. 2). Sprijinitori ai compozitorului Dumitru Kiriak, aflat atunci la începutul carierei sale, Delavrancea, Vlahuță, doctorul Urechîă organizează o șezătoare literară cu scopul strîngerii fondurilor necesare ajutorării acestui tînăr talentat : „*Ieri seară s-a ținut la Ateneu serata literară anunțată, în beneficiul talentatului nostru compatriot D. Kiriak, elev al Conservatorului din Paris*”.

Sala era plină de lume.

D-l dr. Urechîă, *cu o elocință ce te farmecă... și-a ținut, în aplauzele întregii săli, conferința sa despre Șarlatanizmul în medicină.*

D-l Delavrancea *a făcut cunoscut publicului marele talent al unui poet nou și necunoscut, care, sub pseudonimul O. Carp, a publicat prin cîteva reviste...*

D-l Vlahuță *a citit, într-un mod admirabil, o poezie a sa, intitulată Iubire*” (vezi *Lupta*, an. X, 20 aprilie 1893, p. 3). Cît privește părerile lui Alexandru Vlahuță despre opera lui Delavrancea, cititorul poate consulta indicele de la sfîrșitul celor trei volume, unde va afla, în afara articolelor pe care le-a închinat prietenului său, numeroase trimiteri la opera acestuia. De asemenea, în caietele de însemnări zilnice cititorul va întîlni adeseori numele lui Delavrancea, care a fost tot timpul alături de Vlahuță

și l-a privit cu statornică dragoste. În apartamentul din Palatul Funcționarilor Publici, la Dragosloveni sau la Cîmpina, unde mergeau adeseori împreună pentru a-l vizita pe Nicolae Grigorescu, trinitatea Delavrancea-Vlahuță-Caragiiale prilejuia ceasuri de profundă și aleasă desfătare sufletească celor care asistau la aceste adevărate întreceri ale inteligenței scăpărătoare, spiritului oratoric și chibzuinței sfătoase. Aprinsele dispute literare, al cărui spirit mediator între două extreme era Vlahuță, lecturile din opera scriitorilor preferați constituiau terenul solid care susținea, și în anii secolului nostru, prietenia acestor scriitori veniți din veacul trecut. Către ei se îndrepta simpatia unor literați și artiști tineri, legați prin formația lor de tradițiile literaturii noastre clasice, crescuți la școala acestor trei scriitori. Gala Galaction, Octavian Goga, Panait Cerna, Jean Steriade, Victor Eftimiu participă la aceste întîlniri, cărora li se alătura de multe ori și alt reprezentant al generației vechi, tăcutul Coșbuc.

Despre prietenia dintre Vlahuță și Delavrancea aflăm cîteva prețioase elemente în *Amintirile* distinsei pianiste Cella Delavrancea : „*Alexandru Vlahuță, prietenul cel mai vechi, cel de toată viața, al tatălui meu, era frate de cruce cu el, de pe timpul cînd locuiseră împreună, tineri studenți, la hotel «Metropol» [...] Pe cît era tatăl meu de nervos și uituc la pică, pe atît era Vlahuță de calm și sigur în luare-aminte [...] Nimeni n-a încarnat prietenia mai adînc ca el [...] Pe aceste culmi morale erau alături tatăl meu și el; într-adevăr frați de cruce, unul calm, celălalt liric [...] În devotamentul ce-l purta lui Delavrancea și lui Caragiiale, parc-ar fi citit o justificare a existenței lui [...] Apoi Caragiiale se instala la taifas, cînd la noi, cînd la Vlahuță. Porneau cîteștrei pe calea strălucitoare a imaginației. Glumeau, discutau, disertau. Mi-aduc aminte de o discuție în contradictoriu despre punctuație, care a ținut vreo șapte ceasuri*” (Cella Delavrancea, *Amintiri, în Tînărul scriitor*, an. V, nr. 11, noiembrie 1956, pp. 45—48).

În corespondența Caragiiale-Vlahuță, numele lui Delavrancea revine adesea. Cîteva rînduri dintr-o scrisoare a lui Vlahuță către Caragiiale ne conturează un aspect major și semnificativ pentru înțelegerea sensului acestei prietenii. Atunci cînd Barbu Delavrancea a început ascensiunea sa politică, ajungînd pînă la demnitatea de ministru, Alexandru Vlahuță a sperat că prezența prietenului său va aduce dacă nu o schimbare radicală a politicianismului vernal, cel puțin o reabilitare a acestui titlu atît de înjosit atunci : „*Știi că e posibil s-avem și noi un ministru — cel puțin pe banca*

ministerială vom fi bine reprezentați. Cu Barbu — că de el e vorba — se va ridica și demnitatea de ministru. (Ce a ajuns azi, te cutremură!)^{*} Naivitatea lui Vlahuță era elocventă pentru iluziile nutrite de el în ultima perioadă a vieții. Dar asemenea gânduri au nutrit și alți intelectuali, care au crezut în mod greșit că intrarea în Parlament sau în cabinetul ministerial burghezo-moșieresc a unor oameni de cultură va aduce o remediere a răului.

Vlahuță a avut durerea să vadă sfârșitul prietenului său, care a încetat din viață la Iași, în timpul primului război mondial (vezi carnetele de însemnări zilnice, vol. III). Cîteva luni mai târziu avea să scrie un vibrant articol, din care transcriem aici unele paragrafe: „*Îl văd doborât, în acel pat al pribegiei, din care n-avea să se mai ridice, suflînd greu și căuțînd cu ochi întrebători pe fețele noastre știrile grave de pe front, pe cari nu i le spuneam, și pe cari, de citva timp, nici el nu le mai cerea, simțînd bine că toate vorbele noastre nu fac decît să-l mintă ca pe-un copil. Uneori, își punea încetișor mîna lui albă și rece pe mîna mea, se uita lung la mine și, suspinînd, își clătina capul, frumosul lui cap de gladiator învins, cu o așa expresie de resemnare și de adîncă tristețe, că, nemiaputîndu-mi ținea lacrimile, mă duceam la fereastră, și multă vreme stam, cu fruntea lipită de geam, în tăcerea marelui mister care ne învăluia[...]*”

Nu mai rămăsese decît ochii, din acel strașnic ostaș al cuvîntului. Toată impetuoasa putere a firii lui pasionate, toată vulcanica lui elocință nu mai trăia decît în fulgerarea privirii, care se optea cu nu știu ce amestec de iubire și de durere pe lucrurile și pe oamenii de cari simțea că se desparte pentru totdeauna.

Vorbea puțin, c-un glas ostenit, aproape stins, ce părea că vine de pe alte tărîmuri [...]. Slăbise mult în ultimele zile și arăta foarte bătrîn... *Semăna cu Ștefan cel Mare din Apus de soare*” (Nedreptățit, în *Dacia*, an. I, nr. 25, 2/15 ianuarie 1919).

MAHALAGISMUL ÎN LITERATURĂ

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 9, 23 ianuarie 1894, p. 1; semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895, și în *File rupte*, 1909.

Textul a fost reprodus după *File rupte*, 1909.

„BENE-MERENTI”

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 10, 30 ianuarie 1894, p. 1; semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895.

Textul a fost reprodus după *Un an de luptă*, 1895.

DOAMNA A.

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 10, 30 ianuarie 1894, p. 3, la rubrica „Albumul nostru”; semnat Radu.

În volum s-a tipărit în *File rupte*, 1909, sub titlul general *Dis albumul meu*.

Textul a fost reprodus după *File rupte*, 1909.

DEBUTUL LUI BUBI

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 10, 30 ianuarie 1894, pp. 3—4; semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *File rupte*, 1909, după care a fost reprodus textul.

ÎN TEMPLUL LEGILOR

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 12, 13 februarie 1894, p. 1; semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895.

Textul a fost reprodus după *Un an de luptă*, 1895.

G. COȘBUC

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 15, 6 martie 1894, p. 3, la rubrica „Albumul nostru”; semnat Radu.

În volum s-a tipărit în *File rupte*, 1909, sub titlul general *Dis albumul meu*.

Textul a fost reprodus după *File rupte*, 1909.

IMPACIENȚII

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 24, 8 mai 1894, p. 4; semnat *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895, și în *File rupte*, 1909.

Textul a fost reprodus după *File rupte*, 1909.

10 MAI

(De la fereastra mea)

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 25, 15 mai 1894, p. 5; semnat *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895, și în *File rupte*, 1909.

Textul a fost reprodus după *File rupte*, 1909.

GENEZA UNEI POEZII

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 33, 25 septembrie 1894, pp. 1—2; semnat *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895, și în *File rupte*, 1909.

Textul a fost reprodus după *File rupte*, 1909.

CORRESPONDENȚA „VIETII”

Apare în *Vieața*, an. I, nr. 38, 30 octombrie 1894, pp. 5—6; semnat *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *Un an de luptă*, 1895, după care a fost reprodus textul.

„O IDEE MARE”

Apare în *Vieața*, an. II, nr. 10, 16 aprilie 1895, p. 7; semnat *L. Ascar*.

În volum s-a tipărit în *File rupte*, 1909, după care a fost reprodus textul.

LITERATURA NOASTRĂ

Apare în *Vieața*, an. II, nr. 19, 18 iunie 1895, pp. 2—3; semnat *A. Vlahuță*.

În *Vieața* titlul este urmat, în loc de subtitlu, de enunțarea problemelor din articol: *Export și import. Romanul în fascicule. Cine și câți îl citesc. Recolta indigenă. Cerere și ofertă. Inter arma silent... cititorii. Să nu mai cârtim*.

S-a tipărit în volumul *În vîltoare*, 1896 și 1901.

Textul a fost reprodus după ediția 1901.

1. Vlahuță emitea aici o apreciere cu totul eronată. Lucrările în proză semnate de Constanța Hodoș sînt lipsite de valoare.

CUM SE FACE O NUVELĂ ?

Apare în *Vieața*, an. II, nr. 22, 24 septembrie 1895, pp. 3—4; semnat *A. Vlahuță*.

S-a tipărit în volumul *În vîltoare*, 1896 și 1901.

Textul a fost reprodus după ediția 1901.

IAR PUBLICUL...

Apare în *Vieața*, an. II, nr. 24, 8 octombrie 1895, pp. 1—2; semnat *A. Vlahuță*.

S-a tipărit în volumul *În vîltoare*, 1896 și 1901.

Textul a fost reprodus după ediția 1901.

ÎN CĂUTAREA ORIGINALITĂȚII

Apare în *Vieața*, an. II, nr. 26, 22 octombrie 1895, pp. 1—2; semnat *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în ediția *În vîltoare*, 1896 și 1901.

Textul a fost reprodus după ediția 1901.

ELEONORA DUSE

Apare în *Pagini literare*, vol. II, nr. 1 (26), 17 octombrie 1899, p. 2; semnat *A. Vlahuță*.

S-a tipărit în volumul *File rupte*, 1909, după care a fost reprodus textul.

1. Primul paragraf conține o usturătoare ironie la adresa înaltei societăți bucureștene, inclusiv a casei regale, incapabilă să aprecieze arta, așezînd mereu înaintea interesele materiale.

Eleonora Duse, celebra actriță italiană, a trăit între anii 1858—1924.

SFATURI...

Au apărut în revista *Semănătorul* în timpul cînd Alexandru Vlahuță (împreună cu George Coșbuc) se afla la conducerea acestei publicații. Pentru volum Vlahuță nu a reținut decît pe cele care puteau prezenta un interes mai larg și nu se reduceau la simplul răspuns redacțional. Dăm mai jos data apariției lor, respectînd ordinea prezenței în volum: *Iel... Loco*: an. I, nr. 13, 24 februarie 1902, p. 208; *V. C. Focșani*, nr. 17, *A. B. Loco*: nr. 26, 27 mai 1902, p. 416; *A. T. Roman*, nr. 9, 27 ianuarie 1902, p. 144. *V. C. Focșani*, nr. 17, 24 martie 1902, p. 272; *E. M. Brăila*: nr. 21, 21 aprilie 1902, p. 336; *R. S. Birlad*, idem; *I. C. Iași*: nr. 19, 5 aprilie 1902, p. 304; *D. I. C. Loco*: nr. 16, 17 martie 1902, p. 256; *R. D. în Br.*: idem; *N. S. Ploiești*: nr. 18, 31 martie 1902, p. 288; *R. G. Galați*: nr. 12, 17 februarie 1902, p. 192; *Z. B. Loco*: nr. 15, 10 martie 1902, p. 240; *I. A. Carlsruhe*: nr. 15, 10 martie 1902, p. 240; *V. D. Piatra-Neamț*: nr. 8, 20 ianuarie 1902, p. 128; *M. R. Iași*: nr. 7, 13 ianuarie 1902, p. 112; *A. Ch. Iași*: nr. 1, 2 decembrie 1901, p. 16; *Dr. Cîmpulung*: nr. 2, 9 decembrie 1901, p. 32; *B. în C.*: vol. II, nr. 33, 10 noiembrie 1902, p. 112; *N. V Birlad*: vol. II, nr. 29, 13 octombrie 1902, p. 48. La sfîrșitul fiecărei rubrici se afla semnătura *Red.* Textul a fost reprodus după ediția *File rupte*, 1909.

Am inclus în ediție o selecțiune din „sfaturile” lui Vlahuță pentru că ele ne luminează un aspect important al activității sale.

La revistele pe care le-a condus (în special *Vieața* și *Semănătorul*), Vlahuță a redactat și „Poșta redacției”. Chiar din perioada colaborării sale la *România liberă* și *Epoca*, adică la începutul activității sale ziaristice, Vlahuță prefera ca formulă publicistică *Scrisoarea către cititori*. A urmărit producțiile trimise de începători, și în afara răspunsurilor curente a scris — mai ales în perioada colaborării la *Vieața* — numeroase articole privind tendințele evidente în producțiile celor ce bat la poarta literaturii. Unele din aceste articole care abordează aspecte mai generale ale creației și conțin unele aspecte interesante privitoare la climatul literar din acea vreme au fost incluse în ediția noastră.

Cît privește „sfaturile” de față, deși au fost publicate în *Semănătorul*, ele continuă să se situeze pe linia celor mai bune păreri despre literatură și artă, profesate de Vlahuță sub influența școlii critice a lui Dobrogeanu-Gherea. Există o netă deosebire între articolele publicate de Vlahuță în *Semănătorul*, articolele îmbinate de paseism, naționalism, și aceste răspunsuri care sfătuiesc, în general judicios, pe cei ce-și trimiteau primele lucrări revistei respective.

Contemporanii au apreciat în mod deosebit această muncă stăruitoare a lui Vlahuță. Cei încurajați de el i-au creat o aureolă, exagerată, bineînțeles, de îndrumător. Oricum, însă, meritele lui Vlahuță în această permanentă aplecare spre lucrările începătorilor merită a fi subliniate. Mai ales că răspunsurile și sfaturile lui îi duceau pe o cale sănătoasă, fertilă.

Printre scriitorii încurajați de Alexandru Vlahuță la „Poșta redacției” au fost Gala Galaction, St. O. Iosif, Panait Cerna. Iată ce mărturisea Gala Galaction în această privință: „*Ar fi destul poate să vă spun că revista Vieața și îndeosebi proza lui Alexandru Vlahuță a fost soarele care a făcut să înmugurească visurile și încercările mele literare... Cine ar sta să răsfoiască revista aceasta, mama tuturor vieților, care au apărut de douăzeci de ani încoace, ar găsi în Corespondența nu mai știu cărui număr acest răspuns: «D-lui Dadu, Loco: Mai încercați. Evitați epitetele de prisos.» Acest Dadu [...] sînt eu” (Gala Galaction, *Scrive ceva despre Vlahuță, în Vlahuță. Cartea cu vieți ilustre*, Editura Vremea, f. a., pp. 22—23).*

Cît despre St. O. Iosif, iată răspunsul pe care îl aflăm în *Vieața*, nr. 2, 5 decembrie 1893, o dată cu tipărirea poeziei intitulată *Domnișoarei*: „*Una s-a pus. Nimic ar merge dacă strofa a doua ar fi mai lămurită. Ia vedeți... Scrisoarea dumneavoastră e în*

adevăr atingătoare. De ce nu încercați o nvelă ?" Un prieten al lui St. O. Iosif mărturisea : „Fără binevoitoarea primire și încurajare dătătoare de încredere în sine a d-lui Vlahuță, tinărul poet n-ar fi ajuns acela ce a fost pentru noi toți” (vezi St. O. Iosif, *Opere alese*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de Ion Roman, E.P.L., 1963, vol. II, p. 453).

M. EMINESCU
(Poezii postume)

Apare în *Semănătorul*, an. I, nr. 20, 14 aprilie 1902, pp. 319—320; semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *File rupte*, 1909, după care a fost reprodus textul.

Articolul a fost scris cu prilejul apariției primei ediții din poeziile postume ale lui Mihail Eminescu în aprilie 1902. Volumul, tipărit în Editura Minerva, apărea sub îngrijirea lui Nerva Hodoș, care semna și un cuvânt introductiv.

Acest scurt articol ne dă prilejul să cunoaștem mai bine sentimentele de adâncă admirație pe care A. Vlahuță le-a avut neconținut pentru Mihail Eminescu. După moartea marelui poet, manuscrisele sale, însumând 15.000 de file, au rămas în păstrarea lui Titu Maiorescu. Acesta nu se interesează de conținutul lor, și abia după treisprezece ani de la moartea poetului le donază, necercetate, Academiei Române, în ședința din 25 ianuarie 1902.

De-abia atunci acest tezaur eminescian începe să fie valorificat de cercetători literari ca Nerva Hodoș, Ilarie Chendi și alții. Alexandru Vlahuță se află în acea vreme la conducerea revistei *Semănătorul*. După cum ne încredințează mărturiile ale epocii, Vlahuță s-a ocupat îndeaproape de publicarea poeziilor postume ale lui Mihail Eminescu. Astfel, în ziarul *Tribuna poporului* (an. VI, 2/15 februarie 1902) se spune, privitor la manuscrisele eminesciene : „După câte sînt eu informat, cel ce se interesează mai de aproape de acest material este d-l Al. Vlahuță, cel mai de frunte reprezentant al școlii eminesciene, care va consacra o parte a revistei *Semănătorul* exclusiv acestui material inedit”.

Intr-adevăr, Alexandru Vlahuță a început să tipărească în paginile *Semănătorului* (an. I, nr. 12, 17 februarie 1902, pp. 177—179)

poezii postume de Eminescu. Și în numărul următor (nr. 13, 24 februarie 1902) *Semănătorul* publică pe prima pagină o altă „poezie inedită” de Mihail Eminescu. După aceea, postumele lui Eminescu văd de asemeni lumina tiparului aproape în fiecare număr din *Semănătorul*, cu titlul *Poezii inedite de Mihail Eminescu*, însoțite de o notă în care se spune că ele fac parte „din întâia epocă de activitate a lui Eminescu”.

Articolul lui Alexandru Vlahuță trebuie înțeles deci ca o urmare firească a acțiunii pe care el a dus-o pentru răspîndirea cât mai largă a postumelor eminesciene.

Privit astfel, el ne luminează mai precis caracterul poetului și trăinicia sentimentelor de admirație față de dascălul său literar.

Poeziile postume ale lui Mihail Eminescu au fost cunoscute integral, într-o ediție științific întocmită, numai în anii regimului de democrație populară, în cadrul uriașei acțiuni de revalorificare a tezaurului nostru cultural. Volumele al IV-lea și al V-lea ale seriei de *Opere*, apărute sub îngrijirea acad. Perpessicius, în anul 1952 și 1958, au restituit poporului aceste nestemate ale geniului eminescian. Cititorul va afla în materialul critic care însoțește aceste două volume dezbateră pe larg a problemei rezumate aici. În acest sens se pot consulta în special : vol. IV, pp. VII-VIII, IX—XIII ; vol. V pp. 693—695.

CASA ARTIȘTILOR

Apare în *Viața literară*, an. I, nr. 5, 10 aprilie 1906, p. 1 ; semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *File rupte*, 1909.

Textul a fost reprodus după *File rupte*, 1909.

„APUS DE SOARE”

Apare în *Universul*, an. XXVII, nr. 46, 17 februarie 1909, p.1, semnat Al. Vlahuță ; nr. 53, 24 februarie 1909, p. 1, cu titlul *Ștefan cel Mare în „Apus de soare”*, semnat A. Vlahuță ; nr. 60, 3 martie 1909, p. 1, cu titlul *Incheiere (Ștefan cel Mare în drama lui Delavrancea)*, semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *La gura sobei*, 1911.

Textul a fost reprodus după *La gura sobei*, 1911.

Premiera piesei *Apus de soare* a avut loc în seara zilei de 4 februarie 1909. În rolul principal — C. Nottara. Piesa a înregistrat în stagiunea respectivă numai 16 reprezentații.

Și Ion Luca Caragiale a scris un articol despre *Apus de soare*, în cadrul căruia elogiază cu multă căldură piesa lui Delavrancea: „Apus de soare e o dramă în 4 tablouri, a căror perfectă unitate se-ncheagă împrejurul tipului cardinal Ștefan cel Mare. În ele sînt adunate și coordonate gradat și armonic toate elementele acelei prodigioase figuri istorice și a mîndrei sale epoce de eroism...”
„Frescurile dramatice ale lui Delavrancea stau liniștite, așteptînd să treacă vreme după vreme, pe dinainte-le, niște ochi deprinși să le simtă, gusta și prețuiască la justa lor, atît de însemnată și de originală, valoare” (I. L. Caragiale, *Apus de soare*, cîteva note în *Universul* din 13 și 14 martie 1909, apud *Opere*, V, 1938, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, pp. 330—337).

DELAVRANCEA

Apare în *Universul*, an. XXVII, nr. 323, 24 noiembrie 1909, p. 1; semnat *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *La gura sobei*, 1911.

Textul a fost reprodus după *La gura sobei*, 1911.

„SOCIETATEA SCRITORILOR”

(O casă de editură)

Apare în *Universul*, an. XXVII, nr. 344, 15 decembrie 1909

în volum s-a tipărit în *Dreptate*, 1914.

Textul a fost reprodus după *Dreptate*, 1914.

CULTUL AMINTIRILOR

Apare în *Universul*, an. XXVIII, nr. 66, 9 martie 1910, p. 1 semnat *A. Vlahuță*.

În volum s-a tipărit în *La gura sobei*, 1911.

Textul a fost reprodus după *La gura sobei*, 1911.

Apare în *Universul*, an. XXVIII, nr. 301, 2 noiembrie 1910, p. 1; semnat *Al. Vlahuță*. Republicat în *Luceafărul*, an. XI, vol. I, nr. 26, 24 iunie 1912, pp. 465—466, semnat *A. Vlahuță*, cu indicația (*Din volumul „La gura sobei”*) în numărul închinat morții lui Caragiale.

În volum s-a tipărit în *La gura sobei*, 1911.

Textul a fost reprodus după 1911.

În nota asupra paragrafului din *File rupte*, în care Vlahuță vorbește pentru prima dată despre Caragiale, am arătat că după „duelul” din paginile revistelor *Vatra* și *Vieța*, cei doi scriitori vor relua legăturile lor prietenești abia în jurul anului 1905. S-a păstrat o bogată corespondență (mai ales scrisorile lui Vlahuță către Caragiale), publicată mai întîi de Șerban Cioculescu în *Revista Fundațiilor*, an. VI, 1 decembrie 1939, nr. 12, pp. 585—612, și retipărită de Al. Bojin în *Studiu bibliografic*, pp. 367—383 și 475—479, cuprinzînd cîteva scrisori inedite și fragmente din primele două carnete de însemnări. Alte scrisori ale lui Vlahuță către soția sa, din perioada 1905—1912, în care se vorbește despre Caragiale, au fost publicate de Valeriu Rîpeanu în *Luceafărul*, an. IV, nr. 4 (63), 15 februarie 1961, p. 9. De asemenea, referințe bogate la I. L. Caragiale se află în caietele de însemnări publicate în volumul III al ediției de față.

Correspondența lui Caragiale cu Vlahuță datînd din anii 1905—1912 dezbată probleme de o deosebită importanță socială și estetică. Numai lui Paul Bujor și Cristu Grecescu — dar într-o măsură mult mai mică — Alexandru Vlahuță le mai împărtășește în perioada anilor 1906—1907 chinuitoarea sa dramă sufletească, sentimentele sale de revoltă împotriva monarhiei, gîndurile și frămîntările din zbuciumații ani 1906—1907. Cum aceste scrisori reprezintă momente-cheie pentru înțelegerea atitudinii lui A. Vlahuță, ele sînt dezbătute pe larg în *Studiul introductiv*.

Vlahuță avea pentru Caragiale nu numai o mare stimă, dar și o admirație nețărmurită, care îl făcea să caute tot timpul în prietenul său un sprijin și o confirmare a ideilor sale. Demn de remarcat este faptul că atît în „jurnale”, cît și în „scrisori” revine

nu o dată expresia „titan“, legată de numele lui Caragiale. Dacă Grigorescu îi inspira lui Vlahuță, mai ales ca artist, un sentiment de respect, de admirație desăvârșită, Caragiale îl tulbura nu numai prin scrisul, dar și prin personalitatea lui. Semnificative ni se par în acest sens următoarele rânduri din „jurnalul nr. 1“: „E fratele Caragiale la noi — îl ascultăm, îl admirăm și nu mai putem gândi altceva“. Avem certitudinea că ceea ce a însemnat Eminescu pentru anii tinereții lui Vlahuță a însemnat Caragiale pentru anii maturității sale. Nu ne referim, de pildă, la faptul că dorințele lui Caragiale deveneau pentru Vlahuță o adevărată lege, de la care nu se putea sustrage: „Îmi ceri un lucru foarte greu, dar... ești Caragiale!“ notează într-unul din jurnalele sale Alexandru Vlahuță, și aceste câteva cuvinte, care mai revin într-o scrisoare, ne dau cheia înțelegerii prieteniei lor. A se vedea și următoarele rânduri dintr-o scrisoare către Ruxandra Vlahuță: „În foarte mare încurcătură mă pune următoarea telegramă de la Berlin: «Rog mare hatîr, poimîine, joi dimineață, aștept Szegedin trenul dinspre București, vedem mititelul Octavian (Goga, n.n.), adu 200 grame icre tescuite prima, îmbrățișări — Caragiale». Și e cu răspuns plătit. Știu eu ce să-i răspund? Miercuri aveam treabă: arhitect etc. Deci joi dimineața nu pot fi la Szegedin. Pe de altă parte, mă gândesc că de acolo vine-n București. «Mare hatîr»... în adevăr mare hatîr. Și vreau să i-l fac și nu știu cum.“ Crescută din admirația lui Vlahuță față de Caragiale, această amiciție s-a transformat într-o comuniune de idei și sentimente deosebit de fertilă pentru amîndoi mai ales în preajma anilor 1906—1907. Solicitați insistent de realitățile timpului, ambii scriitori își află în izolarea pe care și-o impuseră o cale de a-și împărtăși gândurile și durerile, dovedind nu numai o unitate de vederi, dar și dorința de a acționa în mod prompt atunci cînd marile comandamente ale societății cereau aceasta. Și atitudinea lor față de răscoalele din 1907 este pilduitoare în acest sens.

Între 1905—1912, în tot timpul deselor sale reveniri în țară, Caragiale este oaspetele lui Vlahuță: „Am legat cu el o prietenie strînsă. Și acuma, de cîte ori vine din Berlin, trage la mine“ (vezi *Poetul Al. Vlahuță despre Caragiale*, *Rampa*, an. I, nr. 82, 29 ianuarie 1912, p. 2).

Atunci cînd Caragiale venea în București, Vlahuță comunica soției sale: „Am lăsat pe Caragiale acasă, cu telefonul. E foarte

vesel de vro săptămîină.“ Adeseori mergeau împreună la Drago-sloveni. Corespondența lui Caragiale ne confirmă acest fapt: „În orice caz, aștept la Vlahuță (Palatul Funcționarilor, Piața Victoriei) o vorbă bună de la d-ta...“ sau: „Dacă ai vreo comisiune p. București, scrie-mi în timp de patru-cinci zile, la Vlahuță, Palatul Funcționarilor“ (scrisori către Paul Zarifopol, datele 10/23 octombrie 1909 și 13 mai 1910, în *Caragiale, Opere*, vol. VII, Editura Fundației pentru literatură și artă, 1942, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, pp. 146—167). Schimbul de scrisori, ca și mărturiile din jurnale ne arată că prietenia lor nu se mărginea numai la simple efuziuni sentimentale. Ea se întemeia și pe afecțiunea reciprocă, dar și pe o permanentă dorință de comunicare intelectuală (așa cum ne mărturisesc multe scrisori și însemnări din jurnale), care se materializează public prin cunoscuta discuție *Politică și literatură* din paginile *Universului*.

Aceasta este explicația rațională pe care unii critici nu au acordat-o pînă acum acestei prietenii. Chiar dacă Alexandru Vlahuță își exprima în adevărate cascade lirice și sentimentale admirația față de Caragiale, nu trebuie să credem că afecțiunea lor era lipsită de o înțelegere a valorii intelectuale și morale pe care o reprezenta fiecare dintre ei. Interesant de reținut este faptul că și Caragiale simțea uneori dorința de a-și revizui părerile sale mai vechi despre opera lui Alexandru Vlahuță: „Așadar, dacă nu-ți fac trebuință deocamdată Dan și volumul de poezii Vlahuță, rogu-te trimite-mi-le pentru cîteva zile: cel puțin să am cu [ce] mă mîngîia de uitarea la care m-ai osîndit“ (vezi scrisoarea către Paul Zarifopol, în *Opere*, vol. VII, p. 204).

Despre prietenia Caragiale-Vlahuță ne-au rămas date nu numai în corespondență și jurnale, dar și în amintirile unor contemporani. Un episod caracteristic merită a fi rememorat aici. Vom cita în acest sens articolul *La Vlahuță, la Guguști*, de P. L. (Petre Locusteanu), unul din intimii scriitorului: „În ultimii ani ai vieții sale Caragiale era foarte doritor să mai scrie o piesă de teatru (*Titircă Sotirescu et comp.* n.n.). Dorința aceasta îl stăpînea atît de tiranic, încît o dată el s-a crezut dator să spuie într-un cerc de cunoscuți că piesa era chiar gata. Probabil că această declarație a fost făcută numai fiindcă maestrul ținea să-și impuie și mai mult datorria de a scrie. Pe vremea cînd această idee îl chinuia, Caragiale telegrafic d-lui Vlahuță să-i pregătească o masă de brad, deoarece vine la București să scrie mult așteptata piesă. Plecase din capitala noastră ca să scape de aerul bucureș-

tean neartistic, și acum se-ntorcea de la Berlin, ca să găsească în piața mare o masă de brad. Capricios neastîmpăr de artist! Ei, dar ce vreți? Caragiale se-nrudea sufletește cu poetul care a scris:

«Cu perdelele lăsate
Șed la masa mea de brad,
Focul pîlpîie în sobă,
Iară eu pe gînduri cad...»

De-aceea, cum a primit telegrama lui Caragiale, d-na Vlahuță s-a repezit în piață, a cumpărat o masă de bucătărie, a pus-o-n odaia de musafiri, a lăsat perdelele, a aprins focul și a invocat muzele să aștepte pe capriciosul musafir. Caragiale a sosit. A în-deplinit repede formalitățile revederii. Și s-a așezat la masa lui de... tei. (Masa de brad a fost o simplă masă de tei, deoarece atît s-a putut găsi atunci pe piață.) Ceasuri întregi s-a chinuit, însă fără să poată scri un rînd. De-abia spre ziuă a izbutit să facă o pată mare de cerneală pe masa nouă. Atunci, înfuriat, a scris dedesubt: «Toate meseriile necurate trebuie să lase pete». Și s-a culcat.

De-atunci masa aceea a rămas un lucru istoric. Toți scriitorii mai de seamă cari au fost oaspeții d-nei și d-lui Vlahuță au în-semnat cîte-o cugetare sub pata lui Caragiale. Goga a scris:

«Petele de cerneală pe masa unui scriitor sînt ca picăturile de sînge pe arena unei lupte.»

Jean Bart a exclamat în versuri:

«O pată! S-a găsit o pată
Unui maestru nepătat.
„O pată!” — strigă răutatea.
Și toți s-o vadă-au alergat;

Domol, domol, iubiții mei,
Nu vă grăbiți la răfuială.
Căci e... o pată de cerneală
Pe masa lui de tei.»

Iar regretatul St. O. Iosif, care în primele zile ale carierei sale literare a fost secretarul lui Caragiale, a scris:

«O pată nu-i un lucru tocmai mare
Cînd te numești maestrul Caragiale:
Și soarele le are pe-ale sale,
Dar pentr-aceea tot rămîne soare.»*

Vorbînd despre acest episod, George Macovescu scria în artî-colul *Masa lui Caragiale*, apărut în 1935: „*Masa lui Caragiale* — așa cum o botezase Vlahuță — dacă ar mai exista, ar constitui o interesantă mărturie a unui trecut nu prea îndepărtat, în care s-a format actuala generație a scriitorilor și intelectualilor în vîrstă* (vezi George Macovescu, *Oameni și fapte*, E.S.P.L.A., 1957, pp. 15—16).

Moartea lui Caragiale (9/22 iunie 1912) l-a îndurerat pe Alexandru Vlahuță. Impreună cu Barbu Delavrancea, au pornit la Berlin, unde i-au întîlnit pe Dobrogeanu-Gherea, Panait Cerna și alți oameni de cultură apropiați de I. L. Caragiale. Trimite în țară scrisori soției sale, dîndu-i amănunte despre încetarea din viață a marelui său prieten (trei scrisori sînt publicate de Al. Bojin în *Studiu biobibliografic*, pp. 431—436). Reproducem aici o scrisoare deosebit de interesantă aflată în Muzeul literaturii romîne, comunicată de Constandina Brezu în *Lucafărul* din 15 iulie 1961, p. 9:

„Miercuri, ora 4 p.m.*

Îți scriu, Mic dragă, din casa lui Caragiale, pe care l-am văzut azi în sicriul lui de stejar, odihnînd în capela cimitirului protestant din Schönberg. Il depunem aci, într-un cavou, pînă la no-iembrie, cînd îl aducem în țară, să-l punem în pămîntul pe care l-a iubit în tăcere și l-a glorificat cu strălucirea geniului său. A murit subit sîmbătă (9 iunie), între orele 6 și 7, după toate probabilitățile. De cu seară se retrăsese în odaia lui de lucru — scrisese pînă la 1, dimineața ai lui și-au văzut de treabă — au ieșit prin tîrg, au venit, au dejunat — îl așteptau să iasă nechemat, netulburat în ale lui, căci mai ales de cîteva zile era foarte nervos și se supăra de toate cele — pe la 2 Luchi zice: «Să nu-l mai lăsăm, du-te tu, mamă, și-l cheamă». Didina intră binișor în odaia lui, se uită și nu-l vede în pat, crede c-a ieșit, îl strigă, aude din altă odaie vocea lui Luchi și, cum ea nu prea aude bine, crede că i-a răspuns Caragiale, s-apropie de pat — și-l găsește, pe cel care a fost un titan, căzut jos, între pat și mesuța de noapte, cu gazeta-n mînă, adormit pe veci. A scos un țipăt, și toți au înțeles... Îți închipui (în clipa asta vine Gherea și mă întrebă cui scriu — mă roagă să-ți spun că-ți sărută mîinile... da, să-i scriu, să nu

* Data scrisorii lui Vlahuță este miercuri, 13 iunie.

uit, apoi vine și Barbu, își sărută mâna și el, și ia pe Gherea, să mă lase singur cu tine).

Caragiale e îmbălsămat și închis definitiv în veșnica-i locuință. Ai lui — cum om zice noi. Ce mai știu ei — bieții — mai stăm 4—5 zile — sînt atîtea de făcut, mîine și poimîine mă voi ocupa de hîrțile lui.

Își scriu și mereu m-aștept, de după o perdea, să apară Caragiale, cu verva lui, cu veselia lui... L-am văzut în sicriu, și — iată — nu-mi pot închipui pe omul acesta mort. Atîta voință era în el. Ai lui vin în țară — poate chiar acum, cu noi — să stea pînă la 1 septembrie, cînd se-ntorc, se mută într-un apartament mai mic și rămîn aci pînă-și isprăvește Luchi studiile. Ce copii minunați are Caragiale, oare n-am putea să le înghetăm la noi un rost pe vară? Odaia lui Iuli pentru Didina și Țușchi și odăița mică pentru Luchi. Chibzuiește tu și scrie-i Didinei, care te roagă să-i fii soră în nenorocirea asta năprasnică. În orice caz, e bine să-i scrii cîteva rînduri, s-o rogi și tu.

Noi (Barbu, Gherea și d-na) sîntem găzduiți p-aci p-aproape, în două odăi reținute de Celica* pentru noi. Mai e aci Paul** cu Fani, Gusti*** și mîine așteptăm și pe Cerna****. Doctorul care a făcut autopsia lui Car, spune că niciodată n-a văzut un caz de artritism mai grav.

Am să-ți mai scriu. Acum sînt încă aiurit. Am fost în odaia lui, care a rămas așa cum era, cu patul vraște, cu hîrțile lui, cu țigările pe mesușă.

Sărutări de mîini mamei, și tații Mariței. Celica a fost un adevărat erou.

Te îmbrățișez cu dor
AL. VLAH.*

DAR DIN DAR...

Apare în *Universul*, an. XXIX, nr. 37, 8 februarie 1911, p. 1 ; semnat A. Vlahuță.

În volum s-a tipărit în *Dreptate*, 1914.

Textul a fost reprodus după *Dreptate*, 1914.

* Cella Delavrancea, cunoscută pianistă, fiica scriitorului Barbu Delavrancea.

** Paul Zarifopol și soția sa Fani, fiica lui C. Dobrogeanu-Gherea.

*** Sociologul Dimitrie Gusti.

**** Poetul Panait Cerna se afla atunci la studii în Germania.

B. IN PERIODICE

[CORESPONDENȚA LITERARĂ, I]

Apare în *Romînia liberă*, an. VII, nr. 1.711, 10 martie 1883, p. 3, datată *Tîrgoviște*, 3 martie, la rubrica „Correspondența literară” ; semnată A. Vlahuță.

1. Vlahuță se referă la lucrarea lui C. S. Stoicescu, „profesore licențiatu în litere”, intitulată *Fragmente din autorii romîni vechi și moderni. Transcrise și combinate conform noei programe pentru școlile secundare*. Ediția I a apărut în 1877, ediția a II-a în 1879, ediția a III-a — despre care vorbește A. Vlahuță — în 1883. Cartea este într-adevăr lipsită de orice sistem și de orice logică în prezentarea autorilor.

2. Vlahuță face o eroare : din opera lui P.S. Aurelian nu se publica o poezie, ci cîteva fragmente din lucrările cu caracter științific ale acestuia.

3. *Adelina Patti* (1843—1919), celebră soprană de coloratură. Ea cîntă la București în 1885, interpretînd rolul titular din *Traviata*, alături de tenorul romîn G. Gabrielescu.

[CORESPONDENȚA LITERARĂ, II]

Apare fără titlu, sub forma unei scrisori care începe cu *Iubite prietene!*, în *Romînia liberă*, an. VII, nr. 1.743, 17 aprilie 1883, pp. 2—3, datată *Tîrgoviște*, 14 aprilie 1883, la rubrica „Correspondența literară” ; semnată A. Vlahuță.

Apare fără titlu, sub forma unei scrisori care începe cu *Scumpul meu prietin, în România liberă*, an. VII, nr. 1.764, 14 mai 1883, p. 3, datată *Tîrgoviște*, 6 mai 1883; semnată *A. Vlahuță*.

1. Articolele 5 și 24 din constituția aflată atunci în vigoare vorbeau în mod demagogic despre așa-zisa „libertate a conștiinței și a presei”. Vlahuță ironizează aici prevederile fătarnice ale constituției burgheze, arătînd că sub pavăza lor se strecurau în presă șarlatani și escroci din clientela partidelor politice liberal și conservator.

LIMBA ROMINA IN ȘCOALELE NOASTRE

Apare în *România liberă*, an. VII, nr. 1.882, 9 octombrie 1883, pp. 2—3, la rubrica „*Foița Romîniei libere*”, semnat *A. Vlahuță*, și în *Galații*, an. I, nr. 286, 16 octombrie 1883, pp. 2—3, nesemnat; idem, nr. 287, 18 octombrie, p. 3, semnat *Al. Vlahuță*; nr. 288, 19 octombrie, p. 3, semnat *Al. Vlahuță*.

Nu s-a tipărit în volum.

1. *Ion Manliu*, profesor de latină și romînă, autor al mai multor manuale de gramatică.

2. Întreg comentariul lui Vlahuță pe marginea noțiunii gramaticale de „ființă” este eronat.

3. *St. Neagoe*, profesor în învățămîntul secundar. A fost profesorul lui Vlahuță la liceul din Bîrlad.

4. *Ion Romanescu* a scris o carte intitulată *Stilul epistolar în precesu de topică și figuri pentru gimnasia și licee*, Ploiești, 1883. Cartea lui Romanescu, sub orice nivel științific, cuprinde, pe lîngă modele de „epistole”, de-a dreptul ridicole, și o sumedenie de definiții confuze și puerile.

5. Despre *Autorii vechi și noi* de C. S. Stoicescu, a se vedea nota de la pagina 689.

Apare în *România liberă*, an. VIII, nr. 2.057, 13 mai 1884, p. 2, la rubrica „*Foița Romîniei libere*”, 12 mai, datată *Tîrgoviște*, 10 mai 1884; nesemnată.

Nu s-a tipărit în volum.

Pentru toate bucățile tipărite sub titlul „*Corespondența literară*” textul a fost reprodus după *România liberă*.

În paginile *Romîniei libere* au apărut la rubrica „*Foița Romîniei libere*” două scrisori semnate cu pseudonim, adresate lui A. Vlahuță. Acestor scrisori le răspunde Vlahuță în *Corespondența* de față. Prima intitulată *Scrisori*, cu subtitlul *Dintr-o serră* și cu indicația: *D-lui Al. Vlahuță*, a apărut în *România liberă*, an. VIII, nr. 2.030, 8 aprilie 1884, pp. 2—3, semnată *Zadic*. „*Scrisoarea*” relatează într-un stil convențional și banal o aventură sentimentală cu prilejul unei serate în lumea „mare” a capitalei. Capriciile unei femei din această clasă îl fac pe autorul scrisorii să-și încheie rîndurile cu întrebarea: „*Ce e femeia, spune-o tu dacă ești mai priceput?*” La această frază se referă Vlahuță în primele rînduri ale *Corespondenței*. A doua scrisoare a apărut tot în *România liberă*, an. VIII, nr. 2.045, 29 aprilie 1884, p. 2, la rubrica „*Foița Romîniei libere*”, cu subtitlul *Scrisori din Serra*, semnată *Don Padil* (Duiliu Zamfirescu), și vorbea despre prea multele reviste literare care apăreau în țara noastră, reviste scrise de autori submediocri, incuți, lipsiți de talent. „*Îți scriu coprinis de o sfîntă indignare contra lui Gutenberg, carele, pentru cheful de a trece la nemurire, n-a găsit alt mijloc mai nimerit decît de a da la lumină tiparul...*”

1. *Chițu*. Vlahuță ironizează pe acest fruntaș politic liberal, de mai multe ori ministru în guvernele timpului. Printre altele, a deținut o vreme și Ministerul Instrucțiunii.

2. *Gh. Canili*, publicist și poet obscur, lipsit de valoare, din epoca respectivă.

3. *Hatmanul Baltag*, operă bufă în 3 acte și 5 tablouri de I. C. Negruzzi și I. L. Caragiale. Muzica de Eduard Caudella.

4. „*Controlul de stil și libertate de idei*” este deviza revistei *Literatorul*, apărută sub conducerea lui Al. Macedonski.

5. *Zaharia Antinescu* a fost învățătorul lui I. L. Caragiale. A funcționat la școlile din Ploiești și avea pretenții de scriitor.

Se pare că unele din trăsăturile sale (și anume mania de a face parte din cât mai multe comitete și de a deține cât mai multe titluri) i-au servit lui Caragiale pentru construirea personajului Zaharia Trahanache din piesa *O scrisoare pierdută*. Cartea de vizită a lui Zaharia Antinescu, cuprinzând mai multe zeci de titluri și decorații, se află reprodusă în *Viața lui I. L. Caragiale* de Șerban Cioculescu, planșa VI.

„ANALELE LITERARE“

Apare în *Epoca*, an. I, nr. 22, 12 decembrie 1885, p. 2; semnat *Mirmidon*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Epoca*.

Analele literare, revistă lunară, a apărut la București în luna decembrie 1885. Primul număr este datat 15 decembrie 1885, dar probabil a ieșit de sub tipar cu câteva zile mai înainte. Printre colaboratori se aflau Bonifaciu Florescu, Mircea Dimitriadă, D. Stăncescu, D. Teleor, Traian Demetrescu, Al. Macedonski etc. În paginile acestei reviste nu s-au publicat lucrări literare importante. Mai interesantă era partea științifică a revistei. Aici colaborau A. D. Xenopol, Lazăr Șăineanu etc.

1. *Mircea Dimitriadă* (1861—1914), poet și dramaturg minor, în opera căruia s-au manifestat tendințe ale simbolismului decadent; a colaborat la multe din zierele și revistele epocii. Despre opera și viața lui a scris Alexandru Macedonski. Opera sa este în general lipsită de valoare. Versurile sînt chinuite, greoaie, imaginile căutate. A scris, printre altele, piesa *În noaptea nunței, comedie într-un act, închinată surorii mele Ar. R. Manolescu* (artista Aristizza Romanescu), apărută în primul număr al revistei, așa cum arată și Vlahuță. Despre Aristizza Romanescu a se vedea monografia lui Mircea Mancaș apărută la E.S.P.L.A., 1957.

Apare în *Epoca*, an. I, nr. 65, 7 februarie 1886, p. 2, la rubrica „Dintr-o zi într-alta“; semnat *Mirmidon*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Epoca*.

Matei Millo (1813—1894), actor și autor dramatic, unul dintre întemeietorii teatrului realist din țara noastră.

Reprezentarea la care se referă A. Vlahuță în articolul său a avut loc în seara zilei de luni, 27 ianuarie 1886, pe scena Teatrului Național, și a cuprins: *Uite popa, nu e popa, Trupa de studiantini spanioli și Paraponisitul*.

„REVISTA LITERARĂ“

Apare în *Epoca*, an. I, nr. 76, 20 februarie 1886, p. 1; semnat *Mirmidon*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Epoca*.

Vlahuță se referă la nuvela *Zi de august* și la poezia *În atelier*, de Al. Macedonski, ambele apărute în *Revista literară*, an. VII, 1886, nr. 2, februarie.

Vlahuță arată pe bună dreptate că *Zi de august* nu este decît o înșiruire de tablouri și nu poate fi intitulată nuvelă. Această descriere în proză a unor locuri cunoscute de Macedonski în copilărie este viciată de o notă evident idilică și convențională.

În legătură cu *Baia* de Paul Zvor, a avut loc și o mică dispută în presă. Revista *Convorbiri literare* a arătat că respectiva bucată este o imitație după Maurice Rollinat. Al. Macedonski răspunde celor ce au atacat poezia (în nr. 3, martie, pp. 250—251) spunînd că într-adevăr *Baia* este o imitație după o lucrare a poetului francez, dar că la tipar s-a omis să se arate acest fapt.

VISUL D-LUI I. BRĂTIANU

Apare în *Epoca*, an. I, nr. 212, 8 august 1886, p. 3, la rubrica „Dintr-o zi într-alta“; semnat *Mirmidon*.

Nu s-a tipărit în volum.
Textul a fost reprodus după *Epoca*.

1. Dimitrie Sturdza, Eugeniu Carada, Constantin Nacu (pe atunci ministru de finanțe), Radu Mihail, Eugen Stătescu erau oameni politici, moșieri, miniștri în guvernele liberale din acea vreme, care se remaniiau foarte des.

2. Vlahuță se referă la profesorul universitar de la Facultatea de medicină din București, Grigore Romniceanu. Deputat și fruntaș al partidului național-liberal, acest profesor era un adevărat satrap al Facultății de medicină. Împotriva lui studenții medici-niști au declarat o grevă, care s-a prelungit un an întreg (1883—1884). Au avut loc întruniri studențești, s-au ținut discursuri, s-au trimis moțiuni și proteste, s-a redactat un amplu memoriu, semnat de 277 de studenți. Mulți din capii mișcării au fost siliți să părăsească cursurile facultății. Amănunte ne dă unul din participanții la această grevă, C. Bacalbașa, în însemnările sale din *Bucureștii de altădată*, Editura Universul, 1935, vol. I, ed. II, pp. 344—345, 364—366.

3. Un procedeu asemănător folosise, deși în versuri, Alexandru Macedonski. În urmarea la *Noaptea de noiembrie*, și anume în poemul satiric *Viața de apoi* (*Literatorul*, 1882, nr. 7), Macedonski imaginează fauna politică și literară a țării în ipostaze animale și vegetale, după încetarea lor din viață, prilej pentru a le defini caracterul și profilul moral. Deși unele caracterizări vădesc spiritul pătimăș al poetului, cele privitoare la oamenii politici ai vremii sînt deosebit de sugestive și se apropie în mare măsură de viziunea lui Alexandru Vlahuță :

„Aproape sau departe creșteau mii de scaieți,
Născuți din niște leșuri ce-n lume cîr trăiră
Cu pene bătătoare la ochi, se-mpodobiră...
Recunoscuți într-unii, un cîrd de falși poeți !
În alții, o mulțime de suflete ce-odată
Ținuseră o țară subt ele-ngenuncheată.

Pe cînd, într-o fîntînă, mulțimi de lipitori
Născuseră din oameni... de țară iubitori...
Serurie, Bilcescu și Pandrav printre ele
Erau cu Costineștii mai roșii și mai grele..

Notați că nu-mi fac vorbă de oameni mari de stat
Prin care-a noastră țară ajuns-a fi regat,
Pe grasul Stolojanu că-l scap din socoteală...

Notați că nu-mi fac vorbă de cîinii din partizi,
Schimbați prin somnul vecinic în jalnice omizi.“

Circulația motivului și obiectivul comun al satirei trebuie reținut, ca una din formele de manifestare ale satirei politice românești din acea vreme.

VISUL REGELUI

Apare în *Epoca*, an. I, nr. 222, 20 august 1886, p. 2, semnat *Mirmidon*, la rubrica „Cronica“.

Nu s-a tipărit în volum.
Textul a fost reprodus după *Epoca*.

GURA PACĂTOSULUI ADEVĂR GRAIEȘTE

Apare în *Epoca*, an. I, nr. 222, 20 august 1886, p. 2, la rubrica „Cronica“ ; semnat *Mirmidon*.

Nu s-a tipărit în volum.
Textul a fost reprodus după *Epoca*.

Vlahuță se referă aici la atentatul împotriva lui Ion Brătianu, pe atunci președintele Consiliului de Miniștri, comis în ziua de 4 septembrie 1886. Atentatul a avut ca urmare înscenarea unui proces lipsit de fond, în care au fost implicați și unii fruntași ai opoziției. Procesul avea drept scop ca, prin campaniile de presă ce s-ar fi desfășurat în jurul lui, să facă din I. Brătianu un așa-zis erou național și să amîne căderea guvernului de la putere.

„D-l Brătianu simțea că-i alunecă frînele guvernului din mînă.
Era timpul să fie un atentat.

Trebuia un atentat, și atentatul a venit și a schimbat toate acestea ca prin minune... Pas de mai vorbește acum de retragerea guvernului : I. Brătianu nu se poate retrage, căci ar crede lumea că se retrage de frica unui asasin“ spune într-un articol

din *Epoca* (10 septembrie 1886, p. 1) Grigore Peucescu, insinuând faptul că atentatul nu era în fond decât o înscenare. Complicii aceluia care a tras asupra primului-ministru au fost pînă în cele din urmă achitați de curtea cu juri. Totul, ca de obicei, s-a sfîrșit printr-un banchet organizat de opoziție, în cinstea celor eliberați de sub anchetă.

SCRISOARE CĂTRE CITITORI

Din ciclul de foiletoane cu acest titlu în *Epoca*, am reținut pe acelea care se refereau la probleme de literatură. Ele au apărut astfel :

[I] — *Epoca*, an. I, nr. 266, 12 (24) octombrie 1886, p. 2, semnată *Mirmidon*, la rubrica „Foița ziarului *Epoca*” datată *Duminecă, 12 octombrie 1886*.

Alexandru Vlahuță satirizează aici oamenii politici liberali, jurnaliști și agenți electorali din clientela acestui partid.

1. *Toboc și Ulmeanu*, agenți electorali ai vremii, capi ai unor bande de bătauși. N. Ulmeanu, fost cârciumar și revizor călare la serviciul impozitelor asupra vinului și băuturilor, era și „autor dramatic”.

2. *Dimancea*, politician liberal, pe atunci președinte al Camerei deputaților.

3. *Robescu*, politician liberal, pe atunci deputat.

4. *Fundescu (I. C.)*, scriitor și ziarist, culegător de folclor, director al ziarului *Telegraphul român*.

În cazul lui I. C. Fundescu și Macedonski, A. Vlahuță nu este obiectiv. Nici unul, nici celălalt nu pot fi comparați cu cei înșiruiți de el cu câteva rînduri mai sus.

[II] — *Epoca*, an. I, nr. 271, 19—31 octombrie 1886, p. 2, semnată *Mirmidon*, la rubrica „Foița ziarului *Epoca*”, datată *Duminică, 19 octombrie 1886*.

Cartea de nuvele la care se referă Vlahuță nu se află în fișierul bibliotecilor noastre.

1. Ziar satiric francez, apărut în 1854. Din 1876 a devenit cotidian politic și literar.

2. *Beizadea Mitică*, numele ce se dădea principelui Dimitrie Ghica, mare moșier, om politic liberal, în acea vreme președin-

tele Senatului și prim-efor al Eforiei Spitalelor Civile (la această funcție face aluzie A. Vlahuță în articol).

3. *Macri, Moscu, Trușescu* ș.a.m.d., ziariști și scriitori obscuri ai epocii.

4. Vlahuță se referă la construcția castelului Peleş din Sinaia. Acesta fusese inaugurat cu trei ani în urmă, la 7 octombrie 1883.

5. Vlahuță ironizează pe deputatul liberal care, în seara zilei cînd s-a comis atentatul împotriva lui I. C. Brătianu, se afla alături de el și a fost lovit de glonte în catarama de la centură, prilej pentru ziarele liberale de a-l declara „erou” (pentru aceasta, vezi nota la articolul *Gura păcătosului adevăr grăiește* din volumul de față).

6. *Djuvara*, om politic liberal, reprezentant al marii finanțe.

[III] — *Epoca*, an. I, nr. 277, 26 octombrie/7 noiembrie 1886, p. 2, semnată *Mirmidon*, la rubrica „Foița ziarului *Epoca*”, datată *Duminecă, 26 octombrie 1886*.

1. Prima ediție a poeziilor lui Eminescu a apărut în decembrie 1883. Pentru a vedea cît de întemeiate erau considerațiile lui Vlahuță, trebuie să arătăm că în șapte săptămîni se vînduseră șapte sute de exemplare! Faptul era totuși considerat un „neașteptat succes”, după cum se exprima chiar Titu Maiorescu într-o scrisoare către Mihail Eminescu. Întreg tirajul primei ediții era de 1.000 de exemplare! Cea de-a doua ediție a apărut abia după doi ani, în toamna anului 1885.

[IV] — *Epoca*, an. II, nr. 295, 16/28 noiembrie 1886, p. 2, semnată *Mirmidon*, la rubrica „Foița ziarului *Epoca*”, datată *Duminică, 16 noiembrie*.

[V] — *Lupta*, an. IV, nr. 149, 4 ianuarie 1887, p. 2, semnată *A. Vlahuță*, datată *Duminică, 4 ianuarie 1887*.

1. *Lope de Vega* (1562—1635), cunoscutul autor dramatic spaniol, a fost un scriitor extrem de fecund. Numărul pieselor scrise de el a trecut de două mii. Vlahuță ironizează deci pe autorii foarte prolifici.

[VI] — *Lupta*, an. IV, nr. 165, 25 ianuarie 1887, p. 2, semnată *A. Vlahuță*, datată *Duminică, 25 ianuarie 1887*.

1. La începutul „scrisorii” sale, A. Vlahuță se referă la următoarele fapte : în anul 1885 a fost organizată o colectă pentru a răsplăti „virtuțile civice” ale lui Ion Brătianu, cu care prilej s-au adunat câteva sute de mii de lei. Cu această sumă — după cum ne spune Titu Maiorescu în *Insemnări zilnice* (vol. II, p. 308) — „au fost plătite datoriile lui Brătianu” și anulate anumite ipoteci și înzestrată o fiică a primului-ministru.

2. Cu privire la moșiile acordate regelui : Vlahuță atacă aici cu vehemență unul din actele cele mai rușinoase ale coaliției burghezo-moșierești, care, trecînd, ca și în 1907, peste deosebirile de partide, au instituit în 1884 Domeniul Coroanei. Iată cum au decurs faptele : la 4 iunie 1884 în Camera deputaților s-a propus un proiect de lege prin care se instituiu Domeniile Coroanei, cuprinzînd douăsprezece moșii, printre care Sadova și Segarcea din Dolj, Cociocul din Ilfov, Bicazul din Neamț. După cum arată ziarle vremii, marea majoritate a deputaților liberali și conservatori au susținut acest proiect deși unii au căutat, la început, să nu-și dea votul pentru a nu nemulțumi pe alegători. Titu Maiorescu a sprijinit guvernul. Iată ce spune chiar el în *Insemnări zilnice* : „Eu, firește, am vorbit la Cameră pentru, și am fost îmbrățișat și sărutat de Brătianu”. Scena anticipează cele petrecute în Parlamentul burghezo-moșieresc cu prilejul răscoalilor din 1907. Acest act samavolnic al partidelor liberal și conservator, prin care monarhia devenea în chip direct unul din principalii exploataatori ai țării, a stîrnit indignarea maselor. Este interesant să cităm în acest sens chiar spusele lui Titu Maiorescu : „Situția internă este foarte grea... cred că deocamdată se va ajunge la o revoltă în București, poate și în alte părți [...]. Dotația coroanei a împins agitația la culme... Studenții universitari s-au unit cu lucrătorii...” (*Insemnări zilnice*, II, 248).

Situîndu-se deci pe pozițiile maselor populare care și-au manifestat nemulțumirea față de Domeniile Coroanei, „instituție medievală”, cum o numea un gazetar al timpului, Alexandru Vlahuță continuă și în această „scrisoare” seria atacurilor sale deschise împotriva monarhiei.

Dar *Scrisoarea* de față luminează și alte aspecte ale personalității lui Vlahuță, legate de acțiunile pe care le-a dus el pentru ajutorarea lui Mihail Eminescu. Marele nostru poet se afla din ziua de 9 noiembrie 1886 internat la ospiciul de alienați ai Mănăstirii Neamțului. După cum se știe, poetul îndura acolo grele lipsuri

materiale. Pentru a-l ajuta, Constantin Mille publică tot în ziarul *Lupta* (15 ianuarie 1887) un articol patetic, intitulat *Eminescu*, care se încheie cu următoarele rînduri :

„Toți oamenii de inimă, toți aceia care țin cu vrednicie o pană în mînă, toți și toate căroră Eminescu le-a dat și le dă minute plăcute ar trebui să se gîndească la nebunul din Mănăstirea Neamțului... Întind talgerul, căci aceasta este soarta tuturor scriitorilor, întind talgerul publicului, tuturor aceloră care cred că poetului Eminescu i se cuvine ca răsplată națională cel puțin o moarte liniștită...”

Întind talgerul !”

Alexandru Vlahuță reia apelul lui Constantin Mille în articolul din 25 ianuarie. Vlahuță a căutat să întreprindă și anumite acțiuni concrete pentru ajutorarea lui Eminescu. Într-o scrisoare către un prieten al său, profesor la Craiova, Vlahuță spune următoarele : „În *Lupta* din 23 ianuar am publicat o scrisoare-apel pentru Eminescu.

Prietenii de aici găsesc că ar fi bine să țin cîte o conferință (cu intrare) în patru-cinci orașe mai mari din țară.

Dacă tu crezi că în Craiova ar fi loc de așa ceva, pregătește lumea și scrie-mi, ca să ne pregătim și noi.

Dacă nu, fă de la tine prin amici și cunoscuți ce poți.”

Articolul lui Vlahuță a avut ecou în rîndurile studenților ieșeni, care, după cum informează *Lupta* din 9—10 februarie 1887, p. 3, au hotărît să dea mai multe reprezentații teatrale în beneficiul lui Mihail Eminescu, alegînd și un comitet pentru aceasta.

După cum vedem, *Scrisoarea* din 25 ianuarie 1887, publicată acum pentru prima dată integral în volum, formează unul din capitolele cele mai luminoase ale activității lui Vlahuță. Din aceste pagini se desprinde nu numai dragostea sa față de Eminescu, dar și curajul, demnitatea și intransigența luptei sale împotriva coaliției burghezo-moșierești și împotriva monarhiei.

Mihail Eminescu, lipsit de posibilități materiale, silit să trăiască numai din subscripții publice — din liste de ajutorare în-tocmite de binevoitori — are, în momentele de luciditate, un sentiment de nemulțumire împotriva acestui mod de a i se asigura existența zilnică. Printr-o scrisoare trimisă lui Alexandru Vlahuță, el îi cere să înceteze acțiunea de ajutorare pe această cale : „*Dragă Vlahuță, nu te pot încredința îndestul cît de odioasă e pentru mine această specie de cerșetorie, deghizată sub titlul de subscripție publică, recompensă națională etc. E drept că n-am bani, dar*

aceasta e departe de a fi un motiv pentru a întinde talgerul în public. Te rog dar să desistezi cu desăvârșire de la planul tău, oricât de bine intenționat ar fi, de a face pentru mine apel la public. Mai sînt destule alte mijloace onorabile pentru a-mi veni în ajutor, iar cel propus de voi (de C. Mille și A. Vlahuță, n. n.) e desigur cel din urmă plan la care aș avea vreodată recurs“ (scrisoarea, datată ianuarie în 26, 1887, a fost publicată în facsimil în *Universul literar*, 16 iunie 1913, p. 3).

Și, totuși, pînă la urmă aceasta a fost principala cale prin care Eminescu a fost ajutat în ultimii ani ai vieții sale. Chiar el, ajuns nu multă vreme după ce a trimis această scrisoare lui Alexandru Vlahuță, în momente de disperare din pricina lipsei mijloacelor de trai, trebuie să apeleze la Vasile Morțun pentru a solicita un ajutor: „Mult iubite amice, boala îndelungată de care am suferit m-a împiedicat de la ținerea unei corespondențe regulate. Acum fiind întrucîtva mai restabilit, vin a vă ruga să v-aduceți aminte de mine, de lipsa aproape absolută de mijloace de subsistență în care mă aflu. Dacă vă este cu putință de a-mi veni în ajutor, vă rog a o face cît de curînd, căci cea mai neagră mizerie mă amenință“ (scrisoarea datată 10 noiembrie 1887, în *Studii și documente literare*, IV, pp. 164—165). Documentul, dramatic, chiar dacă, este expresia zdruncinării nervoase, așa cum s-a acreditat, mărturisește fără nici o posibilitate de tăgadă situația mizeră a marelui poet. Ajutorul pe care orașul Botoșani (de 120 lei lunar) l-a votat la 27 iulie 1887 i-a fost plătit cu întârziere și nu integral, sub pretext că poetul primise între timp o pensie din partea statului. Informații ample privind acest tragic capitol al vieții marelui poet se află în *Viața lui Mihail Eminescu* de acad. G. Călinescu, capitolul *Agonia morală și moartea*, și în volumele *Opere* de Mihail Eminescu, îngrijite de acad. Perpessicius.

NICU SUDITU

Apare în *Lupta*, an. IV, nr. 169, 30 ianuarie 1887, p. 2, semnat *Mirmidon*, la rubrica „Cronica“.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Lupta*.

Apare în *Revista nouă*, an. II, nr. 5, 15 mai 1889, pp. 178—181; semnat *A. Vlahuță*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Revista nouă*.

Polidor constituie unul din documentele cele mai semnificative privitoare la atitudinea lui Alexandru Vlahuță față de Macedonski. După cum se știe, între cei doi scriitori au existat relații extrem de încordate, Vlahuță aflîndu-se mereu pe poziții ofensive împotriva lui Macedonski. În cercetările de pînă acum, acest capitol al istoriei noastre literare este privit unilateral și fără un suficient spirit de obiectivitate. Cercetînd fără părtinire faptele, ajungem la alte concluzii. În primul rînd vom constata faptul că Vlahuță a criticat și a persiflat în mod nejustificat lucrări valoroase ale lui Macedonski, cum ar fi povestiri ca *Nicu Dereanu*, sau poezia *În atelier*. Ori de cîte ori Vlahuță s-a referit la Alexandru Macedonski în mod direct, nu a avut simțul măsurii și nu a recunoscut meritele acestui mare artist al literaturii noastre. Elocvent este și pamfletul de față, care, în termeni aluzivi, reconstituie, bineînțeles exagerînd și deformînd unele fapte, drumul vieții lui Macedonski. Sînt aici multe elemente caracterologice reale: orgoliul lui Macedonski, acea „sete de nemurire“ de care autorul *Noptilor* a fost într-adevăr chinuit, faptul că, în calitate de „șef de școală“, el s-a înconjurat de multe nulități. Se vorbește de reacția pe care a stîrnit-o în opinia publică epigrama lui Macedonski din 1883, în care contemporanii au văzut un atac odios la adresa lui Eminescu, aflat atunci pradă primei crize de nebunie. Ni se pare însă semnificativ pentru neînduplecarea cu care Vlahuță a denunțat acest act reproșabil al lui Macedonski faptul că schița *Polidor* este publicată în lunile în care boala lui Eminescu se precipita spre tragicul ei sfîrșit. Ce-i drept, *Polidor* nu a fost tipărită de Vlahuță în nici un volum al său. O aducem la lumina zilei pentru că ea constituie un document despre luptele literare din epocă.

Vlahuță a nutrit de timpuriu o netă antipatie față de Macedonski. Într-o scrisoare din 27 noiembrie 1883 către Titu

Maioreescu, aflăm următoarele rînduri: „E deșert și fudul ca un Mac... de la Literatorul” (vezi Bojin, *Studiu biobibliografic*, p. 327). Pentru relațiile lui Vlahuță cu Macedonski, a se vedea în volumul de față, bucata *Revista literară*. Vlahuță a mai scris un articol intitulat *Monstruozițai literare* (*Epoca*, an. I, nr. 48, 17 ianuarie 1886, p. 2, semnat *Mirmidon*), cuprinzînd atunci, destul de neîntemeiate, și violențe de limbaj privitoare la nuvela *Nicu Dereanu*, pe care nu l-am reprodus în ediția noastră.

Cum a răspuns Macedonski la această adevărată campanie? De multe ori l-a persiflat pe Vlahuță, insinuînd că și-a ridicat gloria pe seama amintitei epigrame la adresa lui Eminescu. De pildă, în *Literatorul* din aprilie-mai 1887, pp. 286—287, Macedonski publică un pamflet cu titlul: *Tablou moral înfrumusețat cu nume proprii de-ale căpeteniilor literaturii românești de astăzi care au format contra mea faimoasa cabală cunoscută supt rubrica de „Epigrama lui Eminescu”*. La numărul 3 (după Titu Maioreescu și Grigore Ventura) este trecut Alexandru Vlahuță, despre care se spune între altele: „*Operele sale: De la 10 pînă la 12 bucăți de versuri tipărite în ziarul în care semna injurii sub pseuăonimul de Mirmidon*”. Iar în *Rampa* din 24 februarie 1912, după ce îl caracteriza pe Caragiale drept „un mare prozator”, pe Al. Vlahuță îl considera „poetul simțirilor mărunte, a apei căldicele”.

Macedonski a recunoscut însă și în mod obiectiv unele calități ale creației lui Vlahuță. Cu prilejul apariției romanului *Dan*, Macedonski a spus cîteva lucruri demne de amintit: „Dan, roman de A. Vlahuță, este o scriere de merit, apărută de curînd. Autorul, fără a fi realizat un cap de operă, cîștigă printr-însa un loc distinct în literatură... Romanul său, așa cum este, este cu totul interesant. D-l A. Vlahuță reușește poate pentru prima oară să miște. A făcut prin urmare operă de artă” (*Literatorul*, an. XIV, nr. 6, noiembrie 1893, pp. 15—16).

Spre deosebire de Caragiale, care a caricaturizat și a parodiat aspectele decadente ale literaturii lui Macedonski, orientarea sa spre poezia simbolistă-instrumentalistă, Vlahuță nu a mai făcut distincția necesară între ceea ce a adus nou, valoros în poezia și proza vremii scriitorul și între faptele reprobabile ale omului.

„STUDII CRITICE” DE I. GHEREA (C. DOBROGEANU)

Apare în *Revista nouă*, an. III, nr. 1, 15 aprilie 1890, p. 38; semnat *Al. Vlahuță*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Revista nouă*.

TEATRUL NAȚIONAL

Apare în *Naționalul*, an. II, nr. 90, 29 septembrie 1891, p. 2; semnat *Sandu*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Naționalul*.

1. *Doamna Chiajna* de N. Țincu (traducător de monoloage din limba franceză) și Rădulescu-Niger (scriitor extrem de fecund, ale cărui opere, în toate genurile literare, sînt lipsite de cea mai elementară valoare artistică) a fost prima piesă jucată pe scena Teatrului Național din București în stagiunea 1891—1892.

2. Articolul de față, unul din puținele pe care Alexandru Vlahuță le-a scris despre teatru, necesită unele lămuriri suplimentare. Din iunie 1888 pînă în mai 1889, I. L. Caragiale a funcționat ca director al Teatrului Național (în afara unci scurte perioade). După 1889, direcția Teatrului Național este încredințată lui Grigore Cantacuzino, cel pe care Alexandru Macedonski îl caracterizează în poema sa *Viața de apoi* astfel: „*Gri-gri Cantacuzino, un om cu falnic creier, / Era ce-a fost în viață, rămas și-n moarte greier*”. În timpul direcției lui Cantacuzino se reprezintă opereta *Voievodul țiganilor* (în articolul lui Vlahuță, *Baronul țiganilor*) de Johann Strauss, care înregistrează un număr de trezeci și două de reprezentații. De aceea spune Vlahuță cu ironie „sau de vreun Baronul țiganilor pentru a susținea cheltuielile și prestigiul Teatrului Național”. Cifra record pentru vremea respectivă, dacă ne gîndim că *Năpasta* s-a jucat în aceeași stagiune de patru ori. Alexandru Vlahuță critică aici repertoriul mediocru al Teatrului Național de atunci, compus în special din operete și dramolette lacrimogene (vezi *Cele două orfeline*, la care, de asemenea, se face aluzie în acest articol), pentru a satisface gusturile îndoielnice ale publicului burghez,

incapabil să aprecieze o adevărată operă de artă (pentru aceasta, vezi I. Masoff, *Istoria Teatrului Național*, Ion Anestin, *Schiță pentru istoria teatrului românesc*, 1938, pp. 82—83, Mihai Vasiliu, *Ion Brezeanu*, E.S.P.L.A., 1960).

Atitudinea lui Vlahuță față de repertoriul Teatrului Național merită a fi cunoscută, ea înscriindu-se printre acțiunile sale consecutive de promovare a literaturii originale de bună calitate artistică.

3. Vlahuță afirmă aici trăinicia artistică a pieselor lui I. L. Caragiale împotriva numeroșilor detractori, piese care, în urma unor intrigi și manevre, a ostilității publicului și oficialității burgheze, nu înregistraseră decît un număr redus de spectacole pe scena Teatrului Național. Acest articol trebuie deci anexat „dosarului“ polemicii în jurul piesei *Năpasta*, ca un ecou, mai întîrziat, ce-i drept, care afirmă însă deschis superioritatea și trăinicia operci lui Caragiale.

Articolul, pînă acum necunoscut, dovedește nu numai alesele sentimente de prietenie ale lui Vlahuță față de Caragiale, dar și justețea părerilor sale despre literatură și artă.

4. Se referă la marele nostru actor *Grigore Manolescu* (1857—1892). Pentru viața și opera lui, a se vedea interesanta și documentata monografie *Grigore Manolescu* de Tudor Șoimaru, colecția „Oameni de seamă“, Editura tineretului, 1960.

C. DOBROGEANU-GHEREA

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 5, 26 decembrie 1893, p. 4, la rubrica „Albumul nostru“; semnat *Radu*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Vieța*.

GHEROFOBIA DOMNULUI HASDEU

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 8, 16 ianuarie 1894, pp. 1—2; semnat *A. Vlahuță*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Vieța*.

1. Începînd din anul 1882, C. Dobrogeanu-Gherea a avut concesiunea restaurantului gării Ploiești-Sud. După cum arată și A. Vlahuță, Dobrogeanu-Gherea a fost nevoit să recurgă la această îndeletnicire pentru a asigura astfel existența sa și a familiei. Elocvent în acest sens este și vibrantul articol *Birtășul Dobrogeanu-Gherea* de Gala Galaction (vezi *Opere alese*, vol. II, ediție îngrijită de Teodor Vîrgolici, E.P.L., 1961, pp. 179—184), în care marele nostru scriitor spunea: „*Scriitorul român nu poate trăi ca scriitor. Trebuie să te înscrii într-un partid politic, să te înghesuiești într-un birou de minister... sau... să te faci birtăș, berar, cum au făcut Gherea și Caragiale*“ (articolul a fost scris în anul 1916).

Locuința lui C. Dobrogeanu-Gherea din Ploiești devenise un adevărat centru de întîlnire a scriitorilor noștri. Un episod din multe care au fost povestite în legătură cu vizitele scriitorilor la casa lui Gherea ne împărtășește și A. Vlahuță în acest articol.

2. „Zacherlina“ era un praf de distrust insectele căruia i se făcea în acea vreme o mare reclamă.

3. *Revista nouă* este titlul unei publicații literare și culturale de sub direcția lui B. P. Hasdeu, care a apărut de la 15 decembrie 1887 pînă în septembrie 1895. De la primul număr și pînă în martie 1891, Vlahuță figurează pe pagina de titlu a revistei, în calitate de redactor, alături de I. Bianu, Delavrancea ș.a. În această revistă Vlahuță a publicat poeziile *Iertare*, *Liniște*, *În fericire*, *A fost de neiertat* etc. (vezi notele bibliografice). După 1890, în paginile revistei se face tot mai vădită orientarea mistică și șovină a lui B. P. Hasdeu.

4. *D. Racoviță* (Sphinx), ziarist și cronicar dramatic de la sfîrșitul secolului trecut, prieten al lui Vlahuță.

5. *Victor Bilciurescu*, autor al unor texte de romanțe, printre care cea mai cunoscută este *În finul de curînd cosit*, publicată, text și partitură, în coloanele *Revistei noi*.

6. *Literatură și știință*, revistă semestrială, aflată sub direcția lui C. Dobrogeanu-Gherea. Primul număr apare în 1893, cel de al doilea în 1894. În această publicație literară, aflată pe pozițiile ideologice ale clasei muncitoare, au văzut lumina tiparului în cîteva din studiile lui C. Dobrogeanu-Gherea: *Mișcarea literară și științifică*, *Artiștii cetățeni*, *Artiștii proletari intelek-*

uali. Au mai colaborat : Delavrancea, cu povestirile *Bunicul*, *Bunica*, Paul Bujor, cu nuvela *Mi-a cîntat cucu-n fașă*, I. Păun-Pincio etc.

Articolul de față este interesant pentru cunoașterea relațiilor dintre B. P. Hasdeu și Alexandru Vlahuță. După despărțirea de Titu Maiorescu, Alexandru Vlahuță se apropie de B. P. Hasdeu. Devine redactor al *Revistei noi*, publică aici câteva din lucrările sale mai importante și scrie o elegie cu prilejul încetării din viață a Iuliei Hasdeu.

După ce Vlahuță începe să colaboreze la *Literatură și știință*, prietenia dintre cei doi se rupe, Vlahuță luînd apărarea lui Dobrogeanu-Gherea împotriva atacurilor lui B. P. Hasdeu.

Nu mai cunoaștem — după anul 1894 — existența unor legături de prietenie între Hasdeu și Vlahuță, nici cel puțin în timpul vizitelor pe care acesta le făcea lui N. Grigorescu la Cîmpina. Se pare, după cîte ne încredințază unii biografi (N. Petrașcu), că N. Grigorescu nu întreținea nici un fel de legături, în această perioadă, cu B. P. Hasdeu. Așa se explică rețineria lui Vlahuță. Hasdeu îl aprecia pe Vlahuță, după cum rezulta din aceste rînduri trimise fiicei sale Iulia : „*Pe Vlahuță l-am primit, și eu știu că în proză el este mult mai slab decît Vrancea, dar ca poet este astăzi cel înții în România. Peste puțin, îți voi trimite volumul lui de Poezii, care se tipărește acum*”.

Scrisoarea, datînd din jurul lui 15 decembrie 1887, a fost publicată de G. Călinescu în articolul *Scriitori și cetățeni*, *Contemporanul*, nr. 29 (875), 19 iulie 1963, p. 1.

Moartea lui Hasdeu, care a survenit la puțină vreme după încetarea din viață a lui N. Grigorescu, îl impresionează profund pe Vlahuță. Aflat în București, el merge la Cîmpina. „*Duminică, ora 7 dimineața. S-a stins Hasdeu. Plec la Cîmpina*” ; și în altă scrisoare : „*Aseară m-am întors de la Cîmpina. Azi m-am sculat cu hotărîrea să viu să vă văd, uitasem c-avem înmormîntarea lui Hasdeu. Se duc titanii, marii noștri bătrîni, așa de puțini !*” (Scrisorile au fost publicate de Valeriu Rîpeanu în *Luceafărul*, an. VI, nr. 4 (63), 15 februarie 1961, p. 9.)

Atitudinea lui Vlahuță cu prilejul încetării din viață a lui Hasdeu, a cărui înmormîntare s-a desfășurat în dezinteresul total al oficialității burghezo-moșierești și a lumii literare, constituie o mărturie elocventă privind integritatea caracterului său.

EU

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 9, 23 ianuarie 1894, p. 3, la rubrica „Albumul nostru” ; semnat *Radu*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Vieța*.

[CORESPONDENȚA LITERARĂ, V]

Apare în *Gazeta sateanului*, an. XI, nr. 1 (217), 5 februarie 1894, p. 2, semnat *A. Vlahuță*, datat 1 februarie 1894.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Gazeta sateanului*.

N. GRIGORESCU

Apare în *Vieța*, an. I, nr. 11, 6 februarie 1894, pp. 3—4, la rubrica „Albumul nostru” ; semnat *Radu*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Vieța*.

1. Expoziția despre care vorbește Vlahuță a avut loc în anul 1891 în sala Ateneului.

CITITORII LITERATUREI ROMINE

Apare în *Gazeta sateanului*, an. XI, nr. 2 (218), 5 martie 1894, pp. 34—35 ; semnat *A. Vlahuță*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Gazeta sateanului*.

„RINDUNICA“ INSPIRATĂ
SAU HOP ȘI NOI CU „SĂRUTAREA“ !

Apare în *Vieța*, an. II, nr. 5, 12 martie 1895, pp. 7—8 ;
semnat *Radu*.

Nu s-a publicat în volum.

Textul a fost reprodus după *Vieța*.

Acest pamflet contribuie la cunoașterea mai adâncă a poziției
antidinaștice a lui Vlahuță.

CUM VINE ASTA ?

Apare în *Vieța*, an. II, nr. 6, 19 martie 1895, p. 7 ; semnat
Radu.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Vieța*.

Acest pamflet dovedește o dată mai mult consecvența luptei
antimonarhice duse de Vlahuță. Inaugurarea Fundației universi-
tate „Carol I“ a fost privită de studenți ca un act de diversiune
prin care casa regală și guvernul urmăreau să arunce praf în
ochii studenților și să transforme corpul studențesc într-un corp
de agenți polițienești. Astfel, în ziua de 7 martie 1895, peste
400 de studenți s-au adunat într-o sală a universității și au ho-
tărât printr-o moțiune următoarele :

1) Refuză participarea la inaugurarea Fundației universitare
„Carol I“.

2) Refuză a primi această donațiune.

Ministrul Învățămîntului din acea vreme, Take Ionescu, a
recurs la metode de intimidare, căutînd să oblige pe toți stu-
denții funcționari ai statului sau bursieri să participe la deschi-
derea fundației. Ziarul *Adevărul*, din 21 martie 1895, comentînd
ridicola mascaradă a punerii pietrei fundamentale, consideră
„abținerea studenților de la inaugurarea Fundației «Carol I»
drept o lecțiune tacită, dar teribilă, dată suveranului“.

LITERATURA-INDUSTRIE

Apare în *Vieța*, an. II, nr. 28, 5 noiembrie 1895, p. 1 ; sem-
nat *A. Vlahuță*.

Republicat în *Tribuna*, an. XII, nr. 250, 8/20 noiembrie 1895,
p. 1000, semnat *A. Vlahuță*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Vieța*.

PROIECTE...

Apare în *Vieța*, an. II, nr. 29, 12 noiembrie 1895, pp. 1—2 ;
semnat *A. Vlahuță*.

Nu s-a tipărit în volum.

Textul a fost reprodus după *Vieța*.

1. *Arthur Stavri* (1869—1928), poet minor, a publicat în pagi-
nile revistelor *Contemporanul*, *Convorbiri literare*, *Semănătorul*. A
tipărit un volum de *Poezii* în 1894.

2. *Gheorghe din Moldova* (*Gheorghe Kernbach*, 1859—1909)
a publicat versuri la revistele socialiste *Contemporanul*, *Emanci-
parea*, *Lumea nouă* și a tipărit un volum de versuri în 1894.
Ca și *Arthur Stavri*, a trădat mai tîrziu mișcarea muncitorească.
Poezii de *Arthur Stavri* și *Gheorghe din Moldova* au fost publi-
cate în antologia *Poezii „Contemporanului“*, E.S.P.L.A., însoțite
de prezentări bibliografice.

3. *Vatra*, foaie ilustrată pentru familie, București, 1 ianua-
rie 1894 — august 1896. Directori : *I. Slavici*, *I. L. Caragiale*
și *G. Coșbuc*. Revista era în unele puncte din programul său
precursoarea ideilor semănătoriste. În această revistă s-au publicat
schițe de *Caragiale* : *Reforma*, „*Bene-merenti*“ etc., fragmente
din romanul *Mara* de *Slavici*, poezii de *Coșbuc* : *Mama*, *Voichița*
lui *Ștefan*.

4. Se referă la *Theodor Speranția*, autorul unor anecdote tri-
viale, cu caracter naționalist.

5. *George Murnu* (1868—1957), istoric, arheolog, traducător și
poet. Personalitate marcantă a vieții noastre culturale, a fost
membru al Academiei R.P.R. Cele mai de seamă opere ale sale

sunt tălmăcirile din *Odiseea* și *Iliada*, ca și din alți clasici ai literaturii universale (pentru viața și opera sa, vezi articolul acad. Tudor Vianu în *Gazeta literară*, an. IV, nr. 47 (193), 21 noiembrie 1957, pp. 1 și 4).

„NOI VREM PĂMÎNT!“...

Apare în *Luceafărul*, nr. 5, 1919, p. 90; semnat *A. Vlahuță*.
Articolul este tipărit în numărul închinat lui G. Coșbuc cu prilejul încetării din viață a marelui poet.

Nu s-a tipărit în volum în timpul vieții autorului.

Textul a fost reprodus după *Luceafărul*.

Apărută în *Vatra*, poezia a stîrnit nemulțumirea lui Titu Maiorescu. Acesta, atunci cînd a citit numărul din *Vatra* care conținea poezia *Noi vrem pămînt!*, „mi-a înapoiat numărul din *Vatra*, scriind pe el: «Se refuză primirea!» (Ion Slavici, *Amintiri*, p. 158).

INDICI

INDICE CRONOLOGIC AL PROZEI LUI
ALEXANDRU VLAHUȚĂ *

1881	Banul	<i>Armonia</i> , an. I, nr. 1, 24 mai 1881, pp. 3—4, semnat A. V.
	Paralela	<i>idem</i> , p. 4.
	Un Fănuță	vezi volumul.
	O datorie de împlinit	vezi nota la poezia <i>Lui Heliade Rădulescu</i> , vol. I.
	Contur	<i>Armonia</i> , an. I, 13 decembrie 1881, nr. 24, p. 4, semnat A. V.
1882	O neiertată necuviință	vezi nota la poezia <i>Scrisoare către bătrîn</i> , vol. I.
1883	[Corespondența literară] (10 martie) **	vezi volumul.
	[Corespondența literară] (17 aprilie)	vezi volumul.

* Prezenta bibliografie, care înfățișează cronologic evoluția prozei lui Vlahuță, nu cuprinde toate lucrările de acest gen publicate de scriitor. Articolele cu un caracter complet greșit ideologic, în special cele apărute în *Viața* (1894—1896), cu prilejul polemicii cu periodicele socialiste, și în *Dacia* (1918—1919), în număr de aproximativ 50 de lucrări, au fost omise cu bună-știință, autorul ediției intenționând să înfățișeze aici o imagine a ceea ce rămîne valabil din activitatea pe acest tărîm a lui Alexandru Vlahuță.

Multe din articolele prezente în bibliografie nu au fost publicate din pricina lipsei de spațiu în culegerea de față, locul lor fiind într-o ediție critică. Indicațiile cuprind numai locul și data primei apariții. Acolo unde lucrarea a fost inclusă în ediția noastră se face trimiterea respectivă, pentru a nu se repeta indicația bibliografică din notă. Cititorul va afla locul ei consultînd indicele alfabetic al titlurilor din volum.

** Data apariției în periodice, pentru ușurința identificării.

- [Corespondența literară] (14 mai)
[Corespondența literară]
- Limba română în școalele noastre
Depărățianu
- Răvașe
- 1884 [Corespondența literară] (13 mai)
Către Don Padill
- Către Don Padill
- Corespondența
- Amintiri (Amicului meu Delavrancea)
Tîrgoviștea
- Epraxia
- 1885 Vișan (Amintiri)
De-a baba oarba
„Analele literare“
Uriașilor de la *Etoile Roumaine*
O schiță
Din durerile lumii
- 1886 Monstruoșități literare
- vezi volumul.
- România liberă*, an. VII, nr. 1.817, 20 iulie 1883, pp. 2—3, semnată *Vlăbuță*.
vezi volumul.
- România liberă*, an. VII, nr. 1901, 2 noiembrie 1883, pp. 2—3, semnat *A. Vlăbuță* (articolul continuă și în numărul următor).
România liberă, an. VII, nr. 1.905, 6 noiembrie 1883, pp. 2—3, în colaborare cu Duiliu Zamfirescu.
vezi volumul.
- România liberă*, an. VIII, nr. 2.097, 4 iulie 1884, p. 2, semnat *A. Vlăbuță*.
România liberă, an. VIII, nr. 2.101, 8 iulie 1884, p. 2, semnat *A. Vlăbuță*.
România liberă, an. VIII, nr. 2.121, 2 august 1884, pp. 2—3, semnat *A. Vlăbuță*.
vezi volumul.
- România liberă*, număr literar, an. I, nr. 7, 28 octombrie 1884, pp. 81—82, semnat *A. V.*
vezi volumul.
vezi volumul.
vezi volumul.
vezi volumul.
- Epoca*, an. I, nr. 4, 20 noiembrie 1885, semnat *Mirmidon*.
vezi volumul.
vezi volumul.
- Epoca*, an. I, nr. 48, 17 ianuarie 1886, semnat *Mirmidon*.
- Prelegerile d-lui Maiorescu
Millo
„Revista literară“
Convorbiri literare
- Serbarea în folosul Ateneului
„Revista literară“
- Cassian
Visul d-lui I. Brătianu
Visul regelui
Școalele noastre
- Gura păcătosului
adevăr grăiește
Cronica literară
- Scrisoare către cititori (12 octombrie)
Scrisoare către cititori (19 octombrie)
Scrisoare către cititori (26 octombrie)
Scrisoare către cititori
Scrisoare către cititori (16 noiembrie)
Scrisoare către cititori
- Scrisoare către cititori
Chimiță
Scrisoare către cititori
- Epoca*, an. I, nr. 53, 23 ianuarie 1886, semnat *Mirmidon*.
vezi volumul.
vezi volumul.
- Epoca*, an. I, nr. 82, 27 februarie 1886, semnat *Mirmidon*.
Epoca, an. I, nr. 87, 5 martie 1886, semnat *Mirmidon*.
Epoca, an. I, nr. 96, 15 martie 1886, semnat *Mirmidon*.
vezi volumul.
vezi volumul.
- vezi volumul.
Epoca, an. I, nr. 234, 4 septembrie 1886, semnat *A.V.*
vezi volumul.
- Epoca*, an. I, nr. 250, 24 septembrie, 6 octombrie 1886, pp. 2—3, semnat *Mirmidon*.
vezi volumul.
- vezi volumul.
- vezi volumul.
- Epoca*, an. I, nr. 283, 2 (14) noiembrie 1886, semnat *Mirmidon*.
vezi volumul.
- Epoca*, an. II, nr. 301, 23 noiembrie/5 decembrie 1886, p. 2, semnat *Mirmidon*.
Epoca, an. II, 30 noiembrie/12 decembrie 1886, semnat *Mirmidon*.
vezi volumul.
Lupta, an. III, nr. 134, 14 decembrie 1886, p. 2, semnat *A. Vlăbuță*.

- Cronica : O taină
- 1887** Scrisoare către cititori (4 ianuarie)
Cronica mea
- Viitori miniștri...
Scrisoare către cititori (25 ianuarie)
Nicu Suditu
Dincă C. Buleandră
D-lui Ioan Manliu
- Auri sacra fames
Critică literară (despre volumul de poezii al Veronicăi Micle)
Curierul băilor : Slănic.
Curierul băilor : Lacul Sărat.
Curierul băilor : Constanța
Curierul băilor : Constanța
- 1888** La Craiova
- 1889** Spoială și funcționarism
O carieră într-un potcap
Anecdote populare
- Polidor
O schiță (Gr. Petroni)
La vitrina fotografiei „Mandi“
- Lupta*, an. III, nr. 136, 17 decembrie 1886, p. 2, semnat *Mirmidon*.
vezi volumul.
- Lupta*, an. I, nr. 152, 10 ianuarie 1887, p. 2, semnat *Mirmidon*.
vezi volumul.
vezi volumul.
vezi volumul.
- Lupta*, an IV, nr. 192, 28 februarie 1887, p. 2, semnat *A. Vlăbuță*.
vezi volumul.
Lupta, an. IV, nr. 203, 13 martie 1887, p. 2, semnat *A. Vlăbuță*.
- Lupta*, an. IV, nr. 302, 17 iulie 1887, p. 2, semnat *V*.
Lupta, an. IV, nr. 303, 18 iulie 1887, p. 2, semnat *A.V*.
Lupta, an. IV, nr. 308, 25 iulie 1887, p. 2, semnat *A.V*.
Lupta, an. IV, nr. 310, 27—28 iulie 1887, p. 2, semnat *A.V*.
Rominia liberă, nr. 3.128, 6 februarie 1888, p. 2, semnat *A. Vlăbuță*.
vezi volumul.
- vezi volumul.
- Revista nouă*, an. II, nr. 2, 15 februarie 1889, pp. 77—78.
vezi volumul.
vezi volumul.
vezi volumul.
- Amintiri despre Eminescu (1889)
Un triumfător
Cronica literară :
O lămurire
Istoria națională în școalele noastre primare
Tiberie Piscupescu
- 1890** „Studii critice“ de I. Gherea (C. Dobrogeanu)
Părintele Nil
- 1891** File rupte
Teatrul Național
- 1892** Mișcare literară...
- Curentul Eminescu
- 1893** O scrisoare (refuzul de a fi membru al Academiei)
Onestitatea în artă
Seriozitate...
Cițiva paraziți :
No. 1
Albumul nostru (Gr. G. Păucescu)
Procesul
Lazu-Coșbuc
La bătrânețe
Raportul d-lui Virgolic
- vezi volumul.
vezi volumul.
Timpul, an. X, nr. 9, 23 noiembrie 1889, p. 2.
Timpul, an. X, nr. 13, 28 noiembrie 1889, p. 2.
vezi volumul.
vezi volumul.
vezi volumul.
vezi volumul.
Independentul, an. II, nr. 156 (244), 18 iulie 1892 (presupunem că reprezintă textul conferinței *Mișcarea literară* din 1887).
vezi volumul.
Moftul român, 1893, an. I, nr. 15, p. 5.
vezi volumul.
vezi volumul.
vezi volumul.
Vieașa, an. I, nr. 1, 28 noiembrie 1893, p. 6, semnat *Radu*.
vezi volumul.
vezi volumul.
Vieașa, an. I, nr. 2, 5 decembrie 1893, pp. 6—7, semnat *Sandu* ; nr. 3, 12 decembrie 1893, p. 4, semnat *Sandu* ; nr. 4, 19 decembrie 1893, p. 4, semnat *Radu* ; nr. 6, 2 ianuarie 1894, p. 7, semnat *Sandu* ; nr. 10, 30 ianuarie 1894, p. 4, semnat *Sandu*.

- Familia artiștilor
Cîțiva paraziți :
No. 2
Iar Coșbuc...
Albumul nostru
(T. Maiorescu)
Cîțiva paraziți :
No. 3
Autori și editori
- Amintiri din școală
(Mogîldea)
Albumul nostru
(A. Stolojan)
Un Crăciun
(Amintiri)
C. Dobrogeanu-
Gherea
- 1894 Amintiri despre
Eminescu
Delavrancea
Rubrica paraziților
(în volum apare cu
titlul *Cîțiva para-
ziți*) No. 4
Zacherlina d-lui
Hasdeu
- Albumul nostru
(Iacob Negruzzi)
Cîțiva paraziți :
No. 5
Gherofobia domnu-
lui Hasdeu
Albumul nostru
(P. P. Carp)
Mahalagismul în li-
teratură
- vezi volumul.
vezi volumul.
- Vieața*, an. I, nr. 3, 12 decem-
brie 1893, p. 3, semnat *A.V.*
Vieața, an. I, nr. 3, 12 decem-
brie 1893, p. 4, semnat *Radu*.
vezi volumul.
- Vieața*, an. I, nr. 4, 19 de-
cembrie 1893, p. 1, semnat
A. Vlahuță.
vezi volumul.
- Vieața*, an. I, nr. 4, 19 decem-
brie 1893, p. 4, semnat *Radu*.
vezi volumul.
- vezi volumul.
- vezi volumul.
- vezi volumul.
- vezi volumul.
- Vieața*, an. I, nr. 7, 9 ianua-
rie 1894, pp. 1—2, semnat
A. Vlahuță.
Vieața, an. I, nr. 7, 9 ianua-
rie 1894, pp. 3—4, semnat *Radu*.
vezi volumul.
- vezi volumul.
- Vieața*, an. I, nr. 8, 16 ianua-
rie 1894, p. 6, semnat *Radu*.
vezi volumul.
- Eu
Banda neagră a ca-
pitalei
„Bene-merenti“
Doamna A.
Debutul lui Bubi
[Corespondența lite-
rară] (1 februarie)
Admirație mutuală
- N. Grigorescu
În templul legilor
Albumul nostru
(D-șoara S. Bil-
cescu)
Inconsolabilii
Cîțiva paraziți :
Numărul lui... LE-
GIUNE
Eminescu și juni-
miștii în chestia na-
țională
De la șezătoare
Albumul nostru
(I. N. Roman)
Cititorii literaturii
romîne
Albumul nostru :
G. Coșbuc
Supărarea d-lui
I. L. Caragiale
- D-na B.
Coriolan
Rubrica paraziților :
No. 7
Oh, clopotele, clo-
potele !...
- vezi volumul.
Vieața, an. I, nr. 9, 23 ianua-
rie 1894, p. 7, semnat *Mirmidon*.
vezi volumul.
vezi volumul.
vezi volumul.
vezi volumul.
- Vieața*, an. I, nr. 11, 6 februa-
rie 1894, pp. 1—2, semnat
A. Vlahuță.
vezi volumul.
vezi volumul.
Vieața, an. I, nr. 12, 13 februa-
rie 1894, p. 3, semnat *Radu*.
vezi volumul.
vezi volumul.
- Vieața*, an. I, nr. 13, 20 februa-
rie 1894, p. 1, semnat *A. Vla-
huță*.
vezi volumul.
Vieața, an. I, nr. 14, 27 februa-
rie 1894, pp. 3—4, semnat *Radu*.
vezi volumul.
- vezi volumul.
- Vieața*, an. I, nr. 16, 13 mar-
tie 1894, pp. 1—2, semnat
A. Vlahuță (vezi nota la *File
rupte*).
vezi volumul.
vezi volumul.
Vieața, an. I, nr. 21, 17 aprî-
lie 1894, p. 4, semnat *Mirmidon*.
Vieața, an. I, nr. 23, 1 mai 1894,
pp. 4—5, semnat *A. Vlahuță*.

- Impacienții vezi volumul.
 La arie vezi volumul.
 10 mai (De la fereastra mea) vezi volumul.
 În străini vezi volumul.
 Conu Dumitrachi vezi volumul.
 Petcu
 Un tânăr... vezi volumul.
 Geneza unei poezii vezi volumul.
 Pretenții...
 Un bătrîn
 Canarele, Canarele
 De la țară I. (Socoteala)
 Trei bani...
 Fante de sezon
 Pastelurile lui Alexandri
 Fondatorii (Nuvelă didactică)
 Corespondența „Vieții“
 De la țară
 Inot-Cerberul
 Barzii de zile mari
 Mama
 Criticul Inot și poeziile d-lui I. N. Roman.
- vezi volumul.
 vezi volumul.
 vezi volumul.
 vezi volumul.
 vezi volumul.
 vezi volumul.
Vieața, an. I, nr. 33, 25 septembrie 1894, p. 7, semnat *L. Ascar*.
Vieața, an. I, nr. 34, 2 octombrie 1894, pp. 1—2, semnat *A. Vlăbuță*.
Vieața, an. I, nr. 34, 2 octombrie 1894, p. 7, semnat *L. Ascar*.
 vezi volumul.
Vieața, an. I, nr. 36, 16 octombrie 1894, pp. 1—2, semnat *A. Vlăbuță*.
 vezi volumul.
Vieața, an. I, nr. 36, 16 octombrie 1894, pp. 5—6, semnat *L. Ascar*.
Vieața, an. I, nr. 38, 30 octombrie 1894, pp. 4—5, semnat *L. Ascar*.
 vezi volumul.
 vezi volumul.
Vieața, an. I, nr. 39, 6 noiembrie 1894, pp. 3—4, semnat *L. Ascar*.
Vieața, an. I, nr. 40, 13 noiembrie 1894, pp. 1—2, semnat *A. Vlăbuță*.
 vezi volumul.
Vieața, an. I, nr. 41, 20 noiembrie 1894, pp. 2—3, semnat *L. Ascar*.
- Albumul nostru (Anghel Deme-trescu)
 În stradă
 Tablouri triste
 În ajunul Crăciunului
 1895 Anul nou
 Un subiect de poezie
 În viltoare
 O privire generală...
 Valetul
 „Rîndunica“ inspirată sau hop și noi cu „sărutarea“!
 File rupte
 Cum vine asta?
 Pierdut...
 Fericire...
 Patimă
 „O idee mare“
 Frați de cruce
 Teroarea morții
- Vieața*, an. I, nr. 41, 20 noiembrie 1894, p. 6, semnat *Radu*.
 vezi volumul.
Vieața, an. I, nr. 45, 18 decembrie 1894, pp. 3—4, semnat *A. Vlăbuță*.
 vezi volumul.
Vieața, an. I, nr. 47, 1 ianuarie 1895, pp. 1—2, semnat *A. Vlăbuță*.
Vieața, an. I, nr. 48, 8 ianuarie 1895, pp. 4—6, semnat *A. Vlăbuță*.
 vezi volumul.
Vieața, an. I, nr. 52, 6 februarie 1895, p. 1, semnat *A. Vlăbuță*, cu indicația „Un an de luptă“, pp. 243—246.
Vieața, an. II, nr. 3, 26 februarie 1895, pp. 1—2, semnat *A. Vlăbuță*.
 vezi volumul.
 vezi volumul.
 vezi volumul.
 vezi volumul.
Vieața, an. II, nr. 9, 9 aprilie 1895, pp. 1—2, semnat *A. Vlăbuță*.
Vieața, an. II, nr. 10, 16 aprilie 1895, pp. 1—2, semnat *A. Vlăbuță*.
 vezi volumul.
 vezi volumul.
Vieața, an. II, nr. 12, 30 aprilie 1895, pp. 2—3, semnat *A. Vlăbuță*.

Despărțire	<i>Vieța</i> , an. II, nr. 13, 7 mai 1895, pp. 1—2, și nr. 14, 14 mai 1895, pp. 1—2, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
Prima iubire (Din caietul unei d-șoare)	<i>Vieța</i> , an. II, nr. 15, 21 mai 1895, pp. 1—2, și nr. 16, 28 mai 1895, pp. 2—3, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
Romantic	vezi volumul.
Agapia	<i>Vieța</i> , an. II, nr. 18, 11 iunie 1895, pp. 1—2, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
Literatura noastră	vezi volumul.
Mătâni	<i>Vieța</i> , an. II, nr. 21, 17 septembrie 1895, pp. 1—3, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
Cum se face o năvelă?	vezi volumul.
Adela	<i>Vieța</i> , an. II, nr. 23, 1 octombrie 1895, pp. 4—5, semnat <i>A. Vlahuță</i> . (După unele indicații a apărut mai înainte cu titlul <i>Leria</i> , însă n-am putut identifica prezența ei.)
Iar publicul...	vezi volumul.
În căutarea originalității...	vezi volumul.
Ultimul cuvânt...	vezi volumul.
Literatura-industrie	vezi volumul.
Proiecte	vezi volumul.
Apărarea unui nebun (<i>Le plaidoyer d'un fou</i>)	<i>Vieța</i> , an. II, nr. 30, 19 noiembrie 1895, pp. 1—2, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
Ion	vezi volumul.
Amintire	<i>Vieța</i> , an. II, nr. 33, 10 decembrie 1895, pp. 1—2, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
Singurul amic	vezi volumul.
1896 După sărbători	<i>Vieța</i> , an. II, nr. 36, 21 ianuarie 1896, p. 1, semnat <i>A. V.</i>

Noroc...	<i>Vieța</i> , an. II, nr. 37, 28 ianuarie 1896, pp. 1—2, semnat <i>A. Vlahuță</i> , cu indicația „va urma”, însă revista și-a încetat apariția cu acest număr.
Semnele vremii (Din găleată în puț)	<i>Povestea vorbei</i> , an. I, nr. 3, 24 octombrie 1896, p. 6, semnat <i>Sandu</i> .
Semnele vremii (Ce? sau Cine?)	<i>Povestea vorbei</i> , an. I, nr. 4, 31 octombrie 1896, p. 6, semnat <i>Sandu</i> .
Semnele vremii (Moravuri fine)	<i>Povestea vorbei</i> , an. I, nr. 5, 7 noiembrie 1896, p. 6 (nesignat; în sumar semnat <i>Sandu</i>).
Semnele vremii (Marele vinovat)	<i>Povestea vorbei</i> , an. I, nr. 6, 14 noiembrie 1896, p. 6, semnat <i>Sandu</i> .
Semnele vremii (Aristocrația democrației)	<i>Povestea vorbei</i> , an. I, nr. 7, 21 noiembrie 1896, pp. 6—7 (nesignat; în sumar, semnat <i>Sandu</i>).
Semnele vremii (Oameni cu greutate)	<i>Povestea vorbei</i> , an. I, nr. 8, 28 noiembrie 1896, pp. 4—5, semnat <i>Sandu</i> .
Semnele vremii (Vorba și fapta)	<i>Povestea vorbei</i> , an. I, nr. 9, 5 decembrie 1896, p. 6, semnat <i>Sandu</i> .
Incubație	<i>Voința națională</i> , an. XIII, nr. 3.594, 13/25 decembrie 1896.
1897 Semnele vremii (Cum se face un ziar)	<i>Povestea vorbei</i> , an. I, nr. 13, 2 ianuarie 1897, pp. 6—7, semnat <i>Sandu</i> .
Semnele vremii („Progresele gazetăriei“)	<i>Povestea vorbei</i> , an. I, nr. 14, 10 ianuarie 1897, p. 4, semnat <i>Sandu</i> .
Semnele vremii (Manualul omului de spirit)	<i>Povestea vorbei</i> , an. I, nr. 15, 17 ianuarie 1897, pp. 5—6, semnat <i>Sandu</i> .
Semnele vremii (Manualul omului de spirit)	<i>Povestea vorbei</i> , an. I, nr. 17, 31 ianuarie 1897, p. 5, semnat <i>Sandu</i> .

Semnele vremii (Manualul omului de spirit)	<i>Povestea vorbei</i> , an. I, nr. 18, 8 februarie 1897, p. 4, semnat <i>Sandru</i> .	O amintire	<i>Gazeta săteanului</i> , an. XV, nr. 21 și 22 (308—309), 5 și 20 decembrie 1898, pp. 448—449, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
Moș Marin	<i>Gazeta săteanului</i> , an. XIV, nr. 18 (281), 20 octombrie 1897, pp. 345—347, semnat <i>A. Vlahuță</i> .	1899 Schițe	vezi volumul.
Fii risipitori	<i>Gazeta săteanului</i> , an. XIV, nr. 20 (283), 20 noiembrie 1897, pp. 430—431, semnat <i>A. Vlahuță</i> .	Eleonora Duse	vezi volumul.
Robia durerii	<i>Gazeta săteanului</i> , an. XIV, nr. 22—23 (285—286), 20 decembrie 1897—5 ianuarie 1898, pp. 482—484, semnat <i>A. Vlahuță</i> .	Agatha Bîrșescu	<i>România jună</i> , an. I, nr. 17, 19 decembrie 1899, p. 1, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
1898 O scrisoare	<i>Gazeta săteanului</i> , an. XV, nr. 1 (288), 5 februarie 1898, pp. 2—4, semnat <i>A. Vlahuță</i> ; nr. 2 (289), 20 februarie 1898, pp. 41—43, semnat <i>A. Vlahuță</i> .	Predare	vezi volumul.
Către învățători	Vezi în volumul III nota la <i>România pitorească</i> .	1900 Expoziția Grigorescu	<i>România jună</i> , an. II, nr. 61, 9 februarie 1900, p. 1, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
Lună de miere	<i>Gazeta săteanului</i> , an. XV, nr. 4 și 5 (291—292), 20 martie și 5 aprilie 1898, pp. 102—105, semnat <i>A. Vlahuță</i> .	1901 România pitorească (volum)	<i>Semănătorul</i> , an. I, nr. 1, 2 decembrie 1901, pp. 1—2, nesemnat.
O datorie	<i>Gazeta săteanului</i> , an. XV, nr. 7 (294), 5 mai 1898, pp. 165—167, semnat <i>A. Vlahuță</i> .	Primele vorbe	<i>Semănătorul</i> , an. I, nr. 2, 9 decembrie 1901, pp. 24—27, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
Doctorul Rareș	<i>Gazeta săteanului</i> , an. XV, nr. 10 și 11 (297—298), 20 iunie și 5 iulie 1898, pp. 249—250, semnat <i>A. Vlahuță</i> .	Degetul	<i>Semănătorul</i> , an. I, nr. 3, 16 decembrie 1901, pp. 33—34, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
„Tristei“ necunoscute	<i>Gazeta săteanului</i> , an. XV, nr. 16 și 17 (303—304), 20 septembrie și 5 octombrie 1898, pp. 361—363, semnat <i>A. Vlahuță</i> .	Cărți pentru popor	<i>Semănătorul</i> , an. I, nr. 3, 16 decembrie 1901, pp. 46—47, semnat <i>Rareș</i> .
„Jan“	<i>Gazeta săteanului</i> , an. XV, nr. 19 și 20 (306—307), 5 și 20 noiembrie 1898, pp. 423—424, semnat <i>A. Vlahuță</i> ; <i>Generația nouă</i> , 3—4 februarie 1898, pp. 20—22.	Crîmpeie	<i>Semănătorul</i> , an. I, nr. 4, 23 decembrie 1901, p. 49, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
		Expoziția Grigorescu	<i>Semănătorul</i> , an. I, nr. 6, 6 ianuarie 1902, pp. 81—82, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
		1902 De la țară	vezi volumul.
		Trudiți	vezi volumul.
		Sfaturi	<i>Semănătorul</i> , an. I, nr. 11, 10 februarie 1902, pp. 161—164, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
		Moștenitorii...	<i>Semănătorul</i> , an. I, nr. 11, 10 februarie 1902, p. 175, semnat <i>Rareș</i> .
		Crîmpei	<i>Semănătorul</i> , an. I, nr. 14, 3 martie 1902, pp. 212—214, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
		Cititorii	

Bolnavii	<i>Sămănătorul</i> , an. I, nr. 16, 17 martie 1902, pp. 242—244, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
Note	vezi volumul.
M. Eminescu (Poezii postume)	vezi volumul.
Pădureanu	<i>Sămănătorul</i> , an. I, nr. 23, 5 mai 1902, pp. 353—357, semnat <i>S.</i>
O mică lămurire	<i>Sămănătorul</i> , an. I, vol. II, nr. 28, 6 octombrie 1902, pp. 31—32, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
Un joc primejdios	<i>Sămănătorul</i> , an. I, vol. II, nr. 31, 27 octombrie 1902, pp. 65—70, semnat <i>A. Vlahuță</i> . vezi volumul.
Moftangiul blazat	
1905 Impresii de la examenele particulare	<i>Sămănătorul</i> , an. IV, nr. 30, 24 iulie 1905, pp. 521—524, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
1906 Datorii vechi...	vezi volumul.
Două scrisori	<i>Luceafărul</i> , an. V, nr. 5, 1 martie 1906, pp. 99—102, semnat <i>Alexandru Vlahuță</i> .
Casa artiștilor	vezi volumul.
1907 Grigorescu	<i>Viața românească</i> , an. II, nr. 9, septembrie 1907, pp. 364—376.
1908 Din trecutul nostru (volum)	
Fărmături	vezi volumul.
1909 Spovedanie	vezi în volum nuvela <i>Dreptate</i> .
Din același carnet	vezi în volum nuvela <i>Dreptate</i> .
Proptele...	<i>Universul</i> , an. XXVII, nr. 38, 9 februarie 1909, p. 1, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
În zorile mântuirii	<i>Luceafărul</i> , an. VIII, nr. 4, 16 februarie 1909, pp. 76—78, semnat <i>Al. Vlahuță</i> .
„Apus de soare“	vezi volumul.
Ștefan cel Mare în	Continuă articolul „ <i>Apus de soare</i> “.
„Apus de soare“	

Incheiere (Ștefan cel Mare în drama lui Delavrancea)

Scrisoare

Chindia

Râie

În noaptea Invierii

Literatură și politica.
Corespondență

Un muzeu Grigorescu

Sandule, nici să-ți pese

Din alte vremi

„Thomas Carlyle“
de C. Antoniaide

Tăcerea

Idem

Universul, an. XXXII, nr. 64, 10 martie 1909, semnat *A. Vlahuță*.

Universul, an. XXVII, nr. 67, 10 martie 1909, p. 1, semnat *A. Vlahuță*.

Universul, an. XXVII, nr. 81, 24 martie 1909, p. 1, semnat *A. Vlahuță*.

Universul, an. XXVII, nr. 86, 29 martie 1909, p. 1, semnat *A. Vlahuță*.

Universul, an. XXVII, nr. 92, 7 aprilie 1909, p. 1, semnat *A. Vlahuță*; nr. 102, 17 aprilie 1909, p. 1, semnat *Vlahuță-Caragiale*; nr. 148, 2 iunie 1909, p. 1, semnat *Caragiale-Vlahuță*; nr. 343, 14 decembrie 1909, p. 1, semnat *Vlahuță-Caragiale*; an. XXVIII, 1 ianuarie 1910.

vezi nota la *Pictorul Grigorescu*, vol. III al ediției de față.

Universul, an. XXVII, nr. 99, 14 aprilie 1909, p. 1, semnat *A. Vlahuță*.

Universul, an. XXVII, nr. 106, 21 aprilie 1909, p. 1, semnat *A. Vlahuță*.

Universul, an. XXVII, nr. 113, 28 aprilie 1909, p. 1, semnat *A. Vlahuță*.

Universul, an. XXVII, nr. 120, 5 mai 1909, p. 1, semnat *A. Vlahuță*.

Ce dai tu vieții? *Universul*, an. XXVII, nr. 127, 12 mai 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

O școală *Universul*, an. XXVII, nr. 134, 19 mai 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Biruința *Universul*, an. XXVII, nr. 141, 26 mai 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Dialogul fericiților *Universul*, an. XXVII, nr. 155, 9 iunie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Cuviință *Universul*, an. XXVII, nr. 161, 15 iunie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

În pragul vieții *Universul*, an. XXVII, nr. 168, 22 iunie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Fumuri... *Universul*, an. XXVII, nr. 177, 1 iulie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Poezia la japonezi *Universul*, an. XXVII, nr. 183, 7 iulie 1909, p. 1, semnat Al. Vlahuță.

„Bună țară, cea tocmeală“ *Universul*, an. XXVII, nr. 197, 21 iulie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Pictura la japonezi *Universul*, an. XXVII, nr. 204, 28 iulie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Note răzlețe *Universul*, an. XXVII, nr. 211, 4 august 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Ale lumii... *Universul*, an. XXVII, nr. 218, 11 august 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Este o dreptate *Universul*, an. XXVII, nr. 232, 25 august 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

De-ale noastre *Universul*, an. XXVII, nr. 232, 25 august 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Ce mai scrii? *Universul*, an. XXVII, nr. 239, 1 septembrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Eminescu în politică *Universul*, an. XXVII, nr. 246, 8 septembrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Apa morților *Universul*, an. XXVII, nr. 253, 15 septembrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Viermele *Universul*, an. XXVII, nr. 260, 22 septembrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Cremene *Universul*, an. XXVII, nr. 267, 29 septembrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Scrisoarea ei *Universul*, an. XXVII, nr. 274, 6 octombrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Ferrer *Universul*, an. XXVII, nr. 281, 13 octombrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Scrisoarea lui *Universul*, an. XXVII, nr. 288, 20 octombrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Din caietul lui Aurel *Universul*, an. XXVII, nr. 288, 20 octombrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

În mreaja păcatului *Universul*, an. XXVII, nr. 288, 20 octombrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Dreptate *Universul*, an. XXVII, nr. 288, 20 octombrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Delavrancea *Universul*, an. XXVII, nr. 288, 20 octombrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Pădurile noastre *Universul*, an. XXVII, nr. 330, 1 decembrie 1909, p. 1, semnat Al. Vlahuță.

Un învățător *Universul*, an. XXVII, nr. 337, 8 decembrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

„Societatea scriitorilor“ (O casă de editură) *Universul*, an. XXVII, nr. 350, 21 decembrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Casa de editură a scriitorilor *Universul*, an. XXVII, nr. 350, 21 decembrie 1909, p. 1, semnat A. Vlahuță.

Puterea morală	<i>Universul</i> , an. XXVII, nr. 351, 22 decembrie 1909, p. 1, semnat <i>Al. Vlahuță</i> .
Nemesis	<i>Universul</i> , an. XXVII, nr. 355, 29 decembrie 1909, p. 1, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
1910 Dureri și visuri	<i>Universul</i> , an. XXVII, nr. 10, 12 ianuarie 1910, p. 1, semnat <i>A. Vlahuță</i> *.
O binefacere	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 17, 19 ianuarie 1910.
O viață frumoasă	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 24, 26 ianuarie 1910.
Răspunsuri	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 31, 2 februarie 1910.
Memento quia pulvis es...	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. excepțional în folosul inundațiilor din Franța, 7 februarie 1910.
Te-ai amețit	vezi volumul.
Dezlegare...	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 45, 16 februarie 1910.
Un învățător	<i>Convorbiri literare</i> , an. XLIV, vol. I, 15 februarie 1910.
Bătrâni și tineri	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 52, 23 februarie 1910.
Cultul amintirilor	vezi volumul.
Pictorul Grigorescu (volum)	
Morală și educație	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 13, 15 ianuarie 1910; nr. 59, 2 martie 1910, și nr. 140, 25 mai 1910.
Correspondența Vlahuță-Caragiale	
Dintr-o scrisoare veche	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 147, 1 iunie 1910.
Cărți sfinte	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 154, 8 iunie 1910.
Nu știu...	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 182, 6 iulie 1910.

* Toate articolele din indicele de față apărute în *Universul* 1910—1911 au fost tipărite pe pagina 1, cu semnătura *A. Vlahuță*.

Liber	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 196, 20 iulie 1910.
O privire liniștită	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 224, 17 august 1910.
Caragiale	vezi volumul.
Fuga lui Tolstoi	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 308, 9 noiembrie 1910.
Rătăcirea păstorilor	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 315, 16 noiembrie 1910.
Părerii	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 329, 30 noiembrie 1910.
„Cumințenia pământului“	<i>Universul</i> , an. XXVIII, nr. 336, 7 decembrie 1910.
1911 „Muncește și nu dispera“	<i>Universul</i> , an. XXIX, nr. 24, 26 ianuarie 1911.
Incluziune	<i>Universul</i> , an. XXIX, nr. 30, 1 februarie 1911.
Dar din dar...	vezi volumul.
La gura sobei	vezi volumul.
Într-un ceas bun...	<i>Universul</i> , an. XXIX, nr. 51, 22 februarie 1911.
„Împăcare“	<i>Universul</i> , an. XXIX, nr. 65, 8 martie 1911.
De pe la țară	<i>Universul</i> , an. XXIX, nr. 72, 15 martie 1911.
Ilie	<i>Universul</i> , an. XXIX, nr. 86, 29 martie 1911.
Lui Brătescu-Voi-nești	<i>Universul</i> , an. XXIX, nr. 93, 5 aprilie 1911.
Din caietul unui plugar	<i>Universul</i> , an. XXIX, nr. 98, 10 aprilie 1911.
Premiile școlărilor	<i>Universul</i> , an. XXIX, nr. 111, 26 aprilie 1911.
Expoziția „Tinerimii artistice“	<i>Universul</i> , an. XXIX, nr. 118, 3 mai 1911.
Impresii (continuă articolul precedent)	<i>Universul</i> , an. XXIX, nr. 125, 10 mai 1911; nr. 132, 17 mai 1911, și nr. 139, 24 mai 1911.
1913 Spre Bobotează	<i>Flacăra</i> , an. III, nr. 10, 21 decembrie 1913, pp. 81—82, semnat <i>Al. Vlahuță</i> .

Un joc primejdios	<i>Flacăra</i> , an. III, nr. 19, 22 februarie 1914, pp. 154—156, semnat <i>Al. Vlahuță</i> .
1914 Scadența minciunilor	<i>Flacăra</i> , an. III, nr. 46—47, 6 septembrie 1914, pp. 370—371, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
1918 Amurg și zori	<i>Dacia</i> , an. I, nr. 1, 23 noiembrie 1918, p. 1, semnat <i>Al. Vlahuță</i> .
Devastatorii	<i>Dacia</i> , an. I, nr. 11, 3 decembrie 1918. *
Din tainele copiilor	<i>Dacia</i> , an. I, nr. 19, 25 decembrie 1918.
1919 Lume amestecată	<i>Dacia</i> , an. I, nr. 56, 4 februarie 1919.
Drepturile femeii	<i>Dacia</i> , an. I, nr. 60, 8 februarie 1919.
Vitejia banului	<i>Dacia</i> , an. I, nr. 63, 11 februarie 1919.
Un suflet nou	<i>Dacia</i> , an. I, nr. 67, 15 februarie 1919.
Copiii noștri	<i>Dacia</i> , an. I, nr. 70, 18 februarie 1919.
Regimul guvernantelor	<i>Dacia</i> , an. I, nr. 77, 25 februarie 1919.
Sarea pământului	<i>Dacia</i> , an. I, nr. 84, 4 martie 1919.
Fărămituri	<i>Drum drept</i> , an. XII, nr. 4, pp. 50, 52, 54, semnate <i>A. V.</i> , 1 mai 1917.
Frîngurele	<i>Luceafărul</i> , nr. 2, 1919, p. 26, semnat <i>A. Vlahuță</i> .
Frîngurele	<i>Lamura</i> , an. I, nr. 8—9, mai-iunie 1920 și 12 septembrie 1920.
„Noi vrem pământ !”	vezi volumul.
Din carnet	<i>Luceafărul</i> , nr. 6, 1919, p. 117, semnat <i>A. Vlahuță</i> .

* Toate articolele din *Dacia* 1918—1919 din acest indice apar pe pagina 1, semnate *A. Vlahuță*.

INDICE ALFABETIC AL TITLURILOR

Amintiri	9
Amintiri despre Eminescu [1889]	364
Amintiri despre Eminescu	423
„Analele literare”	554
„Apus de soare”	497
Auri sacra fames	349
„Bene-merenti”	431
Caragiale	521
Casa artiștilor	494
Cassian	91
C. Dobrogeanu-Gherea	607
Chimiță	105
Cititorii literaturii române	616
Cîțiva paraziți	147
Conu Dumitrachi Petcu	192
[Correspondența literară, I] (10 martie 1883)	529
[Correspondența literară, II] (17 aprilie 1883)	533
[Correspondența literară, III] (14 mai 1883)	538
[Correspondența literară, IV] (13 mai 1884)	550
[Correspondența literară, V] (1 februarie 1894)	613
Correspondența „Vieții”	455
Coriolan	172
Cultul amintirilor	517
Cum se face o nuvelă?	467
Cum vine asta?	622
Curentul Eminescu	383

Dar din dar...	526
Datorii vechi...	339
De-a baba oarba	40
Debutul lui Bubi	436
De la țară	205
De la șezătoare	166
Delavranca [1894]	427
Delavranca [1909]	509
Din durerile lumii	45
Dincă C. Buleandră	112
D-na B.	337
Doamna A.	434
Dreptate	298
Eleonora Duse	478
Epraxia	16
Este o dreptate	319
Eu	612
Familia artiștilor	421
Fante de sezon	202
Fărmături	294
File rupte [beletristică, 1891]	134
File rupte [1895]	227
File rupte [publicistică, 1891]	373
Frați de cruce	236
G. Coșbuc	442
Geneza unei poezii	451
Gherofobia domnului Hasdeu	609
Gura păcătosului adevăr grăiește	568
Iar publicul...	471
Impacienții	443
Inconsolabili	162
Ion	256
În ajunul Crăciunului	218
În căutarea originalității	475
În stradă	215
În străini	182
În templul legilor	440
În viltoare	220

La arie	179
La bătrânețe	144
La gura sobei	327
La vitrina fotografiei „Mandi“	352
Limba română în școlile noastre	542
Literatura-industrie	623
Literatura noastră	463
Mahalagismul în literatură	428
Mama	209
M. Eminescu (Poezii postume)	492
Millo	558
Moftangiul blazat	292
Mogîldea	153
N. Grigorescu	615
Nicu Suditu	593
„Noi vrem pământ!“	628
Note	284
O carieră într-un potcap	115
„O idee mare“	460
Onestitatea în artă	398
O schiță	34
Părintele Nil	131
Pierdut...	231
Polidor	596
Predare	268
Procesul Lazu-Coșbuc	419
Proiecte...	265
„Revista literară“	560
„Rîndunica“ inspirată sau hop și noi cu „sărutarea“!	619
Romantic	241
Schițe	265
Scrisoare către cititori [I] (12 octombrie 1886)	570
Scrisoare către cititori [II] (19 octombrie 1886)	574
Scrisoare către cititori [III] (26 octombrie 1886)	578
Scrisoare către cititori [IV] (16 noiembrie 1886)	582

Scrisoare către cititori [V] (4 ianuarie 1887)	586
Scrisoare către cititori [VI] (25 ianuarie 1887)	589
Seriozitate...	417
Sfaturi...	481
Singurul amic	261
„Societatea scriitorilor“ (O casă de editură)	513
Socoteala	199
Spoială și funcționarism	357
„Studii critice“ de I. Gherea (C. Dobrogeanu)	603
Te-ai amețit	323
Teatrul Național	605
Tiberie Piscupescu	123
Trudiți	277
Ultimul cuvânt...	247
Un Crăciun (Amintiri)	157
Un Fănuță	331
Un tânăr...	196
Un triumfător	369
Vișan (Amintiri)	25
Viitori miniștri...	347
Visul d-lui I. Brătianu	562
Visul regelui	565
10 Mai (De la fereastra mea)	447

TABLA ILUSTRĂȚIILOR

Dragosloveni. Casa în care a locuit Alexandru Vlahuță	128—129
Dragosloveni. Vedere din pridvorul casei	240—241
Carte poștală trimisă de Vlahuță soției sale, cu următoarele rînduri: „ <i>Ruxăndică dragă. Primește acest frumos Delavrancea de la al tău Vlahuță.</i> “	416—417
Facsimilul unei pagini dintr-un carnet de însemnări, cu privire la vizita scriitorului rus Korolenko	496—497
Vlahuță notează, într-un carnet de însemnări, gîndurile sale cu privire la moartea doctorului Petru Alexandrov (facsimil)	560—561
Coperta unui volum din colecția „Scriitorii romîni“, al cărei director era A. Vlahuță	624—625

C U P R I N S U L

NUVELLE, ECHIPE, POVESTIRI, AMINTIRI, CUGETARI

A. In volume

Amintiri	9
Epraxia	16
Vișan (Amintiri)	25
O schiță	34
De-a baba oarba	40
Din durerile lumii	45 23
Cassian	91
Chimiță	105
Dincă C. Buleandră	112 4
O carieră într-un potcap	115
Tiberie Piscupescu	123
Părintele Nil	131
File rupte [1891]	134
La bătrânețe	144
Cțiva paraziți	147
No. 1	147
No. 2	148
No. 3	149
No. 4	149
No. 5	150
Numărul lui ...LEGIUNE	151
Mogîldea	153 2
Un Crăciun (Amintiri)	157
Inconsolabilii	162
De la șezătoare	166
Coriolan	172

La arie	(179) 1/2
În străini	182
Conu Dumitrachi Petcu	192
Un tânăr...	196
Socoteala	199
Fante de sezon	202
De la țară	205
Mama	209
În stradă	215
În ajunul Crăciunului	218
În vîltoare	220
File rupte [1895]	227
Pierdut...	231
Frați de cruce	236
Romantic	241
Ultimul cuvînt...	247
Ion	256
Singurul amic	261
Schițe	265
Predare	268
Trudiți	277
Note	284
Moftangiul blazat	292
Fărmături	294
Dreptate	298
Este o dreptate	319
Te-ai amețit	323
La gura sobei	327

B. In periodice

Un Fănuță	331
D-na B.	337
Datorii vechi...	339

CONFERINȚE, ARTICOLE, PAMFLETE

A. In volume

Viitori miniștri...	347
Auri sacra fames	349
La vitrina fotografiei „Mandi“	352

Spoială și funcționarism	357
Amintiri despre Eminescu (1839)	364
Un triumfător	369
File rupte [1891]	373
Curentul Eminescu	383
Onestitatea în artă	398
Seriozitate...	417
Procesul Lazu-Coșbuc	419
Familia artiștilor	421
Amintiri despre Eminescu	423
Delavrancea [1894]	427
Mahalagismul în literatură	428
„Bene-merenti“	431
Doamna A.	434
Debutul lui Bubi	436
În templul legilor	440
G. Coșbuc	442
Impacienții	443
10 Mai (De la fereastra mea)	447
Geneza unei poezii	451
Corespondența „Vieții“	455
„O idee mare“	460
Literatura noastră	463
Cum se face o nuvelă?	467
Iar publicul...	471
În căutarea originalității	475
Eleonora Duse	478
Sfaturi...	481
M. Eminescu (Poezii postume)	492
Casa artiștilor	494
„Apus de soare“	497
Delavrancea [1909]	509
„Societatea scriitorilor“ (O casă de editură)	513
Cultul amintirilor	517
Caragiale	521
Dar din dar...	526

B. In periodice

[Corespondența literară, I]	529
[Corespondența literară, II]	533
[Corespondența literară, III]	538

Limba română în școlile noastre	542
[Correspondența literară, IV]	550
„Analele literare“	554
Millo	558
„Revista literară“	560
Visul d-lui I. Brătianu	562
Visul regelui	565
Gura păcătosului adevăr grăiește	568
Scrisoare către cititori [I]	570
Scrisoare către cititori [II]	574
Scrisoare către cititori [III]	578
Scrisoare către cititori [IV]	582
Scrisoare către cititori [V]	586
Scrisoare către cititori [VI]	588
Nicu Suditu	593
Polidor	596
„Studii critice“ de I. Gherea (C. Dobrogeanu)	603
Teatrul Național	605
C. Dobrogeanu-Gherea	607
Gherofobia domnului Hasdeu	609
Eu	612
[Correspondența literară, V]	613
N. Grigorescu	615
Cititorii literaturii române	618
„Rîndunica“ inspirată sau hop și noi cu „sărutarea“ !	619
Cum vine asta ?	622
Literatura-industrie	623
Proiecte...	625
„Noi vrem pământ !“	628
NOTE ȘI COMENTARII	631
INDICI	711
<i>Indice cronologic al prozei lui Alexandru Vla-</i> <i>buță</i>	713
<i>Indice alfabetic al titlurilor</i>	736
<i>Tabla ilustrațiilor</i>	741